

Ջ. Գ. ՍԵԼԻՆՋԵՐ

ՎԻՊԱԿՆԵՐ

**ՏԱՐԵԿԱՆԻ ԱՐՏՈՒՄ՝
ԱՆԴՈՒՆԳԻ ԵԶՐԻՆ**

**ԾՊԵՂՆԵՐԸ ԲԱՐՁՐ,
ԱՏԱՂՁԱԳՈՐԾՆԵՐ**

ՊԱՏՍՎԱԾՔՆԵՐ

**ԼԱՎ Է ԺՌՆՎՈՒՄ
ՁԿՆԻԿ-ԲԱՆԱՆԻԿԸ**

**ՄԱՐԴԸ, ՈՐ
ԾԻԾԱՂՈՒՄ ԷՐ**

**ԴԸ ԴՈՄՅԵ-ՍՄԻԹԻ
ԵՐԿՆԱԳՈՒՅՆ ՇՐՋԱՆԸ**

ՈՏԻԿ-ԹԱԹԻԿ

**ՈՌԻՍԵՐԵՆԻՑ ԹԱՐԳՍԱՆԵՑ
ԱՍԱՅԱ ՂՈՒԿԱՍՅԱՆԸ**

Սովորաբար ընդունված է արևմտյան ժամանակակից գրողին համարել որևէ խմբի, կառեգործի, օրեւ հոսանքի կամ գպրոցի հետևորդ:

Ակազեմիական տեսանկյունից գուցե դա ճիշտ է: Բայց մենք ընթերցողին ոչ մի սահմանում չենք պարտագրի:

Պարզապես ուզում ենք օգնել նրան կարգաւու ընթացքում, այսպես ասած, հարմար անդամորել, ջրջապատից հալաքել ամեն բան, նրան մենակ թողնել հեղինակի հետ:

Այդ գեպքում ամեն ինչ նա ինքը կտեսնի և կլսի:

Սեկինջերը բոլորից ւաժ է կարողանում մեր ընթերցողին տանել մեզ-
նից այնքան հեռու գտնվող. հյանախ միայն լռածով ծանոթ այն աշխարհը,
որտեղ աիրում է սամերիկյան ապրելակերպը:

Այդ աշխարհում՝ Աեկինջերի հայրենիքում, նրան հաճախ են կշտամբել
այդ ապրելակերպը խիստ որոշակի ու անկեղծորեն մերկացնելու, իբրեւ
թե ազաւազելու համար, ջրջապատին «հարմարվել» չկարողացող պտտա-
նու կամ գեոահասի աշքերով նայելու համար:

Բայց չէ որ Սեկինջերը գրում է հենց այն մասին, որ իր պատանի
հերոսները առողջ ու բնականոն մանկություն չեն ունեցել, որ նրանց
գրեթե անծանոթ են մարդկային առողջ փոխհարաբերությունները:

Նա գրում է մի աշխարհի մասին, որտեղ կարեւորը փողն է, որտեղ
վաճառվում է ամեն ինչ, նույնիսկ անհարիկ-նիհարիկ աւեքքով ազդիկը:
Նա գրում է մի աշխարհի մասին, որտեղ շուրջը աիրում է կեղծք ու
խարեություն, այն, ինչը որ «Տարեկանի արտում» անգոանգի եզրին զի-
պակի հերոսը համարում է աշինծուռ և ձեական:

Նա պատմում է այն մասին, որ մարդուն շոքս կողմից կաշկանդում
է ոեկւամը, որ ճարպիկ գործամուլները հեռակա կարգով նախաձեռնում
են սովորեցնել ում ասես և ինչ ասես՝ իսպաներեն լեզու, սցենար գրել,
բամենտիրական ընկերություն վարել, կիթառ նվագել, գեղանկարներ անել,
գուր ցաւ աղբիկներին, բանաստեղծություններ հորինել ու հրաշագեղ կա-
հայք շինել:

Նա գրում է մի աշխարհի մասին, որտեղ փողով առաջարկում են կարգավորել ոչ միայն արտաքին, այլև ներքին կյանքը:

Եթե թե հոգեկան աշխարհը նորմալ վիճակում չէ, եթե չես գտնում ինքդ քեզ, չես «հարմարվում» ձանձրալի, գուցեև անազնիվ, աշխատանքին, եթե ինչ-որ բանով բավարարված չես, ինչ-որ բանում կասկածում ես, մի՛ անհանգստանա: Գայումյուն ռեյխ-մարդկանց մի ամբողջ բանակ, տասնք նույնիսկ բժշկական կրթությամբ, որոնք ընչին վարձատրությամբ կմարքեն ու կազատեն քո հոգին, ինչպես մաքրում են այգին կամ գառաժը: Նրանք քեզ կսովորեցնեն համբերությամբ վերաբերվել այն բանին, ինչ ատենի է քեզ, կօգնեն «հարմարվել» կյանքին, մի խոսքով, քեզինքն կպատրաստեն հասարակության շարժք անդամ, որը կարող է հաշտվել և գրասենյակային կաշառակերության, և ռասիստական սանձարձակության հետ:

Այս գրքում դուք կտեսնեք, թե Սելինջերը ինչպես է ասում արվեստի և գիտության ամեն տեսակ գոհակացումը, որ այնքան փարածված բան է Ամերիկայում:

Ու եթե արվեստի խեղաթյուրումը նա հեղեղում է միայն «Գը Դոմյե-Միրի» երկնագույն ժամանակաշրջանը՝ պատմվածքում, ապա «հոգիներ բուժողների» մասին ուղղակիորեն ասում է, որ այդ «հոգեվերլուծողները» հերոսներից մեկին հասցրին ինքնասպանության, և ծաղրանքով պատմում է մի ազնվական տիկնոջ մասին, որը վազում է «իր» հոգեվերլուծողի մոտ, ինչպես վարսավորի կամ մանիկյուր անողի մոտ:

Գուցե Սելինջերին կմեղադրեն, որ նա չի տեսնում համաշխարհային բարդ իրադարձությունները, հեռանում է դեպի պարզունակ, մանկական քնկալման աշխարհը, այն. ինչը սիրում են՝ անվանել «Առատակ մանկության մասին», երբ իրեն թե ամեն ինչ ընկալվում է երեխայի դեռևս չափավորված հայացքով. առանց շրջապատի հանդեպ «մեծերի» կողմից պարտադրված կյանքի շերտավորման:

Սակայն, հավանաբար պատահու ձայնը, դեռահասի ձայնը, լինի նա բանաստեղծ թե երիտասարդ նկարիչ, որոնց դուք կհանդիպեք այս գրքում, ընթերցողների համար հնչում է որպես հինց այն ճշմարտության ձայնը, որ «թոթովում է մանկան շուրթերով»: Հավանաբար, Սելինջերը հաբազատ է դարձել տարբեր երկրների պատանի ընթերցողների սրտերին հենց այն պատճառով, որ պատմության ընթացքը պատանի հոգիների մեջ միատեսակ ատելություն է նկատում պատերազմի հանդեպ, մարդու կողմից մարդու շահագործման հանդեպ, միատեսակ ցանկություն է առաջացնում աշխարհում խաղաղ ապրելու նույնիսկ այլ հասարակարգ ունեցող մարդկանց հետ, վեճերը լուծելու ոչ թե ռումբերի ու նռնակների միջոցով, այլ ազնիվ համաձայնագրերով:

Թող կեղծ բարեպաշտները և երկերեսանիները ամերիկյան գաղութներից հեռացնեն ուսուցիչներին այն բանի համար, որ նրանք բարձր դասարանցիներին խորհուրդ են տալիս Սելինջեր կարդալ: Միևնույն է, Սելինջերը կգտնի իր ընթերցողին, կգտնի, որովհետև նա գիտի՝ ում համար և ինչու է գրում:

Սեփիւնցիները միշտ էլ մտածում է իր ընթերցողի մասին, գրուցում է նրա հետ, ինչպես բարեկամի հետ, գրեթէ և նվիրաբերում նրան: «Նթե աշխարհում գեղես կա սովորական, շարքային ընթերցող, ապա ես անպատմելի սիրով ու երախտագիտությամբ խնդրում եմ նրան բաժանել այս գրքի նվիրաբերումը իմ կնոջ ու երեխաների հետ, իրեն վերցնել մեկ քաղաքը», — գրել է նա իր գրեթէ մեկի վրա: Հերոսներից մեկը, «հեղինակի կրկնորդը», ինչպես ասվաւում է նրան Սեփիւնցիները, պատմում է, թէ ինչպիսին է պատկերացնում իր ընթերցողին: Նրա համար այդ անծանոթ մարդը «հին մտերիմ է ու բարեկամ»: Նրա հետ քննարկում է իր աշխատանքը, գրողի իր պլանները: Պատմում է նրան, թէ ինչպես է ինչու է հորինել իր այս կամ այն վիպակը: Նա շատ է ցանկանում իր այդ բարեկամ ընթերցողին առանձնացնել մյուսներից, որոնց հետ կամա թէ ակամա գործ է ունենալու:

Ովքե՞ր են գրանք, մյուս բարեկամները, իսկ գուցե Սեփիւնցիի թշնամիները:

Նա ինքն է պատմում գրանց մասին: Դրանց մեջ կան «էսթետներ և սալոնային աստված որոնողներ, կան բիտնիկներ ու թափթփվածներ», կան բազմաթիվ «մորոքավոր, ամբարտաւան ու անգրագետ պատանիներ, վատ կիթառահարներ ու մեծ լեզնեղներն արհամարհողներ», կան «էսթետիկական թեղի-բոյբոյի ամբողջ խմբեր», որոնք «իրենց բացարձակ տգիտության բարձունքից արհամարհանքով են նայում մեր հրաշալի մուրաբակին...»

Այդ մարդիկ երբեք չեն կարող հասկանալ, թէ ինչ է ասում Սեփիւնցիները, որովհետեւ իրենցից դուրս ոչինչ չեն տեսնում: Իրենց ամբարտաւանությամբ, իրենց անգրագիտությամբ, անկարողությամբ ու ցոփությամբ նրանք միայն փշաղենում են կյանքը:

Սեփիւնցիները հենց այդ մասին է գրում:

Եվ թող նա պատմի չնչին, աննշան թվացող մարդկանց մասին: Թող համաշխարհային բարդ պրոբլեմներ չվճռի. ընթերցողը նրա գրեթէ շատ ու շատ ավելին կիմանա, քան ասված է բառերով:

Որովհետեւ այդ բառերի հտեւում վիթխարի սեր եւ զգում մեր հրաշալի մուրաբակի՝ Մարդկանց մուրաբակի հանգեպ:

Սեփիւնցիին պետք է շատ ուշադիր կարդալ:

Նա ոչինչ չի ծածկում ու բերանդ գնում:

Քո հանգեպ ունեցած սիրուց, ընթերցող, քո հանգեպ ունեցած հարգանքից, նա չի ուզում քեզ զրկել հաճույքից, թողնում է, որ ինքդ մտածես, լրացնես այն, ինչ կարդացել ես:

Հանգիստ կարգա, հեղինակը չի քաշելու քո թեկի՝ թե տես, նախքան որքան վատ է, սա որքան լավ:

Բայց դու կտեսնես, որ նա խորապես պլանու է, որ նա կարողանում է այնպես ընտրել չնչին թվացող փաստերը, կարողանում է այնպես շրջել իր հերոսների գեմքերը գեպի լույսը, որ ուշադիր ընթերցողը երբեք չի սխալվի, երբեք չի շփոթի, երբեք սեւ սպիտակի տեղ չի ընդաւելի:

Սեփիւնցիները երբեք չի թանձրացնում գույները: Գուցե ակա՞ք է որոշա-

կիրորեն առանձնացնել «դրական» ու «բացասական» հերոսներին, նոր խոսքը վերաբերում է հանցագործներին, նրանց, ովքեր իշխել են անասունի աստիճանի, նրանց, ում մոտ լիովին բթացել է ախ, ինչ Սելինջերն անվանում է «իմ և քո խիղճը»։ Բայց Սելինջերի պատմվածքներում պատկերված են ամենասովորական մարդիկ, նրանց ամենաառօրեական գործերը։

Իմ հազիվ թե գտնվի մեկ ուրիշը, որ կարողանա այդպես ի հայտ բերել նախասլաշարումների, անհեթեթ պայմանականությունների, կեղծ արժեքների ամբողջ այդ աղբը, որ կեղտոտում է կյանքը։

Հազիվ թե մեկ ուրիշը այդպես ողջախոհությամբ ու անբռնադրասիրությամբ, առանց ամեն տիպի սենտիմենտալության, համարով կամ թախ-ժով կարողանա ցույց տալ այն ամենը, ինչը օգնում է ապրելուն։

Ինչպե՞ս է հասնում դրան։

Հաճախ Սելինջերը մի աննշան սառիթ է ստեղծում՝ մի շնչին փաստ, թուրքիկ ակնարկ։

Բայց զրա մասին մտածելով՝ շատ բան կարելի է հասկանալ։

«Ծպկեցնելը րա՛րձը, ատաղձագործներ՝ զիպակում դուք կկարդար լուց-կու սովարաթղթն տուփի մասին, ձրի վրա ոսկի տառերով տպված է. «Գողացված է այսինչների տնից»։ Նման մի շարք մանրուքներից մենք պատկերադրում ենք կազմում այն մարդկանց մասին, ովքեր հորինել են այդ մակագրությունը։ Նրանց մասին ոչ մի տեղ որե՛է վատ բան չի ասվում, նույնիսկ ումանք գովում են, բայց մենք արգեն հասկանում ենք, թե նրանք ինչպիսի անճաշակ, գոհճկամիտ մարդիկ են, ինչպես նրանց մոտ ամեն ինչ ցուցադրական է, ինչպես իրենց հյուրի հանգեպ նուրիսկ կասկածամտորեն են վերաբերվում, ինչպես են նրանից պահպանում իրենց ունեցվածքը, իրենց՝ թանկագին սեփականությունը՝ «դուք չեք կարող մեր լուցկիները գողանալ»։

Ու այդպիսի ընտանիք պիտի մուտք գործի աղջկա փեսացուն։ Մենք այդ փեսացուի մասին սկզբում իմանում ենք մանր-մունր բաներով։ Անգամ նրա արտաքինը ոչ մի տեղ նկարագրված չէ։ Բայց կարդալով նրա օրագրի էջերը, լսելով նրա եղբոր սովորական պատմությունը՝ սկսում ենք ճշգրիտ պատկերացնել այդ զարմանալի բարի, ազնիվ ու խիստ անհավասարակշռված պատանի-բանաստեղծին և հասկանում ենք, թե ինչպիսի ողբերգության կարող է վերածվել նրա սերր անուշիկ, գեղեցիկ, բայց նրա համար միանգամայն խորթ աղջկա հանգեպ, ախ ընտանիքում, որտեղ լուցկու վրա գրում են. «գողացված է այսինչների տնից...»

Ու սարսափում ես այդ երիտասարդի համար, որը կյանքում առաջին անգամ զգաց մեկ այլ մարդու համար պատասխանատու լինելու հրե-վանքը։

Նա օրագրի մեջ արտագրում է մի հին գրքի տողերը. «Ամուսնացող-ները պետք է ծառայեն մեկմեկու։ Բարձրացնեն, աչակցեն, սովորեցնեն, ամրապնդեն մեկը մյուսին... Սրբիտներին դաստիարակեն ազնվորեն, սի-րով ու խնամքով... Սրբիսան հյուր է տանը, նրան պետք է սիրել ու հար-գել, բայց չիշխել նրա վրա...»

Կարդում ենք այս տողերն ու անմիջապես համոզանում, թե ինչ է ապաստում խեղճին:

Ոչ միայն այդ տղան, Սեփեղերի շատ հերոսներ են կյանք մանում լավագույն մտադրություններով:

Ինչպե՞ս է գիմնավորում նրանց կյանքը:

Գոյություն ունի այսպիսի մի բան՝ «էսթետիկա» — տեղերին «էսթետիկ» բառից՝ փրկվել, գնալ, անգամ՝ փախչել:

Սեփեղերի հերոսներից շատերն են կյանքից փախչում մտացածին աշխարհը:

Տգեղ, ազգատ ուսանող Ջոնը, որը փող վառտակելու համար գլուխ է դնում մի խումբ կրտսեր դարձակահարների հետ, նրանց տանում զբոսայգի ու նրանց հետ բնորոշ խաղում (սֆարդը, որ ծիծաղում էր), երեխաներին պատմում է մի ժողովուրդի ավազակի, նրա ֆանտաստիկական կյանքի մասին: Թեև այդ պատմությունը էժանագին դեգեկատիվ պարոդիա է ընդամենը, բայց դրա ետևում երևում է կիսամութարցիկ ուսանողի իսկապես ազնիվ և դժգոհող հոգին:

Տասնիննամյա Կեարիլը, միայնակ ու անմարդամտ, ոչ միայն ինքն իր մասին է՝ առասպելի հորինում, այլև փորձում է ապաշխարհների ու այլանդակների աշխարհում որսալ այլոց տաղանդի կայծերը ու ստեղծել հիանալի նկարչուհի-միանձնուհու կերպարը (Երբ Դոմին-Սմիթի երկնագույն ժամանակաշրջանը):

Փոքրիկ աղջիկն իր համար անտեսանելի ընկերներ է հորինում (սֆերիկ-թաթիկ), իսկ ջահել մայրը, վրդովվելով նրա երակայությունից, չի հասկանում, թե ինչպես ցավաքնորեն է վիրավորում նորազգաց երեխային, թեև ինքը ամբողջ ժամանակ էգոիստորեն փորձում է հեռանալ գեղեցիկ անցյալը, ապրել իրականությունից դուրս, հիշողությունների ու վիժկու մշուշում:

Ձանձրալի դպրոցից, զաղրելի հանրակացարանից, այդ ամբողջ «հեղձիկից» ջանում է դուրս պրծնել նաև Հուդեն Փուֆլիլը (սֆերիկների արտաքին՝ անգույնի եզրին):

Բայց նրա փախուստը նման չէ Սեփեղերի մյուս հերոսների փախուստին, ինչպես նրանց նման չէ ինքը՝ Հուդեն:

Նա կոնկրետ բաներ է երազում. նա ուզում է ապրել «ալմաիկ ափին», ամեն ինչ սեփական ձեռքերով անել, երեխաներին մեծացնել իր թմայած ձևով, անձամբ նրանց սովորեցնել որոշ կարևոր բաներ:

Նա սիրում է, որ մարդն իր աշխատանքը լավ կատարի, նուրբիկ ճշգրտախմբի թմրական հիացնում է նրան իր շնչառակի, ուրախ ու ջանադիր հարվածներով:

Նա շատ բարի է ու մեղմ, բայց քուռնցքներով հարձակվում է շատ ուժեղ և թեղ մի տղայի վրա, երբ սա գոհհիկ խոսքերով մրտադարձ է լավ աղքատ անունը:

Նա ինքը այնքան էլ չի սիրում սովորել, բայց փոքրիկ քույրիկին թույլ չի տալիս բացակայել դասերից, ջանում է համոզել նրան, հանգստացնել, ղվարճացնել:

Ու ինչպե՞ս է ուրախանում, երբ դա հաջողվում է իրեն:

Ընթերցողն ինքը կտեսնի, թե Սեփնչերն ինչպիսի արտասովոր վարք պետք է կարողացել ջուրց տալ այդ հակասությունները Հովհաննիս Բնավորության մեջ: Նրա անձնական անկազմակերպվածությունը, կյանքին հարմարվել չկարողանալը և ուրիշներին, հատկապես փոքրիկներին օգնելու հրա՛նվիրական պատրաստակամությունը, որպեսզի նրանք չզթորվեն անփութոր:

Ճիշտ է, նա դեռ չի հասկանում, որ կյանքից հեռու չեա փախչի, որ չի կարող իրականանալ առվակի ափի իգիլան, նախնադարյան երջանկությունը՝ հյուղակում:

Գուցեն կհասկանա, որ կյանքը պետք է վերափոխել հենց թեկուզ աջ փոքրիկ դաշտում, որտեղ մարդուն վիճակված է աշխատել:

Այդ մասին, կյանքի իրական արժեքի մասին Սեփնչերը խոսում է իր յուր ստեղծագործությունների ամեն մի տողում:

Նա շատ որոշակի գիտե, թե ինչն է էական և ինչը էական չի մարգու, նրա մտքերի, նրա գործերի մեջ:

Անձամբ Սեփնչերի մասին մենք շատ քիչ բան գիտենք: Ծնվել է 1919 թ. Նյու-Յորքում, սովորել է մի քանի դպրոցներում: Հետո՝ զինվորական ակադեմիայում և երեք—այո երեք քոլեջում: Դիպլոմներ և գիտական աստիճաններ շունի: Հավանաբար քոլեջներից ոչ մեկը չի ավարտել:

Տասնութ-տասնինը տարեկանում, այսինքն՝ պատերազմին նախորդող տարիներին, որպես տուրիստ շրջել է Եվրոպայում, 1942—1946 թվականներին ծառայել է քանակում, որից երկուսուկես տարին՝ գաղթյալ Եվրոպայում, որպես 4-րդ հետեակային դիվիզիայի սերժանտ:

Ափհանումից մինչև պատերազմի վերջը մասնակցել է հինգ ճակատամարտի:

Գրել է տասնհինգ տարեկանից: Սկսել է տպագրվել 40-ական թվականներին: Առաջին մեծ գործը՝ «Տարեկանի արտում՝ անդունդի եզրին», լույս է տեսել 1951 թվականին:

Կարծում ենք, որ Սեփնչերն ինքն է իր մասին այնպես շոր ու համոռոտ գրել գրքերից մեկի շապիկի վրա և միայն, ինչպես ի՞նքն է ասում, «կենդ խնդրանքով» ավելացրել է. «Ես ապրում եմ Ուեսթպորտում և ունեմ մի շուն»: Բայց նրա գրքերը շատ ավելին են պատմում իր մասին, իր աշխարհի մասին, քան բոլոր կենսագրականները:

Քեզ համար, ընթերցող, կարևորն առջևում է:

Եթե զգաս, թե որքան ուշագիթ է հեղինակը քո հանդեպ, որքան պարզ և հասարակ է զրուցում քեզ հետ, անպայման կհասկանաս հրա՛ն մրտաբով, և՛ արտով:

Ռ. Ռայթ — Կովալյովա

Եթե դուք իսկապես ուզում եք իմանալ այս պատմությունը, ապա, հավանաբար, նախևառաջ կցանկանաք իմանալ որտեղ եմ ծնվել ես, ինչպես եմ անցկացրել իմ անձիտ մանկությունը, ինչով էին զբաղվում ծնողներս մինչև իմ ծնվելը, մի խոսքով՝ Դավիթ Կոպպերֆիլդյան այդ ամբողջ շիլան։ Բայց, ճիշտն ասած, ես տրամադիր չեմ դրանք փոփոխել։ Նախ ձանձրալի է, երկրորդն էլ՝ իմ նախնիները հավանաբար երկու ինֆարկտ կստանալին եղբորս երեսից, եթե ես պատմեի նրա անձնական դործերի մասին։ Նրանք տանել չեն կարող նման բաները, հատկապես՝ հայրս։ Ընդհանրապես նրանք լավ մարդիկ են, բան չունեմ ասելու, բայց շափից դուրս նեղացկոտ են։ Ես մտադիր էլ չեմ պատմել կենսագրությունս կամ նման դատարկ-մատարկ բաներ, կպատմեմ միայն այն խելահեղ պատմությունը, որ տեղի ունեցավ անցյալ Մենդյան տոներին։ Իսկ հետո քիչ էր մնում շունչս փչել, ու ինձ տեղափոխեցին այստեղ հանգստանալու և բուժվելու։ Ես նրան էլ՝ Դ. Բ-ին, միայն այդքանը պատմեցի, չէ որ ինչքան չլինի հարազատ եղբայրս է։ Նա ապրում է Հոլիվուդում։ Դա այստեղից, այս երիցս անիծյալ սանատորիայից, այնքան էլ հեռու չէ։ Նա հաճախ է ինձ այցելության գալիս, գրեթե ամեն շաբաթ։ Տուն էլ նա ինքը կտանի, գուցե եկող ամսին։ Վերջերս «յազուար» է գնել իր համար։ Անգլիական է, ժամում երկու հարյուր մղոն կարող է կտրել։ Մոտ շորս հազար է տվել, Հիմա նա փող շատ ունի, առաջվա

հման չէ։ Առաջ, երբ տանն էր ապրում, իսկական գրող էր։
Կարող է լսած լինեք, նա է գրել պատմվածքների այն հիա-
նալի գիրքը՝ «Թաքցրած ձկնիկը»։ Ամենալավ պատմվածքը
հենց այդպես էլ կոչվում էր՝ «Թաքցրած ձկնիկը»։ Այնտեղ
պատմում է մի տղայի մասին, որը ոչ մեկին թույլ չէր տա-
լիս նայել իր ոսկի ձկնիկին, որովհետև իր սեփական փողով
էր գնել։ Ի՞նչ պատմվածք է, գովելու բան է ուղղակի։ Իսկ
հիմա եղբայրս գլխովին ծախվել է Հոլիվուդին։ Եթե աշխար-
հում մի բան կա, որ ատում եմ՝ դա կինոն է։ Տանել չեմ
կարող։

Ավելի լավ է սկսեմ պատմել այն օրվանից, երբ Փենսիլի-
հեռացա։ Փենսիլն միջնակարգ փակ դպրոց է էգերսթաունում,
Փենսիլվանիայի նահանգում։ Երևի լսած կլինեք։ Համենայն
գնպս ունկլամներում տեսած կլինեք։ Հազարավոր ամսագրե-
րում տպագրում են։ Ծարպիկ մեկը ձին հեծած ոստնում է
աղբիքների վրայով։ Կարծես Փենսիլում հենց միայն պոլ-
ոն խաղում։ Իսկ ես այնտեղ ոչ մի անգամ ձիու երես չեմ
տեսել։ Ու այդ հեծյալի տակ գրված է՝ «Սկսած 1888 թվա-
կանից մեր դպրոցում կոփում են խիզախ ու ազնիվ պատա-
նիկներին»։ Ա՛յ թե կեղծիք է։ Ոչ մեկին էլ չեն կոփում այնտեղ,
ոչ էլ ուրիշ դպրոցներում։ Եվ այնտեղ ես ոչ մի խիզախ ու
ազնիվ չեմ տեսել, գուցե մեկ-երկուսը լինեն ու վերջ։ Դե
երանք մինչև դպրոց գալն էլ այդպիսին են եղել։

Մի խոսքով, այդ բանն սկսվեց շաբաթ օրը, երբ Ֆուտ-
բոլի մրցումը լուր էր գնում Սեքսոն-Հոլլի հետ։ Մենք գտնում
էինք, որ Փենսիլի համար այդ խաղը աշխարհում ամեն ինչից
թանկ է։ Մրցումը եղբայրակիչ էր, ու եթե մեր դպրոցը
տանուլ տար, բոլորս վշտից ուղղակի կկախվեինք։ Հիշում
եմ, այդ օրը ես մոտ երեք ժամ կանգնած էի աստված գիտե
թե որտեղ, ուղղակի Թոմասն սարի գլխին, այն հիմար թըն-
դանոթի մոտ, որ տնկված է այնտեղ, կարծեմ, ազատագրա-
կան պատերազմից ի վեր։ Այդտեղից երևում էր ամբողջ
դաշտը և այն, թե ինչպես էին երկու թիմերը դաշտի մի
ծայրից մյուսը քշում իրար։ Տրիբունաները ես կարգին չէի
կարողանում տեսնել, միայն լսում էի, ինչպես են գոռո-
ռում այնտեղից։ Մերոնք բոլորը գոռում էին կոկորդով մեկ,
մեր ամբողջ դպրոցն այնտեղ էր, բացի ինձնից, իսկ հա-

կառավարողները ինչ-որ բան էին ճշդգույնում. սովորաբար եկվոր թիմի ժողովուրդը քիչ էր ընկնում:

Յուստբուլային մրցումներին աղջիկներ միշտ քիչ են լինում: Միայն բարձր դասարանցիներին է թույլատրվում աղջիկ բերել: Գարշելի դպրոց է, խոսք չկա՛ր Իսկ ես սիրում եմ լինել այնտեղ, որտեղ աղջիկներ կան, եթե նույնիսկ ոչինչ չեն անում, հենց այնպես նստած են, մազերն են սանրում, քիթները սրբում կամ քրքում: Մեր դիրեկտորի՝ ժերոսկ Թերմերի դուստրը, հաճախ էր գալիս մրցումներին, բայց դե նա այնպիսի աղջիկ չէր, որի համար հնարավոր լինեք գովել: Թեև ընդհանրապես վատը չէր: Մի անգամ ավտոբուսում իրար կողքի էինք նստած, էգերսթաունից էինք գնում ու զրուցում էինք: Նա ինձ գուր եկավ: Ճիշտ է, քիթը երկար է, խակ եղունգները արյունոտելու շափ կրճմրծած, կրճքակալի մեջ էլ ինչ-որ բան է դնում, սր ցած մնա, բայց, չգիտեմ ինչու, խղճացի նրան: Ինձ գուր եկավ, որ նա գլուխ չէր գոլում, թե ինչպիսի հրաշալի հայրիկ ունի: Երեխ ինքն էլ գիտեր, որ նա անմիտ գատարկախոսի մեկն է:

Ես դաշտ չգնացի, բարձրացա սարը, որովհետև Նյու-Յորքից նոր էի վերադարձել սուսերամարտիկների թիմի հետ: Ես այդ գարշելի թիմի պետն էի: Մե՛ծ բան: Գնացել էինք Նյու-Յորք՝ Մակ-Բերնի դպրոցի հետ մրցելու: Միայն թե մրցությունը տեղի չունեցավ: Ես սուսերները, կոստյումները և առհասարակ բոլոր այդ պարագաները մոռացել էի մետրոյի վագոնում: Բայց ես այնքան էլ մեղավոր չէի: Անընդհատ ստիպված էի լինում վեր կենալ ու նայել պլանին, թե որտեղ պետք է իջնենք: Մի խոսքով, Փենսի վերադարձանք ոչ թե ճաշին, այլ արդեն երկուսն անց կեսին: Տղաներն ամբողջ ճանապարհին բոլկոտ արեցին ինձ: Նույնիսկ ծիծաղելի էր:

Բացի այդ, Ֆուտբոլի դաշտ չգնացի, որովհետև մտադիր էի այցելել ծերունի Սպենսերին՝ իմ պատմության ուսուցչին, որպեսզի հրաժեշտ տամ մեկնելուց առաջ: Նա հիվանդ էր գրիպով, ու ես մտածում էի, որ մինչև ծննդյան արձակուրդը նրան չեմ տեսնի: Իսկ նա երկտող էր ուղարկել, որ ուզում է ինձ տեսնել մինչև տուն գնալու: Գիտեք, որ չեմ վերադառնալու:

Հա, մոռացա ասել, որ ինձ վտարել էին դպրոցից: Մերնդ-
յան տոներին հետո ես չպետք է վերադառնայի, Դրովհետև
չորս առարկայից կտրվել էի և ընդհանրապես չէի պարա-
պում ու նման բաներ: Հարյուր անգամ նախազգուշացրել
էին ինձ՝ աշխատի՛ր, սովորի՛ր: Իսկ ծնողներին քառորդի
վեսին կանչել էին ծերուկ Թերմերի մոտ, բայց, միևնույն
է, չէի պարապում: Դրա համար էլ վտարեցին: Նրանք շա-
տերին էին վռնդել Փենսիլից: Նրանց ակադեմիական առա-
ջադիմությունը շատ բարձր էր, իսկապես, շատ բարձր էր:

Մի խոսքով, դեկտեմբերն էր, ու սոսկալի ցուրտ՝ հատ-
կապես այդ երիցս անիծյալ սարի վրա: Միայն բաճկոնով
էի, ոչ ձեռնոցներ ունեի, ոչ էլ մեկ այլ բան: Անցյալ շաբաթ
ինչ-որ մեկը թոցրել էր ուղտի բրդից կաշված իմ վերար-
կուն, տաք ձեռնոցներս էլ գրպաններում: Այդ դպրոցում
էիքն են գողերը: Տղաներից շատերի ծնողները հարուստ են,
բայց, միևնույն է, էլի գող ու ավազակներ են: Որքան դրպ-
րոցը թանկ է, այնքան գողությունը շատ: Մի խոսքով, կանգ-
նել էի այդ հիմար թնդանոթի մոտ, ու հետևս սառույց էր
դարձել: Բայց խաղին գրեթե չէի էլ նայում: Կանգնել էի
միայն, որպեսզի դգամ, որ հրաժեշտ եմ տալիս այդ դրպ-
րոցին: Ընդհանրապես ես հաճախ եմ տեղից տեղ մեկնում,
բայց երբեք մտքովս չի անցնում հրաժեշտի մասին մտածել:
Ես դա ատում եմ: Զեմ մտածում՝ տխուր է թե հաճելի այդ
մեկնումը: Բայց երբ բաժանվում եմ որևէ տեղից, պետք է
զգամ, որ իսկապես բաժանվում եմ: Թե չէ ավելի դժվար է
լինում:

Իմ բախտը բերեց: Հանկարծ մի բան հիշեցի ու անմիջա-
պես զգացի, որ մեկնում եմ ընդամիշտ: Հիշեցի, թե ինչպես
մի անգամ հեկտեմբերին երեքով՝ ես, Ռոբերտ Տիչները և
Պոլ Քեմբլը, գնդակ էինք խաղում ուսումնական առանձնա-
շենքի առաջ: Դրանք շատ լավ տղաներ էին, հատկապես
Տիչները: Մոտենում էր ճաշի ժամը, բոլորովին մթնել էր,
բայց մենք դեռ շարունակում էինք խաղալ: Արդեն լրիվ մութ
էր, գրեթե չէինք տեսնում գնդակը, բայց խաղը չէինք ուզում
թողնել: Այնուամենայնիվ, ստիպված եղանք՝ թողնել: Բնա-
գիտության ուսուցիչ միսսոր Զեմբիգին գլուխը դուրս հանեց
ուսումնական առանձնաշենքի պատուհանից ու կարգադրեց՝

անցնել հանրակացարան, հագնվել ճաշի զնալու համար։
Հենց որ այդպիսի բան եւ հիշում, անմիջապէս զգում եւ, որ
քեզ համար ոչ մի արժեք չունի այստեղից ընդմիշտ մեկնե-
լը. եւ, համենայն դեպս, միշտ այդպէս եմ։ Ու հենց զգացի,
որ ընդմիշտ եմ մեկնում, շուտ եկա ու ցած վազեցի ուղիղ
դեպի ծերունի Սպենսերի տուն։ Նա դպրոցից հեռու էր ապ-
րում, էնտոնի Ուեյն փողոցում։

Եւ վազեցի ճանապարհով մինչև գլխավոր ելքը, իսկ
հետո սպասեցի, մինչև որ շունչս տեղն եկավ։ Ժիշտն ասած,
շունչս շուտ է կտրվում։ Նախ՝ եւ ծխում եմ շոգեքարշի նման,
այսինքն՝ առաջ էի ծխում։ Այստեղ, սանատորիայում ստի-
պեցին թողնել։ Եվ երկրորդ՝ անցյալ տարվա ընթացքում
աճել էի վեցուկեւ դյույմ։ Հավանաբար, այդ պատճառով
էլ հիվանդացա տուբերկուլյոզով ու ընկա այստեղ ստուգ-
ման և այս հիմար բուժման համար։ Իսկ ընդհանրապէս
եւ բավական առողջ եմ։

Մի խոսքով, հենց որ շունչ առա, վազ տվի դեպի Ուեյն
փողոցը։ Ամբողջ ճանապարհը սոսկալի սառցակալած էր, ու
քիչ էր մնում դրմփալի։ Զգիտեմ, ինչու էի վազում, հավա-
նաբար, հենց այնպէս։ Երբ անցա փողոցը, հանկարծ ինձ
թվաց, թե կորաւ։ Մի տեսակ խելագար օր էր. սոսկալի
ցուրտ, արևի շող էլ չէր երևում ու թվում էր, բավական է
անցնես ճանապարհի մյուս կողմը, անմիջապէս կ'ըվես ընդ-
միշտ։

Ո՛հ, համա թե հնչեցրի զանգը, երբ հասա ծերունի Սպեն-
սերի տանը։ Մինչև ոսկորնեքս սառել էի։ Ականջներս ցավում
էին, մատներս շարժել չէի կարող։ «Դե շո՛ւտ, շո՛ւտ, — ասում
եմ գրեթե լսելի, — բա՛ց արեքք։ Վերջապէս պառավ Սպեն-
սերը բացեց դուռը։ Նրանք սպասավոր չունեն, ընդհանրա-
պէս ոչ ոք չունեն, միշտ իրենք են բացում դուռը։ Նրանք
հարուստ չեն։

— Հղւգն՛ն, — ասաց միսիս Սպենսերը։ — Որքա՛ն ուրախ
եմ քեզ տեսնելու համար։ Ներս արի, սիրելիս։ Երևի փայ-
տացել եւ ցրտից, հա՛։

Ինձ թվում էր, նա իսկապէս ուրախ էր ինձ տեսնելու
համար։ Նա իսկապէս սիրում էր ինձ։ Համենայն դեպս, ինձ
այդպէս էր թվում։

Ես գնդակի պես ներս ընկա:

— Ինչպե՞ս եք, միսիս Սպենսեր, — ասում եմ: — Ինչպե՞ս է միստր Սպենսերի առողջութիւնը:

— Տուր բաճկոնդ, սիրելիս, — ասաց նա: Չլսեց էլ, որ հարցրի միստր Սպենսերի առողջութեան մասին: Նա մի քիչ խուլ էր:

Նա բաճկոնս կախեց նախասենյակի պահարանում, և ես ձեռքով հարդարեցի մազերս: Ընդհանրապես իմ մազերը կարճ «ոգնի» է կտրված և սանրվելու հարկ չի լինում:

— Ինչպե՞ս եք, միսիս Սպենսեր, — հարցրի ես, բայց այս անգամ բարձր, որ նա լսի:

— Հրաշալի՜, Հոլդեն, — նա ծածկեց պահարանի գուռը: — Իսկ դո՞ւ ինչպես ես:

Ու ես նրա ձայնից հասկացա, որ ծերունի Սպենսերը պատմել է նրան ինձ վտարելու մասին:

— Շատ լավ, — ասում եմ: — Միստր Սպենսերն ինչպե՞ս է: Նրա գրիպը անցա՞վ:

— Անցավ, Հոլդեն, նա իրեն այնպես է պահում, ինչպես, ինչպես չգիտեմ թե ով... Իդ սենյակում է, գնա նրա մոտ:

2

Նրանք առանձին սենյակներ ունեին: Երկուսն էլ յոթանասունին մոտ էին, գուցե և ավելի: Ու այնուամենայնիվ, կյանքից հաճույք էին ստանում, թեև նրանց մի ոտքը գերեզմանում էր: Ծիշտ է, խոզութիւն է այդպես ասելը, բայց ես դա չեմ ուզում ասել: Պարզապես ուզում եմ ասել, որ շատ եմ մտածել ծերունի Սպենսերի մասին, իսկ երբ նրա մասին շատ ես մտածում, սկսում ես զարմանալ, թե ինչպե՞ս է, որ կարողանում է դեռ ապրել: Հասկանո՞ւմ եք, նա ամբողջովին կռացել է ու հազիվ է քայլում, և եթե հանկարծ կավիճը ձեռքից գցում է, ապա առջևի շարքից որևէ մեկը պետք է վերցնի ու մատուցի նրան: Իմ կարծիքով, դա սարսափելի է: Բայց եթե շատ խոր չես մտածում, այլ հենց այնպես, ի միջի այլոց, ապա ստացվում է, որ նա այնքան էլ վատ չի ապրում: Օրինակ՝ մի անգամ, կիրակի օրը, երբ նա ինձ ու մի քանի տղաների տաք շոկոլադ էր հլուգասի-

բում, մի հնամաշ վերմակ ցույց տվեց, որ ինքն ու միտիս Սպենսերը գնել էին մի հնդկացուց, Բելլո Խաթունի գրոսայգում: Երևում էր, որ ծերունի Սպենսերը հիացած էր այդ գնումով: Հասկանալի էր, ինչ եմ ուզում ասել: Ի՞նչ այդպիսի ծերուկ, որ արդեն հայհայլ գնացել, վայվայ է մնացել, դեռևս հիանում է ինչ-որ վերմակով:

Նրա դուռը բաց էր, բայց ես այնուամենայնիվ ծծեցի, ուղղակի քաղաքավարութունից: Ես տեսա նրան, նստած էր կաշվե հին բազկաթոռին, փաթաթված այն նույն վերմակով, որի մաշին ասացի: Նա շրջվեց, երբ ծծեցի դուռը:

— Ո՞վ է,— գոչեց նա,— դո՞ւ ես, Քուֆիլդ, արի, տղաս, ներս արի:

Նա միշտ գոռգոռալով էր խոսում տանը, էլ ո՛ւր մնաց թե գաւարանում: Նյարդերիս վրա ազդում էր, խեղապես:

Հենց որ ներս մտա, արդեն փողմանեցի, թե ինչու եկա: Նա «Ատլանտիկ մանսի» էր կարդում ու շուրջն ամենուրեք սրվակներ ու հաբեր էին դրված, հարբուխի դեմ գործածվող կաթիլների հոտ էր տարածվել: Տրամադրութունս ընկավ: Ընդհանրապես այնքան էլ չեմ սիրում հիվանդներին: Առավելի քան թախծալի էր դառնում, երբ նայում էի ծերունի Սպենսերի հագի մաշված, խիստ ողորմելի հին խալաթին, երևի ծնված օրից դա էր հագնում, ազնիվ խոսք: Չեմ սիրում պիծամաներով ու խալաթներով ծերունիներին: Միշտ կուրծքները ըացվում է, պառավ կողիքը երևում: Ոտքերն էլ սոսկալի են: Ծերուկները, տեսած կիլինեք լողափերում, ինչ-պիսի անմազ, ճեղմակ ոտքեր են ունենում:

— Բարև ձեզ, սը՛ր,— ասում եմ:— Ես ստացա ձեր երկտողը: Շատ շնորհակալ եմ:— Նա երկտող էր գրել, որ արձակուրդից առաջ գնամ իրեն հրաժեշտ տալու Գիտեր, որ այլևս չեմ վերադառնալու: Իզուր եք նեղութուն կրել, միևնույն է, ես անպայման կգա՞ի հրաժեշտ տալու:

— Նստիր, ա՛յ, այնտեղ, տղաս,— նա ցույց տվեց մահճակալի եզրը:

Ես նստեցի:

— Ինչպե՞ս է ձեր գրիպը, սըր:

— Գիտես, տղաս, եթե լավ զգայի, հարկ կլիներ բժիշկ կանչել,— ծերուկն ինքն իրեն ժիծաղեցնում էր: Նա սկսեց

քրքշալ խելագարի պես: Վերջապես շունչ առավ ու հարցրեց.— Իսկ ինչո՞ւ դու չես գնացել մրցության, չէ՞ որ այսօր եզրափակիչ հանդիպումն է:

— Այո, բայց ես հենց նոր եմ վերադարձել Նյու-Յորքի սուսերամարտի մրցումներից:

Տեր աստված, այ թե անկողին է, հա՛, ասես քաշ լի-նի: Նա հանկարծ խստադեմ արտահայտություն ընդունեց. գիտեի, որ այդպես է լինելու:

— Նշանակում է, գնում ես մեզնից,— հարցնում է:

— Այո, սրբ, ինչպես երևում է, գնում եմ:

Այստեղ նա սկսեց տարուբերել գլուխը: Կյանքումս չեմ տեսել, որ մարդ այդքան երկար կարողանա տարուբերել գլուխը: Չես հասկանում՝ մտահոգվելո՞ւց է այդպես օրորում գլուխը, թե՞ արդեն այնքան ծեր է, որ ոչ մի բան չի հասկանում:

— Իսկ դու կտոր Թերմերը ի՞նչ ասաց քեզ, տղաս: Ես խմացել եմ, որ դուք երկար եք խոսել:

— Այո, երկար ենք խոսել: Երկու ժամ մնացի երա՞տուանձնասենյակում, եթե ոչ ավելի:

— Ի՞նչ ասաց նա քեզ:

— Դե... շատ բան: Որ կյանքը գուտ խաղ է: Ի՞նչ որ պետք է խաղալ օրենքներով: Նա լավ էր խոսում: Առանձնապես որևէ բան չի ասել: Անընդհատ նույն բանի մասին՝ որ կյանքը խաղ է և այլն: Դե դուք ինքներդ էլ գիտեք:

— Բայց կյանքն իսկապես խաղ է, տղաս, և պետք է խաղալ օրենքներով:

— Այո, սրբ, գիտեմ, ես այդ ամենը գիտեմ:

Բա՛ն գտան համեմատելու: Լավ խաղ է: Եթե այնպիսի մարդկանց մեջ ընկնես, որտեղ բոլորը հմուտ խաղացողներ են, այդ դեպքում լավ, ինչ էլ լինի, այդտեղ իսկապես խաղ կլինի: Իսկ եթե մեկ ուրիշ խմբի մեջ ընկնես, որտեղ բոլորը ապաշնորհներ են, այն ժամանակ ի՞նչ: Էլ ի՞նչ խաղ: Ոչինչ գուրս չի գա:

— Իսկ դու կտոր Թերմերը արդեն գրե՞լ է քո ծնողներին,— հարցրեց ծերունի Սպենսերը:

— Ոչ, նա մտադիր է գրել երկուշաբթի օրը:

— Իսկ ինքդ ոչինչ չե՞ս հայտնել նրանց:

— Ոչ, սբբ, ես ոչինչ չեմ հայտնել, նրանց կտեսնեմ շորեքշաբթի օրը, երբ տուն գնամ:

— Քո կարծիքով նրանք ինչպե՞ս կվերաբերվեն այդ լուս-
րին:

— Ինչ ասեմ... կրարկանան, հավանաբար, — ասացի, — Պետք է որ բարկանան: Ձէ՞ որ արդեն շորիորդ դպրոցում եմ սովորում:

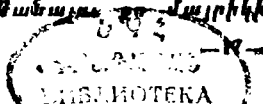
Ու թափ տվի գլուխս: Ես այդպիսի սովորություն ունեմ:

— Է՛հ, — ասում եմ: Դա էլ է սովորություն, ասել՝ «էհ» կամ «այ քեզ բա՛ն», մասամբ այն պատճառով, որ հարմար բան չեմ գտնում, մասամբ էլ այն պատճառով, որ ես տա-
րիքիս համապատասխան չեմ պահում ինձ: Այն ժամանակ տասնվեց տարեկան էի, իսկ հիմա արդեն տասնյոթ եմ, բայց երբեմն ինձ այնպես եմ պահում, ասես ընդամենը տասնե-
րեք տարեկան եմ, ոչ ավելի: Սոսկալի անհեթեթ բան է դուրս գալիս, հատկապես այն պատճառով, որ ես վեց ֆուտ
և երկուսուկես դյույմ հասակ ունեմ, մազերս էլ ճերմակա-
խառն են: Դա ճիշտ է: Աչք կողմում միլիոն հատ ճերմակ
մազ ունեմ: Դեռ մանկուց: Եվ այնուամենայնիվ, երբեմն
ինձ տասներկու տարեկանի պես եմ պահում: Բշտըն էլ
այդ են ասում, հատկապես՝ հայրս: Դա մասամբ ճիշտ է,
բայց ոչ լիովին: Մինչդեռ մարդիկ կարծում են, որ թափանցում
են քո ներսը: Ես, իհարկե, թքած ունեմ, բայց երբեմն ձանձ-
րանում ես, որ սկսում են քարոզ կարդալ, թե քեզ մեծի պես
պահիր: Երբեմն ես ինձ այնպես եմ պահում, իբրև թե ան-
համեմատ մեծ եմ իմ տարիքից, բայց դա արդեն մարդիկ
չեն նկատում: Ընդհանրապես ոչ մի բան էլ նրանք չեն
նկատում:

Սերուկ Սպենսերն էլի սկսեց օրորել գլուխը ու այդ ըն-
թացքում քլիորեց քիթը: Նա ջանում էր ձեռացնել, թե տո-
րում է քիթը, բայց իրականում ամբողջ մատը ներս էր
մտցրել: Հավանաբար մտածում էր, որ դա կարելի է, որով-
հետև ինձնից բացի ուրիշ մարդ չկար այդտեղ: Ինձ համար
միևնույն է, թեև զզվելի է տեսնել ինչպես՝ են քլիորում
քիթը:

Հետո նա խոսեց:

— Ես պատիվ եմ ունեցել ծանոթանալու քո մայրիկի

հետ, հորդ հետ, երբ մի քանի շաբաթ առաջ եկել էին դոկտոր Թերմերի հետ խորհրդակցելու նրանք հիանալի մաքուր գիկ են:

— Այո, իհարկե, լավ մարդիկ են:

«Հիանալի»։ Զգվում եմ այդ բառից: Սոսկալի գարշանք է, ուղղակի սիրտդ խառնում է, երբ այդպիսի բառեր են լսում:

Եվ հանկարծ ծերունի Սպենսերը աշխարհի դեմք ընդունեց, որ կարծես հիմա մի շատ կարևոր բան էր ասելու, խելացի բան: Նա ուշգլեց տեղում, ավելի հարմար տեղավորվեց: Պարզվեց, որ կեղծ տագնապ էր: Պարզապես ամսագիրը վերցրեց իր ծնկներից և ցանկացավ գցել մահճակալի վրա, որտեղ ես էի նստած: Բայց չհասցրեց: Մահճակալն ընդամենը երկու դյույմ էր հեռու նրանից, բայց միևնույն է, չհասցրեց: Ես ստիպված տեղիցս ելա, ամսագիրը վերցրի և դրեցի մահճակալին: Հանկարծ ես այդ սենյակից դուրս փախչելու ցանկություն ունեցա: Զգացի, որ հիմա անտանելի քարոզ է սկսելու: Ընդհանրապես դեմ չեմ, թող խոսեն, բայց երբ քեզ նախատում են, իսկ շուրջդ սոսկալի գեղահոտ է տարածված, ու ծերունի Սպենսերն էլ նստած է քո առաջ պիժամայով ու խալաթով, դրան արդեն դիմանալ չի լինի: Զէի ուզում լսել:

Բայց սկսեց:

— Այդ ի՞նչ ես բերում դու քո գլխին, տղա, — ասաց ծերունի Սպենսերը: Նա շատ խիստ խոսեց, այդպես երբեք չէր խոսել: — Քանի՞ առարկա պիտի հանձնեիր այս քառորդին:

— Հինգ, սը՛ր:

— Հինգ, իսկ քանիսից ես կտրվե՞մ:

— Չորսից: — Ես ինձ ուտում էի նստած տեղս, կյանքումս երբեք այդքան կոշտ մահճակալի նստած չկամ: Անգլերենը լավ հանձնեցի, որովհետև Բեռլոպֆեր, «Լորդ Ռենգալ, որդիս» և այդ ամբողջ պատմությունը սովորել էի դեռևս Հուտտոնի դպրոցում: Անգլերենով զբաղվում էի միայն այն ժամանակ, երբ շարադրություն էին հանձնարարում:

Նա ինձ նույնիսկ չէր լսում: Նա երբեք չի լսել, թե ինչ են ասում իրեն:

— Ես պատմութիւնից քեզ կտրեցի, որովհետեւ ոչինչ չէիք սովորել:

— Հասկանում եմ, սըր, շատ լավ եմ հասկանում: Հապա քեզ պիտի անեիր:

— Ոչինչ չէիք սովորել, — կրկնեց նա: Դեմ կատաղեց-
նում է, երբ մարդիկ կրկնում են այն, ինչի հետ դու անմի-
ջապէս համաձայնել եմ: Իսկ նա երրորդ անգամ էլ կրկնեց. —
Ոչինչ չես սովորել: Կասկածում եմ, թե ամբողջ քառորդի
ընթացքում դոնե մեկ անգամ բացել ես դասագիրքը: Բացե՛լ
ես, միայն ճիշտն ասա, տղաս:

— Ոչ, ես, իհարկեւ, երկու անգամ աչքի եմ անցկաց-
րել, — ասում եմ: Չէի ուզում նրան վշտացնել, նա գովում
էր իր պատմութեան համար:

— Ախ, աչքի ես անցկացրե՛լ, — ասաց նա շատ թու-
նալով: — Քո, թույլ տվե՛ք ասել, քննական աշխատանքը ահա
այնտեղ է, գրադարակում: Մի այստեղ տուր, խնդրեմ:

Դա գարշիլի խաղութիւնն էր նրա կողմից, բայց ես վերց-
րի տեսութա ու տվեցի նրան, ուրիշ ճար չկար: Հետո նորից
նստեցի այդ ցեմենտե մահճակալին: Չեք կարող պատկե-
րացնել, թե ինչպէս էի ափսոսում, որ եկել եմ նրան հրա-
ժեշտ տալու:

Նա տեսարս բռնել էր ձեռքին, ինչպէս աթարի կտորը կամ
մի ավելի վատ բան:

— Նոյեմբերի շորսից մինչեւ դեկտեմբերի երկուսը մենք
անցել ենք Եգիպտոսը: Դու ինքդ ես քննութեան համար այդ
թեման ընտրել: Չէի՞ր կամենա լսել, թե ինչ եւ գրել:

— Չէ, սըր, կարիք չկա:

Իսկ նա, միևնույն է, սկսեց կարդալ: Եթե սառուցիլը պո-
շել է մի բան անել, դու այլեւս չես կարող նրան ետ պահել:
Միևնույն է, իր ասածն է անելու:

«Եգիպտացիք հին ցեղեր են, ծագումով կովկասցի, և
բնակվում են Աֆրիկայի հյուսիսային շրջաններից մեկում:
Աֆրիկան, ինչպէս հայտնի է, անհայտն է, անհայտն է, անհայտ-
ն է մայր ցամաքն է»:

Եվ ես պետք է նստեի ու ունկնդրեի այդ ամբողջ անհե-
թեթութիւնը: Խոզութիւն է, ազնիվ խոսք:

«Մեր օրերում մենք հետաքրքրվում ենք եգիպտացիներով

բազմաթիվ պատճառներով: Ժամանակակից գիտությունը ղեկու ջանում է պատասխանել այն հարցին, թե ինչ գաղտնի նյութերի խառնուրդ էին գործածում եգիպտացիք՝ զմուսելով իրենց հանգուցյալներին, որպեսզի նրանց դեմքերը չփտելն բազում դարերի ընթացքում: Այդ խորհրդավոր առեղծվածը ղեկու մարտահրավեր է նետում ֆաներոդ դարի ժամանակակից գիտությանը»:

Նա լոնց և ցած դրեց տետրս: Ես գրեթե ատում էի նրան այդ պահին:

— Քո, այսպես ասած, էքսկուրսը գիտության մեջ, սրանով ավարտվում է,— շարունակեց նա միևնույն թունոտ ձայնով: Երբեք չէի կարծի, թե այդքան զառամյալ ժերուկի մեջ այդքան թույն կարող է լինել:— Բայց դու ստորև հատուկ ավելացում ես կատարել՝ ուղղված անձամբ ինձ:

— Այո, այո, հիշում եմ,— ասացի: Ես շտապեցի, որպեսզի գոնե այդ մասը չկարդա: Բայց ինչ, մի՞թե նրան հնարավոր է կանգնեցնել, նրանից ուղղակի կայծեր դուրս ցայտեցին:

«Քանկագին միստր Սպենսեր,— նա շարից դուրս բարձր էր կարգում:— Ահա այն ամենը, ինչ ես գիտեմ եգիպտացիների մասին: Չգիտեմ ինչու, նրանք ինձ առանձնապես շատ չեն հետաքրքրում, թեև Դուք նրանց մասին շատ լավ եք դառախոտում: Ոչինչ, եթե դուք ինձ կտրեք, ես արդեն մյուս առարկաներից կտրվել եմ, բացի անգլերենից: Ձեզ հազարդ՝ Հոլդեն Քոլֆիլդ»:

Այստեղ նա ցած դրեց իմ երկցս անխձյալ տետրը ու այնպես նայեց ինձ, ասես պինդ-պոնգում շոր-շոր տարել էր: Երբեք չեմ ների, որ այդ անհեթեթությունը նա բարձրաձայն կարդաց: Եթե նա ինքը այդպիսի բան գրած լիներ, ես ոչ մի գեպքում չէի կարդա, ազնիվ խոսք եմ ասում: Իսկ որ կարևորն է, ես այդ հավելումը կատարել էի, որպեսզի նա վատ չզգա ինձ կտրելով:

— Դու բարկանո՞ւմ ես, որ ես քեզ կտրել եմ, տղաս,— հարցրեց նա:

— Ի՞նչ եք ասում, սըր, բոլորովին:— Գոնե այլևս ինձ «տղաս» չասեր, գրողը տանի:

Նա տետրս նետեց մահճակալին: Եվ, իհարկե, դարձյալ

չկառողացաւ տեղ հասցնել: Ստիպված տեղիցս ճլա, վերցրի: Գրեցի «Ատլանտիկ մանսլի» վրա: Սա էլ մի կրակ-է, բոպեն մեկ կռացիր:

— Իսկ դու ինչպե՞ս կվարվեիր իմ փոխարեն,— հարցրեց նա:— Միայն ճիշտն ասա, տղաս:

Այո, երևում է, նա շատ վատ էր զգում, որ ինձ կտրել էր: Ես, իհարկե, սկսեցի գլուխը յուղել: Ասացի, որ ես մտավոր հետամնաց երեխա եմ, ընդհանրապես ապուշի մեկը, որ նրա փոխարեն ինքս էլ այդպես կվարվեի, որ շատերը չեն հասկանում, թե ինչ դժվար բան է ուսուցչի աշխատանքը: Ու այդպես շարունակ, մի խոսքով գլուխը յուղեցի, ինչպես հարկն է:

Բայց ամենածիծաղելին այն էր, որ ես շարունակ ուրիշ բանի մասին էի մտածում: Համ գլուխը յուղում էի, համ էլ ուրիշ բանի մասին մտածում: Ես Նյու-Յորքում եմ ապրում ու մտածում էի Կենտրոնական զբոսայգու այն լճակի մասին, որ գտնվում է Հարավային ելքի մոտ. հետաքրքիր է՝ սառչո՞ւմ է այն, թե չէ, իսկ եթե սառչում է, հապա բաղերն ո՞ւր են գնում: Զէի կարողանում պատկերացնել, թե բաղերն ուր են գնում, երբ լիճը ամբողջությամբ ծածկվում է սառույցով: Գուցե բեռնատար է գալիս ու նրանց տեղափոխում, որն է կինդանաբանական այգի՞: Իսկ գուցե չվո՞ւմ են պարզապես:

Այնուամենայնիվ, դա շատ լավ է հաջողվում ինձ: Ուզում եմ ասել, որ կարող եմ ուզածիս պես յուղել ծերունի Սպենսերի գլուխը ու այդ ընթացքում մտածել բաղերի մասին: Հետաքրքիր է: Բայց երբ խոսում ես ուսուցչիդ հետ, առհասարակ ոչինչ չպետք է մտածես: Եվ հանկարծ նա ընդհատեց ինձ: Նա միշտ էլ ընդհատում է:

— Ասա տեսնեմ, իսկ ի՞նչ ես մտածում այդ կապակցությամբ: Հետաքրքիր է իմանալ: Շատ հետաքրքիր է:

— Այն մասին, որ ինձ վտարե՞լ են Փենսիլից,— հարցնում եմ: Գոնե իր անտեր խալաթը կոճկիր: Զգվե՞լի է նայելը:

— Եթե չեմ սխալվում, դու այդպիսի դժվարությունների ես հանդիպել նաև Հոլտտոնի դպրոցում և էլքտոն-հիլլում:

Նա այդ բանը ոչ միայն թունոտ, այլև գարշելի ձևով ասաց:

— Էլքտոն-հիլլում ես ոչ մի դժվարութիւն էլ չեմ ունեցել։ Ոչ կտրվել եմ, ոչ էլ մեկ ուրիշ բան, պարզապէս դուրս եմ եկել և վերջ։

— Թույլ տուր հարցնել՝ ինչո՞ւ։

— Ինչո՞ւ։ Դա երկար պատմութիւն է, սըր։ Այդ ամենը բավական բարդ պատմութիւն է։

Իսկի չեմ ուզում պատմել նրան, թե ինչպէս և ինչու Միկ-նույն է, ոչինչ չի հասկանալու։ Դա նրա խելքի բանը չէ։ Իսկ Էլքտոն-հիլլից հեռացա գլխավորապէս այն պատճառով, որ այնտեղ ծայրից ծայր կեղծիք է։ Ամեն ինչ ցուցադրական է, անհնար է ազատ շնչել։ Օրինակ՝ հենց նրանց դիրեկտոր միստր Հաասը։ Այդպիսի ստոր, երկեքեասանի մարդու կյանքումս չեմ հանդիպել։ Մերունի Թերմերից տասն անգամ ավելի վատ է։ Կիրակի օրերին, օրինակ, այդ գրողի տարած Հաասը գալիս էր ու այցելութեան եկած բոլոր ծնողներին ձեռքը սեղմում։ Ոչ այնպէս սիրալիր, այնպէս քաղաքավարի, ասց որ պատկեր։ Բայց բոլորովին միանման չէր ողջունում։ Երեխաներից մի քանիսի ծնողները ավելի հասարակ մարդիկ էին, աղքատ։ Դուք մի տեսնեիք, թե նա ինչպէս էր բարեւում սենյակի իմ հարեանի ծնողներին։ Հասկանո՞ւմ եք, եթե որեւէ մեկի մայրը գեր է, կամ ծիծաղելի է հագնւած, իսկ հայրը խիստ բարձր ուսերով կոստյում է հագնում ու հնաձև կոշիկներ, սե ու սպիտակ, այստեղ այդ Հաաս կոշվածը ընդամենը երկու մատնների ծայրն էր մեկնում ու կեղծ ժպտում էր, իսկ հետո երբ սկսում էր խոսել ուրիշ ծնողների հետ՝ կես ժամից ավելի շաղակրատում էր։ Տանել չէմ կարող այդպիսի բաները։ Կատաղելս գալիս է։ Այնպէս եմ կատաղում, որ գծվել կարելի է։ Ատում եմ այդ անիծյալ Էլքտոն-հիլլը։

Մերունի Սպենսերը ինչ-որ բան հարցրեց ինձ, բայց ես լավ չլսեցի, անվերջ այդ սրիկա Հաասի մապին էի մտածում։

— Ի՞նչ ասացիք, սըր, — ասում եմ։

— Բայց գոնե վշտացած ես, որ ստիպված ես հեռանալ Փենսիլից։

— Այո, իհարկե, մի քիչ վշտացած եմ։ Իհարկե... Բայց համենայն դեպս, ոչ շատ։ Երեւի դեռ չի ազդել վրաս։ Դրա համար ժամանակ է հարկավոր։ Հիմա ավելի շատ մտածում

եմ, թե ինչպես եմ գնալու տուն շորեքշաբթի օրը: Երևում է.
'ես, այնուամենայնիվ, ապուշ եմ:

— Մի՞թե դու բոլորովին չես մտածում քո ապագայի
մասին, տղաս:

— Ինչպես չէ, մտածում եմ, իհարկե:— Ես կանգ առա:—
Միայն թե ոչ շատ հաճախ: Ո՛չ հաճախ:

— Կմտածես, խելքի կգաս,— առաջ ծերունի Սպենսե-
րը:— Խելքի կգաս, բայց ուշ կըինի:

Ինձ գուր չեկավ: Ինչո՞ւ է այդպես ասում կարծես ար-
դեն մեռել եմ: Սոսկալի տհաճ է:

— Անպայման կմտածեմ,— ասում եմ,— ես կմտածեմ:

— Ինչպես բացատրեմ քեզ, տղաս, ինչպես գլուխդ մրա-
ցրենեմ այն, ինչ հարկավոր է: Ախր ես ուզում եմ քեզ օգ-
նած լինել, հասկանո՞ւմ ես:

Երևում է, նա խկապես ուզում էր օգնել: Իսկականից:
Բայց մենք տարբեր կողմերի վրա էինք քաշում, ահա թե
ինչ:

— Գիտեմ, սըր,— ասում եմ:— Եվ շատ շնորհակալու-
թյուն: Ազնիվ խոսք, ես դա գնահատում եմ, խկապես:

Այստեղ ես ոտքի ելա: Աստված վկա, էլ չէի կարող
նույնխկ տասը բույն նստել, թեկուզե մահվան սպառնալի-
քի տակ:

— Դժբախտաբար, իմ գնալու ժամանակն է: Պետք է
փրերս վերցնեմ մարմնամարդական դահլիճից, ես այնտեղ
շատ բան ունեմ, որոնք ինձ պետք կգան: Աստված վկա,
գնալուս ժամանակն է:

Նա միայն նայեց վրաս ու դարձյալ սկսեց օրորել գլուխը:
Եվ դեմքը այնպես լուրջ ու տխուր դարձավ: Ես հանկարծ
շատ խղճացի նրան: Բայց հո չէի կարող մի ամբողջ դար-
մնալ նրա մոտ ցցված, համ էլ, չէ որ մենք տարբեր կող-
մերի վրա էինք քաշում: Ու նա անվերջ ինչ-որ բան էր նե-
տում դեպի մահճակալը և վրիպում էր, և նրա այդ խղճուկ
խալաթը, որի տակից ամբողջ կուրծքը երևում էր, այդքանը
բավական չէ, դեռ շուրջն էլ գրիպային դեղերի հոտ էր
փչում:

— Գիտե՞ք ինչ, սըր, դուք իմ պատճառով մի՛ վրդավիճե-
ք: Զարթե՛ք,— ասում եմ,— ազնիվ խոսք: Ամեն ինչ կկարգավոր-

վի: Ես անցման տարիքում եմ, ինքեներդ էլ գիտե՞ք: Բոլորի՞նք էլ պատահում է:

— Զգիտեմ, տղաս, չգիտեմ...

Զգվում եմ, որ այդպես մրմնջում եմ:

— Պատահում է,— ասում եմ,— բոլորի հետ էլ պատահում է: Իսկապես, սըր, հարկ չկա, որ իմ պատճառով տըխրե՞ք:— Ես նույնիսկ ձեռքս դրեցի նրա ուսին:— Զարժեմ,— ասում եմ:

— Մի բաժակ տաք շոկոլադ չե՞ս խմի գնալուց առաջ: Միսիս Սպենսերը հաճույքով...

— Կիսմեի, սըր, ազնիվ խոսք, բայց ուշանում եմ: Հարկավոր է շուտ հասնել մարմնամարզական դահլիճ: Շատ շնորհակալ եմ ձեզնից, սըր, շատ շնորհակալ եմ:

Ու միմյանց ձեռք սեղմեցինք: Այս ամենը դատարկ բան է, իհարկե, բայց չգիտեմ ինչու, տխրեցի:

— Ես ձեզ կգրեմ, սըր: Ձեզ լավ պահե՞ք գրիպից հետո, լա՞վ:

— Գնաս բարով, տղաս:

Իսկ երբ ծածկեցի դուռն ու դուրս եկա ճաշասենյակ, նա ինչ-որ բան գոռաց ետեիցս, բայց ես լավ չլսեցի: Կարծեմ, «բարի ճանապարհ» էր գոռում: Իսկ գուցե ես ոչ, Հուսով եմ, որ չէ: Ես երբեք որևէ մեկի ետեից չէի գոռա «բարի ճանապարհ»: Որ մտածում ես՝ գարշելի սովորություն է:

3

Ես սոսկալի ստախոս եմ, նմանը կյանքում տեսած չե՞ք լինի: Գնում եմ խանութ մի որևէ ամսագիր գնելու, բայց ոչ ճանապարհին հարցնեն, թե ուր եմ գնում, կարող եմ ասել՝ օպերա: Սարսափելի բան է: Ու որ ծերունի Սպենսերին ասացի, թե գնում եմ մարմնամարզական դահլիճ, դա էլ էր փշոց: Ես այդ երիցս անիծյալ դահլիճում ոչինչ էլ չեմ պահում:

Քանի դեռ սովորում էի Փենսիում, ապրում էի նոր հանրակացարանում, Օսենբերգերի անվան առանձնաշենքում: Այդտեղ միայն ավագներն ու կրտսերներն էին ապրում: Ես կրտսերներից՝ էի, հարեանս՝ ավագներից: Առանձնաշենքը Օսենբերգերի անունով էր կոչվում, կար այդպիսի մեկը, ոչ

առաջ Փենսիլվանիայում էր սովորել: Իսկ երբ ավարտել էր, բավական փող էր կուտակել և թաղման բյուրո հիմնադրել: Նա այդպիսի թաղման բյուրոներ էր ստեղծել զրեթե ամբողջ նահանգում, գիտեք, այնպիսի բյուրոներ, որոնց միջոցով հայազատներին կարող էս թաղել շնչին գումարով՝ հինգ դոլլարով: Դուք մի տեսնեի՞ք այդ Օսենբերգեր կոչվածին: Գրազ կգամ, որ նա հանգուցյալներին ուղղակի սյարկի մեջ է մտցնում ու գետը նետում: Ահա այդ տիպը բավական փող է հատկացրել Փենսիլան, ու մեր առանձնաշենքը կոչել են նրա անունով: Առաջին մրցությանը նա եկել էր իր շքեղ «կադիլլակով», իսկ մենք պետք է բարձրանայինք տրիբունաներն ու աշխարհով մեկ փողհարեինք, այսինքն՝ «ուռա» գողալինք: Իսկ հաջորդ առավոտյան մատուռում մի տասը ժամ ճառ կարդաց: Նա մի հիսուն անեկդոտ պատմեց, ուղղակի նավթալիներից հանած, ուզում էր ցույց տալ, թե ինչ սրիսի կտրիճն է: Ուժ ունի: Իսկ հետո սկսեց պատմել, որ դժվարությունների հանդիպելիս, առհասարակ նեղն ընկած ժամանակ երբեք չի ամաշում՝ չորում է ու աղոթում աստուծուն: Ու մեզ էլ էր խորհուրդ տալիս միշտ աղոթել աստծուն, ուզած ժամանակ զրուցել երկնավորի հետ: «Դուք, — ասում է, — դիմեցեք Քրիստոսին, ինչպես ձեր բարեկամին, ես ինքս միշտ էլ սիրտս բացում եմ Քրիստոսի առաջ: Նույնիսկ մեքենան վարելիս»: Քիչ էր մնում շունչս փչելի: Պատկերացնում էի, թե այդ շան որդին ինչպես է մեքենան առաջին արագության վրա փոխադրում ու միաժամանակ Քրիստոսին խնդրում ավելի շատ հանգուցյալներ ուղարկել: Բայց այդ ժամանակ նրա ճառի ընթացքում մի շատ լավ բան պատահեց: Նա արդեն ճասել էր կեսին, հենց իր մասին էր պատմում, թե ինչ հրաշալի մարդ է ինքը, որթան ճարպիկ, ու մեկ էլ էդդի Մարսալան, որ ուղիղ իմ առջևում էր նստած, մի հատ ուժգին բաց թողեց: Իհարկե, դա սարսափելի է, խիստ անբաղաճավարություն, եկեղեցում, բոլորի ներկայությամբ, բայց շատ ծիծաղելի ստացվեց: Կեցցե՛ս, Մարսալա՛: Քիչ էր մնում տանիքը փլվելու: Ոչ քաբարձրաձայն շփոթաղեց, իսկ այդ Օսենբերգերը ձեացրեց, թե բան չի լսել, բայց «ժերունի Թերմերը» մեր դիրեկտորը, նրա կողքին էր նստած ամբիոնում, ու անմիջապես երևաց, որ շատ լավ էլ լսել է:

Մէհ, այ թե բարեկացա՞մ նա: Ուրիշ չասաց, բայց պահանջեց երեկոյան ներկայանալ լրացուցիչ պարապմունքի առճառ ասաց: Ասաց, թե այն աշակերտը, որ խախտեց կարգը տրարողութեան ժամանակ, արժանի չէ մեր դպրոցում մնալու: Մենք փորձեցինք ստիպել մեր Մարտալային մի կրակահերթ էլ բաց թողնել ձերունի Թերմերի ելույթի ժամանակ, բայց նա տրամադիր չէր: Եվ այսպես, ուրեմն, ես ապրում էի այդ Օսենբերգերի անվան նոր հանրակացարանում: Ծերունի Սպենսերի մոտից հաճելի էր ընկնել հանրակացարան, մանավանդ որ թուրր ֆուտբոլ էին գնացել, իսկ ջեռուցումը բացառութեան կարգով լավ էր տաքացնում: Նույնիսկ մի տեսակ հարմարավետ էր դարձել: Հանեցի բաճկոնս, փողկապս, արձակեցի բլուզիս օձիքը, իսկ հետո գրի կարմիր գլխարկս, որ առավոտյան էի գնել Նյու-Յորքում: Դա որսորդական գլխարկ էր՝ չափից դուրս երկար հովաքով: Ես սպորտային խանութի ցուցափեղկում տեսա, երբ դուրս եկանք մետրոյից, որտեղ մոռացել էի այդ անիծյալ սուսերնեքը: Ընդամենը մեկ դաշար էի վճարել: Գլխարկը թառա էի դրել գլխիս, հիմարութեան է, իհարկե, բայց հնձ ջատ էր դուր գալիս: Հետո վերցրի գիրքը, որ կիսատ էի թողել, ու նստեցի բազկաթոռին: Ամեն սենյակում երկու բազկաթոռ կար: Մեկն իմն էր, մյուսը՝ հարևանինս՝ Ուորդ Սթրենգլեյթերինը: Բազկակալները կոտորոված էին, որովհետև ժիշտ որևէ մեկը նստում էր դրանց վրա, բայց բազկաթոռն ինքը շատ հարմարավետ էր:

Կարդում էի այն գիրքը, որը գրադարանում սխալմամբ էին ինձ տվել: Ես միայն տանը նկատեցի, որ իմ ուզած գիրքը չեն տվել: Նրանք ինձ տվել էին Իսահակ Դալսենի «Աֆրիկայի թավուտներումը»: Կարծում էի անպետք բան է, բայց հետաքրքիր դուրս եկավ: Ընդհանրապես ես շատ անկիրթ եմ, բայց շատ եմ կարդում: Իմ սիրած գրողը Դ. Բ. Է՝ իմ եղբայրը, իսկ երկրորդ հերթին արդեն՝ Ռինգ Լարդները: Ծննդյանս օրը եղբայրս ինձ նվիրեց Ռինգ Լարդների գիրքը: Դա Փենսիլ ընդունվելուցս առաջ էր: Գրքում շատ ծիծաղելի պիեսներ էին տպագրված ու մեկ էլ մի պատմվածք՝ կարգավորող-ոստիկանի մասին, սա սիրահարվում է մի շատ սիրունիկ աղջկա, որը անընդհատ խախտում է երթևեկութեան

կանոնները: Բայց ոստիկանը ամուսնացած է և, իհարկե, չի կարող ամուսնանալ աղջկա հետ: Վերջում աղջիկը կործանվում է, որովհետև մշտապես խախտում է երթևեկության կանոնները: Ցնցող պատմվածք է: Ընդհանրապես ես ամենից շատ այնպիսի գրքեր եմ սիրում, որոնց մեջ գրեն մի որևէ ծիծաղելի բան կա: Իհարկե, ամեն տեսակ դասականներ էլ եմ կարդում, ինչպես ասենք՝ «Վերադարձ հայրենիք»¹, և կովի մասին հազար ու մի գրքեր, և դեղեկտիվ, բայց դրանք մի տեսակ այնքան էլ չեն հրապուրում ինձ: Այ, ինձ դուր են գալիս այնպիսի գրքեր, որոնք կարդալուց հետո անմիջապես մտածում ես՝ ի՞նչ լավ կլինի այդ գրողը քո բոլորեկամը լինի, որից ցանկացածդ ժամանակ կարողանայիք զանգահարել ու զրուցել հետը: Բայց այդպես հազվադեպ է լինում: Ես հաճույքով կզանգահարեի այդ Դայնսենին, դե, իհարկե, նաև Ռինգ Լարդերին, միայն թե Դ. Բ.-ն ասաց, որ նա արդեն մեռել է: Իսկ այ, այնպիսի գիրք, ինչպիսին, օրինակ, Սոմերսեթ Մոեմի «Մարդկային կրթերի բռն» է, այն չէ, ես անցած ամռանը կարդացի: Գիրքն ընդհանրապես ոչինչ, բայց ես ոչ մի ցանկություն չունեմ զանգահարելու այդ Սոմերսեթ Մոեմին: Ինքս էլ չգիտեմ ինչու: Պարզապես նա այն մարդը չէ, ում հետ որ կցանկանայի զրուցել: Ես ավելի շուտ կզանգահարեի հանգուցյալ Թոմաս Հարդին: Ինձ դուր է գալիս նրա Ցուստասիա վեյը:

Ուրեմն դրի նոր գլխարկս, նստեցի բազկաթոռին ու սկսեցի կարդալ «Աֆրիկայի թավուտներումը»: Մի անգամ արդեն կարդացել էի, բայց ուզում էի որոշ տեղեր նորից կարդալ: Ընդամենը մի երեք էջ էի կարդացել, երբ ինչ-որ մեկը գուրս եկավ ցնցուղարանից: Առանց նայելու էլ հասկացա, որ Ռոբերտ էկլին է. սա ապրում էր հարևան սենյակում: Մեր թևում երկու սենյակը մի ընդհանուր ցնցուղարան ունեին, ու այդ էկլին օրը տառն անգամ իրեն ինձ մոտ էր գցում: Բացի այդ, ամբողջ հանրակացարանից մենակ նա էր, որ ֆուտբոլ չէր փնացել: Նա ընդհանրապես ոչ մի տեղ չէր գնում: Տարօրինակ տիպ էր: Նա բարձր դասարանցի էր և արդեն շորս տարի է, սովորում էր Փենսիլում, բայց

¹ Թոմաս Հարդիի վեպը:

քոյրորդ նրան ազգանունով էին դիմում՝ էկլի: Նույնիսկ նրա սենյակի հարեանը՝ Հերբ Հելլը, երբեք նրան «Բոր» կամ գոնե «էկ» չէր ասում: Երևի կիներն էլ նրան «էկլի» կանվանի, եթե, իհարկե, երբեք ամուսնանա: Նա չափից դուրս բարձրահասակ էր՝ վեց ֆուտ, չորս դյույմ, սոսկալի կուզիկ, ատամներն էլ փտած: Ծառ մի անգամ շեմ տեսել, որ նա մաքրեր ատամները: Կեղտոտ, մի տեսակ բորբոսնած էին նրա ատամները, իսկ երբ ճաշարանում բերանը կարտոֆիլ կամ սիսեռ էր լցնում, քիչ էր մնում սիրտս ետ տամ: Հապա պզուկները: Ոչ միայն ճակատին ու ծնոտին, ինչպես բորբոս տղաներին է պատահում, նրա ամբողջ դեմքն էր պզուկոտ: Ընդհանրապես նա զգվելի էր: Ու մի տեսակ ստոր: Զիշտն ասած, ես այնքան էլ չէի սիրում նրան:

Ձգացի, որ կանփած է ցնցուղարանի շեմին, բազկաթոռիս ետևը, ու նայում է տեսնի՝ տա՞նն է Ստրեյլեյթերը: Նա Ստրեյլեյթերին ասում էր ու երբեք ներս չէր մտնում, երբ սա տանն էր լինում: Ընդհանրապես նա բոլորին էլ ասում էր:

— Ողջույն, — ասում է: Նա միշտ այնպիսի տոնով է խոսում, ասես մահու չափ հոգնած է կամ ձանձրացած: Չէր ուզում, որ ես մտածեմ, թե ինքը, իբր, հյուր է էկել ինձ: Զեացրեց, թե իբր պատահմամբ է ներս մտել, գրողը տանի:

— Ողջույն, — ասում եմ, բայց գիրքը ցած շեմ դնում: Այնպիսի տիպի պատճառով, ինչպիսին էկլին է, եթե ցած գնես գիրքդ, կորած ես, գլուխդ կտանի: Միևնույն է, գլուխդ տանելու է, բայց ոչ անմիջապես, եթե շարունակես կարդալ:

Նա սկսեց անցուղարձ անել սենյակում ինչպես միշտ՝ գանդաղ և ձեռք տալ սեղանին ու աթոռակին դրված իմ բոլոր իրերին: Միշտ այդպես է, վերցնելու է, դնի, նորից նայի: Ինչպե՞ս էր ազդում նյարդերիս վրա:

— Հը, ինչպե՞ս անցավ սուսերամարտը, — ասում է: Նա ուզում էր անպայման խանգարել ինձ, փչացնել ամբողջ հաճույքս: Նա թքած ունեի սուսերամարտի վրա:— Ո՞վ հաղթեց, մե՞նք, թե ոչ մենք, — հարցնում է:

— Ոչ ոք էլ չհաղթեց, — ասում եմ, բայց գլուխս շեմ բարձրացնում:

— Ի՞նչ, — հարցնում է: Նա միշտ կրկնում էր հարցը:

— Ոչ ոք էլ չհաղթեց,— Այժմս պոչով նայեցի տեսնեմ նա ինչ է անում իմ պահարանիկի վրա: Զննում էր աղջկա լուսանկարը, որի հետ ես ընկերութիւն էի անում Նյու-Յորքում: Սալլի Հեյսի լուսանկարը: Նա այդ անիծյալ լուսանկարը, հավանաբար, արդեն հազարերորդ անգամ էր նայում ու երբեք իր տեղը չէր դնում: Դիտմամբ, անմիջապէս երևում էր դա:

— Ոչ ոք չհաղթե՞ց,— ասում է:— Այդ ինչպե՞ս:

— Դե այդ անտեր սարքավորումները մոռացել էի մետրոյում:— Այդպես էլ գլուխս շարձրացրի:

— Մետրոյո՞ւմ: Գրողը տանի, կորցրե՞լ ես, ինչ է:

— Ճիշտ ուղղութեամբ չէինք գնում: Ստիպված շուտ-շուտ վեր էինք կենում նայելու:

Նա մոտեցավ կտրեց լույսս:

— Լսիր,— ասում եմ,— քո պատճառով արդեն քսաներորդ անգամ եմ կարդում միևնույն նախադասութիւնը:

Ով էլ լինէր նրա տեղը, ակնարկը կհասկանար: Բայց եկին՝ չէ:

— Իսկ քեզ չե՞ն ստիպի վճարել արժեքը,— հարցնում է:

— Չգիտեմ և չեմ էլ ուզում իմանալ: Գուցե կնստես, էկլի, բալիկս, թե չէ լույսս ամբողջովին փակում ես:

Նա ասում էր, որ ես իրեն «էկլի, բալիկս» էի ասում: Իսկ ինքը անվերջ կրկնում էր, որ ես դեռևս փոքրիկ եմ, որովհետև տասնվեց տարեկան եմ, իսկ ինքը՝ արդեն տասնութ է: Նա կատաղում էր, որ իրեն «բալիկ» էի ասում:

Ու այդպես էլ մնաց կանգնած: Այդպիսին է այդ էկլին.— ոչ մի դեպքում չի հեռանա, եթե նրան խնդրես: Հետո, իհարկե, կհեռանա, բայց եթե խնդրես՝ դիտմամբ չի հեռանա:

— Ի՞նչ ես կարդում,— հարցնում է:

— Չես տեսնում՝ գիրք եմ կարդում:

Նա շրջեց էջը, նայեց վերնագիրը:

— Լա՞վն է,— հարցնում է:

— Այո, հատկապես այս նախադասութիւնը, որ անընդհատ կարդում եմ:— Սա էլ կարող եմ երբեմն բավական թունոտ լինել, եթե տրամադրված լինեմ: Բայց տեղ չհասավ: Էլի սկսեց շրջել սենյակում, էլի ձեռք տալ, շոշափել իրերս, նույնիսկ Ստրեդլերի իրերը: Վերջապես գիրքը

նետեցի սեղանին: Միևնույն է, էկլիի ներկայութեամբ ընթերցելն իմաստ չունի: Ուղղակի անհնար է:

Ես փոփեցի բազկաթոռին ու սկսեցի նայել, թե էկլին ինչպես է տնօրինում սենյակում: Նյու-Յորք մեկնելուց կարգին հոգնել էի, սկսեցի հորանջել: Հետո էլ սկսեցի հիմարություններ անել: Սիրում եմ երբեմն ձանձրութից հիմարություններ անել: Գլխարկիս հովարն առաջ բերի ու իջեցրի մինչև աչքերս: Այդպես ունի շէի կարողանում տեսնել:

— Ավա՛ղ, ավա՛ղ, կարծես թե կուրանում եմ,— ասում եմ ես նվնդալուով:— Օ՛, թանկագին մայրիկ, ի՞նչ մութ է շուրջս:

— Խելքդ թուցրել ես, աստված վկա,— ասում է էկլին:

— Մայրիկ, հարազատս, ձեռքդ տուր դժբախտ զավակիդ: Ինչո՞ւ օգնութեան ձեռք չես մեկնում:

— Դե վերջ տուր, տխմար:

Ես սկսեցի կույրի պես ափսիել շուրջս, առանց տեղիցս վեր կենալու: Ու անվերջ նվնդալ:

— Մայրիկ, մայրիկ, Ինչո՞ւ չես ձեռքդ տալիս:

Իհարկե, ես ուղղակի խաղում էի: Դրանից երբեմն ուրախանում եմ: Բացի այդ, գիտեի, որ էկլին սոսկալի կատաղում է: Նրա մոտ ես ուղղակի սադիստ էի դառնում: Կատաղեցնում էի ինչպես կարող էի, դիտմամբ էի կատաղեցնում: Բայց հետո ձանձրացա: Նորից հովարս ետ տարա ու փոփեցի բազկաթոռին:

— Սա ո՞ւմն է,— հարցրեց էկլին: Նա ձեռքն առավ հարեանիս ծնկակապը: Այդ անիծյալ էկլին ամեն ինչի ձեռք էր տալիս: Ինչ ասես կվերցնի, նույնիսկ կոշիկներից կապիշները: Ես նրան ասացի, որ ծնկակապը Ստրեդլեյթերինն է: Նա անմիջապես նետեց Ստրեդլեյթերի մահճակալին. վերցրել էր պահարանիկի վրադից, բայց դիտմամբ զցեց մահճակալին:

Հետո մոտեցավ, նստեց երկրորդ բազկաթոռի բազկակալին: Երբեք մարդավարի չի նստի, ահպայման բազկակալի վրա պիտի նստի:

— Որտե՞ղ ես գնել այդ հիմար գլխարկը,— հարցնում է:

— Նյու-Յորքում:

/ — Որքա՞ն ես տվել:

— Մեկ դռլար:

— Խաբել են քեզ:— Նա սկսեց լուցկու հատիկով մաքրել իր փարշելի եղունգները: Տարօրինակ սովորութիւն է: Ատամները բորբոսնած են, ականջները լիքը կեղտ, բայց եղ. նգները միշտ մաքրում է: Հավանաբար, կարծում է, թե մաքրասեր է: Մաքրում է ու նայում գլխարկիս:— Մեր կողմերում որսի գնալիս են այդպիսի գլխարկ դնում, հասկանալի՞ է: Դա գլխներին՝ որս են խփում:

— Գրողի ծոցը,— ասում եմ: Հետո հանում եմ գլխարկը, նայում: Մի աչքս կկոցում եմ, ասես նշան եմ բռնում:— Սա դրած՝ մարդ են խփում,— ասում եմ:— Ես սա դրած՝ մարդ եմ խփում:

— Իսկ հարազատներդ գիտե՞ն, որ քեզ վատարել են:

— Ոչ:

— Որտե՞ղ է Ստրեղիկները:

— Ֆուտբոլի մրցութիւնում: Նա աշխտեղ տեսակցութիւն ունի:— Նորից հորանջեցի: Քունս տարավ: Սեռյակում սոսկալի շոգ էր, թուլացել էի, ուզում էի քնել: Այս դպրոցում կամ մրսում էինք շան պես, կամ շոգից տանջվում:

— Նշանավոր Ստրեղիկներ՝ ասաց էկին:— Լսիր, մի բոպեով մկրատդ տուր ինձ: Մոտդ չէ՞:

— Զէ, պահել եմ, պահարանում է, ամենավերեր:

— Մի բոպեով տուր, հա՞, եղունգս պոկվել է, հարկավոր է կտրել:

Նրա համար միկնուլն էր՝ հավաքել ես իրերդ, թե ոչ, ամենավերեն է դրված թե մեկ ուրիշ տեղ: Համենայն դեպ, մկրատը տվի նրան: Քիչ էր մնում ինձ սպանելի: Հենց որ բացեցի պահարանը, Ստրեղիկների ձեռնաթիակը (այն էլ շրջանակի մեջ) ընկավ գլխիս: Այնպես դրխկաց, որ գլուխս սոսկալի ցավեց: էկին քիչ մնաց մեռներ, աշխատեց էր հրդեհում: Նրա ձայնը բարակ է, ծվծվան: Ես նրա համար դուրս եմ բերում ճամպրուկս, հանում մկրատը, իսկ նա քրքշում է: Այդ էկիի նմաններին հենց միայն բազմական է տեսնել, թե քարն ինչպես կպավ մարդու գլխին, ուրիշ էլ բան հարկավոր չէ, կքրքշան:

— Պարզվում է, դու հումորի զգացում ունես, էկի, բալիկս,— ասում եմ ես:— Զգիտե՞իր:— Ու մկրատը մեկնում

եմ նրան։— Ուզո՞ւմ ես քո մենեջերը դառնամ, տեղավորեմ քեզ ռադիոյում։

Ես նստեցի բազկաթոռին, իսկ նա սկսեց իր գարշելի հղունգները կտրտել։

— Գուցե սեղանի վրա՞ կկտրես հղունգներդ, — ասում եմ։— Սեղանի վրա կտրիր, ես չեմ ուզում բոբիկ ոտքերով քայլել քո գարշելի հղունգների վրա։— Բայց նա, միևնույն է, շարունակում է թափել ուղղակի հատակին։ Գարշելի սո-վորություն է։ Ազնիվ խոսք, զգվում ես։

— Իսկ Ստրեգլեյթերն ո՞ւմ հետ է ժամադրվել, — հարց-նում է։ Նա միշտ հետաքրքրվում էր, թե Ստրեգլեյթերը ում հետ է ման գալիս, թեև ատում էր նրան։

— Չգիտեմ, իսկ քեզ ի՞նչ։

— Հենց այնպես։ Տանել չեմ վարող այդ շան որդուն։ Բոլորովին տանել չեմ կարող։

— Իսկ նա քեզ պաշտում է։ Ասում է՝ իսկական արքա-յազն է։— Ընդհանրապես ես հաճախ եմ սկսում հիմարու-թյուններ անել, երբ ձանձրանում եմ։

— Նա միշտ ցցում է քիթը, — ասում է էկլին։— Չեմ գիմանում այդ շան որդուն։ Կարելի է կարծել, թե նա...

— Լսիր, գուցե դու, այնուամենայնիվ, հղունգներդ սե-ղանի վրա՞ կտրես, — ասում եմ։— Ես հիսուն անգամ քեզ խնդրած կլինեմ...

— Միշտ ցցում է քիթը, — կրկնում է էկլին։— Իմ կար-ծիքով, նա ուղղակի էշի մեկն է։ Բայց կարծում է, թե խե-լոք է, կարծում է, թե ամենախելոքն է...

— էկլի, գրողի տարած, վերջապես սեղանի վրա՞ պի-տի կտրես հղունգներդ, թե ոչ։ Հիսուն անգամ խնդրեցի, լսո՞ւմ ես։

Հիմա նա սկսեց, իհարկե, սեղանի վրա կտրել։ Միայն գոռալով կարող ես նրան ստիպել որևէ բան չանել։

Ես նայեցի նրան, ապա ասացի։

— Դու Ստրեգլեյթերի վրա կատաղած ես, որովհետև նա ասաց, որ ատամներդ գոնե երբեմն լվանաս։ Նա բոլորովին էլ չէր ուզում քեզ նեղացնել և ոչ էլ դիտավորյալ ասաց, այնպես որ նրա ասածի մեջ ոչ մի վիրավորական բան չկար։ Միայն ցանկանում էր ասել, որ դու քեզ ավելի լավ

կղզայի, ավելի լավ տեսք կունենայիր, եթե եղբեմն մաք-
րեիր ատամներդ:

— Իսկ ես չեմ մաքրում, ինչ էլ Գու էլ ես նրա ասածը
կրկնում:

— Ոչ, չես մաքրում: Քանի անգամ եմ հետեւել, չես
մաքրում և վերջ:

Ես նրա հետ հանգիստ էի խոսում: Նույնիսկ խղճում էի
նրան: Հասկանում եմ, այնքան էլ հաճելի բան չէ, որ քեզ
դիտողություն անեն, թե ատամներդ չես մաքրում:

— Ստրեղիկները շան որդի չէ: Նա այնքան էլ վատը չէ:
Գու պարզապես չես ճանաչում նրան, դա է պատճառը:

— Իսկ ես ասում եմ՝ շան որդի է: Եվ երևակայող:

— Գուցե երևակայու՞ է, բայց ուրիշ հարցերում նա
լայնսիրտ մարդ է, — ասում եմ: — Իսկապես: Հասկացիր:
Օրինակ՝ պատկերացրու, որ Ստրեղիկները մի փողկապ ունի՝
կամ մեկ այլ բան, որ քեզ շատ է դուր գալիս:

Ասենք թե փողկապ, ու այդ փողկապը քեզ շատ է դուր
գալիս: Ես օրինակի համար եմ ասում: Գիտե՞ս նա ինչ
կաներ: Նա, հավանաբար, կհասներ այդ փողկապն ու կտար
քեզ: Այո, կտար: Կամ գիտե՞ս ինչ կաներ: Նա այդ փողկա-
պը կթողներ քո սեղանի կամ մահճակալի վրա, հասկա-
նալի՞ է: Իսկ ուրիշները՝ երբեք:

— Գրողի ծոցը, — ասաց էկլին: — Եթե ես էլ այդքան
փող ունենայի, ես էլ փողկապներ կնվիրեի մարդկանց:

— Չէ, չեիր նվիրի, — ես նույնիսկ գլուխս տարուբերե-
ցի: — Մտքովդ անգամ չէր անցնի, բալիկս: Եթե դու այնքան
փող ունենայիր, որքան նա, դու կլինեիր խսկական...

— Չհամարձակվես ինձ «բալիկ» անվանել: Գրողը տա-
նի: Ես քեզ հայր կսագեմ, հիմարի գրուի:

— Ոչ, չես սազի: Թե խնայես կատաղեցրեց ինձ՝ չեմ
կարող ասել: Առիթը բաց չի թողնի աչքդ խոթելու, որ ինքը
տասնութ տարեկան է, իսկ դու՝ ընդամենը տասնվեց... —
Նախ ես թույլ չէի տա, որ ոտքդ իմ շնամին դնեիր...

— Մի խոսքով, չհամարձակվես ինձ...

Հանկարծ դուռը բացվեց, ու ներս ընկավ Ստրեղիկներն
ինքը: Նա միշտ վազքի մեջ էր: Երբեք ծամանակ չուներ,
միշտ շնապ գործեր ուներ: Վազեց ինձ մոտ, թփփացրեց

այտերիս,— նույնպէս բազմական տհաճ սովորութիւն,— ու հարցնում է.

— Ծրեկոյան որեւէ տե՞ղ ես գնալու:

— Զգիտեմ, Հնարավոր է: Իսկ ինչպիսի՞նք եղանակ է, ձյո՞ւն է գալիս, ինչ է:

Նա ամբողջապէս ձյունաթաթախ էր:

— Այո, ձյուն է գալիս: Լսիր, եթե տեղ չունես գնալու, քո զամշե բաճկոնը այս երեկո տուր ինձ:

— Իսկ ո՞վ տարավ:

— Դեռ չի վերջացել: Մենք գնում ենք: Զէ, իսկապէս, կտա՞ս, եթե քեզ հարկավոր չէ: Ծա իմ գորշագույնի վրա ինչ-որ բան եմ թափել:

— Այո, բայց դու կլայնացնես, քո ուսերը տատանան գիտի թե որքան են լայն,— ասում եմ: Ծա ու նա նույն հասակն ունեինք, բայց նա ինձնից երկու անգամ ծանր էր կշռում և ուսերն էլ շատ լայն էին:

— Զեմ լայնացնի: —Նա վազեց դեպի պահարանը:— Գործերդ ո՞նց են, էկլի,— ասում է: Շատ բարեհամբույր տղա է այդ Ստրեղեյթերը: Իհարկե, ձեացնում է, բայց և աշնայես նա միշտ բարեւում է էկլիին:

Իսկ սա միայն ինչ-որ բան մոթմոթաց, երբ Ստրեղեյթերը հարցրեց. «գործերդ ո՞նց են»: էկլին չէր ուզում պատասխանել, բայց, աշնուամենայնիվ, ինչ-որ բան մոթմոթաց, սիրտ շարեց լուծթյան մատնել: Իսկ ինձ ասում է.

— Դե լավ, ես գնացի: Դեռ կհանդիպենք:

— Լավ,— ասում եմ: Ոչ որ մտազիր չէր լաց լինել, որ նա վերջապէս գնում էր իր սենյակը:

Ստրեղեյթերը արդեն հանում էր բաճկոնն ու փողկապը:

— Հարկավոր է սափրվել,— ասաց նա: Նրա մորուքը առատորեն աճում էր: Իսկական մորուք:

— Իսկ ո՞ւր է քո աղջիկը:

— Սպասում է մյուս թեւում,— ասում է: Նա վերցրեց որբիչը, սափրվելու սպասքը ու դուրս եկավ սենյակից: Հենց այդպէս, առանց վերնաշապկի էլ գնաց: Նա միշտ մինչև գոտկատեղը մերկ էր շրջում, կարծում էր, որ շատ լավ կազմվածք ունի: Ու դա ճիշտ էր, ոչինչ չեա կարող ասել:

Անելիք շուննի, դրա համար էլ նրա ետևից գնացի լվացարանի մոտ մի քիչ լեզու ծեծելու, մինչև նա կսափարվեր։ Մեզնից բացի այնտեղ ուրիշ մարդ չկար, տղաները բոլորը ֆուտբոլ էին գնացել։ Դժոխային շոգ էր, բոլոր պատուհաններ քրտնել էին։ Պատի երկարությամբ տասը հատ լվացարան էր ամրացված։ Ստրեղիկները զբաղեցրեց մեջտեղինը, իսկ նա նստեցի կողքինի վրա ու ակսեցի խաղալ ծորակի հետ, մերթ բացելով ու մերթ փակելով այն։ Դա իմ նյարդայնությունից էր։ Ստրեղիկները սափարվում էր ու միաժամանակ «Հնդկական երգ» սուլում։ Սոսկալի տհաճ էր սուլում նա ու միշտ նոտաները կեղծում էր, և այնպիսի երգեր էր ընտրում, որ լավ սուլողն էլ դժվարությամբ գլուխ կհաներ, օրինակ՝ «Հնդկական երգը» կամ «Սպանություն հինգերորդ ավենյուտում»։ Նա ուզածդ երգն էլ կադավաղեր։

Ես արդեն ասել եմ, որ էկլին մաքրասեր չէր, Ստրեղիկները նույնպես մաքրասեր չէր, բայց մի տեսակ ուրիշ ձևով։ Արտաքուստ դա աննկատերի էր։ Միշտ էլ հրաշալի տեսք ուներ։ Բայց մի տեսնելիք, թե ինչպիսի ածելով է սափարվում. ժանգոտ, մազերն ու շորացած փրփուրը վրան կպած։ Երբեք դա չէր լվանում։ Ու թեև հրաշալի տեսք ուներ, հատկապես իրեն կարգի բերելուց հետո, բայց, միննույն է, փեթի էր, ես հո նրան գիտեի։ Իսկ զուգվել սիրում էր, որովհետև խելահեղորեն սիրահարված էր իրեն։ Նա գտնում էր, որ իրենից գեղեցիկը չկա։ Իսկապես շատ գեղեցիկ էր։ Բայց նրա գեղեցկությունն այնպիսին էր, որ բոլոր ծնողները նրա լուսանկարը տեսնելով դարոցական ալբոմում, անպայման հարցնում էին. «Ո՞վ է արա տղան»։ Հասկանա՞լի եք, նրա գեղեցկությունը մի տեսակ ալբոմային էր։ Մեզ մոտ՝ Փենսիլվանիայում, որքան ասես տղաներ կային, որոնք հազար անգամ նրանից գեղեցիկ էին, բայց լուսանկարում այդպես սիրուն չէին երևում։ Մեկի քիթն էր շափից դուրս երկար թվում, մեկի ականջներն էին ցցված։ Ես դա լավ գիտեմ։

Նստել էի Ստրեղիկների կողքի վացարանին և բացում եմ փակում էի ծորակը։ Իմ կարմիր ուռնորդական գլխարկը

դեռ զլխիս էր, հովարը դեռլի ետ դրած: Զափից դուրս շատ էր դուր գալիս ինձ այդ զլխարկը:

— Լսիր, — ասաց Ստրեզլեյթերը, — կարո՞ղ ես ինձ մեծ ծառայություն մատուցել:

— Ինչպիսի՞, — հարցրի ես: Առանձին մի հաճույք չըզգացի: Միշտ նա խնդրում է մեծ ծառայություն մատուցել իրեն: Այդ գեղեցիկ տղաները իրենց աշխարհի պորտն են կարծում ու մշտապես խնդրում են մեծ ծառայություն մատուցել: Նրանք այնպես են սիրահարված իրենց, որ կարծում են դու էլ ես սիրահարված ե ուղղակի երազում ես ծառայություն մատուցել իրենց: Խենթ են, ճիշտ եմ ասում:

— Երեկոյան որեւէ տե՞ղ ես գնալու, — հարցնում է:

— Կարող է գնամ, կարող է՝ ոչ, ի՞նչ է որ:

— Երկուշաբթի օրվա համար մոտ մի հարյուր էջ բան պիտի կարդամ պատմությունից, — ասում է նա, — իմ փոխարեն չե՞ս գրի անգլերենի շարադրությունս: Եթե երկուշաբթի չհանձնեմ, կորած եմ, դժա համար էլ խնդրում եմ: Կգրե՞ս:

Դե ասեք, սա ծաղր չէ՞: Ազնիվ խոսք, ուղղակի ծաղր է:

— Ինձ դպրոցից վռնդում են գրողի ծոցը, իսկ դու խընդրում ես, որ ես քո փոխարեն ինչ-որ շարադրություն գրեմ, — ասում եմ:

— Դիտեմ, գիտեմ, բայց դժբախտությունն էլ հենց այն է, որ իմ բանը վատ կլինի, եթե շարադրությունը չհանձնեմ: Եղբոր պես, հա՞, Հուդեն, կգրե՞ս:

Ես անմիջապես չպատասխանեցի, այդպիսի տիպերին օգտակար է անորոշ վիճակի մեջ պահել:

— Ինչի՞ մասին պիտի գրեմ. — հարցնում եմ:

— Ինչի մասին ուզում ես: Ամեն ինչ էլ կարող ես գրել: Նկարագրիր սենյակ: Կամ տուն, կամ մի վայր, որտեղ դու ապրիլ ես: Ինչ ուզում ես. հասկանո՞ւմ ես: Միայն թե գեղարվեստական ստացվի, գրողը տանի: — Այստեղ նա հորանջեց՝ բեւանը չալի բացելով: Այ, այդպիսի վերաբերմունքից իմ աղիքները ոլորվում են: Հասկանո՞ւմ եք, քեզ խնդրում է ծառայություն մատուցել, իսկ ինքը հորանջում է: — Շատ ջանք չթափես, — ասում է նա: — Այդ գրողի տաքած Հաբտսելը գտնում է, որ դու անգլերենում շատ ես

շնացել, և նա գիտի, որ ես ու դու միասին ենք ապրում։ Այնպես որ շատ ջանք չթափես ստորակետները, կետադրության մյուս նշանները տեղը տեղին դնել։

Այսպիսի խոսակցությունից փոքր կտրտվում է Մարգը կարող է չավ շարադրություն գրել, փակ նրան ստորակետներ դնելու մասին են զգուշացնում։ Ստորեղևիթները հենց այդպես էր հասկանում այդ գործը։ Ջանում է ապացուցել, որ չի կարողանում գրել միմիայն այն պատճառով, որ ստորակետները ճիշտ տեղում չի դնում։ Ծիշտ էկլիի նման։ Նա էլ է այդպես։ Մի անգամ բասկետբոլի մրցումներին նստել էի էկլիի մոտ։ Թիմում մի շտենսված խաղացող կար՝ Հովի Քոլլը, նա Հուլյնիսկ դաշտի կենտրոնից կարող էր գնդակը ցանցի մեջ գցել, անգամ առանց տախտակին կպչելու։ Իսկ էկլին ամբողջ խաղի ընթացքում գլուխս տանում էր, թե Քոլլը իսկ հասակ ունի բասկետբոլի համար, ու վերջ, հաականում եք։ Ասում եմ այդպիսի գրախոսությունը։

Վերջապես ձանձրացա լվացարանի վրա նստելուց, ցած թռա ու սկսեցի շեշտկա պարել, հենց այնպես, ծիծաղելու համար։ Ուզում էի մի քիչ թարմանալ, իսկ շեշտկա պարել բոլորովին չեմ կարողանում։ Բայց լվացարանում հատակը քարից է, ու շատ հավեսին է ստացվում շեշտկան։ Ես սկսեցի ընդօրինակել մի կինոարտիստի։ Մի երաժշտական կատակերգության մեջ էի տեսել։ Սոսկալի առում եմ կինոն, բայց շատ եմ սիրում կապկել դերասաններին։

Ստորեղևիթները սափրվելիս անընդհատ նայում էր ինձ հայելու մեջ։ Իսկ ինձ էլ հանդիսատես էր պետք։ Ընդհանրապես սիրում եմ ցուցադրվել։

— Ես հենց իր՝ նահանգապետի որդին եմ, — ասում եմ։ Ու սկսեցի կաշվից դուրս գալ։ Պարում եմ ամբողջ սենյակով մեկ։ — Հայրս թույլ չի տալիս պարող դառնալ։ Նա ինձ Օքսֆորդ է ուղարկում, բայց շեշտկան փմ երակաների մեջ է, արյան մեջ, գրո՞ղը տանի։

Ստորեղևիթները քրքշում էր, համենայն դեպս, նա համոռի զգացում ունեի։

— Այսօր Զիգֆիլդի պրեմիերան է։ — Արդեն սկսեցի շնչահեղձ լինել, շնչառությունս մի բանի պետք չէ։ — Հերոսը չի կարող երևթ ունենալ։ Հարբած է կառասյունի պես։

էլ ո՞ւմ են վերցնելու նրա փոխարեն: Ի՞նչ, այ թե ում, խեղճ ու աղքատ նահանգապետի որդու:

— Որտեղի՞ց ես հաշտեցրել այդ գլխարկը, — հարցրեց Ստրեղիկները. նա նոր միայն նկատեց իմ որսորդական գլխարկը:

Շուտեւ կտրվում էր, վերջ տվի հիմարություններին: Հանեցի գլխարկս ու արդեն հարյուրերորդ անգամ նայեցի վրան:

— Նյու-Յորքում եմ գնել, մի դուլար եմ տվել: Քեզ ցո՞ւր է գալիս:

Ստրեղիկները պիտի արեց:

— Հրաշալի է, — ասաց նա: Քծնում էր: Ու անմիջապես էլ հարցրեց. — Լսիր, կգրե՞ս շարադրությունս, թե չէ: Ես պետք է իմանամ:

— Ժամանակ ունենամ՝ կգրեմ, չեմ ունենա՞լ չեմ գրի:

Ես նորից նստեցի նրա կողքի լվացարանին:

— Իսկ ո՞ւմ հետ ես ժամագրված: Ֆիցջերալդի՞:

— Գրողի ծոցը: Ես այդ խոզից վաղուց եմ ձեռք աշել:

— Ի՞նչ ես ասում: Որ աղյուղս է, գիշեր ի՞նչ, բարեկամս: Կրչորեն: Նա իմ ճաշակովն է:

— Խնդրեմ: Միայն թե նա քեզ համար մի քիչ պառավ է:

Ու հանկարծ, հենց այնպես, առանց պատճառի, ուզեցի ցած թռչել լվացարանից ու կրկնակի նեխոն անել այդ հիմար Ստրեղիկներին: Հիմա կբացատրեմ, դա լմբշամարտի այսպիսի ձև է. բռնում ես հակառակորդիդ վզից ու մի լավ շարդում, եթե պետք է: Ու ես ցատկեցի: Հովազի նման աստնեցի նրա վրա:

— Թո՛ղ, Հոլդեն, պպո՛ւշ, — ասաց Ստրեղիկները: Նա չէր սիրում, երբ հիմարություններ էին անում: Մանավանդ երբ սափրվում էր: — Ուզում ես կոկորդս կտրե՞մ:

Բայց ես նրան բաց չէի թողնում: Ես նրան լավ հուպ էի տալիս կրկնակի նեխոնով:

— Դե փորձիր, դուրս պրծնել իմ երկաթե ճանկերից:

— Օ՛, գրողը տանի, — նա ածելին ցած դրեց, հանկարծ ձեռքերը բարձրացրեց ու դուրս պրծավ գրկիցս: Նա շատ ասեղ էր, իսկ ես՝ շատ թույլ: — Թող կատակներդ, — ասաց

նաւ: Սկսեց երկրորդ անգամ սափարվել: Նա միշտ կրկնակի է սափարվում, գեղեցկանում է: Իսկ նրա ածելին կեղտոտ է:

— Հապա ո՞ւմ հետ ես հանդիպելու, եթե ոչ Ֆիցջերալդի,— հարցնում եմ: Ես նորից նստեցի նրա կողքի լվացարանին:— Փոքրիկ Ֆիլիս Սմիթի, հա՛:

— Ոչ, նրա հետ սէտք է հանդիպելի, բայց ամեն ինչ խառնվեց: Ինձ սպասելու է Բեդ Թոռնի ընկերուհին: Սպասիր, քիչ էր մնում մոռանալիս նա ճանաչում է քեզ:—

— Ո՞վ է ճանաչում ինձ:

— Իմ աղջիկը:

— Զէ մի՛,— տեսցի:— Իսկ ի՞նչ է անումը:— Նույնիսկ հետաքրքրեց ինձ:

— Հիմա կհիշեմ... Հա՛, Զին Գալլահեր:

Տեր աստված, քիչ էր մնում ուշաթափվելի, երբ լսեցի:

— Զին՝ Գալլահերը,— ասում եմ: Ես նույնիսկ լվացարանից ցած թռա, երբ իմացա: Ազնիվ խոսք, քիչ մնաց ուշաթափվելու— Դե, իհարկե, մենք իրար ծանոթ ենք: Նախանցյալ ամռանը շատ մոտիկ էր ապրում մեզ: Նա մի վիթխարի դոբերման-պիններ էլ ուներ: Հենց դրա առիթով էլ ծանոթացել էինք: Այդ շոգնը միշտ մեր այգին էր վազում:

— Լույսս փափում ես, Հուդեն,— ասում է Ստրեդլեյթերը:— Ետ քաշվիր գրողի ծոցը, ուրիշ տեղ չկա՞, ի՞նչ է: Օ՛հ, ինչպես էի հուզվում, ազնիվ խոսք:

— Որտե՞ղ է նա,— հարցնում եմ:— Պետք է գնալ նրան բարեկ: Որտե՞ղ է, մյուս թևում, հա՛:

— Ըհը՛:

— Այդ ինչպե՞ս է ինձ հիշել: Հիմա նա որտե՞ղ է սովորում, Բրին-Մորենո՞ւմ: Ասում էր, որ գուցե այնտեղ ընդունվի: Կամ Շիպլիում, ասում էր, որ կարող է և Շիպլի գնա: Կարծում էի, թե Շիպլիում է սովորում: Այդ ինչպե՞ս հիշեց ինձ:— Իսկապես հուզվում էի, գիտե՞ք:

— Դե կնչ իմանամ, գրողը տանի: Վեր կանց, լսո՞ւմ ես: Դու իմ սրբիչի վրա ես նստել:

— Զինն Գալլահերը,— ես ոչ մի կերպ ուշքի չէի գալիս:— Ա՛յ քեզ պատմություն:

Ստրեդլեյթերը օժեց մազերը: Իմ բրդեյինով:

— Նա պարում է,— ասացի ես:— Բալետ է պարապում: Օրական երկու ժամ պարապում է, նույնիսկ ամենաշոգ օրերին: Վախենում էր, թե ոտքերը կփչանան, կհաստանան և նման բաներ: Ես նրա հետ միշտ շաշկի էի խաղում:

— Իհնչ,

— Շաշկի:

— Թո՛ւհ, սատանա, շաշկի է խաղացե՛լ:

— Այո, Ջեյնը միշտ մոռանում էր դամաները: Նա շաշկին հասցնում էր դամայի ու մոռանում տեղից շարժել, այդպես էլ թողնում էր վերջին շարքում: Բոլոր դամաները դարում էր վերջին շարքում ու ոչ մի քայլ չէր անում: Նրան պարզապես դուր էր գալիս, որ իր դամաները վերջին շարքում շարված լինեն:

Ստրեղիկները լուռ էր: Այդպիսի բաներն ընդհանրապես ոչ ոքի չեն հետաքրքրում:

— Նրա մայրը այն նույն ակումբում էր, որտեղ որ մենք էինք,— ասացի:— Ես տանում էի նրա գոլֆի ձողիկները: Նա իններորդ փոսիկի մոտ հարյուր յոթանասուն անգամ եղած կլինի:

Ստրեղիկները գրեթե չէր լսում: Նա սանրում էր իր չքեղ մազափունջը:

— Հավանաբար պետք է գնալ նրան տեսնել, չէ՞,— ասացի ես:

— Հապա ինչո՞ւ չես գնում:

— Եվ կգնամ, մի րոպե հետո:

Նա նորից բացեց իր մազաբաժանը: Առհասարակ մեծ ամբողջ ժամ սանրվում էր:

— Նրա մայրը բաժանվել էր հորից: Հետո ամուսնացել էր մի ինչ-որ հարբեցողի հետ,— ասացի ես:— Նիհար, ոնց որ սատանա, մազոտ ոտքերով: Ես նրան լավ եմ հիշում: Միշտ վարտիքով էր շրջում: Ջեյնը պատմում էր, որ նա ինչ-որ գրող է, սցենարիստ է, թե սատանան գիտի ինչ է, բայց իմ ներկայությամբ միայն խմում էր ձիու պես և ունկնդրում էր ռադիոյով հաղորդվող ամեն տեսակի ապուշ գեղեկտիվները: Ու մերկ էր ման գալիս տանը, Ջեյնի ներկայությամբ, բոլորի ներկայությամբ:

— Ե՛վ,— ասաց Ստրեղիկները: Այստեղ ես հանկարծ

աշխուժացավ, երբ ասացի, թե հարձեցողք մեռել վազվզում էր Զեյնի ներկայությամբ։ Սոսկալի անառակ սրիկա է այդ Ստրեղիկները։

— Սոսկալի մանկությունն է ռմեցել աղջիկը, լուրջ եմ ասում։

Բայց դա նրան չէր հետաքրքրում։ Նա միայն ամեն տիպի լկտիություններով էր հետաքրքրվում։

— Օ՛, սատանա, Զեյն Գալլահե՛րը։— Ես ոչ մի կերպ ուշքի չէի գալիս։ Ոչ մի կերպ։— Հարկավոր է գոնե գնալ բարեկեր նրան։

— Հապա ինչո՞ւ չես գնում։ Կանգնել, դուրս ես տալիս։ Մոտեցա պատուհանին։ Բայց ոչինչ չէր երևում, ապակիները ամբողջապես քրտնել էին։

— Հիմա տրամադրություն չունեմ,— ասում եմ։ Եվ խսկապես, տրամադրություն չունեի։ Իսկ անտրամադիր ունի՞նչ չպետք է անես։— Կարծում էի, թե նա Շիպլի է ընդունվել։ Պատրաստ էի երդվել, որ նա Շիպլիում է սովորում։— Ես շրջում էի լվացարանների սենյակում,— նրան դո՛ւր էր գալիս ֆուտբոլը,— հարցնում եմ։

— Այո, կարծես թե Չգիտեմ։

— Նա քեզ չի՞ պատմել, թե մենք ինչպես էինք շաշկի խաղում, ընդհանրապես ոչինչ չի՞ պատմել։

— Չեմ հիշում։ Մենք հենց նոր ենք ծանոթացել, մի՞ կաշիք,— Ստրեղիկներն արդեն սաճրել էր իր փառքամ դանդուրները և հավաքում էր կեղտոտ ածելին։

— Լսիր, բարեկեր նրան իմ կողմից, լա՛վ։

— Լավ,— ասաց Ստրեղիկները, բայց ես դիտեի, որ նա ոչինչ էլ չի ասի։ Ստրեղիկների նման տիպերը երբեք չեն հաղորդում բարեք։

Նա գնաց մեր սենյակը, իսկ ես դեռ տնկված էի լվացարանի մոտ։ Հիշում էի Զեյնին։ Հետո ես էլ գնացի սենյակ։

Ստրեղիկները հայելու առաջ կաճկնած փողկապն էր կապում։ Նա կյանքի կեսը հայելու առաջ էր անցկացնում։ Ես նստեցի իմ բազկաթոռին ու սկսեցի հետևել նրան։

— Է՛յ,— ասացի,— դու նրան չասես, որ ինձ վտարել են դպրոցից։

— Զեմ ասի:

Ստրեղեյթերը մէ լավ գիծ ունեւր: Հարկ չկար ամեն մի մանրուք բացատրել նրան, ինչպես, օրինակ, էկլիին: Երեւի այն պատճառով, որ Ստրեղեյթերը թքած ունեւր ամեն ինչ վրա: Իսկ էկլին ուրիշ բան էր: Իր երկար քիթը ամեն տեղ խոթում էր:

Ստրեղեյթերը հագավ իմ բաճկոնը:

— Զլայնացնես, լսո՞ւմ ես,— ասացի.— Ես ընդամենը երկու անգամ եմ հագել դա:

— Զեմ լայնացնի: Ո՞ւր կորան իմ սիգարետները:

— Է՛ն է, սեղանի վրա են:— Նա երբեք չգիտեր ինչը որտեղ է:— Շարձիդ տակ:— Սիգարետները խոթեց իմ բաճկոնի գրպանը:

Հանկարծ ես գլխարկս շուռ տվի հովարը դեպի առաջ: Մի տեսակ նյարդայնանում էի: Իմ նյարդերն առհասարակ վատ վիճակում էին:

— Լսիր, իսկ դու ո՞ւր ես փնալու նրա հետ,— հարցրի ես:— Արդեն որոշե՞լ ես:

— Ինքս էլ չգիտեմ: Եթե ժամանակ եղավ, Նյու-Յորք կգնանք: Նա հիմարաբար արձակուրդ է վերցրել միայն ինն անց կեսից:

Ինձ դուր չեկավ Ֆրա արտահայտվելու ձևը:

— Նա արձակուրդ է վերցրել միայն ինն անց կեսից, որովհետեւ չի տեսել, թե որքան գեղեցիկ ու հմայիչ ես դու, շան որդի: Եթե տեսած լիներ, կվերցնէր առավոտյան ինն անց կեսից:

— Եվ ճիշտ է,— ասաց Ստրեղեյթերը: Նրան աչ մի բաճկոն չես կարող վիրավորել: Զափից դուրս շատ է երևակայում:— Հերիք է ցանես: Գրելո՞ւ ես շաղաղությունը թե աչ:— Նա արդեն հագել էր վերարկուն և ուզում էր դուրս գալ:— Շատ ջանք չթափես: Միայն թե գեղարվեստական ստացվի, հասկացա՞ր: Կգրե՞ս:

Ես նրան չպատասխանեցի: Տրամադրություն չունեի: Միայն ասացի.

— Նրան կհարցնես, թե էլի դամանները շարժւո՞ւմ է վերջին շարքում:

— Լավ,— ասաց Ստրեղեյթերը: Բայց ես գիտեի, ոչ

չի հարցնելու։— Առայժմ։— Նա շրթեկոցով փակեց դուռն ու գնաց։

Իսկ ես դեռ մի կես ժամ էլ նստեցի։ Ուղղակի նստել էի բազկաթոռին, ոչինչ չէի անում։ Միայն Զեյնի մասին էի մտածում, մեկ էլ, որ նա ժամադրվել էր Ստրենգլեյթերի հետ։ Այնպես էի նյարդայնանում, որ քիչ էր մնում խելքս թոցնեի։ Ես արդեն ձեզ ասել եմ, թե նա ինչ լկտին է, սրբկայի մեկը։

Ու հանկարծ էկլին նորից ցնցողարանից խուժեց մեր սենյակը։ Այստեղ գտնվելու ապագոյ ընթացքում ես առաջին անգամ ուրախացա նրա գալու համար։ Յրեց մտքերս։

Նստել էր ինձ մոտ միմչև ճաշ ու խոսում էր տղաների մասին, որոնց ատում էր, և փորփրում էր ծնոտին բանած խոշոր պզուկը։ Մատներով, առանց թաշկինակի։ Զգիտեմ այդ անասունը առհասարակ թաշկինակ ունե՞ր թե չէ։ Երբեք չեմ տեսել։

5

Շաբաթ օրերին մեր ճաշը միշտ նույնն էր լինում։ Դա շքեղ ճաշ էր համարվում, որովհետև բիֆշտեքս էին տալիս։ Գրագ կզամ հազար դոլլարի վրա՝ որ բիֆշտեքս էին տալիս, որովհետև կիրակի օրերին ծնողները այցելության էին գալիս երեխաներին, և ծերունի Թերմերը, հավանաբար, մտածում էր, թե որևէ մեկի մայրը պիտանուն զավակին կարող է հարցնել՝ ինչ են տվել նրան, երեկ, ու որդին կպատասխանի՝ բիֆշտեքս։ Այդ ամենը խարդախություն էր։ Մի այդ բիֆշտեքսները տեսնեի՞ք։ Կոշտ էին, ինչպես կոշտ կիներբանը, դանակով չէիր կարող կտրել։ Դրա հետ միշտ կարտոֆիլի պյուրե էին մատուցում գնդիկներով, իսկ որպես քաղցրեղեն՝ աշկ Բետտի», մրգահյութով պուդինգ, միայն թե դա ոչ մեկը չէր ուտում, բացի առաջին դասարանցիներից և էկլիփ նմաններից, որոնք ամեն ինչին վրա էին պլրծնում։

Ծաղից հետո մենք դուրս եկանք փողոց, հիանալի եղանակ էր։ Մի երեք դուռն արդեն ձյուն էր նստել ու մի փողմից էլ դեռ գալիս էր։ Զտեսնված գեղեցիկ էր։ Սկսեցինք

ձնագնդի շինելու և մեկմեկու լավ ծեծելու Երեխայություն էր, իհարկե, բայց բոլորս էլ ուրախացանք։

Ես անելիք շունեի և իմ բարեկամ Մել Բրոսարի հետ, որ ըմբշամարտիկների թիմից էր, որոշեցի ավտոբուսով գնալ էգերսթաուն՝ կոտլետ ուտել, գուցե և որևէ ախմախ ֆիլմ նայել։ Չէի ուզում ամբողջ երեկոն մնալ տանը վեր ընկած։ Մելին հարցրի՝ ոչի՞նչ, որ էկին էլ մեզ հետ գալ։ Որոշեցի էկլիին կանչել, որովհետև նա նուրիսկ շաբաթ օրերը որևէ տեղ չէր գնում, նստում էր տանն ու պզուկները հուպ տալիս։ Մեկն ասաց, դե, իհարկե, ոչինչ, թեև հիացած չէր, նա այնքան էլ չէր սիրում այդ էկլիին։ Մի խոսքով, մենք փնացիք հագնվե՞լու, ու մինչ կհագնեի կրկնակոշիկներս ու մյուս բաները, ձայն տվի էկլիին, թե չի՞ ուզում կինո գալ։ Նա իմ ձայնը լսեց ցնցուղաբանի կողմից, բայց միանգամից չպատասխանեց։ Նրա նմանները միանգամից չեն պատասխանում։ Վերջապես հայտնվեց նա, ետ քաշեց ցնցուղաբանի վարագույրը և, կանգնելով շնաքին, հարցրեց, թե է՞լ ով է գալիս։ Ազնիվ խոսք եմ ասում, եթե նա երբևէ նավարեկության ենթարկվեր և մի որևէ նավակ մոտենար փրկելու, անպայման հարցուփորձ կաներ, թե այդ նավակն ո՞վ է թիավարում, այլապես չէր մտտի նավակ։ Ասացի՝ Մել Բրոսարը։ Իսկ նա թե.

— Ա՛խ, այդ տակա՛նքը... Դե լավ։ Մի բուպե սպասիր, ինձ։

Կարծես մեծադույն ծառայություն է մատուցում քեզ։

Նա հինգ ժամ պիտի հագնվեր։ Ես էլ մոտեցալ պատուհանին, լայն բաց արի փեղկը ու սկսեցի ձնագնդի շինել։ Ձյունը շատ լավ էր կպչում։ Բայց ես չնետեցի ձնագունդը, թեև մտադիր էի նետել։ Սկզբում ուղեցի խփել մեքենային, որ կանգնած էր ճամփի մյուս եզրին։ Բայց փոշմանեցի՝ մեքենան շատ էր մաքուր ու ճերմակ։ Հետո ցանկացա նետել ջրճանի վրա, բայց դա էլ էր ճերմակ ու մաքուր։ Եվ այդպես էլ ոչ մեկի վրա չնետեցի։ Պատուհանը փակեցի ու սկսեցի ձնագունդը տրորել, որպեսզի ավելի ամրանա։ Երբ Բրոսարի ու էկլիի հետ ավտոբուս բարձրացա, դեռ ձնաքիս էր։ Ուղեկցողը բացեց դռնակն ու կայգադրեց դուրս նետել

Հնազունդը: Ես ասացի, որ մտադիր չեմ որևէ մեկին խփել, բայց չհավատաց: Մարդիկ երբեք քեզ չեն հավատում:

Բրոսարն ու էկլին երկուսն էլ տեսել էին ցուցադրվող ֆիլմը, այնպես որ մենք մեկական կոտլետ չերանք, ավտոմատ-ռուլետկա խաղացիներ և վերադարձանք դպրոց: Ես չէի ափառսում, որ կինո չգնացինք: Մի ինչ-որ կատակերգություն էր Գեյի Գրանտի մասնակցությամբ՝ հավանաբար, ախմախ բան: Բացի այդ էլ, ես մի անգամ կինո էի գնացել այդ Բրոսարի ու էկլիի հետ, նրանք երկուսն էլ հռհռում էին նույնիսկ ոչ ծիծաղելի տեղերում: Ինձ համար նրանց կողքին նստելը նույնիսկ հաճելի չէր:

Ընդամենը իննից քառորդ էր պակաս, երբ վերադարձանք հանրակացարան: Բրոսարը գծվում էր բրիջ խաղալու համար և գնաց խաղընկեր գտնելու: Էկլին, իհարկե, խցկվեց ինձ մոտ: Միայն այս անգամ ոչ թե նստեց Ստրեդլեյթերի աֆոֆի բազկակալին, այլ փռվեց իմ մահճակալին, երեսն ուղղակի բարձիս վրա: Փռվեց ու ավսեց մզմզալ իր միալար ձայնով և միաժամանակ քչփորել երեսի պզուկները: Մի հարյուր անգամ ակնարկեցի, բայց ոչ մի կերպ չկարողացա գրուխս ազատել: Նա իր միալար ձայնով երկար-քարակ աւատում էր ինչ-որ աղջկա մասին, որի հետ քարշ էր եկել անցյալ ամառ: Արդեն մի հարյուր անգամ ինձ սլատմել էր այդ պատմությունը, ու ամեն անգամ նոր ձևով: Մէկ նրա հետ իր զարմիկի «քյոսիքում» էր գրկախառնվել, մեկ՝ ինչ-որ շենքի մոտքում: Կարևորն այն է, որ բոլորը փչոց էր: գրազ կգամ, որ նա կյանքում կին չի տեսել, անմիջապես երևում է: Երևի ոչ մի անգամ մատ էլ չի կպցրել որևէ մեկին, ազնիվ խոսք: Մի խոսքով, ստիպված եղա բացեիրաց նրան ասել, որ պետք է շարադրություն գրեմ Ստրեդլեյթերի համար, որ նա քաշվի գնա, թե չէ չեմ կարողանում կենտրոնանալ: Վերջ ի վերջո գնաց, բայց դե ոչ անմիջապես, շատ տաղտկալին է: Իսկ ես հագա պիժամաս, խալաթս, դրեցի իմ որսորդական կարմիր գլխարկը և նստեցի շարադրություն գրելու:

Ցավն այն էր, որ չգիտեի, թե որ սենյակի կամ շենքի մասին պիտի գեղարվեստորեն գրեմ, ինչպես հանձնարարել էին Ստրեդլեյթերին: Անդհանրապես շատ էլ չեմ սիրում

անկախներ ու տներ նկարագրելու նա էլ վերցրի ու ակսեցի
 անկարագրել իմ պատվիկ եղբոր՝ Ալլիի, քեյսերային ձեռ-
 նոցը: Դա զատ, գեղեցիկ ձեռնոց էր, ազնիվ խոսք: Նղբայրս,
 Ալլին, ձախ ձեռքի քեյսերային ձեռնոց ուներ: Նա ձախիկ
 էր: Ու գեղեցիկ էր այդ ձեռնոցը, որովհետև եղբայրս նրա
 վրա բանաստեղծություններ էր գրել և՛ թաթին, և՛ գրպանի
 վրա, ամեն տեղ: Կանաչ թանաքով: Նա գրել էր, որպեսզի
 ազատ ժամանակ, երբ հեղափոխությունը չի գալիս, և դաշ-
 տում անեղիք շունի, կարողանա կարդալ: Ալլին մեռավ:
 Հիվանդացավ սպիտակարյունությամբ և մեռավ 1946 թվա-
 կանի հունիսի 18-ին, երբ մենք ապրում էինք Մեյնում: Նա
 ձեզ չուր կգար: Ինձնից երկու տարով փոքր էր, բայց հի-
 սունք ահագին ամենի խելացի էր: Չափից դուրս խելոք էր:
 Նրա ոստուցիչները միշտ գրում էին մայրիկիս, թե որքան
 հաճելի է, որ իրենց դասարանում այդպիսի տղա է սովոր-
 րում, ինչպիսին Ալլին է: Ու չէին տեսնում, իսկապես այդպես
 էին մտաւում: Բայց նա մեր ընտանիքի ոչ միայն ամենա-
 խելոքն էր, այլև ամենալավ մարդը բազմաթիվ առումնե-
 րով: Երբեք չէր բարկանում, չէր բորբոքվում: Ասում են
 շեկերը պատրաստ են կատաղելու համար, իսկ նա՝ բոլորո-
 վիշտ, թեև շատ շիկահեր էր: Հիմա կպատմեմ, թե որ աստի-
 ճան շիկահեր էր: Նա ակսել եմ գոլֆ խաղալ տասը տարե-
 կանից: Հիշում եմ, մի անգամ գարնանը, երբ արշեն տաս-
 ներկու տարեկան էի, գրորում էի գնդակը ու անընդհատ
 ամերիկյան զգացում ունեի, թե բավական է շուռ գամ, կտես-
 նեմ Ալլիին: Ու ես շրջվեցի և տեսնեմ, այդպիսի էլ կա:
 ցանկապատի ետևում, այն ցանկապատի, որ շրջափակում
 էր ամբողջ դաշտը, նա ինձնից մի հարյուր հիսուն յարդի
 վրա, իր հեծանվին հետած, հետևում էր, թե ինչպես եմ
 խփում գնդակին: Այ թե որքան շիկահեր էր նա: Ու շատ
 լավ էր, աստված վկա: Երբեմն խելանի մոտ նստած մի
 օրեկ բան էր հնարում ու այնպես էր հոհոհում, որ քիչ էր
 մնում աթոռից զլորվելու: Այդ ժամանակ ես տասներեք տա-
 րեկան էի, և ծնունդիցս ուզում էին ինձ տանել հոգեբույժի
 մոտ, ուղովհետև ջարդել էի գարածի բոլոր պատուհանները:
 Ես նրանց հարկանում եմ, ազնիվ խոսք: Այն գիշեր, երբ
 Ալլին մահացավ, ես գիշերեցի գարածում և ջարդեցի բոլոր

պատահանները, ուղղակի բռնանցքով, չգիտեմ ինչու: Նույնիսկ մեքենայի ասփաղիներն էի ուզում ջարդել (աչդ ամռանը մենք «պիկապ» ունեինք), բայց ձեռքս արդեն վնասվել էր, էլ չկարողացա: Հասկանում եմ, որ դա հիմարություն էր, բայց խնքս էլ չէի գիտակցում ինչ եմ անում, հետո, բացի այդ էլ, դուք չգիտեք, թե Ալլին ինչպիսին էր: Մինչև հիմա էլ ձեռքս ցավում է, հասկապես անձրևային եղանակներին, բռնացքս չեմ կարողանում լավ սեղմել, բայց դա դատարկ բան է: Միևնույն է, ես մտադիր չեմ վերաբույժ կամ ջութակահար դառնալ, ոչ էլ նման որևէ բան:

Ահա այդ մասին էլ ես գրեցի Ստրեղեյթերի շարադրություն մեջ: Մեր Ալլիի բեյսբոլային ձեռնոցի մասին: Այն պատահամբ իմ ճամպրուկում էր, վերջրի ու արտագրեցի նրա վրայի բոլոր բանաստեղծությունները: Միայն Ալլիի ազգանունը փոխեցի, որպեսզի ոչ ոք չհասկանա, որ նա իմ էղբայրն է, ոչ թե Ստրեղեյթերի: Այնքան էլ չէի տալում փոխեմ ազգանունը, բայց ուրիշ բան չկարողացա հորինել: Համ էլ լե՛ծ համար հաճելի էր այդ մասին գրել: Մի ամբողջ ժամ նստեցի, որովհետև գրում էի Ստրեղեյթերի անպետք գրամեքենայով, որն անպերջ տառեր էր կուլ տալիս: Իսկ իմը ես տվել էի միջանոցի մյուս ծայրին ապրող մի տիպի:

Վերջացրի տասն անոց կեսի մոտերքը: Բայց առանձնապես շատ չէի հոգնել ու ակսեցի պատահանից դուրս նայել: Զուտը դադարել էր, հեռվից մոտորի ձայն էր լսվում, որք էլ մի կերպ գոթծի չէր ընկնում: Կախում էր նաև էկլիթի խումփոցը: Նույնիսկ ցնցուղարանի ետևից էր լսվում ճրագաբշելի խումփոցը: Նա հայմորփտ ունեւր և չէր կարողանում քեռած ժամանակ կանխազգուշանալ: Ամեն ինչ ունեւր՝ և՛ հայմորփտ, և՛ սլոուկներ, և՛ հոտած ատամներ, բերանից հոտ էր գալիս, եղունգները կոտորտվում էին: Նույնիսկ խղճում եմ այդ հիմարին:

Պատահում է, որ ոչ մի կերպ չես կարողանում հիշել, թե ինչն ինչպես եղավ: Անդրեգհատ մտածում եմ, թե Ստրեղեյթերը ե՞րբ վերագարձավ Զեյնի հետ ունեցած տեսակ-

ցությունից: Հասկանո՞ւմ եք, ոչ մի կերպ չեմ կարողանում հիշել, թե ես ինչ էի անում, երբ լսեցի միջանցքից եկող նրա քայլերը՝ բարձր, լկալի: Հա՛վանաբար, դեռ դուրս էի նայում պատուհանից, քայց ոչ մի կերպ ճիշտ չեմ կարողանում հիշել, թեկուզ ապանեա: Շատ էի հուզվում, դրա համար էլ չեմ կարողանում հիշել, թե ինչպես եղավ: Իսկ եթե ես հուզվում եմ, դա ձեռական չէ: Նույնիսկ զուգարան եմ ուզում չնալ, երբ հուզվում եմ: Բայց չեմ գնում: Հուզվում եմ, դրա համար էլ չեմ գնում: Ոչ մի կերպ չեմ կարողանում զսպել հուզմունքս ու ոչ մի տեղ էլ չեմ գնում: Եթե Ստրեզևսթերին ճանաչեիք, դուք էլ կհուզվեիք: Ես այդ սրիկայի հետ երկու անգամ սեսակցության եմ գնացել: Ես գիտեմ, թե ինչ եմ ասում: Նա բոլորովին խիղճ չունի, աստված վկա, չէ՛:

Իսկ մեր միջանցքում ամբողջապես լինուելում է քաշած, այնպես որ դեռ հեռվից յավում էր, թե նա, այդ սրիկան, Վինչպես էր մոտ: Լնում մեր աննյակին: Նույնիսկ չեմ հիշում, թե որտեղ էի նստած, երբ նա ներս մտավ: Իմ բազկաթոռի՞ն, պատուհանի մո՞տ, թե նա՞ր: Բազկաթոռին: Ազնիվ խոսք, չեմ կարողանում հիշել:

Նա ներս մտավ ու ակսեց բողոքել ցրտից: Հետո հարցնում է.

— Այս ո՞ր գրողի ծոցն են կորել բողորը: Շունչ կենդանի չկա, ասես դիականոց չկա:

Ես տրամադիր չէի նրան պատասխանելու: Եթե ապուշի մեկն է, չի հասկանում, որ շաբաթ՝ երեկոյան եմ բողոքը գնացել, կամ քնած եմ, կամ գնացել եմ հարազատների մոտ, հանուն ինչի՞ ալիտի կաշվիցս դուրս գամ, նրան բացատրվեմ: Նա սկսեց հանվել: Իսկ Զեյնի մասին՝ ոչ մի խոսք: Ոչ մի բա՛ռ: Ես էլ չեմ խոսում: Միայն նայում եմ նրան: Ըիշտ է, նա շնորհակալություն հայտնեց բաճկո՞նիս համար, հանեց ու կախեց պահարանում:

Իսկ երբ փողկապն էր արձակում, հարցրեց՝ գրե՞լ եմ իր այդ հիմար շարադրությունը: Ասացի այն է, իր սեփական մահճակալի վրա գցած է: Նա մոտեցավ ու սկսեց կարգալ՝ արձակելով բլուզի 40 ճակները: Կանգնել կարող եմ ու շոյում իր մերկ կուրծքը, դեմքին ապուշային

մի արտահայտութիւնս։ Նա միշտ շոքում է իր կուրծքը կամ էլ փորը։ Ուղղակի պաշտում է իրեն։

Հանկարծ ասում է.

— Այս ի՞նչ ապուշութիւնն է, Հոգեհոգ։ Ժնշ-որ ախմախ՝
ձեռնոցի մասին ես գրել։

— Իսկ ի՞նչ կա որ, — հարցնում եմ ես սառցե ձայնով։

— Վերապես թե՛ ինչ կա որ։ Զասացի՞, պետք է որեւէ սեն-
յակ կամ տուն նկարագրել։

— Դու ասացիր մի որեւէ նկարագրութիւն։ Միկենույն չէ՞
ինչ ես նկարագրում՝ ձեռնոց, թե մեկ ուրիշ բան։

— Է՛հ, գրողը քեզ տանի, — նա լրջորեն զայրացավ, ուղ-
ղակի կատաղեց։ — Ամեն ինչ թարս ես անում, շու-
տոված։ — Այստեղ նա նայեց լնձ։ — Զարմանալի չէ, որ քեզ
վրնդել են, — ասում է։ — Երբեք ոչ մի բան մարդավարի չեա-
կարող։ Երբե՛ք։ Հասկացա՞ր։

— Լա՛վ, Լա՛վ, տուր թերթը, — ասում եմ։ Մոտեցա, ձեռ-
քից խլեցի այդ երկցա անիծյալ թերթը և պատռեցի։

— Գրողը տանի՛, — ասում է, — ինչո՞ւ պատռեցիր։

Ես նույնիսկ չպատասխանեցի նրան։ Կտորները զամ-
բյուղը նետեցի, ու վերջ։ Հետո պառկեցի մա՛հալալին. ու
երկուսս էլ երկար ժամանակ լուռ էինք։ Նա հանվեց, մնաց
միայն տրոսսիկով, իսկ ես, մահճակալին պառկած, կնյցի
սիգարետս։ Ննջասենյակներում չի թուլլատրվում ծխել, բայց
ուշ գիշերին, երբ ոմանք քնած են, իսկ ոմանք գնացել են,
ոչ ոք չի նկատի, որ ծխի հոտ է գալիս։ Եվ հետո ես ցան-
կանում էի զայրացնել Ստրեղելիթերին։ Նա համբերութիւ-
նից դուրս էր գալիս, երբ խախտում էին կարգը։ Նա ինքը
երբեք չէր ծխում ննջասենյակում։ Իսկ ես ծխում էի։

Եվ այդպես էլ նա ոչ մի խոսք չասաց Զեյնի մասին,
ոչինչ։ Այդ ժամանակ ինքս ասացի.

— Շատ ուշ եկար, գրողը տանի, եթե նրան ինն անց
կես էին բաց թողել։ Իսկ նա ինչպե՞ս, լուշացա՞վ քո պատ-
ճառով։ Ժամանակի՞ն վերադարձավ։

Նա նստել էր իր մահճակալի եզրին ու ոտքերի եղունգ-
ներն էր կտրատում, երբ ես խոսում էի։

— Մի քիչ ուշացավ, — ասում է։ — Ինքն է մեղավոր.
ինչո՞ւ էր ինն անց կետին խնդրում, այն էլ շաբաթ ծրլ։

Յ, տե՛ր աստված, ինչպե՛ս էի ասում նրան այդ պահին:

— Նյու-Յորք գնացի՞ք, — հարցնում եմ:

— Խելքդ թոցրե՞լ ես: Ոնց կարող էիք Նյու-Յորք գնալ, եթե ինն անց կեսին էր թույլտվություն խնդրել:

— Ափսո՞ւ, ափսո՞ւ, — ասացի ես:

Նա նայեց ինձ:

— Լսիր, եթե ծխել ես ուզում, գնա զուգարան: Դու գլուխդ առնելու կորչելու ես այստեղից, իսկ ես պիտի մնամ գպրոցում մինչև ավարտելս:

Ես նույնիսկ ուշադրություն չդարձրի նրա վրա, կարծես նա իսկի գոյություն էլ չուներ: Գծի պես ծխում էի ու վերջ, Միայն կողքի շուռ եկա ու նայում եմ, թե ինչպես է կտրում իր գարշելի եղունգները: Այ թե դպրոց է, հա՛, մեկը իր երեսի պզուկներն է քո ներկայությամբ քչփորում, մյուսը ոտքի եղունգներն է կտրատում:

— Դու բարևս հաղորդեցի՞ր նրան:

— Ըհը՛:

Շա՛տ էլ հաղորդած կլինի այդ տականքը:

— Իսկ նա ի՞նչ ասաց: Հարցրի՞ր, առաջվա պես բոլոր դամաները վերջին շարքում է հավաքում:

— Չէ: Ինչ է, քո կարծիքով, ես նրա հետ ամբողջ երեկոյան շաշկի՞ էի խաղում:

Ոչինչ չպատասխանեցի: Տե՛ր աստված, ինչպես էի ասում նրան:

— Բա որ Նյու-Յորք չգնացիք, որտե՞ղ էիք ման գալիս, — հարցրի քիչ հետո: Ուղղակի ջանք էի թափում, որ ձայնս չդողար: Շա՛տ էի ջղայնանում: Հավանաբար, սիրտս վատ բան էր նախազգում:

Վերջապես նա ավարտեց եղունգները կտրատելը: Վեր կացավ տեղից հենց այնպես, միայն տրուսիկով ու հանկարծ սկսեց հիմարություններ անել: Մտեցավ ինձ, կուցավ ո՛ւ հրեց ուսս. խաղ էր անում սողունը:

— Թո՛ղ, — ասում եմ, — բա ո՞ւր էիք կորել, որ Նյու-Յորք չէիք գնացել:

— Ոչ մի տեղ: Նստել էինք մեքենայի մեջ ու վերջ: — Նա էլի սկսեց հրմշտել ուսս, այդ ապուշը:

— Թո՛ղ, — ասում եմ: — Ո՞ւմ մեքենայում:

— էդ Բենկին —

էդ Բենկին մեր բաստկետրոլի մարդին էր: Ստրեղեյ-
թերը նրա տիրելիներից էր, մեր դպրոցական թիմի կենտ-
րոնական հարձակվող էր խաղում, և էդ Բենկին մեքենան
միշտ տրամադրում էր նրան: Ընդհանրապես աշակերտներին
չի թույլատրվում ուսուցիչներից մեքենա վերցնել, բայց այդ
անասուն սպորտամենները միշտ խոսքները մեկ են անում:
Բոլոր դպրոցներում էլ, որտեղ որ սովորել եմ, սպորտամեն-
ները միշտ էլ խոսքները մեկ են անում:

Ու Ստրեղեյթերը անվերջ ձևացնում է, թե բռնցքահա-
րում է սովեթին, անընդհատ խփում է, հրում է ուսուս: Ատա-
մի խոզանակը ձեռքին էր, նա խոթեց բերանը:

— Ի՞նչ էիք անում իրար հետ: Լկսովո՞ւմ էիք էդ Բենկին
մեքենայի մեջ, — շեք պատկերացնի, թե ձախս ինչպես էր
դողում:

— Ա՛յ-ա՛յ-ա՛յ, ինչպիսի՜ գարշելի խոսքեր: Այ, 'հիմա
դրա համար դռնիդ մի լավ կտրորեմ օճառով:

— Ի՞նչ էիք անում:

— Դա պրոֆեսիոնալ գաղտնիք է, եղբայրս:

Այնուհետև ինչ-որ լավ շեմ հիշում: Գիտեմ միայն, որ
վեր թռա անկողնուց, իբրև թե ինչ-որ տեղ եմ ուզում գնալ,
ու հանկարծ ձեռքս վրա բերեցի ուղղակի ատամի խոզանա-
կին, որ պատռեր նրա ստոր կոկորդը: Միայն թե չկա-
նքիսցի: Ուղղակի գլխին հասցրի: Հավանաբար, ցավ
սլառճառեցի, բայց ոչ այնպես, ինչպես կցանկանայի:
Նս ալիկի ուժգին կարող էի հասցնել, բայց այդ ձեռքով
խփեցի, իսկ աշս լավ չի սեղմվում: Հիշո՞ւմ եք, պատմեցի,
թե ինչպես էի ջարդել այդ ձեռքս:

Բայց մեկ էլ հայտնվեցի հատակին, իսկ նա խեցեղետեղի
զման կարմրատակած՝ նստել էր վրաս: Հասկանա՞ւմ եք,
չոքել էր կրծքիս, իսկ նա մի տոննա քաշ ունի: Սեղմել
էր ձեռքերս, որպեսզի չխփեմ: Կուզեի օպանել ես այդ ստո-
րին:

— Ինչ է, խենթացե՞լ ես, հը՞, խենթացե՞լ ես, — կրկնում
էր նա, իսկ այդ ապուշի մոռոթը գնալով ավելի ու ավելի
էր կարմրում:

— Բա՛ց թող, տխմա՛ր, — ասում եմ: Փիչ էր մնում

զուայի, ազնիվ խոսք:— Կորի՛ գնա, շուն շուն որդի, լըսո՞ւմ ես:

Իսկ նա բաց չի թողնում: Պինդ բռնել է ձեռքերս: Ծնրան է՛լ շան լակոտ եմ անվանում, է՛լ ինչ խոսքեր ասես, որ չեմ ասում, տասը ժամ շարունակ: Չեմ հիշում նույնիսկ, թե ինչ եմ ասել: Ասացի, որ նա երեակայում է, թե ում հետ ուզենա՝ կլինի: Ասացի, որ նրա համար ոչ մի նշանակութուն չունի, թե աղջիկը շաշկին ինչպես է դասավորում, և ընդհանրապես նրա համար ոչ մի բան ոչ մի նշանակութուն չունի, որովհետև նա տխմար ու ապուշ է, կրետին: Սա չէր դիմանում, որ իրեն կրետին էին անվանում: Բոլոր կրետիններն էլ չեն դիմանում, որ իրենց կրետին են ասում:

— Հապա մի ձայնդ կտրիր, Հուդեն,— ասում է նա, ու գեմքը հիմար արտահայտություն է ստանում, կարմրում է:— Լսո՞ւմ ես, ինչ եմ ասում, ձայնդ կտրի՛ր:

— Դու նույնիսկ չգիտես, թե ինչ է քրա աճուճը՝ Զին թե Զին, դժբախտ կրետին:

— Քեզ ասում են ձայնդ կտրիր, Հուդեն, գրողը տանի:— Այնուամենայնիվ, ես նրան համբերությունից հանեցի:— Զայնդ կտրիր, թե չէ այնպես կհասցնեմ որ...

— Հոտած ծնկներիդ դենը քաշիր, դմբո՛ւ, ապո՛ւշ:

— Բաց կթողնեմ, միայն ասա, ձայնդ կկտրե՞ս:

Ես չպատասխանեցի:

Նա նորից ասաց.

— Որ բաց թողնեմ՝ ձայնդ կկտրե՞ս:

— Հա՛:

Նա իջավ վրաիցս, ես էլ ելա: Նրա գարշելի ծնկներից մամրող կուրծքս ցավում էր:

— Մի՛ննույն է, դու կրետին ես, տհաս ապուշ, շան որդի,— ասում եմ:

Այստեղ նա արդեն կատաղեց: Բռունցքը բռնել է քթիս տակ աչդ կրետինն ու սպառնում է:

— Հուդեն, վերջին անգամ եմ գգուշացնում, եթե բերանդ չփակես, էնպե՛ս կհասցնեմ...

— Իսկ ինչո՞ւ լռեմ որ,— հարցնում եմ ու աբղեն ինքս եմ գոռում նրա վրա:— Ցավն էլ դա է հենց, որ դուք, կրե-

տիկնեցող, մարդավարի խոսել էլ չեք կարող: Հարյուր մղո-
նի վրա էլ կրետիներ երևում է. նույնիսկ խոսել չի կարող:

Այստեղ նա թափով շուռ եկավ, ու ես կրկին հայտնվեցի
հատակին: Չեմ հիշում, գիտակցությունս կորցրի թե չէ,
կարծում եմ, որ չէ: Մարդուն շատ դժվար է նոկաուտ անել.
դա միայն կինոյում են հեշտությամբ անում: Բայց քթիցս
սոսկալի արյուն էր հոսում: Երբ աչքերս բացեցի, այդ հի-
մար Ստրեղեյթերը կանգնած էր ուղիղ գլխավերևումս: Նրա
ձեռքին լվացարանային սպասք կար:

— Ես քեզ զգուշացրի, չէ՞,— ասում է: Երևում է, շատ
էր վախեցել, կարծել էր, թե գլուխս ջարդվել է հատակին
շրմփալիս: Ափսոս, որ չէր ջարդվել:

— Ի՛նքդ ես մեղավոր, գրողը տանի,— ասում է: Թե՛հ,
այ թե վախեցել էր, հա՛:

Իսկ ես տեղիցս չեմ շարժվում: Հատակին փռված հայ-
հոյում եմ նրան՝ շա՛ն որդի, տխմա՛ր: Այնպես կատաղած
էի նրա վրա, որ քիչ էր մնում լաց լինելի:

— Լսիր, վեր կաց, գնա լվացվիր,— ասում է նա:—
Լսո՞ւմ ես:— Իսկ ես ասում եմ, թե թող ինքը գնա լվանա իր
գարշելի մոռթը, իհարկե, դա երեխայություն էր, հի-
մարություն էր այդպես ասել, բայց դե շատ էի կատաղած
նրա վրա, թող, ասում եմ, ինքը գնա ու ճանապարհին էլ
գրկի միսիս Շմիտին: Իսկ միսիս Շմիտը մեր դռնապանի
կի՛նն էր, յոթանասուն տարեկան մի պառավ:

Ու այդպես էլ մնացի հատակին նստած այնքան ժամա-
նակ, մինչև որ ապուշ Ստրեղեյթերը գնաց: Լսեցի, թե ինչ-
պես էր միջանցքով գնում դեպի լվացարանը: Այդ ժամա-
նակ վեր կացա: Ու ոչ մի կերպ չէի կարողանում գտնել
երիցս անիծյալ՝ գլխարկս: Հետո, այնուամենայնիվ, գտա:
Ընկել էր մահճակալի տակ: Դրի գլխիս, հովարը դեպի ես
(ինձ այդպես ավելի էր դուր գալիս) ու հայելու մեջ նայեցի
հիմար կերպարանքիս: Կյանքումս երբեք այդքան արյուն
չեմ տեսել: Ամբողջ բերանս, ծնոտս կորել էր արյան մեջ,
նույնիսկ պիժամասս և խալաթս: Ե՛վ սարսափելի էր, և՛
հետաքրքիր: Մի տեսակ խանձվածի տեսք ունեի այդ արյան
պատճառով: Ամբողջ կյանքիս մեջ ընդամենը երկու անգամ
էի կռվել, երկու անգամն էլ պարտվել էի: Ես վատ կռվող

եմ: Եվ ընդհանրապես պացիֆիստ եմ, եթե ճիշտն ասենք: Ինձ թվաց, որ էկրին քնած չէ ե բոլորը լսում է: Ցնցու-
գարանով զնացի նրա սենյակը, տեսնեմ ինչ է անում այն-
տեղ: Ընդհանրապես ես հազվագեպ էի այցելում նրան: Նրա
սենյակից միշտ ինչ-որ գարշելի հոտ էր փչում, շատ փը-
թի էր նա:

7

Վարսգույրի միշտվ լույսը թեթևակի թափանցում էր մեր
սենյակը, ու ես տեսա, որ նա պառկած է անկողնում: Բայց
հաստատ գիտեի, որ քնած չէ:

— Էկի, — ասում եմ, — քնած չե՞ս:

— Ոչ:

Մութ էր, ոտքիս տակ ինչ-որ կոշիկ ընկավ ու քիչ մեաց
փռվեի: Էկրին քիչ բարձրացավ տեղից, հենվեց արմունկ-
ներին: Նրա ամբողջ դեմքին ինչ-որ սպիտակ քուռ կար
պզուկների դեմ: Մթության մեջ ուրվականի տեսք էր
ստացել:

— Այդ ի՞նչ ես անում, — հարցնում եմ:

— Այսինքն, ինչպե՞ս թե ինչ եմ անում: Ուզում էի քնել,
փակ դուռ այնպիսի աղմուկ եք բարձրացրել որ, գրողը տա-
նի: Այդ ինչի՞ համար էիք կռվում:

— Որտե՞ղ է լույսը: — Ես ոչ մի կերպ չէի կարողանում
գտնել անջատիչը: Ձեռքերով շոշափում էի դատարկ պատը:

— Իսկ ինչի՞ց է պետք լույսը... Ձեռքդ հենց անջատիչի
վրա է:

Ես գտա անջատիչը և միացրի լույսը: Էկրին ափով ծած-
կեց աչքերը, որպեսզի լույսից պաշտպանվի:

— Օ՛, սատանա, — ասաց նա: — Այդ ի՞նչ է պատա-
հել, — նա տեսավ դեմքիս արյունը:

— Մի քիչ զզվուտվել ենք, — ասացի: Հետո նստեցի հա-
տակին: Նրանց սենյակում երբեք աթոռ չէր լինում: Չգիտեմ
ինչ էին անում նրանք աթոռները:

— Լսիր, ուզո՞ւմ ես մի օյին կանաստա խաղանք:

— Գժվե՞լ ես՝ կանաստա: Գիտե՞ս ժամը քանիսն է:

— Դեռ ուշ չէ: Տասնմեկն է, տասնմեկն անց կհա:

— Եվ դա քո կարծիքով ուշ չէ՞,— ասում է էկլիփս,—
Լսիր, վաղը շոտ պետք է վեր կենամ, եկեղեցի եմ փնալու,
գրողը տանի։ Իսկ դուք սատանայի պես, գիշերվա կեսին
կոխվ-դալմադալ եք գցել։ Գոնե ասա, թե ինչի համար էիք
կռվում։

— Երկար պատմութիւն է։ Կձանձրանաւ լսես, էկլիփս։
Տեսնո՞ւմ ես, ինչպես եմ մտածում քո մասին։— Նրա հետ
ես երբեք անձնական գործերիս մասին չէի խոսում։ Նախ
նա Ստրեդլեյթերից էլ հիմար էր։ Ստրեդլեյթերը նրա հա-
մեմատությամբ հանճար էր։— Գիտես ինչ,— ասում եմ,—
կարելի՞ է, այս գիշեր ես էլի մահճակալի քնեմ։ Նա մինչև
վաղը երեկոյան չի վերադառնալու։

Գիտեի, որ էլը չի վերադառնալու։ Նա ամեն շաբաթ օր
տուն էր գնում։

— Աստված գիտի, թե երբ կվերադառնա,— ասում է
էկլիփս։

Թո՛ւհ, զգվացրեց, ուղղակի։

— Ինչպե՞ս թե,— ասում եմ։— Դու գիտես չէ՞, որ նա
մինչև կիրակի երեկո չի վերադառնում։

— Դիտեմ, բայց ինչպես կարող եմ ասել՝ քնիր, խընդ-
րեմ, նրա մահճակալին։ Մի՞թե կարելի է այդպիսի բան
անել։

Սպանեց թողնել։ Ես մեկնեցի ձեռքս, դեռևս հասարակին
նստած, ու թփթփացրի այդ հիմարի ուսին։

— Դու արքայազն ես, էկլիփս, բալիկս,— ասում եմ։— Դու
գիտե՞ս այդ բանը, թե ոչ։

— Չէ, իսկապես, ինչպե՞ս կարող եմ ասել՝ քնիր ուրիշի
մահճակալին։

— Դու իսկակա՞ն արքայազն ես։ Դու ջենտլմեն ես ու
գիտնական, բալիկս,— ասացի ես։ Իսկ զուցե ես իսկա-
պես դիտնական էր։— Պատահմամբ տիգարետ շունե՞ս։ Որ
չոսնեմաս՝ կմեռնեմ։

— Ոչինչ չունեմ։ Լսիր, ինչի՞ց սկսվեց կռիվը։— Բայց ես
նրան չպատասխանեցի։ Միայն վեր կացա և մոտեցա սյու-
տուհանին։ Այնպես տխրեցի հանկարծ։ Կուզեի այդ բոպեին
մեռնել, ազնիվ խոսք։

— Ինչի՞ համար սկսեցիք կռվել,— արդեն Պրերորդ առ-

զամ հարցնում էր էկլին: Նա կարող է ծարդու հոգի հանել:

— Քո պատճառով,— ասում էմ:

— Ի՞նչ ես դուրս տալիս: Ինձ հետ ի՞նչ գրեթ ունեք:

— Այո, ես պաշտպանում էի քո պատիվը: Ստրեղեյեյթերը ասաց, որ դու զգվելի ես: Ինչպես կարող էի թույլ տալ նման հանդգնություն:

Նա ուղղակի վեր թռավ տեղից:

— Ձէ, իսկապես: Ծի՜շտ ես ասում: Այդպես էլ ասա՞ց: Բայց ես բացատրեցի, որ կատակ եմ անում, իսկ հետո պառկեցի էլի մահճակալին: Օ՜հ, ինչքան վատ էի զգում: Տրամադրությունս ուղղակի անտանելի էր:

— Ձեր սենյակից շատ վատ հոտ է գալիս,— ասում էմ:— Այստեղից զգացվում է գուպաներիդ հոտը: Լվանալ չե՞ս տալիս, ի՞նչ է:

— Դուր չի՞ գալիս, գնա գիտես որտեղ,— ասաց էկլին:— Ա՛յ քեզ խելքի տուպրակ: Դուցե կհանգցնե՞ս լույսը, գրողը տանի:

Բայց ես անմիջապես չհանգցրի: Պառկել էի ուրիշի մահճակալին ու մտածում էի Ջեյնի մասին, և այն ամենի մասին, ինչ տեղի էր ունեցել: Ուղղակի գծվում էի, երբ պատկերացնում էի նրան Ստրեղեյեյթերի հետ, այդ հաստաքամակ էդ Բենկիի մեքենայի մեջ: Հենց որ մտածում եմ այդ մասին, ուզում եմ լուսամուտից ցած նետվել: Ի՞նչ արի չե՞ք ճանաչում այդ Ստրեղեյեյթերին, ձեր բանը հեշտ է, իսկ ես ճանաչում եմ: Փենսիի բոլոր տղաները միայն պարծենում էին, թե կապված են աղջիկների հետ, ինչպես էկլին, օրինակ, իսկ այդ Ստրեղեյեյթերն իսկապես կապված էր: Ես ինքս ծանոթ էի երկու աղջիկների, որոնց հետ նա քաբշ էր գալիս: Ծիշտ եմ ասում:

— Պատմիր քո կենսագրությունը, էկլի, բալիկս, հավանաբար դա շատ հետաքրքիր է,— ասում էմ:

— Դե հանգցրու այդ անտեր լույսը: Առավոտյան շուտ եկեղեցի եմ գնալու, հասկանո՞ւմ ես:

Վեր կացա, մարեցի լույսը, քանի որ նա այդպես էր ցանկանում, հետո նորից պառկեցի էլի մահճակալին:

— Դու, ինչ է, մտադիր ես այստե՞ղ քնել,— հարցրեց էկլին: Խոսք չկա, շա՛տ բարեհամբույր տանտեր է:

— Զգիտեմ, Գույե, Մի՛ հուզվիր:

— Դե ես չեմ հուզվում: Միայն թե շատ անհարմար կլինի, եթե էլը հանկարծ վերադառնա, տեսնի իր մահճակալին մարդ է քնած...

— Հանգստացիր: Այստեղ չեմ քնելու: Մի՛ վախենա, չեմ շարաշահի քո հյուրասիրությունը:

Երկու ռուպե անց նա արդեն խռովացնում էր անզուսպ: Իսկ ես պառկել էի մթության մեջ ու ջանում էի չմտածել Զեյնի ու Ստրեդլեյթերի մասին՝ այդ անիծյալ էդ Բենկիի ավտոմեքենայում: Բայց չէի կարողանում չմտածել: Վատն այն էր, որ ես գիտեի այդ անիծված Ստրեդլեյթերի մոտեցումը: Դրանից ավելի վատ էի դառնում: Մի անգամ մենք երկուսով աղջիկների հետ նստել էինք այդ Բենկիի ավտոմեքենան: Ստրեդլեյթերն իր աղջկա հետ նստել էր ետևում, իսկ ես՝ առջևում: Օ՛հ, այ թե մոտեցում ունեի այդ գրողի տարածք: Նա սկսեց այն բանից, որ պտտեցրեց իր աղջկա գլուխը մեղմ ու քնքուշ, սոսկալի անկեղծ ձայնով, կարծես ու միայն գեղեցիկ, այլև լավ, շիտակ մարդ է ինքը: Սիրտքի մնաց խառներ, երբ լսեցի, թե ինչպես է խոսում աղջկա հետ: Աղջիկն անընդհատ ասում էր. «Զէ՛, չէ՛, պետք չէ... Խնդրում եմ, չէ՛: Պետք չէ՛...» Բայց Ստրեդլեյթերը առվերջ համոզում էր նրան: Նրա ձայնը ասես պղծգրեհեմ լինքողների ձայնը լինեի, շատ անկեղծ ու ազնիվ էր հնչում, ու մեկ էլ սոսկալի լռություն տիրեց: Սարսափելի անհարմար վիճակ էր: Զգիտեմ, այդ անգամ նրան հաջողվեց, թե չէ: Բայց ամեն ինչ այդ ուղղությամբ էր արվում: Անկասկած:

Պառկել ու ջանում էի չմտածել, մեկ էլ լսեցի, որ այդ տխմար Ստրեդլեյթերը լվացվելուց վերադարձել է մեր սենյակը: Զգացվում էր, որ նա իր անիծյալ օճառամանն աւտամների խոզանակն է տեղավորում, ու բացեց պատուհանը: Թարմ օդը պաշտում էր: Հետո հանգրեց լույսը: Նույնիսկ շնայեց՝ այնտեղ եմ թե չէ:

Պատուհանից դուրս նույնպես թախծալի էր: Ոչ մեքենա էր երևում, ոչ մի բան: Այնպես տխուր ու միայնակ զգացի ինձ, որ որոշեցի արթնացնել էկլիփն:

— էյ, է՛կլի,— ասացի շշուկով, որպեսզի Ստրեղնայթե-
րը չսի:

Բայց էկլին չսեց:

— էյ, է՛կլի:

Նա դարձյալ չսեց: Քնած էր մեռածի պես:

— էյ, է՛կլի:

Վերջապես լսեց այս անգամ:

— Հը, ի՞նչ պատահեց: Հազիվ էր աչքս կպել:

— Լսիր, ինչպե՞ս են վանք գնում,— հարցնում եմ: Հա-
կարժ մտքովն անցավ մենաստան գնալ:— Պետք է կաթո-
լի՞կ լինես, թե ոչ:

— Իհարկե, պետք է: Խոզի մեկն ես: Մի՞թե դրա համար
կարթնացնեն մարդուն:

— Դե լավ, քնիր: Միևնույն է, վանք չեմ գնա: Ես գի-
տեմ ինձ, բախտս չի բերի և օրինավոր հոգևորականի չեմ
հանդիպի: Հավանաբար այնտեղ հենց միայն կրեստիներ
են: Կամ պարզապես տականքներ:

Հենց որ այդ ասացի, էկլին վեր թռավ տեղից, ասես
գլխին եռացրած ջուր էին լցրել:

— Գիտես ի՞նչ,— ասում է,— իմ ներկայությամբ ամեն
ինչ կարող ես դուրս տալ, բայց որ փորձել ես ձեռ առնել
իմ հավատը, գրողը տանի...

— Հանգստացիր,— ասում եմ,— աչք քո հավատին
ձեռք չի տալիս, գրողը տանի:

Վեր կացա ուրիշի մահճակալից, գնացի դեպի դուռը:
Այլևս չէի ցանկանում մնալ այդ հեղձուցիչ օդում: Բայց
կես ճամփին կանգ առա, բռնեցի էկլիի ձեռքը և դիտմամբ
հանդիսավոր կերպով սեղմեցի: Նա ձեռքը խեց:

— Սա ի՞նչ բան է:

— Ոչինչ: Պարզապես ուզում էի շնորհակալություն
հայտնել, որ դու իսկական արքայազն ես, ուրիշ ոչինչ,—
ասացի ես, ու ձայնս այնպես անկեղծ ու ազնիվ էր:— Կեց-
ցես դու, էկլի, բալիկս,— ասացի,— գիտե՞ս ի՞նչ տղա
ես դու:

— Խելքդ դու տուր, դու տուր: Երբեք կշարդեն գլու-
խըդ...

Բայց ես բանասեղ չգրի։ Պատը շրթեացրի ու գուրս եկա միջանցք։

Բոլորը քնել էին, ոմանք էլ կիրակի օրով առանց էին գնացել, և միջանցքում լուռ ու թախծալի էր։

Լեզքի և Հոֆմանի դռան մոտ «Երվինդոս» առամնամածուկի մի դատարկ տուփ էր ընկած, ու դեպի սանդուղքը փնալիս ես խփում էի դռան կոշիկիս քթով, հագիս տնային մորթե մաշիկներ էին։ Սկզբում մտածեցի փնամ ցած, տեսնեմ ինչպես է ապրում իմ ծերուկը՝ Մել Բրոսարը։ Բայց մեկ էլ միտքս փոխեցի։ Հանկարծ որոշեցի ինչ պետք է անեմ։ Հենց այս րոպեին պետք է գլուխս առնեմ ու գնամ Փենսիլից։ Չսպասեմ մինչև չորեքշաբթի, և վերջ։ Սոսկալի չէի ուզում մնալ այստեղ տնկված։ Շատ էի տխուր և միայնակ զգում ինձ։ Ու որոշեցի ահա թե ինչ անել։ Համար վերցնել Նյու-Յորքի որևէ հյուրանոցում, իհարկե, ոչ թանկարժեք հյուրանոցում, ու հանգիստ ապրել այնտեղ մինչև չորեքշաբթի։ Իսկ չորեքշաբթի օրը վերադառնալ տուն։ Մինչև չորեքշաբթի կարգին կհանգստանամ, տրամադրությունս էլ կբարձրանա։ Հաշվում էի, որ Կնոդներս իմ հեռացման մասին ծերունի Թերմերի նամակը կստանան ոչ շուտ, քան երեքշաբթի կամ չորեքշաբթի։ Չէի ցանկանում տուն վերադառնալ, մինչև նամակն ստանալն ու գրա հետ հաշտվելը։ Չէի ուզում ականատես լինել այդ ամենն առաջին անգամ կարդալուն։ Մայրս անմիջապես հիստերիկայի մեջ էր լնկնելու։ Իսկ հետո, երբ մի քիչ հնաճա, արդեն ուշինչ, Իսկ ինձ հարկավոր էր հանգստանալ։ Նյարդներս սոսկալի լարված էին։ Ազնիվ խոսք, սոսկալի։

Մի խոսքով, այդպես էլ որոշեցի։ Վերադարձա սենյակ, վառեցի լույսը, սկսեցի հավաքել իրերս։ Համարյա ամեն ինչ տեղավորել էի։ Իսկ այդ Ստրեյթիթերը իսկի չարթնացավ էլ։ Մխեցի, հաղնվեցի, երկու ճամպրուկներս դասավորեցի։ Երկու րոպեում դասավորեցի։ Ես շատ արագ եմ դասավորում։

Մի բան միայն տրամադրությունս զգեց։ Տեղավորեցի նաև նոր չմուշկներս, որ մայրս նախօրյակին էր ուղարկել։ Տրամադրությունս ընկավ, որովհետև պատկերացրի, թե մայրիկս ինչպես է գնացել պորտոխանութ, վաճառողին մի-

գիտն տարօրինակ հարցեր տվել, իսկ այստեղ ինձ կրկին վտարել են դպրոցից: Մի տեսակ տխուր էր: Չմշկներն էլ այն չի գնել, որն ինձ հարկավոր է, ինձ վազբային է հարկավոր, իսկ նա գնել է հոկեյի, բայց միևնույն է, տրամադրությունս ընկավ: Միշտ այդպես է ստացվում՝ ինձ նվեր են տալիս, իսկ տրամադրությունս դրանից ընկնում է:

Ամեն ինչ տեղավորեցի, նորից հաշվեցի փողս: Չեմ հիշում կոնկրետ որքան էր, բայց բավական շատ էր: Հենց անցյալ շաբաթ էր տատիկս փող փոխանցել ինձ: Մի տատիկ ունեմ, որ փողը չի խնայում: Ծիշտ է, խելք՝ այնքան էլ տեղը չէ. հարյուր տարեկան է նա և տալիս մի չորս անգամ ծննդյանս օրվա կապակցութեամբ փող է ուղարկում ինձ: Ու թեև բավականին փող ունեի, այնուամենայնիվ, մտածեցի, որ մի ավելորդ դուլարը փոր չի ծակի: Գնացի միջանցքի ծայրը, արթնացրի Ֆրեդերիկ Ուդրոֆին, այն տղային, որին փոխարինաբար տվել էի գրամեքենասու Հարցրի, թե որքան կտա գրամեքենայիս դիմաց: Նա հարուստներից էր: Ասաց՝ չգիտեմ: Ասաց՝ մտադիր չէ գնել: Բայց, այնուամենայնիվ, գնեց: Գրամեքենան արժեք մոտ ինեսուս դուլար, իսկ նա գնեց քսանով: Դեռ բարկացավ էլ, որ արթնացրի իրեն:

Երբ ամեն ինչ պատրաստ էր, վերցրի ճամպրուկներս և ինչ-որ հարկավոր էր, կանգ առա սանդուղքի մոտ ու հրաժեշտի համար նայեցի մեր միջանցքին: Կարծեմ՝ լաց եղա: Ինքս էլ չգիտեմ ինչու: Հետո որսորդական գլխարկս դրեցի իմ սիրած ձևով՝ հովաթը դեպի ետ, ու կոկորդով՝ մեկ գոռացի:

— Բարի գիշեր, կրետիններ:

Գրագ կգամ, որ արթնացրի բոլոր այդ պնակալեզներին: Հետո ցած վազեցի աստիճաններով: Տիմարի մեկը մի ինչ-որ ընկույզի կեղև էր գցել ոտքի տակ, ու ես քիչ մնաց կոտրեի վիզս և գրողի ծոցը փնայի:

Պարզվեց, որ ուշ է տաքսի կանչելու համար, ու ես ստիպված ոտքով քնացի կալարան: Կախարանը հեռու չէր,

բայց սոսկալի ցուրտ էր ու դժվար էր ձյան վրայով քայլելը, ճամպրուկներն էլ մի կողմից էին զարկվում ոտքերիս, ասես դիտմամբ: Բայց հաճելի էր օդը: Վատն այն էր, որ սառը օդից քիթս ու վերին շրթունքս մրմռում էին, Ստրեղ-լիթերը հասցրել էր դնչիս: Շրթունքս պատռվել էր ատամներիս խփվելուց, դա ջատ ցափոտ բան է: Փոխարենը ականջներս տաք էին: Գլխարկս ականջակալներ ուներ, և ես իջեցրել էի դրանք: Թքած ունեի, թե ինչպիսի տեսք եմ ստացել: Միևնույն է, շուրջս ոչ ոք չկար: Բոլորն էլ վաղուց խոմփացնում էին:

Բախտա բերեց, երբ եկա կայարան: Ընդամենը տասը բուրբ սպասեցի գնացքին: Մինչև գնացքի գալը ձյուն հավաքեցի և շփեցի դեմքս:

Ընդհանրապես սիրում եմ գնացքով տեղ գնալ, հատկապես գիշերը, երբ վագոնում լույս է, իսկ շրջում՝ խավար, և վագոնում սուրճ, սանդղիչներ ու ամսագրեր են բաժանում: Սովորաբար ես ապուխտով սանդղիչներ և շոքո հատ ամսագիր եմ վերցնում: Երբ գնացքով գնում ես, կտրելի է նույնիսկ առանց զգվանքի ամենաապուշ պատմվածքները կարդալ: Դուք գիտե՞ք ինչպիսի ֆառակուսի ծնոտներով գանազան ցուցադրական Դեվիդների ու ցուցադրական գեղեցկուհի Լինդաների կամ Մարսիաների մասին. սրանք միշտ վառում են այդ Դեվիդների տխմար ծխամարմնները: Գիշերը վագոնում ես կարող եմ կարդալ նույնիսկ նման աղբը: Բայց հիմա չէի կարողանում: Զգիտեմ ինչու, կարդալու տրամադրությունն չունեի: Ուղղակի նստել էի ու ոչինչ չէի անում: Միայն հանեցի որսորդակա՞ զլխարկս ու դրեցի գրպանս:

Սեկ էլ Տրենտոնում մի տիկին բարձրացավ վագոն և ճատեց կողքիս: Վագոնը գրիթ դատարկ էր, ժամը ուշ, իսկ նա միևնույն է, եկավ ու նստեց կողքիս և ոչ թե ազատ նստարանին, որովհետև նա նստել էի առջևում, իսկ նա մի լիթյուրի պայուսակ ուներ: Եվ նա իր այդ պայուսակը տեղափոխեց անցուղու վրա դրեց, այնպես որ ուղեկցողի կամ ուղևորներից որևէ մեկի ոտքը կարող էր կպչել դրան: Երկվում էր, ինչ-որ ընդունելությունից կամ պարահանդեսից էր փերադառնում, զգեստի վրա օրիփոքաններ կային: Նա մոտ

քառասուն-քառասուն հինգ աւարեկան կլինեն, բայց շատ գեղեցիկ էր: Կանայք ինձ վրա շշմեցուցիչ տպավորութիւն են թողնում: Ազնիւ խոսք: Չէ, ոչ այն խմաստով, ես կնամուշեմ, թե՛ն բավական տպավորվող եմ: Պարզապէս նրանք ինձ դուր են գալիս: Ու միշտ նրանք իրենց այդ հիմար պայուսակները դնում են անցուղու վրա:

Այդպէս նստած էինք, մեկ էլ նա ասաց.

— Ներեցեք, բայց, կարծեմ, այս պիտակը Փենսիի դպրոցինն է:

Նա վերեւ ցանցին էր նայում, որտեղ դրված էին իմ ճամպրուկները:

— Այո,— ասում եմ: Նա իրավացի է. ճամպրուկներիցս մեկի վրա իրոք մնացել էր դպրոցական պիտակը: Էծանագին բան է:

— Ա՛խ, ուրեմն դուք Փենսիո՞ւմ եք սովորում,— ասում է նա: Շատ հաճելի ձայն ունի: Այդպիսի ձայնը լավ է հընչում հեռախոսով: Արժե որ հետը փոքրիկ հեռախոս մանածի:

— Այո, այնտեղ եմ սովորում,— ասում եմ:

— Որքա՞ն հաճելի է: Գուցե ճանաչո՞ւմ եք իմ արդուն: Էռնեստ: Մտնողին: Նա էլ է Փենսիում սովորում:

— Զանաչում եմ, մեր դասարանից է:

Նրա որդին այդ բարձելի դպրոցի ամենազգվելի սողուններից մեկն էր: Ցնցուղ ընդունելուց հետո միշտ անցնում էր միջանցքով ու թաց սրբիչով խփում բալոնին: Այ թե ինչպիսի սողուն էր:

— Ի՞նչ եք ասում, շատ հաճելի է,— ասաց տիկինը: Ու այնպե՛ս անմիջական, առանց ձեւականութունների: Շատ բարեհամբույր տիկին էր:— Անպայման կասեմ էռնեստին, որ հանդիպել եմ ձեզ: Ի՞նչ է ազգանունդ, բարեկամս:

— Ռուդոլֆ Շմիտ,— ասում եմ: Չէի ուզում ողջ կենսագրութիւնս պատմել: Նրան: Իսկ Ռուդոլֆ Շմիտը մեր մասնաշենքի ծերունի ղեկավարն էր:

— Ձեզ դո՞ւր է դալիս Փենսին,— հարցրեց նա:

— Փենսի՞ն: Ինչպէս ասեմ: Վատ չէ: Իհարկե, դրախտ չէ, բայց մյուս դպրոցներից վատ չէ: Բավական բարեխիղճ ուսուցիչներ կան այնտեղ:

— Իմ էոնեստոր ուղղակի պաշտում է գպրոցը:

— Այո, գիտեմ,— ասում եմ: Ու սկսում եմ վրա տալ.—
Նա շատ հեշտությամբ է հարմարվում: Ուզում եմ ասել՝ կարողանում է լեզու գտնել մարդկանց հետ:

— Իսկապե՞ս, դուք այդպե՞ս եք գտնում,— հարցրեց նա: Երևում է, դա շատ էր հետաքրքրում նրան:

— էոնե՞ստոր: Դե, իհարկե,— ասացի ես: Ու նայում եմ, թե ինչպես է հանում ձեռնոցները: Ա՛յ թե մատանիներ ունի նա:

— Եղունգս չարդեցի տաքսու մեջ,— ասում է: Նայում է ինձ ու ժպտում: Նա զարմանալիորեն հաճելի ժպիտ ունի: Շատ հաճելի: Զէ՞ որ մարդիկ ընդհանրապես չեն ժպտում կամ մի տեսակ գարշելի են ժպտում:

— Ես ու էոնեստի հայրը հաճախ ենք անհանգստանում նրա համար,— ասում է:— Երբեմն ինձ թվում է, թե նա այնքան էլ չի կարողանում յուր գնալ մարդկանց հետ:

— Ի՞նչ իմաստով:

— Հասկանո՞ւմ եք, նա շատ նրբազգաց տղա է: Նա երբեք իսկական ընկերություն չի արել ուրիշ տղաների հետ: Գուցե ամեն ինչին շատ ավելի լրջորեն է վերաբերվում, քան վայել է նրա տարիքին:

«Նրբազգա՞ց, այ քեզ զարմանք»: Լվացարանակոնքի կափարիչը ավելի շատ նրբազգաց է, քան այդ էոնեստը:

Ես նաչեցի այդ կնոջը: Արտաբուստ այնքան էլ հիմարի տպավորություն չէր թողնում, կաբելի էր կարծել, որ շատ լավ էլ հասկանում է, թե ինչպիսի սողունն է իր որդին: Բայց այստեղ ուրիշ խնդիր կա, խոսքս ընդհանրապես մայրերին է վերաբերում: Բոլոր մայրերն էլ մի փոքր խախտված են: Եվ այնուամենայնիվ, այդ ստոր Մորոտի մայրն ինձ դուր էր գալիս: Շատ լավն էր:

— Սիգարետ չէի՞ք կամենա,— հարցնում եմ:

Նա աչք ածեց ամբողջ վագոներ:

— Իմ կարծիքով, այս վագոներ չծխողների համար է, Ռուդոլֆ,— ասում է նա: «Ռուդոլֆ», ես կմեռնեմ, ազնիվ խոսք:

— Ոչինչ, կարելի է ծխել, մինչև որ կգոռան մեզ վրա,—

ասում եմ: Նա մի սիգարետ վերցրեց, ու ես վառեցի նրա սիգարետը:

Նա շատ հաճելի էր ծխում: Ներս էր քաշում, իհարկե, բայց ոչ ազահաբար, ոչ իր տարիքի ուրիշ կանանց նման: Նա շատ հմայիչ էր: Եվ որպես կին՝ նույնպես, եթե անկեղծ խոսենք:

Հանկարծ նա շատ ուշադիր նայեց ինձ:

— Կարծես թե ձեր քթից արյուն է հոսում, բարեկամս, — ասաց նա հանկարծ:

Ես գլխով արեցի ու հանեցի թաշկինակս:

— Ձնագունդը կպել է քթիս, — ասում եմ, — հասկանում եք, սառցակտորով ձնագունդը:

Հավանաբար, ամբողջ ճշմարտությունը կպատմեի նրան, միայն թե դա շատ երկար կտևեր: Բայց նա ինձ շատ դուր եկավ: Նույնիսկ ափսոսացի, որ որպես Ռուդոլֆ Շմիտ եմ ներկայացել:

— Այո, ձեր էռնին մեր դպրոցի սիրելին է, դուք այդ բանը գիտեի՞ք:

— Ոչ, չգիտեի:

Ես գլխով արեցի:

— Մենք միանգամից շճանաչեցինք նրան: Նա հետաքրքիր տղա է: Ծիշտ է, տարօրինակություններ ունի, հասկանո՞ւմ եք: Վերցնենք թեկուզ մեր ծանոթությունը: Երբ ծանոթացանք, ինձ թվաց, թե նա մի քիչ քիթը ցցում է: Սկզբում այդպես թվաց: Բայց նա այդպիսին չէ: Պարզապես շատ յուրօրինակ տղա է, միանգամից դժվար է նրան ճանաչել:

Խեղճ միսիս Մորրուն ոչինչ չէր ասում, բայց մի տեսնեիք նրան: Ուղղակի մնացել էր սառած: Մայրերը միշտ էլ այդպես են, միայն թե ասա, որ նրանց որդին հրաշալի տղա է:

Այստեղ ես չափն անցկացրի:

— Նա ձեզ ոչինչ չի՞ ասել ընտրությունների մասին, — հարցնում եմ: — Մեր գասարանային ընտրությունների մասին:

Նա տարուբերեց գլուխը: Աստված վկա, ես ուղղակի հիպոթոսել էի նրան:

— Հասկանո՞ւմ եք, շատերն էին ուզում էռնիին դասա-
րանի ավագ ընտրել: Այո, բոլորը միաձայն տվեցին նրա

թիկնածութիւնը: Հասկանո՞ւմ եք, ոչ որ նրանից լավ չէր անի այդ գործը, — ասում եմ: Օ՛հ, այ թե փշեցի ես: — Բայց մեկ ուրիշին ընտրեցինք, գիտեք, Հարրի Ֆենսերին: Եվ ընտրեցինք միայն այն պատճառով, որ էռնին թույլ չտվեց իր թիկնածութիւնը առաջադրել: Ու բոլորն այն պատճառով, որ նա այդպես համեստ է, ամաչկոտ: Լավ կլինի, դուք նրան մի քիչ փոխեք, գիտե՞ք, ազնիվ խոսք: — Ես նայեցի նրան: — Մի՞թե նա ձեզ ոչինչ չի պատմել:

— Չէ, չի պատմել:

Ես գլխով արեցի:

— Դա նման է նրան: Այո, նրա ամենամեծ թերութիւնն այդ է, որ չափից ավելի համեստ է, ամաչկոտ: Ազնիվ խոսք, դուք նրան ասացեք, որ այդքան շատ չամաչի:

Այդ պահին ուղեկցողը ներս մտավ, որպեսզի ստուգի միսիս Մորրուի տոմսը, ու նա ինձ նշան արեց, որպեսզի լռեմ: Իսկ ես ուրախ եմ, որ այդ ամենն ասացի: Ընդհանրապես, իհարկե, այնպիսի տիպերը, ինչպիսին այդ Մորրուն է, որ մարդկանց խփում են թաց սրբիչով և դեռ ուզում են ցավ պատճառել, այդպիսիները ոչ միայն մանկության օրերին են սրիկա, այլև ամբողջ կյանքում: Բայց գլուխս կտամ, որ իմ այդ զառանցանքից հետո խեղճ միսիս Մորրուն իր տղային միշտ պատկերացնելու է այդպես համեստ ու ամաչկոտ, որք թույլ չի տվել նույնիսկ իր թիկնածութիւնն առաջադրել: Դա միանգամայն հնարավոր է: Ի՛նչ իմանաս: Մայրերն այդպիսի հարցերից լավ չեն գլուխ հանում:

— Չէի՞ք կամենա կոկտեյլ խմել, — հարցնում եմ: Ես ինքս էլ խմելու ցանկութիւն ունեցաւ: — Կարելի է գնալ վազոն-ռեստորան, Գնա՞նք:

— Բայց, սիրելիս, մի՞թե ձեզ թույլատրվում է կոկտեյլ պատվիրել, — հարցնում է նա: Ու բոլորովին էլ ոչ բարձրից: Նա այնքա՞ն լավն էր, որ երբեք վերևից չէր խոսի:

— Ընդհանրապես չի թույլատրվում, բայց ինձ մատուցում են, որովհետեւ ես բարձրահասակ եմ, — ասում եմ: — Բացի այդ, մազերս ճերմակել են: — Ես թեքեցի գլուխս ու ցույց տվի ճերմակ մազերս: Նա ուղղակի ապշեց: — Իսկապես, ինչո՞ւ չխմենք միասին: — Հարցնում եմ: Ես շատ էի ուզում նրա հետ խմել:

— Զէ, թերևս, չարժե: Շնորհակալ եմ, բարեկամք, ամենի լավ է չգնանք,— ասում է:— Համ էլ ոեւտորանն այս ժամին փակ է լինում, ախր հիմա շատ ուշ է, չգիտե՞ք:

Նա իրավացի է: Բոլորովին մոռացել էի ժամը քանիսն է: Այստեղ նա նայեց ինձ ու հարցրեց այն, ինչից վախե- նում էի:

— է՞նե ստը գրել էր, որ վերադառնալու է տուն չորեք- շաբթի օրը, որ Մենդյան տոներն սկսվում են միայն չորեք- շաբթի: Հո ձեզ շտապ տուն չե՞ն կանչել, հուսով եմ, տանը հիվանդ չունե՞ք:

Երևում էր, որ նա իսկապես անհանգստանում էր ինձ հա- մար, հենց այնպես հետաքրքրասիրությունից չէր հարցնում, լրջորեն անհանգստանում էր:

— Զէ, տանը բոլորն էլ առողջ են,— ասում եմ:— Պաա- ճառը ես եմ: Ինձ պետք է վիրահատեն:

— Ախ, ի՞նչ եք ասում:— Ես տեսա, որ նա իսկապես ցավում է ինձ համար: Ինքս էլ ավստոացի, որ այդպիսի հի- մարություններ դուրս տվի, բայց արդեն ուշ էր:

— Ոչի՞նչ, առանձնապես լուրջ բան չէ: Պարզապես մի փոքրիկ ուռուցք կա ուղեղիս վրա:

— Զի՛ կարող պատահել,— նա սարսափից ձեռքով փա- կեց բերանը:

— Դատարկ բան է: Մակերեսային ուռուցք է: Ու բոլո- րովին փոքրիկ: Երկու րոպեում կհեռացնեն:

Այդ ժամանակ գրպանիցս հանեցի չվացուցակն ու սկսե- ցի կարդալ, որպեսզի վերջ տամ փշոցին: Որ սկսում եմ փշել, էլ ժամերով չեմ կարողանում կանգ առնել: Ուղղակի ժամե- ցով:

Այնուհետև գրեթե էլ չխոսեցինք: Նա «վոզ» էր կարդում, իսկ ես պատուհանից նայում էի դուրս: Նա իջավ Նյու-Յոր- քում: Բաժանվելիս ցանկացավ, որ վիրահատությունս հաջող անցնի և այլն: Ու ինձ Ռուդոլֆ անվանեց: Իսկ վերջում հրա- վիրեց ամռանը գնալ է՞նի՞, մոտ՝ Գլոստեր, Մասաչուսետս: Ասաց, որ իրենց տունը ուղղակի ափին է, իսկ այնտեղ թե- նիսի հրապարակ կա, բայց ես շնորհակալություն հայտնեցի և ասացի, որ տատիկիս հետ մեկնում եմ Հարավային Ամե- րիկա: Ես թունդ փշեցի, որովհետև մեր տատիկը նույնիսկ

տնից դուրս չի գալիս, բացի երբեմն առավոտյան աղոթքի
գնալուց: Բայց միևնույն է, ես երբեք չէի գնա այդ սողուն
էննեստի մոտ, ոչ մի գնով, եթե նույնիսկ գնալու տեղ չու-
նենայի:

9

Փենսիլվանյան կայարանում առաջին հերթին գնացի հե-
ռախոսախցիկ: Ուզում էի որևէ մեկին զանգահարել, ճամպ-
րուկներս դրի հեռախոսախցիկի մոտ, որպեսզի լավ երևան,
բայց հենց որ լսահողը վերցրի, տեսա, որ ոչ մեկին չեմ
կարող գանգ տալ: Եղբայրս՝ Դ. Բ.-ն, Հոլիվուդում էր, Ֆիքին՝
փոքրիկ քույրիկս, ժամը իննին պառկում էր քնելու, նրան
հնարավոր չէր գանգ տալ: Նա չէր բարկանա, որ արթնացնեի,
բայց ամբողջ գաղտնիքը նրանում էր, որ հեռախոսին մեկ
ուրիշը կմոտենար: Ծնողներիցս որևէ մեկը: Ուրեմն՝ չէր կա-
րելի: Ես ցանկացա զանգահարել Զեյն Գալլահերի մորը,
իմանալ, թե երբ է սկսվում Զեյնի արձակուրդը, բայց հետո
փոշմանեցի: Բացի այդ էլ, ուշ էր ~~այնտեղ~~ զանգահարելու
համար: Հետո ցանկացա զանգահարել այն աղջկան, որի հետ
հաճախ էի հանդիպում՝ Սալլի Հեյսին, գիտեի, որ նրա ար-
ձակուրդն արդեն սկսվել է, նա ինձ այսպես կոչված նամակ
էր գրել, ծայրից ծայր կեղծ, սոսկալի երկար, հրավիրում էր
ճրագալույցին օգնեմ տոնածառը զարդարելուն: Բայց վախե-
ցա հեռախոսին մոտենա նրա մայրիկը: Նա ծանոթ էր մայ-
րիկիս, ու պատկերացնում եմ, թե ինչպես կվերցնեի հեռա-
խոսն ու գլխապատառ կզանգահարեի մորս, որ ես նյու-
Յորքում եմ գտնվում: Բացի այդ էլ, հավես չկար պառավ
Հեյսի հետ հեռախոսով խոսելու: Նա ինչ-որ մի անգամ Սալ-
լիին ասել էր, թե ես անզուսպ եմ: Նախ՝ անզուսպ եմ, երկ-
րորդն էլ՝ կյանքում որևէ նպատակ չունեմ: Հետո ցանկացա
զանգել մի տիպի, որի հետ սովորել էի Հուստոնի դպրոցում՝
Կառլ Լյուսին, բայց նրան շատ չէի սիրում: Ի վերջո ոչ ոքի
էլ չզանգահարեցի: Մի քսան րոպե հետո դուրս եկա խցիկից,
վերցրի ճամպրուկներս ու թունելով գնացի տաքսիների կա-
լան:

Ես այն աստիճան ցրված եմ, որ, սովորության համա-

ձայն, վարորդին տվեցի մեր տան հասցեն: Բուրոսիին դուրս էր թռել գլխիցս, որ որոշել էի երկու օր սպասել հյուրանոցում և զգնալ տուն, մինչև արձակուրդի սկսվելը: Այդ մասին հիշեցի, երբ անցել էինք գրեթե ամբողջ զբոսայգին: Ես նրան ասում եմ.

— Խնդրում եմ ետ դարձեք, ես ձեզ ճիշտ հասցեն չեմ տվել, հարկավոր է ետ գնալ, կենտրոն:

Բայց, երևում է, խորամանկ վարորդ էր.

— Չեմ կարող, Մաք, այստեղ երթևեկությունը միակողմանի է: Հիմա պետք է մինչև Իննսուներորդ փողոցը հասնեմ: Չուզեցի վիճել:

— Լավ,— ասում եմ: Ու հանկարծ հիշեցի.— Ասացեք, դուք տեսե՞լ եք այն բաղերը, կենտրոնական զբոսայգու Հարավային մուտքի մոտի լճում: Այն փոքրիկ լճակում: Գուցե պատահմամբ գիտե՞ք, թե ուր են չվում այդ բաղերը, եթե լիճը ծածկվում է սառույցով: Գուցե պատահմամբ գիտե՞ք:

Ես, իհարկե, հասկանում էի, որ դա զուտ պատահականություն կարող էր լինել:

Նա շուտ եկավ ու նայեց ինձ այնպես, կարծես եք աննորմալ էի:

— Դու ինչ է, եղբայրս,— ասում է նա,— ծիծաղո՞ւմ ես ինձ վրա:

— Ոչ,— ասում եմ,— պարզապես ինձ հետաքրքրում է դա:

Նա այլևս ոչինչ չասաց, ես՝ նույնպես: Երբ մենք զբոսայգուց դուրս եկանք և հասանք Իննսուներորդ փողոց, նա շրջվեց.

— Դե, եղբայրս, հիմա՞ ուր ենք գնում:

— Հասկանում եք, չեմ ուզում գնալ Իստ-Սայդ հյուրանոց, այնտեղ կարող են ծանոթներ հանդիպել: Ես ծպտված եմ ճանապարհորդում,— ասացի: Ատում եմ անհամար տահայտությունները. «Ծպտված եմ ճանապարհորդում»: Բայց հիմարների հետ այլ կերպ չես կարող զրուցել.— Պատահմամբ չգիտե՞ք ինչ նվազախումբ է նվազում Տաֆտի մոտ կամ «Նյու-Յորքում»:

— Գաղափար անգամ չունեմ, Մաք:

— Լավ, տարեք ինձ «էդմոնտ»,— ասում եմ,— գուցե դուք

չե՞ք մերթի ճանապարհին ինձ հետ կոկտեյլ խմել: Հյուրասիրում եմ: Ծափական շատ փող ունեմ:

— Զի կարելի, Մաք: Ներեցեք:

Այո, ուրախ ուղևոր եմ, խո՛սք չկա: Անվանի անձնավորութիւն:

Մենք եկանք «էդմոնտ», և ես համար վերցրի: Տաքսիում գլխիս դրի իմ որսորդական գլխարկը, հենց այնպես, կատակի համար, բայց նախասրահում հանեցի, որպեսզի ինձ խելառի տեղ չդնեն: Միծաղելի է, ես այն ժամանակ չգիտեի, որ այդ ստոր հյուրանոցը լեփ-լեցուն է ամեն տիպի խելառներով:

Ինձ սոսկալի մռայլ համար էին տվել, թախիծը ուղղակի համակում էր հոգիս: Պատուհանից ոչինչ չէր երևում, բացի հյուրանոցի ետեի պատից: Բայց ինձ համար միևնույն էր: Երբ վատ տրամադրութիւն մեջ ես, ի՞նչ նշանակութիւն ունի, թե պատուհանից ինչ է երևում: Ինձ համար ուղեկցեց միջանցքի ծառայողը, զառամած մի ծերուն՝ մոտ յոթանասուն տարեկան: Նա ավելի տխուր տպավորութիւն թողեց ինձ վրա, քան համարը: Լինում են այնպիսի ճաղատներ, որոնք կողքից են սանրում մազերը, որպեսզի ծածկեն ճաղատութիւնը: Ծա ավելի շուտ ճաղատ ման կգայի, քան այդպես կսանրվի: Ընդհանրապես դա ինչ աշխատանք է այդպիսի ծերունու համար՝ տեղափոխել ուրիշի ճամպրուկները և սպասել թեյավճարի: Հավանաբար, նա այլևս ուրիշ բանի պետք չէ, այնուամենայնիվ, դա սոսկալի է:

Երբ նա գնաց, սկսեցի պատուհանից դուրս նայել առանձ վերարկուս հանելու: Միևնույն է, անելիք չունեի: Դուք չե՞, էլ կարող պատկերացնել, թե ինչ էր կատարվում դիմացի մասնաշենքում: Այնտեղ նույնիսկ նեղութիւն չէին կրել վարագույրներն իջեցնել: Ծա տեսնում էի, թե ինչպես մի տիպ, միայն տրուսիկով, ճերմակահեր, օրինավոր տեսքով մի պարոն այնպիսի բաներ էր անում, որ չեք հավատա, եթե ասեմ: Նախ ճամպրուկը դրեց մահճակալին: Հետո այնտեղից կանացի հագուստներ հանեց ու սկսեց հագնվել: Իսկական կանացի հագուստներ՝ մետաքսե գուլպաներ, բարձրակրունկ կոշիկներ, կրծքակալ և այնպիսի գոտի, որից կախված են լինում ռեզինները: Հետո նեղ, սև զգեստ հագավ, երեկոյան

զգեստ, երդվում եմ աստծով: Հետո սկսեց կանացի փոքրիկ քայլերով անցուդարձ անել սենյակում ու սիգարետ ծխել և նայել հայելուն: Նա մեն-մենակ էր: Եթե, իհարկե, լոգարանում որևէ մեկը չկար. դա արդեն ես չէի տեսնում: Իսկ նրա վերևի լուսամուտում ես տեսնում էի մի տղամարդու և մի կնոջ, որոնք բերանով ջուր էին ցողում իրար վրա: Գուցեև ոչ ջուր, այլ՝ կոկտեյլ: Ես չէի տեսնում նրանց բաժակների մեջ ինչ կա: Սկզբում տղամարդն էր բերանը լցնում ու փչում ուղիղ կնոջ վրա: Հետո էլ՝ կինը, հերթով, գրողի ծոցը գնան նրանք: Միայն տեսնեիք, թե ինչպես էին անում դա: Չեմ կատակում: Հյուրանոցը լիքն էր գժերով: Հավանաբար, ես միակ լուրջ մարդն էի նրանց մեջ, իսկ դա այնքան էլ շատ չէ: Քիչ էր մնում հեռագիր ուղարկելի Ստրեզևսկիներին, որ առաջին իսկ գնացքով գար Նյու-Յորք: Նա այստեղ աքքա կարող էր լինել, այս հյուրանոցում:

Վատն այն է, որ նման գարշանքին նայում ես առանց աչքդ կտրելու, նույնիսկ չուզենալով հանդերձ: Իսկ այն աղջիկը, որին ամբողջապես ջուր էին արել, նույնիսկ լավիկն էր: Ահա թե որն է իմ գժբախտությունը: Հոգուս խորքում ես, հավանաբար, սոսկալի անբարոյական եմ: Երբեմն նույնիսկ սոսկալի այլանդակություններ եմ պատկերացնում, ու թերևս ինքս ի վիճակի եմ անելու դրանք, եթե առիթ լինի: Ինձ երբեմն թվում է, թե դա գուցե հաճելի է, թեև գաղերլի է: Օրինակ՝ ես նույնիսկ հասկանում եմ, որ կարող է և հետաքրքիր լինել, եթե երկուսդ էլ հարբած եք ու բերանով ջուր կամ կոկտեյլ եք ցողում իրար վրա: Բայց ճիշտն ասած դա բոլորովին դուր չի գալիս ինձ: Եթե խոր մտածես, ապա դա ուղղակի գոհակություն է: Իմ կարծիքով, եթե աղջիկը քեզ դուր է գալիս, ապա հարկ չկա հիմարություններ անելու, եթե նա քեզ դուր է գալիս, ուրեմն դեմքն էլ է դուր գալիս, դե էլ ինչ հարկ կա անվայելուշ արարքների, նրա՝ դեմքին ջուր կամ չգիտեմ թե էլ ինչ թքելու: Վատն այն է, որ երբեմն ամեն տեսակ հիմարություններն էլ հաճույք են պատճառում մարդուն: Աղջիկներն իրենք էլ մի բան չեն, միայն խանգարում են, երբ ջանում ես որևէ հիմարություն թույլ չտալ, որպեսզի չփչացնես մի որևէ իսկապես լավ բան: Ես մի ծանոթ աղջիկ ունեի երկու տարի առաջ: Նա ինձնից վատն էր: Օհ,

«Այսպիսի» տառից ելլելու օրինակներ կան, որոնք հետ-
քուքրելու են նրա հետ, թեկուզև զազրելի։ Ընդհանրապես ես
այդ տեքստու հարցերից լավ չեմ գլուխ հանում։ Երբեք չեմ
իմանում, թե ինչն ինչոց է։ Ես ինքս ինձ համար վարվեցո-
ղության կանոններ եմ մշակում և տեղեկություն էլ խախտում։
Անցյալ տարի ինքս ինձ որոշեցի, որ կապ չպետք է ունենամ
այնպիսի աղբիկների հետ, որոնցից զգվում եմ։ Ու ինքս էլ
խախտեցի որոշումս այդ նույն շաբաթ, ճիշտն ասած հենց
նույն երեկոյան։

Ամբողջ երեկոն համբուրվեցի մի առեկալի ջարդարովորի
հետ, որին Աննա Լուիզա Շերման էին անվանում։ Չէ, ես
լավ չեմ հասկանում ամեն տիպի սեքսը։ Ազնիվ խոսք, չեմ
հասկանում։

Կանգնել էի պատուհանի մոտ ու մտածում էի՝ ինչպես
զանգահարեմ Զեյնին։ Միջադարձայինով զանգեմ ուղիղ քո-
լեջ, որտեղ նա սովորում է, փոխանակ զանգահարելու մորե-
ռ հարցնելու, թե երբ է սկսվում նրա արձակուրդը։ Իհարկե,
չի թույլատրվում ուշ գիշերով զանգահարել ուսանողուհի-
րին, բայց ես արդեն ամեն ինչ մտածել էի։ Եթե մոտենան
հեռախոսին, կասեմ, որ նրա քեռին եմ։ Կասեմ, որ նրա
մորաքույրը հենց նոր վթարի է ենթարկվել, մահամերձ վի-
ճակում է, ու ես պետք է անհապաղ խոսեմ Զեյնի հետ։ Հա-
վանաբար, նրան իմաց կտան։ Զանգահարեցի միայն այն
պատճառով, որ անտրամադիր էի։ Իսկ եթե տրամադրություն
չեմ ունենում, միևնույն է, ոչինչ չի ստացվի։

Հետո նստեցի բազկաթոռին ու ծխեցի բոլոր սիգարետ-
ներս։ Ես ինձ շատ վատ էի զգում, խոստովանում եմ։ Ու-
մեկ էլ մի բան մտածեցի։ Սկսեցի պրպտել դրամապանակս
որոնեւ մի հասցե, որ տվել էր ինձ Պրինսթոնում սովորու-
մի տղա։ մենք ամռանն էինք ծանոթացել, մի երեկույթի
ժամանակ։ Վերջապես գտա երկտողը։ Բավական ճարձվել էր
դրամապանակիս մեջ, բայց ընթերցել հնարավոր էր։ Դա մի
կնոջ հասցե էր, ոչ իսկական պոռնիկի, բայց, ինչպես պրինս-
թոնցի այդ տղան էր ասում, նա երբեմն և չի մերժում։ Մի
անգամ նա այդ աղջկան տարել է Պրինսթոն պարերի, ու քիչ
է մնացել այդ պատճառով նրան վտարեն դպրոցից։ Աղջիկը
կարարեում պարում է հանվելով, թե նման մի բան։ Մի

խոսքով, վերցրի հեռախոսն ու զանգահարեցի նրան: Անունը
Ֆեյ Կեվենդիշ էր, ապրում էր «Սաենֆորդ» հյուրանոցում,
Վաթսունվեցերորդի և Բրոդվեյի անկյունում: Հավանաբար
մի որևէ ետնախորշում:

Սկզբում կարծեցի, թե տանը չէ: Ոչ ոք չէր պատասխա-
նում: Հետո վերցրին լսափողը:

— Ալլո,— ասացի: Ես թավ ձայնով էի խոսում, որպես-
զի չհասկանա քանի տարեկան եմ: Բայց ձայնս ընդհանրա-
պես բավական ցածր է:

— Ալլո,— ասաց կանացի ձայնը ոչ այնքան սիրալիր:

— Դա միսս Ֆեյ Կեվենդիշն է:

— Այո, ո՞վ է,— հարցրեց նա:— Այդ ո՞վ է գիշերվա
կեսին զանգահարում ինձ, գրողը տանի:

Ես մի քիչ վախեցա:

— Այո, ես հասկանում եմ, որ հիմա ուշ է.— ասացի
մեծավարի:— Հուսով եմ, դուք ինձ կներեք, բայց ինձ ուղ-
ղակի անհրաժեշտ էր ձեզ հետ խոսել:— Ու այդ ամենը
բարձրաշխարհիկ տոնով, ազնիվ խոսք:

— Այդ ո՞վ է ախր,— հարցնում է նա:

— Դուք ինձ չեք ճանաչում, ես էդի Բերդսելի քնկերն
եմ: Նա ասաց, որ եթե քաղաք գամ, անպայման ձեզ հան-
դիպեմ ու միասին կոկտեյլ խմենք:

— Ով ասա՞ց, Դուք ում ընկերն ե՞ք:— Իսկական էգ
վագր է, հա՛, աստված վկա: Նա ուղղակի բղավում էր ինձ
վրա հեռախոսով:

— էդմունդ Բերդսելի, էդի Բերդսելի,— կրկնեցի ես: Լավ
չէի հիշում նրա անունը՝ էդմունդ էր թե էդվարդ: Միայն մեկ
անգամ էինք հանդիպել մի ապուշ երեկույթում:

— Ես այդպիսի մարդ չեմ ճանաչում, Զեկ, Ու եթե ձեր
կարծիքով ինձ համար հաճելի է գիշերվա կեսին վեր թռչել...

— էդի Բերդսել, Պրինսթոնից,— ասացի ես:

Լսում էի, թե նա ինչպես է կրկնում ազգանունը:

— Բերդսել... Բերդսել... Պրինսթոնի քոլեջի՞ց:

— Այո, այո,— ասացի ես:

— Դո՞ւք էլ եք այնտեղից:

— Մոտավորապես:

— Ըհ... Իսկ ինչպե՞ս է էդին,— ասաց նա:— Այնուա-

մենայնիվ, այլանդակություն է զանգահարել գիշերվա կեսին:

— Նա՛ ոչինչ, խնդրել է ձեզ բարեններ հաղորդել:

— Դե, շնորհակալ եմ: Դուք էլ իրեն բարենք,— ասաց,— Նա շատ լավ տղա է: Ի՞նչ է անում հիմա,— Կամաց-կամաց սիրալիր էր դառնում, գրողը տանի:

— Նույն բանը, ինքներդ էլ հասկանում եք,— ասացի ես: Ինչ իմանայի, թե ինչ է անում: Ես գրեթե անծանոթ էի նրան: Զգիտեի նույնիսկ՝ սովորո՞ւմ է դեռ Պրինսթոնում, թե չէ:— Լսեցեք,— ասում եմ:— Գուցե հանդիպենք հիմա, մի-մի կոկտեյլ խմենք:

— Դուք պատկերացնո՞ւմ եք ժամը քանիսն է,— ասաց նա:— Եվ թույլ տվեք հարցնել ձեր անունը:— Նա հանկարծ սկսեց խոսել անգլիական շեշտադրությամբ:— Ինչ-որ շատ ջահել ձայն ունեք:

— Շնորհակալություն կոմպլիմենտի համար,— ասում եմ ամենաբարձրաշխարհիկ տոնով:— Իմ անունը Հոլդեն Քոլֆիլդ է:— Հարկավոր էր ուրիշ անուն մտածել, բայց ես անմիջապես գլխի շնկա:

— Գիտեք ինչ, միասր Քոֆլ, ես սովոր չեմ գիշերները տեսակցության գնալու: Զե՞ որ աշխատում եմ:

— Վաղը կիրակի է:

— Միևնույն է, ես պետք է լավ քնեմ: Ինքներդ էլ հասկանում եք:

— Իսկ ես կարծում էի, մենք միասին գոնե մի կոկտեյլ կխմեինք: Եվ հիմա այնքան էլ ուշ չէ:

— Դուք շատ սիրալիր եք, իսկապես,— ասում է նա:— Որտեղի՞ց եք խոսում: Որտե՞ղ եք հիմա:

— Ե՛ս: Ես ավտոմատից:

— Ախ այդպե՛ս:— Հետո երկար լռեց:— Գիտեք ինչ, ես շատ ուրախ կլինեմ ձեզ հետ հանդիպել, միասր Քոֆլ: Զայնից երևում է, որ դուք շատ լավ մարդ եք: Զարմանալի հաճելի ձայն ունեք: Բայց հիմա, այնուամենայնիվ, ուշ է:

— Ես կարող եմ գալ ձեզ մոտ:

— Մեկ ուրիշ ժամանակ կասեի՝ հիանալի է: Բայց հարևանուհիս հիվանդացել է: Նա ամբողջ երեկոյան պառկած

է եղել ու չի կարողացել քնել: Հենց միայն նոր փակեց աշ-
քերը, քնած է: Հասկանում եք:

— Այո, դա վատ է:

— Որտե՞ղ եք իջեանել: Գուցե վա՞ղը հանդիպենք:

— Չէ, վաղը չեմ կարող: Միայն այսօր եմ ազատ:

Ա՛յ թե հիմարն եմ, այդպես չպետք է ասել:

— Ինչ արած, շատ ափսոս:

— Ձեր ողջույնը կհաղորդեմ էդիին:

— Իսկապես կհաղորդե՞ք: Հուսով եմ, ուրախ ժամանակ
կանցկացնեք Նյու-Յորքում: Հրաշալի քաղաք է:

— Դա ես գիտեմ: Շնորհակալություն: Բարի գիշեր,—
ասացի ու կախեցի լսափողը:

Հիմա՛ր: Ինքդ ամեն ինչ փչացրիր: Հարկավոր էր գոնե
վաղվա համար պայմանավորվել, կոկոսյլ խմելու հրավիրել
կամ նման մի բան:

10

Դեռ բավական շուտ էր: Չեմ կարող որոշակի ասել, թե
ժամը քանիսն էր, բայց այնքան էլ ուշ չէր: Ամենից շատ
չեմ սիրում պառկել քնելու, երբ բոլորովին չեմ հոգնել: Բա-
ցեցի ճամպուրուկս, մաքուր վերնաշապիկ վերցրի, գնացի լո-
գարան, լվացվեցի ու փոխեցի հագուստս: Մտածեցի՝ գնամ
տեսնեմ ինչ է կատարվում նրանց ճասամանագույն դահ-
լիճում: Հյուրանոցին կից գիշերային ակումբ կար, որ կոչ-
վում էր ճասամանագույն դահլիճ:

Հագնվելու ընթացքում մտածում էի՝ չփորձե՞մ զանգա-
հարել քրոջս՝ Ֆիբիին: Շատ էի ուզում նրա հետ խոսել: Նա
ամեն ինչ հասկանում էր: Բայց չէր կարելի ռիսկ անել և
զանգահարել տուն, այնուամենայնիվ, նա փոքրիկ էր ու,
հավանաբար, արդեն քնած էր, չէր մոտենա հեռախոսին:
Իհարկե, կտրելի էր լսափողը դնել, եթե ծնողներս մոտենա-
լին, բայց, միևնույն է, ոչինչ չէր ստացվի: Նրանք կճանա-
չեին, որ ես եմ: Մայրիկս միշտ գլխի է ընկնում: Զգացո-
ղությունն ուժեղ է: Բայց չափից դուրս շատ էի ուզում խոսել
մեր Ֆիբիի հետ:

Եթե միայն տեսնեի՞ք նրան: Այդքան լամիկա, խելացին,

հավանաբար, տեսած չեք լինի: Շատ խելորն է, ճիշտ եմ ասում: Հասկանում եք, ինչ ընդունվել է դպրոց, միայն գերազանց գնահատականներ է ստացել, երբեք երկուսներ չի ստացել: Ըիշտն ասած, մեր ընտանիքում միայն ես եմ այսպես բութ: Ավագ եղբայրս՝ Դ. Բ.-ն, գրող է, իսկ մյուս եղբայրս՝ Ալլին, որ մեռավ, ուղղակի կախարդ էր: Միայն ես եմ այսպես բութ: Իսկ դուք Ֆիբին տեսեիք: Նրա մազերը դրեթե Ալլիի մազերի գույնին են՝ շեկ, ամռանը շատ կարճ է կտրում: Ամռանը նա հավաքում է ականջների ետևը: Իսկ ականջները փոքրիկ են, սիրունիկ: Ձմռանը արձակում է, երբեմն մայրիկը հյուսում է, երբեմն՝ ոչ, ամեն ձևի էլ գեղեցիկ է: Նա ընդամենը տասը տարեկան է: Ինձ պէս նիհարիկ է, բայց գեղեցիկ կազմվածքով, նիհարությունը հենց հարմար է ըմշկասահքին: Մի անգամ պատուհանից նայում էի, թե նա ինչպես է փողոցից անցնում զբոսայգի, ու մտածեցի, որ շատ հարմար է ըմշկասահքի համար՝ նիհարիկ ու թեթև: Ձեզ շատ դուր կգա նա: Հասկանո՞ւմ եք, ինչ որ տեսնո, անմիջապես հասկանում է խոսքն ինչին է վերաբերում: Նրան նույնիսկ ուր ասես կարող ես տանել հետդ: Օրինակ՝ տանես անհաջող ֆիլմ նայելու, անմիջապես հասկանում է, որ թույլ նկար է, լավ ֆիլմ տանես, անմիջապես հասկանում է, որ լավն է: Ես ու Դ. Բ.-ն մի անգամ նրան ասարանք ֆրանսիական այդ նկարը նայելու՝ «Հացթուխի կինը»: Ռեյմոն է խաղում այնտեղ: Ֆիբին ուղղակի գժվեց: Բայց նրա սիրած ֆիլմը «Երեսունինը աստիճանն» է, Ռոբերտ Դոնատի խաղով հանդերձ: Նա այդ ամբողջ նկարը գրեթե անգիր գիտի: Մենք միասին մի տասն անգամ նայել ենք: Օրինակ՝ երբ այդ Ռոբերտը ոստիկաններից թաքնվում է շոտլանդական ֆերմայում, Ֆիբին այդ շոտլանդացու հետ միաժամանակ բարձրաձայն ասում է. «Դուք սելյոդկա՞ եք ուտում»: Ամբողջ երկխոսությունն անգիր գիտի: Իսկ երբ այդ պրոֆեսորը, որն իրականում գերմանական լրտես է, բարձրացնում է ճկույթը, որի մի հողը չկա, ու ցույց տալիս Ռոբերտ Դոնատին, մեր Ֆիբին նրանից շուտ է իր ճկույթը մթության մեջ խփում դեմքիս: Զէ, նա լավն է: Ձեզ անսլոյման դուր կգա: Ըիշտ է, նա մի քիչ շատ է կաշուն: Ամեն ինչ չափից դուրս խորն է ասլուում, ոչ մանկականորեն: Դա

ճիշտ է, Եվ հետո ամբողջ ժամանակ գրքեր է գրում: Միայն թե երբեք դրանք չի ավարտում: Ամեն ինչ մի աղջկա մասին է գրում՝ Գիզելա Ուզերֆիլդի մասին: Միայն թե մեր Ֆիբին գրում է՝ «Կիսելա»: Այդ Կիսելա Ուզերֆիլդը խուզարկու աղջիկ է: Նա կարծես թե որր է, բայց հետո հայրը գտնում է նրան: Իսկ նրա հայրը ռաբաժրահասակ, հրասուրբի ջենտլմեն է, քսան տարեկան: Գովել կարելի է: Այո, մեր Ֆիբին, Ազնիվ խոսք, նա անպայման ձեզ դուր կգա: Նա նույնիսկ շատ պատիկ ժամանակ էլ խելացի էր: Երբ նա շատ-շատ փոքրիկ էր, ես ու Ալլին նրան տանում էինք զրոսայգի, հատկապես կիրակի օրերին: Իսկ Ալլին առաջաստանավակ ուներ, նա սիրում էր կիրակի օրերին այն բաց թողնել, ու մենք միշտ մեր փոքրիկ Ֆիբին տանում էինք մեզ հետ: Նա ճերմակ ձեռնոցներ էր հագնում ու քայլում մեր մեջտեղով, ինչպես իսկական լեդի: Երբ ես ու Ալլին մի որևէ բանի մասին խոսում էինք, նա ականջ էր դնում: Երբեմն մոռանում էինք նրա գոյությունը, համենայն դեպս, շատ փոքրիկ էր, բայց նա անպայման հիշեցնում էր իր մասին: Միշտ միջամտում էր: Կհրեք ինձ կամ Ալլին ու կհարցներ. «Իսկ ո՞վ, ո՞վ ասաց, Բոբին, թե՞ աղջիկը»: Ու մենք նրան պատասխանում էինք, թե ով ասաց, և նա ասում էր՝ «Ահա՛» ու կրկին ականջ դնում մեծի պես: Ալլին էլ էր նրա համար գովում: Ուզում եմ ասել, որ նա էլ էր շատ սիրում Ֆիբին: Հիմա Ֆիբին արդեն տասը տարեկան է, այնքան էլ փոքր չէ, բայց միևնույն է, բոլորն էլ գովում են նրա համար, ով հասկանում է, իհարկե:

Համենայն դեպս, ես շատ էի ուզում նրա հետ հեռախոսով խոսել: Բայց վախենում էի, թե ծնողներս կմոտենան ու գլխի կռնկնեն, որ ես Նյու-Յորքում եմ, և որ ինձ վտարել են դպրոցից: Այնպես որ, երբ նոր վերնաշապիկ հագա, իջա հոլլ՝ տեսնեմ ինչ է կատարվում այնտեղ:

Բայց այնտեղ գրեթե մարդ չկար, բացի ինչ-որ սուտենյորներից և պոռնկատիպ շիկահեր աղջիկներից: «Յասամա-նագույն դահլիճից» երաժշտության ձայն էր գալիս, և ես գնացի այնտեղ: Ու թեև այնտեղ դատարկ էր, ինձ մի անպետք սեղան առաջարկեցին, հեռու մի անկյունում: Հարկա-

Պոր էր մատուցողի ձեռքը մի գուլար խոթել՝ Նյու-Յորքում
փողով ամեն ինչ էլ կարելի է, ես զա հաստատ գիտեմ:

Բադի Սիմոնի Նվագախումբը զարչելի էր: Սոսկալի աղ-
մըկոտ, ոչ լավ խմատով աղմկոտ, աղղակի անտանելի: Եվ
դահլիճում իմ հասակակիցները քիչ էին: Եիշտն ասած, բո-
լորովին չկային. այնտեղ միայն պնդված ժերուկներ էին
ֆրենց դամաների հետ: Միայն հարևան սեղանի մոտ նրա-
տածներն էին բոլորովին աջ տիպի ալյուրներ: Հարևան
սեղանի մոտ նստած էին երեսուներե մոտ երեք աղջիկներ:
Երեքն էլ տգեղ էին և նրանց զվարկներից երևում էր, որ
եկվորներ են: Բայց շիկահերը այնքան էլ տգեղ չէր: Նրա
մեջ ինչ-որ հետաքրքիր բան կար: Հենց որ սկսեցի նրան
զննել, մատուցողը եկավ: Ես պատվիրեցի սոզայով վիսկի,
բայց խնդրեցի չքացել. արագ էի խոստում, թե չէ երբ ծամ-
ծրմում ես, կարծում են, անշափահաս ես եւ այդպիսի դեպ-
քում ոգելից խմիչքներ չեն տալիս: Եվ այնուամենայնիվ,
նա սկսեց կաշել:

— Ներեցեք սըր,— ասում է,— բայց ձեզ մոտ որևէ հա-
վաստագիր չկա՞ ձեր չափահասությունը հաստատող: Գու-
ցե վարտդական գրքույկը ձեզ մո՞տ լինի:

Ես սառցե հայացքով նայեցի նրան, կարծես մահացու
Փերպով վիրավորել էր ինձ, ու ասացի.

— Մի՞թե ես նման եմ անչափահասի:

— Ներեցեք, սըր, բայց մեզ կարգադրված է.

— Լավ, լավ,— ասում եմ ու մտածում՝ «գրողի ժողով»
Կոկա-կոլա տվեք:

Նա արդեն գնում էր, բայց ես կանչեցի.

— Դուք չե՞ք կարող մի երկու կաթիլ ում ավելացնել,—
եո նրան խնդրեցի շատ սիրալիր, քաղաքավարությունը.—
ինչպե՞ս կարող եմ այդպիսի տեղում նստել սթափ: Դուք
չե՞ք կարող մի երկու կաթիլ ում ավելացնել:

— Ներեցեք, սըր, ոչ մի կերպ,— և փնաց: Բայց ես մե-
ղավոր չէ: Նա կարող է զրկվել իր տեղից, եթե ոգելից խմիչք
տա անշափահասին: Իսկ ես, քոթախտաբար, անշափա-
հաս եմ:

Ես էլի սկսեցի նայել հարևան սեղանի այդ վհուկներին:
Ավելի շատ՝ շիկահերին: Այն երկուսը սոսկալի ալյուրով

էին, ինչպես մահացու մեղք: Բայց ես հիմարի պես աչքս
չէի տնկել: Ընդհակառակը, նրանց նայում էի անտարբեր
հայացքով: Եվ ձեր կարծիքով, ի՞նչ արեցին նրանք, Սկսեցին
ապուշների պես հռհռալ: Հավանաբար մտածում էին, որ ես
չափից դուրս ջահել եմ աչք տնկելու համար: Ես սոսկալի
վրդովվեցի, կարծես ուզում եմ ամուսնանալ նրանց հետ:
Հարկավոր էր արհամարհել, բայց շատ էի ուզում պարել:
Երբեմն ուղղակի շատ եմ ուզում պարել ու հիմա էլ էի
ուզում: Ես թեքվեցի նրանց կողմն ու ասում եմ.

— Աղջիկներ, չե՞ք ուզում պարել:— Քաղաքավարու-
թյամբ հարցրի, շատ բարձրաշխարհիկ տոնով: Իսկ նրանք
հիմարի պես իրար անցան ու կրկին սկսեցին հռհռալ: Ազ-
նիվ խոսք, իսկական տխմարներ:— Գնանք պարենք,—
ասում եմ:— Եկեք հերթով: Հը՞, Գնա՞նք:— Չափից դուրս
շատ էի ուզում պարել:

Վերջապես շիկահերը ոտքի ելավ, հավանաբար, հաս-
կացավ, որ գլխավորապես իրեն եմ դիմում: Մենք դուրս
եկանք պարահրապարակ, իսկ այն երկու խրտվիլակները
դեռ հռհռում էին հիստերիկայի մեջ: Այդպիսիների հետ դար-
դից կարող ես գլուխ դնել:

Բայց խնդրելս արժեք: Այդ ինչպե՞ս էր պարում շիկա-
հերը: Կյանքումս ավելի լավ պարող չեմ տեսել: Գիտե՞ք,
երբեմն արտաքուստ հիմարի մեկն է, բայց պարում է ինչ-
պես աստված: Բայց պատահում է նաև, որ խելացի աղջիկը
կամ անվերջ ինքն է ձեզ ուղղովթյուն տալիս, կամ էլ այն-
պես վատ է պարում, որ գերադասում ես սեղանի մոտ նըս-
տած մնալ ու խմել:

— Դուք հրաշալի եք պարում,— ասում եմ շիկահերին:—
Ձեզ անհրաժեշտ է դառնալ պրոֆեսիոնալ պարուհի: Ազնիվ
խոսք: Մի անգամ ես պարել եմ պրոֆեսիոնալի հետ, բայց
դուք հարյուր անգամ նրանից լավ եք պարում: Լսե՞լ եք
Մարկոյի և Միրանդուի մասին:

— Ի՞նչ,— նա նույնիսկ չէր լսում ինձ: Ամբողջ ժամա-
նակ շուրջն էր նայում:

— Ասում եմ դուք լսած կա՞ք Մարկոյի և Միրանդուի
մասին:

— Չգիտեմ: Չէ, չեմ լսել:

— Դրանք պարողներ են: Աղջիկը պարուհի է: Այնքան էլ լավը չէ: Այսինքն՝ ինչ որ հարկավոր է, նա անում է, բայց ոչ շատ հաջող: Գիտե՞ք, ինչպես ես զգում, երբ քո դամաճ լավ է պարում:

— Ի՞նչ եք ասում, — նորից հարցրեց նա: Բոլորովին չէր լսում, ուշադրությամբ չէր դարձնում ինձ վրա:

— Ասում եմ, գիտե՞ք ինչպես եմ զգում, եթե դամաճ շատ լավ է պարում:

— Ըհ՛հ...:

— Տեսնում եք, ձեռքս ձեր մեջքին է, չէ՞: Դե ուրեմն, եթե մոռանում ես ինչ է ձեռքիդ տակ և որտեղ եմ դամաճիդ սաճերը, ձեռքերը և լնդհանրապես ամեն ինչ, նշանակում է նա հրաշալի է պարում:

Նա իսկի չէր էլ լսում, թե ինչ եմ ասում: Որոշեցի էլ շխոսել: Միայն պարում էինք, ուրիշ ոչինչ: Օ՛հ, ինչպե՞ս էր սլարում այդ ապուշը: Բադի Սինդերն ու իր անպետք նվագախումբը նվագում էին «Աշխարհում միայն մի բան կա...» — և նույնիսկ նրանք չէին կարողանում փշացնել այդ երգը: Հրաշալի երգ է: Ես սլարում էի հենց այնպես, առանց ֆոկլուսների, — ասում եմ, երբ պարի ժամանակ հազար ու մի ֆոկլուսներ են ցուցադրում, — բայց լավ պարեցրի այդ շիկահերին, ու նա հրաշալի ենթարկվում էր: Ես էլ հիմարի պես կարծում էի, թե նրա համար էլ է հաճելի պարելը, մեկ էլ նա սկսեց ինչ-որ հիմար-հիմար դուրս տալ:

— Գիտեք, երեկ երեկոյան, մենք ընկերուհիներով տեսանք Պիտեր Լորենին, — ասում է, — կինոդերասանին: Կյանքում: Թերթ էր գնում: Այնպես լա՛վն էր:

— Ձեր բախտը բերել է, — ասում եմ: — Լա՛վ է բերել, հասկանո՞ւմ եք: — Իսկական ապուշ է: Բայց ինչպե՞ս է պարում: Ես չդիմացա ու համբուրեցի նրա գլուխը, այդ հիմարի, ուղղակի մազաբաժանը: Իսկ նա նեղացավ:

— Դա՞ ինչ բան է:

— Ոչինչ: Հենց այնպես: Դուք շատ լավ եք պարում, — ասացի: — Ես մի քույր ունեմ, շորորոդ դասարանում է սա-տանան: Դուք նրանից վատ չեք պարում, իսկ նա այնպե՞ս է պարում, շտեմնված, գրողը տանի:

— Կարգին խոսեք, խնդրեմ:

Գլխիս չեղի՝ է դարձել, թագուհի՛ է, գրողը տանի:

— Դուք որտեղի՞ց եք եկել, — հարցնում եմ: Ձի պատասխանում: Չորս կողմն է աչք ածում: Երևում է, սպասում է, թե կհայտնվի ինքը՝ Պիտեր Լորեն:

— Որտեղի՞ց եք եկել, — կրկնում եմ:

— Ի՞նչ:

— Դուք բոլորդ որտեղի՞ց եք եկել: Մի՛ պատասխանեք, եթե չեք կամենում: Նեղութուն մի՛ կրեք, խեղդեմ:

— Միեթից, Վաշինգտոնի նահանգից, — ասում է: Ներողամիտ գտնվեց, ծառայութուն մատուցեց ինձ:

— Դուք հրաշալի զբուցակից եք, — ասում եմ: — Դու ձեզ հայտնի՞ է:

— Դա ի՞նչ է նշանակում:

Ես այլևս չկրկնեցի: Միեկնույն է, տեղ չէր հասնում:

— Ուզո՞ւմ եք ջիտերբազ պարել, եթե արագ երաժշտություն լինի: Իսկական ազնիվ ջիտերբազ, առանց հիմարությունների, ոչ թե ոստոստել, այլ իսկապես պարել: Եթե արագ երաժշտություն նվագեն, բոլորը կնստեն, շհաշված ծերունիներին: ու հաստը լինի նրան, տեղը կբավականացնի մեզ: Լա՛վ:

— Ինձ համար միեկնույն է, — ասում է: — Լսեք, իսկ դուք քանի՞ տարեկան եք:

Ես այնպե՛ս վրդովվեցի:

— Օ՛, գրողը տանի, ինչո՞ւ եք ամեն ինչ փշացնում, — ասում եմ: — Ես արդեն տասներկու կամ: Պարզապես սատանայի պես բոյ եմ քաշել:

— Լսեք, ասացի կարգին խոսեք: Թե որ շարունակեք սատանայի անուն տալ, կգնամ ընկերուհիներին մոտ, հասկացա՞ք:

Ես սկսեցի ներողութուն խեղդել գծի պես, որովհետև նվագախումբը արագ պարեղանակ նվագեց:

Նա ինձ հետ եկավ ջիտերբազ պարելու՝ շատ արժանավայել ձևով, թեթև: Ես շա՛տ լավ էր պարում, ճիշտ եմ ասում: Հազիվ մատդ կպչում է, անմիջապես ենթարկվում է: Իսկ երբ պտույտներ էր գործում, այնպես հաճելի էր պտտվում նրա քամակը, ուղղակի հիանալի էր: Ես էր լավ, աստված վկա: Մինչ պարում էինք, ես մի քիչ սիրահար-

Տվեցի նրան: Կրակ են այդ աղջիկները: Երբեմն վրան նայել էլ չես ուզում, տեսնում ես, որ հիմարների հիմարն է, բայց բավական է մի որևէ բան լավ անի, արդեն սիրահարվում ես: Օ՛հ այդ աղջիկները, զրոգը տանի: Խելքահան կանեն մարդու:

Ինձ շհրավիրեցին իրենց սեղանի մոտ. անդաստիարակութունից, իհարկե, իսկ ես, այնուամենայնիվ, գնացի: Շիկահերին, որի հետ պարել էի, անվանում էին ~~Բերնի~~ Կրաքս կամ Կրեքս: Իսկ այն տղեղներին՝ Մարտի և Լավերն: Ասացի, որ անունս Ջիմ Ստիլ է, դիտմամբ ասացի: Փորձեցի խելացի գրույց սկսել նրանց հետ, բայց դա անհնար էր: Նրանց զոռով էլ չես կարող խոսեցնել: Մեկը մյուսից հիմար էին: Ու ամբողջ ժամանակ աչք են ածում շուրջները, ասես սպասում են, որ հիմար դահլիճը լցվելու է կինոաստղերով: Նրանք կարծում են, հավանաբար, որ կինոաստղերը, երբ գալիս են Նյու-Յորք, ամբողջ ժամանակ ցցվում են «Յասամանագույն դահլիճում» և ոչ թե «էլ Մարոկոյում» կամ «Սթորք—ակումբում»: Մի կերպ դուրս կորզեցի, թե ինչ գործ են անում իրենց Սիեթլում: Պարզվեց, որ երեքն էլ աշխատում են միևնույն ապահովագրական ընկերությունում: Հարցրի՝ սիրո՞ւմ են իրենց աշխատանքը: Բայց մի՞թե հնարավոր էր այդ հիմարներից մի կարգին բան իմանալ: Կարծում էի, թե այն երկու ալլանդականները՝ Մարտին և Լավերնը, քույրեր են, բայց նրանք սոսկալի նեղացան, երբ հարցրի այդ մասին: Հասկանալի է, նրանցից ոչ մեկը չէր ուզում մյուսին նման լինել, դա բնական է, բայց, այնուամենայնիվ, ծիծաղս եկավ:

Ես երեքի հետ էլ պարեցի հերթով: Ալլանդականներից մեկը՝ Լավերնը, այնքան էլ վատ չէր սլարում, բայց երկրորդը՝ Մարտին, սոսկալի էր: Նրա հետ պարել, միևնույն է, թե Ազատության արձանը քարշ տալ դահլիճով մեկ, Հարկավոր էր ինչ-որ բան նախաձեռնել, որպեսզի նրան քարշ տալն այդքան ձանձրալի չլիներ: Ու ես ասացի, թե Հերի Կուպերը՝ կինոդերասանը, ա՛յ, գնում է:

— Ո՞ւր է, ո՞ւր է, — նա սոսկալի հուզվեց: — Ո՞ւր է նա:

— Է՛հ, ուշացաք: Նա հենց նոր դուրս եկավ: Ինչո՞ւ հենց որ ասացի, անմիջապես շնայեցիք:

Նա նույնիսկ կանգ առավ ու գլուխները վրայով սկսեց
նայել, թե կինոդերասանը չի՞ երևում արդյոք:

— Ախր ո՞ւր է, է՛,— ասում է: Քիչ էր մնում լաց լինելու:
Այ թե ինչ արեցի: Ես շատ ափսոսացի, որ խաբել եմ: Մար-
դիկ կան, որոնց չի կարելի խաբել, թեև հենց միայն դրան
են արժանի:

Ամենածիծաղելին այն ժամանակ եղավ, երբ վերադար-
ձանք սեղանի մոտ: Մարտին ասաց, թե Հերի Կուպերն այս-
տեղ էր: Այն երկուսը՝ Լավերնը և Բերնիսը, քիչ էր մնում
խնայաստացի լինելին: Տխրեցին, հարցնում են Մարտին, թե
տեսա՞վ նրան: Իսկ Մարտին թե՛ այո՛, միայն անցողակի:
Այ քեզ հիմար:

Բարը փակվում էր, և ես նրանց համար երկուսուկան բա-
ժին ոգելից խմիչք պատվիրեցի, իսկ ինձ համար՝ երկու
կոկա-կոլա: Նրանց ամբողջ սեղանը ծածկված էր բաժակ-
ներով: Այլանդակներից մեկը՝ Լավերնը, անընդհատ ծաղ-
րում էր ինձ, որ ես միայն կոկա-կոլա եմ խմում: Փայլո՞ւն
համար: Նա ու Մարտին զովացուցիչ էին խմում դեկտեմ-
բերին, սատանան տանի ինձ: Նրանք ոչինչ չէին հասկա-
նում: Իսկ շիկահեր Բերնիսը փչում էր սողայով վիսկին:
Ձիու պես խմում էր: Ու երեքն էլ անվերջ աչք էին ածում
ջուրջը, կինոաստղեր էին որոնում: Նրանք նույնիսկ մի-
մյանց հետ չէին զրուցում: Այդ Մարտին մյուսներից ավելի
էր խոսում: Ու ամբողջ ժամանակ հիմար անհեթեթյուն-
ներ էր դուրս տալիս, օրինակ՝ զուգարանին ասում էր «մի
տեղ», իսկ նվագախմբի պառավ, ճաղատ կլարնետահարին
«հոգյակ» էր անվանում, հատկապես երբ նա վեր կացավ
ու ինչ-որ անհասկանալի բան ծվծվաց: Իսկ կլարնետը «շվի»
էր անվանում: Սոսկալի գոհհիկն էր: Իսկ երկրորդ այլան-
գակը՝ Լավերնը, ձեացնում էր, թե շտեսնված սրամիտ է:
Անվերջ խնդրում էր զանգահարեմ հայրիկիս ու հարցնեմ՝
ազա՞տ է աչա երեկո: Անվերջ հարցնում էր, թե հայրիկս
տեսակցության հո չի՞ գնացել: Չորս անգամ խնդրեց՝ զար-
մանալի՝ սրամտություն: Միայն Բերնիսը՝ շիկահերն էր
լուռ մնում: Մի բան ես հարցնում, անպայման պիտի հարց-
նի՝ «դա ի՞նչ է»: Ուղղակի նյարդերիդ վրա ազդում է:

Եվ հանկարծ երեքն էլ դատարկեցին բաժակներն ու վեր

կացան, թե՛ քնելու ժամանակն է։ Ասում էին, առավոտյան վաղ պետք է արթնանան, գնալու են Մյուզիկ-Հոլլ, ռադիո-սիթիի առաջին սենսին։ Ես խնդրեցի նրանց մի քիչ էլ նստել, բայց շուգեցին։ Ստիպված էի հրաժեշտ տալ։ Ասացի, ու իրենց կփնտրեմ Սիեթլում, եթե երբևէ այնտեղ գնամ։ Բայց հազիվ թե Այսինքն՝ հազիվ թե նրանց փոխտրեմ։

Ընդհանուր հաշիվը, տեքստայալ նաև սիգարետները, գաղտնից երեսուն դոլլար։ Իմ կարծիքով, նրանք պետք է առնեն, որ իրենք կվճարեն բոլորը, գոնե մինչ իրենց միանալու։ Ես, իհարկե, թույլ չէի տա, որ նրանք վճարեն, բայց, համենայն դեպս, կարող էին առաջարկել։ Ինչևէ, գա նշանակություն չունի։ Չափից դուրս հիմար էին, հապա այդ ոլորված շլյապանե՛քը։ Տրամադրությունս ընկավ, երբ խմացա, որ ուզում են շուտ վեր կենալ, որպեսզի հաջողացնեն ընկնել ռադիո-սիթի։ Երբ պատկերացնում ես, որ սոսկալի շլյապայով աչք էակը Նյու-Յորք է ժամանել չգիտես թե որտեղից, ինչ-որ հեռավոր Սիեթլից, միայն այն ջանի համար, որ լույսը բացվելուն պես իրեն գցի ռադիո-սիթի հիմար ծրագիրը դիտելու, այնպես է ընկնում տրամադրությունդ, որ դիմանալ չես կարող։ Ես նրանց բոլորի համար հարյուրական բաժակ խմիչք կպատվիրեի, միայն թե այդ բանը չասնին։

Նրանց գնալուց հետո ես անմիջապես դուրս եկա «Յասամանագուլյն դահլիճից»։ Միևնույն է, դահլիճը փակվում էր, և նվազախումբն էլ վաղուց դադարել էր նվագել։ Նախ՝ նման տեղերում տխուր է նստելը, երբ պարոնկեր չունես, և երկրորդ, որ մատուցողը կոկա-կոլայից բացի ոչինչ չի տալիս։ Աշխարհում այնպիսի գինետուն չկա, որտեղ հեռավոր լինի երկար նստել, եթե չի կարելի ոցելից խմիչք պատվիրել ու խմել։ Կամ էլ՝ եթե հետո աղչիկ չկա, որի համար իսկապես խելքդ թուցնում ես։

Դուրս գալով հոլլից՝ հանկարծ ես կրկին հիշեցի Ջեյն Գալլահերին։ Հիշեցի ու այլևս մտքիցս դուրս չեկավ։ Նստե-

Թի հողում մի գարշելի բազկաթողի, ու սկսեցի մտածել, թե նա Ստրեղկեյթերի հետ միասին ինչպես է նստել աչք ստոր էդ Բենկիի մեքենայում, ու թեև միանգամայն համոզված էի, որ նրանց միջև ոչինչ տեղի չէր ունեցել, ես հռ լավ էի ճանաչում Զեյնին, միևնույն է, ուղեղիցս դուրս չէք գալիս։ Ես նրան հրաշալի էի ճանաչում, ազնիվ խոսք։ Հասկանում էք, նա ոչ միայն շաշկի էր խաղում, այլև սիրում էր ամեն տիպի սպորտ, ու երբ ծանոթացանք, ամբողջ ամառը ամեն առավոտ թենիս էինք խաղում, իսկ ճաշից հետո՝ գոլֆ։ Ես նրա հետ շատ մոտիկից եմ շփվել, ոչ ֆիզիկական իմաստով, իհարկե, երբեք, պարզապես ամբողջ ժամանակ միասին էինք լինում։ Աղքատ հետ ընկերություն անելու համար բուրդովին էլ պարտադիր չէ սիրահետելը։

Մենք ծանոթացանք, որովհետև նրանց դարերման-պին-չեքը միշտ վազում էր մեր պարտեզը ու այնտեղ կեղտոտում, իսկ մայրս սոսկալի զայրանում էր դրանից։ Նա զանգահարեց Զեյնի մորը և սոսկալի աղմուկ բարձրացրեց։ Մայրիկս նման բաների համար կարողանում է աղմուկ բարձրացնել։ Հետո պատահեց այնպես, որ ես մի քանի օր հետո Զեյնին տեսա մեր ակումբի ավազանի մոտ, պառկած էր փորի վրա։ Ես բարեկեցի նրան։ Գիտեի, որ մեր կողքին է ապրում, բայց երբեք չէի խոսել նրա հետ։ Բայց սկզբում, երբ բարեկեցի, նա շատ սառը վերաբերվեց։ Ես կաշվիցս դուրս էի գալիս ապացուցելու, որ անձամբ ինձ համար ոչ մի նշանակություն չունի, թե նրա շունը որտեղ է կեղտոտում։ Թեկուզ հյուրասենյակում վազվզի, ինձ համար միևնույն է։ Մի խոսքով, դրանից հետո ես ու Զեյնը շատ մտերմացանք։ Հենց այդ նույն օրը մենք գոլֆ խաղացինք։ Այսօրվա պես հիշում եմ, նա ութ փնդակ կորցրեց։ Այո, ո՛ւրիշ միջոցների հոգիս դուրս եկավ, մինչև որ սովորեցրի փնդակին խփելիս գոնե բացել աչքերը։ Բայց շատ լավ մարզեցի նրան։ Ես հրաշալի եմ խաղում գոլֆ։ Եթե ասեմ, թե քանի շրջան փատարելով եմ ավարտում խաղը, չեք հավատա։ Մի անգամ քիչ էր մնում ինձ նկարահանեն կարճամետրաժի համար, բայց վերջին պահին փոշմանեցի։ Մտածեցի՝ եթե կինոն այնպես ես ատում, ինչպես ես, ապա հարկ չկա ցու-

ցարգրվել և թուլը տալ, որ քեզ նկարահանեն կարճամետրա-
ժի համար:

Միծաղելի աղջիկ էր այդ Զեյնը: Չէի ասի, թե նա գե-
ղեցկուհի է: Բայց ինձ դուր էր գալիս: Բերանը շատ մեծ
էր: Հատկապես, եթե որևէ բանից հուզվում էր ու սկսում էր
խոսել, բերանն ուղիակի տարածվում էր: Ես գտնվում էի: Ու
երբեք կարգին չէր փակվում նրա բերանը, միշտ կիսաբաց
էր, մանավանդ՝ գուլֆ խաղալիս կամ գիրք կարդալիս: Նա
շատ էր կարդում և միշտ լավ գրքեր: Հատկապես՝ բանաս-
տեղծություններ: Բացի իմ հարազատներից, ես միայն նրան
եմ ցույց տվել Ալլիի ձեռնոցը՝ ամբողջապես բանաստեղծու-
թյուններով ծածկված: Նա Ալլիին չէր ճանաչում, որովհետև
առաջին անգամ էր ամուսնը Անյուն անցկացնում, մինչ
այդ զմեռ էր Կոդ հրվանդանը, բայց ես շատ բան էի պատ-
մել նրան եղբորս մասին: Դա հետաքրքրում էր Զեյնին. նա
աիրում էր լսել Ալլիի մասին:

Մայրիկիս շատ էլ դուր չէր գալիս Զեյնը: Բանն այն է,
որ նրան թվում էր, թե Զեյնը և նրա մայրը վերևից են նա-
յում իրեն, որովհետև միշտ չեն բարևում: Մայրիկը հաճախ
էր նրանց տեսնում ավանում, որովհետև Զեյնը մոր հետ
միասին շուկա՝ էր գնում իրենց մեքենայով: Մայրիկս Զեյ-
նին նույնիսկ լավիկը չէր համարում: Իսկ ես համարում
էի: Ինձ դուր էր գալիս նրա տեսքը ու վերջ:

Հիշում եմ հատկապես մի օր: Դա միակ օրն էր, որ ես
ու Զեյնը համբուրվում էինք, այն էլ ոչ իսկականի պես:
Շաբաթ օր էր, և անձրևն ասես դուլլերով էր թափվում, իսկ
ես նստել էի նրանց պատշգամբում. նրանք մեծ ապակե-
պատ պատշգամբ ունեին: Մենք շաշկի էինք խաղում: Ես
նրան երբեմն ձեռ էի առնում, որ դամաները չի շարժում
վերջին շարքից: Բայց շատ չէ: Մի տեսակ չէի ուզում նրան
չղայնացնել: Իսկ ես առիթը եկած դեպքում շատ եմ սի-
րում զայրացնել աղջիկներին, լացացնելու աստիճան: Բայց
ահա թե ինչն է միծաղելի. երբ աղջիկը լրջորեն ինձ դուր է
գալիս, բոլորովին չեմ ուզում բարկացնել: Երբեմն մտա-
ծում եմ, թե նա ուզում է, որ բարկացնեմ իրեն, նույնիսկ
հաստատ գիտեմ, որ ուզում է, բայց եթե վաղուց ես ծանոթ
նրա հետ ու երբեք չես բարկացրել, ապա մի տեսակ դժ-

Վար է նրան բաթկացնելը: Այսպես ուրեմն, պատմում էի
այն օրվա մասին, երբ ես ու Ջեյնը համբուրվեցինք: Սոս-
կալի անձրև էր գալիս, նստել էինք նրանց պատշգամբում,
մեկ էլ այդ հարբեցողը՝ նրա մոր ամուսինը, դուրս եկա՛վ
սլատշգամբ ու Ջեյնին հայցրեց, թե տանը սիգարետ կա՞:
Ես նրան լավ չէի ճանաչում, բայց դա նրանցից էր, ովքեր
խոսում են հետո միայն այն դեպքում, երբ պետք էս իրենց:
Գարշելի տիպ է: Ջեյնը նույնիսկ չպատասխանեց, երբ նա
հարցրեց՝ տանը սիգարետ կա՞: Նա էլի հարցրեց, Ջեյնը
նորից չպատասխանեց: Նա նույնիսկ հայացքը չկտրեց
տախտակից: Հետո այդ տիպը ներս մտավ: Երբ նա ներս
մտավ, ես Ջեյնին հարցրի՝ ինչ է պատահել: Ջեյնն ինձ էլ
չպատասխանեց: Ձեացրեց, թե հաջորդ քայլն է մտածում:
Մեկ էլ տախտակի վրա արցունք կաթեց: Ուղիղ կարմիր
դաշտի վրա, գրողը տանի, հիմա էլ ասես աչքիս առաջ լինի:
Եվ Ջեյնը միայն մատով սրբեց արցունքի կաթիլն ու այլևս
ոչ մի խոսք: Զգիտեմ ինչու, բայց ես խիստ հուզվեցի: Վեր-
կացա, մոտեցա նրան ու ստիպեցի, որ ինձ տեղ տա կող-
քին, գրեթե նրա ծնկներին նստեցի: Այդ ժամանակ ես իս-
կանանից լաց եղավ, ու մինչև կհասկանայի ինչ եմ անում,
ես պաշարում էի նրան, որտեղը պատահե՛ր՝ ճակատը, քիթը,
աչքերը, հոնքերը, նույնիսկ ականջները: Միայն շրթունք-
ները չհամբուրեցի. նա ինչ-որ անընդհատ փախցնում էր
շրթունքները: Համենայն դեպս, դրանից հետո մենք այլևս ոչ
մի տեղամ չենք համբուրվել: Հետո նա վեր կացավ, մտավ
սենյակ ու հագավ իր կարմիր ու ճերմակ նախշեղավ սվի-
տերը. որից ես գժվում էի ուղղակի, ու մենք գնացինք մի
ախմախ կինու:

Ծանապարհին ես հարցրի, թե հո չի՞ անհանգստացնում
նրան այդ միտտը Կյուդելիսին՝ այդ հարբեցողը: Թեև Ջեյնը
դեռ փոքրիկ էր, բայց հրաշալի կազմվածք ուներ, և առ-
հասարակ ես այդ Կյուդելիսի, այդ սրիկայի հախիցը կդալի:
Ջեյնն ասաց՝ ոչ: Այդպես էլ չիմացա, թե ինչի համար էր
լաց լինում:

Միայն դուք մի՛ կարծեք, թե Ջեյնը սառույցի կտոր էր,
դրա համար չէինք համբուրվում: Բոլորովին էլ ոչ: Օրինակ՝
մենք միշտ իրար ձեռք բռնած էինք ման գալիս: Հասկանում

հմ, դա հաշիվ չի, բայց շատ հաճելի էր Նրա ձեռքը բռնելը։
Երբ ուրիշ աղջիկներին ձեռք ես բռնում, ասես նրանց ձեռքը
մեռած լինի, կամ անվերջ շարժում են ձեռքը, ասես վախե-
նում են, թե այլապես կձանձրանաս։ Իսկ Ջեյնը բալորավի-
ն ուրիշ էր։ Միասին մի որևէ կին տ էինք գնում թե չէ, ամսի-
ջապես իրար ձեռք էինք բռնում, ու մինչև ֆիլմի վերջը էլ
բաց չէինք թողնում։ Եվ այլևս ուրիշ բանի մասին չէինք
մտածում, չէինք շարժվում։ Ջեյնի հետ երբեք չեմ անհան-
գրստացել, թե ասես կբրտնի։ Պարզապես նրա հետ հաճելի
էր։ Զարմանալիորեն հաճելի։

Մի բան էլ հիշեցի։ Մի անգամ կինոյում Ջեյնն այնպիսի
մի բան արեց, որ ես ապշեցի։ Կինոխրոնիկա էին ցուցա-
դրում և էլի ինչ-որ բան, ու մեկ էլ զգացի, որ մեկը շոյում
է գլուխս։ Պարզվեց, որ Ջեյնն է։ Զարմանալիորեն տարօր-
ինակ էր, աշխուժանալիս, Ախր նա դեռ շատ փոքր էր, իսկ
կանաչ սովորաբար շոյում են որևէ մեկի գլուխը, երբ ար-
դեն երեսուն տարեկան են, շոյում են իրենց ամուսնու կամ
որդու գլուխը։ Ես երբեմն շոյում եմ քույրիկիս գլուխը, հազ-
վադեպ, իհարկե։ Իսկ նա դեռևս այնքան փոքրիկ է, բայց
շոյում է գլուխդ։ Ու այնքան հաճելի էր անում, որ ես ուղ-
ղակի խենթացա։

Մի խոսքով, ես արդ ամենն էի վերհիշում, նստել էի
հուլում, այդ զարշելի բազկաթոռին ու մտածում էի։ Այո,
Ջեյնը։ Հենց հիշում եմ, որ նա այդ ստոր Ստրեդլինթերի
հետ նստել է այդ գրողի տարած մեքենայում, խելքս թրոց-
նում եմ։ Գիտեմ, որ Ջեյնը նրան ոչ մի այնպիսի բան թույլ
տված չի լինի, բայց միևնույն է, գծվում եմ։ Ընդամենը ասած,
նույնիսկ չեմ ուզում հիշել դա։

Հուլում գրեթե ոչ ոք չկար։ Նույնիսկ բոլոր պոռնկատի-
շիկահերներն էին գնացել։ Սոսկալի շատ էի ուղում գլուխս
առնել ու կորչել այդտեղից։ Անտանելի տխուր էի։ Ու բոլո-
րովին չէի հոգնել։ Գնացի իմ համարը, հագա վերարկուս։
Պատուհանից նայեցի, տեսնեմ ինչ են անում այն գժերը,
բայց ոչ մի տեղ լույս չէր հրկում։ Նորից իջա վերելակով,
տաքսի վերցրի և պատվիրեցի ինձ տանել Էնթի մոտ։ Դա
գիշերային գինետուն է Գրինիչ-վիլեջում։ Եղբայրս՝ Դ. Բ.-ն,
հաճախ էր գնում այնտեղ, մինչև որ ծախվեց Հոլիվուդին

Նա ինձ էլ մի քանի ամբամ տարել է իր հետ: Էռնի՛ն մի վիթխարի նեգր է, դաշնամուր է նվագում: Նա սոսկալի պճնամուլ է և չի խոսի հետո, եթե նշանավոր կամ մի երևելի մարդ չես, բայց հրաշալի է նվագում: Նա այնքան լավ է նվագում, որ երբեմն նույնիսկ անտանելի է: Չգիտեմ ինչպես բացատրեմ, բայց դա այդպես է: Ես շատ եմ սիրում լսել նրա նվագը, բայց երբեմն ուզում եմ գլխի վրա շուռ տալ նրա դաշնամուրը: Հավանաբար, դա նրանից է, որ նրա նվագից զգացվում է, որ նա երևակայում է իրեն՝ ու չի խոսի քեզ հետ, եթե մի երևելի մարդ չես:

12

Տաքսին հին էր ու այնպես փարշելի հոտ էր փչում, ասես ինչ-որ մեկն այդտեղ թափել էր իր ընթրիքը: Միշտ ինձ այդպիսի փարշահոտ տաքսիներ են պատահում, երբ գիշերն եմ ճամփորդում: Շուրջն էլ այնպես լուռ էր, այնպես ամալի, որ ավելի շատ էիր տխրում: Փողոցում ոչ մի մարդ չկար, թեև օրը շաբաթ էր: Երբեմն միայն գրկախառնված մի որևէ զույգ էր անցնում կամ խուլիզանական մի խումբ՝ աղջիկների հետ, հռհռում բորենիների նման, թեև, հավանաբար, ծածաղելի ու ինչ չկար: Ընդհանրապես Նյու-Յորքը սարսափելի է, երբ գիշերը դատարկություն է տիրում և որևէ մեկն էլ հռհռում է: Հարյուր մղոնի վրա էլ լավում է: Ու այնպես տխուր և միայնակ ես զգում քեզ: Շատ էի ուզում վերադառնալ տուն, զգվուտվել քույրիկիս հետ: Բայց հետո խոսքի բռնվեցի վարորդի հետ: Նրա անունը Գորվից էր: Նա նախորդ վարորդից անհամեմատ լավն էր, մտածեցի, որ գոնե սա կիմանա բաղերի մասին:

— Հսեցեք, Գորվից, — ասում եմ, — դուք երբեք անցե՞լ եք Կենտրոնական զբոսայգու լճակի մոտով: Հարավային մուտքի կողմով:

— Ի՞նչ, ի՞նչ:

— Այնտեղ մի լճակ կա, փոքրիկ մի լիճ, սրտեղ բաղեր են լողում: Ասենք, երեի, գիտե՞ք:

— Այո, գիտեմ. Ի՞նչ է որ:

— Տեսել եք, չէ՞, որ այնտեղ բաղեր են լողում, գարնանն ու ամռանը: Պատահմամբ չգիտե՞ք ուր են կորչում ձմռանը:

— Ո՞վ է կորչում:

— Դե, բաղերն, էլի: Ասում եմ, գուցե պատահմամբ գիտե՞ք: Գուցե որևէ մեկը գալիս է բեռնատարով ու նրանց տանում կամ իրե՞նք են չվում մի որևէ տեղ:

Այստեղ Գորվիցը շուռ եկավ ու նայեց ինձ: Նա, երևում է, շատ ջղային էր, թեև ընդհանրապես ոչինչ:

— Ծա ի՞նչ իմանամ, գրողը տանի,— ասում է:— Ինչի՞ս է պետք ամեն հիմարության հետ գլուխ դնեմ:

— Դե մի՛ նեղացեք,— ասում էմ: Երևում է, շատ նեղացավ:

— Ո՞վ է նեղանում: Ոչ ոք էլ չի նեղանում:

Որոշեցի այլևս չխոսել նրա հետ, քանի որ այդպես ջղա՝ զին է: Բայց նա ինքը սկսեց: Դարձավ իմ կողմն ու ասաց.

— Համենայն դեպս, ձկները ոչ մի տեղ չեն կորչում: Ձկներն այնտեղ են մնում: Նստում են լճակում ու մնում:

— Դե, դրանց մեջ մեծ տարբերություն կա,— ասում եմ,— դրանք ձուկ են, իսկ ես հարցնում եմ բաղերի մասին:

— Ի՞նչ տարբերություն կա, ի՞նչ: Ոչ մի տարբերություն էլ չկա,— ասում է Գորվիցը: Ու ձայնից երևում է, որ բարկանում է:— Տեր աստված, ախր ձկների վիճակը ձմռանն ավելի վատ է, քան բաղերինը: Գլխով մտածեք հապա, տեր աստված:

Ծա լռեցի, լռեցի, հետո ասացի.

— Դե լավ, հապա ձկներն ի՞նչ են անում, երբ ամբողջ լճակը սառչում է, ու վրան նույնիսկ չմուշկներով սահում են: Այստեղ նա շուռ եկավ ու գոռաց ինձ վրա.

— Ինչպե՞ս թե ձկներն ինչ են անում, ի՞նչ պիտի անեն, իրենց համար նստում են լճակում և վերջ:

— Չեն կարող չզգալ, չէ՞ որ շուրջն ամբողջ սառույց է: Նրանք հո այդ բանն զգո՞ւմ են:

— Իսկ ո՞վ ասաց, թե չեն զգում: Ոչ ոք չի ասում, թե չեն զգում,— գոռաց Գորվիցը: Նա այնպես էր նյարդայնացել, որ ես նույնիսկ վախեցա, թե հանկարծ սյանը չիփի մեքենան:— Նրանք ապրում են սառույցի մեջ, հասկանո՞ւմ

եք: Նրանք ի բնի այդպիսին են, գրողը տանի: Ամբողջ ձմեռը սառչում են սառույցի մեջ, հասկանում եք:

— Այո: Իսկ ի՞նչ են ուտում: Եթե սառչում են, ուրեմն չեն կարող լողալ ու կեր փնտրել, ճի՞շտ է:

— Տեր աստված, ինչպե՞ս չեք հասկանում: Նրանց օրգանիզմն ինքն է սնվում, հասկանալի՞ է: Այնտեղ սառույցի մեջ ջրիմուռներ կան, ամեն տեսակի աղբ: Նրանց ծակոտիները բաց են, այդ ծակոտիներով էլ ներծծում են սնունդը: Նրանց բնույթն այդպիսին է, տեր իմ աստված: Հասկացա՞ք, թե չէ:

— Ըհ՛հ, — ես չուզեցի նրա հետ վիճել: Վախենում էի մեքենան ջարդի: Այնքան նյարդային է, որ հետաքրքիր էլ չէ նրա հետ վիճել: — Գուցե մի որեւէ տեղ մտնենք, միասին խմենք, — հարցնում եմ:

Բայց նա նույնիսկ չապառախանեց: Հավանաբար, ձկնեֆթ մասին էր մտածում: Ես նորից հարցրի՝ միասին մի բան չխմենք: Ընդհանրապես վատ մարդ չէր: Հետաքրքիր ժերուկ էր:

— Ես խմելու ժամանակ չունեմ, եղբայրս, — ասում է: — Ի դեպ, քանի՞ տարեկան եք: Ինչո՞ւ մինչև հիմա քնած չեք:

— Չեմ ուզում:

Երբ դուրս եկա էռնիի մոտ ու վճարեցի նրան, ժերուկ Գորվիցը դարձյալ ձկների մասին խոսեց.

— Լսեցեք, — ասում է, — եթե դուք ձուկ լինեիք, մի՞թե մայր բնությունը ձեր մասին չպիտի հոգար: Ի՞նչ: Զլինի՞ կարծում եք, թե բոլոր ձկները սատկում են, հենց որ ձմեռը վրա է հասնում:

— Չէ, չեն սատկում, բայց...

— Ըհ՛ր: Ուրեմն չեն սատկում, — գռչեց Գորվիցն ու խելագարի պես առաջ ցլացավ: Կյանքումս այդքան նյարդային տիպ չէի տեսել: Ինչ ուզում ես ասա, միեւնույն է, նյարդայնանում է:

Նույնիսկ այս ուշ ժամին էռնիի մոտ լեփ-լեցուն էր: Ավելի շատ դպրոցներից ու քոլեջներից եկած պիժոններ էին: Բոլոր դպրոցներն էլ Մենդյան տոներից առաջ շուտ են վերջացնում դասերը, միայն իմ բախտը չի բերում: Այնքան մարդ կար, որ հանդերձարանում համարները չէին բավարարում:

Բայց լուսթյուն էր տիրում, էռնին ինքն էր դաշնամուր նվագում: Ինչպես եկեղեցում, աստված վկա, բավական է նա նստի դաշնամուրի առաջ, լիակատար երանություն է տիրում, բոլորն աղոթում են նրան: Իսկ իմ կարծիքով ոչ մեկին էլ չարժի աղոթել: Կողբիս ինչ-որ զաւգեր սպասում էին սեղան ազատվեր ու անընդհատ շարժվում էին, կանգնում ոտքերի մատների վրա, միայն թե տեսնեին այդ էռնիին: Նրա դաշնամուրի վերևում մի վիթխարի հայելի էր կախված, և ինքն էլ ողողված էր լուսարձակի լույսով, որպեսզի նվագելու ժամանակ բոլորն էլ հնարավորություն ունենային տեսնելու նրա դեմքը: Ձեռքերը չէին երևում, միայն դեմքն էր երևում: Լավ էին սարքել: Չգիտեմ ինչ էր նվագում, երբ ես ներս մտա, բայց նա փչացնում էր ամբողջ երաժշտությունը: Յուզադրական հիմար դայլայներ էր արձակում բարձր նոտաներով, ընդհանրապես այնպե՛ս էր կոտրատվում, որ փորս ցավեց: Բայց մի լսելի՞ք, թե հասարակությունը ինչ արեց, երբ նա վերջացրեց: Սիրտներդ կխառնե: Կգժվեիք: Ճիշտ ինչպես այն կինոյի ապուշները, որ հռհռում են բորենիների պես, ամենից ոչ ծիծաղելի տեղերում: Վկա է աստված, եթե ես դաշնամուր նվագելի կամ բեմում խաղայի ու դուր գայի այդ հաստազրլուխներին, ես դա անձնական վիրավորանք կհամարեի: Ինչի՞ս են պետք դրանց ծափահարությունները: Նրանք երբեք տեղին չեն ծափահարում: Եթե ես դաշնակահար լինեի, կփակվի խորդանոցում ու այնտեղ կնվագեի: Իսկ երբ էռնին վերջացրեց, ու բոլորն սկսեցին գծի պես ծափահարել, նա շրջվեց աթոռակի վրա և գլուխ տվեց ձեռքերն ու համեստ խոնարհումով: Ձեացնում էր, թե ոչ միայն հիանալի դաշնակահար է, այլև շտեմնված համեստ անձնավորություն: Այդ ամենը լիակատար կեղծիք էր, նա այնպիսի պճնամուլ էր, որպիսին աշխարհը դեռ չի տեսել: Բայց ես, այնուամենայնիվ, մի քիչ խղճում էի նրան: Իմ կարծիքով, նա այլևս չի կարողանում տարբերել՝ լա՞վ է նվագում, թե վատ: Բայց նա այս հարցում մեղք չունի:

Մեղավորն այդ հաստազրլուխներն են, որ ծափահարում են նրան. դրանք ում ասես չեն փչացնի, միայն թե հնարավորություն ունենան: Ու այդ ամենից դարձյալ տրամադրությունս ընկավ, այն աստիճան, որ քիչ էր մնում վերարկուս

վերցնեի ու ետ գնայի հյուրանոց, բայց շատ շուտ էր, ու բռնորոշվին չէի ուզում մենակ մնալ:

Վերջապես այդ գարշելի սեղանը հատկացրին ինձ, պատի տակ, ինչ-որ սյան ետևում, որտեղից ոչինչ չէր երևում: Սեղանը փոքրիկ էր, անկյունային, դրա ետևում հնարավոր էր նստել միայն այն դեպքում, եթե հարևան սեղանի շուրջ նրստածները բոլորը ելնեին ու քեզ ճանապարհ տային, բայց այդ սողունները մի՞թե վեր կկենան: Ես սողայով վիսկի պատվիրեցի. դա իմ սիրած խմիչքն է սառույցով դայկիրիից հետո: Էռնիի մոտ բոլորին էլ մատուցում էին, թեկուզև վեց տարեկանին, այնտեղ գրեթե բոլորովին մութ էր, բացի այդ էլ, ոչ մեկին չէր հետաքրքրում քանի տարեկան ես: Նույնիսկ ինչ-որ հաշիշամուլների վրա էլ ուշադրություն չէին դարձնում:

Շուրջս հենց միայն տականքներ էին: Ազնիվ խոսք, չեմ ստում: Ինձնից ձախ դանվող մեկ այլ փոքրիկ սեղանի մոտ նստած էր մի սոսկալի տգեղ տիպ, մի սոսկալի տգեղ աղջկա հետ: Հավանաբար, ինձ հասակակիցներ էին, կամ ինձնից մի քիչ մեծ: Միծաղելի էր նրանց նայել: Նրանք ջանում էին, որքան կարելի է, դանդաղ խմել իրենց բաժինը: Ես լսում էի նրանց խոսակցությունը, միևնույն է, ուրիշ անելիք չկար: Տղան ինչ-որ ֆուտբոլային մրցման մասին էր պատմում, որ տեսել էր այդ օրը: Մանրամասնորեն, խաղի ամեն մի ակնթարթի մասին, ազնիվ խոսք: Ես երբեք այդքան ձանձրալի խոսակցություն չեմ լսել, ու երևում էր, որ աղջկան բոլորովին չէր հետաքրքրում այդ պատմությունը, բայց նա սոսկալի տգեղ էր, նույնիսկ սղայից էլ տգեղ, այնպես որ նրան ոչինչ չէր մնում անել, քան լսել: Տգեղ աղջիկների գործը վատ է: Ես այնքան եմ խղճում դրանց, որ նույնիսկ չեմ կարողանում նայել, մանավանդ, երբ նրանք նստած են այնպիսի ախմախի հետ, որը պատմում է իր ապուշային ֆուտբոլի մասին: Իսկ իմ աջ կողմում ավելի վատ էր վիճակը: Աջ կողմս նստել էր ֆլանել գորշ կոստյումով ու խիստ ոճամուլի կիտելով իեյլյան մի պճնասեր, ազնվականական հայրենակրճություն ունեցող բոլոր այդ ողորմելիները նման են մեկ-մեկու: Հայրս ուզում է ինձ տալ իեյլ կամ Պրինսթոն, բայց երդվում եմ, ինձ ոչ մի կերպ չեն կարող հրապուրել այդ ազ-

ներվականական քոլեջները, ավելի լավ է մեռնեմ, ազնիվ խոսք։ Եվ այդ ազնվականիկի հետ մի շտեսնված գեղեցիկ աղջիկ էր նստած։ Ուղղակի գեղեցկուհի։ Բայց մի լսելիք նրանց խոսակցությունը։ Նախ երկուսն էլ թեթևակի խմած էին։ Տղան սեղանի տակ ճակթում էր աղջկան ու միաժամանակ պատմում հանրակացարանում ապրող մի տիպի մասին, որը մի ամբողջ սրվակ ասպիրին է կերել ու քիչ է մնացել մեռնի։ Աղջիկն ամբողջ ժամանակ ասում էր. «Ախ, ի՞նչ սարսափելի բան... Պետք չէ, սիրելիս... Դե, խնդրում եմ... Միայն թե ոչ այստեղ»։ Պատկերացրեք հապա, ճակթել աղջկան ու այդ ընթացքում պատմել ինչ-որ տիպի մասին, որը փորձել է ինքնասպան լինել։ Միծաղելի է ուղղակի։

Այնքան նստեցի, հետևա մաշվեց, սոսկալի ձանձրանում էի։ Անելիք չկար, միայն խմիր ու ծխիր։ Ծիշտ է, ես մատուցողին պատվիրել էի էռնիին հարցնել, թե չի՞ խմի ինձ հետ արդյոք։ Պատվիրեցի ասել, որ ես Դ. Բ-ի եղբայրն եմ, բայց նա, կարծում եմ, նույնիսկ պատվերս չէր կատարել։ Այգ ահասունները մի՞թե երբևէ ասածդ կհաղորդեն։

Հանկարծ մեկը ձայն տվեց ինձ.

— Հուլդեն Բուլֆիլդ։— Դա Լիլիան Սիմոնսն էր։ Եղբայրս՝ Դ. Բ-ն, մի ժամանակ սիրահետում էր նրան։ Նա վիթխարի կուրծք ուներ։

— Ողջո՛ւյն,— ասում եմ։ Ես, իհարկե, փորձեցի վեր կենալ, բայց դա շատ դժվար էր այդպիսի նեղվածքում։ Նրա հետ մի ծովային սպա էր եկել, որ կանգնած էր այնպես, ասես փայտ էր կուլ տվել։

— Շատ ուրախ եմ քեզ տեսնելուս համար,— ասում է Լիլիան Սիմոնսը։ Ստում է, իհարկե։— Ինչպե՞ս է ավագ եղբայրդ։— Այ հենց՝ դա էր նրան հետաքրքրում։

— Լավ է։ Նա Հուլիվուդում է։

— Հուլիվուդո՞ւմ է։ Սքանչելի՞ է։ Ի՞նչ է անում այնտեղ։

— Զգիտեմ։ Գրում է,— ասում եմ։ Զէի ուզում ծավալվել։ Երևում է, որ նրա համար շատ մեծ բան էր եղբորս Հուլիվուդում լինելը։ Բոլորն էլ այդպես են կարծում։ Հատկապես նրանք, ովքեր չեն կարդացել նրա պատմվածքները։ Իսկ ինձ դա կատաղեցնում է։

— Ի՞նչ հետաքրքիր է,— ասում է Լիլիանն ու ի՞նչ ծանո-

Թացնում է իր ծովայինի հետ։ Նրան կապիտան Րյուպ, թե նման մի բան էին անվանում։ Նա այն մարդկանցից է, ովքեր կարծում են, թե իրենց կին կհամարեն, եթե բարեկիս այնպես չսեղմեն, որ ջարդվեն մատներդ։ Թո՛ւհ, ինչպես եմ տեսում։— Դու մենա՞կ ես, փոքրիկս,— հարցնում է կիլիանը։ Նա փակում էր ամբողջ անցումը և, թվում էր, նրան դուր էր գալիս, որ կտրում է մարդկանց ճանապարհը։ Մատուցողը կանգնել սպասում էր, թե սա երբ է հտ քաշվելու, որ ինքն անցնի, իսկ կիլիանը չէր նկատում նրան։ Զարմանալի հիմար վիճակ էր։ Անմիջապես երևում էր, որ նա մատուցողի համար սոսկալի տհաճ է, հավանաբար ծովայինին էլ դուր չէր գալիս, թեև նրան բերել էր աշատեղ։ Ինձ էլ դուր չէր գալիս։ Այ՛ մեկին դուր չէր գալիս։ Նույնիսկ սկսեցի մի քիչ խղճալ նրան։

— Մի՞թե դու աղչիկ չունես, փոքրիկ,— հարցնում է։

Ես արդեն ոտքի էի ելել, և նա նեղություն չքաշեց նույնիսկ ասելու՝ նստի՛ր։ Այդպիսիները՝ կարող են ժամերով քեզ ոտքի վրա պահել։— Կավիկն է, չէ՞,— հարցրեց ծովայինին։— Հոլդեն, օր-օրի գեղեցկանում ես։

Այստեղ ծովայինն ասաց, որ կիլիանը տառաջ անցնի։ Ասաց, որ նա՛ ճանապարհը փակել է։

— Գնանք մեզ մոտ, Հոլդեն,— ասում է նա։— Վերցրու բաժակդ։

— Ես արդեն մտադիր եմ գնալ,— տեսում եմ։— Տեսակցություն ունեմ։

Երևում էր, որ քծնում է, որպեսզի հետո ես պատմեմ Դ. Բ-ին։

— Ախ դու սատանա՛, Կեցցե՛ս։ Երբ տեսնես ավագ եղբորդ, ասա, որ ես տեսում եմ իրեն։

Եվ գնաց։ Ես ու ծովայինն ասացինք, որ շատ ուրախ ենք ծանոթության համար։ Միծաղելի է։ Միշտ ես ասում եմ՝ «Շատ հաճելի է ձեզ հետ ծանոթանալ», երբ բոլորովին էլ հաճելի չէ։ Բայց եթե ուզում ես ապրել մարդկանց հետ, ստիպված ես ամեն բան էլ աւել։

Ինձ ոչինչ չէր մնում անել, քան գնալ, ասացի չէ՞, որ տեսակցություն ունեմ։ Հնարավոր չէր անգամ լսել, թե էսինին ինչպես է որևէ օրինավոր բան նվագում։ Բայց ես չէի

կարող նստել լիլիան Սիմոնսի ու նրա ծովայինի հետ, ահա-
վոր ձանձրալի էր։ Ու գնացի։ Բայց շատ էի բարկացած, երբ
հագնում էի վերարկուս։ Մարդիկ միշտ ամեն ինչ փշա-
ցում են։

13

Ոտքով գնացի մինչև հյուրանոց։ Քառասունմեկ թաղա-
մաս՝ դատարկ բան չէ։ Եվ ոչ թե ուզում էի զրոսնել, դրա
համար ոտքով գնացի, այլ պարզապես չէի ուզում նորից
տաքսի նստել։ Երբեմն ձանձրանում ես նաև տաքսի նստե-
լուց, վերելակով բարձրանալուց։ Մեկ էլ ուզում ես ոտքով
գնալ, թեև հեռու է կամ բարձր։ Երբ փոքր էի, հաճախ էի
ոտքով բարձրանում մինչև մեր բնակարանը։ Տասներկուե-
րորդ հարկը։

Չէր երևում, որ նոր է ձյուն եկել, մայթերին հեռք անգամ
չկար։ Բայց սոսկալի ցուրտ էր, և ես գրպանիցս հանեցի իմ
որսորդական գլխարկն ու դրի գլխիս։ Ինձ համար որևէ նշա-
նակություն չունեի, թե ինչպիսի տեսք ունեմ։ Նույնիսկ
ականջակալներս իջեցրի։ Է՛հ, իմանայի, թե ով էր զողացել
ձեռնոցներս Փենսիլում։ Ձեռքերս ուղղակի սառչում էին։
Ասենք, որ իմանայի էլ, ոչինչ չէի անելու։ Ես ի բնե վախկոտ
եմ։ Աշխատում եմ ցույց չտալ, բայց վախկոտ եմ։ Օրինակ,
եթե ես Փենսիլում իմանայի, թե ով է զողացել իմ ձեռնոցնե-
րը, կգնայի այդ ժուլիկի մոտ ու կասեի. «Հապա այստեղ
աուր ձեռնոցներս»։ Իսկ ձեռնոցներս զողացող ժուլիկը, հա-
վանաբար, ամենաամենող տոնով կասեի. «Խնչ ձեռնոցներ»։
Այդ ժամանակ, հավանաբար, կբացեի նրա պահարանն ու
որևէ անկյունում կգտնեի ձեռնոցներս։ Դրանք, հավանաբար,
թաքցված կլինեին նրա զարշահոտ կրկնակոշիկների մեջ։ Ես
կհանեի ու, ցույց տալով այդ տիպին, կասեի. «Գուցե սրանք
քո՞ ձեռնոցներն են»։ Իսկ այդ ժուլիկը, հավանաբար, անմեղ
նորածինի կերպարանք կընդունեի. «Կյանքումս առաջին ան-
գամ եմ տեսնում այդ ձեռնոցները։ Եթե քոնն են, վերցրու,
խնդրեմ, ինչի՞ս են պետք»։

Իսկ ես, հավանաբար, մի հինգ րոպե կկանգնեի նրա

առաջ, Զեռնոցները ձեռքիս բռնած կմտածեի, որ հարկավոր է հասցնել նրա մոռութիւն, ու վերջ: Բայց քաջութիւնս չէր բավականացնի: Կկանգնեի, կատաղած դեմք կցուցադրեի: Գուցե մի շատ վիրավորական բան կասեի դէշին հասցնելու փոխարեն: Բայց հնարավոր է նաեւ, որ եթե ես նրան որեւէ շատ վիրավորական բան ասեի, նա ելներ, մոտենար ինձ ու ասեր. «Լսիր, Քուֆիլդ, դու կարծեմ ինձ ժուլիկ անվանեցիր»: Ու փոխանակ ասելու. «Այո, անվանեցի, կեղսոտ անասուն, սքիկա», հավանաբար կասեի. «Ես գիտեմ միայն, որ այս գրողի տարած ձեռնոցները քո կրկնակոշիկների միջից դուրս եկան»: Ու նա անմիջապես կհասկանար, որ ես նրան չեմ ծեծելու և, հավանաբար, կասեր. «Լսիր, արի պարզ խոսենք, դու ինձ գող ես համարում, հա՞», Ու ես, հավանաբար, կպատասխանեի. «Ոչ ոք ոչ մեկին գող չի համարում, Գիտեմ միայն, որ իմ ձեռնոցները քո գարշահոտ կրկնակոշիկների միջից դուրս եկան»: Եւ այդպես շարունակ:

Վերջապես, հավանաբար, դուրս կգայի նրա սենյակից, առանց նրա մոռութիւն հասցնելու: Իսկ հետո, հավանաբար, կդնայի զուգարան, թաքուն մի սիգարետ կծխեի ու հայելու առաջ կատաղած կերպարանք կընդունեի: Մի խոսքով ամբողջ ճանապարհին այդ մասին էի մտածում: Տհաճ բան է վախկոտ լինելը: Գուցե այնքան էլ վախկոտ չեմ: Ինքս էլ չգիտեմ: Գուցե մասամբ եմ վախկոտ, իսկ մասամբ՝ ուղղակի թրած ունեմ, կորեւ եմ ձեռնոցներս թե ոչ: Դա իմ ամենամեծ թերութիւնն է, նշանակութիւն չեմ տալիս, երբ որեւէ բան եմ կորցնում: Մայրիկս ուղղակի ջատ էր դայրանում, երբ ես փոքրիկ էի: Ուրիշները որ մի բան կորցնեն, օրերով ման կգան: Իսկ ես երբեք չեմ ամոսոսացել որեւէ բանի համար, երբ կորցրել եմ: Գուցե դրա համար էլ մի քիչ վախկոտ եմ: Ինչեւէ, դա արդարացում չէ: Բոլորովին արդարացում չէ: Ընդհանրապես չի կարելի վախկոտ լինել: Եթե անհրաժեշտ է որեւէ մեկի մոռութիւն հասցնել, և դու ուզում ես այդ բանը, պետք է հասցնես: Բայց ես չեմ կարող: Ինձ համար ավելի հեշտ է մարդուն դուրս նետել պատուհանից կամ գլուխը կրտրել կացնով, քան հասցնել դեմքին: Ատում եմ բռունցքի դատաստանը: Ավելի լավ է ինձ ծեծեն, թե եւ դա բոլորովին դուր

չի գալիս, ինքներդ էլ հասկանում եք, բայց ես սոսկալի վախենում եմ հասցնել մարդու երեսին, երեսից եմ վախենում։ Զեմ կաթող նայել այդ դեմքին, ահա թե որն է ցավը։ Եթե գոնե երկուսիս աչքերն էլ փակած լինեին, այնքան էլ տհաճ չէր լինի։ Տարօրինակ վախկոտություն է, որ մտածում եմ, բայց, այնուամենայնիվ, վախկոտություն է։ Սա ինձ շեմ խաբում։

Ու որքան շատ էի մտածում ձեռնոցների ու վախկոտության մասին, այնքան ավելի էր փշանում տրամադրությունս, և ես որոշեցի ճանապարհին մտնել մի որևէ տեղ ու խմել։ Էռնիի մոտ ես ընդամենը երեք բաժակ խմեցի, երրորդն էլ դեռ մինչև վերջ չխմեցի։ Մի բան կարող եմ ասել՝ խմել կարողանում եմ։ Կարող եմ թեկուզ ամբողջ գիշերը խմել ու ոչինչ չի նկատվի, եթե հատկապես տրամադրությունս տեղը լինի։ Հուտտոնի դպրոցում ես ու ընկերս՝ Ռայմոնդ Գուդֆարբը մեկ պինտա վիսկի գնեցինք ու խմեցինք եկեղեցում, շաբաթ երեկոյան։ Այնտեղ մեզ ոչ ոք չտեսավ։ Նա թուեղ հարբել էր, իսկ իմ վրայից ոչինչ չէր երևում, Ծա միայն շատ անկախ ու անհոգ էի զգում ինձ։ Միրտս խառնեց, երբ պակեցի քնելու, բայց դիտմամբ արեցի, կարող էի և ինձ զսպել։

Մի խոսքով, հյուրանոցի ճանապարհին ես շատ էի ուզում մտնել ինչ-որ մի խզճուկ բար, բայց այնտեղից դուրս ընկա՞ն երկու թուեղ հարբած մարդ ու հարցրեցին, թե որտեղ է մետրոն։ Նրանցից մեկը, որ նման էր իսկական իսպանացու, ամբողջ ժամանակ դեմքիս էր գլու՞մ գարշահոտ սպիրտը, մինչ ես կրացատրեի ինչպես գնալ։ Նույնիսկ ոտք չդրի այդ գարշելի բարը, պարզապես վերադարձա հյուրանոց։

Հուլում մարդ չկար, միայն հիսուն միլիոն սիգարետների քնթուկների հոտն էր կանգնած։ Գարշահոտություն։ Քունս չէր տանում, բայց շատ վատ էի զգում ինձ։ Տրամադրությունս անտանելի էր։ Ապրել չէի ուզում։

Ու այդ ժամանակ մի սոսկալի պատմության մեջ խրվեցի։ Դեռ ոտք չէի դրել վերելակ, որ վերելակավարն ասաց.

— Ուզո՞ւմ եք զվարճանալ, երիտասարդ։ Թե՞ արդեն ձեզ համար ուշ է։

— Ինչի՞ մասին եք ասում, — հարցնում եմ։ Բոլորովին չհասկացա ինչ է ակնարկում։

— Աղջիկ շե՞ք ուզում գիշերվա համար:

— Ե՛ս,— ասում եմ: Սոսկալի հիմար բան դուրս եկավ, միաժամանակ անհարմար, որ այդպես բացեիրաց առաջարկում են:

— Քանի՞ տարեկան եք, շե՞ք,— հանկարծ հարցնում է նա:

— Ի՞նչ է որ,— ասում եմ: Քսաներկու տարեկան եմ:

— Դե ինչպե՞ս: Յանկանո՞ւմ եք: Հինգ դոլլար ժամանակավոր, տասնհինգ՝ գիշերվա համար:— Նա նայեց ժամացույցին:— Մինչև առավոտվա տասներկուսը: Հինգ՝ ժամանակավոր, տասնհինգ՝ ամբողջ գիշերվա համար:

— Լավ,— ասում եմ: Սկզբունքորեն դեմ եմ նման բաներին, բայց այնքան տխուր էի, որ երկար չմտածեցի: Ցավն էլ հենց այդ է, որ երբ տխուր ես, մտածել էլ չես կարող:

— Ի՞նչ լավ: Ժամանակավոր, թե՞ ամբողջ գիշերը:

— Ժամանակավոր,— ասում եմ:

— Ծզավ: Ո՞ր համարում եք:

Նայեցի բանալու վրայի կարմիր համարանիշին:

— Տասներկու-քսաներկու,— ասում եմ: Արդեն զղջում էի, որ համաձայնեցի, բայց ուշ էր:

— Լավ, մի տասնհինգ ռուպեից կուզարկեմ:— Նա բացեց վերելակի դուռը, ես գուրս եկա:

— Է՛յ, սպասեցեք, իսկ նա լավի՞կն է,— հարցնում եմ:— Ծա պառավ չեմ ուզում:

— Ի՞նչ պառավ: Մի՞ անհանգստացեք, շե՞ք:

— Իսկ ո՞ւմ եմ վճարելու:

— Նրան,— ասում է,— բաց թողեք, շե՞ք,— ու նա գուռը չրխկացրեց քթիս առաջ:

Մտա համարս, մազերս թրչեցի, բայց ողնաձև են կտրված, և ոչ մի սանրվածք էլ չէր ստացվում: Հետո փորձեցի, թե բերանիցս հո չի զգացվում սիգարետների ու վիսկու հոտը, որ խմել էի էոնիի մոտ: Դա շատ հեշտ է, պետք է ավել շատ մոտ պահել բերանին և արտաշնչել դեպի վեր, դեպի քիթը: Շատ թունդ չէր, այնուամենայնիվ, մաքրեցի ատամներս: Հետո մաքուր վերնաշապիկ հագա: Ծիշտն ասած, չգիտեի՝ պե՞տք է հագուստներս փոխեմ հանուն պոռնիկի, թե ոչ: Բայց այսպես գոնե զրադմունք ունեի, թե չէ շատ էի

նյարդայնանում: Եթե ուզում եք ճիշտն իմանալ, ես կույս
էի: Ազնիվ խոսք: Քանի՞ անգամ է առիթ եղել անմեղությունս
կորցնելու, բայց չի ստացվել: Միշտ մի որևէ բան խանգարել
է: Օրինակ՝ եթե աղջկա տանն ես, կարող եմ հանկարծ գալ
ներս ծնողները, ավելի ճիշտ, վախենում ես, թե կգան: Իսկ
եթե աղջկա հետ նստած ես որևէ մեկի մեքենայի ետևի նըս-
տատեղին, ապա առջևում անպայման մեկ ուրիշ աղջիկ է
նստած ու նրան էլ է հետաքրքրում, թե ինչ է կատարվում
ետևում: Հասկանո՞ւմ եք, նա ամբողջ ժամանակ շուռ է գա-
լիս ու նայում, թե ինչ է կատարվում: Մի խոսքով, միշտ մի
որևէ բան խանգարում է: Այնուամենայնիվ, երկու անգամ դա
քիչ էր մնում տեղի ունենար: Հատկապես մի անգամը, ես
լավ եմ հիշում: Սակայն էլի մի բան խանգարեց, բայց մո-
ռացել եմ, թե հատկապես ինչ: Կարևորն այն է, որ հենց բանը
հասնում է գրան, ապա աղջիկը, եթե նա պոռնիկ չէ կամ
նման մի բան, անպայման ասում է. «Պետք չէ, թո՛ղ»: Ու
ամբողջ ցավն այն է, որ ես լսում եմ նրան: Ուրիշները չեն
լսում: Բայց ես չեմ կարող: Ես լսում եմ: Երբեք չես հասկա-
նում՝ ես իսկապե՞ս չի ուզում, թե ուղղակի վախենում է, թե
դիտմամբ է ասում՝ «թող», որպեսզի դո՛ւ մեղավոր լինես,
եթե որևէ բան պատահի, և ոչ թե ինքը: Մի խոսքով, ես ան-
միջապես ենթարկվում եմ: Կարևորն այն է, որ միշտ խղճում
եմ նրանց: Հասկանո՞ւմ եք, աղջիկներն այնքան հիմար են,
ուղղակի վաչ է: Հենց որ սկսում ես մի քիչ պաշպչել, և այլն,
անմիջապես գլուխները կորցնում են: Հապա մի ուշադրու-
թյուն դարձրեք աղջկա վրա, երբ նա թունդ բռնկվում է՝
հիմարների հիմարն է: Ինքս էլ չեմ հասկանում, նրանք ասում
են «պետք չէ», ես էլ ենթարկվում եմ: Հետո փոշմանում եմ,
երբ նրան տուն եմ ուղեկցում, բայց միևնույն է, էլի ենթարկ-
վում եմ:

Իսկ հիմա, մինչ փոխում էի վերնաշապիկս, մտածեցի, որ
վերջապես առիթը եկել է: Մտածեցի, քանի որ նա պոռնիկ է,
ապա գոնե որևէ բան կսովորեմ նրանից, գուցե երբևէ ամուս-
նանում եմ: Երբեմն անհանգստանում եմ դրա համար: Հուտ-
տոնի դպրոցում ես մի գրքույկ կարդացի խիստ նուրբ, վայել-
չատես ու անբարոյազան մի տիպի մասին: Նրա անունը մոսյո
Քլանշար էր, այսօրվա պես հիշում եմ: Գիրքը գարշելի բան

էր. բայց այդ Բլանշարը՝ ոչինչ, նա հոյակապ գղլյակ ունեւր Ռիվիերայում, Եվրոպայում, Ու ազատ ժամանակ նա գլխավորապէս զբաղւում էր ինչ-որ կանանց քոթակելով, Ընդհանրապէս նա քաջ մարդ է եղել և այլն, բայց կանանց այնքան է ծեծել, որ ուշաթափւիլ են։ Մի տեղ նա ասում է՝ կնոջ մարմինը ջութակ է, պետք է հրաշալի երաժիշտ լինել, որպէսզի ստիպես նրան լավ հնչել։ Ընդհանրապէս անպետք բան էր այդ գիրքը, — դա եւ լավ գիտեմ, — բայց այդ ջութակը իմ ուղեղից դուրս չէր գալիս։ Այ թե ինչու էի ուզում գոնե մի քիչ բան սովորել, որ ամուսնութունից հետո պետք գար ինձ։ Քոֆֆիլդը և նրա կախարդական ջութակը, գրողը տանի։ Ընդհանրապէս զարշանք է, իսկ գուցե և՛ այնքան, Ծն կուզենայի փորձված լինել նման գործերում։ Թե չէ, ճիշտն ասած, երբ աղջկա հետ եմ լինում, չգիտեմ, թե ինչպէս պետք է վարվեմ։ Օրինակ՝ այն աղջիկը, որ պատմեցի, թե քիչ էր մնում նրա հետ ամեն ինչ լինել, մի ամբողջ ժամ շարշարվեցի, մինչև որ հանեցի նրա անիծյալ կրծքակալը։ Իսկ երբ հանեցի վերջապէս, նա պատրաստ էր թքելու երեսիս։

Ու այսպէս անցուղարձ էի անում սենյակում և սպասում պոռնիկի գալուն։ Անընդհատ մտածում էի՝ գոնե հաճելի լինի։ Ինչէ, ինձ համար միևնույն էր։ Միայն թե շուտ վերջանար այդ ամենը։ Վերջապէս դուռը ծեծեցին, և ես գնացի բացելու, բայց ճամպուռուկս ոտքի տակ էր դրված, կպա ու տյնպէս շրմփացի հատակին, որ քիչ մնաց ոտքս չարդեի։ Միշտ այդպէս եմ, ամենակարեւոր պահին կսայթաքեմ։

Բացեցի դուռը, պոռնիկը կանգնած էր այնտեղ։ Նա սպորտաչին վերարկուով էր, առանց գլխարկի։ Մազերը բաց գույնի էին, բայց, երևում է, ներկած էին։ Ու բոլորովին էլ պառավ չէր։

— Բարեւ ձեզ, — ասում եմ ամենաազնվական տոնով, գետինը մտնեմ ես։

— Մորիսը ձե՞ր մասին էր ասում, — հարցնում է։

Նա այնքան էլ բարեհամբույր տեսք չուներ։

— Վերելակավա՞րը։

— Այո։

— Այո, իմ մասին։ Ներս եկեք, խնդրեմ, — ասում եմ։ Ծն

խոսում էի անբռնազրոսիկ տոնով, աստված վկա: Ավելի ու
ավելի անբռնազրոսիկ:

Նա ներս եկավ, վերարկուն հանեց ու գցեց մահճակալին:
Նրա հագին կանաչ գույնի զգեստ կար: Հետո կողքանց նստեց
գրասեղանի մոտ դրված բազկաթոռին ու սկսեց ոտքը վեր
ու վար անել: Ոտքը գցել է ոտքին ու օրորում է վեր ու վար:
Նյարդայնանում է, նույնիսկ նման չէ պոռնկուհու: Երևի այն
պատճառով, որ շատ է ջահել, աստված վկա: Երևի ինձնից
էլ ջահել: Ես նստեցի կողքի մեծ բազկաթոռին ու սիգարետ
առաջարկեցի նրան:

— Ձեմ ծխում, — ասում է: Ձայնը բարակ-բարակ է: Եվ
խոսում է շատ ցածր: Նույնիսկ «շնորհակալություն» չասաց,
որ սիգարետ առաջարկեցի: Երևում է, նրան այդպիսի բաներ
չեն սովորեցրել:

— Թույլ տվե՞ք ներկայանալ, — ասում եմ: — Իմ անունը
Ջիմ Ստիլ է:

— Դուք ժամացույց ունե՞ք, — ասում է: Թքած ունի, թե
իմ անունը ինչ է: — Լսեցե՞ք, — ասում է, — դուք քանի՞ տա-
րեկան եք:

— Ե՛ս: Քսաներկու:

— Փչեց:

Տարօրինակ է, որ այդպես ասաց: Ոնց որ դպրոցական:
Ես մտածում էի, որ պոռնկուհին կասի. «Ձէ՛ մի, գրողը տա-
նի» կամ «Վե՛րջ տուր», իսկ նա մանկահանորեն՝ «փչե՛ց»:

— Իսկ դո՛ւք ինչքան եք:

— Որքան որ պետք է, — ասում է: Նույնիսկ սրամտում
է, պատկերացրե՞ք: — Դուք ժամացույց ունե՞ք, — հարցնում
է, հետո վեր է կենում ու զգեստը գլխի վրայով հանում է:

Ես սոսկալի շփոթվեցի, որ նա զգեստը հանեց: Այնպես
անսպասելի էր, ազնիվ խոսք: Դիտեմ, որ եթե քո ներկայու-
թյամբ հանում են զգեստը, ապա դու պետք է որոշ բան
զգաս: Ես ընդհակառակը՝ շփոթվեցի ու ոչ մի բան էլ չզգացի:

— Ժամացույց ունե՞ք:

— Ձէ՛, չէ՛, — ասում եմ: Օ՛հ, որքան էի անհարմար
զգում: — Ձեր անունն ի՞նչ է, — հարցնում եմ: Նա միայն
վարդագույն շապիկով էր: Սոսկալի անհարմար էր: Ազնիվ
խոսք, անհարմար էր:

— Սանի,— ասում է:— Դե, շարժվիր:

— Իսկ մի՞թե դուք չեք ուզում նախ գրուցել,— հարցնում եմ ես: Երեխայություն է, իհարկե, բայց ես սոսկալի անհարմար էի զգում:— Մի՞թե դուք այդպես շտապում եք:— Նա նայեց ինձ, ինչպես կնայեն հոգեկան հիվանդին:

— Ի՞նչ խոսելու բան կա,— հարցնում է:

— Զգիտեմ, Հենց այնպես: Կարծում էի, երևի կցանկանաք մի քիչ գրուցել:

Նա նորից նստեց սեղանի մոտի բազկաթոռին: Բայց դա նրա սրտովը չէր: Էլի սկսեց օրորել ոտքը. շատ նյարդային ազդիկ է:

— Գուցե սիգարետ կցանկանայիք,— հարցնում եմ: Մոռացել էի, որ նա չի ծխում:

— Ես չեմ ծխում: Լսեցեք, եթե ասելու բան ունեք, ասեցեք: Ես ժամանակ չունեմ:

Բայց բոլորովին չգիտեի, թե ինչ խոսեմ նրա հետ: Կցանկանայի հարցնել, թե ինչպես է պոռնիկ դարձել, բայց վախեցա: Միևնույն է, չէր ասի:

— Նյու-Յորքի՞ց եք,— հարցնում եմ: Ուրիշ բան չգտա հարցնելու:

— Զէ, Հոլիվուդից եմ,— ասում է: Հետո վեր կացավ ու մտեցավ մահճակալին, որտեղ բնկած էր նրա զգեստը:— Կախիչ ունե՞ք, թե չէ կճմրթվի զգեստս, նոր եմ բերել մաքրման կետից:

— Իհարկե,— ասում եմ:

Շատ ուրախացա, որ գործ ճարվեց: Զգեստը վերցրի ձեռքից ու կախեցի պահարանում: Տարօրինակ է, բայց տխրեցի, երբ կախում էի զգեստը: Պատկերացրի, թե ինչպես է նա մտնում խանութ ու գնում զգեստը, և ոչ ոք չի կասկածում, որ նա պոռնիկ է: Գործակատարը, հավանաբար, մտածում է, որ սովորական աղբիկ է, ու վերջ: Շատ տխրեցի, ինքս էլ չեմ իմանում ինչու:

Հետո նորից նստեցի, փորձեցի խոսք բանալ: Բայց մի՞թե նման գրուցակցուհու հետ կարող ես խոսել:

— Դուք ամեն երեկո աշխատո՞ւմ եք,— հարցրի ու անմիջապես էլ զգացի, որ սարսափելի բան եմ հարցնում:

— Ըհը՛,— ասում է: Նա արգեն քայլում է սենյակում, սեղանի վրայից վերցրեց մենյուն ու կարգաց:

— Իսկ ցերեկն ի՞նչ եք անում:

— Նա ուսերը թոթվեց: Ուսերը նիհարի՛կ, նիհարի՛կ են:

— Քնում եմ, Գնում եմ կինու:— Նա ցած դրեց մենյուն ու նայեց ինձ:— Լսիր, ինչո՞ւ ենք... Ես ժամանակ չունեմ...

— Գիտեք ինչ,— ասում եմ:— Ես ինձ լավ չեմ զգում: Յանր օր եմ անցկացրել: Ազնվորեն եմ ասում: Ես ձեզ կվճարեմ ինչ-որ պետք է, բայց դուք ինձնից չե՞ք նեղանա, եթե ոչինչ չընե՞ք:

Վատն այն էր, որ ոչինչ չէի ուզում: Ծիշտն ասած, ինձ համակել էր թախիծը, և ոչ թե ինչ-որ ոգևորություն: Նա սոսկալի թախիծ էր պատճառում ինձ: Հապա նրա կանաչ զգե՛ստը, որ կախված էր պահարանում: Հետո, բացի այդ էլ, ինչպե՞ս կարելի է այդպիսի բանով զբաղվել մի մարդու հետ, որը մի ամբողջ կեսօր նստում ու ապառչ կրկնենք էր նայում: Չէի կարող, և վերջ, ազնիվ խոսք:

Նա մոտեցավ ինձ ու այնպես տարօրինակ նայեց, ասես չէր հավատում:

— Ի՞նչ է սրտահեղ,— հարցնում է:

— Ոչ մի բան,— ասում եմ: Այստեղ ինքս էլ սկսեցի նյարդայնանալ:— Ես, պարզապես, վերջերս եմ վիրահատություն ենթարկվել:

— Հետո՞: Ի՞նչդ են կտրել:

— Էն բանը, դե՛ կլավիկորդան:

— Հա՛, իսկ որտե՞ղ է էդ բանը:

— Կլավիկորդա՞ն,— ասում եմ: Գիտեք, դա շատ խորն է, ողնուղեղի մեջ: Շատ խորը, գլխեք, անմիջապես ողնուղեղի մեջ:

— Հա՛,— ասում է:— Դա շատ վատ-բան է:— Ու մեկ էլ փզվում է ծնկներով:— Իսկ դու լավիկն ես:

Ես սոսկալի նյարդայնանում էի: Փչում էի աչք ու ձախ:

— Լավ չեմ առողջացել,— ասում եմ:

— Դու նման ես մի արտիստի, կինոյից: Գիտե՞ս: Ի՞նչ էր անումը: Ախր գիտես, է՛: Ինչ էր անո՞ւնը:

— Զգիտեմ,— ասում եմ: Իսկ նա չի իջնում իմ ծնկներից:

— Դե չէ, գիտես, Մեկվին Դուգլասի հետ էր խաղում, նա, որ կրտսեր եղբոր դերն էր կատարում։ Որ ընկավ նավակից։ Հիշեցի՞ր։

— Ձէ, չհիշեցի։ Ես ընդհանրապես կինո չեմ գնում։— Այստեղ նա սկսեց լկտվել։ Այնպես կոպտորեն, հասկանում եք։

— Վերջ տվեք, խնդրեմ,— ասում եմ։— Տրամագրութուն չունեմ։ Ասացի, չէ՞, նոր եմ վիրահատութունից՝ վեր կացել։

Սնկներիցս չէր իջնում, բայց մեկ էլ ծուռ նայեց ինձ, իսկ աչքերը սոսկալի շարութիւն էին արտահայտում։

— Լսիր,— ասում է,— ես քնած էի, իսկ այդ գրողի տաքած Մորիսը ինձ արթնացրեց։ Ինչ է, քո կարծիքով...

— Ասացի, չէ՞, որ կվճարեմ։ Ազնիվ խոսք, կվճարեմ։ Շատ փող ունեմ։ Բայց նոր եմ վեր կացել ծանր վիրահատութունից, դեռ չեմ առողջացել։

— Հապա էլ ինչո՞ւ էիր Մորիսին ասում, թե քեզ աղջիկ է հարկավոր։ Եթե վիրահատել են քո այգ, ինչ էր անունը... Ինչո՞ւ էիր ասում։

— Կարծում էի, մի քիչ լավ կզգամ ինձ։ Բայց ժամանակից շատ շուտ եմ ոտքի ելել։ Լուրջ եմ ասում։ Մի՛ նեղացեք։ Մի բոպե վեր կացեք, միայն դրամապանակս վերցնեմ։ Վե՛ր կացեք մի բոպե։

Սոսկալի կատաղած էր, բայց, այնուամենայնիվ, իջավ ծնկներիցս, այնպես որ հնարավորութիւն ունեցա մոտենալու պահարանին և հանելու դրամապանակս։ Ես հինգ դոլար հանեցի ու տվեցի նրան։

— Շատ շնորհակալ եմ,— ասում եմ,— շատ-շատ շնորհակալութիւն։

— Այստեղ հինգ է, իսկ դինը՝ տասն է։

Երևում է, ինչ-որ բան էր որոշել։ Իզուր չէր, որ վախեալ եղև էի, համոզված էի, որ այդպես էլ լինելու է։

— Մորիսն ասաց՝ հինգ,— ասում եմ։— Նա ասաց, մինչև առավոտ տասնհինգ, իսկ ժամանակավորը՝ հինգ։

— Ոչ, տասը։

— Մորիսն ասաց՝ հինգ,— ասում եմ։— Ներեցեք, ազնիվ խոսք, բայց ավելին չեմ կարող։

Նա թոթվեց ուսերը, ինչպես քիչ առաջ, խիստ արհամարհանքով:

— Բարի եղեք, տվեք զգեստս: Եթե ձեզ համար դժվար է, իհարկե:

Սոսկալի աղջիկ է: Շատ բարաբիկ ձայնով է խոսում, բայց միևնույն է, նրա հետ սոսկալի է: Եթե նա մի հաստամարմին պառավ պոռնկուհի լիներ, ամբողջովին քամսված, ապա այդքան սարսափելի չէր լինի:

Հանեցի զգեստը: Նա հագավ: Հետո վերցրեց վերարկուն:

— Դեհ, առայժմ, հիմարիկ,— ասում է:

— Առայժմ,— ասում եմ: Ես նրան շնորհակալություն չհայտնեցի: Եվ լավ է, որ չհայտնեցի:

14

Նա գնաց, իսկ ես նստեցի բազկաթոռին ու իրար ետեփք երկու սիգարետ ծխեցի: Դրսում արդեն լույսը բացվում էր: Տեր աստված, այս որքան վատ եմ զգում ինձ: Այնպիսի դատարկություն էր, որ պատկերացնել անգամ չեք կարող: Ու ես սկսեցի բարձրաձայն զրուցել Ալլիի հետ: Հաճախ եմ նրա հետ զրուցում, երբ թախիժը պատում է հոգիս: Ես նրան ասում եմ. թող վերցնի հեծանիվը ու ինձ սպասի Բոքի Ֆելոնի տան մոտ: Բոքի Ֆելոնը ապրում էր Մեյնոմ, մեր տան մոտ, դա վաղուց էր: Եվ ահա թե ինչ եղավ: Ես ու Բոքին որոշել էինք հեծանիվներով գնալ Սեդերբիգո լճի մոտ: Մտադիր էինք նախաճաշ վերցնել ու այն ամենը, ինչ անհրաժեշտ կլիներ, և մեր փոքր տրամաչափի հրացանները: մենք շատ փոքր էինք ու կարծում էինք, թե փոքր տրամաչափի մեր հրացաններով կարող ենք որս խփել: Մի խոսքով, Ալլին լսել էր ինչպես ենք պայմանավորվում, ու խնդրում էր իրեն էլ վերցնենք, իսկ ես նրան շվերցրի, ասացի՝ դեռ փոքր ես: Իսկ հիմա, երբ թախիժը համակում է սիրտս, ես նրան ասում եմ. «Լավ, վերցրու հեծանիվդ ու ինձ սպասիր Բոքի Ֆելոնի տան մոտ: Միայն թե մի՛ ուշանա»:

Ոչ թե ես նրան երբեք ինձ հետ չէի տանում: Չէ՛, տանում էի: Բայց այդ օրը շտաբա: Իսկ նա բոլորովին չէր նե-

գացել, — նա երբեք չէր նեղանում, — բայց ես միշտ այդ մասին հիշում էի, երբ շատ էի տխուր ընկնում:

Վերջապես, այնուամենայնիվ, հանվեցի ու պառկեցի: Պառկեցի ու մտածում եմ. աղոթե՛մ, թե չէ: Բայց բան չըստացվեց: Չեմ կարողանում աղոթել, նույնիսկ երբ ուզում եմ: Նախ՝ ես մասամբ աթիստ եմ: Քրիստոսն ընդհանրապես ինձ դուր է գալիս, բայց աստվածաշնչային մեղաժխտական փորձությունը՝ ոչ այնքան: Վերցնենք հենց թեկուզ առաքյալներին: Ճիշտն ասած, նրանք ինձ սոսկալի կատաղեցնում են: Իհարկե, երբ Քրիստոսը մեռավ, նրանք իրենց վատ չափհեցին, բայց քանի դեռ կենդանի էր, նրանցից միայն վնաս էր տեսնում: Անընդհատ խաբում էին նրան: Աստվածաշնչի մեջ ամենից քիչ ինձ այդ առաքյալներն են դուր գալիս: Ճիշտն ասած, Քրիստոսից հետո ես Աստվածաշնչից սիրում եմ այն խենթուկին, որ ապրում էր քարանձավում ու ամբողջ ժամանակ իրեն ճանկոտում էր քարերով և այլ բաներով: Ես այդ ողորմելի հիմարին տասն անգամ ավելի եմ տիրում, քան առաքյալներին: Երբ Հուստատի դուրոցում էի, ես միշտ վիճում էի մեր հարկում ապրող մի տիպի՝ Արթուր Չայլդսի հետ: Այդ Չայլդսը կվակեր՝ էք և միշտ Աստվածաշնչին էր կարդում: Նա լավ տղա էր, ես սիրում էի նրան, բայց Աստվածաշնչի հարցում մենք տարբեր կերպ էինք դատում, հասկապես առաքյալների հարցում: Նա ինձ համոզում էր, որ եթե ես առաքյալներին չեմ տիրում, ուրեմն Քրիստոսին էլ չեմ սիրում: Նա ասում էր, քանի որ Քրիստոսն ինքն է իր առաքյալներին ընտրել, ուրեմն պետք է նրանց սիրել: Իսկ ես ասում էի. գիտե՛մ, որ նա ինքն է ընտրել, բայց ընտրել է պատահմամբ: Ասում էի, որ Քրիստոսը ժամանակ շուներ ընտրություն կատարելու, ես բռնորովին էլ չեմ ժեղադրում նրան: Մի՞թե նա մեղավոր էր, որ ժամանակ շուներ: Հիշում եմ, մի անգամ հարցրի Չայլդսին. ինչ է կարծում նա, Հուդան, որ մատենեց Քրիստոսին, ինքնասպան լինելուց հետո գժո՞խք ընկավ, թե չէ:

1 Քրիստոնեական բողոքական աղանգ, որ առաջացել է XVII դ. Անգլիայում: Լայնորեն տարածված է Հյուսիսային Ամերիկայում:

Չայլդսը ասում է, իհարկե, ընկալւո՛ւնք այստեղ ոչ մի կերպ չէի կարողանում համաձայնել նրա հետ: Ես ասում եմ. գրազ կգամ հազար դոլլարով, որ Քրիստոսը ոչ մի դեպքում այդ ողորմելի Հուդային դժոխք չէր ուղարկի: Ես հիմա էլ գրազ կգալի հազար դոլլարով, եթե այդքան ունենայի: Այդ առաքյալներն, օրինակ, անպայման դժոխք կուղարկեին Հուդային, առանց տատանվելու: Իսկ Քրիստոսը՝ ո՛չ, զլխովս եմ երդվում: Այդ Չայլդսն ասում էր, որ ես այդպես եմ մտածում, որովհետեւ եկեղեցի չեմ գնում: Ինչ որ ճիշտ է, ճիշտ է, չեմ գնում: Նախ՝ իմ ծնողները տարբեր հավատի են, ու մեր քնտանիքում բոլոր երեսաներս աթիւստներ են: Անկեղծ ասած, հոգևորականներին ես տանել չեմ կարողանում: Բոլոր գալուցներում, որտեղ որ ես սովորել եմ, բոլոր հոգևորականներն էլ հենց որ տեսնում են քարոզել, նրանց ձայնը դառնում է քաղցր-մեղմ, անտանելի: Մ'է, ասում եմ դրանց: Չեմ հասկանում, թե ինչու չեն կարողանում սովորական ձայնով խոսել: Այնքան են ծանաղում, որ անհնար է լսելը:

Մի խոսքով, երբ պառկեցի, ոչ մի աղոթք չեկա՞մ միտքս: Հենց ուզում եմ մի աղոթք հիշել, այդ Սանիի ձայնն եմ լսում, որ ինձ հիմարիկ անվանեց: Ի վերջո նստեցի անկողնիս մէջ ու մի սիգարետ էլ ծխեցի: Փննորից դուրս գալուց հետո երեկ աղքատ երեւո՛ւ տուի սիգարետ ծխած կլիներ:

Ու հանկարծ հենց որ պառկեցի, ինչ-որ մեկը ծեծեց դուռը: Հույսով մտածում էի, որ երեկ իմ գուռը չեն ծեծում, բայց հրաշալի հասկանում էի, որ հենց իմ գուռն է: Գլխեմ ինչու, բայց անմիջապէս հասկացա ով է: Ես շատ զգայուն եմ:

— Ա՛՞՞՞՞՞՞՞՞՞ է, — հարցնում եմ: Շատ վախեցա: Այդպիսի հարցերում վախկոտ եմ:

Նորից ծեծեցին: Միայն թե ավելի ուժգին:

Վերդպահս վեր կացա, միայն պիտամայով, ու բացեցի դուռը: Նուրբիակ լույսը վառելու հարկ չեղա՞մ. արդեն առավոտ էր: Շեմքին կանգնած էին առջ. Սանին ու Մորիսը՝ պզուկոտ վերելակալարը:

— Ի՞նչ է պատահել, — հարցնում եմ: — Ի՞նչ եք ուզում: — Չայնս սոսկալի դողում էր:

— Դատարկ բան, — ասում է այդ Մորիսը: — Ընդամեն-

նը հինգ դուլլար:— Նա խոսում էր երկուսի փոխարեն, իսկ աղջնակը կանգնել էր բերանը բաց և ոչինչ չէր ասում:

— Ես նրան արդեն վճարել եմ,— ասում եմ:— Ես նրան հինգ դուլլար եմ տվել: Իրեն հարցրեք:— Օհ, ինչպե՞ս էր դողում ձայնս:

— Տասը պետք է տաք, շեֆ: Ես ձեզ ասացի, տասը ժամանակավորապես, տասնհինգ՝ ամբողջ գիշերվա համար: Ես ձեզ ասացի, չէ՞:

— Ըիշտ չէ, շեք ասել: Դուք ասացիք՝ հինգ ժամանակավորապես, տասնհինգ՝ ամբողջ գիշերվա համար, ես շատ լավ եմ լսել...

— Շուտ արեք, շեֆ:

— Ինչի՞ համար,— հարցնում եմ: Աստված իմ, սիրտս աթպես էր տրոփում, որ ասես հիմա դուրս է թռչելու: Գոնե հագնված լինեի: Անտանելի է պիժամայով կանգնել, երբ այգալիսի բան է կատարվում:

— Դե տվե՛ք, շեֆ, տվե՛ք,— ասում է Մորիսը: Ու այնպես է հրում իր կեղտոտ թաթով, որ քիչ է մնում շրմփամ հատակին. շատ ուժեղ էր շան որդին: Ու գեռ չէի սթափվել, որ երկուսն էլ հայտնվեցին սենյակում: Այնպիսի տեսք ունեին, ասես գա իրենց սենյակն էր: Սանին նստեց լուսամուտագոգին: Մորիսը նստեց բազկաթոռին ու արձակեց օձիքը. նրա հագին վերելակավարի համազգեստ էր: Տեղ աստված, ինչպե՞ս էի նյարդայնանում:— Դե լավ, շեֆ, հանեք փողերը, ես գործի պիտի գնամ:

— Ձեզ արդեն ասացի, այլևս ոչ մի ցինտ պարտք չեմ: Ես նրան հինգանոց եմ տվել:

— Հերիք է աչքներիս թող փռեք, փողը դրեք սեղանին:

— Ինչի՞ համար պետք է հինգ դուլլար էլ տամ.— ասում եմ ես, ու ձայնս այնպե՞ս է դողում:— Դուք ուզում եք ինձ կողոպտել:

Մորիսը մինչև վերջ արձակեց բաճկոնի կոճակները: Դրա տակ կեղծ օձիք էր, առանց վերնաշապկի: Նա հաստ, մազոտ ու վիթխարի փոր ունեի:

— Ոչ ոք ոչ ոքի չի ուզում կողոպտել,— ասում է նա.— Փողը տվեք, շեֆ:

— Չեմ տա:

Դեռ խոսքը բերանումս՝ նա վեր կացավ ու եկավ ինձ վրա: Նա այնպիսի տեսք ուներ, ասես սոսկալի հոգնած էր կամ ուղղակի զահլան գնացել էր: Տեր աստված, ինչպե՞ս վախեցաւ: Հիշում եմ, ձեռքերս խաշեցի կրծքիս: Ամենավառն այն էր, որ ես պիտամայով էի:

— Փողը տվեք, շեֆ,— նա կիպ մոտեցավ ինձ: Անվերջ նույն բանն էր կրկնում:— Տվեք փողը, շեֆ:— Իսկակա՞ն կբետին:

— Ձե՛մ տա:

— Շեֆ, դուք ինձ համբերությունից հանում եք: Ստիպված կլինեմ ձեզ հետ կոպտորեն վարվել: Ձեմ ուզում ձեր քեֆին կպչեմ, բայց երևում է ուրիշ ճար չկա: Գուք մեզ պարտք եք հինգ գոլլար:

— Ես ոչ մի բան էլ պարտք չեմ,— ասում եմ:— Իսկ եթե մատով կպել եք ինձ, այնպես կգոռամ, որ ամբողջ հյուրանոցը գլխիդ կհավաքեմ: Ոստիկանությանը, բոլորին ոտքի կհանեմ,— խոսում եմ, բայց ձայնս դռնդռդի պես գողում է:

— Դե գոռա՛, Գոռա՛, ինչքան քեֆդ կտա: Սկսի՛ր: Ուզում ես, ծնողներդ իմանան, որ գիշերն աղչկա հետ ես անցկացրե՞լ: Հլա դեռ լավ ընտանիքի զավակ ես համարվում:— Շա՛տ խորամանկն էր այդ շան որդին: Շա՛տ:

— Ինձ հանգիստ թողեք: Ուրիշ բան, եթե ասած լինեիք՝ տասց: Դուք որոշակիորեն ասացիք...

— Փողը տալի՞ս եք, թե չէ,— նա ինձ դեմ տվեց գանձեր: Իր փրշոտ ուռած փորը ուղղակի գցել էր վրաս:

— Հանգիստ թողեք ինձ ու կորեք իմ սենյակից,— ասացի: Իսկ ինքս ձեռքերս խաշել ու տեղիցս էլ չեմ շարժվում: Տեր աստված, ինչպիսի՞ ոչնչություն եմ ես:

Հանկարծ Սանին խոսեց. մինչ այդ նա լուռ էր:

— Լսիր, Մորիս, վերցնե՛մ գրա գրամատյանակը: Այ, այնտեղ է, այն բանի վրա...

— Այո՛, այո՛, վերցրու:

— Արդեն վերցրի,— ասում է Սանին ու ինձ ցույց տալիս հինգ գոլլարանոցը:— Տե՛ս, ավելին չեմ վերցնում, միայն պարտքս: Ես գող չեմ: Մենք գող չենք:

Ու հանկարծ ես լաց եղա, չեմ ուզում լալ, բայց լալիս եմ:

— Հա՛, գող չեք: Հինգ գողարք գողանում են ու ասում՝
գող չենք:

— Ձա՛յնդ,— ասում է Մորիսն ու Գրում ինձ:

— Թող կորչի, լսո՛ւմ ես,— ասում է Սանին:— Արի
գնանք: Մենք մեր պարտքն ստացանք: Գնա՛նք: Լսո՛ւմ ես,
գնանք այստեղից:

— Գալիս եմ,— ասում է Մորիսը, բայց կանգնած է գին:

— Մորիս, լսո՛ւմ ես, ասում եմ, թո՛ղ դրան:

— Իսկ ո՞վ է նրան ձեռք տալիս որ,— պատասխանում
է նա անմեղ ծայնով: Ու հանկարծ այնպե՛ս է հասցնում պի-
ժամայիս: Չեմ ասում, թե որ մասիս, բայց սոսկալի ցավ
զգացի: Ծս գոռացի, որ նա կեղտոտ, ստոր կրետին է:

— Ի՞նչ ասացիր,— ասում է: Ու ձեռքը դրել է թկանջին
ինչպես խուլը:— Ինչ ասացի՞ր: Ծս ո՞վ եմ:

Իսկ ես կանգնած զոռում եմ: Կատաղությունս գալիս է,
համբերությունից հանեց ինձ:

— Դու ստո՞ր, կեղտո՞տ կրետին ես,— ասում եմ:— Կեղ-
տոտ կրետին ես, խաբեբա, իսկ մի երկու տարի հետո մու-
րացիկ ես դառնալու, փողոցներում ողորմություն հավաքես:
Բլուզդ փսխքոտած, կեղտոտ, հոտած ման ես գալու փողոց-
ներում...

Այստեղ նա այնպես հասցրեց, որ չկարողացա մի կողմ
թեքվել, սոսկալի հարված զգացի փորիս:

Գիտակցությունս չկորցրի, որովհետև հիշում եմ, հետա-
կին ընկած նայում էի, թե ինչպես գնացին նրանք ու իրենց
ետևից ծածկեցին դուռը: Երկար ժամանակ վեր չէի կենում
տեղիցս, ինչպես այն ժամանակ Ստրեդլիթերի հետ կռվե-
լուց հետո... Բայց հիմա ինձ թվում էր, թե մեռնում եմ, ազ-
նիվ խոսք: Թվում էր, թե խեղդվում եմ, շունչս կտրվում էր,
չէի կարողանում արտաշնչել: Իսկ երբ ելա ե գնացի լոգա-
րան, չէի կարող նույնիսկ կռանալ, երկու ձեռքով բռնել էի
փորս:

Բայց ես, հավանաբար, խենթ եմ, աստված վկա, գիժ եմ
ուղղակի: Լոգարան գնալիս երեակայեցի, թե իբր գնդակ կա
աղիքներիս մեջ: Երեակայեցի, թե Մորիսը կրակել է ինձ վրա:
Ու հիմա գնում եմ լոգարան, որպեսզի մի կույմ հին վիսկի
խմեմ, նյարդերս հանգստացնելու համար, և գործի անցնեմ:

Պատկերացրի, որ դուրս եմ գալիս լողարանից արդեն հագնւած, ատրճաճակը ձեռքիս, ու թեթեակի օրորվում եմ: Ու իջնում եմ աստիճաններով, վերելակ, իհարկե, չեմ նստում: Գնում եմ բազրիքից բռնած, արյունը կաթում է բերանիս անկյունից: Ես մի քանի հարկ այդպես ցած կիջնեի փորս բռնած, արյունը կհոսեր հատակի վրա, ու հետո կկանչեի վերելակը: Ու հենց որ այդ Մորիսը բացեր դուռը, տեսներ ինձ ատրճաճակը ձեռքիս, կգոռար սարսափից, վայնասուն կբարձրացներ, որպեսզի ձեռք չտամ իրեն: Բայց ես նրան ցույց կտայի: Միանգամից վեց գնդակ կարձակեի նրա ճարպոտ ու փրշոտ փորի մեջ: Հետո ատրճաճակը կնետեի վերելակի հորը, իհարկե, նախապես մաքրելով մատնահետքերու: Ապա կսողայի իմ համարը ու կզանգահարեի Զեյնին, որպեսզի նա գար ու կապեր իմ վերքը: Ու պատկերացնում էի, թե նա ինչպես է սիգարետը բռնել իմ շրթունքների մոտ, իսկ ես ծխում եմ ու արնաքամ լինում:

Անիծյալ կինու: Այ թե ինչ օրի է գցում մարգուհ: Ինքներդ էլ հասկանում եք...

Ես լողարանում նստեցի մոտ մի ժամ, լողանք ընդունեցի, մի քիչ ուշքի եկա: Հետո անկողին մտա: Երկար ժամանակ չէի կարողանում քնել, — բուլբուլին չէի հագնել, — բայց թ վերջո քնեցի: Շատ էի ուզում վերք տալ կյանքիս: Պատուհանից դուրս նետվել: Թեթեալ գուրգուռանքների, եթե համոզված լինեի, որ որևէ մեկը անմիջապես կմոտենա ու կծածկի ինձ: Զէի ցանկանա, որ ինչ-որ հետաքրքրասեր ապուշներ հավաքվեն նայելու, թե ես ինչպես եմ ընկած արնաշաղախ վիճակում:

Երկար չքնեցի, կարծեմ ժամը տասն էր, երբ արթնացա: Մի սիգարետ ծխեցի ու անմիջապես զգացի, որ շատ քաղցած եմ: Բրոսսարի ու էկլիի հետ էգբսթաունում կերած կոտլետից հետո բան չէի կերել: Դա այնքան վաղուց էր, ասես տասնհինգ տարի էր անցել: Հեռախոսը կողքիս էր, ուզում էի զանգահարել ու պատվիրել, որ նախաճաշ մատուցեն համարում, բայց վախեցա, թե այդ վերելակավար Մո-

րիսի հետ կուղարկեն, իսկ եթե կարծում եք, որ երազում էի նրան տեսնել, շատ եք սխալվում: Պառկել ու սիգարետ էի ծխում: Ուզում էի զանգահարել Զեյնին, իմանալ տա՞նն է արդյոք, բայց տրամադրություն չունեի:

Այդ ժամանակ զանգահարեցի Սալլի Հեյսին: Նա Մերի է. Ուդրոֆի պանսիոնում էր սովորում և գիտեի, որ արդեն տանը կլինի. մի շաբաթ առաջ էի նրանից նամակ ստացել: Ոչ թե նրա համար գծվում էի, այլ ուղղակի ծանոթներ էինք, ու ես հիմարաբար կարծում էի, թե նա խելացի է: Այդպես էի կարծում, որովհետև նա շատ-շատ բան գիտեր թատրոնի, պիեսների և ամեն տեսակ գրականության մասին: Եթե մարդը հարուստ է նման գիտելիքներով, ապա միանգամից դժվար է գլուխ հանել՝ հիմար է նա, թե ոչ: Ես այդ Սալլի Հեյսից տարիներ շարունակ գլուխ չէի հանում: Երեւի ավելի շուտ գլխի ընկնեի, որ հիմարի մեկն է, եթե այդքան չհամբուրվեի նրա հետ: Վատն այն է, որ երբ համբուրվում եմ աղջկա հետ, միշտ կարծում եմ, թե նա խելոք է: Մեկը մյուսի հետ ոչ մի կապ չունի, բայց ես, միևնույն է, այդպես եմ կարծում:

Մի խոսքով, զանգեցի նրան: Նախ՝ մոտեցավ տնտեսուհին, հետո՝ նրա հայրը: Վերջապես կանչեցին նրան:

— Դո՛ւ ես, Սալլի, — հարցնում եմ:

— Այո, ո՞վ է խոսում, — հարցնում է նա. շատ փափուկ ձայն է, հա՛: Արդեն հորն ասել էի ով է խոսողը:

— Հուլիան Քուֆիլդն է: Ինչպե՞ս ես:

— Ա՛խ, Հուլիան: Ենթահալալություն, լավ եմ: Դո՛ւ ինչպե՞ս ես:

— Հրաշալի: Լսիր, ինչպե՞ս ես, դպրոցի գործերդ ինչպե՞ս են:

— Ոչինչ, — ասում է, — դե ինքդ էլ գիտես:

— Հրաշալի է: Ահա թե ինչ էի ուզում հարցնել: Դու ազա՞տ ես: Ճիշտ է, այսօր կիրակի է, բայց հավանաբար առավոտյան ներկայացումներ կան: Բարեգործական, թերևս, կուզե՞ս գնալ:

— Շատ եմ ուզում, շա՛տ: Դա հիասքանչ կլինի:

«Հիասքանչ», զգվում եմ այդպիսի բառերից: Ի՞նչ գարջելի բան է: Քիչ էր մնում ասելի, թե մենք ոչ մի տեղ էլ

լենք գնաւ. Հետո մի քիչ բլրացիներ հեռախոսով, ավելի հիշատակ էր բլրում, ես լուռ լսում էի: Նա ոչ մեկին հերթ չի տա խոսելու: Սկզբում պատմում էր հարվարդցի ինչ-որ պիժոնի մասին, — հավանաբար, առաջին կուրսեցու, բայց դա չէր ասում, իհարկե, — իբր այդ սղան հալվում է իր համար: Գիշեր-ցերեկ զանգում է իրեն: Այո, գիշեր-ցերեկ, քիչ էր մնում հոհուայի: Հետո մեկ այլ տիպի մասին, Վեստ-Փանթից մի կաղետի մասին. սա էլ է պատրաստ ինքնասպան լինել իր համար: Սոսկալի՝ բան է: Ես խնդրեցի նրան ժամը ուղիղ երկուսին ինձ սպասել «Բիլթմոր» հյուրանոցի ժամացույցի տակ, որովհետեւ ցերեկային ներկայացումներն սկսվում էին երկուսն անց կեսին: Իսկ նա միշտ ուշանում էր: Ու հրաժեշտ տվի: Զահլաս գնում էր նրանից, բայց նա զարմանալի գեղեցիկ էր:

Պայմանավորվեցի Սալլիի հետ, հետո վեր կացա, հագնեցի, կարգի բերի ճամպուկս: Դուրս գալիս պատուհանից նայեցի տեսնեմ ինչ են անում այդ հոգեկան հիվանդները, բայց նրանք թանձր վարագույրներն իջեցրել էին: Առավոտյան նրանք համեստից էլ համեստ են: Հետո վերկալով իջա ու հաշիվս փակեցի դռնապանի հետ: Բարեբախտաբար, Մոբիսը ոչ մի տեղ չերևաց: Ես առանձնապես չէի էլ ջանում տեսնել այդ սրիկային:

Հյուրանոցի մոտից տաքսի վերցրի, բայց չգիտեի ուր գնամ: Պարզվում է, գնալու տեղ չունեի:

Օրը կիրակի էր, իսկ ես մինչև չորեքշաբթի չէի կարող տուն գնալ, ժայրահեղ դեպքում մինչև երեքշաբթի: Իսկ մեկ այլ հյուրանոց գնալ, որպեսզի այնտեղ էլ գլուխս չարգեն՝ շնորհակալ եմ, չեմ ուզում: Վարորդին պատվիրեցի ինձ տանել Կենտրոնական կայարան: Դա «Բիլթմոր» հյուրանոցի մոտ էր, որտեղ պետք է հանդիպեի Սալլիին: Ու որոշեցի այսպես անել: Իրերս սահպանության հանձնել փոքրիկ պահարանում, որի բանալին տալիս են ձեռքդ, ապա նախաճաշել: Շատ էի քաղցած: Տաքսու մեջ հանեցի դրամապանակս ու հաշվեցի: Զգիտեմ որքան կար, բայց այնքան էլ շատ չէր: Երկու շաբաթվա ընթացքում ես բավական շատ էի ծախսել: Բնույթով սոսկալի շուայլ եմ, ինչն էլ որ չեմ վատնում: Կորցնում եմ: Երբեմն մոռանում եմ մանրը վերցնել որևէ

աեստորանում կամ գիշերային գինետանը: Մեռչներս ուղղա-
կի կատաղում են: Ես նրանց հասկանում եմ: Թեև հաջրս
բավական հաքուստ է, չգիտեմ ամսական որքան է վաստա-
կում, — ինձ հետ այդ մասին չի խոսում, — բայց երևի բա-
վական շատ: Նա կորպորացիայի իրավախորհրդատու է: Իսկ
դրանց փողը բահով են հավաքում: Գիտեմ, որ հարուստ է,
որովհետև միշտ դրամ է ներդնում Բրոդվեյում ինչ-որ ներ-
կայացումների համար: Այդ ներկայացումները միշտ էլ տա-
պալվում են, ու մայրիկս կատաղությունից իրեն կորցնում
է, երբ հայրս դրանց հետ կապի մեջ է մտնում: Ընդհանրա-
պես մայրիկս Ալլիի մահից հետո շատ է ընկել: Դրա հա-
մար էլ շատ էի վախենում առեւ նրան, որ ինձ դարձյալ
վատարել են:

Ճամպրուկներս հանձնեցի պահպանության ու մտա կա-
յարանի բուֆետը նախաճաշելու: Կով կերա. նարնջահյութ,
ապսխտով ձվածեղ, տոստ¹, սուրճ: Սովորաբար միայն առա-
վոտներն եմ հյութ խմում: Շատ քիչ եմ ուտում, անշափ քիչ:
Դրանից էլ ալսպես նիհար եմ: Ինձ խորհուրդ են տվել խմո-
րեղեն շատ ուտել ու նման բաներ, որպեսզի քաշս տեղը բե-
րեմ, բայց մաքուս էլ չէր անցնում: Երբ որեւէ տեղ եմ գնում,
սովորաբար շվեցարական պանրով բուտերբրոդ եմ վերցնում
ու մի բաժակ կաթնային սուֆլի: Դատարկ բաներ են գրանք,
բայց փոխարենը սուֆլիի մեջ վիտամիններ շատ կան: Ը. Վ.
Փուֆլիդ: Հուլիսն վիտամին Փուֆլիդ:

Ես ձվածեղ էի ուտում, երբ ներս մտան երկու միանձ-
նուհներ՝ ճամպրուկներն ու պայուսակները ձեռքներին, երե-
վի ուրիշ մենաստան էին տեղափոխվում և սպասում էին
դնացքին: Ճամպրուկները վատն էին, էփանազին, ոչ թե կաշ-
վից, այլ այնպես, չգիտես թե ինչից: Գիտեմ, դա կարեւոր
չէ, բայց ես տանել չեմ կարողանում էփանազին ճամպրուկ-
ները: Ամոթ է ասելը, բայց ես տհաճությամբ եմ նայում այն
մարդուն, որի ճամպրուկները էփանազին են: Դա ինձ մի
ղեպք է հիշեցնում: Երբ սովորում էի էլքտոն-հիլում, ապ-
րում էի Դիկ Սլեյդի հետ մի սենյակում: Նրա ճամպրուկները
անպետք բաներ էին: Նա դրանք պահում էր իր մահճակալի
տակ և ոչ թե դարակի վրա, որպեսզի ոչ ոք չտեսներ դրանք

¹ Բոված, կարմրադրած հացի կտոր:

իմ ճամպրուկների կողքին: Դրանից ես վատ էի զգում, պատ-
 րաստ էի ճամպրուկներս դեն նետել կամ ընդմիշտ փոխել
 նրա ճամպրուկների հետ: Իմոնք գնված էին Մարկ Կրոսսի
 մոտից, իսկական կաշվից էին, բոլոր պարագաներով հան-
 դերձ, և աստված գիտե, թե որքան արժեին: Բայց ահա թե
 ինչ տարօրինակ բան եղավ: Մի անգամ ես վերցրի իմ ճամպ-
 րուկներն ու խցկեցի մահճակալիս տակ, որպեսզի ծերուկ
 Սլեյդը ազատվի այդ ոչ լիարժեքության կոմպլեքսից: Գիտե՞ք
 նա ինչ արեց: Նոր էի ճամպրուկները մոցրել մահճակալիս
 տակ, նա հանեց ու նորից դրեց դարակի վրա: Միայն հետո
 հասկացա, թե ինչու այդպես արեց. նա ուզում էր, որ բոլորը
 կարծեն, թե դրանք իր ճամպրուկներն են: Այո՛, այո՛, ճիշտ
 այդպես: Տարօրինակ ախպ էր: Միշտ ձեռ էր առնում իմ
 ճամպրուկները: Ասում էր, թե շափից դուրս շատ են նոր և
 խիտ քաղքենիական են: Դա նրա սիրած բառն էր: Ինչ-որ
 տեղ լսել էր ու յուրացրել: Ինչ որ ունեի, բոլորը «քաղքենիա-
 կան» էր համարում: Նույնիսկ ինքնահաս քաղքենիական էր:
 Նա միշտ վերցնում էր ինձնից ու, միևնույն է, էլի քաղքե-
 նիական էր համարում: Մենք ընդամենը երկու ամիս ապ-
 րեցինք միասին: Իսկ հետո երկուսս էլ խնդրեցինք, որ մեզ
 տեղափոխեն: Եվ ծիծաղելիս այն է, որ, երբ բաժանվեցինք,
 շատ էի կարոտում նրան, որովհետև նա իսկապես հումորի
 զգացում ուներ, ու մենք հաճախ էինք լավ զվարճանում:
 Իմ կարծիքով, նա էլ ինձ էր կարոտում: Սկզբում նա միայն
 ձեռ էր առնում ինձ, իրերս համարում քաղքենիական, իսկ
 ես ուշադրություն էլ չէի դարձնում դրա վրա, նույնիսկ ծի-
 ժաղում էի: Բայց հետո տեսա, որ նա չի կատարում: Բանն
 այն է, որ դժվար է մի սենյակում ապրել մարդու հետ, եթե
 քո ճամպրուկները անհամեմատ լավն են, քան նրանը, եթե
 քո ճամպրուկները իսկապես հրաշալի են, իսկ նրանը՝ ոչ:
 Դուք կասեք, եթե մարդը խելացի է և հումորի զգացում ունի,
 ապա նրա համար՝ թքած: Դրա համար էլ տեղափոխվեցի այդ
 բութ անասունի՝ Ստրեյզլիթերի մոտ: Համենայն դեպս, նրա
 ճամպրուկները իմից վատը չէին:

Մի խոսքով այդ միանձնուհիները նստեցին ինձ մոտ, ու
 մենք զրույցի բռնվեցինք: Կողքիս նստածը ծղու՛ե զամբյուղ
 ուներ. այդպիսի միանձնուհիները և Փրկության բանակի

կույսերը սովորաբար փող են հավաքում Մենդյան տոներին կապակցութեամբ: Միշտ կանգնած են լինում փողոցի անկյուններում, հատկապես՝ Հինգերորդ ավենյուի անկյունում, մեծ խանութների մոտ: Կողքիս նստածը հանկարծ գցեց զամբուղը, իսկ ես կռացա ու վերցրի: Հարցրի, թե բարեգործական նպատակներով հավաքո՞ւմ է: Նա պատասխանեց՝ ոչ: Պարզապես զամբուղը չի տեղավորվել ճամպրուկում, ստիպված ձեռքում է պահում: Նա այնպես սիրալիր էր ծպտում, նայում էր ու ծպտում: Քիթը երկար էր և մետաղե շրջանակով ոչ այնքան գեղեցիկ ակնոց էր կրում, բայց դեմքը անսահման բարի էր:

— Ուզում էի ասել, եթե դրամ եք հավաքում, ես ել փորող էի մի փոքրիկ գումար զոհաբերել,— ասում եմ:— Փութ վերցրեք, երբ հավաքելիս կլինեք, սա էլ կավելացնեք վրան:

— Օ՛, որքան սիրալիր եք դուք,— ասաց նա, իսկ մյուսը՝ նրա ուղեկցուհին, նույնպես նայեց ինձ: Մյուսը սուրճ էր խմում ու գիրք կարդում, Աստվածաշնչի նման, բայց շատ բարակ մի գրքույկ: Նախաճաշի համար նրանք թիայն տոստով սուրճ էին վերցրել: Ծա հուզվեցի: Ասում եմ ամեն տեսակ ապխտով ձվածեղն ու մյուս բաները, երբ կողքիդ նրանստեղ միայն տոստով սուրճ է խմում:

Նրանք ինձնից տալը դուլար ընդունեցին: Անվերջ հարցնում էին, թե ես կարո՞ղ եմ նման բան թույլ տալ: Ասացի, որ բավականաչափ փող ունեմ, բայց նրանք ինչ-որ չէին հավատում: Այնուամենայնիվ, փողը վերցրին: Ու այնպես էին երկուսն էլ շնորհակալություն հայտնում, որ ես վատ զգացի: Խոսակցության նյութը փոխեցի ու հարցրի, թե ուր են գնում: Ասացին, որ ուսուցչուհիներ են, եկել են Զիկագոյից, մտադիր են դասավանդել ինչ-որ գիշերօթիկում, չգիտեմ Հարյուրվաթսունութերորդի, թե Հարյուրութսունվեցերորդի վրա, մի խոսքով, ինչ-որ գրողի ծոցում: Կողքիս նստած ակնոցափորը, պարզվեց, անգլերեն էր դասավանդում, իսկ ընկերուհին՝ պատմություն և ամերիկյան սահմանադրություն: Ծա ուղղակի այրվում էի հետաքրքրասիրությունից, թե այդ ինչպես է, որ անգլերենի ուսուցչուհին միանձնուհի է և, այնուամենայնիվ, որոշ գրքեր է կարդում անգլիական գրականությունից: Ոչ թե անվայել գրքեր, ես գրանց մասին չեմ

ասում, այլ գրքեր, որտեղ սեր կա, սիրահարներ, ընդհան-
րապես նման բաներ: Վերցնենք, օրինակ, Թոմաս Հարդիր
«Վերադարձ հայրենիք» գրքի Յուստասիա Վեյին: Այդտեղ
առանձնապես կրքեր չկան, բայց, այնուամենայնիվ, հետա-
քրքրիչ է՝ ի՞նչ է մտածում միանձնուհին Յուստասիայի մա-
սին կարգալիս: Ծն, իհարկե, ոչինչ չհարցրի, բայց ասացի
որ ամենից լավ անգլիական գրականությունն եմ սովորել:

— Ի՞նչ եք ասում, որքան հաճելի է,— ուրախացավ անգ-
լերենի ուսուցչուհին, ա՛յն, որ ակնոցով էր:— Ի՞նչ եք կար-
դացել այս տարի: Շատ հետաքրքիր է իմանալ:

Բարեհամբու՛ւյր, բարի՛:

— Դե, ինչ ասեմ, թերևս ավելի շատ անգլոսաքսերին,
գիտե՞ք, Բեովուլֆին, Գրենդելին և «Ռենդալ, որդիս», դե,
բոլորը, ինչ պետք էր կարդալ: Բայց մեզ տնային ընթերցա-
նություն էլ էին հանձնարարում ու դրա համար առանձին
գնահատական էին դնում: Թոմաս Հարդիր «Վերադարձ հայ-
րենիքը», «Ռոմեոն և Ջուլիետը», «Հուլիոս Կես...»

— Ա՛խ, «Ռոմեոն և Ջուլիետը», սքանչելի է, երևի, ձեզ
շատ դուր եկավ:— Նա բոլորովին էլ միանձնուհու նման չէր
յոսուում:

— Այո, շատ-շատ դուր եկավ: Որոշ բաներ իսկի դուր
չեկան, բայց ընդհանրապես շատ հուզիչ է:

— Ձեզ ի՞նչը դուր չեկավ: Չե՞ք կարող հիշել, թե հատ-
կապես ինչը:

Անկեղծ ասած, մի տեսակ անհարմար էի զգում նրա հե-
քննարկել «Ռոմեոն և Ջուլիետը»: Չէ՞ որ այդ պիեսում շատ
տեղեր կան սիրո և այլ բաների մասին, իսկ նա, համենայն
գեպս, միանձնուհի էր, բայց դե ինքը հարցրեց, և ես ստիպ-
ված եղա պատմել:

— Գիտե՞ք, ես հիացած չեմ հենց Ռոմեոյով ու Ջուլիե-
տով,— ասում եմ,— այսինքն՝ նրանք ինձ դուր են գալիս,
բայց, այնուամենայնիվ... ինքս էլ չգիտեմ: Երբեմն ուղղակի
վրդովվում ես: Ուզում եմ ասել, որ ավելի շատ խղճացի, երբ
սպանեցին Մերկուցիոյին, քան երբ մեռան Ռոմեոն և Ջուլիե-
տը: Հասկանո՞ւմ եք, Ռոմեոն այլևս ինձ դուր չէր գալիս,
երբ այդ խեղճ Մերկուցիոյին սուսերով ծակեց Ջուլիետի այդ
զարմիկը, մոռացել եմ անունը...

— Տիրալուր:

— Եիշտ է, Տիրալզը: Միշտ մոռանում եմ դրա անունը: Իսկ մեղավորը Ռոմեոն էր: Ինձ բոլորից շատ այդ Մերկուցիոն է դուր գալիս: Ինքս էլ չգիտեմ ինչու: Իհարկե, այդ բոլոր Մոնտեքիներն ու Կապուլետիները նույնպես ոչինչ, հատկապես Ջուլիետը, բայց Մերկուցիոն... Ձէ, դժվարանում եմ բացատրել: Նա այնքան խելացի էր, ուրախ: Հասկանո՞ւմ եք, կատաղում էմ, որ այդպիսի մարդկանց սպանում են, այդպիսի ուրախ, խելացի մարդկանց, այն էլ ուրիշի մեղքով: Ռոմեոյի և Ջուլիետի բանն ուրիշ է, նրանք իրենք են մեղավոր:

— Դուք ո՞ր դպրոցում եք սովորում, բարեկամս,— հարցնում է նա. եթեի ձանձրացած Ռոմեոյի և Ջուլիետի մասին լսելուց:

Ասում եմ՝ Փենսիլան: Պարզվում է, նա լսել է այդ դպրոցի մասին: Ասաց, որ հիանալի դպրոց է: Ես լսեցի: Այդ ժամանակ, նրա ընկերուհին, որ պատմություն և սահմանադրություն էր դասավանդում, հիշեցրեց, որ իրենց գնալու ժամանակն է: Ես վերցրի նրանց չեկը, բայց նրանք թույլ չտվին վճարել իրենց կերածի համար: Ակնցածվորը չեկը խեղ ձեռքիցս:

— Ասանց այդ էլ դուք չափից դուրս ձեռնառատ գտնվեցիք,— ասաց:— Դուք զարմանալի սիրալիր տղա եք:— Նա ինքը շատ լավն էր: Մի փոքր հիշեցնում էր Էռնեստ Մորուի մորը, որի հետ ճամփորդել էի գնացքով: Հատկապես ժպտալիս:— Այնքան հաճելի էր ձեզ հետ զրուցել,— ավելացրեց նա:

Ասացի, որ ինձ համար էլ հաճելի էր, ու չէի ձեռացնում: Բայց շատ ավելի հաճելի կլինեիր զրուցել, եթե չվախենայի, որ հանկարծ կարող են ինձ հարցնել, թե կաթոլիկ եմ արդո՞ր: Կաթոլիկները միշտ ջանք են թափում պարզել՝ կաթոլիկ ես դու, թե չէ: Ինձ հետ հաճախ է պատահում, գրլխավորապես այն պատճառով, որ ազգանունս իռլանդական է, իսկ իռլանդացիները մեծ մասամբ ծագումով կաթոլիկ են: Ի դեպ հայրս էլ առաջ կաթոլիկ է եղել: Իսկ հետո, երբ ամուսնացել է մորս հետ, թողել է դա: Բայց կաթոլիկները ընդհանրապես միշտ ջանում են պարզել՝ կաթոլիկ ես դու, թե չէ, նույնիսկ եթե ազգանունդ չգիտեն: Ես մի կաթոլիկ ծա-

նոթ ունեի՝ Լուի Գորմանը, նրա հետ Հուստոնի ղարոցում էի սովորում: Առաջինը այնտեղ նրա հետ ծանոթացաւ: Մենք կողք-կողքի նստած՝ բժշկի մոտ մտնելու համար հերթի էինք սպասում, պարապմունքների առաջին օրն էր, սպասում էինք բժշկական քննութան ենթարկվելու և զրուցում էինք թնիսի մասին: Նա շատ էր տարված թնիսով, ես՝ նույնպէս: Ասում էր, որ ամեն ամռան լինում է Ֆորեստ-հիլլի մրցումներին, ասացի, որ ես էլ եմ լինում, իսկ հետո սկսեցինք քննարկել, թե ով է լավագույն խաղացողը: Իր տարիքի համար նա շատ լավ էր գլուխ հանում թնիսից: Լրջորեն հետաքրքրվում էր իսկ հետո առանց որևէ կապի հարցրեց. «Դու չգիտե՞ս, որտեղ է կաթոլիկական եկեղեցին»: Նրա տոնից անմիջապէս հասկացա, որ ուզում է իմանալ՝ ես կաթոլիկ եմ թե ոչ: Ուզում է իմանալ, Եվ ոչ թե նախապատվութուն էր տալու կաթոլիկներին, ո՛չ, պարզապէս ուզում էր իմանալ: Նա հաճուքով էր խոսում թնիսի մասին, բայց անմիջապէս երեւում էր, որ այդ զրույցը նրան ավելի մեծ հաճույք կպատճառեր, եթե իմանար, որ ես կաթոլիկ եմ: Այդպիսի բաներն ուղղակի կատաղեցնում են ինձ: Չեմ ուզում ասել, որ գրեթե պատճառով մեր ամբողջ զրույցը գրողի ծոցը գնաց, չէ՛, զրույցը շարունակվում էր, բայց մի տեսակ ոչ այնպէս: Ահա թե ինչու ուրախացա, որ միանձնուհիները ինձ չհարցրին՝ կաթոլիկ եմ, թե ոչ: Գուցե ես զա չխանգարեի մեր զրույցին, բայց, այնուամենայնիվ, ամեն ինչ այլ կերպ կընթանար: Ես բոլորովին չեմ մեզազրում կաթոլիկներին: Գուցե, եթե ես էլ կաթոլիկ լինեի, ես էլ հարցնեի: Ընդհանրապէս, սա ինչ-որ չափով նման է ճամպրուկների լայն պատմութանը, որ պատմեցի: Ես միայն ուզում եմ ասել, որ իսկական ջերմ զրույցին նման բաները միայն խանգարում են: Ուրիշ ոչինչ:

Իսկ երբ միանձնուհիները ոտքի ելան և ուզում էին գնալ, ես հանկարծ մի հիմար անշնորհք արարք թույլ տվի: Միգտրեա էի ծխում, ու երբ ոտքի ելա, որպեսզի նրանց հրաժեշտ տամ, անզգուշորեն ծուխը փչեցի ուղիղ նրանց աչքերի մեջ: Միանգամայն անզգուշաբար: Գծի պէս սկսեցի ներողութուն խնդրել, իսկ նրանք շատ սիրալիրութամբ ընդունեցին իմ ներողութունները, բայց միեւնույն է, սոսկալի անհարմար բան ստացվեց:

Երբ նրանք գնացին, ես ակսոսացի, որ ընդամենը տասը դուլար տվեցի բարեգործութեան համար: Բայց այլ կերպ հնարավոր չէր. պայմանավորվել էի Սալլի Հեյսի հետ ցերեկային ներկայացում գնալ, դրա համար էլ չպետք է ծախսեի բոլոր փողերս: Բայց, միեւնոյն է, վրդովվեցի: Գրողը տանի այդ փողերին: Միշտ գրանց պատճառով տրամադրութեւնդ ընկնում է:

16

Ժամը տասներկուսին մոտ էր, երբ ավարտեցի նախաճաշս, իսկ Սալլիին պետք է հանդիպեի երկուսին, դրա համար էլ որոշեցի մի քիչ զբոսնել: Այդ երկու միանձնուհիները դուրս չէին գալիս ուղեղիցս: Անվերջ աչքիս առաջ էր ծղոտե հին զամբյուղը, որով նրանք գնում էին մանրադրամ հավաքելու, երբ դասեր չէին ունենում: Զանում էի պատկերացնել, թե ինչպես մայրս կամ մեր ծանոթներից որեւէ մեկը, մորաքույրս կամ այդ թեթեւոյիկը՝ Սալլի Հեյսի մայրը, հանրախանութի մոտ կանգնած, փող են հավաքում աղքատների համար, մաշված ծղոտե զամբյուղով: Նույնիսկ դժվար է պատկերացնել: Իմ մայրիկին դեռ կարելի է մի կերպ պատկերացնել, իսկ այն երկուսին՝ չէ: Թեեւ մորաքույրս հաճախ է զբաղվում բարեգործութեամբ (և՛ կարմիր խաչով, և՛ այլ բաներով), բայց նա միշտ հրաշալի հագնված է, երբ բարեգործութեամբ է զբաղվում, դարձյալ հրաշալի հագնված է լինում, շրթունքները ներկված ու ամեն ինչ տեղը տեղին: Ես չէի կարողանում պատկերացնել, որ նա կարող է զբաղվել բարեգործութեամբ, եթե հարկ լիներ միանձնուհու պարեզոտ հագնել ու շնորհել շրթունքները: Իսկ Սալլիի մայրիկը: Տեր աստված, նա կհամաձայնեի զավաթը ձեռքին շրջել ու փող հավաքել, միայն եթե յուրաքանչյուր փող տվող համաձայնեի քծնել նրան: Իսկ եթե մարդիկ պարզապես փողը գցեին ու թողնեին գնային առանց մի խոսք ասելու, առանց նրան ուշադրութեան արժանացնելու, ապա նա մի ժամ հետո կհրաժարվեր այդ գործից: Անմիջապես կձանձրանար: Գավաթը կհանձնեի ու կգնար մի որեւէ շքեղ ուստորանում ճաշելու: Դրա համար էլ ինձ դուր էին գալիս այդ միանձնուհիները:

Անմիջապես երևում է, որ նրանք երբեք չեն ճաշում շքեղ ռեստորաններում: Ու տրամադրությունս ընկավ, երբ մտածեցի, որ նրանք երբեք չեն ճաշի շքեղ ռեստորաններում: Հասկանում էի, որ դա այնքան էլ կարևոր չէ, բայց միևնույն է, տխրեցի:

Ես Բրոդվեյ գնացի, պարզապես հաճույքի համար, հարյուր տարի կլինեի, որ այնտեղ չէի եղել: Բացի այդ, գրամոֆոնի ձայնապնակների խանութ էի որոնում, որը կիրակի օրերը բաց է լինում: Ուզում էի Ֆիքիի համար մի ձայնապնակ գնել՝ «Պատլիկ Շերլի Բինզը»: Այդ ձայնապնակը ջատ դժվար էր ճարվում: Դա մի փոքրիկ աղջնակի մասին է, որն ամաչում է տնից դուրս գալ, որովհետև ատամներն ընկել են: Ես այդ երգը Փենսիում էի լսել, մի տղայի մոտ, որ ինձնից մի հարկ վերևում էր ապրում: Ուզում էի նրանից գնել այդ ձայնապնակը, գիտեի, որ իմ Ֆիքին ուրախությունից ուղղակի կգժվի, բայց նա չվաճառեց: Ցնցող ձայնապնակ էր, թեև արդեն մաշված, քսան տարի առաջ այն երգել էր նեգրուհի էսթելա Ֆլեմինգը: Նա երգում էր հարավային ձևով, նույնիսկ փողոցային ձևով, որից երգը բոլորովին նվնվան ու ողբաձայն չէր դառնում: Եթե սովորական սպիտակամորթ կրգչուհի երգեր, հավանաբար, կնվնվար, բայց այդ էսթելա Ֆլեմինգը իր գործը գիտեր: Կյանքումս նման հրաշալի ձայնապնակ չեմ լսել: Որոշեցի, որ ձայնապնակը կգնեմ մի որևէ խանութում, որտեղ կիրակի օրերին էլ են առևտուր անում, իսկ հետո կտանեմ զբոսայգի: Կիրակի օրերին Ֆիքին հաճախ է գնում զբոսայգի, այնտեղ շմուշկներով սահում է: Գիտեի որտեղ է լինում սովորաբար:

Եղանակն ավելի տաքացավ, քան երեկ, բայց արևը չէր երևում, և զրոսնելն այնքան էլ հաճելի չէր: Ինձ միայն մի բան էր դուր գալիս: Իմ առջևից մի ամբողջ ընտանիք էր քայլում, հավանաբար, հկեղեցուց էին դուրս եկել, հայրը, մայրը և մոտ վեց տարեկան մի տղա: Երևում էր, որ բավական աղքատ էին: Հոր գլխին բաց գորշագույն շլյապա էր, նման գլխարկներ աղքատներն էին կրում, երբ ցանկանում էին զարդարվել: Նա քայլում էր կնոջ հետ ու զրուցում, իսկ տղայի վրա ոչ մի ուշադրություն չէին դարձնում: Իսկ տղան հիանալի երեխա էր: Նա քայլում էր ոչ թե մայթով, այլ

մայթեղրի երկարությամբ սալարկի վրայով: Նա շանում էր ուղիղ գծի վրայով քայլել: Երեխաները սիրում են այդպես քայլել: Գնում էր ու իր համար քթի տակ երգում: Ես դիտմամբ շատ մոտեցա, որպեսզի լսեմ ինչ է երգում: Նա այսպիսի երգ էր երգում. «Եթե դու մեկին բռնել ես երեկոյան տարեկանի արտում...» Ձայնն էլ շատ հետաքրքիր էր: Երգում էր սեփական հաճույքի համար, դա պարզ զգացվում էր: Մեքենաներն անցնում են կողքից, արգելակում այնպես, որ ճոճում են արգելակները, ծնողները ոչ մի ուշադրություն չեն դարձնում, իսկ նա իր համար քայլում է ճամփեկրով ու երգում. «Երեկոյան տարեկանի արտում...» Տրամադրությունն քարձրացավ:

Քրողվելու մարդիկ հրմշտում էին իրար, ազմեկում: Կիրակի էր, բոլորը գնում էին կինո «Պարամաունտ» կամ «Աստոր», «Մթրենդ» կամ «Կապիտոլի», մի խոսքով, որևէ մարդաշատ վայր: Բոլորը զարդարվել էին: Կիրակի էր: Ու դա ավելի զգվելի էր: Իսկ ամենազգվելին այն էր, որ անհամբեր շտապում էին կինո: Երանց նայելուց սիրտ էր խառնում: Ես դեռ հասկանում եմ, երբ կինո են գնում անգործությունից, բայց զգվելի է մտածել, որ մարդիկ վազում են, շտապում, որովհետև իսկապես ուզում են կինո բնկնել: Հատկապես, երբ միլիոնավոր մարդիկ հերթի են կանգնել մի ամբողջ թաղամաս երկարությամբ, որպեսզի տո՞՞մ գնեն, ինչպիսի համբերություն է հարկավոր: Ես չեմ որոշացա սպասել, այնպես էի ուզում հեռանալ այդ անիծյալ Քրողվելից:

Բայց իմ բախտը բերեց: Գրաձայնապնակների առաջին իսկ խառնութեամբ ես ձեռք բերի «Պատիկ Շերլի Բինգլը»: Հինգ դոլլար պոկեթին ինձնից, հազվադեպ ձայնապնակ էր, ես չափառասցի: Այնպես ուրախացա, որ չէի դիմանում, ուզում էի շուտ հասնել զրոսայգի և ձայնապնակը տալ քրոջս:

Դուրս եկա խանութից: Մի սրճարան պատահեց, ներս մտա: Մտածեցի՝ չլանգահարե՞մ Զեյնին, գուցե նա արդեն տուն է վերադարձել արձակուրդին: Մտա ավտոմատ ու զանգահարեցի: Դժբախտաբար, հեռախոսին մոտեցնալ մայրը, ստիպված եղա կախել լսափողը: Երկար-բարակ խոսելու տրամադրություն չունեի: Ահապարտիկ չեմ սիրում ազդիկնե-

րի մայրերի հետ խոսել: Այնուամենայնիվ, հարկավոր էր հարցնել, թե տա՞նն է արդյոք Ջեյնը: Դրանից ես չէի մեռնի: Բայց, չգիտեմ ինչու, շուգեցի: Այդպիսի խոսակցությունների համար տրամադրություն է պահանջվում:

Սակայն հարկավոր էր այդ անիծյալ թատրոնի տոմս ճարել, ստիպված եղա թերթ գնել և նայել, թե որտեղ ինչ է գնում: Կիրակի օրվա կապակցությամբ բեմադրվում էին միայն երեք պիես: Սա մոտեցա և երկու տոմս գնեցի «Ես գիտեմ սերը» ներկայացման համար: Բարեգործական ներկայացում էր հօգուտ ինչ-որ բանի: Առանձնապես ցանկություն չունեի այդ պիեսը դիտելու, բայց գիտեի, որ Մալլին ապրել չի կարող առանց կոտրատվելու, անպայման հիացմունք կարտահայտի, երբ ասեմ, որ պիեսում մասնակցում են Լանտերը¹: Մալլին պաշտում է լուրջ և նրբաճաշակ համարվող պիեսները, Լանտերի մասնակցությամբ և այլն: Իսկ ես չեմ սիրում: Ընդհանրապես, անկեղծ ասած ես այնքան էլ չեմ սիրում թատրոն գնալ: Ենթակ, կինոն ավելի վատ է, բայց դե թատրոնում էլ ոչ մի լավ բան չկա: Նախ՝ ես ասում եմ դերասաններին: Նրանք բեմի վրա իրենց բոլորովին մարդու նման չեն պահում: Միայն երեակայում են, թե նման են՝ Լավ դերասանները երբեմն բավական նման են լինում, բայց ոչ այնքան, որ հետաքրքիր լինի նայել: Բացի այդ էլ, եթե դերասանը լավն է, անմիջապես երևում է, որ նա այդ բանը գիտակցում է, իսկ դա անմիջապես փչացնում է ամեն ինչ: Վերցնենք, օրինակ, սբր Լոուրենս Օլիվյեին²: Սա նրան տեսել եմ «Համլետում»: Դ. Բ.-ն անցյալ տարի ինձ ու Ֆրիթին տարավ նայելու:

Յկզբում նա մեզ տառաջ նախաճաշելու, իսկ հետո՝ կինո: Նա արդեն տեսել էր «Համլետը» ու նախաճաշի ժամանակ այնպես էր պատմում դրա մասին, որ ես մեծ ցանկություն ունեցա դիտելու: Բայց ընդհանրապես ինձ դուր չեկավ: Չեմ հասկանում, ի՞նչ մի առանձնահատուկ բան կա այդ Լոու-

1. Ալֆրեդ Լանտեր և նրա տիկին Լին Ֆոնտանը ՅՄՆ-ի հանրահայտ գրամատիկ դերասաններ են:

2. Անգլիացի նշանավոր արտիստ, որ նկարահանվել է բազմաթիվ ֆիլմերում:

րենս Օլիվյէի մէջ: Ձայնը ցնցող է, նա չափից դուրս գեղեցիկ է, և հաճելի է նրան նայել, երբ քայլում է կամ մենամարտում, բայց բոլորովին այնպիսին չէր, ինչպիսին Դ. Բ-ի ասելով պետք է լիներ Համլետը: Նա ավելի շատ նման էր մի որևէ գեներալի, քան մի քիչ խախտված տարօրինակություններով մարդու: Այդ ֆիլմում ինձ ամենից շատ դուր էր գալիս այն մասը, երբ Օֆելյայի եղբայրը, նա, որ վերջում մենամարտում է Համլետի հետ, մեկնում է, իսկ հայրը նրան բազմապիսի խորհուրդներ է տալիս. մինչ հայրը նրան տալիս է այդ խորհուրդները, Օֆելյան ամբողջ ընթացքում խաղում է, մեկ նրա դաշույնն է դուրս քաշում պատյանից, մեկ ծաղրում է նրան, իսկ նա շանում է ձեռքնել, թե ուշադիր լսում է հիմար խորհուրդները: Այդ մասը շատ լավ էր: Ինձ շատ դուր եկավ: Բայց նման տեղեր քիչ կային: Իսկ քրոջ՝ Ֆրիին, դուր էր եկել միայն, երբ Համլետը շոյում է շանը: Նա ասաց՝ ի՞նչ հետաքրքիր է, ի՞նչ լավ շուն է, և իսկապես շատ լավ շուն էր: Այնուամենայնիվ, ստիպված կլինեմ կարդալ «Համլետը»: Վատն այն է, որ պիեսը անպայման պետք է կարդամ ինքս ինձ համար: Երբ դերասանը խաղում է, ես գրեթե բան չեմ լսում: Անընդհատ վախենում եմ, որ նա հիմա կսկսի ծովափն ու ընդհանրապես ամեն ինչ անել ցուցադրաբար:

Լանտերի մասնակցութեամբ ներկայացման տոմսեր գնեցի, հնտո տաքսի նստեցի ու գնացի զբոսայգի: Հարկավոր էր մետրոյով գնալ, մոտոս քիչ փող էր մնացել, բայց զե ուզում էի որքան հնարավոր է շուտ ազատվել այդ երիցս անիծյալ Բրոդվեյից:

Զբոսայգում գարշելի էր: Այնքան էլ ցուրտ չէր, բայց արեւը դուրս չէր գալիս, և շուրջն առհասարակ ոչ ոք չկար՝ միայն շների ոտնահետքեր էին, թքահետքեր ու մեկ էլ ծխախոտի մնացորդներ այն նստարանների մոտ, որոնք վրա ծերունիներ էին նստել: Թվում էր, թե բոլոր նստարանները ամբողջովին թաց են, ու եթե նստես, խոնավությունը կներծծվի քո մէջ: Ես շատ տխուր էի, նույնիսկ երբեմն դող էր անցնում մարմնովս: Բոլորովին չէր զգացվում, թե շուտով սկսվելու են Մենդյան տոները, ընդհանրապես թվում էր, թե երբեք այլևս ոչինչ չի լինելու: Այնուամենայնիվ, ես հասա

վազբուզուն։ Ֆիրին միշտ այնտեղ է գնում. նա սիրում է նվագախմբին մոտիկ սահել։ Միփաղելի է, որ ես էլ էի սիրում այնտեղ սահել, երբ փոքրիկ էի։

Բայց երբ մոտեցա վազբուզուն, Ֆիրին այնտեղ չէր։ Ինչոր երեխաներ կային, որ սահում էին, տղաները գնդակ էին խաղում, բայց Ֆիրին չկար։ Հանկարծ ես մի աղջնակ տեսա նրա տարիքին, նստարանին նստած՝ շմուշկներն էր ամրացնում։ Մտածեցի, գուցե ճանաչում է Ֆիրին և կասի, թե նրան որտեղ փնտրեմ, ու մոտեցա նստեցի կողքին։

— Պատահմամբ դու շե՞ս ճանաչում Ֆիրի Քուֆիլդին։

— Ո՞ւմ,— հարցնում է։ Նրա հագին տաքատ էր և մի քսան հատ սվիտեր։ Երևում էր, որ նրա սվիտերները տանն էին գործում, այնպես անճոռնի էին, մեծ-մեծ։

— Ֆիրի Քուֆիլդին։ Ապրում է Յոթանասունմեկերորդ փողոցում։ Չորրորդ դասարանում է սովորում։

— Իսկ դուք ճանաչո՞ւմ եք Ֆիրին։

— Դե, իհարկե։ Ես նրա եղբայրն եմ։ Զգիտե՞ս որտեղ է նա։

— Նա միսս Քելլոնի դասարանի՞ց է։— հարցնում է աղջիկը։

— Զգիտեմ։ Կարծեմ, այո։

— Նշանակում է, հիմա նրանք թանգարանում են։ Մեր դասարանը անցյալ շաբաթ է գնացել։

— Ո՞ր թանգարանում,— հարցնում եմ։

— Նա ուսերն է թոթվում։

— Զգիտեմ,— ասում է,— պարզապես թանգարանում։

— Հասկանում եմ, բայց դա այն թանգարանո՞ւմ է, որտեղ նկարներ են, թե՞ որտեղ հնդկացիներ են։

— Որտեղ հնդկացիներ են։

— Շատ շնորհակալություն։

Ես ելա, ուզում էի գնալ, բայց հանկարծ հիշեցի, որ այսօր կիրակի է։

— Ախր այսօր կիրակի է,— ասում եմ ես այդ աղջկան։ Նա նայեց ինձ։

— Ըհը՛։ Ուրեմն այնտեղ չեն։

Նրան ոչ մի կերպ չէր հաջողվում ամրացնել շմուշկը։ Ձեռնոցներ չուներ, թաթիկները կարմրել էին, սառել։ Ես

օգնեցի պատեի շմուշկը: Գրողը տանի, հարյուր տարի կլինի, բանալին ձեռքս չեմ առել: Բայց դա ոչինչ չի նշանակում: Հիսուն տարի հետո էլ կարելի է շմուշկի բանալին իմ ձեռքը տալ, թեկուզ խավարում, ու ես անմիջապես կիմանամ, թե դա ինչ բան է: Աղջիկը շնորհակալություն հայտնեց, որ ամբողջ շմուշկը: Քաղաքավարի աղջիկ էր, բարեհամբույր: Շատ հաճելի բան է, երբ այդպիսի փոքրիկին օգնում ես ամբողջով շմուշկը, ու նա քեզ ասում է՝ «շնորհակալություն», այնպես քաղաքավարությամբ, սիրալիր:

Փոքրիկներն առհասարակ բոլորն էլ շատ լավն են: Ես նրան հարցրի, թե չի՞ ուզում արդյոք տաք շոկոլադ խմել, նա պատասխանեց՝ շնորհակալություն, չեմ ուզում: Ասաց, որ ընկերուհին սպասում է իրեն: Այդ փոքրիկներին միշտ որեւէ մեկն սպասում է: Շատ հետաքրքիրն են:

Թեև օրը կիրակի էր ու Ֆիրին իր դասարանի հետ թանգարան չէր գնացել, ու թեև գարշելի եղանակ էր, խոնավ, այնուամենայնիվ, ես ամբողջ զբոսայգու երկարությամբ գնացի դեպի ազգագրական թանգարան: Դրա մասին էր ասում աղջնակը: Եւ այդ թանգարանային էքսկուրսիաներն անգիր գիտեի: Ֆիրին սովորում էր այն նույն տարրական դպրոցում, որտեղ հաճախում էի ես փոքր ժամանակս, ու մենք միշտ գնում էինք այդ թանգարանը: Մեր ուսուցչուհի միսս Էգլետինգերը գրեթե ամեն շաբաթ օր մեզ տանում էր այնտեղ: Նրբեմն կենդանիներ էինք նայում, երբեմն հնդկական զանազան իրեր՝ ամանեղեն, ծղոտե զամբյուղներ և այլ շատ բաներ: Նույնիսկ հիմա էլ հաճույքով եմ հիշում այդ թանգարանը: Հիշում եմ, թե ինչպես հնդկական իրերի դիտումից հետո մեզ համար որեւէ կինոնկար էին ցուցադրում մեծ լսարանում: Կոլումբոսի մասին: Սովորաբար ցույց էին տալիս, թե Կոլումբոսն ինչպե՞ս հայտնագործեց Ամերիկան, թե ինչպես տանջվեց, մինչև որ կարողացավ Ֆերդինանդից ու Իզաբելլայից փող պոկել նավերի համար, իսկ հետո նավաստիները խռովություն բարձրացրին նրա դեմ:

Կոլումբոսն առանձնապես ոչ ոքի չէր հետաքրքրում, բայց երեխաներն իրենց հետ սառնաշաքար ու ծամոն էին բերում, և դահլիճում հրաշալի բուրմունք էր տարածվում: Այնպիսի բուրմունք, ասես դրսում անձրև էր տեղում (թեև գուցե անձրև

շկար էլ), իսկ դու նստած ես այդտեղ, ու դա աշխարհիս միակ
 չոր ու տաքուկ անկյունն է: Շատ էի սիրում այդ հիմար
 թանգարանը, ազնիվ խոսք: Հիշում եմ, նախ մենք անցնում
 էինք հնդկական դահլիճով, հետո մտնում լսարան: Դա մի
 հսկայական երկարուկ լսարան էր, և խոսելիս պետք է շշու-
 ջայիր: Ուսուցչուհին գնում էր առջևից, իսկ ամբողջ դասա-
 րանը նրա ետևից: Գնում էինք գույգերով: Ես էլ իմ գույգն
 ունեի: Սովորաբար ինձ հետ կանգնեցնում էին մի աղջկա,
 որի անունը Գերտրուդա Լեվինա էր: Նա միշտ բռնում էր
 ձեռքս, իսկ նրա ձեռքը խոնավ ու կաշուն էր: Դահլիճի հա-
 տակը քարից էր, ու եթե փոքրիկ խճաքարեր էիր ունենում
 ու հանկարծ գցում էիր ձեռքիցդ, ղղրղոցն աշխարհ էր բռ-
 նում, և ուսուցչուհին կանգնեցնում էր ամբողջ դասարանն
 ու մոտենում տեսնելու, թե ինչ է պատահել: Բայց երբեք
 չէր բարկանում մեր միսս էգլետինգերը: Հետո մենք անց-
 նում էինք հնդկական երկարուկ նավակի մոտով, որ երեք
 «կադիլակից» ազնիվ երկարութուն կունենար, եթե դրանք
 շարեն իրար ետևից: Նավակում կային մոտ քսան հնդկա-
 ցիներ, ոմանք թիավարում էին, ոմանք պարզապես կանգնած
 էին, նրանք կատաղի տեսք ունեին ու բոլորի դեմքերն էլ
 ներկված էին: Իսկ նավախելին նստած էր գիմակով մի սառ-
 սափելի տիպ: Դա նբանց կախարդն էր: Նրան նայելիս ես
 փշաքաղվում էի, բայց, այնուամենայնիվ, նա ինձ դուր էր
 գալիս: Եվ հետո, երբ անցնելիս ձեռք ես տալիս ասենք
 թիակին կամ մի որևէ այլ բանի, հսկիչն անմիջապես ասում
 է. «Երեխաներ, չի կարելի ձեռք տալ ոչ մի բանի», — բայց
 նրա ձայնը բարի է և ոչ թե ինչ-որ ոստիկանի ձայնի նման:
 Այնուհետև անցնում էինք ապակեպատ վիթխարի ցուցափեղ-
 կի մոտով, որտեղ հնդկացիները նստած փայտի կտորներ էին
 շփում, որպեսզի կրակ ստանան, իսկ մի հնդկուհի էլ գորգ
 էր գործում: Այդ կինը, որ գորգ էր գործում, կուցել էր, ու
 երևում էր կուրծքը: Մենք բոլորս նայում էինք նրան, նույ-
 նիսկ աղջիկները: Նրանք դեռևս փոքրիկ էին ու դեռևս կուրծք
 չունեին, ինչպես տղաները: Իսկ անմիջապես լսարանի դռան
 մոտ դրված էր էսկիմոսը: Նա նստած էր լճի սառցանցքի մոտ
 և ձուկ էր որսում: Սառցանցքի կողքին ընկած էին նրա բռնած
 երկու ձկները: Որքա՞ն այդպիսի ցուցափեղկեր կային այդ

թանգարանում: Իսկ վերին հարկում ավելի շատ կային. այն-
տեղ եղջերուները չուր էին խմում առվակից, թռչունները չվում
էին հարավ՝ ձմեռելու: Ավելի մոտ գտնվող թռչունները խորտ-
վիլակներ էին, մետաղալարերից կախված, իսկ հեռվում գտ-
նվողները պարզապես նկարված էին պատի վրա, բայց
թվում էր, թե բոլորն էլ իրականում թռչում են դեպի հարավ:
Բայց այդ թանգարանում ամենալավն այն էր, որ ամեն ինչ
մենում էր իր տեղում: Չէր շարժվում: Կարելի էր հազար ան-
գամ էլ գալ, և էսկիմոսը միշտ էլ ձուկ էր բռնում ու երկուսն
արդեն բռնել էր, թռչունները թռչում էին հարավ, եղջերու-
ները չուր էին խմում առվից և նրանց եղջյուրները միշտ այն-
պես գեղեցիկ էին, իսկ ոտքերն այնպես բարակ, և այդ մերկ-
կուրծք հնդկուհին միշտ գործում հա գործում էր միևնույն
գորգը: Ոչինչ չէր փոխվում: Փոխվում ես միայն ինքդ: Եվ ոչ
թե այնպես, որ միանգամից մեծանում ես: Չէ, դա չէ: Փոքր
փոխվում ես, և ուրիշ ոչինչ: Մեկ նոր վերարկու ես հագնել,
մեկ ուրիշ ընկերոջ հետ ես եկել, որովհետև նախորդ ըն-
կերդ հիվանդացել է քութեշով: Կամ միսս էգլետինգերի
փոխարեն մեկ այլ ուսուցիչ է առաջնորդում ձեզ թանգարան,
կամ առավոտյան լսել ես, թե հայրիկդ ու մայրիկդ ինչպե՞ս
էին վիճում լողարանում, կամ փողոցում ջրափոս ես տեսել,
որի վրա տարածվել էին քենզինի երփներանգ բծերը: Մի
խոսքով, դու ինչ-որ չափով այլևս այն չես. ես չեմ կարող
ինչպես հարկն է բացատրել, թե հատկապես ինչ: Իսկ գուցե
կարող եմ, բայց չեմ ուզում:

Ճանապարհին գրպանիցս հանեցի որսորդական գլխարկս
ու քաշեցի գլուխս: Գիտեի, որ ծանոթ մարդու չեմ հանդի-
պելու, և շատ խոնավ էր եղանակը: Ես քայլում էի, քայ-
լում ու մտածում, թե քույրիկս շաբաթ օրերը ինչպես է գնում
նույն թանգարանը, որ ես էլ եմ գնացել: Մտածեցի, որ հիմա
նա գիտում է նույն բաները, ինչ որ ես եմ գիտել, ու ամեն
անգամ նա փոխվում է, դառնում ուրիշ մարդ: Այդ մտքերից
ոչ թե ավելի շատ ընկավ տրամադրությունս, այլ այդ ամենի
մեջ առհասարակ շատ քիչ ուրախ բան կար: Լավ կլիներ որոշ
բաներ առհասարակ չփոխվեին: Լավ կլիներ դրանք դնել
ապակեպատ ցուցափեղկում ու ձեռք չտալ: Գիտեմ, որ դա
անհնար է, բայց հենց դա էլ վատ է: Ես ամբողջ ժամանակ

գրա մատին էի մտածում, քանի դեռ ման էի գալիս զրոսաք գում:

Անցնելով խաղահրապարակի մոտով՝ ես կանգ առա առ նայեցի, թե երկու փոքրիկներ ինչպես էին ճոճվում տախտակի վրա: Մեկը չաղլիկ էր, դրա համար էլ ես բռնեցի տախտակի այն ծայրից, որտեղ նիհարիկն էր նստած, որպեսզի նրանց հավասարակշռեմ, բայց անմիջապես էլ զգացի, որ խանգարում եմ, ու հեռացա:

Իսկ հետո շատ հիմար բան ստացվեց: Մոտեցա թանգարանին ու անմիջապես զգացի, որ ոչ մի տեսակ փողով ես այնտեղ չեմ կարող գնալ: Չէր քաշում ինձ, և վիրջ, մինչդեռ կտրել անցել էի ամբողջ զրոսայգին ու այնպե՛ս սպասել դրան: Իհարկե, եթե Ֆիրին այնտեղ լիներ, կմտնեի, բայց նա այնտեղ չէր: Եվ ես տաքսի վերցրի թանգարանի մուտքի մոտից ու գնացի «Բիլթմոր» հյուրանոցը: Տրամադիր չէի գնալու, բայց արդեն պայմանավորվել էի Սալլիի հետ:

17

Ես շատ շուտ հասա հյուրանոց, նստեցի կաշվե բազմոցին, ժամացույցի տակ, ու սկսեցի նայել աղջիկներին: Շատ պանսիոններում ու քոլեջներում արդեն սկսվել էր արձակուրդը, և հոլլում հարյուրավոր աղջիկներ էին հավաքվել, սպասում էին իրենց կավալերներին: Ոմանք նստել էին ոտքը ոտքին զցած, ոմանք՝ ուղիղ, ոմանք հրաշալի ոտքեր ունեին, ոմանք՝ ալլանդակ, ոմանք հաճելի տեսք ունեին, ոմանք վրայից էլ անմիջապես երևում էր, որ տականք են, բավական է միայն մոտենաս: Ընդհանրապես հաճելի էր նայել նրանց, դուք ինձ հասկանո՞ւմ եք: Հաճելի էր ու նաև տխուր, որովհետև ամբողջ ժամանակ մտածում ես. իսկ ի՞նչ է լինելու սրանց բոլորի վերջը: Ասենք ավաբաեցին իրենց քոլեջները, պանսիոնները: Ես կարծում էի, որ գրանք մեծ մասը կամուսնանա ինչ-որ գարշելի տիպերի հետ: Այնպիսի տիպերի, որոնք հենց միայն գելոխ գովել գիտեն, թե ժամում քանի մղոն կարող են կտրել իրենց հիմար մեքենայով, այդ ընթացքում ծախսելով ընդամենը մեկ զալոն վառելանյութ: Այնպիսի տիպերի հետ, որոնք երեխայի պես խռովում են,

երբ նրանց տանում են ոչ միայն գոլֆում, այլև պինգ-պոնգի
 նման հիմար խաղում: Շատ ստոր տիպերի հետ: Այնպիսի
 տիպերի հետ, որոնք կյանքում մի գիրք էլ չեն կարդացել:
 Մոսկալի ձանձրալի տիպերի հետ: Ասենք, դա հարաբերական
 հասկացողություն է, թե ում կարելի է ձանձրալի համարել,
 ում՝ ոչ: Ես դրանից բան չեմ հասկանում: Իսկապես, չեմ
 հասկանում: Երբ սովորում էի էլքտոն-հիլում, երկու ամիս
 ասլրեցի մի տղայի հետ, որին անվանում էին Հարրիս Մաք-
 լին: Նա շատ խելացի տղա էր, բայց նրանից ավելի ձանձրա-
 լի մարդ աշխարհը դեռ չի տեսել: Նա սոսկալի ճոճոան ձայն
 աներ ու ամբողջ ժամանակ խոսում էր: Եվ ամենասոսկալին
 այն էր, որ երբեք որևէ հետաքրքիր բանի մասին չէր խո-
 սում: Բայց մի բան շատ լավ էր կարողանում: Այդ սատանան
 շտեմնված սուլում էր: Անկողինն էր կարգի բերում, թի իրերը
 կախում պահարանում (նա իրերը միշտ կախում էր պահա-
 րանում ու ինձ կատաղեցնում), մի խոսքով, որևէ բան էր
 անում ու հետն էլ սուլում, եթե իհարկե, գլուխդ չէր տանում
 իր ճոճոան ձայնով: Նա նույնիսկ դասական երաժշտություն
 էր կարողանում սուլել, բայց ամենից լավ ջազ էր սուլում:
 Մի որևէ չափից դուրս աշխույժ ջազ էր սուլում, ասենք՝
 «Բլյուզ տանիքի վրա», ու իր լաթերը կախ տալիս կախարա-
 նից, այնպես հրաշալի էր սուլում, որ ուղղակի քեֆդ գալիս
 էր: Իհարկե, ես երբեք նրան չէի ասում, թե լավ է սուլում:
 Հո մարդու երեսին չես ասի՝ «Դու հրաշալի ես սուլում»: Չնա-
 յած ուղղակի զահլաս գնում էր, բայց դե չի ամբողջ երկու
 ամիս ապրեցի նրա հետ և դա այն պատճառով, որ կյանքումս
 նման սուլողի չեմ հանդիպել: Այնպես որ դեռ հարց է, թե
 ո՞վ է ձանձրալի, ով՝ չէ: Գուցե շարժի ափսոսալ, երբ մի
 լավ աղջիկ ամուսնանում է որևէ ձանձրալի տիպի հետ,
 քնդհանրապես դրանք բավական անմեղ բաներ են, իսկ գու-
 ցե՛ն նրանք առանձին եղած ժամանակ կարողանում են հրա-
 շալի սուլել կամ մի որևէ այլ բան: Ո՞վ գիտե, դա ի՞նչ խելքի
 բաներ չէ:

Վերջապես աստիճանների վրա հայտնվեց իմ Սալլին, ու
 ես ընդառաջ գնացի նրան: Որքա՛ն գեղեցիկ էր նա: Ազնիվ
 խոսք: Սև վերարկուով և ինչ-որ սև բերետով: Սովորաբար
 նա գլխաբաց էր ման գալիս, բայց բերետը շատ էր սաղում

ներան, Միծաղելի է, հենց որ նրան տեսա, ցանկացա հետը ամուսնանալ: Չէ, այնուամենայնիվ, ես աննորմալ եմ: Նա նույնիսկ շատ չէր դուր գալիս ինձ, իսկ այդ պահին զգացի, որ սիրահարված եմ և պատրաստ եմ նրա հետ ամուսնանալ: Աստված վկա, ես աննորմալ եմ, ինքս եմ խոստովանում:

— Հուլիսն,— ասում է,— որքա՛ն ուրախ եմ: Հարյուր տարի կլինի շենք հանդիպելու:— Սոսկայի բարձր է խոսում, նույնիսկ անհարմար է լինում, երբ նրա հետ որևէ տեղ հանդիպում ես: Նրա համար դա ոչ մի նշանակություն չունի. որովհետև այնքա՛ն գեղեցիկ էր, բայց շփոթմունքից իմ ազդի- ները ուրովեցին:

— Ուրախ եմ քեզ տեսնելու համար,— ասացի ես ու չէի ստում, աստված վկա:— Հը, ինչպե՞ս ես:

— Հրաշալի, շտեմնված: Հո չե՞մ ուշացել:

Չէ, ասում եմ, բայց, իսկապես, նա մի տասը բույս ուշացել էր: Բայց ինձ համար դա նշանակություն չունի: Բոլոր այդ դատարկ-մատարկ բաները, «Սեթերդեյ Իվինգ» «յոստի» քոլոր ծաղրանկարները, որ պատկերում են, թե տղան ինչպես է խեղճ-խեղճ կանգնել անկյունում, որովհետև ազդիկն ուշացել է տեսակցությունից, հնարովի բաներ են: Եթե տեսակցություն է գալիս գեղեցիկ աղջիկը, ապա ո՞ւմ տրամադրու- թյունը կընկնի, թե նա ուշացել է: Ոչ ոքի:

— Հարկավոր է գնալ,— ասում է,— ներկայացրումն սկըս- վում է երկուսն անց քառասուն:

Մենք աստիճաններով իջանք տաքսիների կայան:

— Ի՞նչ ենք նայելու,— հարցրեց նա:

— Զգիտեմ, կանտերին: Էլ ուրիշ տղամեք չկարողացա ճարել:

— Ախ, կանտերին: Սքանչելի՛ է:

Ասացի, չէ՞, որ նա գծվում է, երբ լսում է կանտերի, անունը:

Մենք մի քիչ պաշարվեցինք տաքսու մեջ: Սկզբում նա չէր ուղում, որովհետև վախենում էր շրթնաներկը լղոզվի, բայց ես ինձ պահում էի իսկական գայթակղողի նման, ու նա ստիպ- ված եղավ տեղի տալ: Երկու անգամ, երբ մեքենան արգե- լակեց լուսաֆորի առաջ, քիչ մնաց ես ընկնեի: Անիծյալ վարորդներ, հրեք չեն նայում, թե ինչ են անում: Երգվում

եմ, վարել չգիտեն։ Բայց ուզո՞ւմ եք իմանալ, թե որ աստի-
ճան խենթ եմ ես։ Հենց որ ամուր փաթաթվեցինք, ես նրան
ասացի, որ սիրում եմ և նման բաներ։ Իհարկե, դա փշոց էր,
բայց աղն էլ հենց այն է, որ այդ պահին ես էլ համոզված
էի դրանդում։ Զէ, ես աննորմալ եմ։ Աստված վկա, գիժ եմ։

— Ախ, սիրելիս, ես էլ քեզ եմ սիրում,— ասում է Սալ-
լին ու անմիջապես էլ ավելացնում։— Միայն թե խոստացիր,
որ մազերդ կերկարացնես, հիմա ողնաձև սանրվածքը մա-
զայից դուրս է եկել, իսկ քո մազիկները սքանչելի են։

«Մազիկներ» — պայթել կարելի է։

Ներկայացումն այն անպետքներից չէր, որոնք ես առաջ-
ներում տեսել էի։ Բայց դե սա էլ մի բան չէր։ Ինչ-որ ծեր
ամուսինների մասին էր, որոնք հինգ հարյուր հազար տարի
միասին էին ապրել։ Սկսում է այնտեղից, որ նրանք դեռևս
ջահել են, և աղջկա ծնողները թույլ չեն տալիս նրան ամուս-
նանալ այդ տիպի հետ. բայց աղջիկը, այնուամենայնիվ,
ամուսնանում է։ Իսկ հետո նրանք ծերանում են, ծերանում։
Ամուսինը պատերազմ է գնում, իսկ կնոջ եղբայրը հարբե-
ցող է։ Մի խուճով հետաքրքիր չէ։ Ուզում եմ ասել, որ ինձ
համար միևնույն էր՝ նրանց ընտանիքում մեռնո՞ւմ էր որևէ
մեկը, թե ոչ։ Մեջը բան չկա՞ր՝ զուտ դերասանություն էր։
Ընդհատ է, մարդ ու կին հրաշալի ծերուկներ էին, սրամիտ և
այլև, բայց նրանք էլ ինձ չէին հուզում։ Նախ ամբողջ ժա-
մանակ, ուրիշի ամբողջ ընթացքում մարդիկ թեյ էին խմում
կամ էլ մեկ այլ բան։ Հենց որ վարագույրը ետ էր քաշվում,
սպասավորը թեյ էր մատուցում կամ կինը թեյ էր լցնում
որևէ մեկի համար։ Եվ ամբողջ ժամանակ որևէ մեկը ներս
էր մտնում կամ դուրս էր գալիս։ Գլուխդ պտտվում է դրանից,
որ անընդհատ ինչ-որ մարդիկ են նստում կամ վեր կենում։
Ծեր ամուսինների դերերը կատարում էին Ալֆրեդ Լանտը և
Էին Ֆոնտանին։ Նրանք շատ լավ էին խաղում, բայց ինձ դուր
չէին գալիս։ Ես հասկանում էի, որ նրանք նման չեն մնացած
դերասաններին։ Նրանք իրենց պահում էին ոչ դերասանների
պես, ոչ էլ սովորական մարդկանց, ինձ համար դժվար է
դա բացատրել։ Նրանք այնպես էին խաղում, առես ամբողջ
ժամանակ հասկանում էին, որ իրենք նշանավոր են։ Հասկա-
նո՞ւմ եք, նրանք լավ էին խաղում, միայն թե չափից դուրս

բաւ: Հասկանում եք՝ մեկը խոսքը դեռ չվերջացրած, մյուսն արդեն պատասխանում էր: Ասես իրականում մարդիկ զրուցում էին միմյանց հետ, մեկը մյուսի խոսքը կտրում և այլն: Հենց դա էլ փշացնում էր, որ շատ էր նման, թե մարդիկ ինչպես են կյանքում զրուցում և մեկը մյուսի խոսքը կտրում: Նրանք իրենց դերը կատարում էին ճիշտ այնպես, ինչպես էռնին էր նվագում Գրինշ-Վիլեշում: Երբ մի որևէ բան շափից դուրս լավ ես կատարում, ապա, եթե չհետևես քեզ, դառնում ես ցուցադրական: Իսկ այդ դեպքում այլևս լավ չի կարող լինել: Բայց, համենայն դեպս, այդ ներկայացման մեջ այդ Լանտերը միակն էին, որ նման էին մարդու, նրանց գլուխն աշխատում էր, դա պետք է խոստովանել:

Առաջին գործողութունից հետո մենք բոլոր մյուս պիժոնների հետ գնացինք ծխելու: Այն թե տեսարան էր. հա: Կյանքումս երբեք այդ աստիճան ցուցադրական սեթևեթանք չեմ տեսել: Միտում էին ու բարձրաձայն խոսում պիեսի մասին, որպեսզի բոլորը լսեն, թե որքան խելացի են իրենք: Մի ինչ-որ կեղծ կինոդերասան էլ մեզ մոտ կանգնած էր ծխում: Ազգանունը չգիտեմ, բայց պատերազմական ֆիլմերում նա միշտ խաղում է այն տիպի դերը, որը վախենում է գրոհից առաջ: Նրա հետ կանգնած էր մի ապշեցուցիչ շիկահեր, և երկուսն էլ անտարբեր տեսք էին ընդունել, ձևացնում էին, թե չեն նկատում, որ նայում են իրենց: Համեստ են, գրողի տարածները: Միծաղելի էր: Իսկ իմ Սալլին գրեթե չէր խոսում, միայն հիանում էր Լանտերով, նա ժամանակ չունենր, աչ ու ձախ հայացքներ էր նետում, կոտրածովում: Հանկարծ նա ծխարանի հակառակ ծայրում տեսավ մի ծանոթ պիժոնի, Մայքորը: Գորշագույն կոստյումով ու վանդականախշ բաճկոնով: Բարձրաշխարհի՛կ առյուծ: Ազնվական: Միտել է թունդ ու կանգնել է ձանձրացողի տեսքով, ատելի: Սալլին անընդհատ կըրկւնում է:

— Ինչ-որ տեղ ծանոթացել եմ նրա հետ, ես նրան մտնալու եմ:

Նա միշտ բոլորին ճանաչում է: Այնքան ձանձրացրեց անընդհատ նույն բանը կրկնելով, որ ես ասացի.

— Ճանաչում ես, գնա հետը համբուրվիր, նա երևի կուռք րախանա:

Սալլիին սոսկալի վիրավորվեց ինձնից: Վերջապես այդ պիժոնը ճանաչեց նրան, մոտեցավ մեզ ու բարեկեց: Մի տեսնեիք, թե ինչպես էին բարեկամ իրար: Ասես քսան տարի չէին տեսել: Կարելի էր մտածել, թե երեսա ժամանակ նրանց մի տաշտի մեջ էին լողացրել: Այնպիսի ընկերներ են, որ տիրոջ խառնում է վրաները նայես: Ամենածիժազելին այն է, որ նրանք հավանաբար ընդամենը մեկ անգամ են հանգիպել, մի որևէ ապուշ երեկույթում: Վերջապես, երբ նրանց զաղարեցին հրճվանքի փուշիկներ արձակել, Սալլիին ծանոթացրեց մեզ: Նրա անունը Զորշ էր, ազգանունը չեմ հիշում, ոտվորում էր էնդովերում: Այս՝, այո՝, ազնվական էր: Մի տեսնեիք նրան, երբ Սալլիին հարցրեց, թե պիեսը դուր եկա՞վ, արդյոք: Նրա նմանները ամեն ինչ ցուցադրաբար են անում, նրանք նույնիսկ տեղ են բացում իրենց համար նախքան պատասխանելը: Նա մի քայլ հտ գնաց ու տրորեց հտեում կանգնած մի տիկնոջ ոտք: Նրեի ճգմեց ամբողջ թաթը: Նա ասաց, որ պիեսն ինքնին գլուխգործոց չէ, բայց Լանտիրը բուզդակի հրեշտակներ են: Հրեշտակներ են, գրողը տանի: Հրեշտակներ են: Մեռնել կարելի է:

Հետո նա ու Սալլիին սկսեցին հիշել հազար ու մի ծանոթների: Կյանքումս նման սեթեթանք չեմ տեսել: Իրար հտեից որևէ քաղաքի անուն էին տալիս ու տեղնուտեղն էլ հիշում, թե ծանոթներից ով է ապրում այնտեղ: Արդեն սիրտս խառնում էր նրանցից, երբ ընդմիջումն ավարտվեց: Իսկ հաջորդ ընդմիջմանը նրանք նորից սկսեցին նույն երգը: Նորից սկսեցին ինչ-որ մարդկանց հիշել: Վատն այն էր, որ այդ պիժոնը այնպիսի կեղծ, ազնվականական ձայն ուներ, այնպիսի, գիտեք, հոգնած, պճնամուրի ձայնիկ: Ինչպես աղջկա ձայն: Ու շամաչեց այդ սրիկան՝ աղջկան խլել իմ ձեռքից: Մտածում էի, որ երեի մեզ հետ տաքսի էլ կնստի, ներկայացումից հետո երկու թաղամաս մեզ հետ եկավ ոտքով, բայց կոկտեյլարանում պետք է հանդիպեր ուրիշ պիժոնների: Պատկերացնում էի, թե նրանք ինչպես են նստած որևէ բարում, իրենց պիժոնային վանդակավոր բաճկոններով ու քրննադատում են և՛ ներկայացումները, և՛ գրքերը, և՛ կանանց, իսկ ձայները այնքա՛ն հոգնած, պճնամուլային են: Ուղղակի մեռնել կարելի է այդպիսի տիպերի երեսից:

Ինձ համար Սալլիին նայելն էլ զազրելի էր. նոր տաքսի նստեցինք. ինչո՞ւ էր տասը ժամ շարունակ ականջ կախել էնդովարի այդ տականքին: Որոշել էի Սալլիին տանել տուն, ազնիվ խոսք, բայց հանկարծ նա ասաց.

— Ես մի հանճարեղ բան եմ մտածել,— նա միշտ հանճարեղ բան է մտածում:— Գիտես ինչ,— ասում է:— Ե՛րբ ես գնալու տուն ճաշի: Շա՛տ ես շտապում, թե չէ: Որոշակի ժամի քեզ սպասո՞ւմ են տանը:

— Ի՛նձ: Չէ, չէ, ոչ ոք ինձ չի սպասում,— ասում եմ: Եվ, դա զուտ ճշմարտություն էր:— Իսկ ի՞նչ կա որ:

— Արի գնանք Ռադիո-սիթի, շմուշկներով սահելու: Ահա թե ինչպիսի հանճարեղ մտքեր ունի:

— Ռադիո-սիթի՝ սահելու: Ինչպես, հենց հիմա՞:

— Թեկուզ մի ժամով, ոչ ավելի: Չե՞ս ուզում: Իհարկե՛ն, եթե տրամադիր չես...

— Մի՞թե ասացի չեմ ուզում,— ասում եմ:— Խնդրեմ, եթե սիրտդ ուզում է:

— Դու իսկապե՞ս ուզում ես: Եթե չես ուզում, պետք չէ: Ինձ համար միևնույն է:

Չի երևում, թե միևնույն է:

— Այնտեղ ապառիկով այնպիսի սքանչելի կարճ շրջազգեստներ են տալիս,— ասում է Սալլին:— Ջեննեթ Կալցը անցյալ շաբաթ վերցրել էր:

Ահա թե ինչո՞ւ էր ուզում անպայման այնտեղ ընկնել: Ուզում էր ցուցադրել իրեն այդ շրջազգեստով, որք հազիվ-հազ է ետևը ծածկում:

Մի խոսքով, մենք գնացինք այնտեղ, և մեզ սկզբում շմուշկներ տվին, իսկ հետո Սալլին հագավ այդպիսի մի կապույտ շրջազգեստ, որը հենց միայն ետևը պարացնելու համար է: Բայց գե իրեն շատ-շատ էր սազում, պետք է խոստովանել: Եվ մի՛ կարծեք, թե նա այդ բանը չէր հասկանում: Գիտամամբ իմ առջևից էր գնում, որպեսզի ես տեսնեմ, թե ինչպիսի սիրունիկ, կլորիկ ետև ունի: Պետք է խոստովանել, իսկապես վատը չէր:

Բայց ամենածիծաղելին այն էր, որ այդ անիծյալ սահագաշտում մենք ամենավատ սահողներն էինք: Այո՛, այո՛, ամենավատ: Տեր աստված, ի՞նչ էր կատարվում: Սալլիի

կոճերն այնպես էին ոլորվում, որ ուղղակի քսվում էին սառ-
աույցին։ Այն ոչ միայն հիմար տպավորութիւն էր թողնում,
հավանաբար նաև ուժեղ ցավ էր զգում։ Համենայն դեպս, իմ
քուրոր տեղերը ցավում էին։ Քիչ էր մնում մեռնելի։ Մի տես-
նեի՞ք մեզ։ Այն ամենազգվելին այն էր, որ մի երկու հարյուր
բերանբացներ էլ կանգնած նայում էին, էլ ուրիշ բան ու
զորո՞ւ չունեին, միայն նայեն, թե մարդիկ ինչպես են ցած
ընկնում։

— Գուցե կցանկանայիր գնանք բա՞ր, սեղան վերցնենք,
մի որևէ բան խմենք,— ասացի ես վերջապես։

— Ա՛յ դա հանճարեղ միտք է,— ասում է։ Նա ուղղակի
հալից ընկել էր։ Անմարդկային բան է այդպես տանջանքների
ենթարկվել, ես նույնիսկ խղճացի նրան։

Մենք հանեցինք այդ ստոր շմուշկներն ու գնացինք բար,
աքտեղ կարելի է խմել, նստել միայն գուլպաներով ու հեռ-
վից նայել սահողներին։ Սեղանի մոտ Սալլին հանեց ձեռ-
նոցները, և ես նրան սիգարետ տվի։ Նա բավական ողորմե-
լի տեսք ուներ։ Մատուցողը մոտեցավ, ես նրա համար կո-
կա-կոլա և ինձ համար սոդայով վիսկի պատվիրեցի, միայն
թե այդ սրիկան հրաժարվեց ինձ վիսկի տալուց, և ես էլ
ստիպված կոկա-կոլա խմեցի։ Հետո սկսեցի լուցկի վառել։
Ես հաճախ եմ անում այդպես, երբ տրամադրութիւնս ընկ-
նում է։ Լուցկին բռնում էի այնքան, մինչև լրիվ այրվում էր,
այնպես որ այլևս հնարավոր չէր լինում բռնել, և զցում էի
մոխրամանը։ Նյարդային սովորութիւն է։

Հանկարծ առանց այլևայլության Սալլին ասում է.

— Լսիր, ես ուզում եմ հաստատ իմանալ՝ ճրագալույցին
յալո՞ւ ես մեզ մոտ տոնածառը զարդարելու, թե չէ։ Նախա-
պես պետք է իմանամ։

Երևում է, կատաղել էր, որ ոտքերը ցավում էին շմուշկ-
ներից։

— Ես գրել եմ, չէ՞, որ կգամ։ Դու հարյուր անգամ ար-
գեն հարցրել ես։ Իհարկե, գալու եմ։

— Հասկանո՞ւմ ես, ես պետք է հաստատ իմանամ,—
ասում է նա ու աչք ածում շուրջը, տեսնի՞ ծանոթներ չկա՞ն։
Հանկարծ ես դադարեցի լուցկիներ վառելուց, սեղանի վրա-
յով կռացա դեպի նա։ Շատ բան ունեի նրան ասելու։

— Լսիր, Սալլի,— ասում եմ:

— Ի՞նչ է,— հարցնում է: Ու նայում է գահլիճի մյուս ծայրին գտնվող ինչ-որ աղջկա:

— Քեզ պատահո՞ւմ է, որ ամեն ինչի հանդեպ նողկանք զգաս,— հարցնում եմ:— Հասկանում ես, քեզ պատահո՞ւմ է այնպես, որ կարծես ամեն ինչ գրողի ծոցը կգնա, եթե որևէ բան շնախաձեռնես, պատահո՞ւմ է, որ վախենաս: Ասա, գու սիրո՞ւմ ես դպրոցը, ընդհանրապես ամեն ինչ:

— Չէ, իհարկե, այնտեղ սոսկալի ձանձրալի է:

— Բայց դու ատո՞ւմ ես, թե ոչ, ես գիտեմ, որ սոսկալի ձանձրալի է, բայց դու ատո՞ւմ ես այդ ամենը, թե ոչ:

— Ինչպե՞ս ասեմ: Չէ թե ատում եմ: Միշտ էլ մի տեսակ ստիպված ես լինում...

— Իսկ ես ատում եմ: Տեր աստված, որքա՞ն եմ ատում այդ ամենը: Եվ ոչ միայն դպրոցը: Ամեն ինչ ատում եմ: Ատում եմ նյութ-Ֆորքում ապրելը: Ատում եմ տաքսիները, ավտոբուսները, որտեղ տոմսավաճառները գողում են քեզ վրա, թե ետեի դռնից դուրս արի, ատում եմ ծանոթություն հաստատել կոտրատվողների հետ, որոնք Հանտերին «հրեշտակներ» են համարում, ատում եմ վերելակով բարձրանալը, երբ ուզում ես ուղղակի դուրս գալ փողոց, ատում եմ անվերջ կոստյումներ չափափորձելը Բրուքսի մոտ, երբ քեզ...

— Մի՞ գողա, խնդրում եմ,— ընդհատեց Սալլին:

Հիմարություն, մտքովս անգամ չէր անցնում գողալ:

— Օրինակ՝ մեքենաները,— ասացի ես շատ կամացուկ:— Տես, թե մարդիկ ինչպե՞ս են խելքները թոցնում մեքենաների համար: Նրանց համար ողբերգություն է, եթե մեքենայի վրա թեկուզ մի փոքրիկ քերծվածք է առաջանում, ու նրանց գրույցի մշտական թեման այն է, թե մի գալստ բենզինով քանի մղոն կարող են կտրել, իսկ երբ նոր մեքենա են գնում, անմիջապես սկսում են գլուխ շարդել, թե ինչպես այն փոխարինեն նորագույն մականիշի մեքենայով: Իսկ ես նույնիսկ հին մականիշի մեքենաները չեմ սիրում: Ավելի լավ է ես ինձ համար ձի ճարեմ, Ձիերի մեջ գոնե մարդկային ինչ-որ բան կա: Ձիու հետ գոնե կարելի է խոսել...

— Չեմ հասկանում, ինչ էս ուզում ասել... դու այնպես վայրիվերո ես խոսում:

— Գիտե՞ս քեզ ինչ կասեմ,— ասացի ես:— Եթե դու չլինեիր, հիմա ես չէի նստի նյու-Յորքում: Եթե դու չլինեիր, ես հիմա, թերեւ, գրողի ծոցը գնայի: Գլուխս առնեի, անտառները կորչեի, կամ ավելի հեռու: Դու միակ մարդն ես, որի պատճառով ես մնում եմ այստեղ:

— Ի՞նչ լավն էս,— ասում է: Բայց անմիջապես էլ նրանում է, որ ուզում է խոսակցության նյութը փոխել:

— Դու մի արական դպրոցում սովորելիս լինեիր, փորձի համար,— ասում եմ:— Մայրից ծայր կեղծիք է: Եվ սովորում են, որպեսզի դառնան մի որևէ խաբերա, փող վաստակեն ինչ-որ երիցս անիծյալ լկադիլակա գնելու համար և մըշտապես ձեռքնեն, թե իրենց համար շատ կարեւոր է. թե որ Ֆուտբոլային թիմը կտանի՝ Եվ ամբողջ օրը խոսակցության նյութը խմելն է, աղչիկները և թե ինչ բան է սեփու: Եվ ամեն մեկն իր շրջապատն ունի՝ մի որևէ գարշելի փոքրիկ շայկա՝ Բասկետբոլիստներն իրենց շայկան ունեն, կաթսիկներն՝ իրենց, այդ երիցս անիծյալ ինտելեկտուալները՝ իրենցը, բրիչ խաղացողներն՝ իրենցը: Նույնիսկ այդ հիմար Գրքի ազումբի արտոններն՝ իրենցը: Փորձիր որևէ մեկի հետ օրինավոր խոսակցություն սկսել:

— Չէ, ճիշտ չէ,— ասաց Մալլին:— Տղաներից շատերին դպրոցը շատ բան է տալիս:

— Համաձայն եմ, համաձայն եմ, որ շատերին դպրոցը շատ բան է տալիս: Իսկ ինձ՝ ոչինչ: Հապանալի՞ է: Ես հենց դրա մասին եմ խոսում: Հատկապես դրա՝ մասին, գրողը տանի. ինձ առհասարակ ո՛չ մի բան չի տալիս: Ես վատ վիճակում եմ: Սոսկալի վիճակում եմ:

— Ճիշտ է, դու սարսափելի վիճակում ես:

Ահ հանկարծ իմ գլխում մի միտք ծագեց:

— Հսիր,— ասում եմ:— Ահա թե ինչ մտածեցի: Կուգե՞ս արտաքին փախչենք մի որևէ տեղ: Այ թե ինչ եմ մտածել: Ես մի ծանոթ ունեմ Գրինլիգում, կարող եմ նրա մեքենան վերցնել մի երկու շաբաթով: Նա մեր դպրոցում է սովորել ու մինչև հիմա էլ տասը դուլլար ինձ պարտք է: Տես, թե ինչ կարող ենք անել: Վաղն առավոտյան կարող ենք գնալ

Մասաշուսետս, Վերմոնտ, մանկաքանդ աշխատող, Շա՛տ գեղեցիկ տեղեր կան աշխատող, գիտե՛ս, գրողը տանի։ Զարմաշնալի գեղեցիկ տեղեր։— Որքան շատ էի խոսում, այնքան ավելի էի հուզվում։ Ծա նույնիսկ կոացա ու բռնեցի Սալլիի ձեռքը, անիծյալ ապուշի մեկն եմ։— Զէ, առանց կատակի,— ասում եմ։— Ծա մոտ հարյուր ութսուն դոլլար ունեմ գրքույկիս մեջ։ Վաղն առավոտյան հենց որ բանկը բացեն, կհանեմ, իսկ հետո կարող ենք գնալ ու վերցնել այդ տղայի մեքենան։ Առանց կատակի։ Կապրենք տուրիստական ճամբարներում ու նման տեղերում, մինչև որ փողը վերջանա։ Իսկ երբ վերջանա, ես աշխատանք կճարեմ, կապրենք մի որեէ առվակի ափին, իսկ հետո երբեք մենք չամուսնանանք, ինչպես հարկն է։ Ծա ինքս մեզ համար ձմեռը փայտ կկտրատեմ։ Ազնիվ խոսք, այնպես լավ կլինի, այնպես նորախ։ Հը, ինչպե՛ս է։ Կգա՛ս։ Կգա՛ս ինձ հետ։ Կգաս, հա՛։

— Ախր ինչպես կարելի է,— ասում է Սալլին, նրա ձայնի մեջ զայրույթ կար։

— Իսկ ինչո՞ւ չի կարելի։ Ինչո՞ւ, գրողը տանի։

— Մի՛ գոռա ինձ վրա, խնդրում եմ,— ասում է։ Ախր սուտ է ասում, ես նրա վրա իսկի չեմ գոռում։

— Ինչո՞ւ չի կարելի։ Հը, ինչո՞ւ։

— Որովհետեւ չի կարելի, և վերջ։ Նախ՝ իրականում մենք դեռ երեխաներ ենք։ Մտածո՞ւմ ես, ինչ կանենք, եթե հանկարծ փողը վերջանա, դու էլ աշխատանք չճարես։ Քաղցից կմեռնենք։ Ծվ ընդհանրապես այդ ամենը այնպիսի երեվակայություն է, որ խոսել իսկ չարժի...

— Ծիշտ չէ։ Սա երեակայություն չէ։ Ծա աշխատանք կճարեմ։ Մի՛ անհանգստանա։ Դու դրա համար անհանգստանալու կարիք չունես։ Ի՛նչ է։ Զե՛ս ուզում ինձ հետ գալ, այդպես էլ ասա։

— Բանը դա չէ։ Բոլորովին էլ դա չէ,— ասում է Սալլին, Զգացի, որ սկսում եմ նրան ատել։— Մենք դեռ շատ ժամանակ ունենք ապագայում, այն ժամանակ ամեն ինչ կարելի է։ Հասկանո՞ւմ ես, երբ դու ավարտես համալսարանը, կամուսնանանք։ Մենք կարող ենք հազարավոր հրաշալի տեղեր գնալ, Իսկ հիմա դու...

— Զէ, չենք կարող։ Մենք ոչ մի տեղ էլ չենք կարող գնալ,

ու մի հազարավոր տեղեր: Ամեն ինչ այլ կերպ կլինի,—
ասում էմ: Տրամադրությունս շատ ընկալ:

— Ի՞նչ, ջեմ լսում: Մեկ գոռում ես վրաս, մեկ քթիդ
տակ փնթփնթում...

— Ասում եմ՝ չէ, ոչ մի տեղ էլ չենք գնա, ոչ մի «հրա-
շալի տեղ», երբ ես ավարտեմ համալսարանը և այլն: Ականջ-
ներդ լավ բաց: Ամեն ինչ այլ կերպ կլինի: Մենք ստիպված
կլինենք ճամպրուկներն ու բազմաթիվ իրեր առած ցած իջնեց
վերելակով: Ստիպված կլինենք բոլոր հարազատներին զան-
գահարել և հեռախոսով հրաժեշտ տալ, իսկ հետո բացիկներ
ուղարկել նրանց բոլոր հյուրանոցներից: Ես կաշխատեմ մի
որևէ գրասենյակում, շատ փող կվաստակեմ, և աշխատանքի
կգնամ մեքենայով կամ ավտոբուսով, Մեդիսոն-ավենյուի
վրա, թերթեր կկարդամ ու բրիջ կխաղամ բոլոր երեկոները.
և կինո կգնամ, հիմար կարճամետրաժներ ու ռեկլամներ և
կինոխրոնիկա կնայեմ: Օ՜, տեր աստված: Նախ՝ ինչ-որ ձիար-
շավներ, հետո տիկինը շիշ է ջարդում նավի վրա, հետո տա-
քատ հագած շիմպանզեն հեծանիվ է քշում: Չէ, այդ բոլորն
այն չէ: Է՛հ, միևնույն է, դու ոչինչ էլ չես հասկանա, գրողդ
տանի:

— Գուցե ես չեմ հասկանում: Իսկ գուցե ե դո՛ւ ոչինչ չե
հասկանում,— ասում է Սալլին: Մենք արդեն սոսկալի ատում
էինք միմյանց: Երևում էր, որ իմաստ չունեի նրա հետ մար-
դավարի խոսել: Ես սոսկալի զայրացել էի ինձ վրա, որ նման
խղճակցություն բացեցի:

— Դե լավ, վեր կաց, կորչենք այստեղից,— ասում էմ:—
Ծվ ցեղհանրապես, կորի գնա, գիտե՞ս ուր...

Օ՛հ, այ թե սկսեց ճղճղալ, որ այդպես ասացի: Գիտեմ,
չգիտեմ է այդպես ասելի, ու չէի հայհոյի, եթե նա համբերու-
թյունից չհաներ ինձ: Սովորաբար ես աղչիկների ներկայու-
թյամբ չեմ հայհոյում: Ո՛հ, այ թե ճղճղոց դրեց: Ես խելա-
գարի պես սկսեցի ներողություն խնդրել, բայց նա լսել ան-
գամ չէր ուզում: Նույնիսկ լաց եղավ: Ծիշտն ասած, մի քիչ
վախեցա, որ կգնա տուն և կբողոքի հորը, թե ես նրան հայ-
հոյել եմ: Նրա հայրը մի երկարահասակ ու լուակյաց մարդ
էր, և ինձ առհասարակ չէր սիրում սրիկան: Նա Սալլինն ասել
էր, թե ես չափից դուրս աղմկարար եմ:

— Զէ, լրջորեն, ներիր,— ես շատ խնդրեցի նրան:

— Ներե՛լ, քե՛զ ներել, տարօրինակ է,— ասում է: Նա գեոկես լալիս էր, և ես հանկարծ խղճացի նրան, որ վիրա-
վորել եմ:

— Գնանք, քեզ տուն ուղեկցեմ: Լրջորեն:

— Ինքս էլ կարող եմ գնալ, շնորհակալ եմ: Եթե կարծում
ես, որ թույլ կտամ ինձ ուղեկցես, ուրեմն հիմար ես: Ոչ մի
տղա ամբողջ կյանքիս ընթացքում դեռ եմ իմ ներկայությամբ
այդպէս չի հայհոյել:

Դրա մեջ ինչ-որ ծիծաղելի բան կար, որ խորն ես մտա-
ծում, ու հանկարծ ես արեցի այն, ինչ-որ պետք չէր անել:
Հռհռացի: Իսկ իմ ծիծաղը սոսկալի բարձր ու հիմար ծիծաղ
է: Հասկանո՞ւմ եք, եթե ես նստած լինեի ինքս իմ ետևում,
կինոյում կամ մի որևէ այլ տեղ, հավանաբար, առաջ կհակ-
վեի ու կասեի ինքս ինձ, որ այդպէս չհռհռաս: Ու դրանից
Սալլին ավելի կատաղեց:

Ես գնում էի նրա ետևից, ներողություն էի խնդրում, բայց
նա ոչ մի կերպ չէր կարողանում ինձ ներել: Միայն կրկնում
էր՝ հեռացիր, ինձ հանգիստ թող: Վերջ ի վերջո ես հեռացա:
Վերցրի կոշիկներս ու հաղուստս և գնացի առանց նրան:
Զպետք է լքեի նրան, բայց արդեն համբերությունս սպառ-
վել էր:

Ճիշտն ասած, ինքս էլ չգիտեի, թե ինչու նրան այդ բոլորը
ասացի: Մասաչուսետս, Վերմոնտ մեկնելու մասին, ընդհան-
րապէս ամեն ինչ: Հավանաբար, նրան շտանեի էլ ինձ հետ,
եթե նույնիսկ ինքը խնդրեր: Մի՞թե նրա նման մարդու հետ
կարելի է ճանապարհորդել: Բայց ամենասարսափելին այն
է, որ ես անկեղծորեն էի առաջարկում մեկնել ինձ հետ:
Պա՛հ է ամենասարսափելին: Զէ, այնուամենայնիվ, ես աննոր-
մալ եմ, ազնիվ խոսք:

Երբ դուրս եկա սահադաշտից, քաղց զգացի, վազեցի բու-
ֆետ, պանրով բուտերբրոդ և սուֆլե կերա, ապա մտա Հե-
ռախոսախցիկ: Մտածեցի գուցե, այնուամենայնիվ, մի ան-
գամ էլ զանգեմ Զեյնին, իմանամ՝ եկե՞լ է տուն, թե ոչ: Զէ՞

որ ամբողջ երեկոյան ազատ եմ, և մտածեցի զանգ տամ նրան, ու եթե արդեն տանն է, հրավիրեմ մի որևէ տեղ պարելու: Ես նրա հետ ոչ մի անգամ չեմ պարել մեր ամբողջ ժանոթութեան ընթացքում: Բայց մի անգամ տեսել եմ, թե ինչպես է պարում: Նա շատ լավ էր պարում: Դա հուլիսի չորսին էր, ակումբում: Այն ժամանակ դեռ լավ ծանոթ չէինք իրար, ու ես սիրտ չէի անում նրան խել կավալելու: Ես մի գարշելի տիպի հետ էր, էլ Փայքի հետ, որը Չոուտում էր սովորում: Ես սրան էլ լավ ծանոթ չէի, բայց սա ամբողջ օրը ավազանի մոտ էր լինում: Նեյլոնն լողավարտիք էր հագնում և անընդհատ ցատկում էր աշտարակից: Ամբողջ օրը ցատկում էր ինչ-որ հիմար ձևով: Ուրիշ բան չէր կարողանում անել, բայց, երևում է, իրեն լավագույն սպորտսմեն էր համարում: Ամբողջը մկաններ էր, ուղեղի ոչ մի նշույլ, մի խոռքով: Զեյնն այդ երեկո նրա հետ էր պաճում: Ինչ համար դա անհասկանալի էր: Ազնիվ խոռք, բոլորովին անհասկանալի: Երբ բարեկամացանք, ես հարցրի, թե նա ինչպես էր հանդիպում այնպիսի մեծամիտ տիպի հետ, ինչպիսին այդ էլ Փայքն է: Բայց Զեյնն ասաց, թե նա բոլորովին էլ մեծամիտ չէ, թե ընդհակառակը, թերարժեքութեան կոմպլեքսով է տառապում: Ընդհանրապես երևում էր, որ Զեյնը խղճում էր նրան, և չէր կեղծում: Լրջորեն խղճում էր նրան: Տարօրինակ մարդիկ են այդ աղջիկները: Ամեն անգամ, երբ հիշատակում ես մի օրևէ գտարյուն սողունի, որ շատ ստորն է կամ խիստ ինքնահավան, երբ խոսում ես այդպիսի մեկի մասին, անպայման ասում են՝ նա թերարժեքութեան կոմպլեքս ունի: Գուցեև ճիշտ է, բայց դա չի խանգարում, որ այդ անձնավորութիւնը սողուն լինի: Այդպես են այդ աղջիկները: Երբեք չես հասկանա, թե նրանց գլխին ինչ քամի կարող է փչել: Մի անգամ ես Ռոբերտա Ուոլշի ընկերուհուն ժանոթացրի իմ մի բարեկամի հետ: Տղայի անունը Բոր Ռոբինսոնն էր: Այ նա իսկապես թերարժեքութեան կոմպլեքս ուներ: Անմիջապես երևում էր, որ ամաչում է իր ծնողներից, որովհետեւ նրանք ասում էին՝ «աղքատ ես», «աղքատ եք» ու նման բաներ, և բացի այդ էլ, նրանք շատ աղքատ էին, բայց նա ինքը բոլորովին էլ ետ ընկածներից չէր: Շատ լավ տղա էր, բայց Ռոբերտա Ուոլշի ընկերուհուն նա բոլորովին գուր չեկավ:

Նա Ռոբերտային ասել էր, թե Բորը մեծամիտ է, որովհետև
սա պատահմամբ ասել էր, թե ինքը բանավեճային ակումբի
թիմի պետն է։ Այդպիսի մանրուք, և նա որոշել էր, որ տղան
մեծամիտի մեկն է։ Ամբողջ դժբախտությունն այն է, երբ
տղան դուր է գալիս դրանց, թեկուզ հարյուրապատիկ անգամ
էլ սողուն լինի, անպայման կասեն՝ նա թերարժեքությամբ
կոմպլեքս ունի, իսկ եթե տղան դուր չի գալիս, թեկուզ աշ-
խարհիս ամենալավ մարդը լինի, միևնույն է, կասեն՝ մեծա-
միտի մեկն է։ Նույնիսկ խելացի աղջիկներն են այդպիսին։

Մի խոսքով, ես նորից զանգահարեցի Զեյնին, բայց ոչ
ոք չմոտեցավ հեռախոսին, ստիպված կախեցի լսափողը։
Սկսեցի որոնել ծոցատետրիս մեջ, թե ում հետ կարելի է
անցկացնել երեկոն։ Դժբախտաբար իմ ծոցատետրում ընդա-
մենը երեք համար էր գրված՝ Զեյնինը, միստր Անտոնիոնիերը,
որ իմ ուսուցիչն էր եղել էլքտոն-հիլում, և հորս աշխատան-
քային համարը։ Հեռախոսի համարները միշտ մոռանում եմ։
Վերջապես ստիպված եղա զանգահարել մի տղայի։ Կող-
կուսին։ Նա Հուտտոնի դպրոցն է ավարտել, հրե ես արդեն
այնտեղից հեռացել էի։ Նա ինձնից երեք տարով մեծ էր, և
առանձնապես չէի սիրում նրան, բայց շատ խելոք էր, մտա-
վոր զարգացման գծով ամենաբարձր ցուցանիշը նրանն էր
ամբողջ դպրոցում։ Մտածեցի գուցե ինձ հետ ճաշի, ու մենք
որևէ խելացի բանի մասին զրուցենք։ Երբեմն նա շատ հե-
տաքրքիր բաներ էր պատմում։ Որոշեցի զանգահարել նրան։
Նա արդեն սովորում էր Կոլումբիայի համալսարանում, բայց
ապրում էր ոչ Վաթսոն հինգերորդ փողոցում, ու ես գիտեի,
որ տանն է։ Երբ զանգ տվի, նա ասաց, որ ճաշին զրադված
է, բայց երեկոյան տասին կարող է ինձ հետ հանդիպել Վի-
կեր-բարում, Հիսունչորսերորդի վրա։ Կարծում եմ, նա շատ
զարմացավ, լսելով իմ ձայնը։ Մի անգամ ես նրան հաստա-
քամակ կտրատվող էի անվանել։

Մինչև երեկոյան տասր հարկավոր էր մի կնոջ սպանել
ժամանակը, և ես գնացի Ռադիո-սիթի՝ կինո նայելու։ Ավելի
վատ բան հնարավոր չէր մտածել, բայց դե շատ մոտ էի դրան
և անելիք էլ չունեի։

Ներս մտա այն ժամանակ, երբ դիվերտիսմենտ էր սկսե-
վում։ Ռոկեոտի խումբը աստված ազատի թե ինչ օյիններ էր

անում, գիտեք, նրանք ինչպես են պարում՝ բոլորը կողք-կողքի կանգնած, միմյանց գոտկատեղից բռնած: Հասարակությունը խելագարի պես ծափ էր տալիս, իսկ իմ ետևում նստած մի տիպ ամբողջ ժամանակ կրկնում էր. «Գիտե՞ք, ինչպես է կոչվում սա: Մաթեմատիկական ճշգրտություն»: Սպանե՛ց: Իսկ Ռոկետի խմբից հետո, անվաշմուշկներով ֆրակավոր մի մարդ դուրս եկավ, սկսեց մտնել փոքրիկ սեղանների տակ և այդ ընթացքում սրամտել: Նա շատ լավ էր սահում, բայց ձանձրանում էի, որովհետև մտածում էի, որ նա ամբողջ օրը մարզվում է, որպեսզի հետո բեմի վրա վարժ սահի: Հիմար զբաղմունք է: Իսկ հետո սկսվեց Մենդլան մընջախաղը, որ ամեն տարի Մենդլան տոներին ցուցադրում են Ռադիո-սիթիում: Բազմապիսի հրեշտակներ էին դուրս գալիս արկղերից, հետո ինչ-որ տիպեր բեմով խաչելություն էին տանում շալակած, հետո բոլորը միասին երգում էին. «Եկեք, հավատացյալներ»: Շատ հին բան է: Գիտեմ, այդ ամենը խիստ կրոնական և գեղեցիկ է համարվում, բայց ո՛ւր է այստեղ կրոնը և գեղեցկությունը, գրողը տանի, եթե արտիստների մի խումբ խաչելությունը քարշ է տալիս բեմում: Իսկ երբ ավարտեցին երգն ու ցրվեցին իրենց տեղերը, երկվում էր, թե ինչպես են շտապում, որ գնան ծխեն. հանգրստանան: Անցյալ տարի ես այդ ներկայացումը տեսել էի Սալլի Զեյսի հետ, և նա շատ էր հիացած՝ ախ, ի՜նչ կոստյումներ են, ախ, ինչպիսի՜ գեղեցկություն: Իսկ ես կասեի, որ խեղճ Քրիստոսի սիրտը կխառնե, հավանաբար, եթե նա տեսներ այդ դիմակահանդեսային լաթերը: Սալլին ասում էր, թե ես աստվածանաբզող եմ ու աթեիստ: Հավանաբար, դա այդպես է: Բայց, ա՛յ, մի բան, երևի, դուր կգար Քրիստոսին. դա նվագախմբի թմբկահարն էր: Ես նրան հիշում եմ դեռ ութ տարեկանից: Երբ ծնողներս ինձ ու եղբորս՝ Ալլին բերում էին այստեղ, մենք աշխատում էինք մոտ նստել նվագախումբին, որպեսզի նայենք այդ թմբկահարին: Ես նրան հիշում եմ այն ժամանակից ի վեր: Նրանից լավին դեռ չեմ տեսել: Ժիշտ է, ամբողջ համարի ընթացքում նրան միայն երկու անգամ է վիճակվում խփել այդ բանին, այնուամենայնիվ, նրա դեմքին ձանձրույթի հետք անգամ չես նկատում, քանի գեռ սպասում է: Բայց երբ խփում է, փոխարենն զգում ես, թե

դա ինչպես է նրան հաջողվում, որքան մաքուր, լավ է ստացվում, նույնիսկ դեմքից ես զգում, որ նա ջանք է թափում: Երբ հորս հետ գնացինք Վաշինգտոն, Ալլին այդ Բմբկահարին բացիկ ուղարկեց, բայց երևի նա շատացավ: Մենք հասցեն կարգին չգիտեինք:

Վերջապես Մենդյան մնախաղն ավարտվեց, ու սկսվեց այդ երիցս անիծյալ ֆիլմը: Այնքան գարշելի ֆիլմ էր, որ աչքս չէի կարողանում կտրել: Մի անգլիացու մասին էր՝ Ալեքի: Նա պատերազմ էր գնացել և հոսպիտալում զրկվել հիշողութունից: Հոսպիտալից դուրս է գալիս ձեռնափայտով, կաղալով շշուում է քաղաքում՝ Լոնդոնում, ու չի իմանում, թե որտեղ է գտնվում: Իրականում նա հերցոգ է, բայց դա չի հիշում: Հետո հանդիպում է մի տգեղ, հասարակ ու աղնիվ աղջկա, ավտոբուս բարձրանալիս է հանդիպում: Աղջկա զբոսաբերը թռչում է, նա բռնում է, հետո երկուսով բարձրանում են վերև ու սկսում գրուցել Չարլզ Դիկենսի մասին: Պարզվում է, որ նա երկուսի էլ սիրած գրողն է: Տղամարդը նույնիսկ իր հետ ման է ածում «Օլիվեր Թվիստը», աղջիկը՝ նույնպես: Սիրտս ուղղակի խառնում էր: Մի խոսքով, նրանք անմիջապես սիրահարվում են, որովհետև երկուսն էլ գծվում են Չարլզ Դիկենսի համար, և տղամարդը օգնում է աղջկան աշխատանքի անցնել հրատարակչութունում: Մոռացա ասել, որ աղջիկը հրատարակիչ է: Բայց աղջկա գործերը լավ չեն գնում, որովհետև եղբայրը հարբեցող է ու ամբողջ փողերը խմում է: Նա շատ է դաժան դարձել, այդ եղբայրը, որովհետև պատերազմի ժամանակ վիրաբույժ է աշխատել, իսկ հիմա չի կարողանում վիրահատութուն կատարել, նյարդերը չեն դիմանում, դրա համար էլ իրեն խմելու է տվել, խմում է գիշեր-ցերեկ, թեև ընդհանրապես խելացի մարդ է: Մի խոսքով, Ալեքը գիրք է գրում, իսկ աղջիկը հրատարակում է, և նրանք երկուսով շատ փող են կուտակում: Քիչ է մնում, որ ամուսնանան, մեկ ուրիշ աղջիկ է լույս ընկնում, ոմն Մարսիա: Այդ Մարսիան Ալեքի հարսնացուն է եղել մինչև նրա հիշողութունը կորցնելը, և ճանաչում է տղային, երբ սա գրախանութում իր գրքերի վրա մակագրութուն էր անում սիրողների համար: Մարսիան խեղճ Ալեքին ասում է, որ նա թրականում հերցոգ է, բայց սա չի հավատում և չի ուզում

աղջկա հետ հյուր գնալ իր մորը: Իսկ Ալեքի մայրը կույր է խլուրդի պես: Բայց մյուս աղջիկը՝ տգեղը, ստիպում է գնալ: Նա շատ երախտապարտ է զգում իրեն և այլն: Տղան գնում է, բայց միևնույն է, հիշողությունը չի վերականգնվում, նույնիսկ այն ժամանակ, երբ նրա վիթխարի դանիական դոգը գծի պես նետվում է նրա վրա, իսկ մայրը ամբողջ բռնում է նրա դեմքը ու նրան տալիս թավշյա արջուկը, որով տղան խաղացել է երեխա ժամանակ: Բայց մի անգամ երեխաները մարգագետնում կրոկետ խաղալիս գնդակով խփում են այդ Ալեքի գլխին: Նրա հիշողությունն անմիջապես վերականգնվում է, նա վազում է տուն, համբուրում մոր ճակատը: Նա կրկին իսկական հերցոգ է դառնում ու բոլորովին մոռանում հասարակ աղջկան, որն իր հրատարակչությունն ունի: Ես ձեզ նստեի, թե հետո ինչ է լինում, բայց սիրտս խառնում է: Բանն այն չէ, որ վախենում եմ ձեր տպավորությունը փչացնել, այստեղ փչացնելու բան էլ չկա: Մի խոսքով, բանն ավարտվում է նրանով, որ Ալեքը ամուսնանում է այդ հասարակ աղջկա հետ, իսկ նրա եղբայրը՝ վիրաբույժը, որ խմում էր, բուժում է իր նյարդերը և վիրահատում Ալեքի մոր աչքերը, ու այդ ժամանակ նախկին հարբեցողն ու Մարսիան սիրահարվում են: Իսկ վերջին տեսարանում պատկերված է, թե ինչպես բոլորը նստած են մի երկար սեղանի շուրջ ու քրքում են ուրախ, որովհետեւ դանիական դոգը հանկարծ մի ամբողջ կույտ քոթոթներ է բերում: Բոլորը կարծում էին, թե նա արու է, պարզվում է՝ էգ է: Մի խոսքով, մի բան կարող եմ խորհուրդ տալ. եթե չեք ուզում, որ ձեր սիրտը խառնի ուղղակի ձեր հարևանների վրա, մի՛ գնացեք այդ կինոն:

Բայց դե ես չկարողացա հասկանալ կողքիս նստած տիկնոջը, որ ամբողջ կինոյի ընթացքում լաց եղավ: Բ. որքան շատ կեղծիք էր ցուցադրվում, այնքան դառն էր լալիս նա: Կարելի էր կարծել, թե նա շատ գթառատ է, բարի, բայց ես նստած էի կողքին ու տեսնում էի, թե ինչքանով է բարի: Նրա հետ եկել էր որդին, փոքրիկ մի տղա, որի համար տխուր էր, ձանձրալի, և ամբողջ ժամանակ նվնվում էր, թե գուգաբան է ուզում, իսկ մայրը նրան շտաբալի: Ամբողջ ժամանակ ասում էր. հանգիստ նստիր, քեզ կարգին պահիր: Փայլը թերևս նրանից բարի լինելու էնդհանրապես, եթե վերցնենք

կեղծ կիեռնկար նայելիս սրտակեղեք արտասովող տասը մարդ, հաստատ կարելի է ասել, որ նրանցից ինը կյանքում ամենաթունդ սրիկաներն են, էուրջ եմ ասում:

Երբ ֆիլմն ավարտվեց, գնացի Վիկեր-բար, որտեղ պետք է հանդիպեի Կառլ Լյուսի հետ, ու գնալիս անընդհատ մտածում էի պատերազմի մասին: Պատերազմական նկարները միշտ այդպիսի մտորումների առիթ են տալիս: Հավանաբար, ես չէի դիմանա, եթե հարկ լիներ պատերազմ գնալ: Ընդհանրապես սարսափելի չէ, եթե քեզ ուղարկեն մի որևէ տեղ ու այնտեղ սպանեն, բայց ախր հարկավոր է բանակում մնալ աստված գիտի, թե որքան: Պա է ցավւր Իմ եղբայր Դ. Բ-ն չորս տարի մնացել է բանակում: Նա պատերազմում էլ է եղել, մասնակցել է երկրորդ ճակատի մարտերին, բայց, կարծում եմ, բանակում ծառայելն ավելի էր աշուժ, քան պատերազմը: Ես դեռ բավական փոքր էի, երբ նա գալիս էր տուն, ամբողջ ժամանակ մահճակալին պառկած էր լինում: Նա նույնիսկ հյուրասենյակ հազվադեպ էր մտնում: Հետո գնաց Ծվրոպա, պատերազմ, բայց չի վերավորվել, նրան չի վիճակվել նույնիսկ կրակել որևէ մեկի վրա: Նրա արածն այն է եղել, որ շտաբի մեքենայով ամբողջ օրը ման է ամել մի կոմբոյական գեներալի: Նա մի անգամ ինձ ու Ալլիֆին ասաց, որ եթե ստիպված լիներ կռվել, չէր իմանա, թե ում վրա կրակի: Նա ասաց, թե մեր բանակում էլ քիչ շատ որդիներ չկան, քան Ֆաշիստների մոտ: Հիշում եմ, Ալլին հարցրեց նրան, թե գուցե լավ է, որ նա եղել է պատերազմում, որովհետեւ գրող է, ու հիմա գրելու նյութ ունի: Իսկ նա Ալլիֆին ստիպեց բերել բնյարուի ալն ձեռնոցը, որի վրա բանաստեղծություններ էր արտագրել, և հարցրեց. ո՞վ է ավելի լավ գրել՝ Ռուպերտ Բրոնզը, թե էմիլի Դիքինսոնը: Ալլին ասաց՝ էմիլի Դիքինսոնը: Ես ոչինչ չէի կարող ասել, որովհետեւ առհասարակ քանաստեղծություն չեմ կարդում, բայց մի բան հաստատ կարող եմ ասել՝ ես հավանաբար կխնձթանայի, եթե հարկադրված լինեի ծառայել, ապրել էկլիթ, Մորեդլեյթերի և այն վերելակավարի՝ Մորիսի նման տիպերի հետ: Եթե անգամ մի ամբողջ շաբաթ ես բոյսքաութ էի, և գլուխս արգեն պտտվում էր, երբ նայում էի իմ առջև կանգնած տղայի ծոծրակին: Իսկ մեզ միշտ հարկադրում էին նայել առջևը

կանդնածի ծոծրակին: Աղնիվ խոսք, հթե պատերազմ լինի, թող ինձ տանեն և գնդակահարեն: Ես չեմ էլ դիմադրի: Բայց մի հարցում ինձ վրդովում է իմ ավագ եղբայրը. ասում է պատերազմը, բայց անցյալ ամառ տվեց ինձ կարգալու «Մնաս բարով, զենք» գիրքը: Ասաց, թե հրաշալի գիրք է: Այ թե ինչն է ինձ համար անհասկանալի: Այնտեղ հերոսը, այդ լեյտենանտ Հենրին, հրաշալի տղա է համարվում: Չեմ հասկանում, Դ. Բ.-ն ինչպե՞ս է ասում պատերազմը, ասում բանակը և, այնուամենայնիվ, հիսնում այդ կոտորտվանով: Չեմ կարողանում հասկանալ, թի նրան ինչո՞ւ է դուր գալիս այդպիսի կեղծիքը, և միաժամանակ դուր են գալիս նաև թինգ լարդներն ու «Մեծ Գետսբին»: Դ. Բ.-ն ինձնից նեղացավ և ասաց, թի դեռևս ես շատ փոքր եմ «Մնաս բարով, զենքը» գնահատելու համար, բայց, իմ կարծիքով, դա ճիշտ չէ: Ես նրան ասացի. չէ՞ որ ինձ դուր է գալիս Ռինգ լարդներն ու «Մեծ Գետսբին»: Հատկապես՝ «Մեծ Գետսբին»: Այո, Գետսբին: Այ դա մա՛րդ է: Ո՛ւժ է:

Մի խոսքով, ես ուրախ եմ, որ հայտնագործել են ատոմային ումբը: Եթե երբեք պատերազմ սկսվի, ես կնստեմ Եղզակի այգ ումբի վրա, կամավոր կնստեմ, ազնիվ, անկեղծ խոսք:

19

Գուցե դուք նյու-Յորքում չեք ապրել և չգիտեք, որ «Վիկեր-բարը» գտնվում է շատ շքեղ հյուրանոցում՝ «Սեթոն-օթելում»: Առաջ ես հաճախ էի այնտեղ լինում, բայց հետո գաղարեցի: Բոլորովին չեմ գնում այնտեղ, ես իստ նրբաճաշակ բար է համարվում դա, և բոլոր պիժոնները այնտեղ են խցկվում: Մի երեկոյի ընթացքում երեք անգամ ելույթ են ունենում այդ ֆրանսուհիները՝ Թինան և Ժանինը, զաշնամուր են նվագում և երգում: Մեկը սոսկալի վատ էր նվագում, իսկ մյուսը կամ անվայելուչ երգեր էր երգում, կամ ֆրանսիական: Նա, որը երգում է՝ Ժանինը, նախ մոտենում է միկրոֆոնին ու փչում նախքան երգելը: Ասում է. «Իսկ հիմա մենք ձեզ համար կերգենք «Վուլե վու ֆրանսե» պոկրիկ երգ: Տա պոկրիկ ֆրանսածի աղչկա մասին, որ եկավ շատ մեծ քա-

զաք Նուուլորկ և սիրահարվեց մի պոկրիկ տղա Բրուկլինից։ Մենք համոզված, որ երգ ձեզ շատ դուր գա»։ Կշշնչա, կփրս-
փրսա, իսկ հետո կերգի այդ հիմար երգը՝ կեսը Ֆրանսերեն,
կեսը անգլերեն, ու բոլոր պիժոնները կսկսեն հիացմունքից
խենթանալ։ Եթե այնտեղ մի կողմ նստած լսեիր, թե ինչպե-
ս են ծափահարում, ամբողջ աշխարհը կատեիր, պատվովս եմ
երգվում։ Բարի տնօրենն էլ է անասուն։ Սոսկալի պճնամուրի
մեկն է։ Նա ձեզ հետ մի բառ անգամ չի փոխանակի, եթե
որևէ նշանավոր անձ չեք կամ երևելի մեկը։ Իսկ եթե նշա-
նավոր անձ եք, ապա կաշվից դուրս կգա, հազար կտոր կլի-
նի, զգվում ես նայելուց։ Կմոտենա, այնպես լայն կժպտա,
սովորական, իբր, տեսեք, թե ինչպիսի՝ հրաշալի մարդ եմ,
կհարցնի. «Հը՞, ինչպե՞ս է ձեզ մոտ, Կոննետիկատում», կամ՝
«Հը՞, ինչպե՞ս է ձեզ մոտ, Ֆլորիդայում»։

Գարշելի բար է, լրջորեն։ Ես գրեթե դադարել եմ այնտեղ
գնալուց։ Դեռ բավական վաղ էր, երբ գնացի այնտեղ։ Նստե-
ցի վաճառասեղանի մոտ, — մարդիկ քիչ կային, — և սողայով
վիսկի խմեցի, չսպասելով կյուսին։ Երբ պատվիրում էի, վեր
էի կենում աթոռակից, թող տեսնեն, որքան բարձրահասակ եմ
ու ինձ անչափահասի տեղ չդնեն։ Հետո սկսեցի զննել բոլոր
պիժոններին։ Կողքիս նստածն ամեն կերպ հոգ էր տանում
իր աղջկան։ Անվերջ հավատացնում էր, թե նա սզնվական
ձեռքեր ունի։ Միծաղս գալիս էր։ Իսկ դահլիճի մյուս ծայ-
րում հավաքվել էին աննորմալները։ Նրանց արտաքին տես-
քը, ճիշտ է, այնքան էլ աննորմալ չէր՝ ոչ երկար մազեր, ոչ
որևէ այլ բան, բայց անմիջապես կասեիր, թե ինչ մարդիկ են
գրանք։ Եվ վերջապես, ներկայացավ կյուսն ինքը։

Կյուսը՝ տիպ է։ Այդպիսիները հազվագեյտ են։ Երբ մենք
սովորում էինք Հուտտոնի դպրոցում, նա իմ դասուսույց-բար-
ձրըղասարանցին էր։ Բայց նրա արածն այն էր, որ սեքսի
ժասին հազար ու մի զրույցներ էր անցկացնում, երբ իր
սենյակում հավաքվում էին տղաները։ Նա այդպիսի բաների
ժասին շատ քաջատեղյակ էր, հատկապես բազմապիսի ան-
նորմալների մասին։ Միշտ ինչ-որ այլասերվածների մասին
էջ պատմում, որ ընկնում են ոչխարների ետևից կամ իրենց
չլսապանների աստառին կանացի վարտիքներ են կարում։ Այդ
կուտը անգիր գիտեր, թե ով է արվամուլ, ով՝ լեսբուհի,

գրեթէ ամբողջ Ամերիկայում: Մի որեւէ անգլանուն տառ, ումն ուզում է լինի, և Լյուսը անմիջապէս կասի արվամոլ է նա, թէ ոչ: Ուղղակի դժվար էր հավատալ, որ բոլոր այդ մարդիկ՝ կինոգերասանները և այլն, կամ արվամոլներ են, կոմ լեսբուհիներ: Ախր նրանցից շատերն ամուսնացած էին: Սատանան գիտի, թէ նա որտեղից էր դա հորինում: Հարյուր անգամ կարող ես նրան հարցնել. «Մի՞թէ Զո Բլոուն էլ է գրանցից: Զո Բլոուն, այդ հսկան, այդպիսի ուժի տեր մարդը, նա՛, որ միշտ գանգատների ու կոպրոյի դերեր է կատարում, մի՞թէ նա էլ»: Եվ Լյուսը պատասխանում էր՝ անկասկած: Նա միշտ ասում էր՝ անկասկած: Նա օտուտ էր, ոչ մի նշանակութիւն չունի՝ մարդը ամուսնացած է, թէ ոչ: Ասում էր, թէ ամուսնացածների կեսը այլասերվածներ են ու իրենք էլ դա չեն գիտակցում: Ասում էր՝ ամեն մարդ էլ կարող է հանկարծ այդպիսին դառնալ, եթէ նախադրյալներ ունի, Վախեցնում էր մեզ սոսկալի: Երբեմն ես գիշերը չէի քնում, անվերջ վախենում էի՝ հանկարծ ես էլ աննորմալ դառնամ: Բայց ամենածիծաղելին այն է, որ Լյուսն ինքն այնքան էլ նորմալ չէր: Միշտ ամիսներով գուրս էր տալիս, ամեն ինչի մասին, բայց միշտնցքում ուղղակի հոգիդ հանում էր: Եվ միշտ զուգարանից լվացարան տանող դուռը բաց էր թողնում. դու առամներդ ես լվանում կամ լվացվում ես, իսկ նա այնտեղից քեզ հետ գրուցում է: Իմ կարծիքով դա էլ է ինչ-որ չափով այլասերվածութիւն, աստված վկա: Դպրոցներում ես հաճախ եմ տեսել իսկական աննորմալների, և նրանք միշտ այդպիսի օլիներ էին անում: Դրա համար էլ կասկածում էի, որ Լյուսն ինքն այդպիսին է: Բայց նա շատ էր խելոք, կատակը մի կողմ:

Նա երբեք չի բարևում, չի տասում շողջույն: Հիմա էլ հայտնեց, որ մի բոպեով է եկել: Ասաց, որ տեսակցութիւն ունի: Հետո պատվիրեց, որ շոր մարտինի մատուցեն իրեն: Ասաց, որ բարմենը քիչ թուլացնի և ձիթապտուղ չզցի:

— Լսիր, ես քեզ համար մի լավ աննորմալ եմ գտել, — ասում եմ, — ա՛յ, վաճառասեղանի ծայրին: Հիմա դեռ մի՛ նայիր: Քեզ համար եմ նշան արել:

— Ինչպիսի՜ սրամտութիւն, — ասում է: — էլի նույն Փոլֆիլդն ես: Ե՛րբ ես մեծանալու:

Երևում է, ես նրան զայրացնում էի: Իսկ ինձ համար ծի-
ծազելի էր: Այգպիսի տիպերը միշտ ինձ ծիծաղ են պատ-
ճառում:

— Հը՞, ինչպե՞ս են անձնական գործերդ,— հարցնում
եմ: Նա տանել չէր կարող, երբ այդ մասին հարցնում էին:

— Վերջ տուր,— ասում է,— ի սեր աստծո, հանգիստ
նստի՛ր և վերջ տուր հիմարությունների գուրս տալուն:

— Իսկ ես հանգիստ եմ նստած,— ասում եմ:— Ինչպե՞ս
է կոլումբիան: Քեզ գո՞ւր է գալիս այնտեղ:

— Անպայման: Շատ է դուր գալիս: Եթե դուր չգտա, չէ՞ք
գնա,— ասում է: Երբեմն նա էլ ինձ էր զայրացնում:

— Իսկ ի՞նչ մասնագիտություն ես ընտրել,— հարցնում
եմ:— Ամեն տիպի այլասերվածություննե՞րն ես ուսումնասի-
րում:— Ծա ուզում էի ձեռ առնել նրան:

— Դու, կարծեմ, փորձում ես սրամտե՞լ:

— Զէ, հենց այնպես,— ասում եմ:— Լսիր, Լյուս, գա-
լատ խելոք տղա ես, զարգացած: Ինձ անհրաժեշտ է քո խոր-
հուրդը: Սոսկալի վիճակի մեջ եմ...

Նա բարձր տնքաց.

— Օ՛հ, Քուլֆիլդ, վերջ տուր: Մի՞թե չես կարող հանգիստ
նստել, խոսել...

— Լավ, լավ,— ասում եմ,— մի՛ հուզվիր...

Երևում է, չէր ուզում ինձ հետ լուրջ բաների մասին խո-
սել: Դժվար է այդ խելոքների գործը: Երբեք չեն կարող լրբ-
ջորեն խոսել մարդու հետ, եթե անտրամադիր են: Ստիպված
նրա հետ սկսեցի խոսել ընդհանուր բաների մասին:

— Զէ, լուրջ եմ ասում, ինչպե՞ս են անձնական գործերդ:
էլի էն տիկնիկի հե՞տ ես ման գալիս, հիշո՞ւմ ես, Նուտտոնի
դպրոցում: Նա էլի այնպիսի խոշոր...

— Օ՛, տեր աստված, իհարկե, չէ:

— Ինչպես թե, իսկ որտե՞ղ է հիմա նա:

— Ոչ մի տեղեկություն չունեմ: Եթե կուզես իմանալ, նա,
իմ կարծիքով, դարձել է նյու-հեմպշիրյան պոռնիկուհու նման
մի բան:

— Դա խոզություն է: Եթե նա քեզ այդքան բան է թույլ
տվել, գա, համենայն դեպս, նրա մասին այդպես զարշելի
ձևով չպետք է արտահայտվես:

— Օ՛, սատանա,— ասաց լյուսը։— Մի՞թե տիպիկ քուֆիլիդյան խռակցություն է սկսվում։ Գոնե նախազգուշացնեիր։

— Ոչինչ էլ չի սկսվում,— ասացի ես։— Եվ, այնուամենայնիվ, դա խոզություն է։ Եթե նա այդպես լավ է վերաբերվել քեզ, որ թույլ է տվել...

— Մի՞թե կարիք կա շարունակելու այդ տհաճ տիրադները...

Ես ոչինչ չասացի։ Վախեցա, որ եթե լլռեմ, նա վեր կկենա ու կգնա։ Հարկ եղավ մի բաժին էլ վիսկի պատվիրել։ Հանկարծ թունդ խմելու ցանկություն առաջացավ։

— Ո՛ւմ հետ ես հիմա ման գալիս,— հարցնում եմ։— Կարո՞ղ ես ինձ պատմել։ Եթե ուզում ես, իհարկե։

— Դու նրան չես ճանաչում։

— Գուցե ճանաչում եմ։ Ո՞վ է։

— Գրինիչ-վիլեչից է։ Քանդակագործուհի, եթե շատ ես ուզում իմանալ։

— Իսկապե՞ս։ Իսկ քանի՞ տարեկան է։

— Տեր աստված, մի՞թե ես նրան հարցրել եմ։

— Դե, մոտավորապես, որքա՞ն է։

— Դե, երեսունն անց,— ասում է լյուսը։

— Երեսունն ա՞նց։ Եվ դա քեզ դո՞ւր է գալիս,— հարցնում եմ։— Քեզ այդպիսի պառավներն են դուր գալիս։— Ես նրան հարցնում էի գլխավորապես այն պատճառով, որ նա գլուխ էր հանում այդ գործերից։ Ամեն մարդ չի կարող այդպես գլուխ հանել, ինչպես նա։ Նա անմեղությունը կորցրել էր տասնչորս տարեկանում, նանտուկետում, սիզիլի խոսք։

— Ուզում ես իմանալ, թե ինձ հասո՞ւն կանայք են դուր գալիս։ Անպայման։

— Ահա թե ի՞նչ։ Ինչո՞ւ։ Զէ, իսկապե՞ս, նրանց հետ ավելի՞ լավ է։

— Լսիր, մեկ էլ եմ ասում, վերջ տուր քո էդ քուֆիլիդյան հարցուփորձին, զոնե այս երեկու։ Ես հրաժարվում եմ պատասխանել։ Ե՛րբ, վերջապես, կմեծանաս դու, գրողը տանի։

Ես ոչինչ չպատասխանեցի, որոշեցի մի փոքր լռել։ Հետո լյուսն էլի մարտինի պատվիրեց և խնդրեց բուրդովին ջուր չավելացնել։

— Լսիր, այնուամենայնիվ, առա, վաղը՞ց ես նրա հետ
տարում, այդ քանդակագործուհու։— Ինձ իսկապես հետագ
քրքրիր էր դա։ — Դու նրա հետ Հուստոսի գալոցի՞ց ես ծագ
եմք։

— Ձէ, նա վերջերս է եկել Նահանգներ, մի քանի ամիս
առաջ։

— Հա՞, Որտեղացի՞ է նա։

— Պատկերացրու որ Շանհայից։

— Մի՞ ստի։ Չինուհի՞ է, ինչ է։

— Անկասկած։

— Սուտ ես ասում։ Եվ քեզ դո՞ւր է գալիս, որ նա չի
նուհի է։

— Անշուշտ, դուր է գալիս։

— Բայց ինչո՞ւ։ Ազնիվ խոսք, ինձ հետաքրքիր է իմա
նալ, ինչո՞ւ։

— Պարզապես ինձ արեւելյան փիլիսոփայությունն ավելի
է գոհացնում, քան եվրոպականը, եթե շատ ես ուզում իմա
նալ։

— Ի՞նչ փիլիսոփայություն։ Սեքսուա՞լ։ Ինչ է, նրանց
մոտ, Չինաստանում, դա ավելի՞ լավ է։ Դա՞ ես ուզում
ասել։

— Ես Չինաստանի մասին չեմ ասում։ Ընդհանրապես՝
Արեւելքի։ Տեր աստված։ Մի՞թե հարկավոր է շարունակել այս
անմիտ զրույցը։

— Լսիր, ես լրջորեն եմ հարցնում քեզ, — ասում եմ, —
կատակ չեմ անում։ Արեւելքում ինչո՞ւ է այդ ամենն ավելի
լավ։

— Չափից դուրս բարդ բան է դա, հասկանում ես, —
ասում է Լյուսը։ — Պարզապես նրանք գտնում են, որ սերը
ոչ միայն ֆիզիկական կապ է, այլև հոգեկան։ Դե ինչո՞ւ
պիտի ես քեզ սկսեմ...

— Բայց ես էլ եմ այդպես գտնում։ Ես էլ եմ գտնում, որ
դա, ինչպես ասացի՞ր, և՛ հոգեկան է, և՛ ֆիզիկական։ Ազնիվ
խոսք, ես էլ եմ այդպես գտնում։ Բայց ամեն ինչ կախված
է նրանից, թե ում հետ ես կապված։ Եթե դա ինչ-որ մեկն
է, որին դու բուրբուլիս էլ...

— Մի՛ գոռա այդպես, ի սեր աստծո, եթե չես կարող ցածր խոսել, արի վերջ տանք այս...

— Լա՛վ, լա՛վ, միայն թե լսիր,— ասում եմ։ Ես մի քիչ հուզվում էի և իսկապես բարձր էի խոսում։ Պատահում է, որ չափից դուրս բարձր եմ խոսում, երբ հուզվում եմ։— Հասկանո՞ւմ ես, ինչ եմ ուզում ասել, ես ուզում եմ ասել, որ կապը պետք է լինի և՛ ֆիզիկական, և՛ հոգեկան, և՛ գեղեցիկ, մի խոսքով, ամեն տիպի։ Բայց հասկացիր, չի կարող պատահել, որ բոլորի հետ էլ այդպես լինի,— այն բոլոր աղջիկների, ում հետ որ համբուրվում ես,— չի՛ կարող։ Իսկ դու կարո՞ղ ես։

— Արի վերջացնենք այս խոսակցությունը,— ասում է Լյուսը։— Զե՛ս առարկում։

— Լավ, բայց, այնուամենայնիվ, լսիր։ Վերջենք թեկուզ քեզ և այդ շինուհուն։ Ի՛նչ մի լավ բան կա ձեր մեջ։

— Առաջի՛ վերջացնենք։

Քհարկե, հարկ չկար այդպես քիթը խոթելու նրա անձնական կյանքի մեջ։ Ես դա հասկանում եմ։ Բայց Լյուսը մի սոսկալի տհաճ հաակություն ուներ։ Երբ մենք սովորում էինք Հուտտոնի դպրոցում, նա ստիպում էր ինձ պատմել իմ ամենագաղտնի ապրումները, իսկ հենց որ հերթն իրեն էր հասնում, զայրանում էր։

Այդ խելոքները չեն տիրում խելոք խոսակցություն վարել, նրանք սիրում են, որ միայն իրենք ճամարտակեն։ Գտնում են, որ եթե իրենք լռել են, դու էլ պիտի լռես, եթե իրենք փառքին իրենց սենյակը, ապա դու էլ քո սենյակը պիտի գնաս։ Երբ սովորում էինք Հուտտոնի դպրոցում, Լյուսն ուղղակի տանել չէր կարողանում, որ մենք էինք սկսում խոսել իր պատմել վերջացնելուց հետո։ Նույնիսկ եթե հավաքվում էինք մեկ ուրիշ սենյակում, Լյուսը տանել չէր կարողանում։ Նա միշտ պահանջում էր, որ բոլորը ցրվեն իրենց սենյակները և նստեն այնտեղ, քանի որ ինքը վերջացրել էր իր ասելիքը։ Ամբողջ գաղտնիքը այն էր, որ նա վախենում էր հանկարծ որևէ մեկը մի ավելի խելոք բան ասեր, քան ինքը։ Այնուամենայնիվ, նա շատ ծիծաղելի տիպ էր։

— Հավանաբար, հարկ կլինի մեկնել Զինաստան,— ասում եմ։— Իմ անձնական կյանքը ոչ մի բանի պետք չէ։

— Դա բնական է, քո գիտակցությունը դեռ չի հասունացել:

— Ճիշտ է: Դա շատ ճիշտ է, ինքս էլ գիտեմ,— ասում եմ:— Բայց գիտե՞ս, ցավն ինչ է: Ես չեմ կարողանում իսկական հույզ ապրել, հասկանո՞ւմ ես, իսկական, եթե աղչիկն ինձ իսկապես դուր չի գալիս: Հասկանո՞ւմ ես, նա պետք է ինձ դուր գա: Իսկ եթե դուր չի գալիս, ապա ես չեմ էլ ուզում աղչկան, հասկանո՞ւմ ես: Տեր աստված, իմ ամբողջ կյանքը դրա պատճառով գրողի ծոցն է գնում: Գարշանք է ամբողջությամբ: Սա հո կյանք չի:

— Դե, իհարկե, գրողը տանի: Ես քեզ դեռ անցյալ անգամ եմ ասել, թի ինչ պետք է անել:

— Գնամ հոգեվերլուծողի մոտ, այո՞,— ասացի ես: Անցյալ անգամ նա էր խորհուրդ տվել ինձ, նրա հայրը հոգեվերլուծող է:

— Դե դա քո գործն է, աստված իմ: Իմ ի՞նչ գործն է, թե դու ինչպես կվարվես:

Ես ոչինչ չասացի: Մտածում էի:

— Լավ, ասեմք, գնացի քո հոր մոտ ու խնդրեցի հոգեվերլուծության ենթարկել ինձ,— ասացի ես,— իսկ ի՞նչ է անելու նա ինձ: Ասա տեսեմ, ի՞նչ է անելու:

— Ոչ մի բան էլ չի անելու: Պարզապես կխոսի, դու էլ նրա հետ կխոսես: Ինչ է, չե՞ս հասկանում: Կարեորն այն է, որ նա կօգնի քեզ հասկանալու մտքերիդ ընթացքը:

— Ի՞նչը, ի՞նչը:

— Մտքերիդ ընթացքը: Դու խճճվել ես բարդությունների մեջ... Օ՛հ, գրողը տանի, ինչ է, հոգեվերլուծության դասընթաց պիտի կարդամ քեզ համար: Ուզում ես, հորս մոտ ընդունելության հերթի գրվիր, չես ուզում, մի՞ գրվիր: Անկեղծ ասած, դա ինձ համար միանգամայն միևնույնն է:

Ես ձեռքս դրի նրա ուսին: Ինձ համար շատ ծիծաղելի էր:

— Իսկ դու իսկական ընկեր ես, հա՛, շան որդի,— ասում եմ,— դա քեզ հայտնի՞ է:

Նա նայեց ժամացույցին:

— Հարկավոր է շտապել,— ասաց ու վեր կացավ:— Ուրախ եմ քեզ տեսնելուս համար:— Նա կանչեց բարձնի՛ն ե խնդրեց ներկայացնել հաշիվը:

— Լսիր,— ասում եմ,— իսկ քա հայրը քեզ հոգեվերլուծ
ծուխյան ենթարկե՞լ է:

— Ի՞նչ: Ինչո՞ւ ես հարցնում:

— Հենց այնպես, ենթարկե՞լ է, թե ոչ:

— Ինչպես ասեմ: Ոչ լրիվ: Պարզապես նա օգնել է ինձ
հարմարվել կյանքին, բայց խոր վերլուծության անհրաժեշ-
տություն չի եղել: Իսկ ինչո՞ւ ես հարցնում:

— Հենց այնպես: Հետաքրքիր է:

— Դե մնաս բարով, հաջողություն,— ասաց նա: Թեյա-
վճար թողեց ու պատրաստվեց գնալու:

— Ինձ հետ մի բաժակ էլ խմիր,— ասում եմ:— Խնդրում
եմ, Թախիծը սիրտս ուտում է: Լրջորեն, մնա՛:

Նա ասաց, որ չի կարող: Ասաց, որ առանց այդ էլ ուշա-
ցել է և գնաց:

Այո, Լյուսը տիպ է: Իհարկե, նա մզմըզ է, բայց վիթխա-
բի բառապաշար ունի: Մեր դպրոցի բոլոր աշակերտներից
ամենամեծ բառապաշարը նա ուներ: Մեզ համար հատուկ
ստուգումներ էին կազմակերպում:

20

Նստել, խմում էի և սպասում, թե վերջապես երբ են դուրս
գալու Թինան ու Ժանինը, իրենց օյիններով, բայց, պարզ-
վեց, նրանք այլևս չկան: Դուրս եկավ կանացի կերպարան-
քով, գանգրացրած մազերով մի տիպ ու սկսեց դաշնամուր
նվագել, իսկ հետո մի նոր գեղեցկուհի՝ Վալենսիան, երգեց:
Սրա մեջ ոչ մի լավ բան չկար, բայց, համեմայն դեպս,
Թինայից ու Ժանինից լավն էր, գոնե լավ երգեր էր երգում:
Դաշնամուրը դրված էր անմիջապես վաճառասեղանի մոտ,
որտեղ նստած էի ես, և այդ Վալենսիան գրեթե իմ կողքին
էր կանգնած: Ես թեթևակի աչքով արեցի նրան, բայց նա
ձևացրեց, թե չի նկատում ինձ: Երևի աչքով շանեի, բայց
սոսկալի հարբած էի: Նա ավարտեց երգն ու այնպես արագ
չքվեց, որ չհասցրի հրավիրել ինձ հետ մի որևէ բան խմելու:
Ես կանչեցի ավագ մատուցողին և պատվիրեցի հաղցնել պա-
ռավ՝ Վալենսիային, թե չի՞ ցանկանա արդյոք ինձ հետ մի
բան խմել: Նա ասաց, որ անպայման կհարցնի, բայց, հա-

Վանաքար, Նույնիսկ շահողորդեց իմ խնդրանքը: Երբեք ոչ ոք չի հաղորդում ասածդ, երբ մի բան ես խնդրում:

Ես նստեցի այդ անիծյալ բարում գրեթե մինչև գիշերվա մեկը ու խմեցի ինչպես մի շուն շան որդի: Թունդ հարբեցի: Բայց մի բան լավ էի հիշում՝ չի կարելի աղմկել, չի կարելի խանգարել: Ջէի ուզում, որ ինձ վրա ուշադրություն դարձնեն, մեկ էլ տեսար հարցրին նաև, թե քանի տարեկան եմ: Բայց ինչպե՞ս էի հարբել, ուղղակի սոսկալի էր: Իսկ երբ վերջնականապես հալից ընկա, էլի սկսեցի երևակայել այն հիմար պատմությունը, իբր իմ աղիքներում գնդակ կա: Մե՜նակ նստած եմ բարում, գնդակը փորիս մեջ: Զեռքս ամբողջ ժամանակ պահում էի բաճկոնիս տակ, որպեսզի արյունը չկաթեր հատակին: Ջէի ուզում ցույց տալ, որ վիրավոր եմ: Թաքցնում էի, որ ինձ՝ հիմարիս, վիրավորել են: Եվ էլի սոսկալի ցանկություն ունեցա զանգահարել Զեյնին, իմանալ՝ վերադարձե՞լ է նա, տա՞նն է, թե չէ: Հաշիվը փակեցի և գնացի ավտոմատի խցիկը: Գնում եմ, ձեռքս վերքիս սեղմած, որպեսզի արյունը չկաթի: Այ թե ինչ օրի էի:

Բայց երբ հայտնվեցի հեռախոսախցիկում, փոշմանեցի և, Զեյնին զանգահարելու փոխարեն, երեխ չափից՝ դուրս հարբած էի, զանգահարեցի Սալլին:

Հավանաբար, մի քսան համար փորձեցի, մինչև որ ճիշտը հավաքեցի: Թո՛ւհ, ի՞նչ աստիճան էի խմած:

— Ալլո,— գոչեցի ես, երբ ինչ-որ մեկը մոտեցավ այդ երիցս անիծյալ հեռախոսին: Նույնիսկ ոչ թե գոչեցի, այլ բղավեցի, այնքան որ խմած էի:

— Ո՞վ է խոսում,— հարցնում է կանացի մի սառցիկ հայն:

— Ես եմ, Հոլդեն Փոլֆրդը: Կանչեցեք խնդում, Սալլին...

— Սալլին արդեն քնած է: Տատիկն է խոսում: Ինչո՞ւ եթ այսպես ուշ ժամի զանգահարում, Հոլդեն: Գիտե՞ք ժամը քանիսն է:

— Գիտեմ: Ես պետք է խոսեմ Սալլիի հետ: Շատ կարևոր է: Այստեղ տվեք նրան:

— Սալլին քնած է, երիտասարդ, զանգահարեցեք վաղը: Բարի գիշեր:

— Արթնացրեք նրան, է՛յ, արթնացրեք նրան, (սո՛ւմ եք)
Ու հանկարծ մեկ ուրիշ ձայն խոսեց.

— Հոլդեն, հա եմ:

Սալլին էր:

— Այդ ի՞նչ օյիններ հա հանում:

— Սալլի, դո՛ւ ես:

— Այո, այո, մի՛ գոռա, խնդրեմ: Հարբա՞ծ ես:

— Ըհ՛հ, (սիր, (սիր, է՛յ, ես ճրագալույցին կգամ, լա՞վ:
Քեզ հետ կզարդարեմ այդ գրողի տարած տոնածառը, լա՞վ:
(սո՛ւմ ես, (ա՞մ, (ա՞մ:

— Հա՛, հա՛, իսկ հիմա գնա քնիր: Որտե՞ղ ես, ո՞ւմ կա
հետգ:

— Ոչ ոք: Ես եմ, մեն-մենակ, ես ինքս:— Օ՛հ, ինչպես
էի հարբել, Կանգնել եմ ու փորս բռնել:— Ինձ գնդակահա-
րել են: Ռոկկի ավազակախումբը ինձ սպանել է: (սո՛ւմ ես,
Սալլի, Սալլի, դու ինձ (սո՛ւմ ես:

— Ես ոչինչ չեմ հասկանում: Գնա քնիր: Ես էլ պետք է
քնեմ, Վադը զանգահարիր:

— (սիր, Սալլի, ուզո՞ւմ ես գամ տոնածառը զարդարե-
լաւ: Ուզո՞ւմ ես, հը՞:

— Այո, այո, բարի գիշեր:

Եվ լսափողը կախեց:

— Բարի գիշեր: Բարի գիշեր, Սալլի, սիրելիս: Արեւ, իմ
սիրելի ազգիկ,— ասում եմ: Պատկերացնո՞ւմ եք, որքան եմ
խմած:

Հետո ես էլ կախեցի լսափողը: Ու մտածեցի, որ նա, հա-
վանաբար, հենց նոր է վերադարձել հյուրընկալությունից:
Հանկարծ պատկերացրի, որ նա ինչ-որ տեղ ուրախանում է
այդ Լանտերի ու մեկ էլ էնդովերցի այն թիթիղի հետ: Իբր
նրանք բոլորը լողում են մի վիթխարի թեյնիկի մեջ ու զրու-
ցում այնպիսի խիստ նորաճաշակ բառերով, կոկես-ություն-
ներ անում ցուցադրաբար, կոտրատվում: Ես արդեն անիծում
էի ինձ, որ զանգահարել եմ նրան: Բայց երբ հարբում եմ,
տոհա աննորմալ լինեմ:

Երկար կանգնեցի այդ երիցս անիծյալ խցիկում: Կախ-
վեցի լսափողից, որպեսզի գիտակցությունս չկորցնեմ: Ծիշտե
ասած, սոսկալի վատ էի զգում: Վերջապես, մի կերպ գուրս

Յկա խցիկից, գնացի գուգարան ,ապուշի նման օրորվելով
այնտեղ սառը ջուր լցրի լվացարանը ու գլուխս մինչև ականջ-
ներս մտցրի ջրի մեջ, Իսկ հետո, նույնիսկ շարքեցի, Թող
կաթի ինչքան ուզում է, Հետո մոտեցա պատուհանի մոտի
ջեռուցիչին ու նստեցի վրան: Այնպե՛ս տաք էր, հաճելի
Հաճելի էր, որովհետև դողացնում էի շան լակոտի նման
Միծաղելի է, հենց որ խմում եմ, սկսում եմ դողացնել:

Անեխիք չունեի, նստել էի ջեռուցիչի վրա ու հատակի
ճերմակ սալիկներն էի հաշվում: Սոսկալի թրջվել էի: Ջուրը
գլխիցս վզիս վրայով հոսում էր ծոցս: Փողկապս ամբողջովին
թրջվել էր, օձիքս, բայց ես թքած ունեի: Այդ ժամանակ ներս
մտավ այն տղան, որ նվազակցում էր Վալենտինային, կանա-
ցի կերպարանքով այն գանգրահեր ֆրանսուր, ու սկսեց սան-
բել իր ոսկեգույն խոպոպիկները: Ու մինչ կսանրվեր, ես նրա
հետ զրույցի բռնվեցի, Թեև նա ինձ հետ այնքան էլ հարգալիք
չէր խոսում:

— Լսեք, դուք կտեսնե՞ք այդ Վալենտինային, հրք մտենք
դահլիճ,— հարցնում եմ:

— Դա գուրկ չէ հավանականությունից,— պատասխա-
նում է: Սրամտու՞մ է տխմարը: Սրամիտ տխմարներն իմ
գլխին եկովի են:

— Լսեցեք, իմ կողմից ողջույն հաղորդեք նրան: Հարցրեք,
այդ ստոր ավագ մատուցողը նրան հայտնե՞լ է իմ ողջույնը,
թե չէ:

— Ինչո՞ւ տուն չես գնում, Մաք, Բանի՞ տարեկան կլինես:

— Ութսունվեց: Լսեցեք, օղջույնս հաղորդեք նրան: Կհա-
ղորդե՞ք:

— Ինչո՞ւ տուն չես գնում, Մաք:

— Չեմ գնալու: Մ՛հ, շատ լավ եք նվագում դուք, գրազ
տանի:

Ես դիտմամբ էի շողոթորթում նրան: Ընդունե՞լ եմ
զգվելի էր նվագում:

— Դուք կարող եք ռադիոյով ելույթ ունենալ,— ասում
եմ:— Չէ՞ որ գեղեցիկ եք: Ոսկեգույն գանգուրներ և այլն:
Չեզ իմպրեսարիո է հարկավոր երևի, այո՞:

— Գնա տուն, Մաք, խելոք եղիր և գնա տուն, քե՛րս:

— Ես տուն չունեմ: Առանց կատակի՝ ձեզ իմպրեսարիո զարկավոր է:

Նա նույնիսկ չպատասխանեց: Գուրս եկավ, և վերջ: Սանրեց գանգուրները, սղալեց ու գնաց: Ծիշու և ճիշտ Ստրեղ-լեյթերն է որ կա: Այդ սիրունատես տականքները բոլորն իրար նման են: Սանրվում են, սղալվում և քեզ միայնակ թողնում:

Երբ վերջապես վեր կացա շեռուցիչի վրայից ու գնացի հանդերձարան, սկսեցի զոռլ: Առանց մի պատճառի, քայլում էի ու լաց լինում: Գուցե այն պատճառով, որ շատ էի միայնակ ու տխուր: Իսկ հրբ մոտեցա հանդերձարանին, չկարողացա գտնել համարս: Բայց հանդերձապահուհին շատ լավ կին դուրս եկավ: Վերարկուս տվեց առանց համարի: Եվ «Պատիկ Եերի Բինգի» ձայնալսնակը: Ես այն ուղղակի հետս ման էի ածում: Ուզեցի մեկ դոլլար տալ հանդերձապահուհուն, որ այդքան լավն է, բայց նա չվերցրեց: Համոզում էր, որ գնամ տուն և քնեմ: Ես փորձեցի ժամադրվել նրա հետ, բայց նա չցանկացավ: Ասաց, որ ինձ մայր կսազի: Իսկ ես իմ ճերմակ մազերը ցույց եմ տալիս ու ասում, որ արդեն քառասունչորս տարեկան եմ, կատակով, իհարկե: Նա շատ լավիկն էր: Նրան դուր եկավ նույնիսկ իմ հիմար որսորդական գլխարկը: Պատվիրեց դնել գլխիս, որովհետև մազերս ամբողջապես թաց էին: Հիանալի կին էր:

Թարմ օդում հարբածությունս անցավ: Սոսկալի ցուրտ էր և ատամներս իրար էին զարկվում: Այնպես էի դողում, ոչ մի կերպ չէի կարողանում ինձ զսպել: Գնացի Մեդիսոն-ավենյու և սպասեցի ավտոբուսի: Գրեթե փող չէր մնացել գրպանումս, չէի կարող տաքսի նստել: Բայց բոլորովին չէի ուզում նաև ավտոբուս նստել: Բացի այդ, ինքս էլ չգիտեի ուր գնամ: Վերցրի ու գնացի զբոսայգի: Մտքովս անցավ, անցնել լճակի մոտով ու տեսնել որտե՞ղ են այն գրողի տարած բազերը, այնտե՞ղ են, թե չէ: Ես այդպես էլ չիմացա՝ այնտե՞ղ են, թե ոչ: Զբոսայգին հեռու չէր: Իսկ ես, միևնույն է, գնալու տեղ չունեի: Զգիտեի նույնիսկ որտեղ պետք է գիշերեմ, դրա համար էլ գնացի այնտեղ: Հոգնածություն չէի զգում, առհասարակ ոչինչ չէի զգում, բացի սոսկալի տրտմությունից:

Եվ հանկարծ, հենց որ ոտք դրեցի զբոսայգի, սարսափելի

բան կատարվեց: Ձեռքիցս գցեցի քրոջս ձայնապնակը: Հազար կտոր եղավ: Հենց ծրարի մեջ էլ փշրվեց: Քիչ էր մնում հեկեկայի, այնպես էի ափսոսում, բայց միայն կտորները հանեցի ծրարի միջից ու լցրի գրպանս: Դրանք այլևս ոչնչի պես չէին, սակայն չէի կարողանում դնել նետել: Ծաքայլեցի զբոսայգու երկարությամբ: Սոսկալի խավար էր:

Ամբողջ կյանքս նյու-Յորքում է անցել, և Կենտրոնական զբոսայգին գիտեմ հինգ մատիս պես, մանկուց ի վեր այնտեղ և՛ հեծանիվ եմ քշել, և՛ անվաշմուշկներ, և, այնուամենայնիվ, ոչ մի կերպ չէի կարողանում գտնել այդ լճակը: Հրաշալի գիտեի, որ Հարավային ելքի կողմում է, բայց չէի կարողանում գտնել: Հավանաբար, ավելի շատ էի հարբած, քան թվում էր: Քայլում էի ու քայլում, առանց կանգ առնելու: Գնալով ավելի ու ավելի շատ էր մթնում և ավելի ու ավելի սարսափելի դառնում: Ոչ մի մարդ չհանդիպեց, և, փառք աստծո, թե չէ վախից վեր կթռչեի, երևի, եթե հանդիպեի: Վերջապես լճակը գտա: Կիսով չափ սառել էր, կիսով չափ՝ ոչ: Բայց բազիրը չկային: Ծապտվեցի լճի շուրջը, քիչ մնաց նույնիսկ մեջը ընկնելի, բայց ոչ մի բադ չտեսա: Մտածեցի, գուցե ափին են քնած, թփերի մեջ, եթե առհասարակ այստեղ են: Ահա հենց այդ ժամանակ էլ քիչ մնաց ջուրն ընկնելի, բայց բազեք չգտա:

Վերջապես նստեցի մի նստարանի, որտեղ այնքան էլ մութ չէր: Սիրտս սոսկալի խառնում էր, իսկ մազերս, ծոծրակիս կողմում, սառցալուլաներ էին դարձել, թեև որսորդական զբոսարկս գլխիս էր: Վախեցա: Հանկարծ թոքերի բորբոքում սուսանամ ու մեռնե՞մ: Պատկերացրի, թե ինչպես միլիոնավոր երկնքասանիներ կգան իմ թաղմանը: Պապիկս էլ կգա Դետրոյթից, — նա միշտ բարձրաձայն տալիս է փողոցների անունները, երբ նրա հետ գնում ես ավտոբուսով, — մորաքույրերս էլ կգան, — ես հենց միայն հիսուն մորաքույր ունեմ, — կգան նաև իմ այդ տականք քեռորդիներն ու հորեղբոր որդիները: Հսկայական ամբոխ կհավաքվի, խոսք չկա: Դրանք բոլորը եկել էին, երբ Ալլին մահացել էր, դրանց ամբողջ ոհմակը: Դ. Բ.-ն ինձ պատմում էր, որ մի հիմար-մորաքույր (նրա բերանից միշտ հոտ է գալիս) անվերջ հրնում էր, թե

որքան աւելրգով է պառկած Ալլիին, Ծա ներկա չեմ եղել, պառկած էի հիվանդանոցում: Ստիպված էի շուտով, խորն էի կտրել ձեռքս:

Ու հիմա հանկարծ սկսեցի մտածել, թե ինչպես եմ հիվանդանում թոքերի բորբոքումով (մազերս բոլորովին սառել էին) և ինչպես եմ մեռնում: Ծնողներիս խղճացի: Հատկապես մայրիկիս, նա դեռ խելքի չէր եկել Ալլիի մահից հետո: Պատկերացրի, թե ինչպես է կանգնել ու շի իմանում ինչ տեղիմ կոտորումներն ու սպորտային իրերը: Մի բան է ինձ մխիթարում: Քույրիկիս շեն թողնի մասնակցի իմ հիմար թաղմանը, որովհետև նա դեռ փոքր է: Միակ սփոփանքս դա է: Բայց մեկ էլ պատկերացրի, թե ամբողջ այդ անհեթեթ խումբը ինչպես է թաղում ինձ գերեզմանոցում, քար է գցում շիրիմիս, ազգանունս վրան գրված և նման բաներ: Իսկ ջուրջս՝ միայն մեռյալներ են: Հա՛, բա՛վական է մեռնես, ահ՝ միջապես կթաղեն: Միակ հույսս այն է, որ երբ մեռնեմ, մի խելոք մարդ գտնվի ու մարմինս նետի գետը: Ուր ուզում են գցեն, միայն թե ոչ այդ երեքս աշխարհի գերեզմանոցը: Դեռ կիրակի օրերին էլ պիտի գան, ծաղիկներ դնեն փոխիդ: Դա էլ զարշնի սովորություն է: Մեռածի ինչի՞ն են պատք ծաղիկները, ո՛ւմ են պետք:

Լավ եղանակին ծնողներս հաճախ են գնում գերեզմանոց, ծաղիկներ են դնում Ալլիի շիրիմին: Ծա երկու անգամ գնացի նրանց հետ, հետո դադարեցի գնալ: Նախ այնքան էլ մի հաճելի բան չէ տեսնել նրան այդ զարշնի գերեզմանատանը: Պառկած է, շուրջը միմիայն մեռելներ են ու շիրմաքարեր: Երբ արև է, դեռ ոչինչ, բայց երկու անգամ, այո, երկու անգամ, երբ մենք այնտեղ էինք, անձրև սկսվեց: Ի՜նչ անտանելի էր: Անձրևը թափվում էր ուղղակի այդ գրողի տարած տասանաքարի վրա, ուղղակի նրա փորին բուսած խոտի վրա: Ասես դույլերով էր թափվում: Եվ գերեզմանոցի այցելուները հանկարծ գծերի պես նետվեցին դեպի իրենց մեքենաները: Այ թե ինչից տրաքվեցի: Նրանք կարող են նստել մեքենա, միացնել ուղիղն ու գնալ մի որե՛կ լավ ռեստորանում ճաշելու, բոլորը կարող են, բացի Ալլիից: Անտանելի խոզություն է: Գիտեմ, որ այնտեղ գերեզմանատանը

միայն նրա մարմինն է, իսկ հոգին երկնքում է և նման հիմարություններ, բայց միեկունյն է, ինձ համար անտանելի էր: Այնպես կցանկանայի, որ նա այնտեղ շլիներ: Այ, դուք նրան շեք ճանաչում, իսկ եթե ճանաչեիք, կհասկանայիք ինձ: Երբ արե է, գեո ոչինչ, բայց արե էլ դուրս է գալիս, երբ քեֆը տալիս է, այնպես որ ոչինչ չես կարող անել:

Ու մեկ էլ, որպեսզի շատածեմ թոքերի բորբոքման մասին, հանեցի փողերս ու սկսեցի հաշվել, թեև փողոցի լապտերի լույսի տակ գրեթե ոչինչ չէր երևում: Հնդամներ երեք գույլար էր մնացել, քսան ցննտանոց հինգ թղթազրամ, և երկու՝ տասը ցննտանոց, մի ամբողջ կարողություն էի մսխել Փենսիլից գուրս գալուց հետո: Այդ ժամանակ մոտեցա լճակին ու սկսեցի դրամներն այնտեղ նետել՝ որանդ որ գեո չէր տառել: Զգիտեմ ինչու էի այդպես անում, հավանաբար, որպեսզի ցրեմ թոքերի բորբոքման ու մահվան մասին մտքերս: Բայց չկարողացա ցրել:

Էլի սկսեցի մտածել, թե ինչ կլինի Ֆրեդին, եթե նա հիվանդանամ թոքերի բորբոքումով ու մեռնեմ: Իհարկե, երեխայություն է այդ մասին մտածելը, բայց այլևս չէի կարողանում կանգ առնել: Երևի շատ կտխրի, որ ես մեռնեմ: Նա լավ ! վերաբերվում ինձ: Ծիջտն ասած, իսկակաանից սիրում է ինձ: Ո՛ր մի գերալ չէի կարողանում գլխիցս հանել այդ հիմար մտքերը, և, վերջապես, որոշեցի ահա թե ինչ անել, գնալ տուն և տեսնել նրան, գուցեև իսկապես հիվանդանում եմ ու մեռնում: Մեր բնակաբանի բանալին ունեի և որոշեցի. կամացույց կմտնեմ ներս ու գտնեմ մի երկու խոտք կփոխանակեմ Ֆրեդի հետ: Մի բան էր ինձ անհանգստացնում՝ մեր ջրամուտքի գուռը ստեղծելի ճշտում է: Բաժականին հին է մեր տունը, անտեսվարն էլ անտանելի ալարկոտ է, բայց բնակարանների ղեկերը ճշտում են ու ճշնշում: Ես վախենում էի՝ ծնողներս հանկարծ լսեն, որ եկել եմ: Այնուամենայնիվ, որոշեցի փորձել:

Անմիջապես գուրս փողեցի դրոսայգուց ու գնացի տուն: Ամբողջ ճանապարհը ոտքով անցա: Մենք շատ հեռու էինք ապրում, ու ես քալարովին չէի հոգնել, հարթածությունս էլ անցնել էր: Միայն սասկալի ցուրտ էր, և շուրջս ոչ ոք չկար:

Վաղուց բախտս այդպես չէր բերել. երբ եկա տուն, մեր մշտական վերելակավարը՝ Փիթը, չէր հերթապահում: Վերելակի մոտ կանգնած էր մի ինչ-որ նոր, բուրդովին անծանոթ վերելակավար, ու ես հասկացա, որ եթե անմիջապես դեմհանդիման չեկնեմ ծնողներիցս որեւէ մեկին, կկարողանամ տեսնել քույրիկիս, իսկ հետո կփախչեմ, և ոչ ոք չի իմանա, որ ես եկել եմ: Ինչ խոսք, բախտս բերեց, բացի դրանից այդ նոր վերելակավարը մի տեսակ հիմարավուն էր: Ես անփութորեն նետեցի, որ գնում եմ Դիկսթայնների մոտ: Իսկ Դիկսթայնները ապրում էին մեր հարկում: Որսորդական զբոսարկա արդեն հանել էի, որպեսզի տեսքս շատ կասկածելի չլինի, և արագ մտա վերելակ, իբրև թե շատ եմ շտապում: Նա արդեն փակել էր դուռը և ուզում էր սեղմել կոճակը, բայց հանկարծ շուտ եկավ ու ասաց.

— Նրանք տանը չեն: Հյուր են գնացել տասնչորսերորդ հարկը:

— Ոչինչ, — ասում եմ: — Ինձ հանձնարարված է սպասել: Ես նրանց զարմիկն եմ:

Նա բութ ու կասկածամիտ հայացքով նայեց ինձ:

— Այդ դեպքում ավելի լավ է ցածում սպասեք, երկուստար:

— Ես, հաճույքով, իհարկե, դա ավելի հարմար կլինի, — ասում եմ. — բայց ոտքս ցավում է, պետք է որոշակի դիրքով մեկնեմ: Ավելի լավ կլինի նստեմ նրանց դռան առաջ գրված բաղկաթոռին:

Նա նույնիսկ շհասկացավ ինչ եմ ասում. միայն ասաց. «Դե, տեսեք», ու բարձրացրեց վերև: Վատ շտաղկեց: Հետաքրքիր է, բավական է ինչ-որ անհասկանալի բան ասես մարդուն, և նա կանի այնպես, ինչպես դու ես ուզում:

Ես դուրս եկա մեր հարկում և, կաղ շան պես ոտքս քարշ ալով, գնացի դեպի Դիկսթայնների բնակարանը: Իսկ երբ շրխկաց վերելակի դուռը, ետ դարձա դեպի մեր բնակարանը: Ամեն ինչ հրաշալի էր գնում: Հարբածությունս լրիվ անցել էր: Ես հանեցի բանալին ու բացեցի շքամուտքի դուռը, մկառն պես կամացուկ: Հետո շատ զգուշորեն կիսաբաց արի դուռը

և մտա նախասենյակ: Այ թե ինչպիսի գանգստեր է մեռնում
իմ մեջ:

Նախասենյակը մութ էր, ինչպես դժոխքում, իսկ լույսը,
ինքներդ էլ հասկանում եք, չէի կարող միացնել: Հաքկավոր
էր շատ զգուշորեն շարժվել, որպեսզի ոչ մի բանի չկպչեմ,
աղմուկ չհանեմ: Բայց ես զգացի, որ գտնվում եմ տանը:
Մեր նախասենյակում մի առանձնահատուկ բույր կա, հարա-
զատ, ոչ մի տեղ այդպիսի բուրմունք չի զգացվում: Ինքս էլ
չգիտեմ ինչ բուրմունք է դա՝ ուտեիլիքի, օծանելիքի, ձեռ-
կարող ասել, բայց անմիջապես զգում եմ, որ տանն եմ:
Սկզբում ցանկացա վերարկուս հանել և կախել նախասենյա-
կի պահարանում, բայց այնտեղ լիքն են կախիչները և խնդա-
գար աղմուկ են հանում, երբ բացում ես դուռը, դրա Գաթաթ
էլ մնացի վերարկուով: Հետո կամացուկ, ոտքերիս մառներով
վրա, գնացի Ֆիբիի սենյակի կողմը: Գիտեի, որ տնտեսուհին
ինձ չի լսի, որովհետև նա մի թմբկաթաղանթ ուներ միայն.
երեխա ժամանակ եղբայրը ծղոտը մտցրել էր նրա ականջը,
ինքն է ինձ պատմել: Նա գրեթե չէր լսում: Բայց փոխարենը
ծնողներս, մանավանդ մայրիկս, լավագույն խուզարկուի լսո-
ղություն ունեն: Ես նրանց ննջարանի մոտից անցա հնարա-
վորին չափ զգուշորեն: Զանացի նուլնիսկ չշնչել: Հայրս դեռ
աչինչ, բազկաթոռն էլ խփես զլխին, չի արթնանա, իսկ, այ,
մայրիկս, Միբիրում էլ որ հազաս, կլսի: Նա այնպես նյար-
դային է, ինչպես չգիտեմ թե ով ասեմ: Գիշերները չի քնում,
գիտում է անվիրջ:

Թվում է, թե մի ամբողջ ժամ տեկեց, մինչև հասա Ֆիբիի
սենյակը: Բայց նա այնտեղ չէր: Միանգամայն մոռացել էի,
աղղակի գլխիցս դուրս էր թռել, որ նա քնում է Դ. Բ-ի աշ-
խատասենյակում, երբ եղբայրս մեկնում է Հոլիվուդ կամ մի
որևէ այլ տեղ: Ֆիբին սիրում է քնել նրա աշխատասենյակում,
որովհետև դա մեր բնակարանի ամենամեծ սենյակն է: Ինչ-
պես նաև այն բանի համար, որ այնտեղ կար մի մեծ սեղան,
չափից դուրս մեծ, Դ. Բ-ն այն գնել է մի հարբեցրդ կնոջից
Ֆիլադելֆիայում: Մահճակալն էլ այնտեղ մեծ է, մի տասը
մղոն երկարություն ունի, տասը մղոն լայնություն, չգիտեմ,
թե որտեղից է ճարել այդ մահճակալը: Մի խոսքով, Ֆիբին
սիրում է քնել Դ. Բ-ի սենյակում, երբ նա այնտեղ չէ, Դ. Բ-ն

էլ չի առարկում: Դուք մի տեսնեի՞ք, թե նա դասերն ինչպես է պատրաստում այդ անհեթեթ սեղանի մոտ: Սեղանն էլ մահ-ճակալի շափ մեծ է: Ֆիբին գրեթե չի երևում, երբ նստում է այդ սեղանի մոտ: Իսկ դա նրան դուր է գալիս: Նա ասում է, թե իր սենյակը չի սիրում այն բանի համար, որովհետեւ նեղվածք է: Ասում է, թե սիրում է տարածվել: Միծաղելի է ուղղակի, որտեղ պիտի տարածվի, հիմարիկը:

Ես կամացուկ մտա Դ. Բ-ի սենյակը ու վառեցի գրասե-ղանի վրայի լամպը: Իմ Ֆիբին նույնիսկ չարթնացավ: Ես երկար նայեցի նրան լույսի տակ: Նա ամուր քնել էր, բարձի մի անկյունը ծալած: Բերանը կիսաբաց էր: Տարօրինակ բան է. բոլոր մեծերը քնում են բերանները բացած ու տհաճ սպա-վորություն են թողնում, իսկ երեխաները՝ ամենևին: Երեխա-ները բոլորովին այլ ձևով են քնում: Եթե նույնիսկ քնած ժամանակ բերանից շուր է հոսում, դարձյալ տհաճ չէ նայելը:

Ես կամացուկ շրջեցի սենյակում, տեսնեմ ինչն ինչպես է: Տրամադրությունս հանկարծ միանգամից բարձրացավ: Էլ չէի մտածում, որ կհիվանդանամ թոքերի բորբոքումով: Պար-զապես տրամադրությունս բարձրացել էր: Մահճակալի կող-քի աթոռին դրված էր Ֆիբիի զգեստը: Նա իր տարիքի համար շատ մաքրասերն էր: Հասկանո՞ւմ եք, երբեք իրերը չէր նետի ուր որ պատահեր, ինչպես ուրիշ երեխաներ: Բոլորովին թափ-թրված չէր: Աթոռի թիկնակին զցած էր կոստյումի բաց դարչնագույն ժակետը, որը մայրիկը նրա համար Կանադա-յից էր բերել: Բլուզն ու մնացած բաները դրված էին աթոռին, իսկ գուլպաները և կոշիկները՝ աթոռի տակ էին դրված: Ես այդ կոշիկները դեռ չէի տեսել, նոր էին: Մուգ դարչնագույն, փափուկ, ես էլ ունեմ այդպիսի կոշիկներ: Դրանք շատ էին ազում կոստյումին, որ մայրիկը բերել էր Կանադայից: Մայրիկը նրան լավ էր հագցնում, շատ լավ: Մայրիկս շատ բարձր ճաշակ ունի, բայց ոչ ամեն ինչում, իհարկե: Չմուշկ-ներ, օրինակ, նա գնել չգիտի, բայց փոխարենը մնացած հարցերում անբասիր ճաշակի տեր է: Ֆիբին միշտ այնպիսի զգեստներ է հագնում, որ խելքդ կգնա: Իսկ ուրիշ փոքրիկ-ների հագին միշտ սոսկալի հագուստներ կտեսնես, նույնիսկ, եթե նրանց ծնողները հարուստ մարդիկ են: Դուք մեր Ֆի-

բիլն տեսնեի՝ք այդ կոստյումով, որ մայրիկը Կանադայից է բերել, Հաճելի է նայելը, աստված վկա:

Ես նստեցի եղբորս գրասեղանի մոտ ու նայեցի՝ տեսնեմ ինչ կա այնտեղ: Ֆիբին այնտեղ դարսել էր իր գրքերն ու տետրերը: Երեսին դրված էր «Հետաքրքրաշարժ թվաբանութիւն» վերնագրով մի գիրք: Ես բացեցի այն ու առաջին էջի վրա տեսա մակագրութիւնը՝

ՖԻԲԻ ՈՒՆԳԵՐՖԻԼԴ ՔՈՒՖԻԼԴ

4թ—1

Հազիվ զսպեցի ծիծաղս: Նրա երկրորդ անունը Զոգեֆինա է և ոչ թե Ունգերֆիլդ: Բայց նրան այդ անունը դուր չի գալիս: Ու նա ամեն անգամ նոր երկրորդ անուն է որոնում իր համար:

Թվաբանության տակ դրված էր աշխարհագրութիւնը, իսկ աշխարհագրության տակ՝ ուղղագրության դասագիրքը: Նա հրաշալի է գրում: Ընդհանրապես շատ լավ է սովորում, բայց ամենից լավ գրում է: Ուղղագրության տակ բլոկնոտներ էին դարսված. նա հինգ հազար հատ բլոկնոտ կունենա, եթե ոչ ավելի: Երբեք չեմ տեսել, որ այդ տարիքի փոքրիկն այդքան բլոկնոտներ ունենա: Բացեցի առաջին բլոկնոտը և կարդացի գրառումը.

«Բեռնիս, սպասիր ինձ, գասամիշոցին շատ կարևոր բան պետք է ասեմ»:

Այդ երեսին էլ ուրիշ բան չկար: Շրջեցի էջը, այստեղ էլ գրված էր.

«Ինչո՞ւ հաճախեցիք այսպէս յառաջիկայի այդ-
ֆան գործարաններ կան:

Որովհետև այնտեղ շատ է սաղմոնը:

Ինչո՞ւ այնտեղ արժեքավոր փայտեղեն կա:

Որովհետև կլիման նպաստավոր է:

Ի՞նչ է արել մեր կառավարութիւնը, որպեսզի թերևս ցնի
այսպէս խելամուծների կյանքը:

Վաղվա համար սովորել:

Ֆիբի Ունգերֆիլդ Քուֆիլդ:

Ֆիբի Ու. Քուֆիլդ:

տիրումի Ֆիբի Ուեգերֆիլդ Քուֆիլդ

հանձնիր Շերլիքն....

Շերլի դու ասում ես ինչ մոլորակը սատուունն է, բայց դա ընդամենը մարսն է շմուշկները բեր, երբ կգաս իմ ետևից:

Դ. Բ-ի գրասեղանի մոտ նստած՝ կարդացի ամբողջ գրառումները: Ես արագ կարդացի, բայց կարող էի առավոտից երեկո կարդալ մանկական այդ ծուռտիկ-մուռտիկ ձեռագիրը, առավոտից երեկո, ումն ուզում է լինի: Միծաղելի են այդ երեխաների գրածները: Հետո սիգարետ ծխեցի, հավանաբար, առաջին անգամ մնացած վերջին սիգարետը: Այդ օրը երևի հարյուր տուփ ծխած կլինեի: Վերջապես որոշեցի արթնացնել Ֆիբիին: Հո չէի կարող ամբողջ կյանքս նստել գրասեղանի մոտ, բացի այդ էլ, հանկարծ կարող էին հայտնվել ծնողներս, իսկ ես ուզում էի Ֆիբիի հետ առանձին տեսնվել: Դրա համար էլ արթնացրի նրան:

Նա շատ հեշտ է արթնանում: Հարկ չկա չլսել գոռալու, ոչ էլ նրան թափահարելու: Պարզապես պետք է նստել մահճակալին ու ասել. «Ֆիբ, արթնացիր», և հոպ, կարթնանա:

— Հոլդեն,— անմիջապես ճանաչեց ինձ: Ծվ կախվեց վզիցս: Նա շատ քնքշալիք է: Այդքան փոքրիկ ու այդքան քնքշալիք: Երբեմն նույնիսկ չափից դուրս: Ես նրան համբուրեցի, ու նա ասաց. «Այս ե՞րբ ես եկել»։— Շատ էր ուրախացել: Անմիջապես երևաց:

— Կամաց, նոր եկա: Ինչպե՞ս ես:

— Հրաշալի: Ստացել ես նամակս: Ես ամբողջ հինգ էջ նամակ եմ գրել քեզ:

— Այո՛, այո՛, մի՛ աղմկիր, ստացել եմ, չնորհակալություն:

Նամակն ստացել էի, բայց չհասցրի պատասխանել: Այնտեղ ամբողջը դպրոցական ներկայացման մասին էր գրված, որին նա մասնակցում էր: Դրել էր, որ ես ուրբաթ երեկոն ազատ մնամ և անպայման գնամ նրա ներկայացումը դիտելու:

— Իսկ ինչպե՞ս է ձեր պիեսը,— հարցնում եմ:— Մոռացել եմ անունը:

— «Մենդյան մնջախաղ ամերիկացիների համար», — ասում է։ — Պիեսը հիմար բան է, բայց ես խաղում եմ Բենեդիկտ Առնոլդի դերը։ Ամենամեծ դերն իմն է։ — Ո՞ւր փախա՞վ քուեր։ Նա այնպես էր ողևորվել, երևում է, ամբողջ պիեսն ուզում էր պատմել։ — Հասկանո՞ւմ ես, սկսվում է այնտեղից, որ ես մահամերձ եմ։ Ճրագալույց է, գալիս է ոգին և ասում՝ ամոթ չէ՞ ինձ և այլն։ Դե դու գիտես, ամոթ չէ՞, որ դավաճանեցիր հայրենիքիդ և նման բաներ։ Կգա՞ս նայելու, — նա նույնիսկ թուլոտեց մահճակալին։ — Իս ամեն ինչ գրել եմ քեզ, ճիշտ է։ Կգա՞ս։

— Իհարկե, կգամ։ Հապա ինչպե՞ս։

— Հայրիկը չի կարող գալ։ Նա պետք է թռչի Կալիֆոռնիա։ — Մի րոպե չէր անցել դեռ և քնատության հետքն անգամ չէր երևում։ Չոքել է անկողնում, բռնել է ձեռքս։ — Լսիր, — ասում է, — մայրիկն ասաց, որ դու կգաս շորեքշաբթի օրը։ Այո՞, այո՞, շորեքշաբթի։

— Շուտ են բաց թողել։ Մի՛ աղմկիր։ Դու բուրդին կարթնացնես։

— Իսկ ժամը քանի՞սն է։ Մայրիկն ասաց, որ ուշ կվերադառնան։ Նրանք հյուր են գնացել Նորուոլք, Կոնետիկատ։ Գուշակիր, ես ինչ եմ արել այսօր ցերեկը։ Գիտե՞ս ինչ ֆիլմ եմ տեսել։ Գուշակիր։

— Չգիտեմ, լսիր հապա, իսկ նրանք շասացի՞ն որ ժամին...

— «Բժիշկը», բա՛։ Դա յուրահատուկ ֆիլմ է, ցուցադրում էին Լիստերովյան ընկերությունում։ Միայն մեկ օր, միմիայն մեկ օր, հասկանո՞ւմ ես։ Դա քենտուկցի մի բժշկի մասին է, նա վերմակը գցում է մի աղջկա երեսին, աղջիկը հաշմանդամ է, չի կարող քայլել։ Բժշկին բանտ են նստեցնում և այլն։ Հրաշալի նկար է։

— Դե լավ, սպասիր։ Նրանք շասացի՞ն որ ժամին...

— Իսկ բժիշկը շատ է խղճում աղջկան։ Դրա համար էլ վերմակը գցում է նրա գլխին, որպեսզի աղջիկը խեղդվի։ Բժշկին ցմահ բանտարկության են դատապարտում, բայց աղջիկը, որին նա խեղդեց վերմակով, միշտ երազում այցելություն է գալիս նրան ու ասում. «Շնորհակալություն», որ իրեն խեղդել է։ Պարզվում է, որ դա գթասրտություն է և ոչ

թե սպանութիւն: Բայց միեւնոյն է, բժիշկը գիտի, որ ար-
ժանի է բանտ նստելու, որովհետեւ մարդը իր վրա չպետք
է վերցնի այն, ինչ վերաբերում է աստծուն: Մեզ մեր դասա-
րանի աղջկա մայրը տարավ այնտեղ, Ալիսա Հրլեմբերգի
մայրիկը: Նա իմ ամենամոտ ընկերուհին է: Ամբողջ դասա-
րանից միայն նա կարող է...

— Դե սպասիր մի րոպե, լսո՞ւմ ես: Ծն քեզ հարցնում
եմ, նրանք չասացի՞ն որ ժամին կվերադառնան տուն:

— Ձէ, չասացին: Մայրիկն ասաց՝ շատ ուշ: Հայրիկը
վերցրեց մեքենան, որպեսզի գնացքի համար չշտապեն: Իսկ
մեր մեքենայի մեջ ուղիւ կա: Միայն թե մայրիկն ասում է
չի կարելի միացնել, երբ ազմուկը շատ է:

Ես մի քիչ հանգստացա: Դադարեցի հուզվելուց, թե ինչ
կրճնացնեն տանը: Համ էլ մտածեցի՝ կրճնացնեն, գրողի
ծոցը, թող բռնացնեն:

Գուք մի մեր Ֆրիդին տեսնեի՞ք: Նրա հագին կապույտ
պիժամա կար, օձիքի վրա կարմիր փղիկներ: Նա պաշտում
է փղերին:

— Ուրեմն լավ նկար էր, հա՞, — հարցնում եմ:

— Հրաշալի, միայն թե Ալիսան հարրուխ ուներ, ու նրա
մզլորիկը անընդհատ հարցնում էր, թե հո չի՞ դողացնում:
Այնտեղ ֆիլմ են ցուցադրում, իսկ նա անընդհատ հարցեր
է տալիս: Հենց որ հասնում է ամենահետաքրքիր տեղը, մայ-
րը կռանում է իմ վրայով ու հարցնում. «Զե՞ս դողացնում»: Նյարդերիս
վրա ազդում էր:

Այդ ժամանակ ես հիշեցի ձայնապնակը:

— Գիտե՞ս, ես քեզ համար մի ձայնապնակ էի գնել,
բայց ճանապարհին ջարդել եմ: Գրպանիցս հանեցի կտոր-
ներն ու ցույց տվի նրան: — Հարրած էի:

— Կտորները տուր ինձ, — ասում է: — Ես դրանք հա-
վաքում եմ: — Ձեռքիցս վերցրեց կտորներն ու անմիջապես
էլ թաքցրեց իր գիշերային պահարանում: Միծաղելի է:

— Դ. Բ.-ն Մենդյան տոներին տո՞ւն է գալու, — հարց-
նում եմ:

— Մայրիկն ասաց, կարող է գա, կարող է՝ ոչ, աշխա-
տանքից է կախված: Գուցե, հարկ լինի մեա Հոլիվուդում ե
սցենար գրի Աննապոլիսի մասին:

— Տե՛ր աստված, ինչո՞ւ Աննապոլիսի:

— Այնտեղ սիրո մասին էլ կա, ուրիշ բաների մասին էլ: Գուշակիր, թե ո՞վ է նկարահանվելու այնտեղ: Ո՞ր կինոաստղը: Այ, չես կարող գուշակել:

— Ինձ չի հետաքրքրում: Մե՛ծ բան է, էլի: Աննապոլիսի՝ մասին: Ախր նա ի՞նչ գիտի Աննապոլիսի մասին, աստված իմ: Դա ի՞նչ կապ ունի նրա պատմվածքների հետ:— Թո՛ւհ, ուղղակի խենթանալ կարելի է այդ ամենից: Անիծյալ Հռիփուղ: Իսկ այդ ի՞նչ է եղել ձեռքդ,— հարցնում եմ: Տեսա, որ արմունկին սպեղանի է կպցրած: Նրա պիժամա՞ն ածթև էր, դրա համար էլ նկատեցի:

— Մեր դասարանցի մի տղա՝ Կերտիս Վայնտրաուբը, զրոսայգու աստիճաններից իջնելիս ինձ հրեց: Ուզո՞ւմ ես ցույց տամ:— Ու սկսեց թևից պոկել սպեղանին:

— Ձեռք մի՛ տուր, իսկ ինչո՞ւ հրեց:

— Չգիտեմ, կարծում եմ, նա ատում է ինձ,— ասում է Ֆիրին:— Ես ու մի աղջիկ՝ Սելմա էթերերին, նրա սվիտերը թանաքոտել ենք:

— Լավ չե՞ք արել, փոքրի՞կ ես, ինչ է:

— Չէ, բայց նա միշտ իմ հոտից է ման գալիս: Հենց որ գնում եմ զրոսայգի, գալիս է հոտիցս: Նյարդերիս վրա ազդում է:

— Իսկ գուցե դու նրան դո՞ւր ես գալիս: Դրա համար չի կարելի մարդու սվիտերը թանաքոտել:

— Չեմ ուզում նրան դուր գալ,— ասում է նա: Ու հանկարծ խիստ կասկածանքով նայում է ինձ:— Հռիփեն, լսիր, այդ ինչո՞ւ ես չո՞ր եք շաթթիից շուտ եկել:

— Ի՞նչ,

Նրա հետ զգույշ պիտի լինեք: Եթե կարծում եք, որ հիմարիկ է, շատ եք սխալվում:

— Այդ ինչպե՞ս է, որ չորեքշաբթիից շուտ ես եկել,— կրկնում է նա:— Քեզ էլի՞ վնդել են:

— Ես քեզ բացատրեցի: Մեզ շուտ են արձակել: Ամբողջ դասարանը...

— Չէ, քեզ վտարել են, վտարել են,— կրկնեց նա: Ու բռունցքով այնպես հասցրեց ծնկիս: Նա շատ ուժեղ է խփում,

երբ կովում է։— Վտարել են։ Օ՛յ, Հոլդեն։ —Նա ձեռքով
փակեց բերանը։ Ազնիվ խոսք, շատ տխրեց։

— Ո՛վ ասաց, որ վտարել են։ Ոչ ոք քեզ այդպիսի...

— Զէ՛, վտարե՛լ են, վտարե՛լ են։— Ու էլի հասցրեց
ծնկիս։ Եթե կարծում եք, որ չցավեց, սխալվում եք։—
Հայրիկը կսպանի քեզ,— ասում է։ Ու հանկարծ երեսի վրա
շրմփալով փռվեց մահճակալին ու բարձր դրեց գլխին։ Նա
հաճախ է այդպես անում։ Ուղղակի գծվում էր, ազնիվ խոսք։

— Դե թո՛ղ,— ասում եմ։— Ոչ ոք էլ ինձ չի սպանի։ Ոչ
ոք ինձ մատով էլ չի կպչի... Դե, վե՛րջ տուր, Ֆիբ, մի կողմ
գցիր այդ հիմար բարձր։ Ոչ ոք էլ մտադիր չէ ինձ սպանել։—
Բայց նա բարձր ետ չբաշեց։ Նրա վրա չես կարող ազդել ոչ
մի կերպ։ Պառկել է ու իր ասածն է պնդում։

— Հայրիկը քեզ կսպանի՛, կսպանի՛,— հազիվ էր լսվում
բարձի տակից։

— Ոչ ոք էլ ինձ չի սպանի, բաներ մի հորինիր։ Նախ ես
մեկնում եմ։ Գիտե՞ս, ինչ եմ անելու։ Աշխատանք կճարեմ
մի որևէ ունչոյում, գոնե ժամանակավորապես։ Ես մի տղա
եմ ճանաչում, նրա պապիկը Կոլորադոյում ունի։ Գու-
ցե այնտեղ նրանք աշխատանք կտան։ Ես նամակ կգրեմ քեզ
այնտեղից, որ գնամ։ Դե, վե՛րջ տուր։ Վերցրու այդ գրողի
տարած բարձր։ Լսո՞ւմ ես, Ֆիբ, վերցրո՛ւ։ Դե, խնդրում եմ
քեզ, վերցրո՛ւ։

Բայց նա պինդ բռնել է բարձր, և վերջ։ Ես փորձեցի քա-
ջել վրայից, բայց շատ ուժեղ է այդ սաստանան։ Եթե բարձր
քաշել է գլխին, էլ չես կարող պոկել։

— Ֆիբի, խնդրում եմ, դուրս արի բարձի տակից, լսո՞ւմ
ես,— խնդրում եմ ես նրան։— Դե թո՛ղ... է՛յ, Ուեզերֆիլդ,
դուրս արի, դե՛։

Զէ, չի ուզում։ Նրան երբեք չես կարող համոզել։ Վերջա-
պես ես վեր կացա, գնացի հյուրասենյակ, սեղանի վրայի
տուփից սիգարետ վերցրի ու դրեցի գրպանս։ Շատ էի հոգնել։

Երբ վերադարձա, նա դուրս էր եկել բարձի տակից. այդպե-
ս էլ գիտեի, պառկել էր միջքի վրա, բայց ինձ չէր նայում։

Մոտեցա, նստեցի մահճակալին, նա անմիջապես շուտ եկավ, ինձ չի նայում: Գրողի ծոցն է ուղարկում ինձ, բոլորտ է անում, Փենսիի սուսերամարտի թիմի տղաների նման, երբ ամբողջ սպորտային իրերը մոռացել էի մետրոյում:

— Իսկ ինչպե՞ս է ապրում քո Կիսելա Ուեզերֆիլդը,— հարցնում եմ:— Նրա մասին էլի՞ ես պատմվածք գրել: Այն, որ ուղարկել էիր, ճամպուրկիս մեջ է: Լավ պատմվածք է, ազնիվ խոսք:

— Հայրիկը քեզ կսպանի:

Որ մի բան է գցում գլուխը, արդեն էլ վերջ:

— Զէ, չի սպանի: Մայրահեղ դեպքում էլի կգոռոռա, հետո կուղարկի գինվորական դպրոց: Դրանից ավելի բան չի անի: Իսկ երկրորդն էլ, ես այստեղ չեմ մնում: Ես հեռու կլինեմ: Շա՛տ հեռու, հավանաբար Կոլորադոյում, այդ ուանչոյում, որ ասացի:

— Հիմար-հիմար դուրս մի՛ տուր: Դու իսկի ձի քշել չգիտես:

— Ինչպե՞ս չգիտեմ, գիտեմ: Այդտեղ ի՞նչ մի խմանալու բան կա: Համ էլ այնտեղ երկու բոպեում կսովորես,— ասում եմ:— Զհամարձակվես սպեղանին պոկել:— Նա անընդհատ քաշքշում էր թևի յպեղանին:— Իսկ ո՞վ է այդպես կտրել մազերդ,— հարցնում եմ: Նոր միայն նկատեցի, թե ինչպես վատ են կտրել նրա մազերը: Ուղղակի խուզել են:

— Քո գործը չէ,— ասում է: Նա երբեմն այնպի՛ս կպատասխանի: Մեծամտորեն, հասկանո՞ւմ եք:— Երևի էլի բոլոր առարկաներից կտրվել նա,— ասում է դարձյալ մեծամտորեն: Միծաղս եկավ: Խոսում է ուսուցչուհու նման, մինչդեռ մի մատ երեխա է:

— Զէ՛, ոչ բոլոր առարկաներից,— ասում եմ:— Անգլերենը հանձնել եմ:— Ու ես այդ ժամանակ կամթեցի նրա տուտուզիկը: Պառկել է գունդուկծիկ դարձած, իսկ ետևը դուրս ցցել վերմակի տակից: Ասենք, նա ետև էլ չունի: Ես ուժգին չկամթեցի, բայց նա ուղեց խփել ձեռքիս ու վրիպեց:

Ու մեկ էլ ասաց.

— Ախ, ինչո՞ւ, ինչո՞ւ դու էլի,— ուզում էր ասել ինչու

էլի դուրս մնացիր դպրոցից: Բայց գա այնպէս ասաց, որ տրամադրութիւնս ընկավ, սոսկալի տխրեցի:

— Օ՛, տեր աստված, Ֆիբի, գոնե գո՛ւ մի հարցնի,— ասում եմ:— Բոլորն այդ են հարցնում, անհնար է դիմանալ: Ինչո՞ւ, ինչո՞ւ... հազար ու մի պատճառով: Երբեք այդպիսի դարձելի դպրոցում չեմ սովորել: Ամեն ինչ ցուցադրական է: Ամեն ինչ ձեական: Կամ ստոր: Սրիկաների այդպիսի կուտակում կյանքումս չեմ տեսել: Օրինակ՝ եթե սենյակում տղաներով նստած շատախոսում եք ու հանկարծ ինչ-որ մեկը ծեծում է գուռը, ուզում է ներս գալ, ոչ մի դեպքում նրան ներս չեն թողնի, եթե նա հիմարավուն է մի քիչ, պզուկոտ: Գուռը երեսի վրա կծածկեն: Այնտեղ մի երկցս անիծյալ գաղտնի միութիւն էլ կար, վախից ես էլ էի ընդունվել այդ միութիւնը: Ու այնտեղ մի մզմըզ պզուկոտ տղա էլ կար՝ Թաբերտ էկելն, նա էլ էր ուզում ընդունվել այդ միութիւն մեջ: Նրան շընդունեցին: Միայն այն պատճառով, որ մզմըզ է և պզուկոտ: Հիշելն անգամ զազրելի է: Հավատա ինձ, այդպիսի կեղտոտ դպրոց կյանքումս չեմ տեսել:

Իմ Ֆիբին լուռ ականջ է գրել: Մոծրակից նկատեցի, որ չաւում է: Նա հիանալի կարող է լսել, երբ հետը զրուցում ես: Թվ ամենածիծաղելին այն է, որ ամեն ինչ հասկանում է, ինչ էլ որ ասես: Իսկապես հասկանում է: Ծն էլի սկսեցի Փենսիի մասին պատմել, ուզում էի ամեն ինչ ասած լինել:

— Այնտեղ մի քանի լավ ուսուցիչներ կային, բայց նրանք էլ էին երկերեսանի,— ասում եմ:— Վերցնենք հենց թեկուզ այն ծերուկին, միստր Սպենսերին: Նրա կինը միշտ մեզ տաք շոկոլադ էր հյուրասիրում: Ընդհանրապես երկուսն էլ լավ մարդիկ էին: Բայց դե մի տեսներ, ի՞նչ էր կատալվում նրա հետ, երբ ծերուկ Թերմերը՝ մեր դիրեկտորը, ներս էր գալիս պատմութիւն դասին ու նստում ետեի նստարանին: Միշտ նա գալիս էր ու կես ժամ նստում ետեի նստարանին: Կարծես թե ծպտված, հասկանո՞ւմ ես: Կնստեր, կնստեր, մեկ էլ կսկսեր ծերուկ Սպենսերին ընդհատել իր կրեւիւնային օյիւններով: Իսկ ծերուկ Սպենսերը կաշվից դուրս էր գալիս: Ժիծաղում էր, հալվում նրա առաջ, կարծես այդ Թերմերը մի ինչ-որ հանճար էր, գրողի ծոցը գնա նա:

— Մի՛ հայհոյիր, խնդրեմ:

— Միրադ կիսառներ այնտեղ, ասա՛ված վկա, — ասում
 եմ։ — Կամ շրջանավարտների օրը վերցրու։ Նրանց մոտ այդ-
 պիսի օր կա, կոչվում է «Շրջանավարտների օր», երբ բոլոր
 տականքները, որ ավարտել են Փենսիլ, սկսած դեթի 1776
 թվականից, հավաքվում են դպրոցում ու թրե են գալիս ամ-
 բողջ տերիտորիայում, իրենց կանանց ու երեխաների հետ։
 Դու մի տեսնե՛իր մի ժերուկի, որ մոտ հիսուն տարեկան կլի-
 ներ։ Ներս մտավ ուղիղ մեր սենյակը, դուռը ծեծեց, իհարկե,
 ու հարցրեց՝ կարելի՞ է ցնա մեր զուգարանը։ Իսկ զուգարանը
 միջանցքի ծայրին էր, շհասկացանք, թե ինչու հատկապես
 մեզ հարցրեց։ Եվ գիտե՛ս ինչ ասաց մեզ։ Ասում է, ուզում
 եմ տեսնել զուգարանի դռան վրա պահպանվե՛լ են իմ ան-
 վան սկզբնատառերը։ Հասկանա՞ւմ ես, նա հարյուր տարի
 առաջ իր հիմար, ապուշ ապաշնորհ անվանատառերը փո-
 րագրել է զուգարանի դռան վրա և ուզում է տեսնել՝ պահ-
 պանվե՛լ են դրանք։ Եվ ես ու ընկերս ստիպված եղանք նրան
 ուղեկցել զուգարան և կանգնել այնտեղ, մինչև նա իր կրե-
 տինային անվանատառերը կորոներ բոլոր դռների վրա։ Որո-
 նում է և պատմում, թե Փենսիլում անցկացրած տարիները իր
 կյանքի լավագույն տարիներն են եղել և ինչ-որ ապուշային
 խորհուրդներ է տալիս մեզ ապագայի համար։ Տեր ասա՛ված,
 ինչպե՛ս ձանձրացա նրանից։ Եվ ոչ թե ինչ-որ շատ տհաճ
 էր դրա համար, չէ՛, Բուրոուվին էլ պարտադիր չէ տհաճ լինել
 ձանձրույթ պատճառելու համար, վերջ ի վերջո լավ մարդն էլ
 կարող է տրամադրություն փշացնել։ Բավական է ապաշնորհ
 խորհուրդներ տալ, այդ ընթացքում սեփական անվանատա-
 ռերը փնտրելով զուգարանի դռան վրա, ու վերջ։ Զգիտե՛մ,
 դուցե այնքան էլ շընկներ տրամադրությունս, եթե այդ տիպը
 նաև չհեար։ Նա շնշահեղձ էր լինում աստիճանները բարձրա-
 նալու հետեանքով։ Փնտրում էր իր այդ անվանատառերն ու
 ֆսֆսացնում, շնշակտուր լինում։ Ե՛վ մեղք էր, և՛ ծիծաղելի
 ու միաժամանակ իմ ու Ստրեդլենթերի գլուխն էր մտցնում,
 որ ինչ-որ հնարավոր է, յուրացնենք Փենսիլում։ Տեր ասա-
 ված, Ֆիբի, Չեմ կարող քեզ բացատրել։ Ինձ ոչ մի բան
 դուր չէր գալիս Փենսիլում։ Չեմ կարող բացատրել։

Լեյստեղ Ֆիբին ինչ-որ բան ասաց, որ ես լավ չլսեցի։ Նու-
 դեմքն այնպես էր թաղել բարձի մեջ, որ ասածը չէր լսվում։

— Ի՞նչ, — ասում եմ, — շուռ արի իմ կողմը: Չեմ լսում ինչ ես ասում, բարձի մեջ ես խոսում:

— Քեզ երբեք ոչինչ դուր չի գալիս:

Ես ավելի շատ տխրեցի, որ նա այդպես ասաց:

— Ձէ, դուր է գալիս: Շատ բան է դուր գալիս: Այդպես մի՞ ասա: Ինչո՞ւ ես այդպես ասում:

— Որովհետեւ դա ճիշտ է: Քեզ ոչինչ դուր չի գալիս: Բոլոր դպրոցները դուր չեն գալիս: Աշխարհում ոչ մի բան դուր չի գալիս: Դուր չի գալիս, և վերջ:

— Ճիշտ չէ, այստեղ դու սխալվում ես, այո՛, այո՛, սխալվում ես: Այդ ինչե՞ր ես հորինում իմ մասին, — նրա ասածից տրամադրութունս սոսկալի ընկավ:

— Ձէ, չեմ հորինում: Դե թեկուզ մի բան ասա, որ դու սիրում ես:

— Ի՞նչ ասեմ: Ասեմ, թե ի՞նչ եմ սիրում, խնդրեմ:

Դժբախտաբար, ես ոչ մի կերպ չէի կարողանում կենտրոնանալ: Երբեմն դա շատ դժվար է:

— Դու ուզում ես ասել, թե ի՞նչն եմ շատ սիրում, — նորից հարցրի ես:

Նա միանգամից չպատասխանեց: Ինձնից նա քաշվեց աստված գիտի թե որքան, մահճակալի մյուս ծայրը, ասես մի հարյուր մղոն:

— Դե պատասխանիր: Ասեմ ի՞նչն եմ սիրում, թե՞ ընդհանրապես ինձ ինչ է դուր գալիս:

— Ի՞նչ ես սիրում:

— Լավ, կասեմ: — Բայց ոչ մի կերպ չէի կարողանում: Հիշեցի միայն այն երկու միանձնուհիներին, որ փող էին հավաքում մաշված դամբյուղների մեջ: Հատկապես այն մեկը, պողպատե ակնոցովը: Հիշեցի նաև մի տղայի, որի հետ սովորում էի էլքստոն-հիլլում: Այնտեղ մի տղա կար՝ Ջեյմս Քասլը, որ ոչ մի կերպ ետ չէր վերցնի իր խոսքը, նա մի բան էր ասել սոսկալի երեակայող մի տիպի՝ Ֆիլ Սթեյբլի մասին, Ջեյմս Քասլը նրան անվանել էր ինքնասիրահարված մարդ, և այդ սրիկաներից՝ Սթեյբլի ընկերներից մեկը, լուրը տարել էր նրան: Սթեյբլը վեց ուրիշ սողունների հետ միասին եկավ Ջեյմս Քասլի սենյակը, փակեց դուռը և փորձեց ստիպել նրան ետ վերցնել իր խոսքերը, բայց Ջեյմսը չհամա-

ձայնեց: Այդ ժամանակ նրանք գործի անցան: Ես չեմ կարող
ասել, թե նրանք ինչ արին,— սոսկալի ստորութիւն,— բայց
Ջեյմսը չհամաձայնեց ետ վերցնել իր խոսքերը, ահա թե
ինչպիսին էր այդ Ջեյմս Քասլը: Դուք մի տեսնեի՞ք նրան.
Նիհարո՞ւկ, փոքրի՞կ, ձեռքերն ասես մատիտներ լինեին: Եվ
ի վերջո, գիտե՞ք, նա ինչ արեց, փոխանակ հրաժարվելու իր
խոսքերից: Դուրս թռավ պատուհանից: Ես ցնցուղաւանում
էի և այնտեղից լսեցի, թե ինչպես թրմփաց: Կարծեցի, թե
պատուհանից ինչ-որ բան ընկավ՝ ռադիոընդունիչ կամ պա-
հարանիկ, բայց մտքովս չէր անցնում, թե տղա էր: Այդ
ժամանակ լսեցի, որ բոլորը միջանցքով դեպի աստիճաններն
են վազում: Խալաթս վրաս քաշեցի ոչ ես էլ վազ տվի, իսկ
այնտեղ, աստիճանների վրա, պառկած էր մեր Ջեյմս Քասլը:
Նա արդեն մեռած էր, արնաթաթախ, ատամները դուրս էին
թռել, բոլորը վախենում էին մոտենալ: Իսկ նրա հագին այն
սվիտերն էր, որ ես էի տվել: Այդ սողուններին, որ փակել
էին նրան սենյակում, ոչինչ չարին, միայն դպրոցից հեռաց-
րին: Նույնիսկ բանտ չնստեցրին:

էլ ուրիշ բան չկարողացա հիշել: Երկու միանձնուհիներ-
րին, որոնց հետ նախաճաշել էի, և այդ Ջեյմս Քասլին, որի
հետ սովորել էի էլքստոն-հիլլում: Ամենածիժաղելին այն է, որ
ես գրեթե չէի ճանաչում այդ Ջեյմս Քասլին: Նա շատ սուսիկ-
փուսիկ տղա էր: Մենք միևնույն դասարանում էինք սովորում,
բայց նա մյուս ծայրում էր նստում և հազվադեպ էր դուրս
գալիս գրատախտակի մոտ, պատասխանելու: Իրար հետ զրու-
ցել էինք ընդամենը մեկ անգամ, երբ նա խնդրեց այդ սվի-
տերը: Ես քիչ մնաց զարմանքից մեռնեմ, երբ նա խնդրեց,
այնքան անսպասելի էր դա: Հիշում եմ, ատամներս էի լվա-
նում լվացարանում, նա մոտեցավ ինձ ու ասաց, որ զար-
միկն իրեն տանելու է սահադաշտ: Մտքովս էլ չէր անցնում,
թե նա գիտի, որ ես տաք սվիտեր ունեմ: Ես նրա մասին
միայն այնքանը գիտեի, որ դասաժառանգում նրա անունը
իմից անմիջապես առաջ էր՝ Քեյթլ Ռ., Քեյթլ Վ., Քուսլ, Քու-
ֆիլդ, մինչև հիմա էլ հիշում եմ: Ու եթե ճիշտն ասենք, քիչ
էր մնում մերժելի սվիտերս, որովհետև գրեթե չէի ճանաչում
նրան:

— Ի՞նչ,— հարցրեց Ֆիբին, մինչ այդ էլ նա ինչ-որ բան

էր խոսել, բայց ես լսեմ չէի լսել:— Զեա կարող ոչ մի բան առել, ո՛չ մի բան:

— Զէ, կարո՞ղ եմ, կարո՞ղ եմ:

— Դե առա՛:

— Ես սիրում եմ Ալլիին, — ասում եմ: — Ինձ դուր է գալիս նաեւ, ա՛յ, աշխատեալ եստեղ ու զբաղեղ քեզ հետ և հազար ու մի բաներ հիշել:

— Ալլին մեռել է, դու միշտ միեւնոյն բանն ես կրկնում: Քանի որ մարդը մեռել է ու երկինք համբառնել, ուրեմն հնարավոր չէ նրան իսկականից սիրել:

— Գիտեմ, որ մեռել է: Ինչ է, քո կարծիքով ես չգիտե՞մ, որ մեռել է: Եվ միեւնոյն է, ես կարողանում եմ նրան սիրել: Զի կարելի դադարել մարդուն սիրելուց միայն այն պատճառով, որ նա մեռել է, գրողը տանի, մանավանդ որ նա լսեմ էր բոլոր կենդանի մնացածներից, հասկանո՞ւմ եք:

Այստեղ Ֆիրին ոչինչ չասաց: Երբ ասելիք չունի, նա միշտ լռում է:

— Այ, հիմա էլ ինձ համար հաճելի է այստեղ, — ասացի ես: — Հասկանո՞ւմ ես, հիմա, նստել այստեղ ու խոսել հազար ու մի բաների մասին...

— Դե չէ, սա բոլորովին ուրիշ բան է:

— Ինչպե՞ս թե ուրիշ բան է: Իհարկե, նույն բանն է: Ինչո՞ւ է ուրիշ բան, գրողը տանի: Զահլաս գնացել է:

— Վերջ տուր՝ գրողը, հա՛ գրողը: Լսեմ, մեկ ուրիշ բան էլ ասա: Ասա, թե ինչ կուզենայիր դառնալ: Դե, ասենք, գիտնական, փաստաբան, թե մեկ ուրիշ բան:

— Ինձնից ի՛նչ գիտնական, ես ընդունակ չեմ գիտությունների հարցում:

— Դե՛, փաստաբան, ինչպես հայրիկը:

— Փաստաբանը, հավանաբար, վատ չէ, բայց ինձ, միեւնոյն է, դուր չի գալիս, — ասում եմ: — Հասկանո՞ւմ ես, վատ չէ. երբ նրանք փրկում են անմեղ մարդկանց կյանքը և ընդհանրապես նման գործերով են զբաղվում, բայց բանն էլ հենց այն է, որ փաստաբանները նման բաներով չեն զբաղվում: Եթե փաստաբան դառնաս, ապա փող պիտի կուտակես, ցոլֆ խաղաս, բրիջ, մեքենաներ գնես, շոր կոկտեյլներ խմես և ման գաս պճնամուլի պես: Եվ ընդհանրապես, եթե ամբողջ

ժամանակ միայն մարդկանց կյանք փրկես, որտեղի՞ց պիտի իմանաս, թե հանուն ինչի ես դա անում, հանուն այն բանի, որ իսկապես փրկես մարդկանց կյանքը, թե՞ հանուն այն բանի, որ նշանավոր փաստաբան կոչվես, որպեսզի բոլորը թիֆֆիացնեն թիկունքիդ ու շնորհավորեն, երբ շահես այդ երիցս անիծյալ դատը, մի խոսքով, ինչպես կինոներում, անպետք ֆիլմերում։ Ինչպե՞ս իմանալ, այդ ամենը դու ցուցադրաբա՞ր ես անում, թե՞ իսկապես, այդ ամենը կե՞զ՞ է. թե կեղծ չի։ Ոչ մի կերպ չես կարող իմանալ։

Ես շատ էլ համոզված չեի՝ հասկանո՞ւմ էր այդ ամենն իմ Ֆիրին, թե չէ։ Այնուամենայնիվ, նա դեռ շա՛տ փոքրիկ է։ Բայց դե գոնե ուշադիր լսում էր ինձ։ Իսկ նրբ լսում են քեզ, դա արդեն լավ է։

— Հայրիկը քեզ կսպանի, նա ուզողների կապանի քեզ, — ասում է նորից Ֆիրին։

Բայց ես նրան չեի լսում։ Մի միտք ծագեց գլխումս, միանգամայն վայրենի մի միտք։

— Գիտե՞ս ինչ կուզեի դառնալ, — ասում եմ. — Գիտե՞ս ինչ։ Եթե կարողանայի բնտրել այն, ինչ ուզում եմ, գրողը տանի։

— Վերջ տուր գրող ասելուն։ Հը, ի՞նչ։

— Գիտե՞ս, մի այսպիսի երգ կա. «Եթե դա երեկոյան բռնել ես մեկին տարեկանի արտում...»

— Այդպես չէ։ Հարկավոր է ասել «Եթե մեկը կ'անչել է մեկին երեկոյան տարեկանի արտում»։ Գա մորեքու Բերնսի բանաստեղծությունն է։

— Գիտեմ, որ Բերնսի բանաստեղծությունն է։

Նա իրավացի էր։ Այնտեղ իսկապես այդպես է. «Եթե մեկը կ'անչել է մեկին երեկոյան տարեկանի արտում»։ Ծիշտն ասածը ես մոռացել էի։

Ինձ թվում էր, թե այնտեղ բռնել է մեկին երեկոյան տարեկանի արտում. — ասում եմ. — Հասկանո՞ւմ ես, ես պատկերացնում եմ, թե ինչպես փոքրիկները երեկոյան խաղում են վիթխարի դաշտում, տարեկանի արտում։ Հազարավոր փոքրիկներ, և շուրջը ոչ մի մարդ, ոչ մի մեծ չկա, բացի ինձից։ Իսկ ես կանգնած եմ զառիթափի եզրին, անզունդի պոնկին, հասկանո՞ւմ ես։ Ու իմ գործն այն է, որ

բռնեմ երեխաներին, թույլ չտամ, որ սալթաքեն, անդունդն ընկնեն: Հասկանո՞ւմ ես, նրանք խաղում են ու շեն տեսնում ուր են գնում, իսկ ես վազում եմ ու բռնում նրանց, որ ցած չընկնեն: Ահա և իմ ամբողջ աշխատանքը: Պահպանել երեխաներին տարեկանի արտում, անդունդի եզրին: Հասկանում եմ, սա հիմարություն է, բայց միակ բանն է, որ ես ուզում եմ իսկապես: Երեկ ես հիմար եմ:

Ֆիրին երկար լռեց: Հետո նորից կրկնեց.

— Հայրիկը քեզ կսպանի:

— Թող սպանի, թքած ունեմ ամեն ինչի վրա:— Ես վեր կացա անկողնուց, որոշեցի զանգահարել մի մարդու՝ էլքտոն-հիլի իմ անգլերենի ուսուցչին: Նրան անվանում էին միստր Անտոլինի, հիմա նա ապրում էր Նյու-Յորքում: Նա էլքտոն-հիլից դուրս էր եկել և անգլերենի ուսուցչի աշխատանք էր ստացել Նյու-Յորքի համալսարանում:— Ես պետք է զանգահարեմ,— ասում եմ:— Հիմա կգամ: Չքնես, լսո՞ւմ ես:— Թուրքովին չէի ուզում, որ նա քներ, մինչև հեռախոսային խոսակցությունս ավարտելը: Գիտեի, որ չի քնի, այնուամենայնիվ, խնդրեցի, որ չքնի:

Ես գնացի դեպի դուռը. Ֆիրին ձայն տվեց ետևիցս.

— Հուզե՛ն,— ու շուտ եկավ:

Նա նստել էր մահճակալին սիրունիկ, ուղղակի սքանչելի:

— Ֆիլիս Մարգուլիս անունով մի աղջիկ ինձ սովորեցրել է գիրտալ,— ասում է նա:— Հապա, լսիր:

Ես ականջ դրեցի, բայց առանձնապես մի բան չլսեցի:

— Վատ չէ,— ասում եմ:

Ու գնացի հյուրասենյակ, զանգահարելու անգլերենի իմ նախկին ուսուցչին՝ միստր Անտոլինիին:

Զանգահարեցի շատ շտապ, որովհետև վախենում էի հանկարծ ծնողներս գան: Բայց նրանք չեկան: Միստր Անտոլինին շատ բարեհամբույր մարդ էր: Ասաց, որ կարող եմ գնալ իր մոտ, թեկուզ հենց հիմա: Հավանաբար ես նրանց երկուսին էլ արթնացրի, որովհետև երկար ժամանակ ոչ ոք չէր մոտենում հեռախոսին: Առաջին հերթին նա հարցրեց՝ ի՞նչ է պա-

տահել, իսկ ես պատասխանեցի՝ առանձնապես ոչինչ: Բայց այնուամենայնիվ, պատմեցի, որ ինձ հեռացրել են Փենսիլից: Միկենույն է, որևէ մեկին պետք է պատմեի: Նա առաց.

— Տեր աստված, դու ողորմա մեղավորներին,— այնուամենայնիվ, նա հումորի զգացում ունեւր: Պատվիրեց թեկուզև հիմա զնալ իր մոտ, եթե պետք է:

Նա իմ ուսուցիչներին ամենալավն էր: Բավական ջահել, իմ եղբայր Դ. Բ-ից մի քիչ էր մեծ, ու նրա հետ կարելի էր կատակել, թեև բոլորը հարգում էին նրան: Նա առաջինը գետնից բարձրացրեց այն տղային, որ պատուհանից ցած էր նետվել, Զեյմա Քասլին: Ես ձեզ պատմել եմ նրա մասին: Միստր Անտուինին շոշափեց նրա զարկերակը, հետո հանեց իր բաճկոնը, ծածկեց Զեյմա Քասլին ու գրկած տարավ լաւաբանարան: Եվ նրա համար նշանակութուն չունեւր, որ իր բաճկոնը ամբողջապես արյունոտվել էր:

Ես վերադարձա Դ. Բ-ի սենյակը, իմ Ֆիբին այնտեղ արգեն միացրել էր ռադիոն: Պարեղանակ էին հաղորդում: Ռադիոն իջեցրել էր, որպեսզի շարթնացնի մեր տնտեսուհուն: Դուք մի տեսնեիք Ֆիբին: Նստել է մահճակալի մեջտեղը, ստեղծել ծալել, ասես յոգ լինի, և երաժշտութուն է լսում: Միծաղից կմեռնես:

— Վեր կաց,— ասում եմ:— Ուզո՞ւմ ես պարենք:

Ես ինքս էի նրան պարել սովորեցրել, երբ նա դեռևս շատ պատիկ էր: Նա շատ լավ էր պարում: Ընդհանրապես ես միայն մի քիչ էի ցույց տվել նրան, նա ինքն էր սովորել: Հնարավոր չէ մարդուն պարել սովորեցնել ինչպես հարկն է: Նա ինքը պետք է պարի:

— Հագիդ կոշիկներ՝ կան,— ասում է:

— Ոչինչ, կհանեմ: Վեր կաց:

Նա ցատկեց մահճակալից: Սպասեց, մինչև հանեցի կոշիկներս, ու սկսեցինք պարել: Նա շատ լավ է պարում: Առհասարակ ես չեմ կարող տանել, որ մեծերը պարում են երեխաների հետ, սոսկալի տեսարան է: Օրինակ՝ մի որևէ հայրիկ հանկարծ սկսում է պարել իր աղջնակի հետ: Նա այնպես անշնորհք է տանում աղջկան, որ հագուստը ետևի մասից անընդհատ բարձրանում է, համ էլ աղջիկը բոլորովին պարեղ

չգիտի, մի խոսքով, ողորմելի տեսարան է: Բայց ես ռեա-
րանում չէի պարի Ֆիրին հետ: Մենք միայն տանն ենք պա-
քում, այն էլ ոչ լրջորեն: Թեև նրա բանն ուրիշ է, նա շատ
լավ է պարում: Հնազանդվում է քեզ: Միայն հադկավոր է
ամուր բռնել նրան, այդ դեպքում չի խանգարի, որ քո ոտ-
քերը թեկուզ հարյուր անգամ ավելի երկար են: Նա բալորովին
ես չի մնում: Նրա հետ և՛ անցումներ կարելի է անել, և՛ ամեն
ձևի շրջադարձներ, նույնիսկ՝ շիտերբազ: երբեք ես չի մնա:
Նրա հետ նույնիսկ տանգո կարելի է պարել, ահա թե ինչ:

Մենք չորս պար պարեցինք: Ընդմիջումներին Ֆիրին այն-
պես հետաքրքիր է պահում իրեն, որ ժիծազդ գալիս է: Կանգ-
նում է ու սպասում: Զի խոսում, ոչինչ: Ստիպում է կանգնել
ու սպասել, մինչև որ նվագախումբը նորից սկսի: Իսկ իմ
ժիծազդ գալիս է: Բայց նա զայրանում է, նույնիսկ թույլ չի
տալիս ժիծաղել:

Մի խոսքով, մենք չորս պար պարեցինք, և ես անշատեցի
առդիտն: Իմ Ֆիրին մտավ վերմակի տակ ու հարցրեց.

— Կա՞վ եմ պարում:

— Այն էլ ինչպե՞ս,— ասում եմ: Ես նստեցի նրա մահ-
ճակալին: Շունչս կտրվում էր: Հավանաբար, լափից դուրս
շատ էի ծխել: Իսկ նա գոնե մի քիչ արագ շնչեր:

— Շոշափիր ճակատս,— ասում է նա հանկարծ:

— Ինչո՞ւ:

— Շոշափիր, ձեռքդ դիր:— Ես ձեռքս դրի նրա ճակա-
տին, բայց բան չզգացի:— Շա՞տ է ջերմությունս,— ասում է:

— Զէ, մի՞թե ջերմություն ունես:

— Այո, հիմա ես կրարծրացնեմ: Մի անգամ էլ ձեռք
սուր:

Ես նորից ձեռքս դրեցի և նորից ոչինչ չզգացի: Բայց,
այնուամենայնիվ, ասացի.

— Կարծես թե բարձրանում է:— Զէի ուզում, որ նրա մոտ
ի՞նչ-որ թերարժեքության կոմպլեքսի նման բան առաջանա:
Ֆիրին գլխով արեց:

— Ես նույնիսկ ջերնաշափում կարող եմ բարձրացնել:

— Զեր-մա-շափում: Ո՞վ է սովորեցրել քեզ:

— Ալիսա Հովսեփյանը: Հարկավոր է ոտքերը ծալապատիկ

անել ու մտածել մի որևէ շատ տաք բանի մասին։ Օրինակ՝ ջեռուցիչի մասին։ Ու ճակատդ կսկսի այնպես վառվել, որ կարող ես որևէ մեկի ձեռքն այրել։

Ես հազիվ զսպեցի ծիծաղս։ Դիտմամբ ես քաշեցի ձեռքս, ասես վախենալով այրվելուց։

— Շնորհակալություն, որ նախազգուշացրիր, — ասում եմ։

— Ձէ, ես քեզ չէի այրի, շուտ կանգ կառնեի, չը՛ջի։— Յեա հանկարծ վեր թռավ մահճակալի վրա։ Ես սոսկալի վախեցա։

— Ի՞նչ եղավ։

— Մուտքի դուռն էր, — ասում է նա բարձր շշուկով։— Նրա՛նք են։

Ես վեր թռա, վազեցի սեղանի մոտ, անշատեցի լամպը։ Հետո հանգցրի սիգարետը, քնթուկը դրի գրպանս։ Չեռքերս թափահարեցի, որպեսզի ցրեմ ծուխը։ Եվ ինչո՞ւ ծխեցի ալյատեղ, գրողը տանի ինձ։ Հետո առա կոշիկներս, խցկվեցի պատի պահարանն ու փակեցի դուռը։ Սիրտս թպրտում էր սոսկալի։ Լսեցի, թե ինչպես մայրիկը ներս մտավ։

— Ֆիրի՛, — ասում է, — մի՛ ձեռնա։ Ես տեսա, որ քեզ մոտ լույս է վառվում, սիրելիս։

— Բարե, — պատասխանում է Ֆիրին։— Այո, քունս չէր տանում։ Ուրա՞խ անցավ ժամանակը։—

— Շա՛տ, — ասաց մայրիկը, բայց զգացվում էր, որ հիշա չէ։ Նա բուրբուրվեց չի սիրում հյուր գնալ։— Ինչո՞ւ չես քնել, թույլ տուր իմանալ։ Հո չե՞ս մրսում։

— Ձէ, չեմ մրսում։ Պարզապես քունս չի տանում։

— Ֆիրի, դու կարծես թե ծխե՞լ ես։ Ընչտե՛ս ասա, ուր ելիս։

— Ի՞նչ, — հարցնում է Ֆիրին։

— Դու լսեցի՞ր ինչ հարցրի։

— Այո, մի բուպեով ծխեցի։ Միմիայն մի անգամ ծուխ արձակեցի։ Հետո պատուհանից դուրս նետեցի։

— Ինչո՞ւ ես այդպիսի բան արել։

— Փունս չէր տանում։

— Դու ինձ վշտացնում ես, Ֆիրի, շատ ես վշտացնում, — ասաց մայրիկը։— Երկրորդ վերմակը տա՛մ։

— Չէ, շնորհակալություն: Բարի գիշեր, — ասաց Ֆիրին: Նրեում էր, ջանում է շուտ ազատվել մորից:

— Իսկ կինոն ինչպե՞ս էր, — հարցնում է մայրիկը:

— Հրաշալի: Միայն Ալիսայի մայրն էր խանդարում: Ամբողջ ժամանակ իմ վրայով կռանում էր ու հարցնում՝ Ալիսան գողացնո՞ւմ է, թե չէ: Տաքսիով էլ տուն եկանք:

— Թող մի շոշափեմ ճակատդ:

— Չէ, ես չեմ վարակվել: Նա միանգամայն առողջ էր: Նրա մայրիկն էր ուղղակի հորինում:

— Լավ, քնիր, աստված քեզ հետ: Ծաշն ինչպե՞ս էր:

— Գարշանք, — ասաց Ֆիրին:

— Հիշո՞ւմ ես, հայրիկն ինչ ասաց քեզ. ուտելիքը չի կարելի «գարշանք» անվանել: Եվ ինչո՞ւ էր «գարշանք»: Քեզ ոչխարի մսով հրաշալի կոտլետ են տվել: Հատուկ գնացել եմ Լեկսինգտոն-ավենյու:

— Կոտլետը համով էր, բայց ջարլինան մատուցելիս միշտ շնչում է երեսիս, ճաշի վրա էլ է շնչում, ամեն ինչի վրա էլ:

— Դե լավ, քնիր: Համբուրի մայրիկին: Աղոթե՞լ ես:

— Այո, լողարանում եմ աղոթել: Բարի գիշեր:

— Բարի գիշեր, շուտ քնիր: Գլուխս սոսկալի ցավում է, — ասում է մայրիկը: Նրա գլուխը շատ հաճախ է ցավում: Ուժեղ է ցավում:

— Ասպիրին ընդունիր, — ասում է Ֆիրին: — Հողեհնը չորիքշարթի գալո՞ւ է:

— Որքան ինձ հայտնի է, այո: Դե, լավ ծածկվիր: Այ այդպես:

Լսեցի, թե մայրիկն ինչպես դուրս եկավ սենյակից և դուռը ծածկեց: Մի րոպե սպասեցի, հետո դուրս եկա պահարանից: Ու տեղնուտեղը կպա քրոջս՝ նա մահճակալից իջել էր, գալիս էր ինձ ազատելու, ու այնպես մութ էր, ինչպես դժոխքում:

— Ես քեզ վնասեցի՞, — հարցնում եմ: Ստիպված շշուկով էինք խոսում, քանի որ բոլորն էլ տանն էին: — Հարկավոր է փախչել, — ասում եմ: Մթուժյան մեջ շոշափեցի մահճակալը, նստեցի ու սկսեցի հագնել կոշիկներս: Սոսկալի նյարդայինում էի, չեմ թաքցնում:

— Մի՛ գնա, — շնչաց Ֆիրին, — Սպասիր, մինչև քնեն:

— Չէ, հարկավոր է գնալ: Հիմա իսկական ժամանակն է: Մայրիկը գնաց լողարան, իսկ հայրիկը հիմա կմիացնի ռադիոն՝ վերջին լուրերը լսելու: Իսկական ժամանակն է:

Այնպես էի նյարդայնանում, որ չէի կարողանում նույնիսկ ինչպես հարկն է կոշիկներին թելերը կապել: Իհարկե, ինձ չէին սպանի, եթե տանը տեսնեին, բայց սոսկալի տհաճ բան կլիներ:

— Որտեղ ես, է՞, — հարցնում եմ Ֆիրին: Ծա նրան չեմ կարողանում տեսնել մթության մեջ:

— Այստեղ եմ: — Նա կանգնած էր ուղղակի կողքիս: Իսկ ես չէի տեսնում:

— Ճամպրուկներս կայարանում են, — ասում եմ, — լսիր, Ֆիր, փող-մող ունե՞ս: Ինձ մոտ ոչինչ չի մնացել:

— Ունեմ, Մենդյան տոնի նվերների համար: Ծա դեռ ոչինչ չեմ գնել:

— Ախ, միայն դա՞, — ես չէի ուզում նվերի փողերը վերցնել:

— Ծա մի քիչ պարտք կտամ քեզ, — ասում է: Ու լսեցի, թե ինչպես է որոնում Դ. Բ-ի դարակներում: Բացում է դարակ դարակի ետևից: Սենյակում մութ էր ու ոչինչ չէր երեւում: — Որ գնաս, ինձ չես տեսնի թաքտնում, — ասում է ու ձայնը դողում է:

— Ինչպես չեմ տեսնի: Մինչև քեզ շտեսնեմ, չեմ գնատարծում ես, այդպիսի ներկայացումը բաց կթողնե՞մ, — հարցնում եմ: — Դիտե՞ս ինչ կանեմ: Ծա միատր Անտոլինիի մոտ կմնամ ասենք մինչև երեքշաբթի, մինչև երեկու: Իսկ հետո կվերադառնամ տուն: Եթե հաջողվի, ես քեզ կզանգահարեմ:

— Վերցրու, — ասում է: Ինչ-որ փողեր է մեկնում ինձ, բայց ձեռքս չի գտնում: — Որտե՞ղ ես, — գտավ ձեռքս, փողը գրեց բուռս:

— Է՛, այսքան ինձ հարկավոր չէ, — ասում եմ: — Ինձ ընդամենը մեկ դոլար տուր, բավական է: Ազնիվ խոսք, մնացածը ետ վերցրու:

Ծա փողը կրկին նրա բուռը դրի, նա չվերցրեց:

— Վերցրու, բոլորը վերցրու: Հետո կտան: Կրեւն թառ-
րոն:

— Որքա՞ն է այստեղ, տեր աստված:

— Ութ դուլար, ութսուն ցենտ: Զէ, վաթսունհինգ: Ծառ-
դեն շատ եմ ծախսել:

Ու հանկարծ ես լաց եղա: Ոչ մի կերպ չկարողացա ինձ
զսպել: Զանում եմ, որ ձայնս ոչ ոք չլսի, քայց լալիս եմ ու
լալիս: Ֆիրին շատ վախեցավ, երբ ես լաց եղա: Մոտեցավ,
հանգստացնում է, քայց մի՞թե միանգամից կարող ես լռել:
Նստել էի անկողնու եզրին ու լաց էի լինում, իսկ նա թեք
փաթաթել է վզիս, ես էլ նրան եմ փարվել ու լաց եմ լինում,
ոչ մի կերպ չեմ կարողանում կանգ առնել: Թվում էր, հիմա
կխեղդվեմ արցունքներից: Խեղճ Ֆիրին սոսկալի վախեցավ:
Պատուհանը քաց էր, ու ես զգում էի, թե նա ինչպես է դռ-
դում միայն պիժամայով: Ուզում էի նրան պառկեցնել, ծած-
կել վերմակով, չէր պառկում: Վերջապես դադարեցի լաց
լինել: Բայց դեռ երկար-երկար ժամանակ չէի կարողանում
հանգստանալ: Հետո մինչև վերջ կոճկեցի վերարկուս, ասա-
ցի, որ անպայման լուր կտամ նրան: Նա ասում էր, ավելի
լավ կլինի ես պառկեմ այդտեղ, իր սենյակում, քայց ասա-
ցի՝ չէ, ինձ արդեն սպառում է միսոր Անտոլինին: Հետո
գրպանիցս հանեցի որսորդական գլխարկս ու նվիրեցի նրան:
Նա շափից դուրս շատ է սիրում ամեն տեսակ անհեթեթ
գլխարկներ: Սկզբում չէր ուզում վերցնել, քայց հետո հա-
մոզեցի: Գրագ կգամ, որ հենց այդ գլխարկով էլ էնեց: Նա
այդպիսի բաներ սիրում է: Նորից խոստացա հնարավորու-
թյան գեպքում զանգել ու գնացի:

Տնից գնալը, չգիտեմ ինչու, անհամեմատ հեշտ էր, քան
ներս մտնելը: Նախ՝ արդեն թքած ունեի: Կրոնե՞ն ինձ, թե
ոչ: Ազնիվ խոսք: Ծա մտածեցի, կրոնե՞ն՝ թո՞ղ բռնեն: Ան-
կեղծ ասած, նույնիսկ ուզում էի, որ բռնեն:

Յած իշա ոտքով և ոչ թե վերելակով: Իջնում էի հտնա-
մբուտքի աստիճաններով: Քիչ էր մնում գլուխս խփեմ աղբի
դուլին, քայց վերջապես գո՞ւրս եկա: Վերելակավարը նույ-
նիսկ չնկատեց ինձ: Հավանաբար, մինչև հիմա էլ դեռ կար-
ծում է, թե նստած եմ այդ Դիկսթայնների տանը:

Միստր ու միսիս Անտուինիններն ապրում էին մի շատ շքեղ բնակարանում, Մեթոն-Փլեյսի վրա, նրանք հյուրասենյակում նույնիսկ սեփական բար ունեին: Հարկավոր էր միայն երկու աստիճան ցած իջնել: Ես մի քանի անգամ եղել էի նրանց տանը, որովհետև, երբ հեռացել էի էլքսոն-հիլլից, միստր Անտուինին գալիս էր մեր տուն իմանալու, թե ինչպես եմ ապրում ես, ու հաճախ էր մեր տանը ճաշում: Այն ժամանակ նա ամուսնացած չէր: Իսկ երբ ամուսնացավ, ես էի հաճախ թենիս խաղում նրա և միսիս Անտուինիի հետ՝ Լոնդ-Այլենդում, Ֆորեստ-հիլլի թենիսի ակումբում: Միսիս Անտուինին այդ ակումբի անդամ էր, և չափից դուրս շատ փող ուներ: Նա մի հարյուր տարով մեծ է միստր Անտուինիից, բայց նրանք կարծեմ շատ են սիրում իրար: Նախ երկուսն էլ շատ բարեկիրթ ու զարգացած են, հատկապես միստր Անտուինին, թեև երբ նա զրուցում է որևէ մեկի հետ, ավելի շատ կատակում է, քան խելացի բաներ ասում մեր Դ. Բ. նման: Միսիս Անտուինին ավելի լուրջ է: Նա ասթմայի նապաներ է ունենում: Երկուսն էլ կարդում են Դ. Բ.-ի բոլոր պատմվածքները, ու երբ Դ. Բ.-ն պատրաստվում էր գնալ Հոլիվուդ, միստր Անտուինին զանգահարեց նրան ու համոզում էր չգնալ: Բայց Դ. Բ.-ն, միևնույն է, գնաց: Միստր Անտուինին ասում էր՝ եթե մարդը ընդունակ է գրելու Դ. Բ.-ի նման, ապա նա անելիք չունի Հոլիվուդում: Ես էլ ճիշտ և ճիշտ նույն բանն էի ասում:

Ես ոտքով կգնայի մինչև նրանց տուն, որովհետև չէի տալում ծախսել Ֆիբիի նվերի փողերը, բայց երբ տնից դուրս եկա, շատ վատ զգացի: Գլխապտույտ ունեցա: Ստիպված եղա տաքսի նստել: Չէի ուզում, բայց հարկադրված էի: Հասավ էլ մեքենա գտա:

Միստր Անտուինին ինքը բացեց դուռը, երբ զանգ ավելի վերելակավարը, այդ սրիկան, ոչ մի կերպ չէր թողնում, քցվերև գնամ: Նա խալաթով ու կոշիկներով էր, ձեռքին՝ գոգաթի: Նա նրբաճաշակ մարդ էր, բայց ձիու պես խմում էր: — Հոլդեն, տղաս, — ասում է, — տե՛ր աստված, օ՜հ

գրեթէ կես մետր բոյ եւ քաշել: Ուրախ եմ քեզ տեսնելու համար:

— Դուք ինչպե՞ս եք, միստր Անտուինի, միսիս Անտուլե Խի՞ն ինչպե՞ս է:

— Օ՛, մեզ մոտ ամեն ինչ հրաշալի է: Այստեղ տուր բաճկոնդ:— Նա վերցրեց բաճկոնս ու կախեց:— Իսկ ես կարծում էի՝ կներկայանաս նորածնին գրկաժ: Ինչ կարող ենք անել: Թարթիչներդ ձյուն է հալվել:

Նա ընդհանրապես սիրում էր սրամտել: Հետո շուռ եկավ աւ գոռաց խոհանոցի կողմը:

— Լիլիան, ի՞նչ եղավ սուրճը:— Կնոջ անունը Լիլիան է:

— Պատրաստ է,— գոռում է նա:— Հոլդե՞նն է: Բա՛րե, Հոլդեն:

— Բարե, միսիս Անտուինի:

Նրանց տանը միշտ հարկ է լինում գոռալ, որովհետեւ միշտ տարբեր սենյակներում են լինում: Տարօրինակ է, իհարկե:

— Նստիր, Հոլդեն,— ասաց միստր Անտուինին: Երևում է, քեֆը տեղն էր: Սենյակն այնպիսի տեսք ուներ, ասես հյուրերը նոր էին գնացել: Ամենուրեք բաժակներ էին դրված, ընկույզով լի ափսեներ:— Ներիր անկարգության համար,— ասում է միստր Անտուինին:— Մենք միսիս Անտուինիի բարբիզոնցի ընկերներին էինք ընդունել... բարբիզոնցի բիզոններին:

Եւ ծիծաղեցի, իսկ միսիս Անտուինին ինչ-որ բան գոռաց խոհանոցից, բայց ես լավ չլսեցի:

— Ինչ ասա՞ց,— հարցնում եմ:

— Ասում է, շնայեա ինձ, երբ ներս մտնեմ: Նա անկողնուց է վեր կացել: Սիգարետ ուզո՞ւմ ես: Դու ծխո՞ւմ ես:

— Շնորհակալություն,— ես մի սիգարետ վիցրի արկղիկից:— Երբեմն ծխում եմ, բայց շատ չափավոր:

— Հավատում եմ, հավատում եմ:— Նա վիթխարի վառիչք մոտեցրեց ինձ:— Այդպես ուրեմն, դու և Փենսիս բաժանվեցիք, ինչպե՞ս նավերը ծովում:

Նա սիրում էր այդպես փքուն արտահայտվել: Երբեմն ինձ համար ծիծաղելի է, երբեմն էլ՝ բոլորովին ոչ: Հաճախ է չափն անցկացնում: Ես չեմ կարող ասել, թե նա սրամիտ

չէ, չէ՛, շատ է սրամիտ, բայց երբեմն ուղղակի ազդում են նյարդերիս վրա, երբ անվերջ նման արտահայտութիւններ են թույլ տալիս. «Բաժանվեցիք, ինչպես նավերը ծովում»։ Դ. Բ-ն էլ է երբեմն չափն անցնում։

— Իսկ ի՞նչ է պատահել,— հարցնում է միստր Անտոնինին։— Ինչպե՞ս է վիճակդ անգլերենից, Եթե անգլերենից կտրված լինեիր, ես անմիջապես դուրս կհանեի քեզ տնից։ Դու մեր դպրոցում շարադրութիւնից ամենաառաջինն էիր։

— Զէ, անգլերենը լավ եմ հանձնել, ճիշտ է, մենք ավելի շատ գրականութիւն էինք անցնում։ Ամբողջ քառորդի քնթացքում ես ընդամենը երկու շարադրութիւն եմ գրել, բայց րվեցի բանավոր խոսքից, մենք այդպիսի առարկա ենք անցնում՝ բանավոր խոսք։ Ես դրանից կտրվեցի։

— Ինչո՞ւ։

— Ինքս էլ չգիտեմ,— ասում եմ։ Տրամադիր չէի պատմելու։ Վատ էի զգում, գլուխս էլ սկսեց ուժգին ցավել։ Մտկալի։ Բայց նա, երևում է, չափից դուրս շատ էր ուզում ամեն ինչ իմանալ, ու ես սկսեցի պատմել։— Հասկանո՞ւմ եք, այդ դասերին ամեն մեկը պետք է վեր կենար և ելույթ ունենար։ Դե, դուք գիտեք, թեմատիկ իմպրովիզացիայի ձևով, և այլն։ Իսկ եթե հանկարծ որևէ մեկը շեղվում էր թեմայից, բոլորը գոռում էին. «Շեղվեցի՛ր»։ Գա ինձ ուղղակի կատաղեցնում էր։ Դրա համար էլ մեկ ստացա։

— Ախր ինչո՞ւ։

— Դե ինքս էլ չգիտեմ։ Ազդում է նյարդերիս վրա, երբ գոռում են՝ «Շեղվեցի՛ր»։ Իսկ ես հենց սիրում եմ, որ շեղվում են թեմայից։ Շատ ավելի հետաքրքիր է լինում։

— Մի՞թե դու չես ուզում, որ մարդ ասի միայն այն, ինչի մասին քեզ պատմում է։

— Զէ, ուզում եմ, իհարկե։ Իհարկե, ուզում եմ, որ ինձ ամեն ինչ կարգով պատմեն։ Բայց չեմ սիրում, որ միշտ միևնույն բանն են պատմում։ Ինքս էլ չգիտեմ։ Հավանաբար, ինձ համար ձանձրալի է, երբ շարունակ միևնույն բանի մասին են պատմում։ Իհարկե, այն երեխաները, որոնք միշտ միևնույն թեմայի մասին էին պատմում, ամենաբարձր գնահատականներն էին ստանում. դա արդարացի է։ Բայց մեզ մոտ մի տղա կար՝ Ռիչարդ Կինսելան։ Նա երբեք չէր կարո-

գտնում խոսել նույն թեմայով, և նրան միշտ ընդհատում էին՝ «Եեղվո՛ւմ ես»։ Դա սոսկալի էր, որովհետև նախ նա շատ նյարդային էր, հասկանո՛ւմ եք, սոսկալի նյարդային տղա էր, նրա շրթունքները դողում էին նույնիսկ, երբ կանչում էին դաս պատասխանելու, և նա այնպես էր խոսում, որ ոչինչ չէր լսվում, հատկապես, եթե վերջում էիր նստած։ Իսկ երբ շրթունքները մի փոքր դադարում էին դողալուց, նա բոլորից հետաքրքիր էր պատմում։ Բայց դե փաստորեն նա էլ կտրվեց։ Եվ միայն այն պատճառով, որ երեխաները ամբողջ ժամանակ գտնում էին՝ «Եեղվեցի՛ր»։ Օքինակ՝ նա պատմում էր այն ֆերմայի մասին, որն իր հայրը գնել էր Վերմոնտում։ Նա պատմում է, իսկ շորս կողմից կանչում են՝ «Եեղվո՛ւմ ես», իսկ մեր աւուցիչը միտաբար Վինսոնը նրան մեկ դրեց այն բանի համար, որ իբր նա չի պատմում իրենց ֆերմայի կենդանեակներն ու բուսական աշխարհի մասին։ Եվ նա՝ աչդ Ռիչարդ Կինսելան, այսպես էր պատմում։ Ոկտում էր ֆերմայի մասին, ինչ կար այնտեղ, ինչ չկար։ Մեկ էլ սկսում էր պատմել մի նամակի մասին, որ մաւրն ստացել էր քնուց, թե այդ քնոն ինչպես էր քառասուն-որս տարեկանում հիվանդացել հոդացավով և ոչ ոքի չէր թողնում գնա իր մոտ հասպիտալ, որովհետև չէր ուզում. որ իրեն տեսնեն հաշմանդամ դարձած։ Իհարկե, դա ֆերմայի հետ ոչ մի կապ չուներ, համաձայն եմ, բայց չէ՞ որ հետաքրքիր է։ Հետաքրքիր է, երբ մարդ պատմում է իր քիռու մասին։ Հատկապես, երբ նա սկսում է ինչ-որ բան դուրս առալ հոր ֆերմայի մասին ու հանկարծ ուզում է ինչ-որ բան պատմել իր քեռու մասին։ Եվ խոզություն է գոռալ՝ «Եեղվո՛ւմ ես թեմայից», երբ նա ետ-նոր է սկսել բացվել, ոգևորվել... չգիտեմ, գծվարանում եմ բացատրել։

Ես չէի էլ ուզում բացատրել։ Յուրիս շատ էր ցավում։ Ես միայն երազում էի, որ միտիս Անտոլինին շուտ բերեր սուրճը։ Ինձ սոսկալի վայրացնում է, որ կանչում են, թե սուրճը պատրաստ է, ու դեռ չեն բերում։

— Լսիր, Հուդեն... Կարո՞ղ եմ ես քեզ մի համառոտ, մի քիչ հնաոճ մանկավարժական հարց տալ։ Դե՞ս կարծում, որ ամեն ինչ իր տեղն ու ժամանակն ունի։ Չե՞ս գտնում, որ եթե մարդն սկսել է պատմել հոր ֆերմայի մասին, պետք է,

մինչև վերջ հետևի այդ թեմային, իսկ մեկ ուրիշ անգամ արդեն պատմի քնու հիվանդության մասին: Իսկ եթե քնու հիվանդությունը այդքան հրապուրիչ թեմա է, ապա ինչո՞ւ հոգսորը հենց այդ թեման չընտրի, և ոչ թե ֆերման:

Տրամադիր չէի ոչ մտածելու և ոչ էլ պատասխանելու: Սոսկալի ցավում էր զուխս, և շատ վատ էի զգում ինձ: Ընշտն ասած, փորս էլ էր ցավում:

— Այո, երեկ, այդպես էլ Հազանաբար, պետք է քնու թեման վերցնեք և ոչ թե ֆերմայի, քանի որ նրան քնու թեման ավելի էր հետաքրքրում: Բայց հասկանո՞ւմ եք, հաճախ ինքդ էլ չդիտես, քեզ ինչ է հետաքրքրում, մինչև որ չես սկսում պատմել անհետաքրքրելու Պատահում է, որ դա քեզանից կախված չի լինում: Բայց, իմ կարծիքով, մարդուն հնարավորություն պետք է տան արտահայտվելու, եթե նա արդեն սկսել է հետաքրքիր պատմել ու տարվել է դրանով: Շատ եմ սիրում, երբ մարդ հափշտակությանը է պատմում: Դա լավ բան է: Դուք չեք ճանաչում այդ ուսուցչին, այդ Վինսոնին: Նա ձեզ էլ համբերությունից կհանի, կկատաղեցնի, նա ու այդ դասարանցիները, Հասկանո՞ւմ եք, նա անընդհատ կրկնում էր՝ հարկավոր է ընդհանրացնել, հարկավոր է պարզեցնել: Բայց մի՞թե կարելի է ամեն ինչ պարզեցնել, ամեն ինչ ընդհանրացնել: Չէ՛, գուցե այդ Վինսոնին չեք ճանաչում: Իհարկե, անմիջապես երևում է, որ նա զարգացած մարդ է և այլն, բայց ուղեղը որոշակիորեն լավ չի աշխատում:

— Ահա և վերջապես սուրճը, ջենտլմեններ, — ասաց միսիս Անտոլինին: Նա մատուցարանով բերեց սուրճ, թխվածք և ամեն տեսակ ուտելիքներ: — Հողդեն, ինձ մի՛ նայիր, ես սոսկալի տեսք ունեմ:

— Բարե ձեզ, միսիս Անտոլինի, — ասում եմ: Ես ուզում եմ վեր կենալ, բայց միստր Անտոլինին թևիցս քաշում է, նստեցնում: Միսիս Անտոլինիի զուխն ամբողջապես ծածկված էր գանգրացնելու այդ երկաթե բաներով, ջրթունքները ներկված չէին: Ընդհանրապես տեսքը լավ չէր, մի տեսակ պառաված էր:

— Ես ամեն ինչ կդնեմ աչստեզ, ինքներդ հյուստիքեք, — ասաց նա: Հետո մատուցարանը դրեց ծխասեղանին, քաժաղները ետ հրեց: — Ինչպե՞ս է մայրիկդ, Հողդեն:

— Ոչինչ, շնորհակալություն: Ես վաղուց չեմ տեսել նրան, բայց վերջին անգամ...

— Սիրելիս, ինչ որ կարող է պետք լինել Հովդենին, սպիտակեղենի պահարանում է: Վերին դարակի վրա: Ես պահում եմ քնելու: Շատ եմ հոգնել,— ասաց միսիս Անտոլինին: Դա երևում էր նրա վրայից:— Տղաներ, կարո՞ղ եք ինքներդ անկողին բացել:

— Ամեն ինչ կանենք: Շուտ արա պառկիր,— ասաց միստր Անտոլինին: Նա համբուրեց կնոջը, սա հրաժեշտ տվեց ինձ ու գնաց ննջարան: Նրանք միշտ համբուրվում էին ուրիշների ներկայությամբ:

Ես կես բաժակ սուրճ խմեցի և թխվածք կերա, որ քարի պես ամուր էր: Իսկ միստր Անտոլինին դարձյալ վիսկի խմեց: Երևում է, նա վիսկին բոլորովին չէր թուլացնում: Իսկական հարբեցող կղառնա, եթե իրեն չզսպի:

— Ես քո հայրիկի հետ նախաճաշել եմ երկու շաբաթ առաջ,— ասում է նա հանկարծ:— Դու այդ մասին զիտե՞իր:

— Ոչ, չգիտեի:

Բայց քեզ, թերևս, հայտնի է, որ նա շատ է մտահոգված քո ճակատագրով:

— Այո, իհարկե: Իհարկե, հայտնի է:

— Հավանաբար, ինձ զանգահարելուց առաջ, նա բավական տագնալույսից նսմակ է ստացել քո նախկին դիրեկտորից այն մասին, որ դու ոչ մի հետաքրքրություն չես ցուցաբերում պարապմունքների հանդեպ: Դասախոսությունները բաց ես թողում, դասերդ չես պարապում, ընդհանրապես բուլբուլվին ոչ մի բանում...

— Ոչ, ես ոչ մի բան բաց չեմ թողել: Մեզ արգելվում էր գասերից բացակայել: Երբեմն միայն այդ բանավոր խոսքին չէի գնում, բայց ոչ մի բան բաց չեմ թողել:

Բոլորովին չէի ուզում խոսել իմ գործերի մասին: Սուրճից մի փոքր դադարեց փորիս ցավը, բայց գլուխս ուղղակի տրաքվում էր:

Միստր Անտոլինին երկրորդ սիգարետը ծխեց: Նա շոգեքարշի պես էր ծխում: Հետո ասաց.

— Անկեղծ ասած, չգիտեմ ինչ ասեմ քեզ, Հովդեն:

— Հասկանում եմ: Ինձ հետ դժվար է խոսելու: Գիտեմ:

— Ինձ թվում է, թե դու գնում ես դեպի մի սարսափելի անդունդ։ Բայց անկեղծ ասած, ես ինքս էլ չգիտեմ... Դու ինձ լսո՞ւմ ես։

— Այո։

Երևում էր, որ նա տրամադրված էր շատ լրջորեն խոսելու։

— Գուցե դու կհասնես այն բանին, որ երեսուն տարեկանում կդառնաս որևէ բարի մշտական այցելու և կատես բոլոր այն մարդկանց, ովքեր սրտաքուստ նման են համալսարանական ֆուտբոլային թիմի շեմպիոնին։ Գուցե ժամանակին կդառնաս բավական կիրթ ու կատես այն մարդկանց, ովքեր սխալներով են խոսում։ Գուցե և կծառայես մի որևէ գրասենյակում ու ամրակներ կնետես քեզ չգոհացնող սղագրուհու վրա։ Հասկանո՞ւմ ես, ինչ եմ ասում։

— Այո, իհարկե, — ասացի։ Ես նրան շատ լավ էի հասկանում։ — Բայց դուք իրավացի չեք այն բանում, թե ես բուլորին կատեմ։ Ամեն տիպի ֆուտբոլային շեմպիոնների և այլն։ Այդտեղ դուք սխալվում եք։ Շատ քիչ մարդիկ կան, որոնց ես ատում եմ։ Պատահել է, որ ես հանկարծ ատել եմ որևէ մեկին, ասենք, ինչպես այդ Ստրեդլեյթերին, որի հետ ապրում էի Փինսփում, կամ այն մյուսին՝ Ռոբերտ Էկլիին։ Պատահել է, իհարկե, որ ես նրանց սոսկալի ատել եմ, խոստովանում եմ, բայց միշտ էլ ոչ երկար ժամանակով, հասկանո՞ւմ եք։ Երբեմն մի որոշ ժամանակ չես տեսնում նրան, նա չի գալիս քո սենյակը կամ նրան չես հանդիպում ճաշարանում և կարոտում ես։ Հասկանո՞ւմ եք, նույնիսկ կարոտում ես նրան։

Միստր Անտոլինին երկար լռեց, հետո վեր կացավ, մի կտոր սառույց գցեց վիսկու մեջ ու նորից նստեց։ Երևում է, մտքերի մեջ ընկավ։ Ավելի լավ կաներ խոսակցությունը առավոտյան շարունակեր և ոչ թե հիմա, բայց նա արդեն տրամադրվել էր։ Մարդիկ միշտ վիճելու ցանկություն են ունենում, երբ դու բուլորովին տրամադիր չես այդ բանին։

— Լավ... Այժմ ուշադիր լսիր ինձ։ Գուցե հիմա էլ բավականաչափ հստակ չկարողանամ արտահայտել իմ միտքը, բայց մի երկու օր հետո նամակ կգրեմ քեզ։ Իսկ առայժմ լսիր։

Երեսում էր, որ նա ջանում է հենտրոնանալ: Հետո ասաց:
— Անդունդը, ուր թռչում ես դու, սոսկալի անդունդ է:
Նա, ով ընկնում է այնտեղ, երբեք չի զգում հատակը: Շա-
բունակում է ավելի ու ավելի խոր գնալ: Դա պատահում է
այնպիսի մարդկանց, որոնք իրենց կյանքի ինչ-որ շրջա-
նում որոնել են մի բան, որը երբեք չի կարող տալ նրանց
առօրյա շրջապատը: Ավելի ճիշտ, կարծել են, թե առօրյա
շրջապատում նրանք ոչինչ չեն կարող գտնել իրենց համար:
Եվ դադարել են որոնել: Դադարել են որոնել, նույնիսկ ազանց
փորձելու որևէ բան գտնել: Դու հետևո՞ւմ ես իմ մտքին:

— Այո, սրբ:

— Իսկապե՞ս:

— Այո:

Նա վեր կացավ, էլի վիսկի լցրեց իր համար: Հետո նորից
նստեց: Եվ երկար ժամանակ լուռ մնաց:

— Զեմ ուզում քեզ վախեցնել, — ասաց նա վերջապես, —
բայց ես շատ հստակ եմ տեսնում, թե դու ինչպես ազնվորեն
գոհաբերում ես կյանքդ մի ինչ-որ դատարի, անարժեք գոր-
ծի համար: — Նա նայեց ինձ տարօրինակ աչքերով: — Լսիր,
եթե ես մի բան գրեմ քեզ, խոստանո՞ւմ ես ուշադիր կարդալ:
Եվ պահպանել:

— Այո, իհարկե, — ասացի: Ես իսկապես պահպանել եմ
թերթիկը, որ այն ժամանակ նա տվեց ինձ: Հիմա էլ ինձ
մոտ է:

Նա մոտեցավ իր գրասեղանին և, առանց նստելու, ինչ-որ
բան գրեց: Հետո եկավ ու նստեց՝ թերթիկը ձեռքին բռնած:

— Որքան էլ տարօրինակ լինի, սրա գրողը բանաստեղծ
չէ: Սա ասել է Վիլհելմ Շտեկել անունով մի հոգեվերլուծող:
Ահա թե նա... Դու ինձ լսո՞ւմ ես:

— Դե, իհարկե:

— Ահա թե ինչ է ասում նա. «Մարդու շատունացածու-
թյան նշանը այն է, որ նա ուզում է ազնվորեն մեղքել հա-
նուն արդար գործի, իսկ հասունացածությունն նշանը՝ ա՛յն,
որ ուզում է հնազանդորեն ապրել հանուն արդար գործի»:

Նա թեքվեց ու թուղթը հանձնեց ինձ: Ես մի անգամ էլ
կարդացի, հետո շնորհակալություն հայտնեցի և թուղթը դրե-
ցի գրպանս: Այնուամենայնիվ, մեծ սիրալիրություն էր, որ

նա այդպես ջանում էր ինձ համար: Ահաոս, որ ոչ մի կերպ չէի կարողանում կենտրոնանալ: Սոսկալի հոգնել էի, ճիշտն ասած:

Իսկ նա բուրբուլին չէր հագնել: Եվ որ կարեւորն է, շատ էր խմել:

— Կգա՞մի օր, — հտնկարծ ասում է նա, — որ դու հարկադրված կլինես որոշել՝ ուր գնալ: Եվ անմիջապես կգնաս այնտեղ, ուր որոշել նս: Անհապա՛ղ: Գու իրաւունք չունես կորցնել ոչ մի բնական: Դա քեզ չի կարելի:

Ես գլխով արեցի, որովհետեւ նա նայում էր ուղիղ աչքերիս մեջ, բայց այնքան էլ լավ չէի հասկանում ինչի մասին է խոսում: Մի քիչ գլխի էի ընկնում, բայց և այնպես համազօգած չէի, թե ճիշտ եմ հասկանում: Չափից դուրս շատ էի հոգնած, ազնիվ խոսք:

— Չեմ ուզում կրկնել միեւնոյն բանը, — ասում է նա, — բայց կարծում եմ, որ երբ որոշես քո հետագա ուղին, առաջին հերթին հարկադրված կլինես լրջորեն վերաբերվել դրաբողական պարապմունքներին: Այո, հարկադրված կլինես, դու մտածող մարդ ես, անկախ այն բանից, դուր է գալիս քեզ այդ անվանումը, թե չէ: Դու գիտության ես ձգտում: Ու ինձ թվում է, երբ կհաղթահարես բոլոր այդ միստր Վինդսորներին և նրանց «բանավոր կոմպոզիցիաները», դու...

— Վինսոններին, — ասացի ես: Նա, հավանաբար մտածում էր միստր Վինսոնների մասին և ոչ թե Վինդսորներին: Այնուամենայնիվ, իզուր ընդհատեցի նրան:

— Լավ, բոլոր այդ միստր Վինսոններին: Երբ դու կհաղթահարես բոլոր այդ Վինսոններին, կսկսես ավելի ու ավելի մոտենալ (իհարկե, եթե ցանկանաս, եթե ձգտես, սպասես դրան), ա՛վելի կմոտենաս այն գիտելիքներին, որոնք մոտ են քո սրտին: Ու այդ ժամանակ կպարզես, որ դու առաջինը չես, որոնց շփոթություն, վախ, նույնիսկ զգվանք են պատճառել մարդիկ ու նրանց արարքները: Կհասկանաս, որ միայն դու չես զգացել այդ բանը, և դա, կուրախացնի, սառար կլինի քեզ: Շատ շատերն են ապրել այդ շփոթությունը բարոյական ու հոգեկան հարցերում, որն ապրում ես դու հիմա: Բարեբախտաբար, նրանցից ոմանք գրի են առել իրենց ապրումները: Դու նրանցից շատ բան կսովորես, եթե, իհարկե,

ցանկանաս: Ինչպես և ուրիշները կսովորեն քեզնից, և թե դու
ասելիք ունենաս նրանց: Փոխադարձ օգնությունը հրաշալի
բան է: Եվ դա ոչ միայն գիտելիքների ասպարեզում, այլև՝
պոեզիայի, այլև՝ պատմության:

Նա կանգ առավ, խմեց մի կում, էլի շարունակեց: Երե-
վում է շատ էր տարվել: Լավ է, չէի ընդհատում, չէի կանգ-
նեցնում:

— Ձեմ ուզում քեզ ներշնչել, թե միայն կրթված ու զար-
գացած մարդիկ կարող են արժեքավոր ներմուծում կատարել
կյանքում, — շարունակեց նա: — Դա այդպես չէ: Բայց ես
հաստատում եմ, որ կրթված ու զարգացած մարդիկ տա-
ղանդավոր ու ստեղծագործող լինելու դեպքում, որ դժբախ-
տաբար հազվադեպ է պատահում, ավելի մեծ ու արժեքավոր
ժառանգություն են թողնում իրենցից հետո, քան միմիայն
տաղանդավոր ու ստեղծագործող մարդիկ: Նրանք ջանում են
իրենց միտքն արտահայտել հնարավորին չափ պարզ ու հըս-
տակ, իրենց գաղափարները մինչև վերջ են հասցնում հա-
մառորեն ու հաստատակամորեն: Եվ, որ ամենակարևորն է,
տասից ինը դեպքում գիտության մարդիկ անհամեմատ ավե-
լի համեստ են, քան չկրթված, թեկուզև մտածող մարդիկ:
Հասկանո՞ւմ ես, ինչ եմ ասում:

— Այո, սրբ:

Նա բավական երկար լուռ մնաց: Զգիտեմ, պատահե՞լ է
ձեզ, թե ոչ, բայց շատ դժվար է նստել ու սպասել, մինչև
որ մտասուզված մարդը կրկին խոսի: Ես ամեն կերպ ջանում
էի ինձ զսպել, որ չհորանջեմ: Ոչ թե այն պատճառով, որ
ձանձրալի էր լսելը, բոլորովին էլ ոչ, պարզապես գուհա սոս-
կալի տանում էր:

— Մի առավելություն էլ կա, որը կտա քեզ ակադեմիա-
կան դասընթացը: Եթե բավականաչափ խորանա գիտելիք-
ների մեջ, պատկերացում կկազմես քո ունակությունների
ուղղության ու հնարավորությունների մասին: Ինչն է նրա
համար ընդունելի, ինչը՝ ոչ: Եվ որոշ ժամանակ հետո կհաս-
կանաս՝ որ մտածելակերպն է քեզ հարմար, որը՝ ոչ: Եվ դա
կօգնի երկար ժամանակ չվատնել քեզ հարմարեցնելու
համար մի այնպիսի մտածելակերպ, որը բոլորովին պետք չէ,
հարմար չէ քեզ: Դու կճանաչես քո խելական չափսերը և

գրանից ելնելով հազուատ կրնտրես քո խելքի համար:— Եվ այստեղ հանկարծ ես լայն հորանջեցի: Անտաշ անասունի մեկն եմ, գիտեմ, բայց ի՞նչ կարող էի անել: Միստր Անտո- լիին միայն ծիծաղեց:

— Լավ,— ասաց նա,— արի քեզ համար անկողին բա- ցենք:

Ես նրա ետևից գնացի դեպի պահարանը. նա փորձում էր ինձ համար սավան ու վերմակ հանել վերին դարակից, բայց ձեռքի գավաթը խանգարում էր: Այդ ժամանակ նա խմեց պարունակությունը, գավաթը դրեց հատակին, հետո հանեց, ինչ որ պետք էր: Ես օգնեցի նրան այդ ամենը հասցնել բազ- մոցին: Միասին սկսեցինք անկողին բացել: Չի կարելի ասել, թե նա մի առանձին ճարպկություն էր հանդես բերում այդ գործում: Ոչինչ չէր կարողանում անել, ինչպես հարկն է: Բայց ինձ համար միևնույն էր: Ես պատրաստ էի թեկուզ կանգնած քնել, այնքան էի հոգնած:

— Իսկ ինչպե՞ս են քո հրապուրանքները:

— Ոչինչ:— Ես մի կարգին զրուցակից չէի առհասարակ, ու հիմա էլ բոլորովին ցանկություն չունեի խոսելու:

— Ինչպե՞ս է Սալլին:— Նա ճանաչում էր Սալլի Հեյ- սին: Ես մի անգամ ծանոթացրել էի նրանց:

— Լավ է: Մենք այսօր ցերեկը տեսնվել ենք:— Գրողը տանի, ինձ թվում էր, թե դրանից հետո քսան տարի էր ան- ցել:— Բայց հիմա քիչ ընդհանուր բան կա մեր մեջ:

— Զարմանալի գեղեցիկ աղջիկ է: Իսկ ինչպե՞ս է մյուսը: Հիշո՞ւմ ես, պատմում էիր, որ նրա հետ Մեյնում ես ծանո- թացել...

— Ա՛, Զեյն Գալլահերը: Նա ոչինչ: Հավանաբար, ես վա- ղը կզանգահարեմ նրան:

Վերջապես բացեցինք անկողինը:

— Պառկիր,— ասաց միստր Անտոլիին:— Զգիտեմ ինչ- պես ես տեղավորելու քո երկար ոտքերը:

— Ոչինչ, ընտելացել եմ կարճ մահճակալներին: Շատ շնորհակալություն, սրբ: Դուք և միսիս Անտոլիինն այսօր իս- կապես փրկեցիք իմ կյանքը:

— Լոգարանի տեղը գիտես: Եթե որևէ բանի կարիք տես-

նաս, ձայն տուր ինձ: Ես մի քիչ էլ կնստեմ խոհանոցում:
Լույսը քեզ չի՞ խանգարի:

— Զէ, ինչ եք ասում, շատ շնորհակալություն:

— Դե լավ: Բարի գիշեր, բարեկամս:

— Բարի գիշեր, սրբ: Շատ շնորհակալություն:

Նա դուրս եկավ խոհանոց, իսկ ես գնացի լոգարան, հանգիցի, լվացվեցի: Ատամներս չլվացի, որովհետև ատամի խողանակը չէի վերցրել հետս: Պիժամա էլ չունեի, իսկ միստր Անտոլինին մոռացավ տալ: Վերադարձա հյուրասենյակ, հանգցրի բազմոցի գլխավերևի լամպը և միմիայն տրուսիկով մտա վերմակի տակ: Բազմոցը շափից դուրս կարճ էր, բայց ես պատրաստ էի թեկուզե կանգնած քնել ու աչքս էլ չէի թարթի: Երկու վայրկյան ես պառկած մտածում էի միստր Անտոլինիի ասածների վրա: Մտածելակերպի և այլնի մասին: Նա շատ խելացի է, ազնիվ խոսք: Բայց աչքերս ինքնաբերաբար փակվեցին, ու ես քնեցի: Հետո մի բան պատահեց: Ճիշտն ասած, չեմ էլ ուզում պատմել:

Հանկարծ ես արթնացա: Զգիտեմ ժամը քանիսն էր, բայց արթնացա: Ինչ-որ բան զգացի ճակատիս, ինչ-որ մեկի ձեռքը: Տեք աստված, ինչպե՞ս վախեցա: Պարզվում է, դա միստր Անտոլինիի ձեռքն էր: Նա նստել էր հատակին, բազմոցի մոտ և ոչ այն է ճակատս շոշափում էր, ոչ այն է՝ շոյում: Ազնիվ խոսք, ես հազար մետր վեր թառ:

— Ի՞նչ եք անում:

— Դիմել: Պարզապես նայում եմ քեզ... Հիանում եմ...

— Զէ, դուք ի՞նչ եք անում այստեղ, — նորից եմ ասում ես:

Ազդակի շգիտեի ինչ ասեի, տխմարի պես ինձ կորցրել էի:

— Սուս արա, ի՞նչ ես ասում: Պարզապես մոռեցա տեսնեմ...

— Միևնույն է, իմ գնալու ժամանակն է, — ասում եմ: Տեք աստված, ինչպես վախեցա: Սկսեցի մթության մեջ հագնել տաբատս, ու ոչ մի կերպ չէի կարողանում ոտքս ճիշտ տեղը մտցնել, այնպես էի նյարդայնացել: Դպրոցներում ուղածիդ շափ տեսել էի այդ անիծյալ աննորժախներին:

— Ո՛ւր պիտի գնաս, — հարցրեց միստր Անտոլինին: Նա

շանում էր շատ հաճախատ ու սառը խոսել, բայց երևում էր, որ իրեն կորցրել էր: Հավատացե՛ք ինձ:

— Ես ճամպրուկներս կայարանում եմ թողել: Թերևս հարկավոր է գնալ վերցնել: Բոլոր իրերս այնտեղ են:

— Իրերդ մինչև առավոտ ոչ մի տեղ չեն փախչի: Պառկիր, խնդրեմ, և քնիր: Զեմ հասկանում, ինչ է կատարվում քեզ հետ:

— Ոչինչ չի կատարվում: Պարզապես բոլոր իրերս ու փողերս ճամպրուկներում են: Ես շուտով կվերադառնամ: Տաքսի կվերցնեմ և կվերադառնամ:— Գրողը տանի, քիչ էր մնում գլուխս շարժելի մթության մեջ:— Բանն այն է, որ իմ փողերը չեն: Մայրիկինն են, և ես պետք է...

— Հիմարություններ մի՛ անի, Հոլդեն: Պառկիր քնիր: Ես էլ եմ գնում քնեմ: Մինչև առավոտ քո փողերը ոչ մի տեղ չեն կորչի...

— Զէ, չէ, անպայման պետք է գնամ, ազնիվ խոսք:

Ես դրեթն արդեն հագնվել էի, միայն փողկապս չէի զրտնում: Ոչ մի կերպ չէի կարողանում հիշել, թե որտեղ եմ դրել այդ անիծյալ փողկապը: Հագա բաճկոնս, առանց փողկապի կգնամ: Իսկ միստր Անտոլինին նստել էր քաղվաթոռին ու հեռվից նայում էր ինձ: Մութ էր, և ես վատ էի տեսնում նրան, բայց զգում էի, թե ինչպես է հետևում ինձ: Եվ խմում է: Այդպես էլ ձեռքից ցած չէր դրել սիրած գավաթը:

— Դու զարմանալի տարօրինակ տղա ես:

— Գիտեմ,— ասացի: Ես նույնիսկ փողկապս չփնտրեցի: Այդպես էլ առանց փողկապի գնացի:— Ցտեսություն, սրբ,— ասում եմ:— Եվ շատ շնորհակալություն, ազնիվ խոսք:

Նա մինչև դռան մոտ եկավ իմ ետևից, իսկ երբ վերելակ կանչեցի, կանգ առավ շեմքին: Եվ նորից կրկնեց, որ ես շատ, շատ տարօրինակ տղա եմ: Այո, տարօրինակ եմ, ինչպե՛ս չէ: Նա այնքան սպասեց, մինչև որ եկավ այդ երիցս անիծյալ վերելակը: Կյանքումս երբեք այդքան չեմ սպասել վերելակին, գրողը տանի դրան: Մի ամբողջ հավիտենականություն, աստծով եմ երդվում:

Զգիտեի նույնիսկ, թե ինչի մասին խոսեմ, քանի դեռ սպասում էի վերելակին, իսկ նա կանգնել էր շեմքին, ու ես ասացի:

— Կսկսեմ լավ գրքեր կարդալ, Խակապետ, Կսկսեմ, — չէ որ մի բան պետք է ասեի: Ընդհանրապես անհարմար ստաց-վեց:

— Վերցրու ճամպրուկներդ ու էլի շուտ այստեղ արի: Ծա-ղուռը բաց կթողնեմ:

— Շատ շնորհակալություն, — ասում եմ: — Ցտեսու-թյուն: — Վերջապես վերելակն եկավ: Ծա փակեցի դուռը, ռկսեցի իջնել: Տեր աստված, ինչպես էի դողացնում: Քրո-տինքս էլ վրա էր տվել: Երբ ինձ հետ անսպասելի բան է տեղի ունենում, քրտինքս վրա է տալիս: Իսկ դպրոցում մի քսան անգամ ամեն տեսակ այլանդակությունների էի հան-դիպել: Մանկուց սկսած: Ատում եմ:

25

Երբ դուրս եկա տնից, սկսել էր լուսանալ: Սոսկալի ցուրտ էր, բայց ինձ համար հաճելի էր, որովհետև քրտնել էի:

Բուրոսվին չգիտեի, թե ուր գնամ: Քույրիկիս փողերով Գյուրանոցում համար վարձել չէի ուզում: Վերջ ի վերջո ոտ-քով գնացի մինչև Լեքսինգտոն և մետրո նստեցի մինչև Կենտ-րոնական կայարան: Ճամպրուկներս կայարանում էին, ու ետ որոշեցի քնել սպասասարահում, այնտեղ, ուր ամ-բացված են այդ անիծյալ նստարանները: Այդպես էլ արեցի: Սկզբում ոչինչ, մարդիկ քիչ կային, կարելի էր պառկել, ոտ-քերը մեկնել նստարանի վրա: Բայց ես չեմ ուզում այդ մա-տին պատմել, բավական զգվելի զգացում է: Ավելի լավ է, այնտեղ մի՛ գնացեք: Լուրջ եմ ասում: Թախիծ է պատում հոգիդ:

Քնեցի մինչև ժամը ինը, այդ ժամանակ միլիոնավոր մար-դիկ լցվեցին, հարկադրված եղա ոտքերս քաշել: Իսկ ոտքերս կախած ես չեմ կարողանում քնել: Նստեցի: Գլուխս առաջվա պես ցավում էր: Նալնիսկ ավելի ուժեղ: Իսկ տրամադրու-թյունս այնքան վատ էր, որ կյանքումս երբեք այդքան վատ տրամադրություն չեմ ունեցել:

Չէի ուզում մտածել միստր Անտոլինիի մասին, բայց չէի կարող չմտածել: Ի՞նչ է ասելու իր կնոջը, երբ սա տեսնի, որ այնտեղ չեմ գիշերել: Բայց ինձ դա չէր անհանգստացնում,

ես հրաշալի գիտեի, որ միստր Անտուինին բավականաչափ խելացի է և պատասխան կգտնի: Կասի, որ տուն եմ գնացել, և վերջ, Դա ինձ շատ չէր անհանգստացնում: Ինձ մի ուրիշ բան էր տանջում, այն, թե ինչպես արթնացա ես նրա ձեռքի հպումից, Հասկանո՞ւմ եք, հանկարծ սկսեցի մտածել՝ գուցե ես անտեղի ենթադրեցի, թե նա ուզում է ինձ կաշել: Գուցե պարզապես ուզում էր շոյել գլուխս, գուցե սիրում է շոյել երեխաների գլուխը, երբ նրանք քնած են: Մի՞թե կարող ես հաստատ ասել: Երբեք չես կարող: Մտածեցի նույնիսկ, որ պետք է ճամպրուկներն առնեի ու վերադառնալի նրանց տուն, ինչպես խոստացել էի: Հասկանո՞ւմ եք, ես մտածեցի, որ եթե նույնիսկ նա տարօրինակություններ ունի, միևնույն է, իմ հանդեպ շատ լավ է վերաբերվել: Զի ըարկացել, որ գիշերվա կեսին արթնացրել եմ նրան, ասաց՝ արի թեկուզ հիմա, եթե հարկավոր է: Եվ ինչպե՞ս էր ջանք թափում, ամեն տեսակ խորհուրդներ էր տալիս մտածելակերպի և այլնի մասին, և ինչպես միայն նա չվախեցավ ու մոտեցավ այն տղային՝ Զեյմա Քասլին, երբ նա ընկած էր մեռած, հիշո՞ւմ եք, ես ձեզ պատմել եմ: Ես նստել մտածում էի այդ ամենի մասին: Ու որքան շատ էի մտածում, այնքան ընկնում էր տրամադրությունս: Ինձ տանջում էր այն միտքը, թե հարկավոր է վերադառնալ նրա տուն: Հավանաբար, նա իսկապես հենց այնպե՞ս էր շոյում գլուխս:

Ու որքան շատ էի մտածում այդ մասին, այնքան ավելի էի տանջվում ու տխրում: Այդ ժամանակ հակառակի պես սկսեցին աչքերս էլ ցավել, ծավում են, կսկծում անիծվածների պես, այն պատճառով, որ անքուն եմ: Հետո հաբբուխ սկսվեց, ես էլ թաշկինակ չունեի: Ծամպրուկիս մեջ կային, բայց չէի ուզում ճամպրուկները վերցնել պահպանման կետից ու բոլորի աչքի առաջ բացել:

Կողքիս նստարանի վրա ինչ-որ մեկը ամսագիր էր մոռացել, սկսեցի կարդալ: Գուցե, դադարեմ միստր Անտուինիի և հազար ու մի բաների մասին մտածելուց, գոնե ժամանակավորապես մոռանամ: Բայց այդ անիծյալ հողվածից հարյուրապատիկ վատացա: Այնտեղ բազմապիսի հորմոնների մասին էր գրված: Նկարագրված էր, թե ինչպիսի տեսք պետք է ունենաք, ինչպիսի դեմք, աչքեր, եթե ձեր բոլոր հորմոն-

Ներք կարգին են, իսկ իմ տեսքը ճիշտ հակառակն էր. ես ճիշտ այնպիսի տեսք ունեի, ինչպես հողվածում նկարագրվածը, որի բոլոր հորմոնները խախտված էին: Սկսեցի սուկայի անհանգստանալ, թե ինչ է պատահել իմ հորմոններին: Հետո սկսեցի մեկ ուրիշ հոգված կարգալ. ինչպես կանխավ որոշել՝ քաղցկեղ ունե՞ս, թե ոչ: Այնտեղ գրված էր, որ եթե բերանում խոցեր կան, որոնք երկար ժամանակ չեն բուժվում, նշանակում է, ամենայն հավանականությամբ գուհիվանդ ես քաղցկեղով: Իսկ իմ շրթունքին ներսի կողմից արդեն երկու շաբաթ էր, որ վերք կար: Հը՛մ, ուրախ ամսագիր է. խոսք չկա: Ես մի կողմ նետեցի այն ու գնացի ման գալու: Հաշվեցի, որ եթե քաղցկեղ ունեմ, ապա երկու-երեք ամսից Քետո կմեռնեմ: Լրջորեն այդպես էլ մտածում էի: Հաստատ համոզված էի, որ կմեռնեմ: Ու տրամադրությամբ գրանից, պարզ է, չէր լավանում:

Կարծես թե անձրև էր գալիս, բայց ես, միևնույն է, գնացի զբոսնելու: Նախ հարկավոր էր նախաճաշել: Ախորժակ չունեի, բայց, հասկանում էի, որ, այնուամենայնիվ, հարկավոր է ամրապնդվել: Համենայն դեպս, մի որևէ սննդամթերքան ուտել: Գնացի դեպի արևելյան թաղամասերը, որտեղ ռեստորանները համեմատաբար էժան են. չէի ուզում շատ ծախսել:

Ճանապարհին տեսա, թե ինչպես երկու մարդ տոնածառ էին իջեցնում մեքենայից: Եվ մեկը անընդհատ ձայն էր տալիս մյուսին՝ բռնիր այդ գրողի տարած տիկնիկը, ամուր բռնիր, գրան այդպես է պետք: Շատ գեղեցիկ է այդպես խոսել Մենդյան տոնածառի մասին: Բայց չգիտեմ ինչու ծիծաղս եկավ, ու ես քրքջացի: Ավելի վատ չէր կարող լինել, սիրտս սկսեց խառնել, քիչ էր մնում ետ տալի, բայց հետո անցավ, ինքս էլ չգիտեմ ինչպես: Զէ՞ որ ես որևէ հնացած բան չէի կերել, բացի այդ էլ, դիմացկուն ստամոքս ունեմ:

Մի խոսքով, առայժմ ամեն ինչ անցավ, ու ես որոշեցի ուտել: Մտա մի շատ էժանագին ռեստորան և փքաբլիթներ ու սուրճ պատվիրեցի: Միայն թե փքաբլիթները չկերա, չկարողացա ուտել: Եթե տրամադրությունդ շատ է ընկած, դժվար է կուլ գնում: Բայց մատուցողը հիանալի մարդ էր: Նա փքա-

բլիթները ետ տարավ ու ինձնից ոչինչ չվերցրեց։ Ես միայն
աուրճ խմեցի ու գնացի Հինգերորդ ավենյուի կողմը։

Երկուշաբթի էր, մոտենում էին Մենդյան տոները, և խա-
նութներում աշխույժ առևտուր էր գնում։ Հինգերորդ ավենյ-
ուում շատ հաճելի էր։ Տոնական տրամադրություն էր զգաց-
վում։ Բոլոր անկյուններում մորուքավոր կլաուսներ էին կանգ-
նած, զնգզնգում էին զանգակները, և փրկության բանակի
կանայք, նրանք, որոնք երբեք չեն ներկում շրթունքները,
նույնպես զանգակներ էին հնչեցնում։ Ես անվերջ որոնում
էի այն երկու միանձնուհիներին, որոնց հետ նախաճաշել էի
նախորդ օրը, բայց նրանք ոչ մի տեղ չէին երևում։ Ինչևէ,
այդպես էլ գիտեի, որովհետև նրանք ասացին, որ եկել են
Նյու-Յորք ուսուցչություն անելու, բայց և այնպես որոնում
էի։ Համենայն գեպս, տրամադրությունս հանկարծ տոնական
դարձավ։ Մայրերի հետ հազարավոր երեխաներ էին դուրս
գալիս ավտոբուսներից, ելումուտ անում խանութները։ Ի՞նչ
լավ կլինեք, որ Ֆիբին ինձ հետ լինեք։ Նա այնքան փոքր չէ,
որ գծվի խաղալիքների համար, բայց սիրում է նայել ամ-
բոխին ու հազար ու մի խենթություններ հորինել։ Անցյալ
Մենդյան տոներին նրան քաղաք տարա գնումներ կատարե-
լու։ Ի՞նչ ասես, որ շարեցինք։ Կարծեմ դա Բլումինգդելի մոտ
էր։ Մենք մտանք կոշիկի խանութ ու ձեացրինք, թե քրոջս
հարկավոր են այդ երկարաճիտ լեռնային կոշիկներից, գի-
տե՞ք, ա՛յն, որ հարյուր անցքեր ունեն կապիչների համար։
Ուղղակի գծվացրինք այդ վաճառողին։ Իմ Ֆիբին մի քսան
զույգ փորձեց, ու ամեն անգամ խեղճ վաճառողը ստիպված
էր լինում նրա կոշիկի կապիչներն ամրացնել մինչև ծունկը։
Նոգություն էր, իհարկե, բայց Ֆիբին ուղղակի մեռնում էր։
Վերջ ի վերջո մենք մի զույգ անային կոշիկներ գնեցինք և
խնդրեցինք ուղարկել առև։ Վաճառողը հրաշալի մարդ դուրս
եկավ։ Իմ կարծիքով նա հասկանում էր, որ մենք խաղում
ենք, որովհետև Ֆիբին անվերջ քրքրում էր։

Ես քայլում էի Հինգերորդ ավենյուով, քայլում էի առանց
փողկապի, գնում էի ու գնում։ Եվ հանկարծ մի սոսկալի ընդ
կառարվեց ինձ հետ։ Ամեն անգամ, երբ հասնում էի թա-
ղամասի վերջը և մայթից իջնում էի սալարկուղի, ինձ սկսում
էր թվալ, որ ոչ մի կերպ չեմ կարողաճալու անցնել մյուս

կողմը: Թվում էր, թե հանկարծ կգլորվեմ ցա՛ծ, ցա՛ծ, ցա՛ծ, ու ինձ այլևս չեն տեսնի մարդիկ: Օ՛հ, որքա՛ն վախեցա, նույնիսկ չեք կարող պատկերացնել: Ես ամբողջապես քրտնել էի, ամբողջ վերնաշապիկս ու սպիտակեղենս ջուր էին դարձել: Եվ սկսեցի մի բան անել: Հենց որ հասնում էի անկյունին, սկսում էի խոսել իմ եղբոր՝ Ալլիի հետ: Ես նրան ասում էի. «Ալլի՛, չթողնես ընկնեմ: Ալլի՛, չթողնես ընկնեմ: Ալլի՛, չթողնես ընկնեմ: Ալլի՛, խնդրում եմ քեզ»: Ու հենց որ բարեհաջող հասնում էի մյուս մայթը, ասում էի. «Շնորհակալություն»: Ու այդպես բոլոր անկյուններում նորից էի սկսում: Բայց կանգ չէի առնում: Կարծեմ, վախենում էի կանգ առնել, ճիշտն ասած, լավ չեմ հիշում: Գիտեմ միայն, որ հասա Վաթսոններոյ փողոցին, կենդանաբանական այգու մոտով, աստված գիտե թե ուր: Այստեղ նստեցի նստարանին: Քրտինքը կարկտի պես թափվում էր վրայիցս: Մոտ մի ժամ երեւի նստեցի այդ նստարանին: Վերջապես որոշեցի, թե ինչ պետք է անեմ: Որոշեցի մեկնել: Որոշեցի, որ այլևս տուն չեմ վերադառնա և ոչ մի դպրոց էլ չեմ ընդունվի: Որոշեցի, որ կհանդիպեմ քրոջս, փողը կտամ իրեն, իսկ հետո հուրս կգամ խճուղի ու պատահական մեքենաներով կգնամ հեռո՛ւ Արեւմուտք: Որոշեցի նախ դուրս գալ Հոլլենդ-Թաճնալ, այնտեղից պատահական մեքենայով ավելի հեռու, հետո՝ էլի, այնպես որ մի քանի օր հետո կլինեմ հեռավոր Արեւմուտքում, որտեղ տաք ու գեղեցիկ է, և որտեղ ոչ ոք ինձ չի ճանաչում: Ու այնտեղ աշխատանք կճարեմ ինձ համար: Մտածեցի, որ հեշտությամբ աշխատանք կճարեմ մի որևէ բնագոյայանում, կսպասարկեմ ուղևորներին: Մի խոսքով ինձ համար բոլորովին միևնույն էր, թե ինչ աշխատանք կանեի, միայն թե ոչ ոք ինձ չճանաչեր և ես էլ ոչ ոքի չճանաչեի: Որոշեցի ահա թե ինչ անել: Խուլ ու համր ձեռնալ: Այդ դեպքում հարկ չէր լինի ոչ մեկի հետ ոչ մի տեսակ անմիտ հիմար խոսակցություններ ունենալ: Եթե որևէ մեկը ցանկանա ինձ հետ խոսել, հարկադրված կլինի թղթի վրա գրել ու ցույց տալ ինձ: Դա վերջ ի վերջո կձանձրացնի նրանց, ու ես ամբողջ կյանքումս կազատվեմ խոսակցություններից: Բոլորը կհամարեն, որ ես դժբախտ խուլ ու համր հիմար եմ ու հանգիստ կթողնեն ինձ: Ես վառելանյութ կլցնեմ նրանց հիմար մեքե-

նաները, դրա դիմաց աշխատավարձ կստանամ, նա գցած փողերովս խրճիթ կշինեմ և մինչև կյանքիս վերջը կապրեմ այնտեղ: Խրճիթը կշինեմ անտառի եզրին, միայն ոչ թավուտում, ես սիրում եմ, որ արևը լավ է լուսավորում: Ինքս էլ ճաշ կպատրաստեմ, իսկ հետագայում, երբ ցանկանամ ամուսնանալ, գուցե հանդիպեմ մի որևէ խոզ ու համր գեղեցկուհու, և մենք ամուսնանանք: Նա ինձ հետ կապրի խրճիթում, իսկ եթե կուզի ինչ-որ բան ասել, նա էլ կգրի թղթի վրա: Երբ երեխաներ ունենանք, մենք նրանց թաքուն կպահենք բոլորից: Շատ գրքեր կառնենք նրանց համար ու ինքներս էլ գրել-կարդալ կսովորեցնենք:

Ես ուղղակի բորբոքվել էի, ազնիվ խոսք: Իհարկե, հիմարություն էր մտածել, թե խուլ ու համր կձևանամ, բայց միևնույն է, ինձ դուր էր գալիս պատկերացնել, թե դա ինչպես է լինելու: Ու հաստատ որոշեցի գնալ Արևմուտք: Մնում էր միայն հրաժեշտ տալ Ֆիբիին: Ես վեր թռա ու գծի պես սլացա փողոցով, ճիշտն ասած, քիչ մնաց ընկնեի մեքենայի տակ, ուղիղ գրախանութ վազեցի, բլոկնոտ ու մատիտ գնեցի: Որոշեցի երկտող գրել Ֆիբիին, թե որտեղ և ինչպես հանդիպենք, որպեսզի կարողանամ հրաժեշտ տալ և վերադարձնել նվերի փողերը: Երկտողը կտանեմ դպրոց, այնտեղ գրասենյակի աշխատողներից որևէ մեկին կխնդրեմ հանձնել Ֆիբիին: Եվ, բլոկնոտն ու մատիտը գրպանս դնելով, վազեցի դեպի դպրոց. ես չափից դուրս շատ էի հուզվում, չէի կարող երկտողը գրախանութում գրել: Շատ էի շտապում, հարկավոր էր երկտողը ժամանակին հասցնել, քանի դեռ նա տուն չէր գնացել նախաճաշելու, շատ քիչ ժամանակ էր մնացել:

Դպրոցը լավ էի ճանաչում, որովհետև փոքր ժամանակ ինքս էլ այնտեղ էի գնում: Երբ բակ մտա, մի տեսակ դարձա: Չէի կարծում, թե ամեն ինչ այդպես լավ կհիշեմ, բայց, պարզվեց, ամեն ինչ հիշում էի: Ամեն ինչ մնացել էր այնպես, ինչպես իմ ժամանակ: Նույն վիթխարի մարմնամարզական դահլիճը ցածում, որտեղ միշտ լավ չէր լուսանկարվում, նույն մետաղալարի ցանցերը լամպերի շուրջը, որպեսզի գնդակը կաշխիս չջարդվեն: Հատակին նույն սպիտակ շրջանագծերը զանազան խաղերի համար: Եվ բասկետբոլա-

շին նույն օգակները առանց ցանցների. միայն տախտակն
պատվանդանն էր և օղակը:

Ոչ ոք չէր երևում, հավանաբար այն պատճառով, որ
պարապմունքի ժամ էր, և դասամիջոցը դեռ չէր սկսվել: Ես
միայն մի փոքրիկի տեսա՝ մի սկամորթ տղայի, որ վազում
էր զուգարան: Նրա գրպանից գուրս էր ցցվել փայտե հա-
մարը, մեզ էլ էին այդպիսի համար տալիս, ի նշան դասից
գուրս գալու թույլտվության:

Ես դեռևս քրտնած էի, բայց ոչ այնպես թունդ: Դուրս եկա,
նստեցի սանդուղքի ցածի աստիճանին և հանեցի բլոկնոտն
ու մատիտը: Սանդուղքը նույն հոտն ուներ, ինչ-որ իմ ժա-
մանակ: Ասեա ինչ-որ մեկն այնտեղ միզել էր: Տարրական
գպրոցներում սանդուղքներից միշտ այդպիսի հոտ էր գալիս:
Մի խոսքով, նստեցի ու երկտող գրեցի:

Միբելի Ֆիրի.

Չեմ կարող մինչև չորեքշաբթի սպասել, դրա համար էլ
այսօր երեկոյան ճանապարհ կընկնեմ դեպի Արևմուտք: Ինձ
սպասիր քանգարանում, մուտքի մոտ, տասներկուսն անց
տասներինգ, եթե կարող ես, և ես քո նվերի փողերը կվերա-
դարձնեմ: Շատ քիչ եմ ծախսել:

Համբուրում եմ:

Հուլիեն

Թանգարանը ուղղակի դպրոցի կողքին էր, միևնույն է,
նախաճաշից հետո Ֆիրին այնտեղով պիտի անցներ, ու գի-
տեի, որ նա ինձ կհանդիպի:

Աստիճաններով բարձրացա դիրեկտորի գրասենյակը, որ-
պեսզի խնդրեմ որևէ մեկին՝ երկտողը հանձնել քույրիկիս:
Ես մի տասը տակ ծալեցի թուղթը, որպեսզի ոչ ոք չկարդա:
Այդ գարշելի դպրոցներում ոչ ոքի հնարավոր չէ վստահել:
Բայց եղբոր երկտողը, գիտեի, որ անպայման կհանձնեն:

Երբ աստիճաններով վեր էի բարձրանում, էլի սիրտս
խառնեց, բայց հետո անցավ: Մի քիչ նստեցի, հետո լավ
զգացի ինձ: Ինչ-որ մեկը պատի վրա անպատկառ բան էր
գրել: Ես զայրույթից ուղղակի կատաղեցի: Պատկերացրի, որ
Ֆիրին ու մյուս երեխաները կարող են կարգալ ու հարցնել,

թե դա ինչ բան է, իսկ մի որեւէ կեղտոտ տղա նրանց կրտսերորդի, այն էլ հիմարավարի, թե դա ինչ է նշանակում, և երեխաները կսկսեն նման բաներ մտածել ու հուզվել: Ես պատրաստ էի սպանել գրողին: Պատկերացրի, որ մի որեւէ սրիկա անբարոյական իր կարիքի համար գիշերով մտել է դպրոց, իսկ հետո պատի վրա գրել այդ խոսքերը: Ու պատկերացրի, թե ինչպես եմ բռնում նրան հանցանքի վայրում և գլուխը խփում քարե աստիճաններին, մինչև որ սատկում է արնաշաղախ եղած: Բայց մտածեցի, որ համարձակությունս չի բավարարի: Ես ինձ գիտեմ: Ու դրանից ավելի վատ զգացի: Ճիշտն ասած, համարձակությունս չբավարարեց նույնիսկ դա պատից մաքրել: Վախեցա, հանկարծ ուսուցիչներից որեւէ մեկը տեսնի մաքրելիս ու կարծի, թե ես եմ գրել: Բայց հետո, այնուամենայնիվ, մաքրեցի: Մաքրեցի ու գնացի դիրեկտորի գրասենյակ:

Դիրեկտորն այնտեղ չէր, բայց գրամեքենայի հոտում նստած էր հարյուրին մոտ մի պառավ: Ասացի, որ ես 4-րդ «բ»-ի Ֆիքի Քուֆիդի եղբայրն եմ և շատ եմ խնդրում այս երկտողը հանձնել նրան: Ասացի, որ դա շատ կարևոր է, որովհետև մայրիկը վատառողջ է ու նախաճաշ չի պատրաստել Ֆիքիի համար, և որ ես պիտի հանդիպեմ Ֆիքիին ու նրան կերակրեմ նախաճաշարանում: Պառավը շատ բարեհամբույր կին դուրս եկավ: Նա վերցրեց երկտողը, հարևան սենյակից կանչեց ինչ-որ մի կնոջ, և սա երկտողը տարավ հանձնելու Ֆիքիին: Հետո ես մի քիչ գրուցեցի այդ հարյուրամյա կնոջ հետ: Նա շատ բարեհամբույր կին էր, ու ես պատմեցի, որ մենք բոլորս՝ ես ու իմ եղբայրները, այդ դպրոցում ենք սովորել: Նա հարցրեց, թե հիմա որտեղ եմ սովորում, ասացի՝ Փենսիլում, և նա ասաց՝ Փենսիլի շատ լավ դպրոց է: Եթե նույնիսկ ցանկանայի բռնությամբ նրան խելքի բերել, համարձակությունս չէր բավարարի: Թող նա էլ կարծի, թե Փենսիլն լավ դպրոց է: Հիմարություն է՝ մաքղու գլուխը մի նոր բան մտցնել, երբ նա արդեն հարյուր տարու մեջ է: Բացի այդ էլ, նրանք այդպիսի բաներ չեն սիրում: Հետո ես չրաժեշտ տվի ու գնացի: Նա ետևիցս ծղրտաց՝ «Բարի ճանապարհ», ճիշտ ինչպես ծերունի Սպենսերը, երբ մեկնեցի Փենսիլից: Տեր աստված, որքան եմ ատում այդ սովորու-

թյունը, հտեից ծղրտալ՝ «Բարի ճանապարհ»։ Դրանից տրտա
ճաղրությունս ընկնում է։

Մյուս սանդուղքով իջա ու նորից պատի վրա լիտիստ
թյուններ տեսա գրված։ Փորձեցի մաքրել, բայց այս անգամ
ինչ-որ սուր գործիքով էր փորագրված։ Հնարավոր չէր մաք-
րել։ Եվ անօգուտ էր։ Մարդ եթե միլիոն տարի էլ ժամանակ
ունենա, դարձյալ չի հասցնի բոլոր լիտիստթյունները մաքրեց
բոլոր պատերի վրայից։

Ես նայեցի մարմնամարզական դահլիճի ժամացույցին,
ընդամենը երկուսից քսան էր պակաս։ Մինչև ընդմիջումը դեռ
շատ ժամանակ կար։ Բայց ես, այնուամենայնիվ, գնացի
թանգարան։ Միևնույն է, ուրիշ գնալու տեղ չունեմ։ Մտածե-
ցի՝ ավտոմատից չզանգահարե՞մ Զեյն Գալլահերին, նախքան
Արևմուտք գնալս, բայց տրամադրություն չունեի։ Համ էլ հա-
մարձված չէի, թե վերադարձած կլինի։ Գնացի թանգարան ա-
ռակսեցի սպասել այնտեղ։

Մինչ ես սպասում էի Ֆիբիին թանգարանի մուտքի մոտ,
երկու երեխա մոտեցան ու ինձ հարցրին, թե չգիտե՞մ, ար-
գյոք, որտեղ են մումիաները։ Հարցնողի տաբատն արձակված
էր։ Ես նրան ասացի՝ կոճկիր։ Եվ նա սկսեց կոճկել ուղղակի
իմ աչքի առաջ, առանց ամաչելու, նույնիսկ սյան եռեր շան-
ցավ կամ մի անկյուն չբաշվեց։ Միծաղելի է։ Ես հավանա-
բար կբռնեմ, բայց վախեցա էլի սիրտս խառնի, ու զսպե-
ցի ինձ։

— Որտե՞ղ են այդ մումիաները, հը՞,— կրկնեց տղան։—
Փուք չգիտե՞ք որտեղ են։

Ես որոշեցի նրանց բարկացնել։

— Մումիանե՞րը, իսկ ի՞նչ բան են դրանք։

— Դե, դուք էլ գիտեք, էլի՛, դիակները։ Այն, որ պուր-
գձրի մեջ էլ են պահում։

Պուրգերի՞, այ քեզ ծիծա՞ղ, ուզում է ասել՝ բուրգերի։

— Իսկ ինչո՞ւ դպրոցում չեք, երեխաներ,— հարցնում եմ։

— Դաս չունենք,— ասում է այն մեկը, որ անընդհատ
խոսում է։ Տեսա, որ խաբում է սրիկան։ Բայց, միևնույն է,
մինչև Ֆիբիի գալն անելիք չունեի ու նրանց տարա այնտեղ,
որտեղ մումիաներն էին գտնվում։ Առաջ ճիշտ գիտեի, որ-

տեղ են գտնվում, բայց հարյուր տարի կլինեի, որ այնտեղ
լէի մտել:

— Իսկ ձեզ հետաքրքրում է տեսնել մոմիաները,—
հարցնում եմ:

— Ըհը՛:

— Իսկ քո ընկերը համար է, ինչ է:

— Նա ոչ թե ընկերս է, այլ՝ եղբայրս:

— Մի՞թե նա չի կարողանում խոսել,— հարցնում եմ,—
Թու ի՞նչ է, խոսել չգիտե՞ս:

— Գիտեմ,— պատասխանում է,— միայն թե չեմ ուզում:
Վերջապես գտանք այն սրահի մուտքը, որտեղ գտնվում
են մոմիաները:

— Իսկ դուք գիտե՞ք, եգիպտացիներն ինչպես էին թա-
ղում իրենց մեռելներին,— հարցնում եմ զրուցասերին:

— Ոո՛չ:

— Հարկավոր է իմանալ: Դա շատ հետաքրքիր է: Նրանք
փաթաթում էին դիակների գլուխները այնպիսի զործվածք-
ներով, որոնք ներծծված էին հատուկ գաղտնի նյութով: Ու
այդ դիակները կարելի էր պահել թեկուզև հազար տարի,
միևնույն է, դրանց գլուխները չէին փտի: Եգիպտացիներից
բացի ոչ ոք չէր կարողանում անել այդ բանը: Ժամանակա-
կի՛ց գիտությունը նույնիսկ չգիտի ինչպես էր արվում դա:

Մոմիաները տեսնելու համար հարկավոր էր անցնել շաա
նեղլիկ միջանցքով, որը պատված էր ուղղակի փարավոնների
գերեզմաններից վերցված սալաքարերով: Բավական սահմըռ-
կեցուցիչ տեղ է, և տեսա, թե ինչպես այդ երկու քաջերը,
որոնց տանում էի, կարգին վախենում են: Կատվի ձագերի
պես սեղմվել էին ինձ, իսկ չխոսկանը նույնիսկ կառչել էր
իմ թևքից:

— Գնանք տուն,— հանկարծ ասաց նա:— Ես արդեն
ամեն ինչ տեսա: Շո՛ւտ գնանք:— Նա շուտ եկավ ու փախավ:

— Նա վախկոտ է, ամեն ինչից վախենում է,— ասաց
մյուսը:— Առայժմ,— և նույնպես վազեց եղբոր ետևից:

Ես մենակ մնացի գերեզմանաքարերի մեջ: Ինձ դուր էր
գալիս այդտեղ: Ու հանկարծ պատի վրա տեսա, գուշակե-
ցեք, թե ինչ: Դարձյալ լկտիություններ: Կարմիր մատիտով,
ուղղակի ապակեպատ ցուցափեղկի տակ, քարի վրա:

Ամբողջ դժբախտությունն էլ հենց այդ է: Անհնար է գրտնել մի խաղաղ, հանգիստ անկյուն: Չէ, այս աշխարհում այդպիսի տեղ չկա: Երբեմն մտածում ես, իսկ գուցե եկա, բայց մինչև հասնես այնտեղ, որեւէ մեկը թաքուն առաջ կանցնի քեզինց ու մի որեւէ անվայել բան կգրի ուղղակի քթիդ տակ: Ինքներդ ստուգեցեք: Ինձ երբեմն թվում է, ա՛յ, կմեռնեմ, կընկնեմ գերեզմանոց, հուշարձան կդնեն գերեզմանիս, վրան կգրեն՝ «Հովղեն Քուֆիլդ», Փննդյան ու մահվան թիվը, և այդ ամենի տակ էլի որեւէ մեկը մի որեւէ անվայել բան կխղբզի: Համոզված եմ, որ այդպես էլ կլինի:

Ես դուրս եկա մոմիաների դահլիճից ու գնացի գուգաբան: Լուծ էի ընկել, ճիշտն ասած: Բայց դրանից չվախեցա, վախեցա մեկ այլ բանից: Զուգարանից դուրս գալու ժամանակ կորցրի գիտակցությունս: Բախտս բերեց զեռ, որ հաջող ընկա: Կարող էի գլուխս ջարդել հատակին խփելուց, բայց ուղղակի կողքիս վրա ընկա: Տարօրինակ զգացում է դա: Սակայն ուշաթափությունից հետո ես ինձ ավելի լավ զգացի: Ձեռքս, ճիշտ է, ցավում էր, բայց գլուխս էլ շատ չէր պտրտվում:

Արդեն տասներկուսն անց տասն էր, և ես գնացի մուտքի մօտ ու սպասեցի իմ Ֆիրիին: Մտածեցի, որ գուցե վերջին անգամ եմ տեսնում նրան: Եվ ընդհանրապես հարազատեցիցս այլևս ոչ մեկին չեմ տեսնի: Այսինքն, իհարկե, կտեսնեմ որեւէ մեկին, միայն թե ոչ շուտ: Գուցե տուն կգամ, եբք երեսունհինգ տարեկան լինեմ, եթե նրանցից որեւէ մեկը հանկարծ հիվանդանա ու ցանկանա մահից առաջ տեսնել ինձ. դա միակ բանն է, որի պատճառով կարող եմ թողնել իմ խրճիթն ու վերադառնալ տուն: Ես նույնիսկ պատկերացրի, թե ինչպես կվերադառնամ: Գիտեմ, մայրիկը սոսկալի կհուզվի, լաց կլինի, կխնդրի մնալ, չվերադառնալ իմ խրճիթը, բայց ես, այնուամենայնիվ, կգնամ: Ես անմատչելի կմնամ, ինչպես սատանան: Կհանգստացնեմ մայրիկին, կգնամ սենյակի մյուս ծայրը, կհանեմ ծխախոտատուփը ու կծխեմ առաջ հանգստությամբ: Ես նրանց կհրավիրեմ ինձ մօտ, եթե ցանկանան, բայց չեմ ստիպի: Այնպես կանեմ, որ Ֆիրին հյուր գա ինձ ամռանը, և՛ Մննդյան տոներին, և զատկի արձակուրդին: Դ. Բ-ն էլ թող գա, թող ապրի ինձ մօտ, եբք

աշխատելու համար մի խաղաղ անկյունի կարիք կունենա՞ծ
Բայց թույլ չեմ տա, որ իմ խրճիթում որևէ սցենար գրի՞ս
միայն պատմվածքներ և գրքեր: Ես այսպիսի կարգ կհաս-
տատեմ՝ ոչ մի կեղծիք թույլ չտալ իմ տանը: Իսկ ով նույ-
նիսկ թեթևակիորեն փորձի կեղծիք կատարել, թող անմիջա-
պես թողնի և հեռանա:

Հանկարծ նայեցի հանդերձաբաժնի ժամացույցին և տե-
սա, որ արդեն մեկից քսանհինգ է պակաս: Ես վախեցա,
հանկարծ գրասենյակի պառավը պատվիրած լինի այն կնոջը՝
երկտողը շտալ Ֆիրիին: Վախեցա, թե հանկարծ նա այրած
լինի երկտողս կամ դեն նետած: Շատ վախեցա: Ես շատ էի
ուզում քույրիկիս տեսնել մեկնելուց առաջ: Եվ, բացի այդ
փողն էլ ձեռքիս էր:

Հանկարծ տեսա նրան: Տեսա ապակե դռան ետևից: Եվ
նկատեցի, որովհետև նրա գլխին իմ արտառոց որսորդական
դիտարկն էր, տապը մղոնի վրա էլ կտեսնես այդ գլխարկը:

Դուրս եկա ու սկսեցի իջնել աստիճաններով: Մի բան
միայն չէի հասկանում՝ ո՞ւր էր տանում այդ վիթխարի ճամպ-
րուկը: Նա անցնում էր Հինգերորդ ավենյուն ու մի կերպ
քարշ էր տալիս մի վիթխարի, անհեթեթ ճամպրուկ: Հազիվ-
հազ էր տանում: Երբ մոտեցա, հասկացա, որ դա իմ հին
ճամպրուկն է, որ ղեռ Հուստոնի դպրոցում ունեի: Ոչ մի
կերպ չէի հասկանում, թե դա նրա ինչին էր պետք:

— Ահ,— ասաց նա մոտենալով: Ուղղակի շունչը կտրե-
վում էր այդ հիմար ճամպրուկի երեսից:

— Կարծում էի, թե էլ չես գա,— ասում եմ:— Ինչի՞ հա-
մար ես քարշ տալիս այս ճամպրուկը: Ինձ ոչինչ հարկավոր
չէ: Ես թեթև եմ գնալու: Նույնիսկ պահ տվածս ճամպրուկ-
ները չեմ վերցնելու: Այդ ի՞նչ ես լցրել:

Նա ցած դրեց ճամպրուկը:

— Իմ իրերն են,— ասում է:— Ես գալիս եմ քեզ հետ
Կարելի՞ է Հա՞: Ինձ էլ կտանե՞ս:

— Ի՞նչ,— քիչ էր մնում վայր ընկնելի: Ազնիվ խոսք,
դուրիս պտտվեց, ուր որ էր ուշաթափվելու էի:

— Ամեն ինչ ետնամուտքով եմ իջեցրել, որպեսզի Չար-
լինան չտեսնի: Մանր չէ: Ընդամենը երկու շոք է, կոշիկ-
ներս, սպիտակեղեն, գուլպաներ և զանազան մանրուք: Դու

փորձիր, բարձրացրու: Շատ թեթև է, դե, փորձիր... Կարելի՞ է, ես էլ գամ քեզ հետ, Հուլդեն: Կարելի՞ է, հը՞: Խնդրում եմ, կարելի՞ է, ես էլ...:

— Չէ՛, չի՛ կարելի, լռի՛ր:

— Ինչո՞ւ չի կարելի: Խնդրում եմ, ի՛նձ էլ վերցրու... Հը՞, Հուլդեն, խնդրում եմ: Ես քեզ չեմ խանգարի, միայն կգամ քեզ հետ, և վերջ: Եթե կուզես, շորերս էլ չեմ վերցնիս միայն...

— Ոչինչ էլ չես վերցնի: Եվ ոչ էլ կգաս: Ես մենակ եմ գնում: Ձայնդ կտրիր:

— Լա՛վ, էլի, Հուլդեն, խնդրում եմ: Ես շատ, շատ, շատ... Խուսիսկ չես նկատի...:

— Դու ոչ մի տեղ չես գա: Լռի՛ր, լսո՞ւմ ես: Այստեղ տուր ճամպրուկը:

Ես վերցրի ճամպրուկը: Շատ էի ուզում հասցնել նրա հետույքին: Եվս մի պահ, ու արդեն պետք է հասցնեի: Լուրջ եմ ասում:

Բայց այստեղ նա լաց եղավ:

— Իսկ ես կարծում էի դու պատրաստվում ես թատրոնում խաղա՛լ: Կարծում էի, ուզում ես Բենեդիկտ Առնոլդի գե՛րը կատարել այդ պիեսում,— ասում եմ: Ձայնս դարձավ զայրալից, զզվելի:— Այս ի՛նչ ես արել, հը՞: Ի՛նչ է, չե՞ս ուզում խաղալ այդ ներկայացման մեջ:

Այստեղ նա ավելի ուժգին լաց եղավ, ու ևս նույնիսկ ուրախացա: Հանկարծ ցանկացա, որ նա շատ խիստ լաց լինի: Սոսկալի զայրացած էի նրա վրա: Իմ կարծիքով, ես զայրացած էի, որ նա ուզում է հրաժարվել իր դերից ու մեկնել ինձ հետ:

— Գնա՛նք,— ասում եմ: Ես նորից սկսեցի աստիճաններով բարձրանալ թանգարան: Որոշեցի, որ այդ հիմար ճամպրուկը կհանձնեմ հանդերձարան, իսկ ժամը երեքին, դասից տուն գնալիս, նա կտանի իր հետ: Գիտեի, որ դպրոց տանել չի կարող:— Դե գնանք,— ասում եմ:

Բայց նա թանգարան չեկավ: Չուզեց ինձ հետ գալ: Ես մենակ գնացի, ճամպրուկը հանձնեցի հանդերձարան ու նորից ցած իջա: Նա դեռ կանգնած էր մայթին, բայց երբ մո-

տեցա, շուռ եկավ թիկունքով դեպի ինձ: Դա կարողանում է անել: Թիկունքը կդարձնի քեզ, ու վերջ:

— Ես ոչ մի տեղ չեմ գնում: Միտքս փոխեցի: Վե՛րջ տուր լացիդ, լսո՞ւմ ես:— Հիմարություն էր այդ ասելը, որովհետեւնա արդեն չէր լալիս: Բայց ես, համենայն դեպս, ասացի. «Վերջ տուր լացիդ»:— Դե գնանք: Ես քեզ կտանեմ դպրոց: Շուտ արա, գնա՛նք: Դու ուշանում ես:

Նա նույնիսկ չպատասխանեց ինձ: Փորձեցի բռնել ձեռքը, բայց նա ետ քաշեց: Ու ամբողջ ժամանակ երեսը շուռ էր տալիս ինձնից:

— Նախաճաշե՛լ ես,— հարցնում եմ:— Դու արդեն նախաճաշե՛լ ես:

Չի ուզում պատասխանել: Եվ հանկարծ հանեց իմ որսորդական գլխարկն ու շարտեց գրեթե երեսիս: Իսկ ինքն էլի շուռ եկավ: Միծաղս եկավ, ես լռեցի: Միայն գետնից վերցրի գլխարկն ու գրի գրպանս:

— Լավ, գնանք, ես քեզ կուղեկցեմ մինչև դպրոց:

— Այլևս ես դպրոց չեմ գնալու:

Խնչ ասեի, Կանգ առա, լռեցի, հետո ասում եմ.

— Չէ, դպրոց անպայման պետք է գնաս: Դու ախր պետք է խաղաս այդ ներկայացման մեջ, ճի՛շտ է: Ուզում ես Բենեդիկտ Առնո՛լդ լինես:

— Ո՛չ:

— Ճիշտ չէ, ուզում ես: Այն էլ ինչպե՛ս ես ուզում: Դե, վերջ տուր, գնանք: Նախ ես ոչ մի տեղ էլ չեմ գնում: Ճիշտ եմ ասում: Կվերադառնամ տուն: Միայն քեզ տանեմ դպրոց, վերադառնալու եմ տուն: Նախ կգնամ գլխարկս, կվերցնեմ ճամպրուկներս, իսկ հետո ուղիղ տուն...

— Իսկ ես քեզ ասում եմ, որ այլևս դպրոց չեմ գնալու: Ինչ ուզում ես արա, դպրոց է՛լ չեմ գնալու: Եվ ընդհանրապես ձայնդ կտրիր:

Կյանքում առաջին անգամ նա ինձ ասաց՝ «ձայնդ կըտրիր»: Կոպտորեն, ուղղակի սարսափելի էր: Սարսափելի էր լսել: Ավելի վատ էր, քան փողոցային հայհույանք լսել: Ու չի նայում իմ կողմը, իսկ երբ փորձում եմ ձեռք տալ ուսին, կամ բռնել ձեռքը, դուրս է պրծնում:

— Էսիր, ուզո՞ւմ ես զրոսնել,— հարցնում եմ,— ուզո՞ւմ

ես միասին գնանք կենդանաբանական այգի: Եթե այսօր թույլ տամ դպրոց չգնաս և տանեմ կենդանաբանական այգի, վերջ կտա՞ս հիմարություններիդ:— Զի պատասխանում, իսկ ես կրկնում եմ ասածս:— Եթե թույլ տամ բաց թողնել երեկոյան պարապմունքները և տանեմ զրոսանքի, դու վերջ կտա՞ս մոծակեներ քշելուն: Խելացի կվարվե՞ս, վաղը կգնա՞ս դպրոց:

— Կուզեմ՝ կգնամ, կուզեմ՝ չէ, — ասաց ու նետվեց գեպի փողոցի մյուս կողմը, շնայեց նույնիսկ՝ մեքենա է գալիս, թե ոչ: Երբեմն նա ուղղակի գծվում է:

Սակայն ես նրա հտեից չգնացի: Գիտեի, որ նա ինքը իմ հտեից խելոք կգա, և կպմաց ճամփա ընկա դեպի կենդանաբանական այգի, փողոցի մի կողմով, իսկ նա՝ մյուս: Ձևացեա՞մ է, թե իմ կողմը չի նայում, բայց աչքի պշտով բարկությամբ նայում է, թե ուր եմ գնում: Այդպես էլ գնացինք ամբողջ ճանապարհը, մինչև կենդանաբանական այգի: Ես անհանգստացա միայն, երբ անցավ երկհարկանի ավտոբուսը, որովհետև նրան կորցրի տեսադաշտից:

Բայց երբ մոտեցանք այգուն, ձայն տվի:

— Է՛յ, Ֆիրի, ես գնում եմ կենդանաբանական այգի: Արի այստեղ:

Նա շնայեց էլ իմ կողմը, բայց հասկացա, որ լռեց: Երբ սկսեցի իջնել այգու աստիճաններից, շուտ եկա ուտեստ, որ տեսցավ փողոցը և նույնիսկ գալիս է իմ հտեից:

Կենդանաբանական այգում մարդ քիչ կար, գարշելի հզանակ էր, բայց ավազանի շուրջը, որտեղ ծովացուլերն էին լողանում, հանդիսատեսներ էին հավաքվել: Ես պետք է անցնեի, բայց իմ Ֆիրին կանգնեց ու սկսեց դիտել, թե ինչպես են կերակրում ծովացուլերին, — նրանց համառ ձուկ էին նետում, — ես էլ ես դարձա: Մտածում էի, հիմա կմտա՞նամ նրան և այլն: Մոտեցա, կանգնեցի հտեում և ձեռքս գրի ուսին, բայց նա լռեց ու գուրս պրծավ ձեռքիս տակից, նա հեշտությամբ կպոկվի քեզնից, եթե ուզենա: Նայում է՝ ինչպես են կերակրում ծովացուլերին, իսկ ես կանգնել եմ հտեը, բայց էլ ձեռքս չեմ դնում ուսին, ընդհանրապես ձեռք չեմ առնիս, վախենում եմ՝ հաեկարծ թողնի, փախչի: Տարօրի-

նակ են այդ երեխաները: Նրանց հետ պետք է զգույշ վարվես:

Կողքովս չի ուզում քայլել, — մենք արդեն հեռացել ենք ավազանից, — բայց, այնուամենայնիվ, շատ հեռու չի գրնում: Նա ճանապարհի մի կողմով է գնում, ես՝ մյուս: Դա էլ մի հաճելի բան չէ, բայց ավելի լավ է, քան մեկ մղոն հեռավորության վրա մնալը, ինչպես առաջ: Գնացինք արջերին տեսնելու փոքրիկ բլրակի վրա, բայց այնտեղ տեսնելու բան չկար: Միայն մի արջ դուրս եկավ՝ սպիտակ, բևեռային: Իսկ մյուսը՝ գորշը, մտել էր որջը և դուրս չէր գալիս: Կողքիս՝ ականջներին հասնող կովբոյական գլխարկով մի տղա էր կանգնած ու ամբողջ ժամանակ կրկնում էր.

— Հայրիկ, ստիպիր, թող դուրս գա: Հայրիկ, ստիպիր, թող դուրս գա:

Ես նայեցի Ֆիրիին, բայց նա նույնիսկ չծիծաղեց: Գիտեք, երեխաներն ինչպես են նեղանում, նրանք նույնիսկ չեն ծիծաղում, ոչ մի գնով:

Արջերի մոտից գնացինք դեպի ելքը, անցանք կենդանաբանական այգու փողոցը, հետո դուրս եկանք փոքրիկ թունելով, որտեղից միշտ վատ հոտ է գալիս: Այդտեղով դուրս ես գալիս կարուսեղների մոտ: Իմ Ֆիրին դեռևս չէր խոսում, բայց արդեն գրեթե կողքովս էր գնում: Ուզում էի բռնել նրա վերարկուի գոտուց, բայց թույլ չտվեց:

— Ձեռքդ քաշիր, խնդրեմ, — ասում է: Դեռևս թթված էր ինձ վրա: Բայց մենք գնալով մոտենում էինք կարուսեղներին, ու արդեն յսվում էր երաժշտության ձայնը. այնտեղ միշտ նվագում էին «Օ Մերի»: Մի հիսուն տարի առաջ էլ նրանք այդ երգն էին նվագում, երբ ես փոքրիկ էի: Կարուսեղների ամենալավ բանը դա է, որ երաժշտությունը միշտ նույնն է:

— Իսկ ես կաքծում էի կարուսեղը ձմռանը փակվում է, — հանկարծ ասում է Ֆիրին: Առաջին անգամ խոսեց հետո: Երևի մոռացել էր, որ նեղացած է:

— Հավանաբար այն պատճառով, որ շուտով Մենդյան տունն է, — ասում եմ:

Նա ոչինչ չպատասխանեց: Երևի հիշեց, որ վերադարձված է:

— Ուզում ես կարուսել նստել,— հարցնում եմ, Գիտեմ որ շատ է ուզում: Երբ նա շատ պատլիկ էր, ես, Ալլին ու Գ. Բ-ն նրա բերում էինք այստեղ, և նա գժվում էր կարուսելի համար: Ուղղակի պոկել չէինք կարողանում կարուսելից:

— Ես արդեն մեծ եմ,— ասում է: Կարծում էի, չի պատասխանի, բայց պատասխանեց:

— Հիմարութիւն: Նստիր, ես քեզ կսպասեմ: Գնա՛,— ասացի: Մենք արդեն մոտեցել էինք կարուսելին: Մի քանի երեխաներ էլ կային այնտեղ, շատ փոքրիկներ, իսկ ծնողները նստարաններին նստած սպասում էին: Ես մոտեցա տոմսավաճառի պատուհանին և իմ Ֆիբիի համար տոմսակ գնեցի: Գնեցի ու տվի նրան: Նա արդեն բոլորովին մոտ էր կանգնել:— Ահա՛,— ասում եմ,— չէ, սպասիր, մի րոպե, վերցրու քո նվերի փողերը, բոլորը վերցրու:— Ուզում էի բոլորը վերադարձնել նրան:

— Չէ, քեզ մոտ պահիր, պահիր մոտդ,— ասում է ու հանկարծ ավելացնում է.— խնդրում եմ, պահիր:

Մի տեսակ անհարմար ես զգում, որ քեզ այդպես խընդրում են, հատկապես երբ դա քո փոքրիկ քույրիկն է: Ես նույնիսկ հուզվեցի: Բայց փողը ստիպված դրեցի՝ գրպանս:

— Իսկ դու նստելո՞ւ ես,— հարցրեց նա ու մի հրաշալի հայացքով նայեց ինձ: Երևում էր, որ բարկութիւնը բոլորովին անցել էր:

— Հաջորդ անգամ գուցե: Հիմա կնայեմ քեզ, տոմսակը մո՞տդ է:

— Այո:

— Դե գնա, իսկ ես կնստեմ այստեղ, նստարանին, կնայեմ քեզ:

Ես նստեցի նստարանին, իսկ նա գնաց դեպի կարուսելը: Պատվեց շորս կողմը: Այսինքն՝ ամբողջ կարուսելի շուրջը: Հետո ընտրեց ամենամեծ ձին, զգգված, պառավ կարմիր խալավորին: Այդ ժամանակ կարուսելը պտտվեց, ու ես տեսա, թե նա ինչպես սլացավ: Նրա հետ սլտտվում էին նաև մի քանի երեխա՝ հինգ թե վեց, և նվագում էին «Մուխը պատում է աչքերդ» երգը: Այնպե՛ս ուրախ էր, զվարճալի: Ու

բոլոր երեխաները աշխատում էին բռնել ոսկե օղակը, իմ Ֆիրին նույնպես: Ես նույնիսկ վախեցա՝ հանկարծ չընկնի՞ այդ անտեր ձիու վրայից, բայց ոչինչ հնարավոր չէր ո՛չ ասել, ո՛չ անել: Երեխաներն այդպես են, եթե արդեն որոշել են բռնել ոսկե օղակը, ապա չպետք է նրանց իմանգարել: Կընկնեն՝ կընկնեն, բայց այդ ժամանակ չպետք է խոսել:

Երբ պտույտը վերջացավ, նա իջավ ձիուց ու եկավ ինձ մոտ:

— Հիմա էլ դու նստիր:

— Զէ, ավելի լավ է ես նայեմ քեզ:— Ես մի քիչ էլ տվի նրան իր փողերից:— Գնա մի տոմս էլ գնիր:— Նա վերցրեց փողը:

— Ես էլ չեմ բարկանում քեզ վրա,— ասում է:

— Տեսնում եմ, վազիր, հիմա կպտտվի:— Ու մեկ էլ նա համբուրեց ինձ: Հետո մեկնեց ափը:

— Անձրև, հիմա անձրև կգա:

— Տեսնում եմ:

Գիտե՞ք ինչ արեց նա, քիչ մնաց ուշքս գնար: Զեռքը՝ մտքերեց զրպանս, դուրս քաշեց որսորդական կարմիր գլխարկը ու դրեց գլխիս:

— Իսկ դու չե՞ս ուզում դնես,— հարցնում եմ:

— Նախ դու դիր,— ասում է:

— Լավ: Դե վազիր, թե չէ բաց կթողնես այս պտույտը: Եվ քո ձին էլ կգրադեցնեն:

Բայց նա չէր հեռանում մոտիցս:

— Դու ճի՞շտ էիր ասում: Իսկապե՞ս ոչ մի տեղ չես գնալու: Իսկապե՞ս վերադառնալու ես տուն:

— Այո,— ասացի ես: Ու չէի խաթո՞ւմ: Իսկապես վերադարձա տուն:— Դե շո՛ւտ արա, — ասում եմ:— Հիմա կըսկըսվի:

Նա վազեց տոմսակ գնեց ու վերջին պահին հասավ կարուսելի մոտ: Էլի պտտվեց շորսբոլորը: Մինչև որ գտավ իր նախկին ձին: Հեծավ, ձեռքը թափահարեց իմ կողմը, ես էլ ձեռքս թափահարեցի:

Ու այդ ժամանակ սոսկալի անձրև սկսվեց: Իսկական տեղատարափ, աստված վկա: Բոլոր մայրիկներն ու տատիկ-

ները, մի խոսքով, ովքեր կային, վազեցին կարուսելի տանիքի տակ, որպեսզի մինչև ոսկորները չթրջվեն, իսկ ես այդպես էլ մնացի անձրևի տակ նստած: Սոսկալի թրջվեցի: Հատկապես օձիքս ու տաբատս: Որսորդական գլխարկը ինչ-որ չափով ինձ պաշտպանում էր, բայց, այնուամենայնիվ, մինչև վերջին թելը թրջվեցի: Ու ինձ համար միևնույն էր: Հանկարծ այնպես երջանիկ զգացի ինձ, որ Ֆիբին պատվում էր կարուսելով: Քիչ էր մնում երջանկությունից զույլի, ճիշտն ասած: Ինքս էլ չեմ հասկանում ինչու: Նա այնքա՛ն լավն էր, այնքա՛ն աւարտ էր պատվում, իր կապույտ վերարկուն հագին: Ափսո՛ս, որ դուք չեք տեսել նրան, աստված վկա:

26

Ահա և բոլորը, այլևս ոչինչ չեմ պատմելու: Իհարկե, կարող էի պատմել, թե ինչ կատարվեց տանը, և ես ինչպես հիվանդացա, և ո՛ր դպրոցն են պատրաստվում ուղարկել ինձ աշնանը, երբ այստեղից դուրս գրեն, բայց այդ մասին չարժե խոսել: Հավես չկա, ազնիվ խոսք: Հետաքրքիր չէ:

Շատերը, հատկապես այդ հոգեվերլուծողը, որ գալիս է այս սանատորիան, հարցնում են ինձ՝ կարգին սովորելո՞ւ եմ, երբ աշնանը դպրոց ընդունվեմ: Իմ կարծիքով դա զարմանալի հիմար հարց է: Մարդ նախօրոք ինչպի՞ս կարող է ասել, թե ինչ է անելու: Նախապես ոչինչ չես կարող իմանալ: Ինձ թվում է, թե պիտի սովորեմ, բայց ի՞նչ իմանամ: Եվ հիմարություն է հարցնել, ազնիվ խոսք:

Դ. Բ-ն ուրիշների նման չէ, բայց նա էլ է զանազան հարցեր տալիս: Շաբաթ օրը եկել էր ինձ մոտ այն անգլուհու հետ, որը պե՜տք է նկարագրեմ: Նրա ֆիլմում: Շատ է կոտրատվում այդ անգլուհին, բայց փոխարենը շատ զեղեցիկն է: Եվ երբ նա գնաց միջանցքի ծայրին գտնվող կանաչի սենյակը, Դ. Բ-ն ինձ հարցրեց, թե ինչ եմ մտածում այն մասին, ինչ որ կատարվեց, այն մասին, ինչ որ ձեզ պատմեցի: Բոլորովին չգիտեի ինչ պատասխանեմ: Ծիշտն ասած, ես էլ չգիտեմ ինչ մտածեմ: Ափսո՛ս, որ շատերին եմ պատմել այս ամենը: Գիտեմ միայն, որ մի տեսակ զգում եմ այն մարդկանց կարիքը, ում մասին որ պատմել եմ: Օրինակ՝ Ստրեդ-

լեյթենի կամ հենց թեկուզ այդ էկլիի: Երբեմն թվում է, թե
նույնիսկ այն ստոր Մորիսին հմ կարողում, տարօրինակ
բան է: Եվ լավ կանեք, որ դուք էլ ոչ մեկին ոչինչ չպատմեք:
Թե չէ ամեն ինչ պատմում եք, հետո տխրում եք առանց
գրանց:

Քսան տարի առաջ, երբ մեր բավական մեծ ընտանիքում բռնկվեց խոզուկի՝ համաճարակը, իմ կրտսեր քրոջը՝ Ֆրանիին, իր սայլակով հանդերձ մի երեկո տեղափոխեցին այն սենյակը, որտեղ ապրում էինք ես ու իմ ավագ եղբայր Սիմորը, և որտեղ, ենթադրվում էր, միկրոբները չէին բազմանում: Ես տասնհինգ տարեկան էի, Սիմորը՝ տասնյոթ:

Գիշերվա երկուսին ես արթնացա մեր նոր բնակչի լացից: Մի պահ լուռ ականջ դրի, պահպանելով լիակատար չեզոքություն, իսկ հետո լսեցի, ավելի ճիշտ զգացի, որ կողքիս մահճակալի վրա Սիմորը շարժվեց: Այն ժամանակ մեր մահճակալների միջև գտնվող գիշերասեղանի վրա էլեկտրական լապտեր կար դրված՝ անհրաժեշտության դեպքում օգտագործելու համար, թեև, որքան հիշում եմ, երբեք այդպիսի առիթ չէր եղել: Սիմորը չխկացրեց լապտերն ու վեր կացավ:

— Մայրիկն ասաց՝ շիշ գազօջախի վրա է, — բացատրեցի ես:

— Նոյ եմ կերակրել, — ասաց Սիմորը: — Կուշտ է:

Մթության մեջ նա մոտեցավ գրադարականներին ու լապտերի լույսով սկսեց ինչ-որ բան որոնել:

Ես նստեցի:

— Այդ ի՞նչ ես անում, — հարցրի:

— Ասում եմ, գուցե մի բան կարդամ նրա համար, — ասաց Սիմորը ու մի գիրք հանեց գրադարակից:

— Հսիր, ապուշ, նա ընդամենը տասը ամսական է:

— Գիտեմ,— ասաց Սիմորը,— բայց ականջներ ունի՞ս, չէ՞: Նրանք ամեն ինչ լսում են:

Այդ գիշեր լապտերի լույսի տակ Սիմորը Ֆրանիի համաք կարդաց իր սիրած պատմվածքը. դա դառսյան մի լեգենդ էր: Մինչև հիմա էլ Ֆրանին երգվում է, թե իբր հիշում է՝ Սիմորն ինչպես էր կարդում իր համար:

«Իշխան Մուն՝ Զինաստանի տիրակալը, Պո Լոյին ասաց. «Դու տարիքդ արդեն առել ես: Քո ընտանիքում կա՞ որեէ մեկը, որ այսուհետ ծառայի ինձ քո փոխարեն և ձեռք ընտրի ինձ համար»: Պո Լոն պատասխանեց. «Լավ ձին կարելի է որոշել արտաքինից ու շարժուձևից: Բայց անզուգական նժույգն այն է, որ ոտքը գետին չի առնում ու հետք չի թողնում: Դա խորհրդավոր ու անորսալի բան է, անշոշափելի, ինչպես վաղորդյան մշուշը: Իմ որդիներն այդքան մեծ շնորհք չունեն. նրանք կարող են նայելով տարբերել լավ ձին, բայց ճանաչել անզուգական նժույգը՝ նրանք չեն կարող: Սակայն ես մի բարեկամ ունեմ՝ Զու Ֆան-կաոն, որ ցախի ու բանջարեղենի վաճառքով է զբաղվում: Նա ինձնից պակաս չի գլուխ հանում ձիերից: Կանչիր նրան»:

Իշխանն այդպես էլ արեց: Շուտով նա Զու Ֆան-կաոյին ուղարկեց ձի որոնելու: Երեք ամիս անց վերադարձավ Զու Ֆան-կաոն և ասաց, որ գտել է նժույգը: «Հիմա Շախյուում է գտնվում»,— ավելացրեց նա: «Իսկ ինչպիսի՞ նժույգ է»,— հարցրեց իշխանը: «Աշխեստ զամբիլ է»,— եղավ պատասխանը: Բայց երբ ձին բերեցին, պարզվեց, որ ազդավի պես առ հովատակ է:

Իշխանը դժգոհ՝ իր մոտ կանչեց Պո Լոյին:

— Քո բարեկամը խայտառակեց իրեն: Նա ի վիճակի չէ հովատակը զամբիկից ջոկելու: Էլ ի՞նչ է հասկանում ձիերից, եթե նույնիսկ տեսակը որոշել չի կարող:

Պո Լոն թեթևացած շունչ քաշեց.— Մի՞թե՞ նա իսկապես հասել է այդ բանին:— Ուրեմն նա ինձ նման հազարին արժե: Ես չեմ համարձակվի ինձ համեմատել նրա հետ: Որովհետև Կաոն կարողանում է թափանցել ոգին: Հասնելով բուն էությունը՝ նա անուշադրություն է մատնում անկարևոր հատկանիշները: Ըմբռնելով ներքին արժանիքները՝ նա կորցնում է արտաքինի մասին պատկերացումը: Նա կարողանում է

տեսնել ա՛յն, ինչը հարկավոր է տեսնել, և ընկառել անկաթ-
րևորք: Նա նայում է այնտե՛ղ, ուր անհրաժեշտ է, ու արհա-
մարհում է ա՛յն, ինչն արժանի չէ ուշադրության: Կառյի
իմաստությունն այնքան մեծ է, որ նա կարող է դատել շատ
ավելի կարևոր բաների մասին, քան ձիերի արժանիքներն են:

Աւ երբ նժույզը բերեցին, պարզվեց, որ նա իսկապես պե-
ղուգական է:

Ես այս հատվածը մեջբերեցի ոչ միայն այն պատճառով,
որ տասը հասակաւորների ծնողներին ու ավագ փոքրայրներին
մշտապես ու համառորեն խորհուրդ եմ տալիս լավագույն
արձակի ընթերցումը օգտագործել որպէս հանգստացուցիչ
միջոց, այլև միտնգամայն ուրիշ պատճառով: Հիմա դուք
պատմվածք կկարգաք մի հարսանիքի մասին, որը տեղի է
ունեցել 1942 թվականին: Իմ կարծիքով գա միանգամայն
ավարտուն պատմվածք է, գրա մեջ կա սկիզբ, վերջ և նույ-
նիսկ մահվան նախազգացում: Քանի որ ինձ հայտնի են հե-
տագա փաստերը, ապա պարտավորված եմ գրում հայտնել
ձեզ, որ հիմա, 1955 թվականին, փեսան այլևս գեղեցիկ չէ:
Նա ինքնասպան եղավ 1948 թվականին, երբ կնոջ հետ միա-
սին հանգստանում էր Ֆլորիդայում... Բայց ամենակարևորը
ահա թե ինչ եմ ուզում ասել. այն ժամանակից ի վեր, երբ
փեսան գորս եկավ ասպարեզից, ես չեմ գտնում մեկը, որին
հետրափոր լինեիր վստահել նժույզի որոնումները:

*

1942 թվականի մայիսին մենք յոթս էլ՝ Լեւո և Բեսի
(ծննդամբ Գալլահեր) Գլասնեթի՝ նախկին շրջիկ թատերա-
խմբի կոմիկ դերասանների ժառանգներս, բարձր ոճով ասած,
սփռված էինք ամբողջ Միացյալ Նահանգներով մեկ: Օրինակ՝
ես, ավագությամբ երկրորդս, պառկած էի Ֆորտ-Քենինգի,
Ջորջիայի նահանգի, զինվորական հոսպիտալում, պլերիտով՝
ի հիշատակ եռամսյա հետեակային գերիմաստության ուսուց-
ման: Երկվորյակներ Ուոլթը և Ուեյքերը գեղես մի տարի
առաջ էին բաժանվել իրարից: Ուեյքերին նստեցրել էին Մե-
քսիկոյի հրաժարվածների համաքարում, իսկ Ուոլթը կոզում

էր խաղաղ օվկիանոսում կամ մեկնում էր այնտեղ դաշտային՝ հրետանու զորամասերի հետ: (Մենք երբեք հաստատ չէինք իմանում որտեղ է գտնվում Ուոլթը: Նա չէր սիրում նամակներ գրել, իսկ նրա մահից հետո մենք շատ քիչ բան, գրեթե ոչինչ չիմացանք նրա մասին: Նա զոհվել էր ամենաանհեթեթ պատահականությունից, Ճապոնիայում, 1945 թվականին):

Ավագ քույրս՝ Բու-Բուն (ժամանակագրական կարգով իմ և երկվորյակների մեջտեղն էր ընկնում), միշտ էր կանանց ծովային օժանդակ զորամասերում, Բըուկլինի ռազմածովային բազայում: Այդ տարվա ամբողջ գարունն ու ամառը քույրս ապրեց Նյու-Յորքի մեր փոքրիկ բնակարանում, որը բանակ կանչվելուց հետո էլ դեռևս իմ և Միմորի վրա էր, գրանցված: Երկու փոքրերը՝ Զուին և Ֆրանին (աղջիկ), մեր ծնողների հետ ապրում էին Լոս-Անջելոսում, որտեղ հալածադաշնակա զորքերի դերասաններ էր որոնում կինոստուդիայի համար: Զուին տասներեք տարեկան էր, Ֆրանին՝ ութ: Ամեն շաբաթ երկուսն էլ ելույթ էին ունենում ռադիոյով, մանկական հարց ու պատասխանների հաղորդման մեջ, ամերիկյան ռադիոյի համար բնորոշ, ծաղրական «Խելացի երեխաներ» խորագրի տակ: Այստեղ թերևս պետք է ասել, որ գրեթե միշտ, ավելի ճիշտ տարեցտարի, մեր ընտանիքի բոլոր երեխաները ելույթ էին ունենում «Խելացի երեխաներ» ծրագրով, որպես վճարովի «հյուրեր»: Ծն ու Միմորը ելույթ ունեցանք առաջին անգամ 1927 թվականին, երբ նա տասը տարեկան էր, ես՝ ութ, և «հաղորդում էինք» «Մառի-հիլ» հին հյուրանոցի հյուրասենյակից: Յոթն էլ, սկսած Միմորից և վերջացրած Ֆրանիով, ելույթ էինք ունենում կեղծանունով: Գուցե դա խիստ հակասական է՝ թվում: չէ որ մենք այսպես թե այնպես, էստրադային արտիստների զավակներ էինք, մարդիկ, որոնք բոլորովին չեն խուսափում ռեկլամից: Բայց մայրս մի անգամ ամսագրում մի հոդված կարդաց այն մասին, որ փոքրիկ պրոֆեսիոնալները հարկադրված են ծանր խաչ կրելու, որ նրանք մեկուսացված են սովորական երեխաներից, որոնց ընկերությունը, անշուշտ, խիստ օգտակար է նրանց համար, և նա երկաթե համառությամբ առաջ տալով իր խոսքը կեղծանունով հանդես գալու կապույցով: Բայց ու ոչ մի անգամ չնահանջեց: (Այստեղ բոլորս էլ տեղին չէ բնեմ, և

թե հարկ կա՞ արդյոք բոլոր «պրոֆեսիոնալ» երեխաներին՝ կամ նրանց մեծ մասին օրենքից դուրս հայտարարել, նրանց շրջապատել խղճահարուժյամբ կամ առանց ավելորդ քնքշությունների բնաջնջել որպես հասարակական հանգիստը խանգարողների։ Նշեմ միայն, որ մեր ընդհանուր աշխատավարձը «եեկացի երեխաներ» ծրագրում, հնարավորություն տվեց մեր վեցին՝ ավարտելու քոլեջը, ինչպեսև յոթերորդին՝ սովորելու այդ նույն միջոցներով)։

Մեր ավագ եղբայր Սիմորը, այստեղ խոսքը գլխավորապես նրա մասին է լինելու, որպես կապրալ ծառայում էր այն զորամասերում, որոնք 1942 թվականին դեռևս կոչվում էին ռազմաօդային ուժեր։ Նա ապրում էր ուժարկունների Բ—17 բազայում, Կալիֆոռնիայում, և, որքան ինձ հայտնի է, վաշտի գրագրի պարտականություններ էր կատարում։ Ի միջի այլոց, հիշեցնեմ, թեև դա շատ կարևոր է, որ մեր մեջ ամենից քիչ նա էր սիրում նամակ գրել։ Կարծեմ ամբողջ կյանքի ընթացքում նա ընդամենը հինգ նամակ է գրել ինձ։

Այդ առավոտ, մայիսի քսաներկուսին կամ գուցեև քսաներեքին (մեր ընտանիքը երբեք թվական չէր դնում նամակների տակ), ֆորտ-Բենինգի զինվորական հոսպիտալում կաշուն սպեղանի էին քաշում ստոծանուս (բժիշկներն այդ միջոցը գործադրում են պլեքիտով հիվանդների վրա, հավանաբար, այն նպատակով, որ նրանք հազար կտոր շլինեն հագից), երբ ոտքերիս վրա դրին Բու-Բու քրոջս ուղարկած նամակը։ Նրբ այդ տառապանքն ավարտվեց, ես կարգացի Բու-Բուի նամակը։ Այն մինչև այժմ էլ պահպանվել է և հիմա մեջ եմ բերում բառացիորեն։

«Սիրելի Բադի.

Պատրաստվում եմ ճանապարհ ընկնելու և շատ-շատ եմ շտապում, դրա համար էլ համառոտ եմ գրում, բայց խիստ՝ Սովակալ Շչիպոզազը որոշել է, որ թշնամիներին հաղթելու համար իրեն անհրաժեշտ է մեկնել գրողի ծոցը, անհայտ ուղղությամբ, և իր հետ տանել քարտուղարուհուն (եթե ես ինձ լավ պահեմ)։ Սոսկալի հուզված եմ։ Էլ չեմ ասում Սիմորի մասին։ Հարկադրված եմ լինելու սառչել վրաններում, դիմանալ մեր փառապանծ մարտիկների հիմար սիրահետում-

ներին և ինքնաթիռներում սիրտ ետ տալ այդ այլաէդակ թղթե
 տոպրակներում: Բայց ահա թե ինչն է կարևորը: Սիմորե
 ամուսնանում է, հասկանո՞ւմ ես՝ ամուսնանում է,—
 այնպես որ, խնդրում եմ, ուշադրություն դարձրու այդ բանին:
 Ես գալ չեմ կարող: Մեկնում եմ՝ հայտնի չէ մեկուկես, թե
 երկու ամսով: Հարսնացուին տեսել եմ: Իմ կարծիքով իրենից
 ոչինչ չի ներկայացնում, բայց արտակարգ սիրուն է: Իհարկե,
 չգիտեմ նա իսկապե՞ս այնպիսի ոչնչություն է, ինչպես ինձ
 թվաց, թե չէ: Այն երեկո նա երկու խոսք էլ չարաասանեց:
 Նստած ծխում էր, ժպտում, այնպես որ, հնարավոր է, ես
 իրավացի չլինեմ: Նրանց սիրո մասին ոչինչ չգիտեմ, կար-
 ծեմ, անցյալ ձմռանն են ծանոթացել, երբ Սիմորի զորամասը
 բնակվում էր Մոնմաուտում: Բայց նրա մայրիկը՝ ավելի վա-
 տը չես կարող պատկերացնել: Քիթը խոթում է բոլոր արվեստ-
 ների մեջ և շաբաթը երկու անգամ գնում հայտնի հոգեվեր-
 լուծողի՝ Ցունգի աշակերտի մոտ: Մեր ծանոթության երեկո-
 յան նա երկու անգամ հարցրեց ինձ՝ արդյոք ենթարկվե՞լ եմ
 հոգեվերլուծության: Ասաց, թե կցանկանար, որ Սիմորը ավե-
 լի շատ նման լիներ բոլոր մարդկանց: Բայց տեղնուտեղն էլ
 ավելացրեց, թե, այնուամենայնիվ, նա շատ է դուր գալիս
 իրեն և այլն, և այլն, և որ ինքը հիացմունքով է ունկնդրել
 նրան ռադիոյով այն բոլոր տարիներին, երբ ելույթ է ունեցել
 Սիմորը: Ահա այն ամենը, ինչ գիտեմ նրանց մասին, բայց
 ամենակարևորն այն է, որ դու պետք է մասնակցես նրանց
 հարսանիքին: Երբեք չեմ ների քեզ, եթե չգնաս, ազնիվ
 խոսք: Հայրիկն ու մայրիկը ոչ մի կերպ չեն կարող ծովա-
 փից գալ: Ամեն ինչից բացի, Ֆրանին հիվանդ է կարմրու-
 կով: Ի դեպ, լսեցի՞ր նրան անցյալ շաբաթ: Նա շատ գեղեցիկ,
 երկար պատմում էր, թե ինչպես է շորսուկես տարեկանում
 թռել ամբողջ բնակարանով մեկ, երբ տանը ոչ ոք չի եղել:
 Նոր մեկնաբանը շատ ավելի վատն է Գրանտից, թերևս, այն
 ժամանակվա Սալիվանից էլ վատ է, եթե, իհարկե, հնարա-
 վոր է ավելի վատ լինել: Նա ասաց, հավանաբար Ֆրանին
 երազում է տեսել, որ թռչում է: Բայց մեր փոքրիկը
 հրեշտակային համբերությամբ իրենն էր պնդում: Ասում էր,
 ո՛չ, ինքը հաստատ գիտի, որ կարողանում է թռչել, որով-
 հետև, երբ վայրէջք էր կատարում, մատները միշտ փռշտ-

ված էին լինում էլեկտրական լամպերից: Շատ եմ ուզում տեսնել Ֆրանիին: Քե՛զ էլ, Համենայն դեպս, դու պետք է անպայման՝ գնաս հարսանիքին: Դասալիք դառձիր, եթե հարկ կա, միայն թե գնա, շատ եմ խնդրում քեզ: Հարսանիքը հունիսի շորսին է, ժամը երեքինս՝ խիստ բարեկերթ եւ ժամանակակից հարսանիք, նրա տատիկի տանը, 63-րդ փողոցում: Պսակը կատարելու է ինչ-որ դատավոր: Տան համարը չեմ հիշում, բայց դա երկու տուն հետո է այն բնակարանից, որտեղ Կառլն ու էմիլն խելովում էին շքեղության ու հարուստության մեջ: Ուղիքին հեռագիր կտամ, բայց նրա տրանսպորտը, կարծեմ, մեկնել է: Խնդրում եմ, անպայման գնա, Բադի: Սիմորը նման է հոգնատանջ կատվիկի, դեմքը՝ ոգեշնչված, անխմաստ է նրա հետ խոսելը: Գուցե ամեն ինչ լավ կվերջանա, բայց ես ասում եմ քառասուններկու թվականը ու, հավանաբար, սկզբունքորեն ատելու եմ մինչև վերջ: Ամուր համբուրում եմ քեզ, կախնվեմք, երբ վերադառնամ:

Բու-Բու,

Նամակն ստանալուց երեք օր հետո ինձ գուրս գրեցին հոսպիտալից, հանձնելով, այսպես ասած, երեք մետր կաշուն ապեղանու հուլսին, որ փաթաթված էր կոզերիս: Հետո սկսվեց խիստ լարված մեկշաբաթյա կամպանիան՝ հարկավոր էր արձակուրդ ստանալ հարսանիք գնալու համար: Վերջապես համառ խնդրանքի ճանապարհով ես հաջողության հասա վաշտի հրամանատարի մոտ, որը, իր իսկ բնորոշմամբ, զբոքասեր մարդ էր, և՛ նրա սիրած գրողը, բարեբախտաբար, նաև իմ սիրելին էր. դառմն է. Մենինգ Վայնսն էր: Չէ, կարծեմ, Հայնդսը: Բայց շնայած մեր միջև հաստատված այնքան ամուր հոգևոր կապերին, ընդամենը երեք օրվա արձակուրդ տվեց, այսինքն՝ լավագույն դեպքում ժամանակը բավականացնելու էր միայն գնացքով Նյու-Յորք հասնել, մասնակցել հարսանիքին, հապշտապ ճաշել մի՞թեք տեղ և քափքոտինք մտած վերադառնալ Զորջիա:

Քառասուններկու թվականին գնացքների «նստեցու» վագոններում օդափոխությունը, որքան հիշում եմ, դուռ պայմանական էր, ամենուրեք լեփ-լիցուն էին դինվորական պահակախմբեր, նաբնջահյուքի, կաթի և գարշելի վիսկու հոտ

էր փշում: Ամբողջ գիշեր ես հազում էի կոմիթար ձեռքիս, որ ինչ-որ մեկը խղճահարութեանից տվել էր ինձ կարգալուս-
ծրը երկուսն անց տասը ռուպիին, հարոտնիքի օրը, գնացքը
մոտեցավ Նյու-Յորքին, ես հազալուց ատաղապած ու հոգնած
էի, քրտնած ու ճմրթված, և մաշկս տափալիք քար էր գալիս
սպեղանու տակ:

Նյու-Յորքում անասերի շաք էր: Ժամանակ չկար տուն
մտնելու, և իմ ուղեբեռը՝ պարուսինե բաժակաւ անբարեսեռ
մի պայուսակ, ես թողեցի Փենսիլվանյան կայարանի պող-
պատն պահարանիկում: Ու ասեռ դիտմամբ, հենց այն պա-
հին, երբ անցնում էի պատարաստի հազուտեղեղների խանութի
մասով ու ասքաի փնտրում, կապի ժառանգութեան մի կրտսեր
լեյտենանտ, որին, հավանաբար, մոռացել էի պատիվ տալ
Յոթերորդ ափենյուն անցնելիս, հանկարծ հանեց ինքնահոսը
և անցորդների հետաքրքրասեր հայացքների առից գրեց ազ-
գանունս, գորամասիս համարն ու հասցեն:

Տարտու մեջ ես բոլորովին ջուր դարձա: Վարդդին պատ-
գիրեցի տանել գոնե մինչև այն տունը, որտեղ ինչ-որ ժամա-
նակ «շքեղութեան մեջ խեղդվում էին» Կառլն ու էմիլն: Բայց
երբ հասանք այդ թաղամասը, ամեն ինչ շատ պարզ դարձավ:
Հարկավոր էր միայն գնալ ամբարիս ետեից: Այնտեղ նույնիսկ
կտագից ամպհովանի կար: Մի քանի ռուպի անց ես մտա մի
վիթխարի քարե շենք, որտեղ ինձ դիմավորեց բաց կանաչա-
գույն մազերով մի շատ գեղեցիկ տիկին, որը հարցրեց, թե
ում ծանոթն եմ ես՝ փեսայի, թե հարսի: Ասացի՝ փեսայի:—
Օօ՛, — ասաց նա, — գիտեք, այստեղ ամեն ինչ տակնուվրա
է եղել, — նա շատ բարձր ծիծաղեց և մատնացույց արեց
ծալովի աթոռը՝ վերջին ազատ աթոռը վիթխարի, լեփ-լեցուն
հյուրասենյակում: Իմ հիշողության մեջ տասներեք տարվա
բնթացքում մթազնել են այդ սենյակին վերաբերող մանրա-
մասները: Բացի այն, որ դահլիճը լեփ-լեցուն էր և շատ շոգ,
ես երկու մանրամասնութեան եմ հիշում՝ երգահանը նվագում
էր ուղիղ իմ ետևում, իսկ աչ կողմս նստած տիկինը շուտ
եկավ ու թատերական հանդիսավորութեամբ շշնջաց. «Ես
էլ եմ Սիլսբերնն եմ»: Զբաղեցրած տեղից ես որո-
շեցի, որ նա հարսի մայրը չէ, բայց, համենայն դեպս, ժող-
տացի ու գլուխ տվի ամբողջ ուժով և արգեն պատրաստվում

էի ներկայանալ, երբ նա ցուցադրաբար մատը սեղմեց շրթունքներին, ու երկուսս էլ նայեցինք առաջ: Մոտավորապես ժամը երեքն էր: Ծն փակեցի աչքերս ու սկսեցի լարված սպասել, թե երգեհոնահարը երբ պետք է գադարի նվագել զանազան բաներ ու ղըրդացնի հարսանեկան քայլերգը Վոհնգրինից:

Ծռ այնքան էլ լավ չեմ պատկերացնում, թե ինչպես անցավ հաջորդ ժամը, բայց մի կարևոր բան լավ եմ հիշում, որ հարսանեկան քայլերգը Վոհնգրինից՝ այդպես էլ չհնչեց: Հիշում եմ, ինչ-որ անծանոթ մարդիկ շուտ էին գալիս ամեն կողմից, որպեսզի աչքի պոչով նայեն, թե ով է այդպես հագնւմ: Հիշում եմ նաև, որ աջ կողմս նստած տիկինը մեկ անգամ էլ քիչ բարձր շշուկով ասաց.

— Հավանաբար, ինչ-որ պատճառով ուշանում է: Դուք երբեք տեսե՞լ եք դատավոր Ռենկերին: Նա սրբի դեմք ունի:

Հիշում եմ, թե երգեհոնային երաժշտությունը ինչպես տեսպատելիորեն, նույնիսկ մի տեսակ հուսահատորեն Բախից անցավ վաղ Ռոչերսին և Հարտին: Բայց ես ասես ավելի շուտ կարեկցանքով կանգնած լինեի սեփական հիվանդանոցային մահճակալի գլխին, խղճալով ինձ այն բանի համար, որ ստիպված էի լինում խեղդել հազիս նոպաները: Այդ հյուքասենյակում նստածս ամբողջ ընթացքում երբեմն մի երկչոտ միտք էր առկայծում գլխումս, որ շնայած կաշուն սպեղանուց շինված իմ կորսետին, ուր որ է կոկորդս է լցվելու տաք արյունը կամ կողերս պայթելու են:

Չորսն անց քսան րոպե, կամ կոպիտ ասած քսան րոպե հետո այն բանից, երբ վերջին հույսն էլ կտրվեց, չպսակադրված հարսը, գլուխը խոնարհած, նյարդային քայլվածքով, ծնողների երկկողմյա հսկողությամբ ցած իջավ երկար քարե աստիճաններից: Այնտեղ, ասես ձեռքից ձեռք հանձնելով, նրան տեղավորեցին լաբապատ այն սև մեքենաներից առաջինում, որոնք սպասում էին մայթի երկարությամբ երկու շարք կազմած: Պահը բավական գեղանկարային էր և ամսա-

գրային իլյուստրացիա էր հիշեցնում, ու ինչպես ցնդունված է նման իլյուստրացիաներում, այնտեղ պատկերվեց նաև վհա-
ների անհրաժեշտ քանակությունը. հարսանեկան Պյուրեր(ասդ
թվում և ես), թեև, ջանալով հետևել օրինավորությունը,
մարդիկ արդեն խմբերով դուրս էին թափվում տնից ու ագա-
հար, եթե շասնեք աշքները շորս արած, նայում էին հար-
սին: Ու եթե ինչ-որ բան մեղմում էր պատկերը, ապա դրա
համար պետք էր գոհություն հայտնել եղանակին: Չուխյան
արևը դադում ու այրում էր հազարավոր ֆոտոգրաֆիկաների
անողորմությունը, այնպես որ կիսաուշաթափ վիճակում առ-
տիճաններից իջնող հարսի դեմքը շողշողում էր ինչ-որ մշու-
շում, և դա միանգամայն ժամանակին էր:

Երբ հարսանեկան խնամակալը, այսպես ասած, ֆիզի-
կապես չքացավ բեմից, սպասողական լարվածությունը մայ-
թի վրա, հատկապես ամպհովանու տակ, որտեղ հայտնվել
էի և ես, վերածվեց սովորական իրարանցման, ու եթե այդ
տունը եկեղեցի լիներ, ու օրը կիրակի, ապա կարելի էր կար-
ծել, թե պարզապես ծխականները ցրվում են կրոնական
արարողությունից հետո: Հանկարծ ընդգծված համառությամբ
սկսեցին հայտնել, իբր հարսի հորեղբայր էլի անունից, որ
մեքենաները դրվում են հյուրերի տրամադրությամբ
տակ նույնիսկ ընդունելությունը չկայանալու և պլանները
փոխվելու դեպքում: Դատելով ինձ շրջապատող մարդկանց
ռեակցիայով, դա դիտվեց որպես «beau geste»: Բայց այդու-
հանդերձ ասվեց, որ մեքենաները կդրվեն հյուրերի «տրամա-
դրության տակ» միայն այն բանից հետո, երբ «հարսի ամե-
նամտերիմ հարազատներ» կոչվող խիստ հարգալիիր մարդ-
կանց պատկառելի ջոկատը կբավարարվի տրանսպորտով,
որը անհրաժեշտ կլինի, որպեսզի նրանք էլ իջնեն բեմահար-
թակից: Եվ որոշ, ինչպես ինձ թվաց, անհասկանալի հրմշտո-
ցից հետո (որի ընթացքում ինձ այնպես սեղմեցին, ասես
մամլիչների մեջ առած լինեին, և մեխեցին տեղս) հանկարծ
խսկապես սկսվեց «ամենամտերիմ հարազատների» հլքը.
նրանք վեց-յոթ հոգով տեղավորվում էին մի մեքենայում,
թեև երբեմն նստում էին նաև երեք-չորսով: Դա կախված էր,

ինչպես հասկացա ես, տարիքից, վարժունքից ու առաջին նստողի կոնքերի լայնությունից:

Հանկարծ ինչ-որ մեկի ի միջի այլոց, բայց բավական որոշակի նետված ցուցմունքով ես հայտնվեցի ճամփեզորին, ամպհոտմանու մոտ, ու սկսեցի հյուրերին մեքենա նստեցնել:

Չէր խանգարի մտորել, թե այդ պատասխանատու պաշտոնը ինչու հատկապես ինձ հանձնեցին: Որքան հասկացա, անհայտ տարեց գործիչը, կարգադրություն անելով, բոլորովին պատկերացում չունեի, որ ես փեսայի եղբայրն եմ: Դրա համար էլ տրամաբանությունը հուշում էր, որ ինձ ընտրեցին մեկ այլ պակաս լիրիկական պատճառով: Քառասուներկու թվականն էր, ես քսաներեք տարեկան էի, նոր էի բանակ գնացել: Համոզված եմ, որ միայն տարիքս, զինվորական համազգեստս ու աներկբայելի պատրաստակամությունն արտահայտող իմ ազոտ-պաշտպանական վիճակը ցրեցին կասկածները դոնապանի դերի համար միանգամայն հարմար լինելուս հարցում:

Բայց ես ոչ միայն քսաներեքամյա երիտասարդ էի, այլև բավական ետ էի մնացել իմ տարիքից: Հիշում եմ, որ մարդկանց մեքենա նստեցնելիս ես նույնիսկ ամենատարրական ճարպկություն չէի հանդես բերում: Ընդհակառակը, այդ ամենն անում էի դպրոցականի ցուցադրական ջանադրությամբ, տպավորություն ստեղծելով, թե կարևոր պարտք եմ կատարում: Անկեղծ ասած, ես մի քանի րոպե անց արդեն հասկացա, որ հարկադրված եմ գործ ունենալ ավելի տարեց, լավ սնված ու ցածրահասակ սերնդի հետ, և արմունկից բռնելու ու գոնե փակելու իմ դերը հասավ փքուն ուժի զուտ ցուցադրական արտահայտության: Ես ինձ պահում էի որպես բացառիկ ազնվական, հմայքով լեցուն, երիտասարդ հսկա՝ հազով բռնված:

Բայց սոսկալի տոթը, մեղմ ասած, ճնշում էր ինձ, և չէր երևում, թե շանքերիս համար որեւէ հատուցում է սպասվում առաջիկայում: Ու թեև «ամենամտերիմ հարազատների» ամբողջը նոր էր սկսել նվազել, ես հանկարծ խցկվեցի նոր բռնավորվող մեքենաներից մեկը, որ արդեն շարժվում էր տեղից: Այդ միջոցին գլուխս ուժգին շրխկոցով խփեցի (երևում է, որպես պատիժ) մեքենայի առաստաղին: Ուղևորների մեջ

նստած էր նաև այն շշնջանք՝ էլեն Սիլսբերնը, որն անմիջապես իր անսահման կարեկցանքն արտահայտեց իմ հանդեպ։ Շրխկոցը, հավանաբար, տարածվեց ամբողջ մեքենայում։ Բայց քսաներեք տարեկանում ես պատկանում էի այն անձանց թվին, որոնք մարդկանց ներկայությամբ, դիմանալով ամեն տեսակ խեղումի, բացի գանգի ջարդվելուց, միայն խուլ բմծածաղ են արձակում։

Մեքենան շարժվեց դեպի արևմուտք ու առես մտավ ուղղակի ետկեսօրյա շիկացած վառարանը։ Այդպես գնաց երկու թաղամաս, մինչև Մեդիսոն-ավենյու, և կտրուկ շրջվեց դեպի հյուսիս։ Ինձ թվաց, թե միայն անհայտ, բայց փորձված վարորդի ճարպկությունը փրկեց մեզ արևային շիկացած հնոցի մեջ այրվելուց։

Առաջին շորս-հինգ թաղամասը Մեդիսոն-ավենյուով մենք գնացինք սովորական արտահայտություններ փոխանակելով, ինչպես ասենք՝ «Ծա ձեզ շատ եմ սեղմո՞ւմ», կամ «Կյանքումս այսպիսի շոգ չեմ տեսել»։ Կյանքում այդպես շոգ չտեսած տիկինը պարզվեց, ինչպես ճամփեզրին կանգնած ժամանակ լսեցի, հարսի ընկերուհին է։ Դա մի ուժեղ անձնավորություն էր, քսանշորս կամ քսանհինգ տարեկան, վարդագույն մեաքսես զգեստով, արհեստական անմոռուկների պսակը զրլեխին։ Նրա մեջ որոշակիորեն ինչ-որ սպորտային բան էլ կար, ասես մի երկու տարի առաջ քննություն հանձնած լինեք քոլեջում ֆիզիկական դաստիարակության հրահանգչի պաշտոն կատարելու համար։ Նույնիսկ ծնկներին դրված ծաղկեփունջը վոլեյբոլի ցած ընկած գնդակ էր հիշեցնում։ Նա նստել էր ետևում՝ սեղմված ամուսնու և ֆրակով ու ցիլինդրով մի ծեքուկի միջև, որի ձեռքին հավանական սպիտակ ծխախոտի սիգար կար։ Միսիս Սիլսբերնն ու ես ծնկներով թեթևակիորեն իրար հաված՝ զբաղեցրել էինք ծալովի տեղերը։ Երկու անգամ, առանց որևէ առիթի, պարզապես հիացմունքով ետ նայեցի փոքրամարմին ծերուկին։ Առաջին պահին, երբ նոր էի նստեցնում մեքենա, ու նրա առաջ բացեցի դռնակը, իմ մեջ ցանկություն առաջացավ նրան գրկելու և զգուշորեն նստեցնելու բաց պատուհանից։ Նա այնքան փոքրամարմին էր, հասակը հազիվ թե ավելի լինեք շորս ֆուտից ու ինը-տասը գյույմից և, ախ՞ռաամենայնիվ, թզուկի կամ լիլիպուտի տպա-

վորութիւն չէր թողնում: Մեքենայում նստել էր ուղիղ և խրստությամբ առաջ էր նայում: Երկրորդ անգամ ետ նայելով, նկատեցի, որ նրա ֆրակի դարձածալի վրա մի բիծ կար, շատ նման յուղոտ սոռուսից մնացած հին հետքի: Նկատեցի նաև, որ նրա ցիլինդրը շորս, գուցեև հինգ դուլյա ցած էր մնում մեքենայի առաստաղից: Սակայն ուղևորության առաջին րոպեներին ինձ ավելի շատ իմ առողջական վիճա՛ն էր անհանգստացնում: Պլևրիտից ու գլխիս ուռուցքից բացի, ինձ անհանգստացնում էր նաև նոր սկսվող անգինայի հոռետեսական նախազգացումը: Ես թաքուն փորձեցի լեզուս պտտել, հնարավորին չափ լայնորեն պտտել և ուսումնասիրել կեկորդիս կասկածելի մասերը: Հիշում եմ, նստել էի ու հայացքս հառել ուղիղ վարորդի ծոծրակին, որը իրենից ներկայացնում էր բուժված շիրանների մի ցայտուն քարտեզ, երբ հանկարծ ծալովի նստարանին նստած իմ հարևանուհին հարցրեց ինձ.

— Իսկ ինչպե՞ս է ձեր սիրելի մայրիկը: Դուք Դիքի Քրինգանզան եք, չէ՞:

Լեզուս այդ պահին զբաղված էր քիմքիս ուսումնասիրությամբ և բավական ետ էր ծալված: Ես այն ուղղեցի, կոպտվի թուքս ու նայեցի հարևանուհու: Նա հիսունին մոտ կլինեմ, հազնված էր նորածն ու պերճաշուր: Դիմքին գրիմի հաստ շերտ էր քսված:

Պատասխանեցի՝ ոչ, ես նա չեմ:

Տիկինը, թեթևակի կկոցելով աչքերը, նայեց ինձ և ասաց, որ ջրի երկու կաթիլի պես ես նման եմ Սելի Բրիգանզայի որդուն: Հասկապես բերանս: Զանաքի դեմքի արտահայտությամբ ցույց տալ, որ մարդիկ սխալական են: Եվ նորից հայացքս հառեցի վարորդի ծոծրակին: Մեքենայում լուրջություն տիրեց: Միօրինակութիւնը խախտելու համար ես պատահանից դուրս նայեցի:

— Զեզ դո՞ւր է գալիս բանակի ծառայութիւնը, — հարցրեց միսիս Սիլսթերնը ի միջի այլոց, մի բան ասած լինելու համար:

Բայց հենց այդ պահին հազս բռնեց: Երբ նոպան անցավ, ես շուռ եկա դեպի նա և ինձ համար հնարավոր առույգությամբ պատասխանեցի, որ բանակում շատ ընկերներ ունեմ:

Շատ դժվար էր շրջվել դեպի նա, սպեղանին սեղմում էր աստժանիս:

Նա գլխով արեց.— Ծն գտնում եմ, որ դուք բոլորդ էլ ուղ-
ղակի հրաշք եք,— ասաց նա մի քիչ երկիմաստորեն.— Ասա-
ցեք, իսկ դուք հարսթ՝ բարեկամն եք, թե փեսայի,— հան-
կարժ համառորեն հարցրեց նա:

— Գիտեք ինչ, ոչ թե բարեկամը...

— Ավելի լավ է լռեք, եթե փեսայի բարեկամն եք,—
ետևից խոսքս կտրեց հարսի ընկերուհին.— Մ՛՛՛՛՛, մի ձեռքս
ընկներ նա երկու ընկերուհի: Ընդամենը երկու ընկերուհի, ավելի
չեմ ուզում:

Միսիս Միլսբերնը կտրուկ շուռ եկավ, արայնազի ժպտա
խոսողին: Եվ նորից ուղղվեց տեղում: Մենք գրեթե միաժա-
մանակ էինք շուռ գալիս: Շրջադարձը ակնթարթային էր
լինում: Եվ ժպիտը, որ պարզեց նա հարսի ընկերուհուն,
լարախաղացության հրաշք էր ուղղակի: Այդ ժպիտի կենդանու-
թյան մեջ արտահայտվում էր ամբողջ աշխարհի ամբողջ երի-
տասարդության հանդեպ նրա ունեցած համակրանքը, հատ-
կապես երիտասարդության տվյալ ներկայացուցչուհու հան-
դեպ՝ այդպիսի համարձակ, այդպիսի անկեղծ: Ինչևէ, նա դեռ
լավ ծանոթ չէր այդ ընկերուհուն:

— Արյունարբո՛ւ էակ,— ժիծաղով ասաց տղամարդու
ձայնը: Ծն ու միսիս Միլսբերնը կրկին շրջվեցինք: Հարսի
ընկերուհու ամուսինն էր խոսողը: Նա նստած էր ուղիղ իմ
ետևում, կնոջ ձախ կողմում: Մենք թռուցիկ, ոչ բարեկամա-
կան հայացքներ փոխանակեցինք, ինչպիսին այն շար ժա-
մանակներում, 1942 թվականին, կարող էին փոխանակել
միայն սպան ու զինվորը: Կապի ծառայության այդ ավագ
լեյտենանտի գլխին ռազմաօդային ուժերի օդաչուի մի շատ
զվարճալի գլխարկ կար՝ երկար հովարով ու գագաթամասով,
որից մետաղալար էր դուրս ցցված, մի բան, որ սովորաբար
գլխարկի տիրոջը, հավանաբար նախապես մտածված, անհոգ
ու խիզախ տպավորություն էր հաղորդում: Բայց տվյալ դեպ-
քում գլխարկը բոլորովին չէր կատարում իր դերը: Այժմ հիմ-
նականում ծառայում էր այն բանին, որ իմ սեփական, հա-
մազգեստիս համար նախատեսված և մի քիչ մեծավուն գըլ-

խաբկը ծաղրածուի աղբարկղից հապշտապ դուրս քաշած Թասակի տպավորութիւնն թողնելու:

Լեյտենանտը հիվանդոտ ու հոգնած տեսք ունեւ: Նա սոսկալի քրտնոտ էր, որտեղի՞ց էր այդքան խոնավութիւնն հավաքվում նրա ճակատին, վերին շրթոփքին, նույնիսկ քթի ժայրին, ասում են, հենց նման գեպքերում պետք է աղի հաբեր ընդունել:

— Ամուսնացել եմ ամբողջ նահանգների ամենաարյունաբոս անձնավորութեան հետ, — ասաց նա միսիս Սիլսերին՝ որոշակիորեն հասարակութեան համար նախատեսված մեղմ ծիծաղով: Նրա կողման հանդեպ ունեցած ընազդական հարգանքից ես էլ ծիծաղի նման մի բան արձակեցի. օտարի և կոշումով ցածրի այդ կարճատե անմիտ ծիծաղը ցույց պետք է տար, որ ես նույնպես լեյտենանտի և տաքսու բոլոր ուղևորների կարծիքին եմ, ու ընդհանրապես, ես դեմ չեմ, այլ՝ կողմ եմ:

— Ձէ՛, կառաւկ չեմ անում, — ասաց հարսի ընկերուհին: — Երկու՛ բոպեով, եղբայրներ, ընդամենը երկու՛ բոպեով: Օ՛հ, ես իմ սեփական ձեռքերով...

— Լավ, լավ, մի՛ աղմկիր, մի՛ հուզվիր, — ասաց ամուսինը, երևում է՝ օժտված ընտանեկան համբերատարութեան անսպառ պաշարով: — Քիչ հուզվես՝ երկար կապրես:

Միսիս Սիլսերինը նորից ետ շրջվեց և հարսի ընկերուհուն պարզեց գրեթէ հրեշտակային մի ժպիտ: — Իսկ որե՛ մեկը նրա հարազատներին տեսն՞լ է հարսանիքում, — հարցրեց նա մեղմորեն և բավական բարեկրթորեն ընդգծելով անձնական գերանունը:

Հարսի ընկերուհու պատասխանի մեջ պայթուցիկ ուժ կար: — Ո՛չ, նրանք բոլորը կամ արևմտյան ծովափին են, կամ ինչ-որ մեկ այլ տեղ: Շատ կուզեի տեսնել նրանց:

Ամուսինը կրկին ծիծաղեց. — Իսկ ի՞նչ կաննիր, սիրելիս, — հարցրեց նա ու անամոթաբար աչքով արեց ինձ:

— Չգիտեմ ինչ, բայց անպայման մի բան կաննի, — ասաց նա: Լեյտենանտն ավելի բարձր ծիծաղեց: — Անպայման: — Սպառնազին կրկնեց կինը: — Ես ամեն ինչ կասեի նրանց: Եվ ընդհանրապես, աստված իմ: — Նա խոսում էր աճող ինքնավստահութեամբ, ասես որոշելով, որ

որ միայն ամուսինը, այլև բոլոր ունկնդիրները հիացած են նրա անկեղծությամբ, արդարամտության նրա որոշ չափով գրգռիչ զգացումով, թեկուզև նրա մեջ որոշ մանկական պարզամիտ բան կար:

— Զգիտեմ, ինչ կասեի: Հավանաբար, հազար ու մի տեսակ հիմար բաներ: Բայց տեր աստված: Ազնիվ խոսք, չեմ կարող տանել, որ մարդկանց հանցագործության են մղում: Արյունս եռում է ուղղակի:

Նա ազնիվ հուզումը զսպեց ճիշտ այնքան, որ միտքս Սիլսբերնը հասցնի աջակցել նրան խիստ կարեկցանք արտահայտող հայացքով: Ես ալ միտքս Սիլսբերնը առդեն վերջնականապես գերմարդամասորեն ետ դարձանք:— Այո՛, այո՛, ուղղակի հանցագործության,— շարունակեց հարսի ընկերուհին:— Զի կարելի հենց այդպես խրվել մարդկանց կյանքի մեջ, նեղացնել նրանց, վիրավորել նրանց լավագույն զգացմունքները:

— Դժբախտաբար, ես շատ քիչ բան գիտեմ այդ երիտասարդի մասին,— մեղմորեն ասաց միտքս Սիլսբերնը:— Կյանքումս չեմ էլ տեսել: Միայն լսել եմ, որ Մյուրիելը նշանվել է...

— Ոչ աք չի տեսել նրան,— կտրուկ նետեց հարսի ընկերուհին:— Նույնիսկ ե՛ս ժանոթ չեմ նրա հետ: Երկու անգամ փորձեցինք հարսանեկան արարողությունը, և ամեն անգամ Մյուրիելի խեղճ հայրիկը ստիպված եղավ փոխարինել նրան, միայն այն պատճառով, որ նրա հիմար ինքնաթիռը չի կարողացել թռչել: Իսկ երկուշաբթի նա պետք է երեկոյան թռչեր այստեղ մի ինչ-որ ապուշ ռազմական ինքնաթիռով, բայց մի ինչ-որ ապուշ տեղ, չգիտեմ Արիզոնայում թե Կոլորադոյում, ինչ-որ ապուշություններ են տեղի ունեցել, ձյուն է եկել, թե ինչ, և նա եկել է միայն երեկ, գիշերվա մեկին: Եվ այդ ժամին նա խելագարի պես զանգահարում է Մյուրիելին ինչ-որ լոնդ-Ալլենդից և խնդրում է հանդիպել մի ինչ-որ «սկալի» հյուրանոցի հոլլում,— գիտեք, նրան անհրաժեշտ է թոսել:— Հարսի ընկերուհին պերճախոս թոթվեց ուսերը:— Բայց դուք հո ճանաչո՞ւմ եք Մյուրիելին, այդպիսի հրեշտակին ամեն պատահական մարդ կարող է կաշել: Ինձ ուղղակի կատաղեցնում է այդ բանը: Մյուրիելի նմաններին

միշտ նեղացնում են... Եվ պատկերացրեք, Մյուրիելը հագնւ-
վում է, նետւում է տաքսի և ինչ-որ մի սոսկալի հոլլում
նստած զրուցում է մինչև առավոտյան շորան անց կես:

Հարսի ընկերուհին ձեռքից գցեց ծաղկեփունջը և բռնեց-
ները սեղմեց ծնկներին.— Օհ, ուղղակի կատաղել էի:

— Իսկ ո՞ր հյուրանոցում,— հարցրի ես նրան:— Դուք
չգիտե՞ք, որ:

Ես ջանում էի անփութորեն խոսել, ասես հյուրանոցների
տրեստը հորս էր պատկանում, ու ես որդիական հասկանալի
հետաքրքրությամբ ուզում էի իմանալ՝ որտեղ են իջևանում
եկվորները Նյու-Յորքում: Բայց իրականում իմ հարցը ոչինչ
չէր նշանակում: Պարզապես բարձրաձայն մտածեցի: Ինձ
հետաքրքիր թվաց ինքնին փաստը, որ եղբայրս հարսնացուին
խնդրել է գնալ իր մոտ, ինչ-որ հյուրանոց և ոչ թե իր դա-
տարկ բնակարանը: Ծիշտ է, բարոյական տեսանկյունից այդ-
պիսի հրավերը շատ նման էր նրան, բայց, այնուամենայնիւ,
ինձ հետաքրքրում էր:

— Զգիտեմ որ հյուրանոցում,— բարկությամբ ասաց հար-
սի ընկերուհին:— Մի ինչ-որ հյուրանոցում, և վերջ:— Նա
հանկարծ սեեռուն նայեց ինձ,— Իսկ ձեր ի՞նչ գործն է: Դուք
նրա բարեկամն եք, ինչ է:

Նրա հայացքի մեջ որոշակի սպառնալիք կար: Ասես նրա
մեջ մարմնավորվել էր կանանց մի ամբոխ, և մեկ այլ դեպ-
քում նա գիլիոտինի մոտ նստած՝ իր ձեռագործը կգործեր:
Իսկ ես ամբողջ կյանքումս ամբոխից եմ վախեցել:

— Մենք միասին ենք մեծացել,— ասացի ես հազիվ հաս-
կանալի:

— Տես թե ի՞նչ բախտավորն է:

— Դե՛, դե՛, չի՛ կարելի,— ասաց ամուսինը:

— Ա՛խ, մեղավոր եմ,— ասաց հարսի ընկերուհին, դի-
մելով ամուսնուն, թեև դա վերաբերում էր բոլորիս:— Բայց
դուք չեք տեսել, թե ինչպես խեղճ աղջկա աչքից արցունքը
չէր ցամաքում ամբողջ երկու ժամ: Այստեղ ծիծաղելու բան
չկա, մտքներովդ շանցնի, խնդրեմ: Լսել ենք վախկոտ փե-
ռաների մասին: Բայց ոչ վերջին պահին: Հասկանո՞ւմ եք,
այդպես չեն վարվում, անհարմար վիճակի մեջ չեն դնում
ամբողջ հասարակությանը, չի կարելի օրինավոր մարդկանց

ուշաթափության աստիճանի հասցնել և աղջկան էլ խելքից հանել: Եթե փոխել է միտքը, ինչո՞ւ ոչինչ չի գրել աղջկան, ինչո՞ւ հարաբերությունները չի խզել նրա հետ, ինչպես ջենտլմեն, ասացեք, ի սեր աստծու: Նախապես, քանի դեռ չէր սարքել այդ շիլաշփոթը:

— Դե լավ, հանգստացիր, հանգստացիր,— ասաց ամուսինը: Նա դեռևս ծիծաղում էր, բայց ծիծաղը բավական շինծու էր հնչում:

— Ձէ, ես լրջորեն եմ ասում: Ինչո՞ւ չէր կարող գրել և տղամարդու պես ամեն ինչ բացատրել, նախազգուշացնել այս շարիքը և այլն:— Եվ մի հայացք նետեց ինձ վրա:— Ի դեպ, դուք պատահմամբ չգիտե՞ք որտեղ է նա,— հարցրեց՝ ձայնի մեջ մետաղե սառնություն: — Եթե դուք մտնե՞լ թյան ընկերներ եք, պետք է...

— Ընդամենը երկու ժամ է, որ ոտք եմ դրել Նյու-Յորք,— ասացի ես երկշոտ: Հիմա ոչ միայն հարսի ընկերուհին, այլև նրա ամուսինը և միսիս Սիլսբերնը նայեցին ինձ:— Ձեմ հասցրել նույնիսկ մոտենալ հեռախոսին:

Հիշում եմ, որ հենց այդ րոպեին բռնեց հազիս նոպան: Միանգամայն բնականորեն, բայց պետք է խոստովանեմ, որ ես ոչ մի միջոց ձեռք չառա այն դադարեցնելու կամ մեղմելու համար:

— Դուք չե՞ք բուժում ձեր հազը, զինվոր,— հարցրեց լեյտենանտը, երբ դադարեցի հազալուց:

Բայց այդ ժամանակ նորից բռնեց հազս և, որքան էլ տարօրինակ լինի, դարձյալ իսկականից: Ես դեռևս նստած էի կես կամ քառորդ չափով շրջված դեպի ետևի նստարանը, բայց ջանում էի շրջվել այնպես, որ հազամ օրինավորության ու հիգիենայի բոլոր օրենքների համաձայն:

✱

Գուցե խախտեմ պատմությանս կարգը, բայց կարծում եմ, որ այստեղ մի փոքր նահանջ պետք է կատարեմ, որպեսզի պատասխան տամ մի քանի մութ հարցերի: Եվ դրանցից առաջինն այս է, թե ինչո՞ւ չէի իջնում մեքենայից: Բացի ամեն տեսակ կողմնակի դատողություններից, հաստատ գի-

տեի, որ մեքենան ամբողջ խմբին տանում է հարսի ծնող-
ների տուն: Ու եթե ես կարողանայի որևէ արժեքավոր տեղե-
կություն ստանալ վշտաբեկ չպսակված հարսից կամ նրա
անհանգստացած (զուցեև կատաղած) ծնողներից, դարձյալ
ոչինչ չէր կարող հարթեցնել նրանց բնակարանում իմ հայտ-
նըվելու անհարմարությունը: Հապա էլ ինչո՞ւ էի նստել մե-
քենայում: Ինչո՞ւ դուրս չթռա, ասենք, այն ժամանակ, երբ
մեքենան կանգ առավ լուսաֆորի առաջ: Ծվ վերջապես, ամե-
նատնհասկանալին. ինչո՞ւ անհասարակ նստեցի այդ մեքե-
նան...

Գուցե առանյակ պատասխաններ գտնվեն բոլոր այս հար-
ցերին, ու դրանք բոլորը ընդհանուր առմամբ բավարար լի-
նեն: Բայց ինձ թվում է, որ բոլորին կարելի է միանգամից
պատասխանել, հիշեցնելով, որ դա 1942 թվականն էր, որ եռ
քսաներեք տարեկան էի և նոր էի բանակ կանչվել, նոր էի
միայն սովորել անհրաժեշտության դեպքում մնալ խմբովին
և, որ ամենից կարևորն է, շատ միայնակ էի: Իսկ նման դեպ-
քերում, որքան հասկանում եմ, մարդ ուղղակի նետվում է
մեքենան, մարդկանց մոտ, ու այնտեղից այլևս դուրս չի
գալիս:

Բայց վերադառնալով իրադարձությունների շալաղմանը,
հիշում եմ, որ այն ժամանակ, երբ երեքն էլ՝ հարսի ընկե-
րուհին, ամուսինը և միսիս Սիլսերները, սեեռուն նայում էին,
թե ինչպես եմ հազում, ես ինքս էլ ետ նայեցի փոքրիկ ծե-
րուկին: Նա էլի նստել էր հայացքն առաջ հառած: Ինչ-որ
երախտագիտության զգացումով նկատեցի, որ նրա ոտքերը
հատակին չեն հասնում: Գրանք ինձ հին, բարի ընկերներ
թվացին:

— Իսկ այդ մարդն ինչո՞վ է զբաղվում առհասարակ, —
ինձ հարցրեց հարսի ընկերուհին, երբ դադարեց հազիս նո-
պան:

— Դուք Սիմորի մասին եք հարցնում, — ասացի ես:
Սկզբում նրա տոնից ինձ թվաց, թե նա ինչ-որ ստոր բանի
մեջ է կասկածում եղբորս: Բայց հանկարծ, միանգամայն
ենթադիտակցորեն մտածեցի, որ գուցեև գաղտնաբար հազար
ու մի տեսակ կենսագրական տվյալներ է հավաքել Սիմորի

մասին, այսինքն՝ բոլոր այն մանր, դժբախտաբար, դրամատիկական փաստերը, որոնք, իմ կարծիքով, միանգամայն կեղծ պատկերացում էին ստեղծում Սիմորի մասին: Օրինակ, որ նա դեռևս վեց տարեկանում հայտնի էր ամբողջ աշխարհին որպես ռադիոհերոս: Կամ, մի կողմից էլ, որ նա ընդունվել է Կոլումբիայի համալսարանը, երբ տասնհինգը նոր էր լրացել:

— Այո, հենց Սիմորի մասին,— ասաց հարսի ընկերուհին:— Ինչո՞ւ էր զբաղվում նա մինչև գինվորական ծառայությունը:

Եվ նորից առկայծեց ուղեղումս, որ նա եղբորս մասին շատ ավելի բան գիտեր, քան ինչ-որ պատճառներով հարմար էր գտնում բացել: Համենայն դեպս, նրան, օրինակ, հրաշալի հայտնի էր, որ մինչև բանակ կանչվելը, Սիմորը անգլերեն էր գասալանդում քոլեջում: Եվ ինչ-որ պահ նայելով նրան, ես մի տհաճ բան զգացի. գուցե գիտե նաև, որ Սիմորն իմ եղբա՞րն է: Բայց այդ մասին շարժեր մտածել: Ու ես միայն նայեցի նրան աչքիս պաշտվ և ասացի.— Նա կոշտուկներ էր վիրահատում:— Եվ անմիջապես էլ կտրուկ շուռ եկա ու սկսեցի պատուհանից դուրս նայել: Մեքենան, արդեն մի քանի րոպե էր, կանգնած էր, բայց ես միայն հիմա լսեցի թմբուկների մարտական թնդյունը, որ գալիս էր հեռվից՝ Լեքսինգտոնյան կամ Երրորդ ավենյուի կողմից:

— Եթերթ է,— ասաց միսիս Սիլսբերնը: Նա էլ շուռ եկավ:

Մենք Ութսուներորդ փողոցի ջրջակայքում էինք: Մեզիստոն-ավենյուի մեջտեղը կանգնել էր ոստիկանը ու դադարեցրել ամբողջ շարժումը և՛ դեպի հյուսիս, և՛ դեպի հարավ: Ռթան կարողացա հասկանալ, նա պարզապես դադարեցրել էր ու ճանապարհ չէր տալիս ո՛չ դեպի արևելք, ո՛չ դեպի արևմուտք:

Երեք թե չորս մեքենա և մեկ ավտոբուս սպասում էին, որ իրենց թաղեն դեպի հարավ, բայց մեր մեքենան միակն էր, որ ուզում էր գնալ քաղաքի հյուսիսային մասը: Մոտակա անկյունում և մեքենայից երևացող կողքի փողոցում, որ տանում էր դեպի Հինգերորդ ավենյու, մարդիկ հավաքվել էին

մայթի վրա և ճամփեզրին, հավանաբար սպասելով մինչև զինվորների կամ բուժքույրերի կամ բույսբանության շոկատը շարժվել և եքսինգտոն-ավենյուի հավաքման կետից ու անց-ներ իրենց մոտով:

— Օ՛ տեր աստված, այս էր պակաս,— ասաց հարսի ընկերուհին:

Ես ետ դարձա, ու քիչ մնաց գլուխներս իրար խփենք: Նա առաջ էր հակվել, գրեթե մտնելով իմ և միսիս Սիլսբերնի միջև: Սա ևս կարեկցական վրդովմունքի արտահայտությունը շրջվել էր դեպի նա:

— Մենք կարող ենք մի ամբողջ ամիս մնալ այստեղ տնկված,— ասաց հարսի ընկերուհին, երկարացնելով վիզը, որպեսզի նայի քամահար ապակուն:— Մինչդեռ ես պետք է հիմա այնտեղ լինեմ: Ես Մյուրիելին ու իր մայրիկին ասացի, որ կգամ առաջին մեքենաներից մեկով, հինգ րոպե հետո կլինեմ իրենց տանը: Օ՛, աստված, մի՞թե ոչինչ հնարավոր չէ անել:

— Ինձ էլ է անհրաժեշտ լինել այնտեղ,— շտապ-շտապ ասաց միսիս Սիլսբերնը:

— Այո, բայց ես նրան խոսք եմ տվել: Ներս կլրցվեն ամեն տիպի խելառ քեռիներն ու մորաքույրերը, ամեն տիպի կողմնակի մարդիկ, իսկ ես խոստացել եմ պահակ կանգնել, տասը սուր դեմ տալ եկողներին, միայն թե հնարավորություն տամ նրան մի քիչ մենակ մնալ, մի քիչ...— Նա կտրեց խոսքը,— օ՛, աստված, ի՞նչ սարսափելի բան:

Միսիս Սիլսբերնը գուռով ծիծաղեց.— Վախենում եմ, թե այդ խելառ հորաքույրերից մեկն էլ ես եմ,— ասաց նա: Որոշակիորեն նեղացել էր:

Հարսի ընկերուհին ծուռ նայեց նրան.— Ա՛խ, ներեցեք, ես ձեր մասին չեմ ասում:— Ապա ետ ընկավ իր նստարանի թիկնակին:— Ես միայն ուզում էի ասել, որ նրանց բնակարանը այնքան նեղվածք է, ու եթե ով ասես լցվի այնտեղ, ինքներդ էլ հասկանում եք...

Միսիս Սիլսբերնը լռեց, իսկ ես նայում էի նրան և ցանկանում որոշել, թե որքանով լրջորեն վիրավորեց նրան հար-դի ընկերուհու դիտողությունը: Հիշում եմ միայն, որ ինձ վրա մի առանձին տպավորություն թողեց հարսի ընկերուհու

առնել, որով նա ներողութիւն էր խնդրում իր «խելառ քե-
ռիններն ու մորաքույրները» անհարմար արտահայտութեան
համար: Նա անկեղծորեն էր ներողութիւն խնդրում, բայց
առանց շփոթվելու, առանց ստորանալու, ու ես հանկարծ այն-
պիսի զգացում ունեցաւ, որ շնայած ցուցադրական անզապու-
թյանն ու շինծու կրքոտութեանը, նրա մեջ իսկապէս որի
նման աներեր մի բան կա, ինչ-որ գրեթէ գրգռիչ ոգեկորու-
թիւն: (Ասեմ անմիջապէս և միանգամայն անկեղծորեն, որ
իմ կարծիքը տվյալ իրադրութեան մեջ շատ շնչին արժեք
ունի: Շատ հաճախ է պատահում, որ ես անժուժաբար տար-
վում եմ այնպիսի մարդկանցով, որոնք շեն ջուլլում իրենց
ներողութիւնները): Բայց բանն այն է, որ այդ պահին իմ
մեջ առաջին անգամ ինչ-որ կանխակարծիք շարժվեց ընդդէմ
փեսայի, ճիշտ է, շատ փոքր, հազիվ նկատելի կշտամբանքի
սաղմ: Նրա անբացատրելի շարամիտ բացակայութեան հա-
մար:

— Հապա փորձենք մի բան անել,— ասաց հարսի ընկե-
րունու ամուսինը: Դա նույնիսկ թշնամու կրակի տակ իր
հանգստութիւնը պահպանող մարդու ձայնն էր: Ես զգացի.
Քե նա ինչպէս է ջանք թափում իմ ետևում, և մեկ էլ նրա
գլուխը հայտնվեց իմ ու միսիս Սիլսբերնի միջև գտնվող
բավական սահմանափակ տարածութիւնում:— Վարո՞րդ,—
ասաց նա տիրական ձայնով և լռեց՝ սպասելով պատասխա-
նի: Վարորդը շուշացրեց պատասխանը, որից հետո լեյտե-
նանտի ձայնը դարձավ շատ ավելի զիջող ու հասարակ.—
ինչ եք կարծում, մեզ երկա՞ր են պահելու այստեղ:

Վարորդը շուռ եկավ.— Ո՞վ է իմանում, Մաք,— ասաց
նա ու էլի սկսեց առաջ նայել: Նա ամբողջապէս տարված էր
խաշմերուկում տեղի ունեցող իրադարձութեամբ: Մի րոպե
առաջ մի տղա դուրս պրծավ մարդկանցից ազատված ար-
գելված գոտին, կիսով չափ նստած փուշիկը ձեռքին: Նրան
բռնեց հայրը և բռունցքով երկու անգամ հասցրեց թիկուն-
քին: Ամբոխը իրավացիորեն վրդովված ճիշերով գիմավորեց
այդ արարքը:

— Դուք տեսա՞ք, թե այդ մարդը ինչպէս վարվեց երե-
կայի հետ,— հարցրեց միսիս Սիլսբերնը՝ դիմելով բոլո-
րին: Ոչ ոք չպատասխանեց նրան:

— Գուցե ոստիկանի՞ն հարցնենք, թե որքան կառահեն մեզ այստեղ։— Հեյտենանտն ասաց վարորդին։ Նա գեռնա նստած էր՝ բավական առաջ հակված։ Երևում է, նրան շրավարարեց վարորդի լակոնիկ պատասխանը։— Հասկանո՞ւմ եք, մենք մի քիչ շտապում ենք։ Չէի՞ք կարող հարցնել նրան, թե շա՞տ կառահեն մեզ այստեղ։

Վարորդն առանց շուռ գալու կատաղաբար թափ տվեց ուսերը։ Բայց և այնպես անջատեց վառիչն ու դուրս եկավ ֆեքենայից՝ շրխկացնելով լիմուզինի ծանր դուռը։ Նա արտաքուստ թափթփված էր, հանդգնավուն, ոչ լրիվ վարորդական հագուստով. սե կոստյումով էր, բայց առանց գլխարկի։

Դանդաղ և միանգամայն անկախ, եթե շատենք՝ լկտիաբոր, նա անցավ մի քանի քայլ, մինչև խաշմերուկը, որտեղ կանգնած հերթապահ ոստիկանը կարգավորում էր շարժումը։ Նրանք բանակցեցին բավական երկար։ Լսեցի, Գրեհոմի ընկերուհին ինչպես հառաչեց իմ ետևում։ Եվ հանկարծ երկուսն էլ՝ վարորդն ու ոստիկանը, բարձր քրքչացին։ Կարելի էր կարծել, որ նրանք ոչ մի բանի մասին էլ չէին գրուցում, պարզապես անվայելուչ կատակներ էին անում։ Հետո մեր վարորդը, գեռնա ծիծաղելով իր համար, բարեկամաբար ձեռքը թափահարեց ոստիկանի կողմը և շատ գանգաղ եկավ դեպի մեքենան։ Նա նստեց, շրխկոցով փակելով դուռը, մի սիգարետ հանեց ցուցավահանակի վրա դրված տուփից, մտքրեց ականջի ետևը և հետո, ժխաշն հետո դարձավ մեզ ու զեկուցեց։— Նա ինքն էլ չգիտի,— ասաց։— Պետք է սպասել, մինչև շքերթն անցնի,— անցողակի նայեց բոլորիս։— Եյն ժամանակ հնարավոր կլինի գնալ։— Նա շուռ եկավ, սիգարետը հանեց ականջի ետևից ու կպցրեց։

Ստեփն նստարանից տխուր հառաչանք լսվեց. հաբոի ընկերուհին էր այդ ձևով արաահայտում իր վրդովմունքն ու հիասթափությունը։ Խոր լռություն տիրեց։ Վերջին մի քանի բույներին ընթացքում առաջին անգամ նայեցի փոքրիկ ծերուկին, որ նստած էր չվառվող սիգարը ձեռքին։ Ուշացումը բոլորովին չէր վրդովում նրան։ Երևում է, նա իր համար վարվեցողություն հաստատուն կանոններ էր սահմանել մեքենայի ետևի նստարանին, միևնույն է, այն կանգնած է, շարժվում է, թե կամրջից գետն է նետվում։ Ամեն ինչ շատ

փից դուրս պարզ էր նրա համար: Հարկավոր է նստել ուղիղ,
պահպանելով ցիլինդրի և մեքենայի առաստաղի միջև շոթ-
սից-հինգ դյուլմ տարածություն և խստորեն առաջ նայել,
քամահար ապակուն: Ու եթե Մահը,— իսկ նա, ամենայն հա-
վանականությամբ, նստած է առջևում, կապոտի վրա,—
ուրեմն՝ եթե Մահը ինչ-որ հրաշքով ապակուց ներս թափան-
ցի և գա քո հետևից, ապա կելնես տեղիցդ և կհեռանաս նրան
խստորեն, բայց հանգիստ: Չէր բացառվում նաև, որ կարելի
կլինի վերցնել սիգարը, եթե այն հավանական է:

— Ի՞նչ ենք անելու: Պարզապես նստենք և սպասե՞նք
այստեղ,— հարցրեց հարսի ընկերուհին:— Ես մեռնում եմ
չոգից:

Միսիս Սիլսբերնն ու ես ժամանակին շուտ եկանք որսա-
լու համար նրա հայացքը, որ այդ ամբողջ ընթացքում առա-
ջին անգամ նա հետեց ամուսնու վրա:— Մի՞թե չես կարող
գոնե մի քիչ այն կողմ քաշվել: Ես ուղղակի խեղդվում եմ,
այնպես եք սեղմել ինձ:

Լիտենանտը ծիծաղեց և արտահայտիչ կերպով տար-
ժեց ձեռքերը:— Ես առանց այդ էլ գրեթե թևի վրա եմ նըս-
տած, նապաստակս,— ասաց նա:

Հարսի ընկերուհին տարակուսանքով ու հետաքրքրությամբ
էի հայացքն ուղղեց իր մյուս հարևանի վրա. սա, կարծե-
ցանկանալով: գոնե մի փոքր բարձրացնել իմ տրամադրու-
թյունը, շատ ավելի լայն տեղ էր զբաղեցրել, քան հարկա-
վոր էր իրեն: Նրա աջ կոնքի և արմնկակալի միջև երկու
դյուլմ տարածություն կար: Հարսի ընկերուհին, անշուշտ,
տեսել էր դա, բայց չնայած ձայնի ամբողջ սառնությամբ,
նա, այնուամենայնիվ, չէր կարողանում հանդիմանել այդ
փոքրիկ ծերունուն: Նա կրկին դարձավ ամուսնուն:— Դու
կարո՞ղ ես սիգարետ հանել,— հարցրեց գրգռված:— Այնքան
նեղ է տեղս, որ ես իմը չեմ կարող հանել:

«Նեղ է» ասելիս նա գլուխը շուտ տվեց և բավական թու-
ցիկ, բայց չափից դուրս պերճախոս մի հայացք գցեց հան-
ցագործության փոքրիկ մեղավորի վրա, որ նվաճել էր այն
տարածությունը, որն իրավամբ իրեն էր պատկանում: Բայց
ծերուկը մնաց միանգամայն անխոցելի: Հարսի ընկերուհին
նույնքան միսիս Սիլսբերնին և պերճախոս բարձրացրեց հոնքի-

բը: Միսիս Սիլսբերնն իր հերթին դրուժյունը լիովին ըմբռնելու և կարեկցանքի արտահայտություն տվեց դեմքին: Այդ ընթացքում լեյտենանտը իր ամբողջ ծանրությունը տեղափոխեց ձախ, պատուհանի ֆողմի նստատեղի վրա և տոնական համազգեստի տաքատի աջ գրպանից հանեց սիգարետի տուփն ու լուցկին: Կինը սիգարետ վերցրեց, իսկ ամուսինը անմիջապես կրակ մատուցեց նրան: Միսիս Սիլսբերնն ու ես նայում էինք, թե ինչպես է բոցավառվում լուցկին, ասես հմայված ինչ-որ արտասովոր երևույթով:

— Օ՛ ներեցեք,— ասաց լեյտենանտն ու տուփը մեկնեց միսիս Սիլսբերնին:

— Շատ շնորհակալ եմ, բայց ես չեմ ծխում,— շտապ-շտապ ասաց միսիս Սիլսբերնը կարծես ափսոսանքով:

— Իսկ դո՞ւք, զինվոր,— և լեյտենանտը հազիվ նկատելի տատանումից հետո տուփը մեկնեց նաև ինձ: Անկեղծ ասած, թեև ինձ դուր եկավ, թե նա ինչպես իրեն ստիպեց սիգարետ առաջարկել, և ինչպես նրա մեջ սովորական քաղաքավարությունը հաղթեց կաստայական նախապաշարումներին, այնուամենայնիվ, սիգարետ չվերցրի:

— Կարելի՞ է տեսնել ձեր լուցկին,— հարցրեց միսիս Սիլսբերնը՝ արտասովոր քնքուշ, գրեթե ջահել աղչնակի ձայնով:

— Սա՞,— ասաց լեյտենանտը: Նա լուցկիներով սովորաբղթի կտորը պատրաստակամորեն տվեց միսիս Սիլսբերնին:

Միսիս Սիլսբերնը սկսեց զննել լուցկին, ես էլ նայեցի՝ հետաքրքրություն արտահայտելով: Ետ ծալվող կափարիշին, կարմիր ֆոնի վրա, ոսկե տառերով տպագրված էր. «Այս լուցկիները գողացված են Բոբ և էդի Բերվիկների տնից»:

— Սքանչելի՞ է,— ծոր տվեց միսիս Սիլսբերնը՝ օրորելով գլուխը:— Չէ, իսկապես, սքանչելի է:

Ես աշխատեցի դեմքի արտահայտությամբ ցույց տալ, թե իբր չեմ կարողանում առանց ակնոցի կարգալ մակագրությունը և անվրդով կկոցեցի աչքերս: Միսիս Սիլսբերնը որոշակիորեն շէր ուզում տիրոջը վերադարձնել լուցկին: Երբ, այնուամենայնիվ, տվեց, և լեյտենանտը դրեց իր ծոցազրպանը, նա ասաց.— Իմ կարծիքով, ես նման բան չեմ տե-

սեւ:— Ու գրեթէ լրիվ շրջադարձ կատարելով իր ծալովի նըստարանին, քնքշորեն սկսեց նայել լեյտենանտի ծոցագրպանին:

— Անցյալ տարի պատվիրել էինք մի ամբողջ կույտ,— ասաց լեյտենանտը:— Չեք պատկերացնի, թե դա ինչպես է օգնում տնտեսելուն:

Բայց այդ ժամանակ կինը նայեց, ավելի ճիշտ հակվեց նրա վրա:— Մենք դրա համար չպատվիրեցինք,— ասաց նա և, մի հայացք գցելով միսիս Սիլսթերնի վրա, որ նշանակում էր «Մհ, այս տղամարդիկ», ավելացրեց:— Չգիտեմ, ինձ ուղղակի թվաց, թե դա հետաքրքիր է: Գոհհիկ է, բայց, այնուամենայնիվ, հետաքրքիր է: Ինքս էլ չգիտեմ...

— Չէ, սա սքանչելի է: Իմ կարծիքով, ես ոչ մի տեղ...

— Իրականում սա օրիգինալ էլ չէ: Հիմա բոլորն էլ այդպես են անում: Ի դեպ, այդ միտքն ինձ տվեցին Մյուրիելի ծնողները, նրա մայրիկն ու հայրիկը: Նրանց տանը միշտ այդպիսի լուցկիներ են լինում:— Նա խոր ներս քաշեց ծուխն ու, շարունակելով խոսել, սկսեց քիչ-քիչ արձակել ծխի միանման քուլաներ:— Լսեցեք, նրանք հիանալի մարդիկ են: Դրա համար էլ այս պատմությունը այսպես ազդում է վրաս: Ինչու՞ այդպիսի բաները տականքներին չեն պատահում, չէ՞, նրանց անպայման օրինակոր մարդիկ կհանդիպեն: Այ թե ինչն է ինձ համար անհասկանալի,— ու նայեց միսիս Սիլսթերնին՝ ասես սպասելով պարզաբանման:

Միսիս Սիլսթերնի ժպիտը խորհրդավոր էր, միաժամանակ նրբակիրթ և թախծոտ, որքան որ հիշում եմ դա Մալովի նըստարանին նստած ոմն Ջոկոնդայի ժպիտ էր:

— Այո, ես էլ եմ հաճախ մտածել...— կիսաձայն ասաց նա: Իսկ հետո բավական երկիմաստորեն ավելացրեց:— Չէ՞ որ Մյուրիելի մայրը հանգուցյալ ամուսնուս կրտսեր քույրն է:

— Ա՛,— հետաքրքրությամբ ասաց հարսի ընկերուհին:— Ուրեմն դուք ինքներդ էլ ամեն ինչ գիտեք:— Եվ անբնականորեն երկար ձեռքը մեկնելով ամուսնու վրայով, մոխիրը թափ տվեց դռնակին ամրացված մոխրամանի մեջ:— Ազնիվ խոսք, ամբողջ կյանքումս իսկապես այդպիսի հայակապ մարդիկ չեմ տեսել: Հասկանո՞ւմ եք, նա կարդացել է աշխարհիս բոլոր գրքերը: Աստված իմ, եթե ես կարողա-

նայի կարգալ թեկուզ մեկ տասներորդը այն ամենի, որ կարգացել ու մոռացել է նա, ինձ համար երջանկություն կլիներ: Հասկանո՞ւմ եք, նա և՛ դասավանդել է, և՛ թերթում է աշխատել, նա ինքն է իր համար զգեստներ կարում, ամբողջ տնտեսությունը, ինքն է վարում: Խոսում է ուղղակի ինչպես աստված: Չէ՞, անկեղծ ասած, ուղղակի հրաշք է, գրեզը տանի:

— Իսկ նա հավանություն տվե՞լ է այդ հարսանիքին, — ընդհատեց միսիս Սիլսբերնը: — Հասկանո՞ւմ եք, ես հարցնում եմ, միայն այն պատճառով, որ մի քանի ամիս Գեթթրոյթում եմ եղել: Տալս հանկարծակի մահացավ... ես էլ...

— Նա այնքան լավ է դաստիարակված, որ չի միջամբար,— բացատրեց հարսի ընկերուհին: — Հասկացե՞ք ինձ, նա չափից դուրս, դե ինչպես ասեմ, նրբանկատ է: — Նա մի փոքր լռեց: — Իրականում միայն այսօր առավոտյան առաջին անգամ լռեցի, թե նա ինչպես էր վրդովված այն կապակցությամբ: Դա էլ միայն այն պատճառով, որ շատ էր հուզվել խեղճ Մյուրիելի համար:

Նա նորից մեկնեց ձեռքը և թափ տվեց մոխիրը:

— Իսկ ի՞նչ ասաց այսօր առավոտյան, — ագահաբար հարցրեց միսիս Սիլսբերնը:

Հարսի ընկերուհին ասեա ինչ-որ բան հիշեց: — Ընդհանրապես մի առանձնահատուկ բան չասաց, ուզում եմ ասել՝ ոչ մի վատ, իսկապես վիրավորական, մի խոսքով, նման բան չասաց: Միայն ասաց, որ իմ կարծիքով, այդ Սիմորը պոտենցիալ հոմոսեքսուալիստ է և որ նա իրաւիանում վախենում է ամուսնանալուց: Հասկանո՞ւմ եք, նրա ասածի մեջ մի առանձին շարություն չկար կամ նման մի բան: Նա պարզապես շատ խելացի արտահայտվեց, հասկանո՞ւմ եք, նա ինքը հոգեվերլուծության կուրս է ընդունում արդեն երկա՛ր-երկա՛ր տարիներ շարունակ: — Հարսի ընկերուհին նայեց միսիս Սիլսբերնին: — Այստեղ որևէ գաղտնիք չկա: Ես գիտեմ, որ միսիս Ֆեդերը ինքը կպատմեր ձեզ, այնպես որ ես ոչ մեկի գաղտնիքը չեմ մատնել:

— Գիտեմ, գիտեմ, — փութով ասաց միսիս Սիլսբերնը: — Նա աշխարհում հանուն ոչ մի բանի...

— Հասկանո՞ւմ եք, — շարունակեց հարսի ընկերուհին, —

նա այն մարդը չէ, որ հենց այնպես, առանց մտածելու նման բաներ ասի, նա գիտի ինչ է ասում: Եվ երբեք, երբեք նման բան չէր ասի, եթե խեղճ Մյուրիկը այդ վիճակում չլիներ. ուղղակի ռնց որ սպանված լիներ, հասկանա՞ւմ եք,— նա տխուր թափ տվեց գլուխը:— Տեր աստված, դուք մի տեսնեի՞ք խեղճ աղջկան:

Այստեղ, անշուշտ, պետք է ընդհատեմ պատմվածքը և նկարագրեմ, թե ես ինչպես էի մտովի արձագանքում հարսի ընկերուհու հիմնական տեսակետներին: Բայց, թերևս, առայժմ այդ մասին լռեմ, և, հուսով եմ, ընթերցողն ինձնից չի նեղանա:

— Ը՞նչ ինչ էր ասում նա,— հարցրեց միսիս Սիլսբերնը:— Ի՞նչ էր ասում Ռեան: Նա էլի՞ բաներ էր ասել:— Ծն չէի նայում նրան, ես աչքս չէի կտրում հարսի ընկերուհուց, բայց մի պահ ինձ թվաց, թե միսիս Սիլսբերնը պատրաստ էր ամբողջ ծանրությամբ նրա վրա ընկնելու:

— Ոչ, թերևս ոչ: Գրեթե ոչինչ,— հարսի ընկերուհին մտահոգ տարուբերեց գլուխը:— Հասկանա՞ւմ եք, ինչպես արդեն ասացի, նա ընդհանրապես ոչինչ չէր ասի, մանավանդ այդքան մարդկանց ներկայությամբ, եթե խեղճ Մյուրիկը այդպես խելահեղորեն հուզված չլիներ...— Նորից թափ տվեց սիգարետի մոխիրը:— Նա ավելացրեց միայն, որ այդ Միմորը, անկասկած, մտազարի մեկն է, և եթե ճիշտ ընկալենք իրադրությունը, ապա Մյուրիկի համար նույնիսկ լավ է, որ ամեն ինչ այսպես վերջացավ: Իհարկե, ինձ համար դա լիովին հասկանալի է, բայց համոզված չեմ, որ Մյուրիկն էլ է այդպես հասկանում: Միմորն այնպես է պատեցրել նրա գլուխը, որ աղջիկը չգիտի ինքը որտեղ է գտնվում: Ահա թե ինչու է դա ինձ այդպես...

Բայց այստեղ նրան ընդհատեցին: Ընդհատեցի հս: Որքան հիշում եմ, ձայնս դողում էր. ինձ հետ այդպես պատահում է, երբ լրջորեն զայրացած եմ լինում:

— Միսիս Ֆեդերն ինչի՞ց է ենթադրում, որ Միմորը պտենցիալ հոմոսեքսուալիստ է և մտազար:

Բոլոր հայացքները, ոչ, բոլոր լուսարձակները՝ հարսի ընկերուհու հայացքը, միսիս Սիլսբերնի հայացքը, նույնիսկ

լեյտենանտի հայացքը անմիջապես խաչաձևվեցին ինձ վրա.— Ի՛նչ,— հարցրեց հարսի ընկերուհին շոր, թերևս նույնիսկ թշնամաբար: Եվ կրկին իմ մեջ մի անորոշ, աղոտ զգացում ծնվեց. նա գիտի, որ ես Սիմոնի եղբայրն եմ:

— Միսիս Ֆեդերը ինչո՞ւ է կարծում, որ Սիմոնը պոտենցիալ հոմոսեքսուալիստ է և մտազար:

Հարսի ընկերուհին սևեռուն նայեց ինձ, հետո փնջացրեց: Նա շրջվեց և ընդգծված ծաղրով դիմեց միսիս Սիլվերներին.— Ձեր կարծիքով, նորմալ մարդը ինչպե՞ս կարող էր այսօրվա նման բան թույլ տալ:— Նա բարձրացրեց հոնքերն ու ապասեց պատասխանի.— Ի՛նչ եք կարծում,— հարցրեց նա խիստ կամացուկ.— Միայն ազնվորեն: Ես ձեզ եմ հարցնում: Թող այս ջենտլմենը լսի:

Միսիս Սիլվերների պատասխանը տեղով նրբամտութուն էր, ազնվութուն:

— Իմ կարծիքով, ոչ, իհարկե,— ասաց նա:

Ինձ հանկարծ համակեց մի անզուսպ ցանկութուն՝ մեքենայից դուրս թռչել ու վազել, ինչքան ուժ ունեմ, փախչել, աստված գիտի, թե ուր: Բայց որքան որ հիշում եմ, դեռ չէի շարժվում տեղիցս, երբ հարսի ընկերուհին կրկին դիմեց ինձ.

— Հսեցեք,— ասաց նա այնպիսի շինծու համբերատար տոնով, ինչպես ուսուցիչը կիսոսի ոչ միայն մտավորապես տհաս, այլև միշտ նվնվան երեխայի հետ:— Չգիտեմ, թե դուք ինչպես եք ճանաչում մարդկանց: Բայց խելքը գլխին այդպիսի մարդը իր ամուսնության նախօրյակին ամբողջ դիշեր հանգիստ չի տալիս հարսնացուին և անվերջ ինչ-որ դատարկ բաներ է դուրս տալիս, որ իբր ինքը շատ երջանիկ է, դրա համար էլ պսակադրվել չի կարող, և որ աղջիկը հարկադրված կլինի հետաձգել հարսանիքը, մինչև որ նա մի քիչ խաղաղվի, թե չէ այդպես ոչ մի կերպ չի կարող ներկայանալ: Իսկ երբ հարսնացուն նրան բացատրում է, ինչպես երեխային, որ ամեն ինչ արդեն պայմանավորված է ու կարգադրված վաղուց ի վեր, որ իր հայրը աներևակայելի ծախսեր է արել, հոգացել, որ ընդունելութունը և ամեն ինչ արվի, ինչպես հարկն է, որ երկրի բոլոր ծայրերից գալու են իր հարազատներն ու բարեկամ-

ները, փեսացուն այդ բացատրութիւններէց հետո հայտարարում է, որ շատ է ցավում, բայց առայժմ այնպես խելահեղորեն է երջանիկ զգում իրեն, որ հարսանիքը տեղի ունենալ չի կարող, իրեն անհրաժեշտ է խաղաղվել, մի խոսքով, ինչ-որ ապուշութիւն։ Ինքներդ մտածեցեք, եթե, իհարկե, ձեր գլուխն աշխատում է։ Դա նման է նորմալ մարդու։ Նման է դա խելքը գլխին մարդու,— նրա ձայնի մեջ արդեն աղեկտուր նոտաներ էին հնչում։— Թե՛ այդպես վարվում է նա, ում հարկավոր է նստեցնել վանդակաճաղերի ետեւը։— Նա խստութեամբ սեւեռվեց ինձ վրա, երբ ես լուռ մնացի՝ ո՛չ պաշտպանվեցի, ո՛չ անձնատուր եղա, ծանրորեն հենվեց նստարանի թիկնակին և ամուսնուն ասաց։— Մի սիգարետ էլ տուր, խնդրեմ։ Թե չէ՝ ձեռքս կայրեմ հիմա։— Նա մոխրացած քնթուկը տվեց ամուսնուն, և հանգրեց։ Հետո հանեց տուփը։

— Զէ, դու կպցրու, — ասաց կինը։— Սա ուժ չունեմ։

Միսիս Սիլսբերնը հազաց։— Իմ կարծիքով, ուղղակի անսպասելի երջանկութիւն է, որ ամեն ինչ այդպես է ստացվել...

— Զէ, ես ձեզ եմ հարցնում, — նոր ուժով նրան դիմեց հարսի ընկերուհին՝ ամուսնու ձեռքից վերցնելով վառած սիգարետը։— Մի՞թե, ձեր կարծիքով, այդպես է վարվում նորմալ մարդը, նորմալ տղամարդը։ Թե՛ դա դեռևս չհասունացած մարդու արարք է, կամ գուցե և կատաղի խելացնորի՞, իսկական հոգեկան հիվանդի՞։

— Տեր աստված, ես նույնիսկ չգիտեմ, թե ինչ ասեմ։ Իմ կարծիքով, նրա բախտը ուղղակի բերել է, որ այդպես ստացվեց...

Հանկարծ հարսի ընկերուհին միանգամից ուղղվեց և ծուխ արձակեց քթանցքներից։— Դե լավ, բանն այդ չէ, սուս արեք գոնե մի րոպե, իմ հոգսը դա չէ, — ասաց նա։ Դիմում էր միսիս Սիլսբերնին, բայց իրականում նրա խոսքերը վերաբերում էին ինձ, միջնորդի միջոցով։— Դուք երբեք տեսե՞լ եք... Կինդում, — հարցրեց նա։

Ու տվեց այն ժամանակ արդեն հայտնի, իսկ 1955 թվականին խիստ հանրահայտ կինոդերասանուհու թատերական ծածկանունը։

— Այո,— արագ ու աշխույժ ասաց միսիս Սիլսբերնը և սպասողաբար լռեց։

Հարսի ընկերուհին գլխով արեց.— Հա՛վ,— ասաց նա,— իսկ դուք երբեք պատահմամբ չե՞ք նկատել ինչպես է նա ժպտում, թեթևակի ծուռ։ Կարծես բերանի մի անկյունով։ Դա շատ նկատելի է, եթե ուշադիր...

— Այո՛, այո՛, նկատել եմ,— ասաց միսիս Սիլսբերնը։

Հարսի ընկերուհին ներս քաշեց ծուխը և անցողակի նայեց իմ կողմը.— Դե լսեք ուրեմն, պարզվում է, դա մասնակի կաթված է,— ասաց նա ամեն բառի հետ ծիծի քուլաներ արձակելով.— Իսկ գիտե՞ք ինչից է։ Դա, ասում են, ձեր նորմալ Աբմորն է խփել, և ինը կար են դրել նրա դեմքին։

Նա նորից մեկնեց ձեռքը (հավանաբար, առավել հաջող ռեժիսորական ցուցումների բացակայության հետևանքով) և մոխիրը թափ տվեց։

— Թույլ տվեք հարցնել, թե որտեղի՞ց եք իմացել,— ասացի ես։ Շրթունքներս դողում էին։

— Թույլ եմ տալիս,— ասաց նա, նայելով ոչ թե ինձ, այլ միսիս Սիլսբերնին։— Մյուրիելի մայրը պատահմամբ հիշատակեց դա երկու ժամ առաջ, երբ Մյուրիելը աղի արցունք էր թափում։— Նա նայեց իմ կողմը։— Դա ձեզ բավարարո՞ւմ է։— Եվ հանկարծ ծաղկեփունջը աչք ձեռքից տեղափոխեց ձախը։ Դա նյարդային վիճակն արտահայտող միակ նշանն էր, որ նկատել էի նրա մոտ։

— Ի դեպ,— ասաց նա՝ նայելով ինձ,— գիտե՞ք, իմ կարծիքով, դուք ով եք։ Իմ կարծիքով, դուք այդ Սիմորի եղբայրն եք։— Նա կարճ դադար տվեց, իսկ երբ ես լուռ մնացի, ավելացրեց.— դուք նույնիսկ նմա՛ն եք նրան, եթե դատելու լինենք նրա հիմար լուսանկարով, և ես գիտեմ, որ նրա եղբայրը պետք է գար հարսանիքին։ Ինչ-որ մեկը, կարծեմ, նրա քույրը այդ մասին ասել էր Մյուրիելին։— Նա աչքն ինձնից շէր կտրում։— Եղբա՞յրն եք,— կտրուկ հարցրեց նա։

Ձայնս երևի խզվեց, երբ պատասխանում էի։

— Այո,— ասացի ես։ Դեմքս այրվում էր։ Բայց հիմա

շատ ավելի, քան ցերեկը, ինքս ինձ զգում էի այն շշմած վիճակում, երբ իշա գնացքից:

— Այդպես էլ գիտեի, — ասաց հարսի ընկերուհին, — Այնքան էլ հիմար չեմ, հավատացնում եմ ձեզ: Հենց որ մեքենա նստեցիք, անմիջապես հասկացա ով եք: — Նա դարձավ ամուսնուն: — Չասացի՞, որ նրա եղբայրն է, հենց որ մեքենա մտավ: Չասացի՞:

Ճեյտենանտը ավելի հարմար տեղավորվեց. — Այո, ասացիր, որ նա պետք է որ... այո, այո, ասացիր, — ավելացրեց նա: — Այո, դու ասացիր:

Նույնիսկ առանց նայելու միսիս Սիլսբերնին, կարելի էր հասկանալ, թե որքան ուշադիր է հետևում նա դեպքերի ընթացքին: Ես նրա կողքով անցողակի ետ նայեցի հինգերորդ ուղևորին՝ փոքրիկ ծերուկին, տեսնեմ արգյո՞ք դեռևս անմասնակից է մնում: Այո, ոչինչ չէր փոխվել: Հազվագեպ է պատահում, որ մարդու անտաքերությունն ինձ այդպիսի հաճույք պատճառի:

Բայց այստեղ հարսի ընկերուհին նորից բռնեց ինձ. — Ի գեպ, թող ձեզ հայտնի լինի, ես գիտեմ, որ ձեր եղբայրը բոլորովին էլ կոշտուկներ վիրահատող չէ: Եվ հարկ չկա սրամրտելու: Ես հրաշալի գիտեմ, որ նա հարյուր տարի շարունակ Բիլլի Բլեքի դերն է կատարել «Ենկալի երեխաներ» առդիտ-ծրագրում:

Այստեղ միսիս Սիլսբերնը անսպասելիորեն խառնվեց մեր խոսակցությանը. — Ռադիոյով, չէ՞, — հարցրեց նա, ու զգացի, որ հիմա նոր, ավելի մեծ հետաքրքրություն՝ է նայում ինձ:

Հարսի ընկերուհին նրան չպատասխանեց: — Իսկ դու՞ք ամ դերն էիք կատարում, — հարցրեց նա ինձ. — Գուք էլ երևի Զորչի Բլեքն էիք, այո՞: — Հետաքրքրասիրության և հրապիտ շիտակության խառնուրդը նրա ձայնի մեջ ինձ ոչ միայն զվարճալի թվաց, այլև միանգամայն զինաթափ արեց:

— Ո՛չ, Զորչի Բլեքն իմ եղբայր. Ուոլթն էր, — ասացի ես՝ պատասխանելով միայն երկրորդ հարցին:

Նա դիմեց միսիս Սիլսբերնին. — Կարծեմ, դա գաղտնիք է, թե ինչ, բայց այս մարդն ու նրա եղբայր Սիմոնը

հորինովի անուններով էին ելույթ ունենում: Բլեթ ընտանիքը:

— Հանգստացիր, փոքրիկս, հանգստացիր, — ասաց լեյտենանտը որոշ տագնապով:

Հարսի ընկերուհին դարձավ ամուսնուն.— Չէ, չեմ կարող հանգստանալ, — ասաց նա, և նորից, հակառակ տրամաբանության, ներսս ինչ-որ ոգևորության նման մի բան շարժվեց. այնպիսի մետաղային սառնություն կար նրա ձայնի մեջ:— Դրա եղբայրն, ասում են, խելոք է ինչպես սատանան, — ասաց նա:— Համալսարան է ընդունվել գրեթե տասնընորս տարեկանում: Բայց եթե խելացի պետք է համարել այն, ինչ որ նա դրեց այսօր այդ աղջկա գլխին, ուրեմն ես Մահաթմա Գանդին եմ: Այստեղ ինձ արդեն չեք համոզի: Սա վրդովեցուցիչ է, և վե՛րջ:

Ես ավելի շատ կորցրի ինձ: Ինչ-սր մեկը սկսեոված ուսումնասիրում էր իմ ձախ, պակաս պաշտպանված կողմը: Դա միսիս Սիլսբերնն էր: Նա ետ ընկրկեց, երբ ես զայրույթով նայեցի նրա կողմը:

— Ասացեք խնդրեմ, դո՛ւք եք եղել Բադի Բլեթը, — հարցրեց նա, ու նրա ձայնի հարգալիր տոնից ինձ թվաց, թե հիմա ինքնահոսն ու սեկակազմ ինքնագրերի փոքրիկ բլոկնուտը մեկնելու է ինձ: Այդ մտքից ես անհարմար զգացի, հատկապես այն պատճառով, որ քառասուներկու թվականն էր և ամբողջ տասը տարի էր անցել իմ խիստ շահավետ կարիերայի ծաղկումից հետո:

— Հարցնում եմ, որովհետև ամուսինս ոչ մի անգամ թաց չէր թողնում ձեր հաղորդ...

— Իսկ եթե ուզում եք իմանալ, — ընդհատեց նրան հարսի ընկերուհին, — ինձ համար դա ամենաատելի հաղորդումն էր: Ես ուղղակի ասում եմ նման վունդերկինդներին: Եթե իմ երեխան չեթ մեկ անգամ...

Սակայն այդ արտահայտության վերջը մենք այդպես էլ չլսեցինք: Հանկարծակի ու վճռականորեն ընդհատեց այն մի խիստ աղեկտուր, խիստ խլացուցիչ և խիստ կեղծ փողային ոռնոց՝ դո մաժորով, ինչպիսին կարելի է միայն պատկերացնել: Հավատացնում եմ, որ մենք բոլորս միանգամից տառացիորեն վեր թռանք նստած տեղներիցս: Ու այդ ժամանակ

հայտնվեց փողային նվագախումբը իր թմբուկներով հանդերձ՝ կազմված լսողությունից իսպառ զուրկ հարյուր, գուցեև ավելի, ծովային հետախույզներից։ Ու գրեթե հանցավոր անպարկեշտությամբ նրանք ծվատում էին «Աստղային դրոշ» ազգային հիմներ։ Միսիս Սիլսբերնը անմիջապես կողմնորոշվեց՝ խցանեց ականջները։

Թվում էր, թե արդեն մի ամբողջ հավիտենականություն է, լավում է այդ թնդյունը։ Միայն հարսի ընկերուհու ձայնը կարող էր խլացնել այն, ուրիշ ոչ ոք, թերևս, չհամարձակվեր։ Իսկ նա համարձակվեց և, թվում էր, ինչ-որ բան է ստում մեզ բոլորիս, գոռալով՝ աստված գիտի թե որտեղից, ասես «Յանկի» ստադիոնի տրիբունաների տակից։

— Ես էլ չեմ կարող դիմանալ, — գոռաց նա։ — Գնանք այստեղից, մի հեռախոս գտնենք։ Ես պետք է զանգահարեմ Մյուրիելին, ասեմ, որ ուշանում ենք, թե չէ նա կգժվի։

Միսիս Սիլսբերնն ու ես նայում էինք, թե ինչպես է անցնում տեղական Արմազեդդոներ, բայց այդ ժամանակ նորից ետ շրջվեցինք մեր ծալովի նստարանների վրա, գեմքով գեպի մեր առաջնորդը, իսկ գուցեև՝ փրկարարը։

— Յոթանասունիններորդի վրա է գտնվում Շրաֆտա սըր-ճարանը, — գռչեց նա միսիս Սիլսբերնի երեսին։ — Գնանք սողայաջուր խմենք, և այնտեղից կզանգահարեմ, այնտեղ գտնե օդափոխություն է կատարվում։

Միսիս Սիլսբերնը ոգևորված գլխով արեց և շրթունքներով արտահայտեց «այո» բառը։

— Դո՛ւք էլ, — ձայն տվեց ինձ հարսի ընկերուհին։

Հիշում եմ, ես մի անբացատրելի, ինձ համար անսպասելի պատրաստակամություն մի պատասխան ասացի նրան ինձ համար անսովոր մի բառ։ — Հրաշալի է։

(Մինչև հիմա էլ չգիտեմ, թե ինչու՞ նա ինձ մտքից նավը լքողների ցուցակի մեջ։ Գուցե առաջնորդվեց բնածին առաջնորդի՝ կարգուկանոնի հանդեպ ունեցած բնական սիրով։ Գուցե նա առանց բացառության բոլորին ափ իջեցնելու աղոտ, բայց սպառնալից պահանջ էր զգում։ Իմ անհավանալի շտապ համաձայնությունը այդ հրավերին շատ ավելի հեշտ է բացատրել։ Ուզում եմ մտածել, որ դա սովորական կրոնական պոռթկում էր։ Բուդդայական որոշ մենաստաններում,

Ձեռն ազանդում վարքի անխախտ ու թերևս եղական մի ան-
վթճելի կանոն կա. եթե վանականներից մեկը ձայն է տա-
լիս մյուսին՝ ասելով «է՛յ», սա պետք է առանց մտածելու
պատասխանի՝ «է՛յ»):

Այստեղ հարսի ընկերուհին շուռ եկավ ու այդ ամբողջ
ընթացքում առաջին անգամ խոսեց փոքրիկ ծերուկի հետ:
Եւ մինչև կյանքիս վերջը երախտապարտ եմ այդ ծերուկին,
որ առաջվա պես դեռ լուռ նայում էր ուղիղ իր դիմաց, նրա
համար ասես ոչինչ մազաչափ անգամ չէր փոխվել: Առաջվա
պես երկու մատով բռնել էր չվառած հավանական սիգարը:
Այն պատճառով, որ նա սրոշակիորեն չէր նկատում, թե
ինչպիսի ահեղացունք թնդյուն էր հանում անցնող նվազա-
խումբը, թե՞ այն պատճառով, որ մեզ ականերաբար հայտնի
էր անխախտ ճշմարտությունը. ութսունից հետո բոլոր ծե-
րուկներն էլ կամ խուլ են կոճղի պես, կամ շատ վատ են
լսում, մի խոսքով՝ հարսի ընկերուհին, շրթունքները գրեթե
նրա տկանքին հպելով, գոռաց.

— Ծենք հիմա դուրս ենք գալիս մեքենայից: Հեռախոս
փնտրենք, գուցեև մի բան խմենք: Ուզո՞ւմ եք գալ մեզ հետ:

Ծերուկը արձագանքեց ականթարթորեն և ուղղակի արնը-
մունք ձևով. նա նայեց հարսի ընկերուհուն, հետո՝ մեզ բոլո-
րիս, ու հավելեց ժպիտից: Ժպիտը ամենեին նվազ շլացուցիչ
չդարձավ այն բանից, որ, չնչին իմաստ անգամ չունեի իր
մեջ, կամ այն բանից, որ ծերուկի ատամները պարզ ու որո-
շակիորեն դնովի էին: Նա նորից հարցականորեն նայեց հար-
սի ընկերուհուն, հրաշքով պահպանելով դեռևս նույն ան-
ժար ժպիտը: Ավելի ճիշտ, նայեց նրան այնպիսի, ինձ թվաց,
հույսով, ասես սպասում էր, որ նա կամ մեզնից որևէ մեկը
անմիջապես ամեն տիպի ուսեստեներով լի կողով էր մա-
տուցելու նրան:

— Կարծում եմ, հոգյակս, որ նա քեզ չի լսում, — գոչեց
ընտանանաւը:

Նրա կինը գլխով արեց և կրկին շուրթերը մեղաֆոնի պես
մոտեցրեց ուղիղ ծերուկի ականքին: Ամեն տիպի գովեստ-
ների արժանի որոտագին ձայնով նա կրկնեց. հրավերը՝ մե-
քենայից դուրս գալ մեզ հետ միասին: Եվ կրկին այնպիսի
ռպավորություն ասեղծվեց, որ ծերուկը լիովին պատրաստ

է ամեն ինչի, թեկուզ վազել գետակն ու մի քիչ լող տալը։ Այնուամենայնիվ, երևում է, նա ոչ մի բառ չէր լսել։ Եվ հանկարծ հաստատեց այդ բանը. բոլորիս լուսավորելով լայն ժպիտով՝ նա սիգար բռնած ձեռքը բարձրացրեց և մատով բազմանշանակ կտկտացրեց նախ՝ շրթունքներին, ապա՝ ականջին։ Ժեստը այնպիսին էր, ասես խոսքը վերաբերում էր առաջնակարգ մի կառավարի, որը նա օրոշել է բաժանել մեզ հետ։

Այդ պահին միսիս Միլսերները օւղղակի վեր թռավ կողքիս, ցույց տալով, որ ամեն ինչ հասկացել է։ Նա քաջաց հարսի ընկերուհու վարդագույն մետաքսե թևքից ու գոշեց.

— Ես գիտեմ, թե նա ով է։ Խուլուհամար է։ Դա Մյուրիե-վի հոր խուլուհամար հորեղբայրն է։

Հարսի ընկերուհու շրթունքները «Օ»-ի ձև ստացան։ Նա կտրուկ դարձավ ամուսնուն ու գոռաց.

— Թուղթ ու մատիտ ունե՞ս։

Ես ձեռք տվի նրա թևքին ու գոշեցի, որ ինձ մօտ կա. Ետապելով ասես անհայտ մի պատճառով, — մեզ համար թանկ էր ամեն մի վայրկյանը, — ես բաճկոնիս ծոցագրպանից հանեցի փոքրիկ բլոկնոտք և Բենինգ ամրացի վաշտի գրասենյակի դարակից վերջերս բռնագրաված քիմիական մատիտի մի կրծուկ։

Ընդգծված պարզ ձեռագրով ես թղթի վրա գրեցի. «Եքեթթը մեզ ուշացնում է անորոշ ժամանակով։ Ուզո՞ւմ ե՞ք հեռախոս գտնել ու մի որևէ սառը բան խմել։ Չէի՞ք կամենա մեզ հետ գալ»։ Եվ ծալելով տվի հարսի ընկերուհուն։ Նա բացեց այն, կարդաց և տվեց փոքրիկ ձեռուկին։ Սա էլ կտրուկաց, ժպտաց, նայեց ինձ և ուժգին գլխով արեց։ Ակնթարթորեն որոշեցի, որ դա միանգամայն պերճախոս ու սպառիչ պատասխան է, բայց նա հանկարծ ձեռքը թափահարեց իմ կողմը, ու ես հասկացա, որ խնդրում է բլոկնոտն ու մատիտը իրեն տալ։ Տվեցի բլոկնոտը, չնայելով հարսի ընկերուհուն, որից անհամբերությամբ տարածվում էր ալիքներով։ Մերուկը բլոկնոտն ու մատիտը շատ խնամքով տեղավորեց ձեռններին, մի պահ սառեց դեռևս նույն շթուլացող ժպիտը դեմքին. մատիտը վեր բռնած և որոշակիորեն մտքերն ի մի քերելով։ Մատիտն սկսեց շարժվել խիստ անվստահորեն։

Վերջապես երևաց խնամքով դրված վերջակետը: Այնուհետև բլոկնոտն ու մատիտը վերադարձվեցին անձամբ ինձ, սեփական ձեռքս, և ուղեկցվեցին մի բացառիկ ջերմ ու սրտագին գլխի շարժումով: Դեռևս շնորհացած տառերը երկու բառ էին արտահայտում՝ «Երջանիկ կլինեմ»: Հարսի ընկերուհին կարդալով դա իմ ուսի վրայով՝ փնչոցի նման մի ձայն արձակեց, բայց ես անմիջապես նայեցի մեծ գրողի աչքերի մեջ, ջանալով դեմքիս վրա արտահայտել, թե մենք՝ նրա ուղեկիցներս, որքանով ենք հասկանում ինչ բան է իսկական պոեմը և ինչպես անսահմանորեն երախտապարտ ենք նրան:

Մեկ-մեկ, իրար ետևից, մենք դուրս եկանք մեքենայից՝ լքված նավից, Մեդիսոն-ավենյուի կենտրոնում, շիկացած ծովում, փափկած ասֆալտի վրա: Լեյտենանտը մի պահ կանգ առավ, որպեսզի վարորդին բացատրի անձնակազմի խռովության մասին: Հրաշալի հիշում եմ, որ նվագախումբը դեռևս քայլում էր, և դղրդունը ոչ մի յոպե չէր դադարում:

Հարսի ընկերուհին ու միսիս Սիլսբերնը գլխավորում էին մեր երթը դեպի Շրաֆտա սրճարանը: Նրանք գնում էին առջևից, ինչպես առաջավոր հետախույզներ, Մեդիսոն-ավենյուի արևելյան կողմով, հարավային ուղղությամբ: Ավարտելով իր զեկույցը վարորդին՝ լեյտենանտը հասավ նրանց ետևից: Ավելի ճիշտ գրեթե հասավ: Նա մի քիչ ետ մնաց, որպեսզի աննկատելիորեն հանի դրամապանակն ու ստուգի, թե որքան փող ունի ձեռքին:

Ես ու Մյուրիելի հոր հորեղբայրը եզրափակում էինք երթը: Զգիտեմ բնազդով զգում էր, որ ես բարեկամ եմ, թե՞ պարզապես այն պատճառով, որ բլոկնոտի ու մատիտի տերն էի, այնուամենայնիվ, նա ոչ թե մոտեցավ, այլ մի տեսակ ձգտում էր դեպի ինձ, ու մենք միասին քայլեցինք: Նրա մետաքսե հիանալի ցիլինդրը հազիվ էր հասնում ուսիս: Ես համեմատաբար դանդաղ էի քայլում, հարմարվելով նրա կարճ-կարճ քայլերին: Մի թաղամաս անցնելուց հետո մենք զգալիորեն ետ մնացինք մյուսներից: Բայց, կարծեմ, դա մեզ առանձնապես չէր հուզում: Հիշում եմ, որ երբեմն մենք նացում էինք մեկմեկու՝ ընկերակցության համար հրճվանքի ու

երախտագիտութեան ապուշային արտահայտութիւնը դեմք-
ներս:

Երբ ուղեկցիս հետ վերջապես հասա Շրաֆտա սրճարանի
պտտովող դռանը, Յոթանասուներորդ փողոցի վրա լեյտե-
նանտը, նրա կիներ և միսիս Սիլսբերնը արդեն կանգնած էին
այնտեղ: Նրանք սպասում էին մեզ, ինչպես ինձ թվաց, խիտ
կանգնած և բավական մարտականորեն տրամադրված ջոկա-
տի նման: Երբ մեր արտաքուստ անհամաչափ ընտրված
զույգը մոտեցավ, նրանք ընդհատեցին զրույցը: Շատ չէր
անցել այն ժամանակվանից, երբ մեքենայում նվագախմբի
դրդողի տակ մի տեսակ ընդհանուր անհարմարավետութեան,
ես կասեի, ընդհանուր դժբախտութեան, պայմաններում, մեր
փոքրիկ խմբի մեջ բարեկամական թվացող կապ էր ստեղծ-
վել, ինչպես Կուկի տուրիստական խմբում, որ սոսկալի տե-
ղատարափի տակ ընկավ Պոմպեյի ավերակներում: Բայց երբ
ես ու փոքրիկ ծերուկը մոտեցանք սրճարանի դռանը, անո-
ղոր պարզութեամբ հասկացանք, որ տեղատարափն ավարտ-
վել է:

Մենք հայացքներ փոխանակեցինք, ասես ճանաչելով
մեկս մյուսին, բայց բոլորովին չուրախացանք:

— Վերանորոգման պատճառով փակ է,— լոր հայտա-
րարեց հարսի ընկերուհին՝ նայելով ինձ: Ոչ պաշտոնապես,
բայց բավական որոշակիորեն նա հասկացրեց ինձ, որ ես
այստեղ օտար եմ, ավելորդ, ու այդ պահին առանց մի լուրջ
պատճառի ես այնպիսի մենակութիւն զգացի, այնպիսի
մեկուսացածութիւն բոլորից, որ դեռ չէի զգացել ամբողջ
օրվա ընթացքում: Եվ հենց այդտեղ էլ,— սա արժե նշել,—
նոր ուժով բռնեց իմ հագը: Ես գրպանիցս հանեցի թաշկի-
նակս: Հարսի ընկերուհին դարձավ ամուսնու և միսիս Սիլս-
բերնի կողմը:

— Ինչ-որ այս կողմերում պետք է լինի «լոնգշտան» սր-
ճարանը,— ասաց նա,— բայց թե կոնկրետ որտեղ՝ չգիտեմ:

— Ես էլ չգիտեմ,— ասաց միսիս Սիլսբերնը: Թվում էր,
թե նա հիմա լաց կլինի: Քրտինքը ծորում էր ճակատից ու
վերին շրթունքից. նույնիսկ գրիմի հաստ շերտի տակից: Չախ
ձեռքով նա սեղմել էր իր լաքե սև պայուսակը: Բռնել էր,
ինչպես սիրած տիկնիկը, ու ինքն էլ նման էր տնից փախած

շատ դժբախտ, անշնորհք ներկված ու պուրբայված աղջ-
նակի։

— Հիմա ոչ մի գնով տաքսի չես կարող ճարել, — մռայլ
ասաց լեյտենանտը։ Նա էլ էր բավականին հալից ընկել։ Լե-
յտենանտի դրած հերոս-օդաչուի նրա գլխարկը կծու ծաղր
էր թվում գունատ, քրտնած և բուրբուկոտ ոչ խիզախ կերպա-
բանքի վրա, ու հիշում եմ, որ իմ մեջ ցանկություն առաջա-
ցավ գլխարկը նրա գլխից պոկելու կամ գոնե ուղղելու, պա-
կասեցնելու հանդուգն տեսքը։ դա նման էր այն մղումին, որ
զգում ես մանկական տոնահանդեսների ժամանակ, երբ ան-
պայման մի որեւէ սոսկալի տգեղ փոքրիկ ես տեսնում թղթի
թասակով, որի տակից ցցված է լինում մեկ կամ հենց երկու
տեղանքն էլ։

— Օ՛, տե՛ր աստված, այս ինչ օր է, — ի լուր ամենքի
հայտարարեց հարսի ընկերուհին։ Արհեստական անմոռուկ-
ների պսակը արդեն կախվել էր մի կողմի վրա, և նա ամ-
բողջապես ջուր էր դարձել, բայց ինձ թվաց, որ խկապես
սուռնել է նրա անձի միայն մի շնչին մասը՝ ծաղկեփունջը,
որ նա դեռևս բռնել էր ձեռքին։ Ծաղկեփունջը որոշակիորեն
չէր դիմացել փղրձությանը։

— Ի՞նչ անենք հիմա, — հարցրեց նա իրեն ոչ յուրահա-
տուկ հուսահատությամբ։ — Հո ոտքով չենք գնա։ Նրանք
գրեթե Ռիվերդեյլի մոտակայքում են ապրում։ Գուցե որեւէ
մեկը մի խորհուրդ կտա։

Նա նայեց սկզբում միսիս Սիլսբերնին, հետո՝ ամուս-
նուն, և, վերջապես, ինչպես երևում է, հուսահատությունից՝
ինձ։

— Այստեղ ոչ հեռու խա բնակարան ունեմ, — ասացի
հանկարծ խիստ հուզվելով։ — Ընդամենը մեկ թաղամաս՝ այն
կողմ, ոչ ավելի։

Հիշում եմ, որ ես այդ տեղեկությունը հայտնեցի չափից
գուրա բարձր ձայնով։ Գուցեև գոռում էի, ով գիտի։

— Իմ և հղբորս բնակարանն է։ Քանի դեռ բանակում
էինք, այնտեղ քույրս էր ապրում, բայց հիմա նա տանը չէ։
Ծառայում է կանանց ծովային ջոկատում և ինչ-որ տեղ է
մեկնել։ — Ես նայեցի հարսի ընկերուհուն, ավելի ճիշտ նրա
կողմը։ — Կարող եք այնտեղից զանգահարել, եթե ուզում
— 258 —

եք,— ասացի ես,— Եվ օղափոխության լավ սխտեմ է աշխատում այնտեղ: Կարելի է հովանալ, հանգստանալ:

Ցնցումից մի քիչ սթափվելով, երեքով՝ լեյտենանտը, նրա կինը և միսիս Սիլսբերնը, բանակցության նման մի բան վարեցին, ճիշտ է միմիայն հայացքներով, բայց տեսանելի որևէ արդյունք չհետևեց:

Առաջինը որոշեց գործել հարսի ընկերուհին: Իզուր էր նա փորձում աչքերին նայելով՝ որոշել մյուսների կարծիքը: Հարկ եղավ դիմել ուղիղ ինձ.— Դուք ասացիք այնտեղ հեռախոս կա.— հարցրեց նա:

— Այո, եթե քույրս պատվիրած չլինի անջատել, բայց հազիվ թե այդպիսի բան արած լինի:

— Իսկ Երտէղի՞ց իմանանք, որ ձեր եղբայրն այնտեղ չէ,— ասաց հարսի ընկերուհին:

Իմ բորբոքված ուղեղում այդպիսի միտք չէր էլ կարող ծագել:

— Ձէ, չեմ կարծում,— ասացի ես,— Իհարկե, ամեն բան էլ կարող է պատահել, չէ որ բնակարանը նաև նրանն է. միայն թե չեմ կարծում, որ նա այնտեղ չլինի, չի կարող պատահել:

Հարսի ընկերուհին հայացքը հառեց ինձ. նա խիստ սեռոուն էր նայում, բայց, որքան էլ տարօրինակ լինի, բավական քաղաքավարությամբ. եթե երեխան հայացքը չի կըտրում քեզնից, դա չի կարելի անքաղաքավարություն համարել: Ապա, գառնալով ամուսնուն և միսիս Սիլսբերնին, ասաց.

— Թերևս, գնանք: Այնտեղից գոնե հնարավոր կլինի զանգահարել:— Նրանք գլխով արեցին ի նշան համաձայնության: Միսիս Սիլսբերնը նույնիսկ կանոններ հիշեց լավ վարմունքի գասագրքից՝ ինչպես պատասխանել սրճարանի գոան մոտ արված հրավերին: Արևի տակ հալվող գրիմի տակից ինձ ընդառաջ դուրս եկավ միանգամայն լավ վարմունքի մի թույլ ժպիտ: Հիշում եմ, որ ես շատ ուրախացա դրա համար:

— Դե գնացինք, հեռանանք այդ արևից,— ասաց մեր առաջնորդուհին:— Իսկ սրահնք ինչ անեմ:— Եվ պատասխանի շապատելով՝ նա մոտեցավ ճամփեզրին ու առանց ձևա-

կանությունների թառամած ծաղկեփունջը նետեց առուն:

— Լա՛վ, առաջնորդիր մեզ, ՄակդոՖ.— առաջ նա ինձ:—
Գալիս ենք ձեր ետեկից: Մի բան կասեմ միայն, լավ կլինի
եղբայրդ տանը չլինի: Թե չէ ես կապանեմ այդ վիժված-
քին:— Նա նայեց միսիս Սիլաբերնին:— Ներեցեք, որ այդ-
պես արտահայտվեցի բայց կատակ չեմ անում:

Ենթարկվելով հրամանին՝ ես գրեթե ուրախ առաջ անցաւ:
Մի րոպե անց օդում, իմ ձախ կողմում, և բավական ցած-
րում նյութականացավ մետաքսե ցիլինդրը, և իմ անձնական,
ոչ պաշտոնական, բայց մշտական ուղեկիցը ժպտաց ինձ ներ-
քեկից. առաջին պահ ինձ նույնիսկ թվաց, թե հիմա թաթիկը
բոխ մեջ է մտցնելու:

Իմ երեք հյուրերը և միակ քարեկամը սպասում էին սանդ-
ղահարթակում, մինչ ես թուուցիկ աչքի էի անցկացնում բնա-
կարանը:

Բոլոր պատուհանները փակ էին. Երկու օդափոխիչն էլ
անջատված էին, ու երբ շնչեցի օդը, թվաց, թե նստած եմ
հին մորթե քուրքի գրպանում: Լուսթյունը խախտում էր միայն
առիթի բերումով գնված հին սառնարանի կցկտուր մուտոցը:
Իմ քույրեկ Բու-Բուն իր աղջկական ռազմա-ծովային ցրվա-
ծության պատճառով մոռացել էր այն անջատել: Բնակարա-
նում տիրող անկարգությունից երևում էր, որ ջահել նավաս-
տի աղջիկ է զբաղեցրել այն: Կանանց օժանդակ ծառայու-
թյան միջմանի շքեղ կապույտ կիտելը աստառի վրա ընկած
էր թախտին: Թախտի առջև գտնվող ցածրիկ սեղանին դր-
ված էր շոկոլադի կիսատ մի տուփ՝ եղած-չեղած կոնֆետե-
ղենը, հավանաբար փորձելու նպատակով մեկի միջուկը մի
քիչ գուրս էր մղված: Գրասեղանի վրա աչքի էր ընկնում բա-
վական վճռական մի երիտասարդի լուսանկար, որը ես առաջ
երբեք չէի տեսել: Ու տանը եղած բոլոր մոխրամանները
զարդարվել էին շքեղ գույներով՝ լեփ-լեցուն շրթնաներկոտ
քնթուկներով ու ճարթված թղթե անձեռոցիկներով: Ես չմտա
խոհանոց, ննջարան ու լոգարան, պարզապես աբազ-արեզ
բացում էի դռները, ստուգելով, թե Սիմորը որևէ տեղում
թաքնված չէ՞ արդյոք: Նախ ես թալկացել էի, թուլացել: Երկ-
րորդն էլ՝ ժամանակ չկար, հարկ եղավ բարձրացնել շերտա-

վարագույրները, միացնել օդափոխիչ սիստեմը, դատարկել լեփ-լեցուն մոխրամանները: Եվ բացի դրանից, մնացած ամբողջ խումբը արդեն ներս լցվեց իմ ետևից:

— Այստեղ ավելի շոգ է, քան փողոցում, — բարեկեղու փոխարեն ասաց հարսի ընկերուհին՝ մտնելով սենյակ:

— Հիմա: մի րոպե, — ասացի ես: — Ոչ մի կերպ չեմ կարողանում միացնել այս օդափոխիչը:

Միացման կոճակը մաշվել էր, ու ես չէի կարողանում գլուխ հանել: Մինչ ես, նույնիսկ գլխարկս դեռ չհանած, օդափոխիչով էի զբաղված, մյուսները կասկածամտորեն զննում էին սենյակը: Ես աչքիս պոչով նայում էի նրանց: Լեյտենանտը մոտեցավ գրասեղանին ու հայացքը սեեռեց ավելի քան երեք ֆուտանոց պատիչ, սեղանից վեր, որտեղ ես ու եղբայրս, սենտիմենտալ մղումներից ելնելով, ութ ու տասը հարաբերության բազմաթիվ փայլուն լուսանկարներ էինք կոճգամել պատին: Միսիս Սիլվերները նստեց, ինչպես և կարելի էր սպասել, այն՝ միակ բազկաթոռին, որի վրա սիրում էր քնել իմ հանգուցյալ բուլդոգը. կեղտոտ վնվետով պատռված բազկակալները ամբողջովին ներծծված էին լորձունքով ու կրծմրծված՝ նրա գիշերային մղձավանջների պահին: Հարսի հոր հորեղբայրը՝ իմ հավատարիմ բարեկամը, անհետ չքվեց: Հարսի ընկերուհին՝ նույնպես:

— Հիմա ես խմելու որևէ բան կպատրաստեմ, — ասացի չփոթված՝ դեռևս զբաղված օդափոխիչի կոճակով:

— Ես մի որևէ սառը բան կխմեի, — ասաց ծանոթ ձայնը: Ես շուտ եկա և տեսա, որ նա մեկնվել է թախտին, դրա համար էլ կորել էր աչքիցս: — Հիմա պիտի զանգահարեմ ձեռհեռախոսով, — նախազգուշացրեց նա ինձ, — բայց այս վիճակում բերանս չեմ կարող բանալ: Ցամաքել է. նույնիսկ լեզուս է չորացել: — Օդափոխիչն աշխատեց բզզոցով, ու ես գնացի սենյակի կենտրոնը, թախտի և բազկաթոռի մեջտեղը, որի վրա նստիլ էր միսիս Սիլվերները:

— Զգիտեմ այստեղ ինչ կա խմելու, դեռ չեմ նայել սառնարանը, բայց կարծում եմ, որ...

— Բերեք. ինչ ուզում է լինի, — թախտի վրայից խոսքս կտրեց մեր անխոնջ հեռախոսուհին, — միայն թե սառը լինի:

Նրա կոշիկներն կրունկները դրված էին քրոջս կիտեւի վրա: Ընոթերը խաշել էր կրծքին, գլխի տակ քաշել բազմոցի քարձը:

— Զմոռանաք սառույցը, եթե կա,— ասաց նա ու աչքերը փակեց: Ես թռուցիկ, բայց սպանիչ մի հայացք նետեցի նրա վրա հեռո կռացա և հնարավորին շափ տակտով դուրս քաշեցի Զու-Բուի կիտեւը: Արդեն ուզում էի անցնել տանտիրոջ պարտականությունները կատարելուն, բայց հենց որ ոտքս առաջ դրի, ինձ հետ խոսեց լեյտենանտը, որ կանգնած էր դրասեղանի մոտ:

— Որտեղի՞ց եք ճարել այս լուսանկարները,— հարցրեց նա:

Մոռեցա նրան: Անհեթեթ հովարով գինվորական վիթխարի գլխարկը դեռ գլխիս էր: Մոռացել էի հանել: Կանգնեցի լեյտենանտի կողքին, թեև մի քիչ ետ, ու նայեցի լուսանկարներին: Բացատրեցի, որ դրանք մեծ մասամբ «Խելացի երեխաներ» ծրագրով ելույթ ունեցող երեխաների լուսանկարներն են, երբ ես ու Սիմորը մասնակցում էինք այդ հազորդմանը:

Լեյտենանտը նայեց ինձ.— Իսկ դա ի՞նչ հաղորդում է. Երբեք չեմ լսել: Մանկակա՞ն հաղորդում է, ինչ է: Հարց ու պատասխա՞ն:

Ես շէի սխալվում. նրա տոնի մեջ աննկատելիորեն ու համոռոբեն բանակային առավելության թեթև երանգ էր սողուկում:

Ես հանեցի գլխարկս ու ասացի.— Չէ, ո՛չ բոլորովին:— Իմ մեջ հանկարծ խոսեց տոհմական հպարտությունը:— Այդպես էր մինչև իմ եղբայր Սիմորի մասնակցությունը: Եվ ամեն ինչ էլի այդպես դարձավ ռադիոյից նրա հեռանալուց հետո: Բայց նրա ժամանակ բոլորովին այլ էր ամբողջ ծրագիրը: Նա հաղորդումը վարում էր որպես կլոր սեղանի շուրջ երեխաների հետ տեղի ունեցող զրույց:

Լեյտենանտը նայեց ինձ քիչ ավելի մեծ հետաքրքրությամբ:

— Դո՛ւք էլ էիք մասնակցում,— հարցրեց նա:

— Այո:

Սենյակի մյուս ծայրից, շերեացող փողոս ապաստանից, թախտի վրա լավեց նրա կնոջ ձայնը.

— Մի փորձեին իմ երեխային ստիպել՝ մասնակցել այդ ապուշությանը, — ասաց նա, — կամ խաղալ բեմում։ Ընդհանրապես ելույթ ունենալ։ Ես ավելի շուտ կմեռնեի, քան թույլ կտայի, որ իմ երեխան ցուցադրվեր հասարակության առաջ։ Այդպիսիների ամբողջ կյանքը տուկնուվրա է լինում։ Հենց միայն այն բանը, որ նրանք միշտ աչքի առաջ են, միշտ ռեկլամվում են, ուզածդ հոգեբանին հարցրեք։ Մի՞թե այդտեղ կարող է նորմալ մանկություն լինել, ես ձեզ եմ հարցնում։

Կողքի թեքված պսակով նրա գլուխը հանկարծ լույս աշխարհ դուրս եկավ։ Ասես կտրված՝ վեր թռավ թախտի թիկնակի ետևից ու աչքերը շոնց ինձ ու լեյտենանտի վրա։

— Այ, ձեր եղբայրն էլ այդպիսին է, — ասաց գլուխը, — եթե մարդու մանկությունը ամբողջապես այլանդակված է, նա երբեք իսկականից չի մեծանում։ Նա երբեք չի սովորում հարմարվել նորմալ մարդկանց, նորմալ կյանքի։ Միսիս Ֆեդերը հենց այդպես էլ ասում էր այնտեղ, ինչ-որ մեկի ապուշ ենջարանում։ Հենց այդպես։ Ձեր եղբայրը երբեք չի սովորի հարմարվել ուրիշ մարդկանց։ Հավանաբար, նա հենց միայն այն կարող է անել, որ ստիպված լինեն մարդկանց դեմքին կարեր դնել։ Նա բոլորովին ընդունակ չէ ոչ ամուսնություն, ոչ էլ ընդհանրապես ինչ-որ չափով նորմալ կյանքի։ Միսիս Ֆեդերը հենց այդպես էլ ասաց։

Այստեղ գլխի աչքերը ցուարձակեցին լեյտենանտի վրա. — Ճիշտ եմ ասում, Բոր։ Ասո՞ւմ էր, թե չէ։ Ճիշտն ասա։

Բայց ձայն հանեց ոչ թե լեյտենանտը, այլ՝ ես։ Բերանս ցամաքել էր, քրտինքը տվել վրաս։ Ասացի, ես թքել եմ այն ամենի վրա, թե միսիս Ֆեդերը ինչ է բարբաջել Սիմորի մասին։ Եվ ընդհանրապես, ինչ-որ նրա մասին բարբաջում եմ զանազան պրոֆեսիոնալ դիլետանտուհիներ կամ սիրողներ, ընդհանրապես ամեն տիպի շան աղջիկներ։ Ես ասացի, որ տասը տարեկանից սկսած Սիմորին քննադատում էին բոլորը, սկսած բոլոր նահանգների դիպլոմավոր Մտածողներից մինչև տղամարդկանց զուգարանների ինտելեկտուալ ծառայողները։ Ասացի, այդ ամենն օրինական կլիներ, եթե Սիմորը

քիթը ցցնր այն բանից, որ միջինից բարձր ընդունակություններ ունի, Բայց նա ատում էր ցուցադրվելու, նա չորեքշաբթի օրվա այդ հաղորդումներին գնում էր ինչպես սեփական անձի թաղմանը: Գնում է քեզ հետ ավտոբուսով կամ մետրոյով և լուում ինչպես անիծված, աստծով եմ երդվում: Ասացի, բուրդը այդ էժանագին մարդիկ՝ զանազան քննադատներն ու ֆելիետոնիստները, միայն մի բան գիտեին՝ թփթփացնել ուսին, բայց ոչ մեկն այդպես էլ չհասկացավ, թե նա ինչպիսի մարդ է իրականում: Ի՞նչ նա բանաստեղծ է, գրողը տանի գրանց: Հասկանո՞ւմ եք, իսկական բանաստեղծ: Եթե նույնիսկ մի տող էլ չգրեր, դարձյալ բուրդիդ էլ հենց միայն ձախով կծալեր, միայն թե ցանկանար:

Այստեղ ես, փառք աստծո, կանգ առա: Սիրտս տրոփում էր չգիտեմ թե ինչի նման, ու եթե ես ներասթե՛նիկ լինեի, սարսափով կմտածեի, որ «հենց այսպիսի խոսքերից են ծնվում ինֆարկտները»¹: Մինչև հիմա էլ պատկերացում չունեմ, թե հյուրերս ինչպես արձագանքեցին իմ այդ պոռթկմանը, դաժան մեղադրանքների հեղեղին, որ թափեցի ևս նրանց գլխին: Առաջին ձայնը, որ ստիպեց ինձ սթափվել, դա թափվող ջրի հանրածանոթ աղմուկն էր, որ լսվում էր բնակարանի մյուս ծայրից: Հանկարծ նայեցի շուրջս, հյուրերիս, նրանց կողմը, նույնիսկ նրանց միջոցով:

— Իսկ ծերունին ո՞ւր է,— հարցրի ես,— ո՞ւր է ծերուկը:— Իմ ձայնը դարձավ հրեշտակային քնքուշ:

Որքան էլ տարօրինակ լինի, պատասխանեց ինձ լեյտենանտը, և ոչ թե նրա կինը:

— Իմ կարծիքով, զուգարանում է,— ասաց նա: Նա հայտարարեց դա մի առանձին անկեղծությամբ, ասես ընդգծելով, թե ինքը պատկանում է այն մարդկանց շարքին, որոնք առանց ամաշխու խոսում են օրգանիզմի առողջապահական ֆունկցիաների մասին:

— Ա-ա՛,— ասացի ես: Մի քիչ շփոթված աչք ածեցի սենյակը:

Զեմ հիշում, չեմ էլ ուզում հիշել՝ ջանո՞ւմ էի չնկատել հարսի ընկերուհու սպառնալից հայացքները, թե ոչ: Աթոռ-

¹ Շրջափոխված մեջբերում «Համալսարան»:

ներից մեկի վրա ես նկատեցի հարսի հոր հորձգոր մետաքսն ցլինդրը: Քիչ էր մնում բարձրաձայն ասելի. «Ողջո՛ւյն»:

— Հիմա մի որևէ սառը բան կրհրեմ խմելու,— ասացի ես,— մի ըռպե:

— Կարելի՞ է ձեր հեռախոսով զանգահարել,— հանկարծ հարցրեց հարսի ընկերուհին, երբ ես անցնում էի թախտի մոտով: Եվ նա ոտքերն իջեցրեց հատակին:

— Այո, այո, իհարկե,— ասացի ես: Ու անմիջապես էլ հայացքս ուղղեցի միսիս Սիլսբերնի և լեյտենանտի վրա:— Թերևս բուլդոզի համար մեկական «Թոմ Կոլինզ» պատրաստեմ, եթե, իհարկե, լիմոն կամ նարինջ գտնվի տանը: Հարմար է:

Լեյտենանտի պատասխանը ապշեցրեց ինձ իր անսպասելի ընկերական տոնով. «Շատ լավ կլինի»,— ասաց նա ձեռքերն իրար շփելով, ինչպես մոլի հարբեցող:

Միսիս Սիլսբերնը դադարեց լուսանկարները դիտել, որպեսզի վերջին ցուցումը տա ինձ.— Ինձ համար, խնդրում եմ, շատ շնչին քանակությամբ ջին կխառնեք, շա՛տ-շատ քիչ, խնդրում եմ: Մի կաթիլ, եթե ձեզ համար դժվար չէ:

Ինչպես երևում է, այն կարճ ժամանակամիջոցում, որ մենք գտնվում էինք բնակարանում, նա արդեն մի քիչ նահանջեց: Հավանաբար, այստեղ օգնեց նաև այն հանգամանքը, որ նա կանգնած էր ուղիղ օդափոխիչի տակ, որ ես արդեն միացրել էի, և թարմ օդ էր փչում նրա վրա: Ես խոստացա խմիչքը պատրաստել նրա ճաշակով և նրան թողեցի երեսնական, գուցե և քսանական թվականներին ռադիոյով ելույթ ունեցող մանր «նշանավոր անձանց» լուսանկարների մոտ, իմ և Սիմորի պատանեկության չքացած սովերների մոտ: Լեյտենանտը նույնպես իմ ներկայության կարիքը չէր զգում, ձեռքերը ետևը դարսած, քաջատեղյակ սիրողի նման նա մենակ գնաց դեպի գրադարակները: Հարսի ընկերուհին եկավ իմ ետևից, լայն հորանջեց բերանով մեկ և նույնիսկ անհրաժեշտ չհամարեց ոչ զսպել, ոչ էլ քողարկել հորանջը:

Իսկ երբ մոտենում էինք ննջարանին,— հեռախոսն այնտեղ էր,— միջանցքի հեռավոր ծայրից մեր դեմ ելավ հարսի հոր հորեղբայրը: Նրա դեմքին նույն խիստ հանգստությունն էր, որն այնպես խաբեց ինձ մեքենայի մեջ, բայց մոտենա-

լով, անմիջապես փոխվեց դիմակը: այժմ նրա դեմքը բարձրագույն սիրալիրություն ու հրճվանք էր արտահայտում: Ես զգացի, որ ինքս էլ եմ մինչև ականջատակերս լայնորեն ժպտում նրան և ի պատասխան՝ գլխով անում տխմարի նման: Երևում էր, որ նա հենց նոր էր սանրել իր նոսր ճերմակ մազերը, թվում էր, նույնիսկ լվացել էր գլուխը, բնակարանի խորքերում հայտնաբերելով թզուկային վարսավիրանոց: Մենք անցանք, բայց ինչ՝ ուր բան ինձ ստիպեց էտ նայել, ու ես տեսա, թե նա ինչպես է թափահարում ձեռքը, իբր, բարի ճանապարհ, շուտ ետ դարձիր: Ես շատ ուրախացա: — Այդ ինչ է, խելքը թոցրե՞լ է, — ասաց հարսի ընկերուհին: Ես հույս հայտնեցի, որ նա իրավացի է, և նրա առջև բացեցի ննջարանի դուռը:

Նա ծանրորեն փռվեց մահճակալներից մեկին. ի դեպ դա հենց Սիմորի մահճակալն էր: Հեռախոսը դրված էր երկու մահճակալների միջև, գիշերասեղանին: Ասացի, որ շուտով նրա համար խմելու բան կրերեմ:

— Մի՛ անհանգստացեք, ինքս կգամ, — ասաց նա: — Եվ փակեցեք, խնդրեմ, դուռը, եթե չեք առարկում... Ես ուրիշ բանի համար չեմ ասում, ուղղակի չեմ կարողանում խոսել, երբ դուռը բաց է լինում:

Ասացի, որ ես նույնպես չեմ սիրում այդպիսի բաներ, և ուզում էի գնալ: Բայց մահճակալի մոտից անցնելիս պատուհանի տակ դրված բազմոցի վրա մի պարուսինն պայուսակ նկատեցի: Առաջին պահ թվաց, թե դա իմ ուղեբճնն է, որ չգիտես ինչպես իր ոտքով այստեղ է հասել Փենսիլվանյան կայարանից: Հետո մտածեցի, որ Բու-Բունն է թողել: Ես մոտեցա պայուսակին: Կայծակ ճարմանդը բացված էր, և, առաջին իսկ հայացքից նկատելով երեսին դրվածը, հաւկացա ու է դրա օրինական տերը: Ավելի ուշադիր նայելով, համազգեստի արդուկված երկու վերնաշապիկների վրա դրված տեսա մի բան, որը ոչ մի դեպքում չէր կարելի հարսի ընկերուհու հետ նույն տենյակում թողնել: Հանեցի այն, դրեցի թևիս տակ, ձեռքի թափահարումով եղբայրաբար հրաժեշտ տվի հարսի ընկերուհուն, որ արդեն մատը սկավառուկի առաջին համարի վրա էր դրել, սպասելով, թե վերջապես երբ դուրս կգամ, ու ծածկեցի դուռը:

Ես մի փոքր կանգ առա դռան ետեում, օրհնյալ միայնության մեջ, ու մտածեցի, թե ինչ անեմ Սիմոնի օրագիրը, որը և,— շտապեմ հայտնել,— պայուսակի մեջ հայտնաբերված իրն էր։ Առաջին գործնական միտքս այս էր՝ հարկավոր է թաքցնել մինչև հյուրերի գնալը։ Հետո մտքովս անցավ տանել լոգարան և թաքցնել կեղտոտ սպիտակեղենի զամբյուղում։

Այդ ամբողջ օրը, տեսնում է աստված, որ ոչ միայն ինչ-որ անսպասելի նախանշանների ու խորհրդանշական երևույթների օր էր, այլև այն կառուցված էր գրավոր խոսքը որպես հաղորդման միջոց լայնորեն կիրառելու հիման վրա։ Քեզ գցում ես լեփ-լեցուն մեքենան, իսկ ճակատագիրը արդեն կողմնակի ճանապարհով հոգացել է, որպեսզի մոտոք բլոկնոտ ու մատիտ լինի այն դեպքի համար, եթե ուղևորներից մեկը խուլուհամր դուրս գա։ Մտնում ես լոգարան ու անմիջապես նայում։ Թե լվացարանակոնքից վեր որևէ խորհրդավոր կամ պարզ գրավոր խոսք չի՞ հայտնվել արդյոք։

Տարիներ շարունակ մեր բազմանդամ ընտանիքը՝ յոթ երեխա, մի լոգարան ունենալու պայմաններում, օգտվում էր մի փոքր մածուցիկ, բայց շատ հարմար հաղորդակցման միջոցից. թաց օճառի կտորով հանձնարարականներ էինք գրում մեկմեկու դեղարկղի հայելու վրա։ Սովորաբար մեր գրագրությունը բովանդակում էր խիստ արտահայտիչ խրատներ, երբեմն էլ չքողարկված սպառնալիք. «Բու-Բու, լոգանքից հետո չհամարձակվես ճիլուպը հատակին գցել։ Համբուրում եմ. Սիմոն»։ «Ուութ, քո հերթն է Զ-ի և Ֆր-ի հետ զբոսնելու։ Ես երեկ եմ զբոսնել։ Գուշակիր ով է գրել»։ «Զորեքշաբթի նրանց հարսանիքի տարեդարձն է։ Մի՛ գնա կինո, հաղորդումից հետո մի՛ տնկվիր ստուղիայում, մի՛ ձգտիր տուգանքի։ Բադի, դա քեզ էլ է վերաբերում»։ «Մայրիկը բողոքում էր, թե Զուին քիչ է մնացել ուտի ամբողջ լուծողականը։ Վնասակար բաները մի՛ թողնիր լվացարանակոնքի մեջ, նա կարող է ձեռքը հասցնել և բոլորն ուտել»։

Սրանք մեր մանկութանից բերված օրինակներ են, բայց ավելի ուշ, երբ ես ու Սիմոնը, հանուն անկախության թերևս, առանձնացանք և առանձին սենյակ վարձեցինք, փաստորեն միայն անվանապես կտրվեցինք ընտանեկան հին սովորույթ-

ձերից: Ուզում եմ ասել, որ օճառի կտորտանքը դեն չէինք գցում:

Երբ Սիմորի օրագիրը ձեռքիս մտա լոգարան ու դուռը փակեցի, անմիջապես նկատեցի հայելու վրա գրված ուղերձը: Սակայն ձեռագիրը Սիմորինը չէր, դա որոշակիորեն գրել էր իմ քույր Բու-Բուն: Նրա ձեռագիրը սոսկալի մանրատառ էր, դժվարընթեռնելի, միևնույն է, դա նրա գրածն էր, օճառի կտորով կամ մի որևէ այլ բանով: Եվ կարողացել էր հայելու վրա տեղավորել մի ամբողջ ուղերձ. «Մպեղները բա՛րձր, ատաղձագործնե՛ր: Գալիս է փեսան Արեհուսի նման, որ բարձր է ալվելի այրերից ամեննաբարձր՝ Ողջույն: Ոմն Սաֆո, «էլի-գիում» կինոստուդիայի նախկին սցենարիստ: Երջանիկ եղիր, երջանի՛կ, երջանի՛կ քո գեղեցկուհի Մյուրիելի հետ: Սա հրա-ման է: Կոչումով ես բարձր եմ ձեր բոլորից»:

Պետք է նշել, որ տեքստում հիշատակված կինոսցենա-րիստը, տարբեր ժամանակներում և տարբեր հերթականու-թյամբ, մեր ընտանիքի բոլոր պատանի անդամների սիրելին է եղել, գլխավորապես պոեզիայի հարցում Սիմորի՝ բոլորիս վրա ունեցած անսահմանափակ ազդեցության շնորհիվ: Ես ընթերցեցի ու վերընթերցեցի մեջքերումը՝ հետո նստեցի վաննայի եզրին ու բացեցի Սիմորի օրագիրը:

Այսուհետև տպագրված է Սիմորի օրագրի էջերի ճշգրիտ պատճենը, որ ես կարդացի վաննայի եզրին նստած: Ինձ թվում է, կարելի է բաց թողնել ամիս-ամսաթիվը: Բավական է ասել, որ բոլոր գրառումները կատարված են Մոնմաուտ ամրոցում, 1941 թվականի վերջում և 1942 թվականի սկզբ-բում, հարսանիքի օրը նշանակելուց մի քանի ամիս առաջ:

*

«Իրիկնային ստուգման ժամանակ շատ ցուրտ էր, և այ-նուամենայնիվ, միայն մեր դասակում վեց հոգի վատ զգա-ցին, մինչ նվագախումբը «Աստղային դրոշ» էր նվագում: Հավանաբար, կանոնավոր արյան շրջանառությու-ն ունեցող մարդու համար անտանելի է կանգնել «զգաստ» հրամանի,

¹ Սաֆոյի բանաստեղծություններից:

տակ, մանավանդ եթե հրացանը պահում ես պատվի առած, Ես, հավանաբար, ո՛չ արյան շրջանառություն ունեմ, ո՛չ զարկերակ: Անշարժության հարցում ես ոնց որ տանը լինեմ, «Աստղային դրոշի» տեմպը վերին աստիճանի համահնչյուն է ինձ: Դա ինձ համար ումանտիկ վալսի ռիթմ է:

Ստուգումից հետո ազատություն ստացանք մինչև կեսգիշեր: Ժամը յոթին հանդիպեցի Մյուրիելին, «Բիլթմոր» հյուրանոցում: Երկու ըմպանակ, ձկնով բուֆետային երկու բուտերբրոդ: Հետո նա ցանկացավ նայել Գրիոր Գարսոնի մասնակցությամբ ինչ-որ մի ֆիլմ: Մթության մեջ նայում էի նրան, երբ Գրիոր Գարսոնի որդու ինքնաթիռը չվերադարձավ բազա: Բերանը կիսաբաց է: Կլանված, հուզված: Լիակատար նույնացում այդ մետրո-հուզվին—մայերովյան ողբերգության հետ: Ինձ համար և՛ ուրախալի է, և՛ սահմուկեցուցիչ: Ինչպե՞ս եմ սիրում նրան, ինչպե՞ս եմ զգում նրա սյարզունակ հոգու կարիքը: Նա նայեց ինձ, երբ ֆիլմում երեխաները կատվի ձագ բերեցին մորը: Մ-ն հիանում էր կատվիկով և ուզում էր, որ ես էլ հիանամ: Նույնիսկ մթության մեջ ես զգում էի նրա սովորական օտարացումը. միշտ այդպես է լինում, երբ ես չեմ կարողանում անառարկելիորեն հիանալ այն ամենով, ինչով որ նա է հիանում: Հետո, երբ մենք ինչ-որ բան էինք խմում կայարանի բուֆետում, նա ինձ հարցրեց.— Կատվիկը շատ լավն էր, չէ՞: Արդեն էլ չէր ասում՝ «սքանչելի էր»: Ես ե՞րբ հասցրի այդպես վախեցնել նրան, որ փոխեց իր սովորական լեքսիկոնը: Իմկ ես, ողորմելի տառակերս, սկսեցի բացատրել, ինչպես Ռ. Գ. Բլայսն է քնորոշում, թե ինչ բան է սենտիմենտալությունը. մենք սենտիմենտալ ենք, երբ որևէ էակի շատ ավելի քնքշանք ենք հատկացնում, քան նրան հատկացրել է աստված: Եվ ես ավելիացրի (ուսուցողաբա՞ր), որ աստված, անշուշտ, սիրում է կատվի ձագերին, սակայն ամենայն հավանականությամբ, առանց ոտքերին կոշիկներ հագցնելու, ինչպես արվում է գունավոր ֆիլմերում: Այդ գեղարվեստական հանգամանքը նա թողնում է սցենարիստների հայեցողությանը: Մ-ն մտածեց, կարծես թե համաձայնեց ինձ հետ, բայց այդ «իմաստությունը» այնքան էլ նրա սրտովը չէր: Նա նստած՝ գդալով խառնում էր խմիչքը և իրեն օտարացած էր զգում: Նա տագ-

նապում է, երբ նրա սերն իմ հանդեպ մեկ գալիս է, մեկ գնում, մեկ հայտնվում է, մեկ շքանում: Նա կասկածում է իր սիրո ռեալությանը միայն այն պատճառով, որ այդ սերը միշտ չէ, որ ուրախ և հաճելի է, ինչպես կատվիկը: Միայն աստծուն է հայտնի, թե որքան տխուր է դա ինձ համար: Մարդ ինչպես է կարողանում խոսքով արժեզրկել կյանքում ամեն բանը:

«Այսօր ճաշեցի Ֆեդերների տանը: Շատ համեղ էր: Հորթի միս, պյուրե, լոբի, քացախով և ձիթապտղի յուղով հրաշալի թարմ սալաթ: Քաղցրը Մյուրիենին ինքն էր պատրաստել, ինչ-որ սերուցքով պլոմբիրի նման մի բան, վրան՝ ազնվամորի: Աչքերս լցվեցին արցունքով: (Սայգեն գրում է. «Չգիտեմ ինչու, բայց երախտագիտությունը միշտ զուլալ արացունքի ձևով է հոսում»): Ինձ մոտ սեղանին դրել էին մի շիշ կետչուպ: Հավանաբար Մյուրիենը միսիս Ֆեդերին պատմել էր, որ ես ամեն ինչի վրա կետչուպ եմ լցնում: Ես պատրաստեմ շատ բան տալու, միայն թե լսեմ Մյուրիենը ինչպես է մարտականորեն հայտնում իր մայրիկին, թե. այո, նա նույնիսկ կանաչ ոլոռի վրա կետչուպ է լցնում: Իմ սիրելի՜ ազգիկ»:

«Ճաշից հետո միսիս Ֆեդերը մեզ ստիպեց լսել այն նույն ազգիոհաղորդումը: Նրա եռանդը, նրա կլանվելը այդ հաղորդումներով, հառկապես թախիծը այն օրերի հանդեպ, երբ ելույթ էինք ունենում ես ու Բադին, ինձ անհարմար վիճակի մեջ է դնում: Այսօր երեկոյան ծրագիրը հաղորդում էին ինչ-որ ծովային բազայից, գրեթե Սան-Դիեգոյից: Չափից դուրս շատ մանրախնդիր հարց ու պատասխաններ կային: Ֆրանիի ձայնը հարբուխային էր: Զուին թեթևակիորեն ցրված, բայց փայլուն էր: Հաղորդավարը հարկադրեց նրանց խոսել բնականաբան շինարարության մասին, և Բերթերի փոքրիկ դատրիկը ասաց, թե ինքն ասում է միօրինակ տները: Նա խոսում էր ստանդարտ շենքերի այն երկար շարքերի մասին, որ կառուցում են պլանով: Զուին ասաց, թե դրանք «շատ լավն են»: Շատ հետաքրքիր կլինեի, որ գնայիր տուն և պարզվեր, որ դա քո տունը չէ: Ու սխալմամբ ճաշերի քեզ անծանոթ մարդկանց հետ, քնեիր ոչ քո մահճակալին և

առավոտյան հրաժեշտ տալիս բոլորին, կարծելով, թե դա քո ընտանիքն է։ Նա ասաց, թե ինքը կուզեր նույնիսկ, որ աշխարհում բոլոր մարդիկ իրար նման լինեին։ Այն ժամանակ ամեն մեկը կկարծեր, թե եկողը իր կինն է, իր մայրն է, իր հայրն է, ու մարդիկ միշտ կփարվեին իրար, կհամբուրվեին անվերջ, ու դա շատ լավ կլիներ»։

«Ամբողջ երեկոյան անտանելի երջանիկ էի։ Երբ նստել էինք հյուրասենյակում, ես հիանում էի Մյուրիելի և մոր պարզ ու սովորական փոխհարաբերությունը։ Դա այնպես գեղեցիկ էր։ Նրանք գիտեն մեկմեկու թուլությունները, առանձնապես բարձրաշխարհիկ զրույցի հարցերում, ու հայացքով նշաններ էին անում իրար։ Միսիս Ֆեդերը հայացքով նախազգուշացնում էր Մյուրիելին, եթե նա զրույցի ընթացքում հարկ հղած «գրական» ճաշակը չէր հանդես բերում, իսկ Մյուրիելն իր հերթին հետևում էր, որ մայրը շատ շտապվի պերճախոսությամբ ու երկարաբանությամբ։ Վեճերը հզի շեն մշտական երկպառակության վտանգով, որովհետև նրանք Մայր ու Աղչիկ են։ Դա այնպիսի ցնցող, այնպիսի սքանչելի երեույթ է։ Բայց լինում են պահեր, որ ես նստում եմ հմայվածի պես ու սկսում եմ երազել, որ միսիս Ֆեդեն էլ մասնակցի զրույցին։ Երբեմն դա ինձ ուղղակի անհրաժեշտ է։ Թե չէ, երբ գնում եմ նրանց տուն, ինձ երբեմն թվում է, թե ընկել եմ երկուհոգիանոց մի բարձրաշխարհիկ վանք, որտեղ մշտական անկարգություն է տիրում։ Երբեմն դուրս գալուց առաջ այնպիսի զգացողություն եմ ռնհեռում, կարծես Մ-ն և նրա մայրը գրպաններս հագար ու մի տեսակ օժանդիկների սրվակներ, շրթնաներկ ու դիմաներկ են լցրել, մազերի ցանցեր, կրեմներ քրտինքի և այլնի դեմ։ Ես ինձ անսահման պարտավորված եմ զգում, բայց չգիտեմ ինչ անեմ այդ երեվակայական շնորհները»։

«Այսօր մեզ միանգամից ազատ շարձակեցին երեկոյան ստուգումից հետո, որովհետև մեկը ձեռքից գցեց հրացանը, երբ մեզ հրահանգում էր՝ եկվոր բրիտանացի գնեւերալը։ Ես չհասցրի նստել 5,52-ի գնացքը և մի ժամ ուշացա Մյուրիելի հետ հանդիպումից։ Ծաշ՝ շինական ռեստորանում, 58-րդ փողոցի վրա։ Մյուրիելը գրգռված է, գրեթե ամբողջ ճաշի

ընթացքում լաց է լինում, երևում է իսկապես վախեցել է և հուզվել: Նրա մայրը գտնում է, որ ես մտազար տիպ եմ: Հավանաբար, նա իմ մասին խոսել է իր հոգեվերլուծողի հետ, և նա սրա հետ լիովին համաձայն է: Միսիս Ֆեդերը խնդրել է Մյուրիելին նրբորեն տեղեկանալ՝ մեր ընտանիքում հոգեկան հիվանդներ չկա՞ն արդյոք: Կարծում եմ, Մյուրիելն այնքան միամիտ է գտնվել, որ պատմել է, թե իմ ձեռքի վրա ինչ սպիներ են: Իմ խեղճ հրաշալի փոքրիկ: Սակայն Մյուրիելի խոսքերից իմացա, որ ոչ թե դա է նրան անհանգստացնում, այլ բոլորովին ուրիշ բան: Հատկապես երեք բան: Մեկը ես չեմ էլ հիշատակի. դա նույնիսկ պատմել հնարավոր չէ: Մյուսն այն է, որ իմ մեջ անպայման ինչ-որ աննորմալություն կա, եթե ես մինչև հիմա չեմ գայթակղել Մյուրիելին, եվ, վերջապես, երրորդը. արդեն մի քանի օր է միսիս Ֆեդերը հետևում է իմ խոսքերին. ես ասել եմ, թե կուզեի լինել սատկած կատու: Անցյալ շաբաթ նա հարցրեց ինձ, թե ինչ եմ մտադիր անել զինվորական ծառայությունից հետո: Մտադի՞ր եմ դասավանդել դարձյալ նույն քոլեջում: Ընդհանրապես վերադառնալու՞ եմ մանկավարժական աշխատանքին: Պատասխանեցի, որ հիմա ինձ թվում է, թե պատերազմը առհասարակ վերջ չի ունենալու և որ միայն մի բան գիտեմ. եթե խաղաղություն լինի, ես կուզեմ սատկած կատու լինել: Միսիս Ֆեդերը ենթադրում է, թե ես սրամտեցի: Նրբորեն սրամրտեցի: Մյուրիելի կարծիքով, նա ինձ նրբաճաշակ բան է համարում: Նա իմ լուրջ խոսքերը այն կատակներից մեկն է համարել, որին պետք է պատասխանել թեթևակի երաժշտական ծիծաղով: Իսկ ինձ այդ ծիծաղը մի քիչ շփոթեցրեց: Ես մոռացա նրան բացատրել, թե ինչ եմ ուզում ասել: Միայն այսօր երեկոյան բացատրեցի Մյուրիելին, որ Զյն աղանդի բուդդայական լեզենդում պատմվում է, թե ինչպես մի ուսուցչի հարցրել են՝ ի՞նչն է աշխարհում ամենաարժեքավոր բանը, և նա պատասխանել է՝ սատկած կատուն, որովհետև այն գին չունի: Մյուրիելը հանգստացավ, բայց ես տեսա, որ նա շտապում է վազել տուն և հավաստիացնել մորը իմ խոսքերի լիովին անվտանգությունը: Նա ինձ տաքսիով տարավ կայարան: Այնքա՞ն սիրալիկ էր, տրամադրությունը նկատելիորեն բարձրացավ: Փորձում էր ինձ ժպտալ ու վորեցնել

և մատներով ձգում էր շրթունքներս: Ի՜նչ հրաշալի ծիծաղ
ունի նա: Օ՜, տեր աստված, որքան երջանիկ եմ նրա հետ:
Միայն թե նա էլ ինձ հետ այդպես երջանիկ լինէր: Սա ամ-
բողջ ժամանակ աշխատում եմ զվարճացնել նրան, կարծեմ,
նրան դուր է գալիս իմ դեմքը, ձեռքերը, ծոծրակը, և նա
հպարտությամբ է պատմում ընկերուհիներին, որ նշանված
է Բիլլի Բլեքի հետ, այն նույն Բլեքի, որ երկաբ տարիներ
ելույթ էր ունենում «Խելացի երեխաներ» ծրագրով: Իմ կար-
ծիքով, նրան ինձ հետ կապում է մայրական և զուտ կանացի
զգացումը: Բայց ընդհանրապես ես նրան երջանկացնել չեմ
կարող: Տեր աստված, տեր աստված, օգնիր ինձ: Միակ և
բավական տխուր սփոփանքս այն է, որ իմ սիրելին անվե-
րապահորեն և հավիտենապես սիրահարված է ամուսնության
ինստիտուտին: Նրա մեջ ապրում է մշտապես սեփական ըն-
տանիք ստեղծելու պարզունակ բնազդը: Այն, ինչ որ սպա-
սում է նա ամուսնությունից, և՛ անհեթեթ է, և՛ հուզիչ: Նա
կցանկանար, ամբողջապես արևառված, գեղեցիկ, մոտենալ
որևէ հյուրանոցի կլերկին և հարցնել՝ իր Ամուսինը վերցրե՞լ
է փոստը: Նա ուզում է վարագույրներ գնել: Նա ուզում է
զգեստներ գնել «պատճառավոր տիկնոջ համար»: Նա ուզում
է, գիտակցո՞ւմ է այդ բանը, թե ոչ, դուրս գալ հայրական
տնից, շնայած մոր հետ կապված լինելուն: Նա ուզում է շատ
երեխաներ ունենալ, գեղեցիկ երեխաներ, նման իրեն և ոչ
թե ինձ: Ինչպես նաև, զգում եմ, որ նա ուզում է ամեն տարի
բացել տոնածառի զարդարանքների իր տուփը և ոչ թե մոր:

✱

«Այսօր զարմանալիորեն ծիծաղելի նամակ եմ ստացել
Բադիից. նա նոր է ավարտել վերակարգը կամբուզում: Գրում
եմ Մյուրիելի մասին և միշտ մտածում Բադիի մասին: Բադին
կատեր Մյուրիելին այն բանի համար, ինչի համար սա ուզում
է ամուսնանալ, ես այդ մասին արգեն գրել եմ: Բայց մի՞թե
դրա համար կարելի է ատել: Ինչ-որ տեսանկյունից, հավա-
նաբար՝ այո, բայց ինձ այդ ամենը այնքան մարդկային,
այնքան գեղեցիկ է թվում, որ նույնիսկ հիմա էլ չեմ կարող
գրել առանց խորապես, խորապես հուզվելու: Բադին չէր

հաժանի նաև Մյուրիելի մայրիկին: Նա սոսկալի զայրացնում է իր անառարկելիությանը, իսկ Բաղին այդպիսի կանանց տանել չի կարող: Զգիտեմ, Բաղին կհասկանա՞ր, թե նա ինչպիսին է իրականում: Նա մի մարդ է, որ ընդմիշտ զրկված է ամեն տիպի ըմբռնումից, պոեզիան զգալու ճաշակից: Հայտնի չէ, նման տիպերն ինչո՞ւ են ապրում աշխարհում: Իսկ նա ապրում է, վազում է գաստրոնոմները, գնում է իր հոգեվերլուծողի մոտ, ամեն երեկո մի վեպ է կարդում, կորսեալ է հագնում, հագ է տանում Մյուրիելի առողջությանը, նրա բարօրությանը: Ես սիրում եմ Մյուրիելին: Ես նրան անսահման քաջարի եմ համարում»:

*

«Ամբողջ վաշտն այսօր արձակուրդ չունի: Մի ամբողջ ժամ հեռախոսի հերթի եմ կանգնել գրասենյակում, որպեսզի զանգահարեմ Մյուրիելին: Նա կարծես թե ուրախացավ, որ այդ երեկո չեմ գնալու: Պա ուրախություն և հիացմունք է պատճառում ինձ: Ամեն մի աղջիկ, եթե նույնիսկ իսկապես չցանկանա տվյալ երեկոն իր փեսացուի հետ անցկացնել, հեռախոսով անպայման ափսոսանք կհայտնի: Իսկ երբ ևս Մյուրիելին ասացի, թե չեմ կարող գնալ, նա ուրախությունից միայն բացականչեց՝ «Աա՛»: Ինչպե՞ս եմ պաշտում այդ պարզությունը, նրա անհավատալի ազնվությունը, Ինչպիսի՞ հույսեր եմ կապում նրա հետ»:

*

«Առավոտյան 3,30 է: Նստած եմ օրապահությունում: Շինելը ուսերիս գցեցի պիժամայիս վրայից ու եկա այստեղ: Հերթապահում է էլը: Ասպեզին: Նա քնել է հատակին: Կարող եմ նստել այստեղ, եթե նրա փոխարեն ես մոտենամ հեռախոսին: Ա՛յ թե երեկո է, ճաշին հայտնվեց միսիս Ֆեդերի հոգեվերլուծողը, ընդմիջումներով մինչև տասնմեկն անց կես հարցաքննության ենթարկեց ինձ: Երբեմն շատ խորամանկորեն, ոչ հիմար ձևով: Երկու անգամ ես նույնիսկ ենթարկվեցի նրան: Երևում է նա իմ ու Բաղիի հին երկրպա-

գուներից է: Կարծեմ, նա անձամբ և մասնագիտորեն հետա-
քերքերվում էր, թե ինչու են ինձ տասնվեց տարեկանում հա-
նել ծրագրից: Նա ինքը լսել էր Լինքոլնի մասին հաղորդումը,
բայց այնպիսի տպավորություն էր ստացել, իբրեւ հայտա-
բարել եմ եթերում, որ Լինքոլնի հետխորհրդյան ճառը «վնաս-
ակար է երեսնաների համար»: Դա ճիշտ չէ: Ծո նրան բա-
ցատրեցի, որ ասել եմ, թե երեսնաների համար վնասակար
է այդ ճառն անգիր անել դպրոցներում: Նա այնպիսի տպա-
վորություն էր ստացել, իբրեւ ասել եմ դա ողորմելի ճառ
էր: Ծո նրան բացատրեցի, որ Հետխորհրդի մոտ սպանվել և
վիրավորվել են 51,112 մարդ, ու եթե որեւէ մեկին վիճակված
էր ելույթ ունենալ այդ իրադարձության տարեկիցի կապակ-
ցությամբ, ապա նա պետք է դուրս դար, թափահարեր
բռնեցքները հավաքվածների վրա ու հեռանար, եթե, իհար-
կե, հետտորը մինչև վերջ ազնիվ մարդ էր: Նա ինձ չէր առար-
կում, բայց կարծեաւ թե որոշեց, որ ես կատարելության ձրգ-
տելու կոմպլեքս ունեմ: Նա երկար և բավական խելացիորեն
խոսեց պարզ, անհրապույր կյանքի մասին, այն մասին, թե
ինչպես պետք է ընդունել և՛ սեփական, և՛ ուրիշի թույլու-
թյունները: Ծո նրա հետ համաձայն եմ, միայն տեսականո-
րան: Ծո ինքս ամեն ախպի հանդուրժողականություն եմ ցու-
ցաբերելու մինչև կյանքիս վերջը, հիմնվելով այն բանի վրա,
որ դա անողության գրավականն է, որ դա ինչ-որ խիստ
ոռնալ, նախանձելի երջանկության գրավականն է: Իրականում
հենց դա է Դաույի ուղին, անշուշտ, ամենաբարձր ուղին: Բայց
խոտապահանք մարդը այդպիսի բարձունքների հասնելու հա-
մար պետք է կտրվի պոեզիայից, քայլի պոեզիայի ետևից:
Որովհետև նա ոչ մի կերպ չի կարող սովորել կամ ստիպել
իրեն վերացականորեն սիրել վատ պոեզիան, էլ չեմ ասում
այն հավասարեցնել լավին: Նա հարկադրված կլինի լիովին
հրաժարվել պոեզիայից: Եվ ես ասացի, որ դա անելը շատ
դժվար բան է: Դոկտոր Սիմսը ասաց, թե ես շատ կտրուկ եմ
դնում հարցը, այդպես, նրա խոսքերով, կարող է անել նա,
ով կատարելության է ձգտում բոլոր հարցերում: Իո՞վ մի՞թե
եւ ժխտում եմ դա:

«Երևում է, միսիս Ֆեդերը տաղնապահար պատմել է նրան
Շարլոտայի ինք կարերի ծագման մասին: Հավանաբար, ես

շատածված կերպով այդ վաղուց անցած դնացած դեպքը պատմել եմ Մյուրիելին: Նա անմիջապես ամեն ինչ տաք-տաք պատմել է մորը: Անշուշտ, ես պետք է բողոքեի, բայց չեմ կարող: Խեղճ Մյուրիելը ինձ լսում է այն դեպքում, երբ ամեն ինչ լսում է և նրա մայրիկը: Բայց ես մտադիր չէի միատր Սիմսի հետ ծամծամել Շարլոտայի կարերի պատմությունը: Համենայն դեպս, ոչ վիսկու սեղանի շուրջ»:

«Այսօր կայարանում ես շատ թե քիչ ավելի հաստատուն խոսք տվի Մյուրիելին, որ օրերս կդիմեմ հոգեվերլուծողի: Սիմսը ասում էր, որ մեր բազայում հրաշալի բժիշկ կա: Հավանաբար, նա ու միսիս Ֆեդերը հաճախ են այդ թեմայով կոնֆերանսներ ունենում: Եվ ինչո՞ւ դա ինձ չի զայրացնում: Զի զայրացնում, ինչ կարող ես անել: Շատ տարօրինակ է: Ընդհակառակը, դա մի տեսակ տաքացնում է ինձ: չգիտեմ ինչու: Նույնիսկ հումորիստական ամսագրերի տվանդական լրագրողների հանդեպ ես աղոտ համակրանք եմ զգում: Հաճենայն դեպս, ես ոչնչով չեմ տուժի հոգեվերլուծողի մոտ գնալով: Մանավանդ, այստեղ, բանակում, դա ձբի է: Մ-ն սիրում է ինձ, բայց երբեք իսկական մտերմություն չի զգա, երբեք ինձ հետ յուրայինի պես չի լինի, տնավա՞րի, թեթևամիտ, մինչև որ «թեթևակիորեն ինձ չմաքեն»:

«Բայց եթե ես երբևէ դիմեմ հոգեվերլուծողի, ապա. տա աստված, որ նա նախապես կոնսուլտացիայի հրավիրած լինի մաշկագետի: Զեռքերի հիվանդությունների մասնագետի: Իմ ձեռքերի վրա որոշ մարդկանց շփումից հետքեր են մնում: Մի անգամ զբոսայգում, երբ Ֆրանկին դեռ սայլակով էինք ման ածում, ես ձեռքս դրեցի նրա մազառատ գլխին, ու հրեվում է, բավական երկար պահեցի: Մի ուրիշ անգամ էլ Զուլիի հետ կինո էի գնացել Յոթանասուներկուերորդ փողոցի վրա, սարսափելի ֆիլմ էր ցուցադրվում: Զուլին յոթ տարեկան էր և թաքնվել էր աթոռի տակ, որպեսզի չտեսնի սոսկալի տեսարանը: Ես ձեռքս դրել էի նրա գլխին: Որոշ գլուխներից, որոշակի գույնի և որոշակի ֆակտուրայի մազերից իմ ձեռքի վրա ընդմիշտ հետքեր են մնում: Եվ ոչ միայն մազերից: Մի անգամ Շարլոտան փախչում էր ինձնից,— դա ստուգիայի մոտերքում էր,— ու ես բռնեցի նրա զգեստից, որպեսզի նա

շփախշի, չհեռանա ինձնից: Զգեստը բաց դեղնագույն էր. շթե, ինձ այն դուր էր գալիս, որովհետև կարված էր նրա վրայով: Ու մինչև հիմա իմ աչ ափի մեջ բաց դեղնավուն քիծ է մնացել: Տեր աստված, եթե ես իսկապես ինչ-որ կլինիկական տիպ եմ, ապա, հավանաբար, խելացնոր եմ հակառակ իմաստով: Ես ենթադրում եմ, որ մարդիկ խոսք-ենքը մեկ են արել, որպեսզի ես երջանիկ լինեմ»:

*

Հիշում եմ, ինչպես ծածկեցի օրագիրը, նույնիսկ շրջակացրի «երջանիկ» բառի վրա: Որոշ ժամանակ նստել էի, օրագիրը թևիս տակ դրած, մինչև որ բավական անհարմարություն զգացի վաննայի եզրին երկար նստելուց: Ելա տեղիցս այնպես տաքացած, ասես վաննայից էի դուրս գալիս, ոչ թե պարզապես եզրին նստած էի եղել: Մոտեցա կեղտոտ սպիտակեղենով լիցցուն կողովին, բարձրացրի կափարիչը և գրեթե կատաղությունով տառացիորեն այնտեղ նետեցի Սիմոնի օրագիրը, կեղտոտ սավանների ու բարձի էրեսների մեջ: Հետո առավել գործնական մտքերի բացակայության հետևանքով նորից նստեցի վաննայի եզրին: Մի պահ նայեցի դեղարկղիկի հայելուն, կարդալով Բու-Բուի ուղեբժր, հետո վեր կացա ու դուրս գալով լողարանից, այնպես շրխկացրի դուռը, ասես հնարավոր էր ընդմիշտ փակել այդ շինությունը:

Հաջորդ էտապը խոհանոցն էր: Բարեբախտաբար խոհանոցի դուռը բացվում էր միջանցքի վրա, և ես կարող էի մտնել այնտեղ առանց հյուրերի նրեսը տեսնելու: Մտնելով խոհանոց և ծածկելով դուռը՝ հանեցի բաճկոնս, այսինքն՝ գիմնաստյորկաս, ու նետեցի ողորկ սեղանի վրա: Կարծես ամբողջ եռանդս գնաց գիմնաստյորկաս հանելու վրա, և ես միայն շապիկով կանգնեցի կոկտեյլ պատրաստելու հերկուլեսյան սխրանքի առջև: Հետո կտրուկ շարժումով, ասես մեկը հետևում էր ինձ պատի մեջ փորված անտեսանելի անցքից, բացեցի պահարանն ու սառնարանը՝ «Թոմ Կոլինզ» կոկտեյլի անհրաժեշտ բաղադրամասերը՝ որոնելու: Պարզվեց ամեն ինչ կա ձեռքի տակ, լիմոնի փոխարեն նախնի գտա,

և շուտով պատրաստ էր մի ամբողջ սափոր բավական թունդ խմիչք։ Ես պահարանից հինգ բաժակ հանեցի ու սկսեցի որոնել մատուցարանը։ Իսկ մատուցարան որոնելը բարդ գործ է, ու ես այնքան փնտրեցի, որ վերջում արդեն հազիվ լսելի տնքոցով էի բացում և փակում զանազան պահարաններն ու պահարանիկները։ Բայց այն պահին, երբ, բաճկոնը արդեն հագիս, սափորն ու բաժակները մատուցարանի վրա՝ դուրս էի գալիս խոհանոցից։ ասես գլխիս վերևում երևակայական էլեկտրական լամպ վառվեց, ծաղրանկարներում այդպես են պատկերում, որ իբր հերոսի գլխում փայլուն միտք ծագեց։ Մատուցարանը դրի հատակին։ Վերադարձա խմիչքներով լի պահարանիկի մոտ ու ձեռքս առա վիսկու կիսատ շիշը։ Վերցրի բաժակն ու վիսկի լցրի ինձ համար, թերևս, անզգուշաբար, շորս մատ բարձրությամբ։ Մի ակնթարթային, թեկուզև կշտամբալից հայացք գցելով բաժակի վրա, ես, որպես կովբոյական ֆիլմերի թրծված հերոս, միանգամից գլխիս քաշեցի։ Ծիշտն ասեմ, որ մինչև հիմա էլ առանց ցնցվելու չեմ կարողանում հիշել այդ բանը։ Իհարկե, ես ընդամենը քսաներեք տարեկան էի, և վարվեցի այնպես, ինչպես իմ փոխարեն կվարվեր ուզածդ քսաներեք տարեկան վիթխարահասակ տխմարը։ Բայց կարևորը բոլորովին էլ դա չէ։ Կարևորն այն է, որ ես, ինչպես ասում են, խմող չեմ։ Մի ունցիա վիսկուց կամ սիրտս տակնուվրա է լինում, կամ սկսում եմ ներկաների մեջ հերետիկոսներ որոնել։ Պատահել է, որ երկու ունցիայից ես մեռածի պես ընկել եմ։

Բայց այս օրը, մեղմ ասած, սովորական օր չէր, ու հիշում եմ, երբ մատուցարանը վերցրի ու դուրս եկա խոհանոցից, իմ մեջ ոչ մի նշանակալից ձևափոխություն չնկատեցի։ Թվում էր միայն, որ տվյալ սուբյեկտի ստամոքսում գերբնական ջերմություն է արտադրվում ու վերջ։

Երբ մատուցարանը տարա սենյակ, ոչ մի արտակարգ փոփոխություն չնկատեցի նաև հյուրերի վարմունքի մեջ, բացի մի ոգևորիչ փաստից, որ հարսի հոր հորեղբայրը միացել էր նրանց։ Նա սուզվել էր խճր քաղկաթոռի մեջ, որը մի ժամանակ իմ հանգուցյալ բուլդոգի սիրած տեղն էր։ Նրա փոքրիկ ոտքերը խաչաձևված էին, մազերը կոկած, դարձածալի

Վրայի յուղոտ բիծը նույն ձևով երևում էր և,— ով հրաշք-
ների հրաշք,— նրա սիգարը ծխում էր: Մենք միմյանց ող-
ջունեցինք է՛լ ավելի շերմորեն, քան սովորաբար, ասես մեր
պարբերաբար բաժանումները խիստ երկարատև լինեին և
դրանց դիմանալն՝ անիմաստ:

Լեյտենանտը դեռևս կանգնած էր գրադարակների մոտ:
Նա ինչ-որ գիրք էր թերթում և, երևում է, լիովին կլանված
էր դրանով (ես այդպես էլ չիմացա, թե ինչ գիրք էր): Միսիս
Սիլսբերնը արդեն որոշակիորեն գտել էր իրեն, նրա տեսքը
թարմ էր, իսկ գրիմի հաստ շերտը նորից էր քաված: Նա
նստել էր թախտին, հարսի հորեղբորից հեռու քաշված:
Ամսագիր էր թերթում:

— Օ՛, ինչ սքանչելի բան,— ասաց նա «հյուրի» ձայնով,
տեսնելով մատուցարանը, որ ես հենց նոր դրել էի սեղանին:
Նա ժպտաց ինձ բարձրաշխարհիկ սիրալիրությամբ:

— Շատ քիչ եմ լցրել ջինը,— ասացի ես՝ խառնելով սա-
փորի միջի խմիչքը:

— Այստեղ այնպես զովացել է, այնպես հաճելի է դար-
ձել,— ասաց միսիս Սիլսբերնը:— Ի դեպ, կարելի՞ է ձեզ
մի հարց տալ:

Եվ նա մի կողմ դրեց ամսագիրը, վեր կացավ և, շրջան-
ցելով թախտը, մոտեցավ գրասեղանին: Բարձրացնելով ձեռ-
քը՝ նա մատի ծայրը դրեց մի լուսանկարի վրա.— Ո՞վ է
այս հիասքանչ երեխան,— հարցրեց նա:

Որակավորված օդի համաշափ ու անընդմեջ ազդեցությամբ
տակ թարմ շպարված գրիմով նա այլևս չէր նմանվում մո-
լորված երեխայի, ինչպիսին թվում էր բարկ արևի տակ,
սրճարանի դռանը, Յոթանասուներորդ փողոցում: Այժմ նա
ինձ հետ խոսում էր զուսպ հրաշագեղություններ, երբ բնորոշ
էր նրան, երբ մեքենա էինք նստում հարսի տատի տան
մոտ, այն ժամանակ էր, թր նա հարցրեց, թե ես արդյոք
Դիքի Բրիգանզան չե՞մ:

Ես դադարեցի կոկտեյլը խառնելուց և մոտեցա նրան: Նա
իր լաքած եղունգը սեղմել էր մի լուսանկարի, ավելի ճիշտ
1929 թվականին ռադիոյով ելույթ ունեցող խմբից մի աղջկա
վրա: Մենք յոթով նստած էինք կլոր սեղանի շուրջը, յուրա-
քանչյուրիս առջև մի միկրոֆոն կար դրված:

— Կյանքումս այսպիսի հմայիչ երեխա չեմ տեսել, — ասաց միսիս Սիլսբերնը։ — Դիտե՞ք մի քիչ ում է նման։ Հատկապես աշուկներն ու բերանիկը։

Հենց այդ պահին վիսկին, ոչ ամբողջը, այլ մի մատը միայն, սկսեց ազդել ինձ վրա, և ես քիչ էր մնում պատասխանեի. «Դիքի Բրիգանզային», — սակայն բնազդական զգուշությունս հաղթեց։ Ես գլխով արեցի և տվի այն կինոդերասանուհու ազգանունը, որի մասին հարսի ընկերուհին շատ էր հիշատակել, վիրաբուժական ինը կարերի կապակցությամբ։

Միսիս Սիլսբերնը զարմացած նայեց ինձ. — Մի՞թե նա էլ էր մասնակցում «Խեղաքի երեխաներ» հաղորդմանը։

— Դե, իհարկե, Երկու տարի շարունակ։ Տեր իմ աստված, իհարկե, մասնակցում էր։ Միայն թե իր իսկական ազգանունով՝ Շարլոտա Մեյհյու։

Այժմ լեյտենանտն էլ կանգնեց իմ ետևում ու սկսեց նայել լուսանկարին։ Լսելով Շարլոտայի թատերական ծածկանունը՝ նա հեռացավ գրադարակից, որպեսզի նայի՝ լուսանկարը։

— Բայց ես չգիտեի, որ նա մանկության տարիներին հանդես է եկել ռադիոյով, — ասաց միսիս Սիլսբերնը։ — Բոլորովին չգիտեի։ — Մի՞թե նա երեխա ժամանակ էլ այդպես շնորհալի էր։

— Զէ, նա ավելի շատ շարաճճիություններ էր անում։ Բայց հիմիկվանից վատ չէր երգում։ Եվ հետո զարմանալիորեն կարողանում էր ոգեշնչել բոլորին։ Սովորաբար նստում էր իմ եղբայր Սիմորի կողքին, միկրոֆոնով սեղանի մոտ, ու հենց որ նրան դուր էր գալիս եղբորս տված որևէ ռեպլիկը, սեղմում էր եղբորս ոտքը։ Ինչպես ասենք ձեռքն են սեղմում, միայն թե նա ոտքն էր սեղմում։

Այդ համառոտ զեկույցի ընթացքում ես հենվել էի գրասենյանի մոտ դրված աթոռի թիկնակին։ Բայց հանկարծ ձեռքերս սահեցին, ինչպես երբեմն արմունկդ է սահում սեղանին կամ բարի վաճառասեղանին հենված ժամանակ։ Քիչ էր մնում հավասարակշռությունս կորցնեի, բայց անմիջապես ուղղվեցի, և ո՛չ միսիս Սիլսբերնը, ո՛չ լեյտենանտը ոչինչ չնկատեցին։ Ես ձեռքերս խաչեցի կրծքիս։

— Պատահել է, որ հրեկոները, երբ Սիմորը առանձնապես ոգեշնչված էր լինում, նույնիսկ կաղալով էր տուն գալիս: Ազնիվ խոսք: Շարլոտան ոչ թե հենց այնպես սեղմում էր ոտքը, երբեմն նա ամբողջ թւով տրորում էր նրա ոտքի մատները: Սիմորը սիրում էր, որ տրորում են իր ոտքը, նա սիրում էր շարաճճի երեխաներին:

— Ախ, որքա՛ն հետաքրքիր է,— ասաց միսիս Սիլսբերնը:— Բայց ես գաղափար անգամ չեմ ունեցել, որ նա էլ է մասնակցել ռադիոհաղորդումներին:

— Սիմորը նրան ընդգրկեց,— ասացի ես:— Նա ոսկրաբանի աղջիկ էր, ապրում էին մեր շենքում, Ռիվերսայդ-Դրայվում:— Ես կրկին հենվեցի աթոռի թիկնակին և ամբողջ ծանրությամբ ընկա նրա վրա մասամբ հավասարակշռությունս պահպանելու համար, մասամբ էլ որպեսզի այգու ցանկապատի մոտ կանգնած հին երազողի կեցվածք ընդունեմ: Ձայնս զարմանալիորեն դուր էր գալիս ինձ:

— Մի անգամ մենք գնդակ էինք խաղում... Ձեզ հետաքրքրո՞ւմ է:

— Այո,— ասաց միսիս Սիլսբերնը:

— Մի անգամ դասերից հետո ես ու Սիմոնը գնդակը տշում էինք տան պատին, և մեկ էլ ինչ-որ մեկը (հետո պարզվեց, որ դա Շարլոտան է) սկսեց մարմարե գնդիկներ նետել մեզ վրա տասներկուերորդ հարկից: Այդպես էլ ծանոթացանք: Հենց այդ շաբաթ էլ մենք նրան բերինք ռադիո: Նույնիսկ չգիտեինք, որ նա երգում է: Մեզ պարզապես դուր էր եկել նրա հրաշալի նյույորքյան խոսվածքը: Նա խոսում էր լիկման սթրիտի բնակիչների առողջանությամբ:

Միսիս Սիլսբերնը ծիծաղեց այն երաժշտական ծիծաղով, որը տեղնուտեղը սպանում է ուզածո զգայուն պատմողին, և՛ ապակու պես սթափ մարդուն, և՛ ոչ սթափին: Հավանաբար, նա սպասում էր, որ ես ավարտեմ խոսքս. շտապում էր լեյտենանտին հարցնել իրեն տանջող մի բան:

— Ասացեք, ո՞ւմ է նման նա,— հարցրեց համառորեն:— Հատկապես բերանն ու աչքերը: Ո՞ւմ է հիշեցնում:

Լեյտենանտը նայեց նրան, ապա լուսանկարին:— Դուք ուզում եք ասել ա՞յս լուսանկարում, երեխա ժամանակ, թե հիմա, կինոյում: Ինչի՞ մասին է խոսքը:

— Թերևս և՛ հիմա, և՛ այն ժամանակ։ Բայց հատկապես այս լուսանկարում։

— Լեյտենանտը լուսանկարին նայեց բավական խստությամբ, ինչպես ինձ թվաց, ասես ոչ մի կերպ չէր հաշտվում, որ միսիս Սիլսբերնը, կին, այն էլ ոչ զինվորական, ստիպում էր իրեն ուսումնասիրել մի լուսանկար։

— Մյուրիելին, — ասաց նա հատ-հատ, — տյտեղ նման է Մյուրիելին։ Ե՛վ մազերը, և՛ ամեն ինչը։

— Այ ճիշտ է՛, — ասաց միսիս Սիլսբերնը։ Նա դարձավ իմ կողմը։ — Այո, ճիշտ և ճիշտ նրան, — կրկնեց նա։ — Դուք ծանոթ եք Մյուրիելին։ Ուզում եմ ասել, նրան տեսե՞լ եք այսպիսի սանրվածքով, գիտե՞ք, մազերը ամրացված այսպիսի շքեղ...

— Առաջին անգամ միայն այսօր տեսա Մյուրիելին, — ասացի ես։

— Այդ դեպքում պարզապես հավատացեք ինձ, — և միսիս Սիլսբերնը ցուցամատով բազմանշանակորեն տկտկացրեց լուսանկարին։ — Այդ աղջիկը կարող էր լինել Մյուրիելի կրկնօրինակը այն տարիներին։ Ինչպես ջրի երկու կաթիլ։

Վիսկին համառորեն հաղթում էր ինձ, և ես ոչ մի կերպ չէի կարողանում լիովին ըմբռնել այդ ինֆորմացիան և, իհարկե, չէի կարող նախագուշակել դրանից արվող բոլոր հնարավոր եզրակացությունները։ Վերադարձա սեղանի մոտ, խիստ ջանք թափելով, որպեսզի ուղիղ քայլեմ, և նորից սկսեցի խառնել կոկտեյլը։ Երբ հայտնվեցի հարսի հոր հորեղբոր կողքին, նա, ջանալով գրավել իմ ուշադրությունը, ողջունեց իմ մոտենալը, բայց ես այնքան զբաղված էի Մյուրիելի և Շարլոտայի նմանության մասին արված ենթադրությամբ, որ չպատասխանեցի նրան։ Բացի այդ, գուխս թեթևակի պտտվում էր։ Կոկտեյլը խառնելու անզուսպ ցանկություն էր արթնացել իմ մեջ։

Երկու ըոպե անց, երբ սկսեցի լցնել խմիչքը, միսիս Սիլսբերնը նորից դիմեց ինձ հարցով։ Նա ուղղակի երգեց, այնքան որ երաժշտական հնչեց նրա ձայնը։

— Ասացեք, իսկ շատ-շատ վատ կլինի իմ կողմից, եթե հարցնեմ այն դեպքի մասին, որ հիշատակեց միսիս Բերվիլը։ Ես այն ինը կարերի մասին եմ ասում, հիշո՞ւմ եք,

նա պատմում էր: Չէր եղբայրը, համանաբար, պատահմամբ է հրել նրան:

Ես ցած դրի սափորը, որը ինձ շատ ծանր ու անհարմար թվաց, ու նայեցի միսիս Սիլսբերնին: Որքան էլ տարօրինակ լինի, շնայած թեթևակի գլխապտույտին, ես զգացի, որ նույնիսկ հեռավոր իրերը բոլորովին չեն մշուշվում աչքիս: Ընդհակառակը, միսիս Սիլսբերնը, որ կանգնած էր սենյակի կենտրոնում, աներեսաբար, ասես ֆոկուսի մեջ բռնված, առանձնանում էր շրջապատող ամեն ինչից:

— Ո՞վ է միսիս Բերվիկը, — հարցրի ես:

— Իմ կինը, — պատասխանեց լեյտենանտը մի քիչ կրքկրտուր. նա ինձ նայում էր ինչպես մի հոգուց բաղկացած հանձնաժողով, որ կոչված է ստուգելու, թե ինչու եմ այդպես դանդաղ լցնում կոկտեյլը:

— Այո, այո. իհարկե, — ասացի ես:

— Ինչ բան էր դա, դժբախտ դեպք, — պնդեց միսիս Սիլսբերնը: — Չէ՞ որ նա դիպմամբ չի խփել: Թե՞ դիպմամբ է...

— Ինչպիսի՞ հիմարություն, միսիս Սիլսբերն:

— Ինչ ասացի՞ք, — սառը նետեց նա:

— Ներեցեք: Ուշադրություն մի՛ դարձրեք: Ես մի քիչ հարբել եմ: Խոհանոցում մի քիչ խմեցի, հինգ ռուպե առնչ: Հանկարծ ընդհատեցի խոսքս ու կտրուկ շուռ եկա: Միջանցքում ծանոթ վճռական քայլերից ճռճաց գորգածածկ հատակը: Քայլերը նպատակասլացորեն զալիս, մոտենում էին մեզ, ու մի ռուպե անց հարսի ընկերուհին ներս ընկա՞վ սենյակ:

Նա շնայեց ոչ մեկին. — Վերջապես հաջողվեց զանգել, — ասաց նա զարմանալիորեն միապաղաղ ձայնով, առանց որևէ ճնշումի, — գրեթե մի ժամ փորձում էի: — Նրա դեմքը լարվել էր, կարմրատակել, ասես ուր որ է պայթելու էր: — Սա՞ն է, — հարցրեց նա և առանց կանգ առնելու, շապասեւ լուվ պատասխանի, մոտեցավ սեղանին: Վերցրեց այն միակ բաժակը, որ հասցրել էի լցնել, և ագահաբար, միանգամից խմեց: — Կյանքումս այդպիսի շոգ սենյակում չեմ եղել, — ասաց նա, առանց որևէ մեկին դիմելու և դատարկ բաժակը դնելով սեղանին: Նա անմիջապես էլ վերցրեց սափորը և նո-

բից կիսով չափ լցրեց՝ ուժգին զնգզնգացնելով սառույցի կտորները:

Միսիս Սիլսբերնը անմիջապես հայտնվեց սեղանի մոտ— Խնչ աւացին,— անհամբեր հարցրեց նա,— Դուք Ռեայի հետ խաւեցիր:

Հարսի ընկերուհին նախ խմեց, բաժակը ցած դրեց, հետո ասաց.— Բոլորի հետ էլ խոսեցի.— Եվ «Բոլորի հետ» բառին ընդգծեց, թեև առանց իրեն հատուկ թառերայնության: Նայելով նախ՝ միսիս Սիլսբերնին, ապա՝ ինձ, և հետո՝ լեյտենանտին, նա ավելացրեց.

— Կարող եք հանգստանալ, ամեն ինչ լավ է և բարեհաջող:

— Խնչ է նշանակում դա, Խնչ է պատահել,— խստորեն հարցրեց միսիս Սիլսբերնը:

— Նշանակում է, որ փեսան այլևս չի տառապում երջանկությունից:

Հարսի ընկերուհու ձայնի մեջ կրկին սովորական շեշտեր հայտնվեցին:

— Այդ ինչպե՞ս: Այդ՝ ո՞ւմ հետ խոսեցիր,— հարցրեց լեյտենանտը:— Դու միսիս Ֆեդերի հետ ես խոսել:

— Աւացի չէ՞, որ բոլորի հետ էլ խոսել եմ: Բոլորի հետ, բացի այդ հիասքանչ հարսից: Նա փախել է փեսայի հետ:

Հարսի ընկերուհին նայեց ինձ.— Այս ինչքա՞ն շաքար եք լցրել մեջը,— զայրույթով հարցրեց նա.— Այնպիսի համուռի, ասե՛ռ...

— Փախե՛լ է,— հառաչեց միսիս Սիլսբերնը՝ ձեռքերը ափսոսանքով կրծքին:

Հարսի ընկերուհին միայն նայեց նրան.— Իսկ ձե՞զ ինչ: Մի՞ հուզվեք, ավելի երկար կապրեք:

Միսիս Սիլսբերնը ակամա ետ գնաց դեպի թախտը: Ես էլ, ի դեպ, ետ քաշվեցի: Հայացքս չէի կտրում հարսի ընկերուհուց, միսիս Սիլսբերնը նույնպես ակնդետ նրան էր նայում:

— Երևում է, այդ փեսան նստած է եղել նրանց տանը, երբ սրանք գնացել են տուն: Մյուրիելը հանկարծ վերցրել է փոքրիկ ճամպուկը, և նրանք անմիջապես մեկնել են, ահա և բոլորը:— Հարսի ընկերուհին պերճախոս թոթվեց

ուսերը: Վերցնելով բաժակը՝ նա խմեց մինչև վերջը:— Համե-
նայն դեպս, բոլորիս հրավիրում են հարսանիքի, կամ ինչ-
պես է կոչվում դա, երբ հարսն ու փեսան փախչում են: Որ-
քան որ հասկացա, հիմա այնտեղ մեծ բազմություն կա: Եվ
հեռախոսով բոլորի ձայներն էլ շատ ուրախ էին:

— Ասում ես խոսեցիր միսիս Ֆեդերի՞ հետ: Նա քեզ
ի՞նչ ասաց, — հարցրեց լեյտենանտը:

Հարսի ընկերուհին բավական խորհրդավոր ձևով տա-
րուբրեց գլուխը:— Նա սքանչելի է: Տեր աստված, ինչպի-
սի՞ կին է: Խոսում էր միանգամայն հանգիստ ձայնով: Որ-
քան հասկացա նրա խոսքերից, այդ Սիմորը խոստացել է
խորհրդակցել հոգեվերլուծողի հետ, որպեսզի մի տեսակ
ուղղվի:

Նա կրկին թոթվեց ուսերը:— Ո՞վ է իմանում: Գուցեև
ամեն ինչ հարթվում է: Ես ուղղակի շշմել եմ, չեմ կարողա-
նում մտածել:— Նա նայեց ամուսնուն:— Գնանք այստե-
ղից: Ո՞ւր է քո գլխարկը:

Դեռ ուղքի շէի եկել, որ հարսի ընկերուհին, լեյտենանտը
և միսիս Սիլսբերնը իրար հտեից գնացին դեպի ելքը, իսկ
ես, տանտերս, վերջափակում էի երթը: Ես արդեն շատ էի
օրորվում, բայց ոչ մեկը ետ չնայեց, դրա համար էլ չնկա-
տեցին, թե ինչ վիճակում եմ գտնվում:

Լսեցի, թե ինչպես միսիս Սիլսբերնը հարցրեց հարսի ըն-
կերուհուն:— Դուք գնալո՞ւ եք այնտեղ:

— Ծիշտն ասած, չգիտեմ, — լսեցի պատասխանը:— Եթե
գնանք էլ, ապա մի երկու ռուպեով:

Լեյտենանտը կանչեց վերելակը, և երեքն էլ քարե ար-
ձանի պես հայացքները հառեցին ցուցանակին: Թվում էր,
թե բառերն ալեխորդ են: Ես կանգնել էի բնակարանի շեմ-
քին, վերելակից մի քանի քայլի վրա, ու անիմաստ ձևով
առաջ էի նայում:

Վերելակի դուռը բացվեց, և բարձր կանչեցի. «Ծտեսու-
թյուն», ու երեքն էլ միանգամից շրջեցին գլուխները. «Ծտե-
սություն, ցտեսություն», — ասացին նրանք, իսկ հարսի ըն-
կերուհին կանչեց. «Շնորհակալություն հյուրասիրության հա-
մար», ու դուռը փակվեց:

Անհաստատ քայլերով ես վերադարձա իմ բնակարանը՝ ջանալով քայլելիս արձակել բաճկոնիս կոճակները կամ մի կերպ հանել այն։

Իմ վերադարձը ոգևորությամբ ողջունեց մնացած միակ հյուրս. ես բոլորովին մոռացել էի նրա մասին։ Երբ ներս մտա, նա ինձ դիմավորեց լիքը բաժակով։ Ավելին, նա ուղղակի թափահարում էր բաժակը, միաժամանակ գլխով իմ կողմը ցույց տալով և քմծիծաղելով, ասես, վերջապես վրա հասավ այն երկար սպասված երջանիկ վալրկյանը. որին այնպես ապաստում էինք մենք։ Ես ոչ մի կերպ չէի կարողանում նրան պատասխանել նույնպիսի ժպիտով։ Սակայն հիշում եմ, որ թփթփացրի ուսին։ Հետո ծանորերն նստեցի թոխտին, նրա դիմաց, և վերջապես ինձ հաջողվեց արձակել կոճակներս։

— Իսկ դուք տուն ունե՞ք, — հարցրի ես նրան։ — Ո՞վ է խնամում ձեզ։ Զբոսայգու աղավնիները, ինչ է։

Ի պատասխան իմ այդքան պրովոկացիոն հարցի, հյուրս կրկին աքաղարկեց ոգևորությամբ բաժակ բարձրացրեց իմ պատվին, բռնելով այնպես, ասես դա գարեջրի գավաթ էր։ Ես փակեցի աչքերս և պառկեցի թախտին՝ ոտքերս ցցելով ու մեկնվելով։ Բայց դրանից սենյակը պտտվեց կարուսելի նման, կրկին նստեցի, թափով ոտքերս իջեցրի հատակին և կարուկ շարժումից քիչ մնաց կորցնեմ հավասարակշռությունս։ Հարկ նդամ բռնել սեղանից, որպեսզի չընկնեմ։ Մի պահ ես նստել էի կռացած, աչքերս փակ։ Հետո, առանց վեր կենալու, ձնոքս մեկնեցի սափորին, սառցի խորանարդիկներով լի խմիչքը թափթփելով սեղանին և հատակին։ Ես մի քիչ նստեցի լիքը բաժակը ձեռքիս, ապա, առանց մի կում անելու, դրժել ուղիղ սեղանի կենտրոնում առաջացած լճակի մեջ։

— Պատմե՞մ ձեզ, թե Շարլոտայի ինը կարերն ինչպես են առաջացել, — հարցրի ես հանկարծ։ Ինձ թվաց, թե ձայնս միանգամայն կանոնավոր է հնչում։ — Մենք ապրում էինք լճի մոտ։ Միմորը նամակ գրեց Շարլոտային, հրավիրեց նրան մեզ մոտ հյուր, և, վերջապես, նրա մայրը թույլ տվեց։

Եվ ահա նա մի անգամ նստել էր ճամփի մեջտեղը, շոյում էր մեր Բու-Քուի կատվիկին, իսկ Սիմորը քար նետեց նրա վրա։ Սիմորը տասներկու տարեկան էր։ Ահա և բոլորը։ Իսկ նա քար նետեց, որովհետև Շարլոտան այդ կատվիկի հետ ճանապարհի վրա շատ լավիկն էր։ Եվ բոլորն էլ հասկացան այդ բանը, գրողը տանի ինձ, և՛ հա, և՛ Շարլոտան ինքը, և՛ Բու-Քուն, և՛ Ուեյքերը, և՛ Ուոլթը, ամբողջ ընտանիքը։

Ես աչքս զցեցի կապույտ մոխրամանին, որ դրված էր սեղանի վրա։

— Շարլոտան կյանքում ոչ մի անգամ նրան չի հիշեցրել այդ բանը։ Ո՛չ մի անգամ։

Նայեցի հյուրիս, ասես սպասելով, որ նա կսկսի առարկել, ինձ ստախոս կկոչի։ Իհարկե, ստում էի։ Շարլոտան այդպես էլ չհասկացավ, թե Սիմորն ինչու քարով խփեց իրեն։ Բայց իմ հյուրը ոչինչ չէր վիճարկում։ Ընդհակառակը։ Նա ժպտով հավանություն էր տալիս ինձ, կարծես թե առածս ամեն մի խոսքը նրա համար անառարկելի ճշմարտություն էր։ Այնուամենայնիվ, ես երա ու դուրս եկա սենյակից։ Հիշում եմ, որ գնալիս քիչ էր մնում վերադառնալ և հատակից վերցնեմ սառույցի երկու խորանարդիկները, բայց դա այնքան դժվար թվաց, որ շարունակեցի ճանապարհա և դուրս եկա միջանցք։ Անցնելով խոհանոցի մոտից, ես հանեցի, ավելի ճիշտ վրայիցս պոկեցի բաճկոնս ու նետեցի հատակին։ Այդ պահին ինձ թվում էր, թե ճիշտ այդտեղ եմ դրել հագուստներս ամբողջ կյանքիս ընթացքում։

Լողարանում մի քիչ կանգնեցի սպիտակեղենի զամբյուղի մոտ։ Վերցնե՞մ, թե չվերցնեմ Սիմորի օրագիրը, շարունակե՞մ կարդալ, թե չէ։ Չեմ հիշում, ինչպիսի փաստարկներ էի բերում «հօգուտ» ընթերցման և ինչպիսի՝ դեմ, բայց ի վերջո բացեցի զամբյուղը և օրագիրը հանեցի։ Նորից ձեռքս առած նստեցի վաննայի եզրին ու սկսեցի թերթել, մինչև որ հասա Սիմորի վերջին գրառմանը։

«Ձինվորներից մեկը հենց նոր կրկին զանգահարեց օդանավակայանի տեղեկատուին։ Եթե հղանակը, շարունակի պարզել, լուսադեմին մենք կարող ենք թռչել։ Օպենհայմն ասաց. հարկ չկա նստել, ինչպես ասեղների վրա։ Զանգա-

հարեցի Մյուրիելին, ամեն ինչ բացատրեցի: Շատ աարօրինակ էր: Նա մոտեցել էր հեռախոսին և անընդհատ մի բան էր ասում. «Ալլո, ալլո»: Իսկ իմ ձայնը կտրվել էր: Քիչ էր մնում նա կախի լսափողը: Գոնե մի քիչ հանգստանալի: Օպենհեյմը որոշեց մի քիչ քնել, մինչև որ հայտարարեն մեր երթուղին: Ինձ էլ է անհրաժեշտ քնել, բայց հս շատ եմ լարվել: Ես հիմնականում զանգահարեցի Մյուրիելին, որպեսզի խնդրեմ, աղերսեմ նրան պարզապես երկուսով գնանք մի որևէ տեղ և պսակվենք: Ես շատ եմ լարվել ու հոգնել, այնպես որ չեմ կարող մարդկանց մեջ երևալ: Ինձ թվում է, թե հիմա իմ երկրորդ ծնունդն է: Սուրբ, սրբազան օր: Այնքան վատ էր լսվում, հս էլ հազիվհազ էի կարողանում խոսել, երբ մեզ միացրին: Ի՞նչ սարսափելի է, երբ ասում ես՝ ես քեզ սիրում եմ, իսկ մյուս ծայրից ի պատասխան գոռում են՝ «ի՛նչ, ի՛նչ»: Ամբողջ օրը հատվածներ եմ կարդացել վեդանտից: «Ամուսնացողները պետք է ծառայեն մեկմեկու: Բարձրացնեն, աջակցեն, սովորեցնեն, ամրապնդեն մեկը մյուսին, բայց ամենից շատ ծառայեն մեկը մյուսին: Երեխաներին դաստիարակեն ազնվորեն, սիրով ու խնամքով: Երեխան հյուր է տանը, նրան պետք է սիրել և հարգել, բայց չիշխել վրան, որովհետև նա պատկանում է աստծուն»: Ի՛նչ հոյակապ է, ի՛նչ խելացի, ի՛նչ դժվար ու գեղեցիկ է, և դրա համար էլ արդարացի: Կյանքումս առաջին անգամ զգում եմ պատասխանատվության հրճվանքը: Օպենհեյմն արդեն խումբացնում է: Ինձ էլ է անհրաժեշտ քնել: Չեմ կարողանում, որևէ մեկը պետք է որ արթուն մնա երջանիկ մարդու հետ»:

✱

Ես միայն մեկ անգամ կարդացի այս գրառումը, փակեցի օրագիրը, տարա ննջարան և գցեցի Սիմօրի պայուսակի մեջ, որ դրված էր պատուհանի մոտ, բազմոցի վրա: Եվ հետո ընկա, ավելի ճիշտ ինքս փովեցի մոտակա մահճակալին: Ինձ թվաց, որ քնեցի կամ կորցրի գիտակցությունս ավելի շուտ, քան հավեցի անկողնուն:

Երբ մեկուկես ժամ հետո արթնացա, գլուխս պայթում

էր ցավից, բերանս ցամաքել էր: Ննջարանում գրեթե մութն էր: Հիշում եմ, որ բավական երկար նստեցի մահճակալի եզրին: Հետո ծարավից տանջված վեր կացա և դանդաղ գնացի դեպի մյուս սենյակը, հույս ունենալով, որ այնտեղ, սափորի մեջ որոշ սառը բան մնացած կլինի:

Իմ վերջին հյուրը, հավանաբար, ինքն էր դուրս եկել տնից: Միայն դատարկ բաժակն ու կապարե մեխրամանի մեջ սիգարի մնացորդն էին հիշեցնում նրա գոյության մասին: Ծա մինչև այսօր էլ մտածում եմ, որ այդ սիգարի մնացորդը հարկավոր էր հենց այն ժամանակ ուղարկել Սիմոնին: հարսանեկան բոլոր նվերներն էլ սովորաբար անիմաստ են լինում: Պարզապես սիգարի քնթուկ՝ մի ոչ մեծ, գեղեցիկ տուփի մեջ: Կարելի էր նաև մի չգրված թղթի կտոր գնել բացատրության փոխարեն:

Հյուրանոցում իննսունյոթ նյույորքցիներ էին ապրում, ղեկավարի գործակալներ, ու այնպես էին ծանրաբեռնել միջբաղաքային հեռախոսը, որ 507-րդ համարի երիտասարդ կինը ստիպված եղավ սպասել կես օր, գրեթե մինչև երկուս անց կեսը, մինչև որ նրա պատվերը միացրին: Բայց նա ժամանակն իզուր չէր կորցնում: «Սեքսը կամ հաճույք է, կամ դժոխք» վերնագրով մի փոքրիկ հոդված կարդաց կանանց ամսագրում, որ գրպանի գրքույկի չափսեր ուներ: Լվաց սանրերը և խոզանակը, մաքրեց բեժագույն կոստյումի վրայի բիծը, ուղղեց պատրաստի գնված քլուզի կոճակի տեղը: Պոկեց խալի վրա բուսած երկու մազը: Ու երբ, վերջապես, հեռախոսավարուհին զանգահարեց, նա բազմոցին նրստած արդեն ավարտում էր ձախ ձեռքի եղունգների լաքապատումը:

Բայց նա այնպիսիներից չէր, ովքեր մի կողմ են նետում գործը մի ինչ-որ հեռախոսային զանգի պատճառով: Նրա տեսքից կարելի էր կարծել, թե նրա մեծանալուց ի վեր այդպես անընդմեջ զանգահարել է հեռախոսը:

Հեռախոսը զնգում էր, իսկ նա փոքրիկ վրձինով լաք էր քսում ճկույթի եղունգին, խնամքով շրջանցելով լուսնիկը: Հետո ամրացրեց լաքի սրվակի կափարիչը և, ոտքի կանգնելով, օդում թափահարեց ձախ, դեռևս չշորացած ձեռքը: Մյուսով, որ արդեն շորացել էր, բազմոցի վրայից վերցրեց լիբր մոխրամանը և գնաց դեպի գիշերասենդանը. հեռախոսն

այնտեղ էր դրված: Նստելով լայն, արդեն կարգի բերված անկողնու եզրին, հինգերորդ թի վեցերորդ ազդանշանից հետո վերցրեց հեռախոսափողը:

— Ալո,— ասաց նա, իրենից հեռու պահելով ձախ ձեռքի չուված մատները և ջանալով դրանք չհպել սպիտակ մետաքսե խալաթին. նրա հագին, բացի կոշիկներից, ուրիշ քան չկար, մատանիները դրված էին լոգարանում:

— Միացնում եմ Նյու-Յորք, միսիս Գլաս,— ասաց հեռախոսավարուհին:

— Լավ, շնորհակալություն,— ասաց ջահել կինը և մոխրամանը դրեց գիշերասեղանի վրայ:

Լավեց կանացի ձայն:

— Մյուրիե՞լ, Դո՞ւ ես:

Երիտասարդ էակը լսափողը հեռացրեց ականջից.— Այո, մայրիկ: Բարե, ինչպե՞ս եք դուք այդտեղ:

— Սոսկալի անհանգիստ եմ քեզ համար: Ինչո՞ւ չէ՞ք զանգահարում: Ինչպե՞ս ես, Մյուրիե՞լ:

— Ես երեկ էլ, նախորդ օրը երեկոյան էլ փորձեցի զանգահարել, բայց հեռախոսն այստեղ...

— Հը, ինչպե՞ս ես, Մյուրիե՞լ:

Մյուրիե՞լը մի քիչ էլ լսափողը ետ քաշեց ականջից:

— Հիանալի: Միայն սոսկալի շոգ է: Ֆլորիդայում այսպիսի շոգ դեռ չի եղել...

— Ինչո՞ւ չէ՞իր զանգահարում, այնպես անհանգիստ էի, որ...

— Մայրիկ, սիրելիս, մի՛ գոռա, ես հրաշալի լսում եմ քեզ: Երկու անգամ փորձել եմ զանգահարել: Եվ անմիջապես...

— Ախր ես երեկ հայրիկիդ ասացի, որ երևի երեկոյան զանգ կտաս: Զէ, նա, միեւնույն է... Ասա, ինչպե՞ս ես, Մյուրիե՞լ: Միայն թե ճիշտն ասա:

— Դե, ամեն ինչ հրաշալի է: Բավական է անընդհատ եույն քանը հարցնես...

— Ե՞րբ եք եկել:

— Զեմ հիշում, չորեքշաբթի առավոտն էր, կարծես:

— Ո՞վ էր փարում մեքենան:

— Նա ինքը,— պատասխանեց ազդիկը:— Միայն թե

ախուժախ մի՛ անի: Նա շատ զգուշորեն էր վարում: Ես ուղղակի զարմանում էի:

— Նա ի՞նքն էր վարում: Բայց Մյուրիել, դու ազնիվ խոսք ես տվել ինձ...

— Մայրիկ, դե ես քեզ արդեն ասացի,— ընդհատեց զուտորը,— նա շատ զգույշ էր վարում: Ի դեպ, ժամում հիսուն կիլոմետրից ոչ ավելի, ոչ մի անգամ...

— Իսկ նա օյիններ չէ՞ր անում, դե, հիշո՞ւմ ես, ինչպես այն ժամանակ, ծառերի հետ:

— Մայրիկ, ես քեզ ասում եմ, որ նա շատ զգույշ էր վարում: Վերջ տուր, խնդրում եմ: Ես խնդրեցի նրան ճամփի մեջտեղով գնալ, և նա լսեց ինձ, հասկացավ: Նա նույնիսկ ջանում էր շնայել ծառերին, երևում էր, թե ինչպես է ջանում: Ի դեպ, հայրիկն արդեն վերանորոգման է տվել այն մեքենան:

— Դեռ չէ: Զորս հարյուր դոլլար են պահանջում հենց միայն...

— Բայց, մայրիկ, Սիմորը խոստացել է հայրիկին, որ ինքը կվճարի: Զեմ հասկանում, էլ ինչո՞ւ ես...

— Տեսնե՞նք, տեսնե՞նք: Իսկ նա ինչպե՞ս էր պահում իրեն մեքենայում և ընդհանրապես:

— Լավ,— ասաց զուտորը:

— Նա էլ քեզ այն սոսկալի անունով չէ՞ր կոչում...

— Զէ, նա ինձ նոր անունով է կոչում:

— Ինչպե՞ս:

— Դե, քեզ համար միևնույն չէ՞, մայրիկ:

— Մյուրիել, ինձ անհրաժեշտ է իմանալ, հայրիկն ասում է...

— Դե լավ, լավ, նա ինձ ասում է 1948 թվականի թողարկման Սուրբ Թափառաշրջիկ,— ասաց աղջիկն ու ծիծաղեց:

— Այդտեղ ոչ մի ծիծաղելի բան չկա, Մյուրիել: Բոլորովին ծիծաղելի չէ: Դա սոսկալի է: Զէ, դա ուղղակի շատ տխուր է: Երբ մտածում ես, թե մենք...

— Մայրիկ,— ընդհատեց նրան աղջիկը,— սպասիր, լսիր: Հիշո՞ւմ ես այն գիրքը, որ նա ուղարկել էր ինձ Գեյմանիայից: Հիշո՞ւմ ես, ինչ-որ գերմաներեն բանաստեղծություններ

էին: Ի՞նչ եմ արել ես այն: Գլուխ եմ ջարդում, բայց չեմ կարողանում հիշել...

— Քեզ մոտ է:

— Համոզված ես:

— Իհարկե: Այսինքն, ինձ մոտ է: Ֆրեդի սենյակում է: Այստեղ ես թողել, պահարանում է... Ի՞նչ է պատահել որ: Իրեն պե՞տք է:

— Չէ, նա ճանապարհին, այստեղ գալիս հարցնում էր գրա մասին: Շատ էր ուզում իմանալ, կարդացե՞լ եմ, թե չէ:

— Բայց գիրքը գերմաներեն է:

— Այո, մայրիկ: Նրա համար միևնույն է,— ասաց աղջիկն ու ոտքը գցեց ոտքին:— Նա ասում է, որ դա մեր դարի միակ լավագույն բանաստեղծի գործն է: Ասում է, ես պետք է գտնեմ դրա թարգմանությունը ձեռք բերեի: Կամ էլ՝ գերմաներեն սովորեի, ասացե՛ք, խնդրեմ:

— Սոսկալի է: Սոսկալի է: Չէ դա շատ տխուր բան է... Հայրիկը երեկ ասում էր...

— Մի վայրկյան, մայրիկ,— ասաց աղջիկը: Նա գնաց գեպի պատուհանը, սիգարետ վերցրեց բազմոցի վրայից, վառեց և նորից նստեց մահճակալին:— Մայրիկ,— ասաց նա ծուխ արձակելով:

— Մյուրիել, ուշադիր լսիր ինձ:

— Լսում եմ:

— Հայրիկը խոսել է բժիշկ Սիվետսկու հետ...

— Եվ ի՞նչ,— ասաց աղջիկը:

— Նա ամեն ինչ պատմել է բժշկին: Համենայն դեպս, ինձ այդպես է ասում, բայց դե՞, ճանաչում ես հայրիկիդ: Մտածիր մասին էլ: Պատուհանի հետ կապված պատմությունն էլ: Եվ այն, ինչ-որ ասել էր տատիկիդ, երբ նա քննարկում էր, թե իրեն ինչպես պետք է թաղել, և այն, թե ինչ արեց այն հրաշալի դունավոր բացիկները, հիշո՞ւմ ես, Բերմուդյան կղզիները, մի խոսքով, ամեն ինչ:

— Ե՛վ,— ասաց աղջիկը:

— Եվ այսպես: Նախ նա ասաց, թե ուղղակի հանցագործություն է, որ զինվորական բժիշկները նրան ազատել են հոսպիտալից, ազնիվ խոսք: Նա որոշակիորեն հայրիկին ասել է, թե բուրոսովին չի բացառվում, որ Սիմոնը կարող է

լիովին կորցնել ինքնատիրապետումը: Ազնիվ, ազնիվ խոսք:
— Այստեղ, հյուրանոցում հոգեբույժ կա, — ասաց ազ-
նիկը:

— Ո՞վ է, ազգանունն ի՞նչ է:

— Չեմ հիշում, Ռիչեր է, ինչ է: Ասում են շատ լավ
բժիշկ է:

— Ոչ մի առգամ չեմ լսել:

— Դա դեռ չի նշանակում, թե նա վատն է:

— Ինչ մի՞ կռպտիր, Մյուրիել, խնդրում եմ: Մենք
սոսկալի անհանգստանում ենք քեզ համար: Հայրիկը նույ-
նիսկ ուզում էր հեռագրել քեզ, որպեսզի վերադառնաս տուն,
և հեռա...

— Զէ, մայրիկ, ես դեռևս չեմ վերադառնա, հանգրս-
տացիր:

— Մյուրիել, ազնիվ խոսք, բժիշկ Սիվետսկին ասաց, որ
Սիմսթը կարող է վերջնականապես կորցնել...

— Մայրիկ, մենք դեռ նոր ենք եկել: Այսքան տարիներ
քնթացքում ես առաջին անգամ եմ խսկապես հանգստանում,
հա չեմ հավաքի իրերս ու թռչնում տուն: Իսկի չէի էլ կարող
գալ: Այնպես եմ այրվել արևի տակ, որ հագիվ եմ մաշ
գալիս:

— Վառվե՞լ ես: Եվ շա՞տ: Ինչո՞ւ «բրոնզե կրեմ» չեմ
քսել, չէ որ դրել էի ճամպրուկիդ մեջ: Ուղիղ այն բանի...

— Քսել եմ, քսել եմ: Եվ այնուամենայնիվ, այրվել եմ:

— Այ քեզ սոսկալի բա՛ն: Որտե՞ղդ է այրվել:

— Ամբողջապես, մայրիկ, ամբողջապես այրվել եմ, աս-
տից զուլա:

— Այ քեզ սոսկալի բա՛ն:

— Ոչինչ, կլավանամ:

— Լսիր, իսկ դու խոսե՞լ ես այդ հոգեբույժի հետ:

— Այո, մի քիչ:

— Ի՞նչ ասաց նա: Եվ որտե՞ղ էր այդ ժամանակ Սիմսթը:

— Մովհանայաց հյուրասենյակում դաշնամուր էր նվա-
գում: Եկած օրվանից նա երկու երեկո է նվագում է:

— Ի՞նչ ասաց բժիշկը:

— Առանձնապես ոչինչ: Նա ինքը խոսեց ինչ հետ: Ես
նստած էի նրա կողքին, «բինգո» էինք խաղում, և նա ինչ

հարցրեց՝ ձեր ամուսինն է նվագում այն սենյակում։ Ասացի՝ այո։ Հարցրեց, թե Սիմորը վերջերս չի՞ հիվանդացել։ Եվ ես ասացի...

— Իսկ ինչո՞ւ նա հանկարծ այդպիսի բան հարցրեց։

— Զգիտեմ, մայրիկ։ Երևի այն պատճառով, որ Սիմորը շատ գունատ է ու նիհարած։ Մի խոսքով, «բինգոյից» հետո նա ու իր կինը ինձ հրավիրեցին մի բան խմելու։ Ես համաձայնեցի, նրա կինը հրեշ է։ Հիշո՞ւմ ես, այն սոսկալի երեկոյան հագուստը, որ տեսանք Բոնմիտի ցուցափեղկում։ Դու դեռ ասացիր, որ այդ հագուստի համար բալալիկ-մարալիկ աղջիկ է պետք...

— Այն կանա՞չը։

— Այ, հենց այդ էր հագին։ Իսկ որ կոնքերը տեսնե՞ս։ Անընդհատ կաշում էր ինձնից, թե Սիմորը այն Սյուզաննա Գլասի հարազատը չէ՞, որ Մեդիսոն-ափենյուի վրա արհեստանոց ունի՝ գլխարկներին։

— Իսկ ամուսինն ի՞նչ էր ասում, այդ բժիշկը։

— Առանձնապես ոչինչ։ Ընդհանրապես մենք նստած էինք բարում, սոսկալի աղմուկ էր։

— Հա, բայց նրան ասացի՞ր, թե Սիմորն ինչ էր ուղում անել տառիկի բազկաթոռը։

— Զէ, մայրիկ, ոչ մի մանրամասնություն ես նրան չեմ պատմել։ Բայց գուցե մեկ ուրիշ անգամ էլ կհաջողվի նրա հետ խոսել։ Ամբողջ օրը բարում նստած է լինում։

— Իսկ նա չէ՞ր ասում, թե կարող է պատահի, դե մի խոսքով, որ Սիմորի մոտ ինչ-որ տարօրինակություններ հանդես գան։ Որ դա քեզ համար վտանգավոր է։

— Դե չէ,— ասաց աղջիկը։— Հասկանում ես, մայրիկ, դրա համար նա պետք է հազար ու մի տեղեկություններ հավաքի։ Մանկություն մասին և այլն։ Ասացի, չէ՞, որ շատ քիչ ենք խոսել. բարում սոսկալի աղմուկ էր։

— Դե ինչ արած... Իսկ ինչպե՞ս է քո կապույտ վերարկուն։

— Ոչինչ։ Ուսերի տակից մի քիչ ձգեցի աստու ուր։

— Իսկ այդտեղ ընդհանրապես ինչպե՞ս են հագնվում։

— Շատ վատ։ Ոչ մի բանի նման չեն։ Ամեն տեղ՝ պրուպրզաններ են կպցնում, աստված գիտե, թե ինչ է։

— Ձեր համարը լա՞վն է:

— Ոչինչ, Միանգամայն տանելի է: Այն համարը, որտեղ ապրել էինք մինչև պատերազմը, շահադավեց վերցնել,— ասաց աղջիկը:— Հասարակությունը այս տարի սոսկալի է: Մի տեսնես, թե ում հետ ենք սեղան նստում: Հենց անմիջապես կողքներիս, հարևան սեղանի մոտ, այնպիսի տեսք ունեն, ասես բռնատարով են եկել:

— Հիմա ամեն տեղ էլ այդպես է: Կիսաշրջազգեստ դազնո՞ւմ ես:

— Շատ է երկար, ասել եմ քեզ, չէ՞:

— Մյուրիել, վերջին անգամ պատասխանիր ինձ, ինչպե՞ս ես: Ամեն ինչ կարգի՞ն է:

— Այո, մայրիկ, այո,— ասաց աղջիկը:— Հորյուր անգամ՝ այո:

— Եվ չե՞ս ուզում տուն վերադառնալ:

— Ոչ, մայրիկ, ոչ:

— Հայրիկը երեկ ասաց, որ պատրաստ է քեզ փող տալ, որպեսզի մենակ մեկնես որևէ տեղ և ամեն ինչ մի լավ կշռագատես: Դու հրաշալի ճանապարհորդություն կա՞րող ես կատարել նավով: Երկուսս էլ կարծում ենք, որ քեզ...

— Ոչ, շնորհակալություն,— ասաց աղջիկը և ուղիղ նքստեց:— Մայրիկ, այս խոսակցությունը կրնկնի...

— Որ մտածում եմ, թե ինչպես սպասեցիր այդ տղային ամբողջ պատերազմի ընթացքում, այսինքն, որ մտածում եմ, թե այդ բոլոր ջահել կանայք...

— Մայրիկ, արի վերջացնենք խոսակցությունը: Սիմորը ուր որ է կգա:

— Իսկ ո՞ւր է նա:

— Լողափում:

— Լողափո՞ւմ, մենա՞կ: Նա իրեն լա՞վ է պահում լողափում:

— Լսիր, մայրիկ, դու այնպես ես խոսում նրա մասին, ասես նա կատաղի խելագար լինի:

— Ձէ, ինչ ես ասում, Մյուրիել:

— Համենայն դեպս, ձայնդ այդպիսին է, իսկ նա իր համար պառկած է ավազներին, նույնիսկ խալաթը չի հանում:

— Չի՞ հանում խալաթը, Ինչո՞ւ։

— Չգիտեմ, Երեւի այն պատճառով, որ այդպես գու-
նատ է։

— Տեր աստված, Բայց նրան անհրաժեշտ է արևը, Դու
չե՞ս կարողանում ստիպել նրան։

— Դու Սիմոնին գիտես, չէ՞, — ասաց աղջիկը ու նորից
ոտքերը խաչածեց։ — Ասում է. — Չեմ ուզում, որ ամեն
մի ապուշ աչք տնկի իմ վիտվածքների վրա։

— Բայց նրա վրա վիտվածքներ չկան, Թե՞ բանակում
ինչ-որ բաներ է վիտել։

— Չէ, մայրիկ, չէ, սիրելիս, — ասաց աղջիկն ու ելավ
տեղից։ — Գիտես ինչ, արի վաղը ես զանգահարնմ քեզ։

— Մյուրիել, լսիր ինձ, միայն թե ուշադիր։

— Լսում եմ, մայրիկ, — նա մի ոտքից մյուսի վրա էր
կանգնում։

— Հենց որ մի տարօրինակ բան է ասել կամ արել,
հասկանո՞ւմ ես, անմիջապես զանգ տուր ինձ, Լսո՞ւմ ես։

— Մայրիկ, բայց ես չեմ վախենում Սիմոնից։

— Մյուրիել, խոստացիր ինձ։

— Լավ, խոստանում եմ։ Ցտեսություն, մայրիկ, Համբու-
րիք հայրիկին։ — Եվ նա կախեց լսափողը։

*

— Սիմի Գլաս, Ոսկեմազ, — ասաց Սիրիլա Կարպեն-
տերը, որ հյուրանոցում ապրում էր իր մայրիկի հետ։ — Ո՞ւր
է Ոսկեմազը։

— Փիսիկս, հանգիստ մնա, չարչարում' ես մայրիկին։
Ուղիղ կանգնիր, լսո՞ւմ ես։

Միսիս Կարպենտերը արևայրուկի դեմ շուղ էր քսում
Սիրիլայի ուսիկներին, թիկունքին և թևիկների նման նիհա-
րիկ թիակներին։ Սիրիլան, մի կերպ իրեն պահելով վիթխա-
րի, ձիգ փշած գնդակի վրա, նստել էր դեմքով դեպի օվկիա-
նոսը, նրա հագին դեղձանիկի նման դեղին լողազգեստ էր,
վարտիքից ու կրծքակալից կազմված լողազգեստ, թեև առա-

շիկտ ինը-տասը տարին նա դեռևս կարող էր հիանալի յուր
գնալ առանց կրօնականի:

— Սովորական մետաքս գլխաշոր է, բայց դա միայն
մատիկից ես զգում,— քաջատրում էք միսիս Կարպենտերի
կողքի բազկաթոռին նստած կիներ:— Հետաքրքիր է, ինչպե՞ս
է կարողանում այդպես կապել: Ուղղակի սքանչելի է:

— Այո, հավանաբար, լավն է,— ասաց միսիս Կարպեն-
տերը:— Սիրիլոչկա, փիսիկս, հանգիստ նստիր:

— Իսկ ո՞ւր է իմ Ոսկեմազը,— հարցրեց Սիրիլան:

Միսիս Կարպենտերը հառաչեց:— Ահա՛,— ասաց նա և
ամրացրեց սրվակի կափարիչը:— Հիմա գնա, խաղ արա,
փիսիկս: Մայրիկը կգնա հյուրանոց և մարտինի կիսմի մի-
սիս Հաբելի հետ: Իսկ ձիթապտուղը կրերի քեզ:

Ազատություն ստանալով՝ Սիրիլան վազեց մինչև լողափ,
հետո շրջվեց դեպի ձկնորսական տաղավարը: Ծանապարհին
կանգ առավ, ոտքով խփեց ավազից սարքված պալատի թաց
ռվերակներին և շուտով բավական հեռացավ առողջարանի
լողափից:

Նա մի քառորդ մղոն անցավ և հանկարծ սկսեց վազել
ազիզ դեպի ափի ավազարւուրը: Հասավ այնտեղ, ուր մեջքի
վրա պառկած էր մի երիտասարդ:

— Կգա՞ս գնանք լողանալու, Սիմի Գլաս,— հարցրեց
աղջիկը:

Երիտասարդը ցնցվեց, անմիջապես բռնեց լողախալաթի
օձիքից: Հետո շուտ եկավ փորի վրա, և երշիկի նման ուր-
ված սրբիչն ընկավ նրա աչքերի վրաձից: Նա կկոցված աչ-
քերով նայեց Սիրիլային:

— Ա՛, ողջույն, Սիրիլոչկա:

— Կգա՞ս լողանալու:

— Քեզ էի սպասում,— ասաց նա:— Ի՞նչ նորություններ
կան:

— Ի՞նչ,— հարցրեց Սիրիլան:

— Ինչպիսի՞ նորություններ կան: Ի՞նչ կա ծրագրում:

— Հայրիկս վաղը գալու է ինքնաթիռով,— ասաց Սիրի-
լան, ոտքով խփելով ավազին:

— Միայն թե աչքերս մե՛կ լցնի, փոքրիկս,— ասաց երի-

տասարդը՝ բռնելով Սիրիլայի ոտիկը։— Այո, ժամանակն է, որ հայրիկդ գաւ։ Ես ժամ առ ժամ սպասում եմ էրան։ Այո, ժամ առ ժամ։

— Իսկ այն մորաքույրն ո՞ւր է, — հարցրեց Սիրիլան։

— Այն մորաքույրը, — երիտասարդը ավազը թափ ավելցնաւ մազերի վրայից։— Դժվար է ասել, Սիրիլուշկա։ Նա կտրող է լինել հազար տեղ։ Ասենք՝ վարսավիրի մոտ։ Մազերն է շեկացնում։ Կամ իր սենյակում տիկնիկներ է կարում աղքատ երեխաների համար։— Ծրիտասարդը գեռ պառկած էր երեսնիվայր, միայն հիմա բռնեցքներն իրար վրա դրեց և ծնոտը հենեց դրանց։— Ավելի լավ կանես հեշտ հարցեր տաս ինձ, Սիրիլուշկա, — ասաց նա։— Այդ ինչ գեղեցիկ կոստյում ունես, սքանչելի է ուղղակի։ Կյանքումս ամենից շատ կապույտ լողադղեստն եմ սիրում։

Սիրիլան նայեց նրան, հետո՝ իր այրված փորիկին։— Բայց սա դեղին է, — ասաց նա։— Բոլորովին դեղին։

— Ճիշտ ես տեսում։ Հապա մոտ արի։

Սիրիլան մի քայլ առաջ եկավ։

— Դու միանգամայն իրավացի ես։ Հիմա եմ ես, հիմա։

— Կգա՞ս լողանանք, — հարցրեց Սիրիլան։

— Հարկավոր է մտածել։ Նկատի առ, Սիրիլուշկա, որ ես լրջորեն կշռադատում եմ այդ առաջարկությունը։

Սիրիլան ոտքով խփեց փշովի ներքնակին, որ նրա զրուցակիցը բարձի տեղ դրել էր գլխի տակ։— Հարկավոր է փշել, — ասաց աղջնակը։

— Իրավացի ես։ Այո, հարկավոր է փշել և ուժեղ փշել, քան մտադիր էի ասել մինչև հիմա։

Նա բռնեցքները հանեց և ծնոտը հենեց ավազին։— Սիրիլուշկա, — ասաց, — դու շատ գեղեցիկ ես։ Հաճելի է քեզ նայելը։ Պատմիր ինձ քո մասին։— Նա մեկնեց ձեռքը և բռնեց Սիրիլայի կոճերից։— Ես Ալեքսանդր եմ, իսկ դու՞ ով ես։

— Շերոն Լիպշուցն ասում էր, որ դու նրան նստեցրեց ես դաշնամուրի աթոռին, — ասաց Սիրիլան։

— Մի՞թե Շերոն Լիպշուցն հենց այդպես էլ ասաց։

Սիրիլան եռանդուն գլխով արեց:

Նա բաց թողեց երեսայի կոճերը, ձեռքերը խաչեց և այտը հենեց աջ արմունկին:

— Ոչինչ չես կարող անել,— ասաց նա:— Ինքդ էլ գիտես, թե դա ինչպես է լինում, Սիրիլուշկա: Նստած նվագում եմ: Դու չես երևում: Իսկ Շերոն կիպշուցը գալիս նստում է կողքիս աթոռակին: Ինչ անեի, հրեի՞ նրան:

— Հրեիր:

— Դե, չէ՞, այդպես չեղավ: Ծնողունակ չեմ դրան: Բայց գիտե՞ս ինչ արեցի, գուշակիր:

— Ի՞նչ:

— Ես ձևացրի, թե դա դու ես:

Սիրիլան անմիջապես կռացավ ու սկսեց փոքրիկ ավազը:— Գնա՞նք լողանալու,— ասաց նա:

— Համաձայն եմ,— ասաց նրա զրուցակիցը:— Կարծեմ, գրան ընդունակ եմ:

— Մեկ էլ որ գա, հրիր,— ասաց Սիրիլան:

— Այդ ո՞ւմ:

— Շերոն կիպշուցին:

— Ա՛խ, Շերոն կիպշուցին: Այդ ինչո՞ւ մտքիցդ գուրջի գալիս նա: Երազո՞ւմ էլ նրան ես տեսնում...

Նա հանկարծ վեր թռավ, նայեց օվկիանոսին:— Լսիր, Սիրիլուշկա, գիտե՞ս հիմա ինչ կանենք: Կփորձենք ձկնիկ-բանանիկ բռնել:

— Ի՞նչ:

— Ձկնիկ-բանանիկ,— ասաց նա ու արձակեց խալաթի գոտին: Նա հանեց խալաթը: Նրա ուսերը սպիտակ էին. նեղլիկ, լողակ-ոտնաթաթերը՝ կապույտ: Նա խալաթը ծալեց սկզբում երկարությամբ, հետո երեք տակ արեց: Բացելով ոլորված սրբիչը, որով աչքերն էր ծածկել, փոքր ավազին և խալաթը դրեց վրան: Կռանալով՝ վերցրեց փշովի ներքնակը և դրեց թևատակին: Ազատ ձախ ձեռքով բռնեց Սիրիլայի թաթիկը:

Նրանք գնացին դեպի օվկիանոս:

— Դու երևի ոչ մի անգամ ձկնիկ-բանանիկ չես տեսել,— հարցրեց նա:

Սիրիլան տարուբերեց գլուխը:

— Զի կարող պատահել: Ինչո՞ւ, որտե՞ղ ես ապրում:

— Զգիտեմ,— ասաց Սիրիլան:

— Այդ ինչպե՞ս չգիտես: Զի կարող պատահել: Նույնիսկ Շերոն կիպշուցը գիտի, թե որտեղ է ապրում, իսկ նա նույնպես երեքուկես տարեկան է:

Սիրիլան կանգ առավ ու քաշեց ձեռքը: Ապա մի աննշան խեցի վերցրեց ու սկսեց զննել ընդգծված հետաքրքրությամբ: Հետո դեմ գցեց:

— Շոճու անտառ, Կոննետիկատ,— ասաց աղջնակն ու փորը ցցած առաջ գնաց:

— Շոճու անտառ, Կոննետիկատ,— կրկնեց նրա ուղեկիցը:— Իսկ դա պատահմամբ Մոճու անտառը չէ՞ Կոննետիկատում:

Սիրիլան նայեց նրան.— Ես այնտեղ եմ ապրում,— ասաց նա անհամբերությամբ:— Ես ապրում եմ Շոճու անտառում, Կոննետիկատում:— Նա վազ տվեց մի քանի քայլ, ձախ ձեռքով բռնեց ձախ ոտնաթաթը ու ուտոստեց մի ուրի վրա:

— Այդ ի՞նչ լավ բացատրեցիր ամեն ինչ, ուղղակի սքանչելի էր,— ասաց նրա ուղեկիցը:

Սիրիլան բաց թողեց ոտնաթաթը.— «Նեգրիկ Սամրոնե կարդացե՞լ ես,— հարցրեց աղջնակը:

— Ի՞նչ տարօրինակ է, որ դու հարցրիր ինձ այդ բանը,— ասաց նրա ուղեկիցը:— Հասկանո՞ւմ ես, միայն երեկ երեկոյան եմ վերջացրել:— Նա կոացավ, բռնեց Սիրիլայի թաթիկը:— Քեզ դո՞ւր է եկել,— հարցրեց նա:

— Իսկ վագրերը վազվզո՞ւմ էին ծառի շուրջը:

— Այո՞, ես նույնիսկ մտածեցի. ե՞րբ են վերջապես կանգ առնելու դրանք: Կյանքում այդքան վագր չեմ տեսել:

— Նրանք ընդամենը վեցն էին:

— Ընդամենը,— հարցրեց ուղեկիցը:— Քե կաթօխո՞ւմ գա քի՞չ է:

— Դու մոմ սիրո՞ւմ ես,— հարցրեց Սիրիլան:

— Ի՞նչ,— նորից հարցրեց նա:

— Դե, մեղրամոմ էլի՞:

— Շատ եմ սիրում, իսկ դո՞ւ:

Սիրիլան գլխով արեց:— Դու ձիթապտուղ սիրո՞ւմ ես:

— Զիթապտուղ: Հասկա ինչպե՞ս: Զիթապտուղը մեղրամոմով: Առանց դրան ուղղակի չեմ կարող:

— Դու Շերոն Լիպշուցին սիրում ես,— հարցրեց աղջնակը:

— Այո՛, այո՛, իհա՛րհե,— ասաց նրա ուղեկիցը:— Եվ շատ եմ սիրում նրան այն բանի համար, որ երբեք չի նեղացնում շնիկներին մեր հողում, հյուրանոցում: Օրինակ՝ այն թզուկ բուլղոզին, որ այն կնոջն է, Կանադայից եկածին: Դու երեւի շեռ հավատում, բայց այդպիսի աղջիկներ կան, որ սիրում են փայտով խփել այդ բուլղոզին: Իսկ, ա՛յ, Շերոնը՝ երբե՛ք: Նա ոչ մեկին չի նեղացնում, չի բարկացնում: Ա՛յ, դրա համար էլ սիրում եմ նրան:

Սիրիլան լռեց:

— Իսկ ես սիրում եմ մոմ ծամել,— ասաց նա վերջապես:

— Գա բուլբոն էլ սիրում եմ,— ասաց նրա ուղեկիցը, տարով փորձելով ջուրը:— Ո՛հ, սառն է:— Նա փշովի ներքնակը գցեց ջրի վրա:— Զէ, սպասիր, Սիրիլուշկա, արի մթքիչ հեռանանք:

Նրանք գնացին ծանծաղուտով, մինչև որ ջուրը հասավ Սիրիլայի գոտկատեղին: Այդ ժամանակ երիտասարդը գրկեց նրան ու դրեց ներքնակի վրա:

— Իսկ դու երբեք լողազլի՞նարի չե՞ս դնում, գլուխդ չե՞ս ծածկում,— հարցրեց երիտասարդը:

— Բաց մի՛ թռչնիր ինձ,— հրամայեց աղջնակը:— Ամառը բռնիր:

— Ներեցեք, միսս Կարպենտեր: Ես իմ գաբժը գիտեմ,— ասաց նրա ուղեկիցը:— Իսկ դու աճելի լավ է նայիր ջրին, հեռանիր ձկնիկ-բանանիկին: Այսօր շատ լավ է բռնվում ձկնիկ-բանանիկը:

— Իսկ ես չեմ տեսնում դրանց:

— Միանգամայն հասկանալի է: Դրանք շատ տարագրիւ խոփ ձկնիկներ են: Շատ տարօրինակ:— Նա ներքնակն արագ հրեց: Զուրը դեռ նրա կրծքին չէր հասել:— Եվ տխուր էլ կյանք ունեն,— ասաց նա:— Գիտե՞ս ինչ եմ տեսնում նրանք: Սիրիլուշկա:

Աղջնակը տարուբերեց գլուխը:

— Հասկանո՞ւմ ես, նրանք լողում են, մտնում քարանդակով, իսկ այնտեղ ջա՛տ ընան կա: Քարանձավ մտնելի՛վ

որ տեսնես՝ սովորական ձկնիկներ են: Բայց այնտեղ իրենց խոզավարի են պահում: Մի այդպիսի ձկնիկ-բանանիկ լողաց քարանձավ ու այնտեղ յոթանասունութ հատ բանան կերավ:— Նա լաստը իր փոքրիկ ուղեորի հետ միասին հրեց դեպի հորիզոնը:— Եվ դրանից նրանք այնպե՛ս են հաստանում, իհարկե, որ այլևս չեն կարողանում դուրս գալ: Դռնից դուրս գալ չեն կարողանում:

— Էլ մի՛ քշիր,— ասաց Սիրիլան:— Իսկ հետո ի՞նչ է լինում:

— Ե՛րբ հետո, ինչի՞ մասին ես հարցնում:

— Ձկնիկ-բանանիկների մասին:

— Ա՛խ, ուզում եմ տեսլ, այդպես կշտանալուց հետո ինչ են անում, հա՛, որ չեն կարողանում դուրս գալ քարանձավից:

— Այո,— ասաց աղջնակը:

— Տխուր է, դժվարանում եմ, քեզ տանլ, Սիրիլա՛յ: Մեռնում են նրանք:

— Ինչո՞ւ,— հարցրեց Սիրիլան:

— Հիվանդանում են բանանային ածնգով: Գա ստեփալի հիվանդություն է:

— Տես, ալիքը գալիս է,— տազնապով ասաց Սիրիլան:

— Արի շնկատելու տանք,— ասաց նրա ուղեկիցը,— արի արհամարհենք նրան: Ես ու դու հալարտ ենք:— Նա բռնեց Սիրիլայի կոճերից ու ներքև սեղմեց: Լաստը բարձրացավ ալիքի կատարը: Ջուրը ողողեց Սիրիլայի մազերը, բայց նրա ճիշի մեջ միայն ոգևորություն կար:

Երբ լաստը ուղղվեց, աղջնակը թաթիկով հտ քաշեց հակատին կպած թաց մազափունջը և ասաց.— Իսկ ես տեսա նրան:

— Ո՞ւմ, իմ ուրախություն:

— Ձկնիկ-բանանիկին:

— Զի՛ կարող պատահել,— ասաց նրա ուղեկիցը:— Իսկ նրա բերանում բանաններ կայի՞ն:

— Այո՛,— ասաց Սիրիլան,— վե՛ց հատ:

Երիտասարդը հանկարծ բռնեց Սիրիլայի թաց ստիկը, որ կախված էր լաստից ցած, և համբուրեց ներբանը:

— Բա՛ւհ,— ասաց աղջնակը:

— Դու ինքդ ես «թուհ»։ Ետ ենք գնում, բավական է։

— Չէ՛։

— Ափսո՛ւս, ափսո՛ւս,— ասաց երիտասարդը և լաստը բռնեց դեպի ափ, որտեղ Սիբիլան թռավ ավազի պրա։ Երիտասարդը ներքնակը դրեց թևի տակ ու տարավ ափ։

— Մնաս բարով,— գոչեց Սիբիլան ու առանց փոքր-ինչ ափսոսալու վազեց դեպի հյուրանոց։

Երիտասարդը հագավ լալաթը, ամուր ծածկեց օձիքը, սրբիչը մտցրեց գրպանը։ Նա բարձրացրեց թաց, լպրծուն անհարմար ներքնակը և դրեց թևի տակ։ Հետո տաք ու փափուկ ավազի վրայով մենակ գնաց դեպի հյուրանոց։

Ներքնահարկում (հյուրանոցի դիրեկցիան խնդրիչ էր, որ լողացողները վերև բարձրանային միայն այդտեղով) քթին ցինկաքսուք քսած մի կին երիտասարդի հետ վերելակ մտավ։

— Տեսնում եմ, նայում եք իմ ոտքերին,— ասաց երիտասարդը, երբ վերելակը բարձրանում էր։

— Ներեցեք, լավ չլսեցի,— ասաց կինը։

— Ես ասացի, տեսնում եմ, դուք նայում եք իմ ոտքերին։

— Ներեցեք, բայց ես հատակին էի նայում,— ասաց կինը և շրջվեց դեպի վերելակի դուռը։

— Ուզում եք նայել ոտքերիս՝ այդպես էլ թանք,— ասաց երիտասարդը։— Ի՞նչ իմաստ ունի անվերջ ձևտնալ, գրողը տանի։

— Թողեք դուրս գամ ես,— արագ ասաց կինը վերելակավարին։

Վերելակի դուռը բացվեց, և կինը դուրս եկավ առանց ետ նայելու։

— Իմ ոտքերը միանգամայն նորմալ են, ես ոչ մի պատճառ չեմ տեսնում այդպես աչք տնկելու,— ասաց երիտասարդը։— Հինգերորդը, խնդրեմ։— Եվ նա խալաթի գրպանից հանեց համարի բանալին։

Դուրս գալով հինգերորդ հարկում՝ նա գնաց միջանցքով և իր բանալիով բացեց 507-րդ համարը։ Այնտեղ նոր կաշվե ճամպրուկների և եղունգների լաքի հոտ էր փչում։

Նա նայեց երիտասարդ կնոջը, որ քնած էր մահճակալներից մեկի վրա։ Մոտեցավ իր ճամպրուկին, բացեց և վեր-

նաշապիկների ու վարտիքների կույտի տակից հանեց ռազ-
մաավարային մի ատրճանակ: Հանեց փամփշտաւալը, նա-
յեց, կրկին դրեց տեղը: Լարեց հրահանը: Հետո մոտեցավ
դատարկ մահճակալին, նստեց, նայեց ջահել կնոջը, բարձ-
րացւեց ատրճանակը և գնդակ արձակեց իր աջ բռնքին:

1928 թվականին, ինը տարեկանում, ես մի կազմակերպության անդամ էի, որ կրում էր «կոմանչների ակումբ» անունը, և նվիրված էի դրան իմ ամբողջ *esprit de corps*¹։ Ամեն օր դասերից հետո ուղիղ ժամը երեքին 165-րդ զարոցի ելքի մոտ, Հարյուրիններորդ փողոցում, Ամստերդամյան ավենյուի մոտակայքում, մեզ՝ քսանհինգ կոմանչներիս, սպասում էր մեր Առաջնորդը։ Իրար սեղմվելով ու հրմշտելով՝ տեղավորվում էինք մեր Առաջնորդի փոքրիկ «պիկապում», և, համաձայն մեր ծնողների հետ ունեցած զործնական պայմանավորվածության, նա մեզ տանում էր Կենտրոնական զբոսայգի։ Ետճաշյա ամբողջ ժամանակը ֆուտբոլ կամ բեյսբոլ էինք խաղում, նայած եղանակին։ Շատ անձրևոտ օրերին Առաջնորդը մեզ տանում էր պատմաբանադիտական թանգարան կամ Կենտրոնական պատկերասրահ։ Շաբաթ օրերը և մեծ տոներին Առաջնորդը առավոտից հավաքում էր մեզ տներից և իր դարն ապրած «պիկապով» Մոնհետենից տանում Վան-կորտլենդյան զբոսայգու կամ Փալիսադիի շատ ավելի ազատ տարածությունները։

Եթե ազնիվ սպորտով զբաղվելու պահանջ էինք զգում, գնում էինք Վան-կորտլենդյան զբոսայգին։ այնտեղ իսկական հրապարակներ ու ֆուտբոլային դաշտեր կային, և մեզ չէր սպառնում որպես հակառակորդ՝ մանկական սալակ կամ

¹ Կորպորացիոն ոգով։

փայտը ձեռքին կատաղած պառազ տիկին տեսնելու վտանգը։
Եթե կոմանչների սիրտը ազատ կյանքի կարոտ էր զգում,
գնում էինք քաղաքից դուրս՝ Փալիսագի, ու այնտեղ մաքա-
ռում զրկանքների դեմ։ (Հիշում եմ, մի անգամ, ջաբաթ օրը,
ես նույնիսկ մոլորվեցի թավուտեհրում, ճանապարհային
նշանի և վաշինգտոնյան կամրջի միջև ընկած ընդարձակ տա-
րածությունում։ Բայց ինձ չկորցրի։ Նստեցի վիթխարի ռեկ-
լամային վահանակի տակ ու, արցունքներս կուլ տալով, բա-
ցեցի նախաճաշ, որպեսզի ամրապնդեմ ուժերս, ազոտ հույս
ունենալով, որ Առաջնորդը կորոնի ինձ։ Նա միշտ գտնում
էր մեզ)։

Կոմանչներից ազատ ժամերին մեր Առաջնորդը դառնում
էր ուղղակի Սթեֆեն-Ալլենդի Ջոն Հեդսուդցին։ Նա քսաներ-
կու-քսաներեք տարեկան շատ ամոթխած ու սուսիկ-փուսիկ
աղա էր, Նյու-Յորքի համալսարանի մի սովորական իրավա-
բան-ուսանող, բայց ինձ համար անմոռանալի է նրա կեր-
պարը։ Չեմ թվարկի նրա բոլոր արժանիքներն ու առաքի-
նությունները։ Կասեմ անցողակի, որ նա ըոյսքառությամբ
«Արծվային երամի» անդամներից էր և քիչ էր մնում դառ-
նար 1926 թվականի ամերիկյան հավաքականի լավագույն
հարձակվողն ու գրեթե շեմպիոնը, և որ մի անգամ նրան
բավական համառորեն հրավիրում էին իր ուժերը փորձելու
Նյու-Յորքի բեյսբոլի վարպետների թիմում։ Նա խիստ անա-
չառ և սառնասիրտ գատավոր էր մեր կատաղի մրցումների
ժամանակ, վարպետ՝ խարույկ վառելու և մարելու գործում,
փորձված և ներողամիտ առաջին օգնություն ցույց տվող։
Մենք բոլորս, սկսած փոքրերից մինչև ավագ թոկից փա-
խածներս, անսահման սիրում ու հարգում էինք նրան։

Ես հիմա էլ աչքերիս առաջ տեսնում եմ մեզ Առաջնոր-
դին, ինչպիսին նա էր 1928 թվականին։ Եթե մեր ցանկու-
թյունը նրան մի քանի դյույմ աճեցնելու զորություն ունե-
նար, ապա մի ակնթարթում նա կգառնար հսկա։ Բայց կյան-
քը մնում է կյանք, և նրա հասակը ընդամենը հինգ ֆուտ և
երեք-չորս դյույմ էր։ Նրա կապտասև մազերը գրեթե ծած-
կում էին ճակատը, քիթը խոշոր էր, նկատելի, իրանի եր-
կարությունը գրեթե հավասար էր ոտքերի երկարությանը։
Ուսերը կաշվե բաճկոնի մեջ ավելի ուժեղ էին թվում, թեև

նա առանձնապես թիկնեղ չէր և թեթևակի կուզ ուներ: Բայց ինձ համար այն ժամանակ մեր Առաջնորդի մեջ անքակտելիորեն միաձուլվում էին բոլոր լավագույն կինոգերասանների կանոնավոր ու համաչափ գիմնագծերը՝ և՛ Բաթ Զոնսի, և՛ Քեն Մեյնարի, և՛ Թոմ Միքսի:

Իրիկնադեմին, երբ այնքան էր մթնում, որ վրիպելիս կամ թեթև գնդակները բաց թողնելիս պարտվողները արդարանում էին այդ պատճառաբանությամբ, մենք՝ կոմանչներս, համառորեն և անձնապաշտորեն շահագործում էինք մեր Առաջնորդին որպես պատմողի: Տաքացած ու լարված կըլվում էինք ու գոռգոռալով վիճում «պիկապի» միջ Առաջնորդին ավելի մոտ տեղ զբաղեցնելու համար: «Պիկապում» ծղոտից երկու շարք նստելատեղ էր շինված: Ձախում նա երեք տեղեր կային՝ ամենալավերը, այդտեղից կարելի էր տեսնել նույնիսկ դեկի մոտ նստած Առաջնորդի կիսադեմը: Երբ բոլորս տեղավորվում էինք, Առաջնորդն էլ էր մտնում «պիկապ»: Նա նստում էր իր վարորդական տեղում, դեմքով դեպի մեզ ու թիկունքով դեպի դեկը, և թույլ, բայց հաճելի տենորով սկսում «Մարդը, որ ծիծաղում էր» պատմվածաշարի հերթական թողարկումը: Բավական է նա սկսեր, մենք արգեն ունկնդրում էինք շթուլացող հետաքրքրությամբ: Դա ամենահարմար պատմությունն էր իսկական կոմանչների համար: Հնարավոր է, որ այն կառուցված էր նույնիսկ դասական կանոններով: Պատմությունը ծավալվում էր, հափշտակում մեզ, կլանում շրջապատում ամեն ինչ, ու այդ ամենի հետ միաժամանակ հիշողության մեջ մնում սեղմ, խտացված և մի տեսակ դյուրակիր: Այն կարելի էր ուսնել տուն և վերհիշել, ասենք, երբ նստած ես վաննայում, երբ ջուրը կամաց-կամաց լցվում է շուրջդ:

Հարուստ միսիոներների միակ որդին՝ Մարդը, որ ծիծաղում էր, վաղ մանկության տարիներին առևանգվում է չին ավազակների կողմից: Երբ հարուստ միսիոներները (եկեղեցի կրոնական համոզմունքներից) հրաժարվում են փրկագին վճարել որդու համար, ավազակները, վիճավորված

համարելով իրենց լավագույն զգացմունքները, փոքրիկի գլուխը մտցնում են մամլիչի մեջ և համապատասխան պտտտակը մի քանի անգամ պտտում դեպի աջ։ Իր տեսակի մեջ այդ յուրօրինակ էքսպերիմենտի օբյեկտը աճում է ու առնականանում, բայց գլուխը մնում է ճաղատ, ինչպես ծունկ, տանձանման, իսկ քթի տակ բերանի փոխարեն մի վիթխարի ձվաձև անցք է լինում։ Ասենք, քթի փոխարեն էլ միմիայն թերաճած ունգներ էին։ Դրա համար էլ, երբ Մարդը շնչում էր, քթի տակի սահմակեցուցիչ այլանդակ ճեղքը ընդարձակվում էր և իմ երեակայության մեջ դառնում մի վիթխարի ամյոբա։ (Առաջնորդը ավելի շուտ պատկերավոր ցուցադրում էր, քան նկարագրում, թե ինչպես էր շնչում Մարդը)։ Սառկալի Մարդուն, որը ծիծաղում էր, տեսնելիս մաքդիկ ուշաթափվում, ցած էին ընկնում։ Մանոթները խուսափում էին նրանից։ Որքան էլ տարօրինակ լինի, ավազակները նրան չէին վռնդում, միայն թե նա դեմքը ծածկում էր բաց կտրմիր դիմակով, որը պատրաստված էր կակաչի ծաղկաթերթերից։ Այդ դիմակը ոչ միայն ավազակներից ծածկում էր իրենց հոգեորդու դեմքը, այլև դրա շնորհիվ նրանք ամեն անգամ իմանում էին նրա տեղը։ միանգամայն հասկանալի պատճառով նրանից ափիոնի հոտ էր գալիս։

Ամեն առավոտ, մենակությունից տառապելով, Մարդը գաղտագողի (իհարկե, հպարտորեն ու կատվի թնթևությամբ) մտնում էր ավազակների որջը շրջապատող անտառի խորքերը։ Այնտեղ նա ընկերություն էր անում բազմապիսի կենդանիների՝ շների, սպիտակ մկների, արծիվների, առյուծների, բոա-կոնստրիկտորների ու գայլերի հետ։ Ավելիքն, այնտեղ նա հանում էր դիմակը և բոլոր գազանների հետ խոսում էր մեղմ երգեցիկ ձայնով, նրանց սեփական լեզվով։ Ու նրանց համար Մարդը այլանդակ չէր։

Երկու ամիս պահանջվեց, մինչև որ Առաջնորդը հասավ պատմության այդ մասին, բայց այստեղից սկսած՝ նա ավելի առատորեն զարգացրեց դեպքերը հմայված կոմանչներին աչքի առաջ։

Մարդը, որ ծիծաղում էր, հմտացել էր ականջ դնելու գործում և շուտով տիրապետեց ավազակային պրոֆեսիայի բոլոր ամենաարժեքավոր գաղտնիքներին։ Բայց դրանց մասին

նա առանձնապես մեծ կարծիքի շէր և առանց հապաղելու
ստեղծում էր սեփական, անհամեմատ ավելի արդյունավետ
սխեմներ, սկզբում հազվադեպ, հետո ավելի հաճախ նա
շրջում էր Զինատանով մեկ, կողոպտելով ու շշմեցնելով
մարդկանց. սպանում էր ծայրահեղ անհրաժեշտության դեպ-
քում միայն: Իր ճկուն և խորամանկ հանցագործություննե-
րով, որոնցում, սրբան էլ զարմանալի թվա, ի հայտ էր գա-
լիս նրա բացառիկ ազնվությունը, նա նվաճեց հասարակ
ժողովրդի հաստատուն սերը: Որքան էլ տարօրինակ լինի,
նրա հոգևոր ծնողները (այն նույն ավազակները, որոնք նրան
հանցագործությունների գիրկը մղեցին) նրա սխրանքների
մասին գրեթե ամենաուշն էին իմանում: Իսկ երբ իմանում
էին, սե նախանձը կրծում էր նրանց սիրտը: Գիշերը նրանք
շորքով անցնում են Մարդու մահճի մոտից, մտածելով, որ
նրան հարբեցրել են ու նա քնած է խոր քնով, և հերթով՝
վերմակով ծածկված մարմնի մեջ են խրում իրենց սրերն ու
ժաշխտենները: Բայց պարզվում է, որ զոհը ավազակապետի
մայրն է, մի սոսկալի կռվարար ու տհաճ անձնավրույթյուն:
Այդ դեպքը միայն ավելի է բորբոքում ավազակներին, որ
ծարավի էին Մարդու արյանը, և ի վերջո Մարդը հարկա-
զրված է լինում ամբողջ ավազակախմբին փակել խոր, բայց
միանգամայն հարմարավետ կահավորված դամբարանում:
Ավազակները երբեմն փախչում էին այնտեղից և խանդա-
րում նրան ապրել, բայց, այնուամենայնիվ, Մարդը շէր
ուզում նրանց սպանել: (Նրա այդ անիմաստ գթասրտու-
թյունը կատաղեցնում էր ինձ):

Շուտով Մարդը, որ ծիծաղում էր, սկսեց հաճախակի
կտրել-անցնել շինական սահմանը, հայտնվելով ուղիղ Փա-
րիզում, Ֆրանսիական քաղաքում, որտեղ, իր ամենայն հա-
մեստությամբ հանդերձ, նա սիրում էր հանճարիղ հնարա-
մբտություններով հոգեհան անել ոմն Մարսել Դյուֆարժի՝
համաշխարհային հայտնի հետախույզին, որ թոքախտավոր,
բայց բավական սրամիտ մի պարոն էր: Դյուֆարժը և նրա
գուստրը (հիասքանչ, բայց բավական երկերեսանի մի էակ)
գարձան Մարդու ամենաոխերիմ թշնամիները: Շատ անգամ
են նրանք փորձել ծուղակը գցել և բռնել նրան: Մարդը սկզբ-
բում, զուտ սպորտային հետաքրքրությունից ենթարկվում

էր նրանց, բայց հետո չքանում էր տեղեւ, այնպէս, որ ոչ ոք չէր կարողանում գլխի ընկնել, թէ նա ինչպէս է փախել։ Միայն երբեմն նա հրաժեշտի երկտալ էր թողնում Փարիզի կոյուղու ցանցում, և դա անմիջապէս տալիս էին անձամբ Դյուֆարժի ձեռքը։ Դյուֆարժների ընտանիքը անսահման շատ ժամանակ էր վատնում՝ փնտրելով նրան փարիզյան կոյուղու խողովակների մէջ։

Շուտով մարդը, որ ծիծաղում էր, քարձալով աշխարհի ամենավիթխարի կարողութեան միանձնյա տիրակալը՝ Հալլուստովյան մեծ մասը նա անանուն կերպով զիջեց տեղական մի վանքի վանականներին, խոնարհամիտ ճգնավորներին, որոնք իրենց կյանքը նվիրաբերել էին գերմանական գամփունների վարժեցմանը։ Մնացածը Մարդը վերածեց աղամանդների և, զմրուխտե սեյֆների մեջ լցրած, առանց փոփոխութեան սուղեց Սև ծովի հատակը։ Նրա անձնական պահանջները ծիծաղելիութեան աստիճան սահմանափակ էին։ Սնվում էր արծվի արյունով շաղախված բրնձով և ապրում էր մի համեստ տնակում, որ նկուզային հրաձգարան ուներու մարմնամարզական դահլիճ՝ փրփրահոլով Տիրսթի ափին։ Նրա հետ ապրում էին նրա չորս անձնուրաց համախոհները՝ թիթեաբայլ վիթխարի գայլը՝ Սևաթև մականունով, Օմբանունով հաճելի թզուկը, Գոնգ անունով վիթխարահասակ մոնղոլը (սրա լեզուն այրել էին ապիտակ մարդիկ) և եվրոպիացի մի շտեմնված գեղեցկուհի, որը Մարդու հանդեպ ունեցած անպատասխան սիրուց և նրա անձի անվտանգութեան համար ունեցած մշտական վախի պատճառով երբեմն չէր խորշում նաև օրենքը խախտելուց։ Մարդը իր խմբին կարգադրություններ էր անում մետաքսե սև միջնորմի ետևից։ Նույնիսկ Օմբան՝ սիրունատես թզուկը, իրավունք չուներ նրա գեմքը տեսնելու։

Ես կարող եմ, եթե հարկ լինի, ուղղակի ժամերով ձեզ առաջ ու ետ տանել, ընթերցող, ֆրանսիա-լինական օտեմանի երկարութեամբ, բայց մի՛ վախեցեք, չեմ անի այդ բանը։ Մինչև հիմա ես Մարդուն, որը ծիծաղում է, համարում եմ իմ հերոսական նախնիների, դե, ասենք, Ռոբերտ էլիի նման մեկը։ Սակայն այսօրվա իմ երազանքները նույնիսկ համեմատել չի կարելի նրանց հետ, որ համակել էին

ինձ 1928 թվականին, երբ ես ինձ ոչ միայն Մարդու ուղղակիորեն հետնորդն էի համարում, այլև նրա միակ կենդանի և օրինական ժառանգը։ Այդ 1928 թվականին ես բոլորովին էլ իմ ծնողների զավակը չէի, այլ մի սատանայական խորամանկ ինքնակոչ տիպ, որ ամենափոքրիկ առիթի էր սպասում նրանց կողմից, որպեսզի անմիջապես, ավելի լավ է առանց բռնության, թեև դա չէր բացառվում, բացեր նրանց իսկական դեմքը։ Բայց չցանկանալով կոտրել իմ երևակայական մոր սիրտը, ես նախատեսում էի իմ հանցագործ աշխարհում նրան պարզևատրել մի որևէ, առայժմ անորոշ, բայց, անշուշտ, արքայական տիտղոսով։ Սակայն ինձ համար ամենակարևորը 1928 թվականին՝ մշտական զգոնությունն էր։ Նրանց բոլորի աչքին թող փչելը։ Կլալ ատամներս, սանրվել։ Ամեն կերպ թաքցնել իմ բնածին, սատանայական սոսկալի ծիծաղը։

Իրականում, ես բոլորովին էլ միակ կենդանի հետնորդն ու օրինական ժառանգը չէի Մարդու, որը ծիծաղում էր։ Ակումբում քսանհինգ կոմանչներ կային, Մարդու քսանհինգ կենդանի հետնորդներ և օրինական ժառանգներ, ու մենք բոլորս, որպես չարագույժ անծանոթներ, շրջում էինք քաղաքում՝ հնարավոր թշնամի հոտոտելով ամեն մի վերելակավարի մեջ, խուլ, բայց հատու շշուռնով հրաման էինք թելադրում մեր սպանիելի ականջին, և ցուցամատը առաջ մեկնելով՝ նշան էինք բռնում թվաբանության ուսուցիչների վրա։ Ու լարված, անխոնջ սպասում էինք, թե վերջապես երբ կգա առիթը՝ սարսափ ու հիացմունք ներշնչելու որևէ մեկի պարզամիտ հոգուն։

*

Մի անգամ, փետրվարյան մի օր, երբ բացվել էր կոմանչների բեյսբոլի սեզոնը, ես նոր զարդ նկատեցի մեր Առաջնորդի մեքենայի մեջ։ Հողմնապակու վրա ուսանողական գլխարկով ու թիկնոցով մի աղջկա փոքրիկ լուսաւէկար էր հայտնվել։ Ինձ թվաց, թե այդ լուսանկարը խախտում է մեր «պիկապի» ընդհանուր, զուտ առնական ոճը, և ես Առաջնորդին բացեիրաց հարցրի, թե ով է դա։ Սկզբում նա ծամ-

ժըմեց, բայց, վերջապես, հայտնեց, որ աղջիկ է, Ծա հարցրի անուհւր: Դանդաղելով, նա տհաճությամբ պատասխանեց. «Մերի Հադսոն»: Ծա հարցրի՝ կինոյի՞ց է, ինչ է: Առաջնորդը առաջ՝ ոչ, սովորում է համալսարանում, Ուելսի քոլեջում: Մի քիչ մտորելուց հետո ավելացրեց, թե Ուելսի քոլեջը շատ նշանավոր քոլեջ է: Հարցրի, թե նրա ինչին է պետք այդ նկարն այստեղ, մեր մեքենայում: Ծա թեթեւակի թոթվեց ուսերը, ասեա ուզում էր, ինչպես ինձ թվաց, այնպիսի տպավորութեան թողնել, իբր, զոռով են իր վզին կապել այդ լուսանկարը:

Սակայն առաջիկա երկու-երեք շաբաթը զոռով թե պատահմամբ Առաջնորդի վզին կապված այդ լուսանկարը այդպես էլ մնաց մեր մեքենայի մեջ: Այն չէին սրբում-թափում ոչ կոնֆետի թղթերի հետ, որոնց վրա պատկերված էր Բեք Ռութը, ոչ էլ սառնաշաքարի փայտիկների հետ: Ի՞նչ մենք՝ կոմանչներս, մի տեսակ ընտելացանք դրան: Աստիճանաբար սկսեցինք այն նկատել այնքան, որքան որ՝ սպիղծմետրը:

Բայց մի անգամ զբոսայգու ճանապարհին Առաջնորդը կանգնեցրեց մեքենան Հինգերորդ ավենյուի վրա, Վաթսոններորդ փողոցի շրջանում, մեր բեսթուլային դաշտից ավելի քան կես մղոն հեռու: Քսան անկոչ խորհրդատուներ անմիջապես բացատրութիւն պահանջեցին, բայց Առաջնորդը լուռ մնաց: Պատասխանի փոխարեն նա պատմողի սովորական դիրք ընդունեց և ոչ տեղին սկսեց մեզ հրամցնել Մարդու պատմութեան շարունակութիւնը: Բայց դեռ չէր սկսել, որ մեքենայի դուռը ձեռնեցին: Այդ օրը մեր Առաջնորդի բոլոր ռեֆլեքսները կայծակնային էին: Նա տառացիորեն պտույտ գործեց իր առանցքի շուրջը, քաշեց դռան բռնակը, և մորթե մուշտակով մի աղջիկ մտավ նրա «պիկապը»:

Կյանքիս մեջ միայն երեք աղջիկների եմ հիշում, որոնք միանգամից, առանց մտածելու հենց առաջին հայացքից ապշեցրել են ինձ իրենց անառարկելի, անվերապահ գեղեցկությամբ: Մեկին տեսել եմ Զոնա Բիշ լողափում 1936 թվականին, սև լողազգեստով մի նիհարիկ աղջիկ, որ չէր կարողանում բացել նարնջագույն հովանոցը: Երկրորդն ինձ հանդիպել է 1939 թվականին, շոգենավում, Կարաիբյան ծովում:

որ վառիչը ննտեց դելֆինի վրա: Իսկ նորորդը մեր Առաջ-
նորդի աղջիկն էր՝ Մերի Հադսոնը:

— Շա՛տ եմ ուշացել,— հարցրեց նա՝ ժպտալով մեր
Առաջնորդին:

Նույնպիսի հաջողությամբ նա կարող էր հաջնել. «Ես
շա՛տ տգեղ եմ»:

— Ոչ,— ասաց մեր Առաջնորդը: Եփոթված հայացքը
պտտեց կոմանչներին վրա, որ նստած էինք նրան մոտ, և
նշան արեց՝ տեղ տալ: Մերի Հադսոնը նստեց իմ և էդգար
անունով (աղգանունը չեմ հիշում), մի տղայի միջև: Մենք
սեղմվեցինք հանուն նրա, որքան որ կարող էինք: Մեքենան
շարժվեց, թափահարվելով, ասես անսովոր մտրդ էր վա-
րողը: Բոլոր կոմանչներն մի մարդու պես լուռ էինք:

Վերադարձին մեր սովորական կանգառում Մերի Հադսոնը
թեքվել էր դեպի Առաջնորդը և խանգավառված հաշիվ
էր օալիս նրան, թե որ գնացքներից է ինքը ուշացել և որ
գնացքին հասել. նա թալրում էր Դուգլասսոնում, Լոնգ-Այ-
լենդում:

Մեր Առաջնորդը շատ էր նյարդայնանում: Նա ոչ միայն
բնավ չէր արակցում խոսակցությանը, այլև գրեթե չէր լսում,
աղջիկն ինչ է ասում: Հիշում եմ, որ հոսանքափոխման լծա-
կի գլուխը գուրս թռավ նրա ձեռքի տակից:

Երբ մենք դուրս եկանք «պիկապից», Մերի Հադսոնը նույն-
պես կռավ մեր պոչից: Չեմ կասկածում, որ երբ մոտեցանք
բնյաբուխի հրապարակին, բոլոր կոմանչների դեմքին նույն
միտքն էր կարդացվում. «Աղջիկներ կան, որ չգիտեն հրձ
պետք է տուն գնալ»: Եվ ի յրումն այդ ամենի, երբ ուրիշ
կոմանչների հետ գիր ու զուշ գցեցինք, որպեսզի բաժանենք
դաշտերը, Մերի Հադսոնը երկշոտ ցանկություն հայտնեց
մասնակցել խաղին: Պատասխանը ավելի քան պարզ էր:
Մինչ այդ պահը կոմանչները տարակուսանքով էին նայում
իգական սեռի այդ ներկայացուցչին, իսկ հիմա նրանց հա-
յացքներում վրդովմունք բռնկվեց: Բայց Մերին ի պատաս-
խան ժպտաց մեզ: Մենք մի քիչ շփոթվեցինք: Այստեղ մի-
ջամտեց մեր Առաջնորդը, հանդեպ բերելով նախկինում որոշ
հանգամանքներում շփոթվելու իր քողարկված ունակությու-
նը: Մերի Հադսոնին տանելով մի կողմ, որպեսզի կոմանչ-

ները չլսեն, նա ապարդյուն ջանք էր թափում նրա հետ լքողներին և ազդու խոսել:

Սակայն Մերի Հադսոնը ընդհատեց նրան, և նրա ձայնը որոշակիորեն լսեցին բոլոր կոմանչները.— Բայց ախր ես ուզում եմ,— ասաց նա:— Ես իսկապես ուզում եմ խաղալ:

Առաջնորդը գլխով արեց և նորից սկսեց նրան համոզել: Նա ցույց տվեց թաց, ամբողջապես փոսերով ծածկված դաշտը: Վերցրեց ծեծանք և ցուցադրեց, թե որքան ծանր է:

— Միենույն է,— բարձր տոաց Մերի Հադսոնը:— Անտեղձ՝ եմ հասել Նյու-Ցորք, իրեւ թե աստամնարույթի մաս և այլն: Ձէ, ես ուզում եմ խաղալ:

Առաջնորդը դարձյալ տարուբերեց գլուխը, բայց գիշեց: Նա դանդաղ մտտեցաւ այնտեղ, սր ապաստւում էին Կորթե-ններն ու Ռազմիկները,— Այդպես էին կոչվում մեր քիմե-րը,— և նայեց ինձ: Ես Ռազմիկների կապիտանն էի: Նա հիշեցրեց, որ իմ կենտրոնական հարձակվողը հիվանդ է, քիկեկ, և առաջարկեց որպէս փոխարինող Մերի Հադսոնին: Ես ասացի, որ առհասարակ փոխարինողի կարիք չունեմ: Առաջ-նորդն ասաց՝ իսկ ինչու՞, գրողը տանի: Ես քարացա: Նա առաջին անգամ էր մեր ներկայութեամբ հայհոյում: Ավելի վատ, ես տեսա, որ Մերի Հադսոնը խաղում է ինձ: Որպեսզի ինքս ինձ հավաքեմ, մի քաւ վերցրի ու նետեցի ծառի վրա:

Մենք էինք սկսում խաղը: Սկզբում կենտրոնական հար-ձակվողն անելիք չուներ: Առաջին շարքից ես երբեմն ետ էի նայում: Եվ ամեն անգամ Մերի Հադսոնը ուրախ՝ ձեռքը թա-փահարում էր իմ կողմը: Զեռքը բնյարուային ձեռնոցի մեջ էր. պողպատի Գամառութեամբ Մերին պնդեց իր խոփը և ձեռնոցը հագաւ: Սարսափելի տեսարան էր:

Մեր թիմում Մերի Հադսոնը ըստ զնգակի մատուցման՝ իններորդն էր: Երբ ես հայտնեցի նրան այդ բանը, նա ծա-մածոնց դեմքն ու ասաց.

— Լավ, միայն թե շուտ արեք:— Եվ որքան էլ տարօրի-նակ լինի, մենք իսկապես շտապեցինք: Եկաւ նրա հերթը: Այդ առիթի կապակցութեամբ նա հանեց մորթի մուշտակն ու բնյարուային ձեռնոցը և կանգնեց իր տեղում՝ մուգ դարչ-նագույն զգեստով: Երբ ծեծանը տվեցի նրան, ասաց՝ ինչու՞ և այսպէս ծանր: Առաջնորդը անհանգստանում էր և դառա-

վարական տեղից գնաց նրան ավելի մոտ կանգնեց: Նա Մերի Հադսոնին պատվիրեց ծեծանի ծայրը հենել աջ ուսին:— Ես արդեն հենել եմ,— ասաց նա: Առաջնորդը պատվիրեց շատ ուժեղ շսեղմել:— Իսկ ես չեմ էլ սեղմում:— Առաջնորդը պատվիրեց նրան ուղիղ գնդակին նայել:— Ես նայում եմ,— ասաց Մերին:— Հապա մի ետ քաշվիր:

Ուժեղ հարվածով նա ետ տվեց առաջին իսկ իրեն ուղղոված ֆեդակը, որ թռավ ձախ եզրայինի գլխի վրայով: Նույնիսկ որպես սովորական հարված դա գերազանց էր, բայց Մերի Հադսոնը անմիջապես երրորդ դիրքին անցավ: Հենց այդպես, շատ սովորական:

Իմ մեջ զարմանքը նախ փոխարինվեց վախով, իսկ հետո՝ հիացմունքով, և միայն այդ բոլոր զգացումներից ազատվելուց հետո ես նայեցի մեր Առաջնորդին: Թվում էր, նա ոչ թե կանգնած է հարվածողի ետևում, այլ թևածում է նրա վերևում:

Նա անսահման երջանիկ էր: Մերի Հադսոնը հեռավոր դիրքից ձեռքով էր անում ինձ: Ես էլ նրան ձեռքով արեցի: Այստեղ ոչ ոք չէր կարող արգելել ինձ: Բանը ծնծան բանեցնելը չէր, նա հեռվից ձեռքով անելն էլ գեղեցիկ էր կատարում: Մինչև խաղի վերջը միշտ նպատակակալախ խփեց: Զգիտեմ ինչու, նրան դուր չէր գալիս առաջին դիրքը, այնտեղ՝ նա ոչ մի կերպ չէր կարողանում դիմանալ: Երեք անգամ ետ քաշվեց երկրորդ դիրք:

Նա ձեռքից շատ վատ էր ընդունում, բայց մենք արդեն այնպես էինք տարվել խաղով, որ ժամանակ չկար դրան ուշադրություն դարձնելու: Իհարկե, շատ ավելի լավ կխաղար, եթե ետ մղծր ինչով ասես, համենայն դեպս՝ ոչ բոլորովայն ձեռնոցով: Իսկ նա ոչ մի կերպ չէր ուզում ձեռնոցից բաժանվել: Չէ, ասում էր, ախր շատ լավն է:

Ամբողջ ամսվա ընթացքում նա կոմանչների հետ բեյսբոլ խաղաց շաբաթական երկու անգամ (երևում է, այդ օրերին գալիս էր ատամնաբույժի մոտ): Երբեմն ժամանակին էր դիմավորում «պիկասին», երբեմն ուշանում էր: Մեկ ամբողջ ժամանակ հովողում էր մեքենայի մեջ, մեկ լոում և ծխում իր սիգարետները: Իսկ երբ ես նստած էի լինում նրա կողքին, հրաշալի օծանելիքի բույր էի առնում նրանից:

Ապրիլյան մի ցուրտ օր մեր Առաջնորդը, ինչպես միշտ, հավաքելով մեզ Հարյուրիններորդի և Ամստերդամյանի անկյունում, մեքենան թեքեց դեպի Արևելք, Հարյուրտասներորդի մոտ, և գնաց սովորականի պես Հինգերորդ ավենյուտով: Բայց նրա մազերը հարթեցված էին թաց խոզանակով, կաշվե բաճկոնի փոխարեն հագին գեղեցիկ վերարկու էր, և ես, ինքնըստինքյան հասկանալի է, ենթադրեցի, որ տեսակցություն ունի Մերի Հադսոնի հետ: Իսկ երբ սովորականի պես մտանք զրոսայգի, այլևս չէի կասկածում: Առաջնորդը, ինչպես և ենթադրվում էր, մեքենան կանգնեցրեց Վաթսոններորդ փողոցի մի անկյունում: Եվ որպեսզի ժամանակը ապանի առանց կոմանչներին վնասելու, նա նստեց գեմքով գեպի մեզ ու «Մարդը որ ծիծաղում է» շարքի նոր սերիա սկսեց: Այդ սերիան հիշում եմ ամենայն մանրամասնությամբ և պետք է համառոտ պատմեմ ձեզ:

*

Հանգամանքների բերումով Մարդու լավագույն ընկերը, ձեռնասուն հսկա-գայլը՝ Սևաթևը, խորամանկ ու խարդախ Դյուֆարժի լարած ծուղակն է ընկնում: Տեղյակ լինելով Մարդու վեհանձնությանն ու ընկերների հանդեպ ունեցած հավատարմությանը՝ Դյուֆարժները առաջարկում են ազատել Սևաթևին, փոխարենը իրեն գերի վերցնելու պայմանով: Անվերապահորեն հավատալով նրանց՝ Մարդը համաձայնում է այդ պայմանին (երբեմն շատ փոքրիկ հարցնշում նրա ուղեղի հանճարեղ մեխանիզմը չէր աշխատում): Պայմանավորվում են, որ Դյուֆարժները Մարդուն կհանդիպեն Փարիզը շրջապատող կուսական անտառում և այնտեղ էլ լուսնի լույսի տակ ազատ կարձակեն Սևաթևին, որից նրանք վախենում էին և ատում: Նշանակված գիշերը Սևաթևի փոխարեն նրանք մեկ ուրիշ գայլի են կապկպում, ետևի թաթը ներկելով սպիտակ, որպեսզի լիովին նմանվի Սևաթևին:

Սակայն Դյուֆարժները մոռացել էին երկու բան՝ Մարդու զգայուն սիրտը և գայլային լեզվի նրա իմացությունը: Հենց որ Մարդը հնարավորություն տվեց Դյուֆարժի դստերը՝ փշալարով ծառին կապկպել իրեն, նրա հիանալի քաղցրալուր

ձայնը սքտի թելադրանքով հրաժեշտի ուղերձ հնչեցրեց նրա համար, ում որ նա ընդունել էր իր հին բարեկամի փոխարեն։ Փոխարինող գայլը, մի քանի քայլ հեռու կանգնած լուսնի լույսով լուսավորված բացատում, ապշել էր անծանոթի լեզվական իմացությունից և քաղաքավարությամբ ունկնդրում էր ինչպես անձնական, այնպես էլ պրոֆեսիոնալ բնույթի ուղերձը։ Բայց հետո դա ձանձրացրեց նրան, և նա սկսեց մի թաթից մյուսի վրա հենվել։ Հանկարծ նա բավական կտրուկ ընդհատեց Մարգուն, հայտնելով, որ նախ՝ իրեն ոչ Թիւսթե, ոչ Սեաթե են կոչում և ոչ էլ Գորշոտք, և ընդհանրապես ոչ մի հիմար անունով, իր անունը Արման է, երկրօրդն էլ՝ ինքը կյանքում երբեք չի եղել Զինաստանում և ոչ էլ փոքր-ինչ ցանկություն ունի այնտեղ ընկնելու։

Արդարացիորեն զայրացած՝ Մարդը լեզվով պակեց դիմակը և լուսնի լույսի տակ Դյուֆարժներին ներկայացավ իր դեմքի ամբողջ մերկությամբ։ Մաղմուկել Դյուֆարժն անմիջապես ուշաթափ եղավ։ Հոր բախտն ավելի բերեց։ Բարեբախտաբար բռնեց նրա սովորական թոքախտային հազի նոպան, և նա փրկվեց մահացու վախից։

Երբ նոպան անցավ, նա լուսնի լույսի տակ տեսավ աղբկա անզգայացած մարմինը և անմիջապես ամեն ինչ հասկացավ։ Աչքերը ձեռքի ափով ծածկելով՝ նա իր ամբողջ ատերճանակը տարպեց ծանր սուլոցով շնչող Մարդու վրա։

Այսքանով պատմությունը ավարտվեց մինչև հաջորդ թողարկումը։ Առաջնորդը գրպանից հանեց իր մեկ դուլարանոց ժամացույցը, նայեց, շուտ եկավ դեպի զեկը և մոտորը գործի գցեց։ Ըս նայեցի ժամացույցիս Գրեթե չորսն անց էր կես։ Երբ մեքենան շարժվեց, ես Առաջնորդին հարցրի.— Մի՞թե չենք սպասելու Մերի Հադսոնին։ Նա չպատասխանեց, և նախքան ես կհասցնեի կրկնել հարցս, ետ շրջվեց և բոլորին տեսց.— Հապա եկեք շխոսենք։ Լռություն։— Ինչպես էլ քո նայում ես, դա անխմաստ հրաման էր։ Մեքենայում մինչ այդ էլ, այդ ժամանակ էլ լռություն էր տիրում։ Բոլորը մտածում էին այն անախորժության մասին, որի մեջ ընկել էր Մարդը։ Զէ՛, 'մենք վաղուց այլևս չէինք վախենում Մարդու համար։— շատ էինք հավատում նրան,— բայց երբ վտանգի

մեջ էր ընկնում, ոչ մի խոսակցություն ալլեա չէր հետաքրքրում մեզ:

Մենք արդեն երեք կամ չորս թայմ խաղացել էինք, երբ հեռվից նկատեցի Մերի Հադսոնին: Նա նստել էր նստարանին, ինձնից դեպի ձախ, մի հարյուր մետրի վրա, մանկասալակներով երկու դռնակների միջև: Նրա հագին մորթի մուշտակ էր, նա սիգարետ էր ծխում և կարծես նայում մեր կողմը: Ծա հուզվեցի՝ այգախիտ հայտնություն, և ձայն տվի մեր Առաջնորդին, որ կանգնած էր գնդակը նետողի հետևում: Նա շտապեց ինձ մոտ՝ ջանալով չվազել:

«Որտե՞ղ է», — հարցրեց: Ծա ցույց տվի: Նա նայեց աշի կողմ, ապա ասաց. «Մի րոպեից կգամ»: Եվ դուրս եկավ դաշտից: Նա դանդաղ էր գնում, արձակելով վերարկուի կաճակները և ձեռքերը տաքատի գրպանները դնելով: Ծա նստեցի առաջին դիրքի մոտ ու սկսեցի նայել նրա հետևից: Երբ մոտենում էր Մերի Հադսոնին, վերարկուն արդեն կոճկված էր մինչև վերջ, իսկ ձեռքերը կողքերին ձգված:

Նա ազգկա մոտ կանգնեց մի հինգ րոպե, ինչ-որ բան ասաց: Հետո Մերի Հադսոնը վեր կացավ, և երկուսով եկան դեպի հրապարակ: Ծանապարհին երկուսն էլ լուռ էին և ոչ մի անգամ չնայեցին իրար: Երբ մոտեցան, և Առաջնորդը կրկին կանգնեց իր տեղում, ես գոռացի.

— Իսկ նա խաղալո՞ւ է:

Առաջնորդն ասաց՝ ավելորդ շխտեցի: Ծա ավելորդ շխտեցի, բայց աչքս չէի հեռացնում Մերի Հադսոնից: Նա դանդաղ անցավ խաղահրապարակի երկարությամբ, ձեռքերը մուշտակի գրպանները խոթած, և վերջապես նստեց տեղից հեռավոր նստարանին, երրորդ դիրքի հետևում: Նա ոտքը ոտքին զցած սիգարետ էր ծխում:

Երբ արդեն Ռազմիկներն էին գնդակը նետում, մոտեցա նրա նստարանին ու հարցրի, թե չի՞ ցանկանում արդյոք խաղալ ձախ թևում: Նա տարուբերեց գլուխը:

Հարցրի. — Հարբո՞ւիս ունեք: — Բայց նա կրկին տարուբերեց գլուխը:

Ես ասացի, որ իմ ձախ թևում ոչ մեկը չկա, որ խաղալու
Բացատրեցի, որ իմ թիմում միևնույն տղան է և ձախ
թևում խաղում, և կենտրոնում: Այդ հաղորդմանս ոչ մի
պատասխան չտրվեց: Ես ձեռնոցս վեր նետեցի, փորձելով
խփել գլխով, բայց վրիպեցի, ընկավ ցեխի մեջ: Զեռնոցս
քսեցի տաբատիս և Մերի Հադսոնին հարցրի. «արդյոք հյուր
չի՞ գա մեր տուն, ճաշին: Եվ բացառքեցի, որ Առաջնորդը
հաճախ է հյուր գալիս մեզ:

— Հանգիստ թող ինձ,— ասաց նա:— Խնդրում եմ, հան-
գիստ թող:

Աչքերս լայն բացած նայեցի նրան, հետո գնացի դեպի
նստարանը, որտեղ նստած էին իմ Ռազմիկները, ու գրպա-
նիցս մի մանդարին հանելով, սկսեցի վեր-վեր թոցնել օդում:
Տուգանային գծին չհասած՝ սկսեցի ետ-ետ գնալ, նայելով
Մերի Հադսոնին և շարունակելով վեր-վեր թոցնել մանդա-
րինը: Զէի հասկանում, թե ինչ է կատարվում նրա և մեր
Առաջնորդի միջև, հիմա էլ զգացողությամբ ազդու ենթա-
դրություններ եմ անում, բայց, այնուամենայնիվ, իմ մեջ
աճում էր համոզմունքը, որ Մերի Հադսոնը ընդմիշտ դուրս
թռավ կոմանչների ցեղից: Այդ համոզմունքը, արտաքին
հանգամանքներից անկախ, այնպես ազդեց նույնիսկ ետ-ետ
գնալուս կանոնավոր ունակության վրա, որ ես կպա ուզիչ
մանկասայլակին:

Հաջորդ թայմից հետո խաղալու համար արդեն մութ էր:
Մենք ավարտեցինք խաղը և սկսեցինք հավաքել գործիք-
ները: Ես մի անգամ էլ հասցրի նայել Մերի Հադսոնին. նա
կանգնել էր հրապարակի եզրին ու լաց էր լինում: Առաջնոր-
դը ուզում էր բռնել նրա մուշտակի թևը, բայց նա դուրս
պրծավ: Վաղեց ցեմենտած ճանապարհով, այնքան, մինչև
որ անհետացավ: Առաջնորդը նրա ետևից չվազեց: Միայն
հայացքով ուղեկցեց, մինչև որ նա չքացավ: Հետո շուտ եկավ,
մտավ դաշտ, վերցրեց մեր երկու ծեծաններն ու տարավ
դրեց մեքենայի մեջ: Ես մոտեցա նրան և հարցրի. «ուցն
նա ու Մերի Հադսոնը խռովե՞լ են: Ասաց. — Քիթդ ամեն տեղ
մի՛ խոթիր:

Ինչպես միշտ, մենք՝ կոմանչներս, ճիշ ու գոռոցով վա-
զեցինք դեպի մեր մեքենան, հրելով ու հրմշտելով իրաւը:

Քոլորը հիանալի հասկանում էին, որ հիմա գալիս է Մարդու սլատմության ժամանակը: Հինգերորդ ավենյուն անցնելիս ինչ-որ մեկը ձեռքից գցեց իր պահեստային սփիտերը, և սայթաքելով դրա վրա, ես հասակովս մեկ փովեցի: Հասնելով մեքենային, տեսա, որ լավագույն տեղերն զբաղված են, ու հարկադրված եղա նստել միջին շարքում: Տրամադրությունս ընկնելուց ես արմունկով հասցրի աջ կողքիս նստածին, հետո դուրս նայեցի և տեսա, թե մեր Առաջնորդն ինչպես էր անցնում փողոցը: Այնքան էլ դեռ մութ չէր, բայց արդեն մթնշաղ էր, ինչպես սովորաբար լինում էր հինգ անց քառորդ: Մեր Առաջնորդը անցնում էր փողոցը՝ օձիքը բարձրացրած, ծեծանները թևի տակ դրած, հայացքը սալահատակին հառած: Նրա սև մազափունջը, որ այնպես հարթեցված էր թաց խողանակով, այժմ չորացել էր ու քամու բերանն ընկել: Հիշում եմ, ափսոսացի, որ նա ձեռնոցներ չունի:

Ինչպես միշտ, նրա գալուն պես մեքենայի մեջ լուռություն տիրեց: Այսինքն՝ հարաբերական լուռություն, ինչպես թատրոնում: Մեկը փութկոտ շշուկով ավարտեց իր խոսքը, մյուսն անմիջապես ընդհատեց նրան: Եվ այնուամենայնիվ, առաջին խոսքը, որ ասաց մեր Առաջնորդը, հետևյալն էր.

— Լուռություն, երեխաներ, թե չէ ոչինչ չեմ պատմի:

Անմիջապես լիակատար լուռություն տիրեց, այնպես որ Առաջնորդին մնում էր նստել տեղն ու պատրաստվել պատմությունն սկսելուն: Նստելով, նա հանեց թաշկինակն ու մաքրեց նախ մեկ, ապա մյուս ունգը: Մենք այդ տեսարանին նայում էինք համբերությամբ, անգամ որոշ հետաքրքրությամբ: Բիթը մաքրելուց հետո նա թաշկինակը խնամքով ծալեց չորս տակ և դրեց գրպանը: Եվ սկսվեց Մարդը, որ ծիծաղում է պատմության նոր թողարկումը: Շարունակվեց այն հինգ րոպեից ոչ ավելի:

Դյուֆարժի չորս գնդակները խրվեցին Մարդու մարմնի մեջ, դրանցից երկուսը՝ ուղղակի սիրտը: Իսկ երբ Դյուֆարժը, որը դեռ չէր բացում աչքերը, որպեսզի չտեսնի Մարդու դեմքը, լսեց դիմացից եկող մահամերձ տնքոցները, ցնծաց: Զարագործի սիրտը ուրախ թրթռաց, նա նետվեց դատեր կողմը, որ ընկած էր ուշաթափ, և ուշքի բերեց նրան: Հրճվանքից իրենց կորցրած՝ երկուսն էլ վախկոտի քաջությամբ

միայն հիմա համարձակվեցին նայել Մարդու վրա, որ ծիծաղում էր։ Նրա գլուխը բռնված էր հոգեվարքի տանջանքների, ծնոտը քսվում էր արնաշաղախ կրծքին։ Պանդաղ ու ագահորեն հայր ու աղջիկ մոտենում էին իրենց որսին։ Բայց նրանց փոքր անակնկալ չէր սպասում։ Մարդը բոլորովին էլ չէր մեռել, նա գաղտնի ձևերով կծկել էր փորի մկանները։ Եվ երբ Դյուֆարժները մոտեցան, նա հանկարծ բարձրացրեց գլուխը, քրքշաց անդրշիրիմյան ձայնով և խնամքով, նույնիսկ բծախնդրորեն, իրար ետևից դուրս թքեց բոլոր շորս գնդակները։ Այդ սխրանքը այնպես շշմեցրեց Դյուֆարժներին, որ նրանց սրտերը տառաջիտորեն պայթեցին, ու երկուսն էլ՝ և՛ հայրը, և՛ աղջիկը, մեռած ընկան ոտքերի մոտ Մարդու, որ ծիծաղում էր։ (Եթե թողարկումը նախատեսված էր համառոտ անել, կարելի էր կանգ առնել հենց այդտեղ։ Կոմանդները Դյուֆարժների մահվան բացատրությունը հեռուստիայում կգտնեին։ Բայց պատմությունը շարունակվեց)։

Մարդը օրեր շարունակ փշալարով կապված մենց ծառին, իսկ Դյուֆարժների դիակները՝ նրա ոտքերի մոտ ընկած։ Մահը երբեք այդքան մոտ չէր եղել նրան, նրա վերքերից արյուն էր ծորում, իսկ ձեռքի տակ արծվի արյուն չկար։ Եվ ահա մի անգամ նա խուլոտած, բայց ջերմ ձայնով օգնության կանչեց անտառի գազաններին։ Հանձնառարեց նրանց իր մոտ կանչել հաճելի թզուկ Օմբային։ Եվ նրանք կանչեցին։ Բայց երկար է Փարիզից—Չինաստան գնալ-գալը ու երբ Օմբան դեղարկողիկը և արծվի արյան թարմ պաշարը ձեռքին ներկայացավ, Մարդն արդեն ուշաթափվել էր։ Օմբան նախ և առաջ գթասրտության արարողություն կատարեց, բարձրացրեց իր տիրոջ դիմակը, որ ընկած էր մադամուզել Դյուֆարժի մարմնի մեջ վխտացող սրղերի վրա։ Նա հարգալիրությամբ ծածկեց սոսկալի դեմքը, ապա նոր սկսեց կապել վերքերը։

Երբ Մարդը, որ ծիծաղում էր, վերջապես բացեց կուլ գնացած աչքերը, Օմբան արծվի արյունը շտապ մոտեցրեց դիմակին։ Բայց Մարդը ձեռք չտվեց նրան։ Թուլացած ձայնով նա ասեց իր սիրելու՝ Սեաթելի անունը։ Օմբան խոնարհեց գլուխը, — նա նույնպես շատ գեղեցիկ չէր, — և հայտնեց իր տիրոջը, որ Դյուֆարժները սպանել են նրա հավատարմ

գայլ Սևաթեին: Մի սրտակեղեք, վշտաբեկ հառաչանք դուրս
թռավ Մարդու կրծքից: Թույլ ձեռքը նա մեկնեց արծվի ար-
յամբ լի անոթին ու ջարդեց այն: Արյան մնացորդը բարակ
շիթով հոսեց նրա մատների վրայով: Նա Օմբային հրամայեց
շրջել դեմքը, և Օմբան հեկեկալով ենթարկվեց նրան: Ու նախ-
քան դեմքը արյունով հեղված հողին դարձնելը, Մարդը, որ
ծիծաղում էր, մահամերձ ջղաձգության մեջ պոկեց դիմակը:

Սրանով էլ, հասկանալի է, ավարտվեց պատմությունը:
(Շարունակություն երեք այլևս չեղավ): Մեր Առաջնորդը
քչեց մեքենան: Ինձնից քիչ հեռու նստած Վիլի Սլուշը՝ կո-
մանչներից ամենակրտսերը, դառը հեկեկաց: Ոչ ոք նրան
չասաց՝ լռիւ: Ինչպես այսօր, հիշում եմ, իմ ծնկներն էլ էին
դողում:

Մի քանի բուպե անց, երբ դուրս եկա մեքենայից, հան-
կարծ տեսա, որ լապտերայան հիմքի մոտ մի կտոր բարակ
ալ գույնի փաթեթաթուղթ էր ընկած քամու բեքանը: Դա
շատ էր նման կակաչի ծաղկաթերթիկներից շինված այն դի-
մակին: Երբ տուն եկա, աստամներս անզսպորեն իրար էին
զարկվում, և ինձ պատվիրեցին անմիջապես անկողին մտնել:

Եթե դրա մեջ փոքր-ինչ իմաստ լիներ,— որ մըտքովս անգամ չի անցնում,— ես հակված կլինեի իմ այս բմահաճ պատմվածքը, հատկապես եթե այն գոնե մի քիչ աշխույժ ստացվեր, նվիրաբերել հանգուցյալ խորթ հորս՝ մեծ շարահանի Ռոբերտ Աղաջանյանի հիշատակին, Բոբի կրտսերը, ինչպես անվանում էին նրան բոլորը, նույնիսկ՝ ես, մահացավ 1947 թվականին, անոթների խցանումից, հավանաբար ափսոսանքով, բայց առանց մի փոքր անգամ դժգոհելու, Դա մի խելահեղ, արտակարգ հմայիչ ու շռայլ անձնավորություն էր։ (Ես այնքան երկար ժամանակ ե համոռորեն եմ խնայել այս շքեղ մակդիրները, որ հիմա պատիվ եմ համարում արժանին հատուցել նրան)։

Իմ ծնողները բաժանվեցին 1928 թվականի ձմռանը, երբ ես ութ տարեկան էի, իսկ գարնանը մայրս ամուսնացավ Բոբի Աղաջանյանի հետ։ Մի տարի անց Ֆինանսական ճգնաժամի օրերին Ուոլ-սթրիտում Բոբին կորցրեց իր և մայրիկիս ժամողջ կարողությունը, բայց, հավանաբար, պահպանեց գուշակելու հմտությունը։ Այսպես թե այնպես, մի օր էլ շէր անցել, որ Բոբին գործազուրկ մակլերից ու աղքատացած բոնվիվանից ինքն իրեն դարձրեց ձեռներեց, թեև ոչ շատ հմուտ գնահատող-գործակալ, որը օպասարկում է ամերիկյան գեղանկարչության մասնավոր պատկերասրահների տնօրենների միությունը, ինչպես նաև գեղարվեստի թանգարանների։ Մի քանի շաբաթ անց, 1930 թվականի սկզբում, մեր

ոչ այնքան սովորական եռյակը Նյու-Յորքից տեղափոխվեց Փարիզ, որտեղ Բորին ավելի հեշտությամբ կարող էր զբաղվել իր մասնագիտությամբ։ Ես տասը տարեկան էի, անտարբերության հասակում, եթե շասենք լիակատար անտարբերության, և այդ լուրջ փոփոխությունը առանձնապես ինձ չընկճեց, ինձ փշրեց ինձ տարի հետո, մայրիկիս մահից երեք ամիս անց, կրկին Նյու-Յորք վերադառնալը, և փշրեց սոսկալի ուժով։

Լավ եմ հիշում մի դեպք, իմ և Բորիի Նյու-Յորք ժամանելուց երկու օր հետո։ Ես կանգնած էի լեփ-լեցուն ավտոբուսում, Լեքսինգտոն-ավենյուի վրա, վարորդի ետևում գտնվող նիկելապատ ձողից բռնած, թիկունք-թիկունքի ետև կանգնած մի մարդու հետ։ Վարորդը մի քանի անգամ իր մոտ հավաքվածներին կրկնեց. «Ետ գնացեք»։ Ոմանք կատարեցին, ոմանք՝ ոչ։ Վերջապես, օգտվելով կարմիր լույսից, տառապած վարորդը կտրուկ ետ շրջվեց ու նայեց ինձ. ես շատ մոտ էի կանգնած նրան։ Այն ժամանակ ես սասնինը տարեկան էի, շլյապա չէի դնում, և հարթ, սև, դժ շատ մաքուր եվրոպական ոճի մազափունջս թափվում էր պզուկոտ ճակատիս։ Վարորդը դիմեց ինձ ոչ բարձր, ես կասեի՝ նույնիսկ զգուշավոր, ձայնով։

— Հապա, եղբայր,— ասաց նա,— քամակդ ետ տար։— Այդ «եղբայրն» էլ հենց վերջնականապես կատաղեց։ Ես ինձ նեղություն չկրելով գոնե փոքր-ինչ կռանալու դեպի նա, այսինքն՝ խոսակցությունը շարունակելու նույնպիսի մասնավոր կարգով, նույն bon goût-ով¹, ես ֆրանսերեն ասացի, որ նա կոպիտ, բութ, լկտի տիպ է և չի պատկերացնում նույնիսկ, թե ինչպես եմ ասում իրեն։ Եվ միայն այդպես սիրտս թեթևացնելուց հետո ետ քաշվեցի։

Բայց պատահում էր և ավելի վատ։ Մեկ ուրիշ անգամ, մի շաբաթ անց, դուրս գալով «Ռիտց» հյուրանոցից, որտեղ մշտապես բնակվում էինք ես ու Բորին, հանկարծ պատկերացրի, որ նյույորքյան բոլոր ավտոբուսներից հանել են նրատառեղերը, շարել մայթերի վրա, և ամբողջ փողոցը խաղում է «ծովը փոթորկվում է» խաղը։ Ես ինքս էլ կհամա-

1. Լավ տոն։

ձայնեի խաղալ, եթե միայն երաշխիք ստանալի Մյուն-
 հետենյան եկեղեցուց, որ մնացած մյուս մասնակիցները
 պետք է հարգալիւր կանգնեն, սպասեն, մինչև որ ես զբաղեց-
 նեմ իմ տեղը: Երբ պարզ դարձավ, որ ոչ ոք էլ չի ուզում իր
 տեղը զիջել ինձ, ես ավելի վճռական միջոցներ ձեռք առաւ:
 Սկսեցի աղոթել, որ բոլոր մարդիկ չքվեն քաղաքից, որպեսզի
 ինձ լիակատար մենություն ընծայվի, այո, մենություն:
 Նյու-Յորքում դա միակ խնդիրքն է, որ շին դնում մահուդի
 տակ և երկնային գրասենյակներում շին ուշացնում: Դեռ չէի
 հասցրել ետ նայել, երբ այն ամենը, ինչ ինձ էր վերաբը-
 րում, արդեն շնչում էր անհուսալի միայնությամբ: Առավո-
 տից մինչև կեսօր ոչ թե հոգով, այլ մարմնով ես ներկա էի
 լինում Քառասունութերորդ փողոցի և Լեքսինգտոն-ավենյուի
 անկյունում գտնվող գեղարվեստական դպրոցի ինձ համար
 ատելի պարապմունքներին: (Իմ և Բորիի Փարիզից դուրս
 գալուց մի շաբաթ առաջ ես ստացա երեք առաջին մրցանակ-
 ները Ֆրայբերգի պատկերասրահում կայացած երիտասարդ
 նկարիչների-ազգային ցուցահանդեսում: Ու երբ վերադառ-
 նում էինք Ամերիկա, ես շարունակ նայում էի մեր նավախցի
 մեծ հայելուն և զարմանում էլ-Գրեկոյի հետ ունեցած իմ
 անբացատրելի նմանութունից): Շաբաթական եոթ օր ետ-
 կեսօրյա ժամերը ես անց էի կացնում ատամնաբուժական
 աթոռի վրա: Մի քանի ամսվա ընթացքում հաննջի՛ն: Իմ ութ
 ատամները, որոնցից երեքը առջևի ատամներ էին: Շաբաթ-
 ական երկու անգամ ես շրջում էի պատկերասրահներում, ավելի
 շատ Հիսունյութերորդ փողոցում, ու հազիվ էի զսպում ամե-
 րիկյան նկարիչների վրա սուլելու ցանկությունս: Նրեկոները
 սովորաբար կարդում էի: Ես գնել էի «Գրականության դա-
 սականների» հարվարդյան լիակատար հրատարակությունը,
 հիմնականում Բորիի կամքին հակառակ,— նա ասում էր, թե
 դնելու տեղ չունենք,— ի հեճուկս բոլորի այդ հիսուն հատորն
 էլ ծայրից ծայր կարդացի: Իրիկունները ես նկարակալը հա-
 մառորեն տեղավորում էի մեր մահճակալների միջև և յու-
 դաներկով նկարում: Եթե հավատալու լինենք 1939 թվականի
 իմ օրագրին, հենց միայն մի ամսում ես ավարտեցի տաս-
 նութ կտավ: Ուշագրավն այն էր, որ դրանցից սասնյոթը
 ինքնանկարներ էին: Միայն երբեմն, հավանաբար, այն օրե-

րին, երբ մուսաս քմահաճություններ էր անում, մի կողմ էի դնում ներկերը և ծաղրանկարներ անում: Դրանցից մեկը մինչև օրս էլ պահպանվել է: Այդտեղ պատկերված է մի վիթխարի մարդկային բերան, որի վրա աշխատում է առամ-նաքույժը: Լեզվի փոխարեն բերանից կախ է ընկել: Հարյուր դոլլարանոց մի ձղթադրամ, և առամնաքույժը ֆրանսերեն տխուր ասում է պացիենտին. «Կարծում եմ սնդանատամը կարելի է թողնել. իսկ, այ, լեզուն, հարկադրված կլինեմ պոկել»: Ես պաշտում էի այդ ծաղրանկարը:

Ես ու Բոբին համատեղ կյանքի համար իրար համապա-տասխանում էինք մոտավորապես այնքան, որքան բոլոր ասենք Հարվարդի համալսարանի բացառիկ դաստիարակված, զի-ջող ավագ կուրսի ուսանողը և բացառիկ գարշելի քեմբրիջ-յան լրագրավաճառ տղան: Ու երբ ժամանակի ընթացքում պարզվեց, որ երկուսս էլ մինչև հիմա սիրում ենք միևնույն մահացած կնոջը, դրանից բոլորովին չթեթևացավ վիճակը: Ընդհակառակը, այդ գյուտից հետո մեր մեջ ստեղծվեց մի անտանելի կեղծ, թունդ քաղաքավարի հարաբերություն: Կար-ծես ամեն անգամ «Միայն ձեզնից հետո, Ալֆոնս» էինք ասում մեկմեկու՝ հանդիպելով լոգարանի շեմին:

Մի անգամ 1939 թվականի մայիսին (մենք մոտ տասն ամիս ապրում էինք «Ռիտց» հյուրանոցում) քվեբեկյան մի թերթում (ես տասնվեց թերթ ու ամսագիր էի բաժանորդա-գրվում ֆրանսերեն լեզվով) քառորդ սյունականոց մի հայ-տարարություն կարդացի, որ տպագրել էր Մոնոեալի գեղար-վեստի հեռակա դասընթացների դիրեկցիան: Հայտարարու-թյունը կոչ էր անում, նույնիսկ ընդգծում էր, որ կոչ է անում միանգամայն *fortement*¹, բոլոր որակավորված մանկավարժ-ներին՝ մանկավարժի տեղի համար անհապաղ դիմում ներ-կայացնել Կանադայի ամենանոր, ամենաառաջադեմ գեղար-վեստական հեռակա դասընթացներին: Թեկնածուները պետք է գերազանց տիրապետեն ինչպես անգլերեն, այնպես էլ ֆրան-սերեն լեզուներին, և միմիայն անբասիր համբավի ու օրի-նակելի վարքի տեր անձինք կարող են մասնակցել այդ մըր-

¹ Համառորեն:

ցոյթին: «Les Amis des Vieux Maîtres»-ի¹ ամառային կիսամյակը պաշտոնապես բացվում է հունիսի տասին: Աշխատանքի նմուշները, ինչպես զուտ արվեստի, այնպես էլ ռեկլամի ասպարեզում, հարկավոր է ուղարկել դասընթացների դիրեկտոր, Տոկիոյի գեղարվեստի կայսերական ակադեմիայի նախկին անդամ մոսյո Յոշոտոյի անունով:

Անմիջապես համակվեցի մի անհաղթահարելի համոզմունքով, որ ինձնից լավ թեկնածու չի ճարվի: Ես շուրս քաշեցի Բոբիի ձեռքի գրամեքենան և ֆրանսերեն մի երկա՛ր-երկար անշափ հուզիչ նամակ գրեցի մոսյո Յոշոտոյին, և դրա պատճառով, իհարկե, բացակայեցի իմ դպրոցի առավոտյան պարապմունքներից, նախաբանից սկսած (ամբողջ երեք էջ) ուղղակի շիլաշփոթ սարքեցի:

Գրեցի, որ քսանինը տարեկան եմ, որ Օնորե Դոմյեի երբորդ պորտի զարմիկն եմ: Գրեցի, որ հենց նոր եմ հեռացել, կնոջս մահից հետո, Ֆրանսիայի հարավում գտնվող իմ ոչ մեծ տոհմական կալվածքից և ժամանակավորապես, սա հատուկ ընդգծեցի, հյուրընկալվում եմ Ամերիկայում, գառամյալ հարազատիս մոտ: Նկարում եմ վաղ մանկուց, բայց մեր ընտանիքի հին և սիրելի բարեկամ Պարլո Պիկասոյի խորհրդով ոչ մի անգամ չեմ ցուցադրել աշխատանքներս: Սակայն իմ բազմաթիվ կտավները՝ յուզաներկ և ջրաներկ, ներկա դեպքում զարդարում են Փարիզի լավագույն տները, ըստ որում ոչ ինչ-որ նորահարուստների, և արվն *gagne*² մեր ժամանակի ամենաականավոր քննադատների ուշադրությունը: Տիկնոջս անժամանակ և ողբերգական մահից հետո, որ տեղի ունեցավ *ulcération cancéreuse*-ի³ հետևանքով, ես խորապես համոզված էի, որ երբեք այլևս ձեռքս չեմ առնի վրձինը: Բայց վերջերս գրեթե սնանկացա, և դա հարկադրեց ինձ վերանայել իմ չուրջ *resolution*-⁴ը: Ես գրեցի, որ պատիվ կհամարեմ սեփական աշխատանքներիս նմուշները ներկայացնել «Մեծ վարպետների սիրահարներին», հենց որ դրանք ուղարկի փարիզցի իմ գործակալը, որին ես, իհարկե, կգրեմ

¹ «Մեծ վարպետների սիրահարներ»:

² Գրավել եմ:

³ Բաղցկեղ:

⁴ Որոշում:

très pressé¹: Եվ ստորագրութիւն. քեռրին հարգանքներով
Ժան դը Դոմյե-Սմիթը:

Այդ ծածկանունը հորինելու համար ես ավելի երկար
մտածեցի, քան կշարադրեի նամակս:

Նամակը գրեցի հասարակ բարակ թղթի վրա: Քայց փա-
կեցի մի ծրարում, որի վրա տպված էր՝ «Ռիտց հյււրանոց»:
Պատվիրված նամակի դրոշմանիշներ փակցրի, հանելով դը-
րանք Բոբիի դարակից, և նամակս գցեցի հատուկ փոփո-
արկղը: Ծանապարհին կանգ առա դռնապանի մոտ, որ բաժա-
նում էր փոստը (նա բացահայտ ատում էր ինձ) և զգուշացրի
դը Դոմյե-Սմիթի անունով նամակների ստացման հնարա-
վորութեան մասին: Երկուսն անց կեսին ես սողոսկեցի իմ
դասարանը. երկուսից քառորդ պակաս անատոմիայի դասն
արդեն սկսվել էր: Իմ դասընկերներն առաջին անգամ հիա-
նալի տղաներ թվացին ինձ:

Զորս օր շարունակ ես իմ ամբողջ ազատ, նաև ոչ ազատ,
ժամանակը վատնում էի ամերիկյան ռեկլամի համար, ինչ-
պես ինձ թվում էր, բնորոշ նմուշներ նկարելու վրա: Գերա-
զանցապես աշխատելով ջրաներկով, երբեմն էլ առավելա-
գույն արդյունքի համար անցնելով գծանկարի՝ ես պատկե-
րում էի երեկոյան կոստյումներով գերնրբագեղ գույգեր,
որոնք լիմուզիններով գնում էին թատերական ուրբաներա-
ների՝ շորշուրկ, սլացիկ, թևատակի հիգիենայի հանդեպ ան-
փութ վերաբերմունքի պատճառով կյանքում ոչ մեկին տա-
ռապանք չպատճառած, ի դեպ, այդ էակները, թերևս, թևա-
տակ էլ չունեին: Ես պատկերում էի ճերմակ սմոկինգներով
արևառված պատանի հսկաներ՝ նստած ճերմակ սեղանների
մոտ, լազուր ավազանների ափին. նրանք չափազանցված
եռանդով բարձրացնում էին կոկտեյլով լի գավաթները, որի
մեջ մտնում էր էթանագին, բայց խիստ մոդայիկ վիսկու մի
տեսակը: Ես նկարում էի կարմրաթուշ, խիստ տեկլամոգե-
նիկ երեսանների, որոնցից ուղղակի առողջութիւն էր կա-
թում, հիացմունքից շողշողալով՝ նրանք մեկնում էին դա-
տարկ ափսեները և շիլայի լրացուցիչ բաժին խնդրում: Ես
նկարում էի ուրախ, բարձրակուրծք աղջիկների, նրանք սա-

հում էին աքվապլանների վրա, անհոգ, որովհետև հիմնա-
վորապես պաշտպանված էին այնպիսի համաժողովրդական
աղետներից, ինչպիսիք են լնդերի արյունահոսությունը, դեմ-
քի ոչ մաքուր գույնը, մազաթափումը և չապահովագրված
կյանքը: Ես նկարում էի տնային տնտեսուհիների, ու եթե
ներանք լավագույն օժառափողի չէին գործածում, ապա նրանց
սպասում էր սոսկալի կյանքը. գզգզված, կորաքամակ, նրանք
քարչ են գալու իրենց բարձիթողի արված, թեև ընդարձակ
խոհանոցներում, նրանց նուրբ ձեռքերը կոպտանալու են, և
երեխաները դադարելու են ենթարկվել նրանց, իսկ ամու-
սիները ընդմիջտ դադարելու են սիրելուց: Վերջապես նմուշ-
ները պատրաստ էին, և ես անմիջապես դրանք ուղարկեցի
մոսյո Յոշուտոյին՝ զուտ գեղարվեստական ստեղծագործու-
թյանների մի տասը նմուշների հետ, որոնք բերել էի
Ֆրանսիայից: Դրանց կցեցի մի ոչ մեծ նամակ, որտեղ սեզմ,
բայց չերմորեն պատմում էի այն մասին. թե ինչպե՛ս, առանց
որևէ մեկի օգնության, հետևելով ռոմանտիկական բարձր
ավանդույթներին, հաղթահարել էի ամեն տիպի արգելքներ
և մենության մեջ հասել վարպետության ստոր հերմետիկու-
թյամբ շողշողացող գագաթներին:

Մի քանի օր շարունակ ես անցկացրի լարված սպասում-
ների մեջ, բայց շաբաթվա վերջում նամակ ստացա մոսյո
Յոշուտոյից, որով հայտնում էր, որ ես ընդգրկված եմ «Մեծ
վարպետների սիրահարներ» գասընթացների ուսուցիչների
ցուցակում: Նամակը գրված էր անգլերեն, ես ֆրանսերեն էի
գրել: (Հետագայում իմացա, որ մոսյո Յոշուտոն ֆրանսերեն
գիտեր, բայց անգլերեն՝ ոչ, և չգիտես ինչու պատվիրել էր
պատասխանել մադամ Յոշուտոյին, որ մի քիչ անգլերեն գի-
տեր): Մոսյո Յոշուտոն գրել էր, որ ամառային եռամսյակը
լինելու է, թերևս, ամենաժանրաբեռնվածը և սկսվելու է հու-
նիսի քսանչորսից: Նա հիշեցնում էր, որ ինձ հինգ շաբաթ
է մնում անձնական գործերս կարգավորելու համար: Նա
անսահման կարեկցանք էր հայտնում իմ նյութակալն և բա-
րոյակա՛տ կորուստների կապակցությամբ: Հուլյս էր հայտ-
նում, որ ես կարող եմ ներկայանալ «Մեծ վարպետների սի-
րահարներ» գասընթացներին կիրակի օրը, հունիսի քսանե-
րեքին, որպեսզի ծանոթանամ իմ պարտականություններին,

ինչպես նաև «բարեկամություն հաստատեմ» մյուս դասատուների հետ: (ինչպես հետո իմացա, դրանք միայն երկուսն էին՝ տիկին և պարոն Յոշոտոները): Նա խորապես ափսոսում էր, որ դասընթացների սովորույթների մեջ չի մտնում դասատուների ճանապարհածախսերը հոգալու պարտականությունը: Իմ աշխատավարձը սկսեք է կազմի շաբաթական քսանութ դոլլար, և մոսյո Յոշոտոն գրում էր, որ միանգամայն հասկանալի է, թե որքան փոքր է այդ գումարը, բայց քանի որ դրա հետ միասին տրվում է նաև ընակարան և լավ սնունդ, ապա նա հույս ունի, որ ես չեմ հիասթափվի, մանավանդ որ իմ մեջ նա զգում է իսկական էություն: Նա անհամբերությամբ սպասում է հեռագրի, որը կհաստատի իմ համաձայնությունը, և ուղղակի ամենակենդանի հաճույքի, զգացումով կանխավայելում է իմ ժամանումը: «Ձեր նոր բարեկամ, դասընթացների դիրեկտոր Ի. Յոշոտո, Տոկիոյի գեղարվեստի կայսերական ակադեմիայի նախկին անդամ»:

Իմ համաձայնությունը հավաստող հեռագիրը տրվեց հինգ րոպե հետո: Գուցե հուզումից, ավելի ճիշտ Բորիի հանդեպ ունեցած մեղավորության զգացումից (հեռագիրը հաղորդեցի հեռախոսով, նրա հաշվին) ես զսպեցի իմ գրական սլաթոսը և, որքան էլ տարօրինակ լինի, սահմանափակվեցի ընդամենը տասը բառով:

Երեկոյան ես ու Բորին, ինչպես միշտ, հանդիպեցինք ճաշի ժամանակ, ձվածե դահլիճում, և ես շատ տխրեցի, որ նա իր հետ հյուր է բերել Մինչ այդ ես նրան ոչինչ չէի ասել իմ արտադարձական պարապմունքների մասին ու հիմա շափից դուրս շատ էի ուզում պատմել բոլոր նորությունները, շշմեցնել նրան, միայն թե առանձին: Ու հանկարծ այդ հյուրը՝ շատ հրապուրիչ երիտասարդ մի կին: Սա վերջերս էր բաժանվել ամուսնուց և հաճախ էր տեսնվում Բորիի հետ, ինքս էլ արդեն քանի անգամ էր հանդիպում էի Շատ հաճելի կին էր: Բայց նրա ամեն մի փորձը՝ ինձ հետ մտերմանալու, քնքշորեն համոզելու, որ հանեմ զրահս կամ գոնե բացեմ երեսակալս, ես նախապես բացատրում էի որպես հարմար առիթով իր հետ անկողին մտնելու շարտասանված հրավեր (այսինքն՝ հենց որ նրան հաջողվեր պակվել Բորիից, որն իսկապես նրա համար շատ ծնր էր): Ամ-

բողջ ճաշի ընթացքում ես թշնամաբար փի սրամաղրված և սահմանափակվում էի կարճատև ռեպլիկներով: Միայն սուրճի ժամանակ համառոտ պատմեցի ամառային պլաններին՝ մասին: Լսելով ինձ՝ Բորին մի քանի գործնական հարց տվեց, ես պատասխանեցի սառը, կցկտուր և կարճ, ինչպես սեփական ճակատագրի անվիճարկելի տիրակալ:

— Ա՛խ, որքան հետաքրքիր է,— ասաց Բորիի հյուրը, իրեն հատուկ թեթևամտությամբ որոշակիորեն սպառնելով, որ ես սեղանի տակով իրեն կհանձնեմ Մոնոեալի իմ հասցեն:

— Ես կարծում էի, թե ինձ հետ կգաս Ռոդ-Այլենդ,— ասաց Բորին:

— Ա՛խ, սիրելիս, մի՛ փշացնի նրա հաճույքը,— ասաց միսիս Իքսը:

— Իսկ ես մտադիր էլ չեմ,— ասաց Բորին,— սակայն դեմ չէի լինի ամեն ինչ ավելի մանրամասն լսել:

Բայց ես նրա տոնից անմիջապես հասկացա, որ նա մտովի արդեն երկու տոմսը փոխում է առանձին կուպեում մի ներքևի տեղի հետ:

— Ինձ թվում է, թե դա շատ ջերմ ու շատ հաճելի հրավեր է,— ջերմորեն ասաց ինձ միսիս Իքսը:

Նրա աչքերը փայլում էին արատավոր տենչանքից:

Այդ կիրակի, երբ ես կառամատույց դուրս եկա Մոնոեալի Ուինձորյան կայարանում, հազիս սվազագույն զարդոցիկի երկբղանք կոստյում էր (որ ինձ նրբագեղությամբ գազաթ էր թվում), մուգ կապույտ ֆլանելե բլուզ, դնդին բամբակյա կտորից փողկապ, սպիտակ-դարչնագույն կոշիկներ, պանամա գլխարկ, որ Բորիից էի վերցրել և բավական փոքր էր, ինչպես նաև դարչնաշեկ բեղիկներ, որ երեք շաբաթվա պատմություն ունեին: Ինձ դիմավորեց միստր Յոշտոն՝ մի փոքրիկ մարդ, հինգ ֆուտ հասակով, բավական հնամաշ քաթանե կոստյումով, սև կոշիկներով և եղրհրդ վեր թեքված սև ֆետրե գլխարկով: Առանց ժպտալու և, որքան հիշում եմ, առանց մի խոսքի, նա սեղմեց ձեռքս: Նրա դեմքի՝ արտահայտությունը անթափանց էր: Իսկ ես անհայտ պատճառով ժպտում էի մինչև ականջատակերս: Ու ոչ մի կերպ չէի կարողանում մարել կամ վերացնել այդ ժպիտը:

Կայարանից մինչև դասընթացները մի քանի մղոն հարկ եղավ գնալ ավտոբուսով: Կասկածում եմ, թե ամբողջ ճանապարհին մոսյո Յոշոտոն թեկուզ հինգ բառ փոխանակած լիներ ինձ հետ: Չգիտեմ այդ լուծյան պատճառով, թե հակառակ դրան, ես խոսում էի անլուռ, ձախ ռաբա բարձր ցցած աչի վրա, անվերջ սրբում էի քրտնած ափս, քսելով գուլպայիս: Ինձ թվում էր, որ անհրաժեշտ է ոչ միայն կրկնել նախկինում իմ բոլոր հորինածները Դոմյեի հետ արնակցական կապիս, հանգուցյալ տիկնոջս, և Ֆրանսիայի հարավում գտնվող իմ ոչ մեծ կալվածքի մասին, այլև զարգացնել դրանք: Հետո տառապագին հիշողություններից ազատվելու համար (իսկ դրանք իսկապես սկսում էին ինձ տանջել) ես անցա ծնողներիս և նրանց համար շատ թանկ Պաբլո Պիկասոյի հին բարեկամությանը, le pauvre Picasso¹, ինչպես անվանեցի ես նրան:

Ի դեպ, ընտրել էի Պիկասոյին, նկատի ունենալով, որ ԱՄՆ-ում ֆրանսիական նկարիչներից ամենից լավ նրան էին ճանաչում, իսկ ես Կանադան ևս միացնում էի ԱՄՆ-ին: Բացառապես մոսյո Յոշոտոյին լուսավորելու համար ես տապալված հսկայի հանդեպ ընդգծված կարեկցանքով հիշատակեցի, թե քանի անգամ եմ ասել մեր բարեկամին. «*Mais tre Picasso, ou allez vous*»²: Եվ թե ինչպես, ի պատանահան այդ սրտահույզ հարցի, ծերունի վարպետը դանդաղ, ծանր քայլերով անցուդարձ է արել արվեստանոցում և անփոփոխ կերպով կանգ առել իր «Ակրորատների» ոչ մեծ վերատպության առջև, հիշելով իր վաղուց արդեն կորսված փառքի մասին: Եվ երբ մենք դուրս էինք գալիս ավտոբուսից, ես մոսյո Յոշոտոյին բացատրեցի, որ Պիկասոյի դժբախտությունն այն էր, որ նա երբեք և ոչ ոքի չէր լսում, նույնիսկ իր ամենամոտիկ բարեկամներին:

1939 թվականին «Մեծ վարպետների սիրահարները» տեղավորված էր Մոնոեալի ամենաանբարետես Վերդենյան շրջանում, երևում է վարձով տրվող արտաքուստ զարմանալիորեն մոայլ ոչ մեծ եռահարկ շենքի երկրորդ հարկում:

¹ Խեղճ Պիկասոն:

² Այդ «ի», մեթր Պիկասո:

Գարոցը գտնվում էր ուղղակի օրթոպեդիկական արհեստանոցի վրա: «Մեծ վարպետների սիրահարները» զբնդեցնում էր մի մեծ սենյակ, շատ փոքրիկ և չփակվող զուգարանով: Բայց այդ տեղերին հակառակ, երբ մտա այդ շենքը, անմիջապես զարմանալիորեն հաճելի տպավորություն ստացա: Եվ դա այն պատճառով, որ «ուսուցչանոցի» բոլոր պատերին կտավներ էին կախված, հիմնականում մոսյո Յոշուայի ջրաներկ աշխատանքները: Հիմա էլ դեռ երբեմն երազում տեսնում եմ ճերմակ սազը, որ թռչում է անպատմելի բաց կապույտ երկնքում,— ըստ որում հենց դրա մեջ էր հմուտ և համարձակ վարպետի նվաճումը,— երկնքի լազուրը, ավելի ճիշտ այդ լազուրի ոգին արտացոլված էր թռչունի փետուրների մեջ: Նկարը կախված էր տիկին Յոշուայի սեղանի վերելք: Այդ ստեղծագործությունը և էլի մի երկուսը, որ նման էին իրար կատարման վարպետությամբ, սենյակին յուրօրինակ բնույթ էին տալիս:

Երբ մտա ուսուցչանոց, տիկին Յոշուան, գեղեցիկ սև ու բալագույն մետաքսե կիսոնոն հագին, հատակն էր մաքրում կարճ խոզանակով: Նա ճերմակահեր տիկին էր, գրեթե մի դուլի բարձր իր ամուսնուց, ավելի շատ նման մալայացու, քան թե ճապոնուհու: Նա ցած դրեց խոզանակը և մտեցավ մեզ: Մոսյո Յոշուան ներկայացրեց ինձ: Տիկինն ավելի inscrutable, քան մոսյո Յոշուան: Հետո մոսյո Յոշուան առաջարկեց ինձ ցույց տալ իմ սենյակը, ֆրանսերեն բացատրելով, որ դա իրենց սրբու սենյակն է, որը գնացել է Բրիտանական Կոլումբիա՝ ֆերմայում աշխատելու: (Ավտոբուսի մեջ երկարատև լռությունից հետո ես ուրախացա, որ նա խոսեց, և ունկնդրեցի նրան շափազանցված ոգևորությամբ): Նա ուզում էր ներառություն խնդրել, որ որդու սենյակում աթոռներ չկան, միայն խսիրներ են փռված հատակին, բայց ես անմիջապես սկսեցի հավատացնել նրան, որ դա ինձ համար ամենեկին էլ երկնային պարզն չէ: (Կարծեմ նույնիսկ ասացի, թե ատում եմ աթոռները: Այնպես էի նյարդայնանում, որ եթե ասեր՝ որդու սենյակում ծնկահար ջուր է կանգնած, հիացմունքից պետք է ոռնալի: Հնարավոր է, որ նույնիսկ ասեի, թե ես ոտքերի այնպիսի հիվանդություն ունեմ, որ պահանջում է ամեն օր ծալքահեղ

գեպարում ութ ժամ պահել շրի մեջ)։ Մենք վեր բարձրացանք փայտե երեքուն սանդուղքով։ Խոսակցության ժամանակ, ի միջի այլոց, ընդգծեցի, որ բուդդիզմ եմ ուսումնասիրում։ Հետագայում ես իմացա, որ և՛ նա, և՛ մադամ Յոշոտոն պրեսբիտերականներ են։

Մինչև ուշ գիշեր ես չքնեցի. մադամ Յոշոտոյի ճապոնամայլակա՛ն ճաշը en masse¹ անվերջ վեր էր բարձրանում վերելակի պես, ճնշելով ստամոքսս, բացի այդ էլ Յոշոտո ամուսիններից չգիտեմ որը անընդհատ տնքտնքում էր միջնորմի ետևում։ Տնքոցը բարձր էր, բարակ, խղճալի, թվում էր ոչ թե տարեկ մարդ է տնքացողը, այլ դժբախտ, օրապական երեխա կամ ծեծված մի փոքրիկ գազան։ (Ոչ մի գիշեր առանց համերգի չէր անցնում, բայց ես այդպես էլ չիմացա, թե նրանցից որն է այդ ձայներն արձակում և ինչ պատճառով)։ Երբ միանգամայն անտանելի էր դառնում պառկած վիճակում չսկը, ես վեր էի կենում, հագնում էի գիշերային կոշիկներս և մթության մեջ նստում հատակին փռված խսիրներից մեկի վրա։ Այդպես նստում էի մի երկու ժամ, մի քանի սիգարետ ծխում, ստիպված էի լինում դրանք հանգցնել կոշիկիս ներքանին սեղմելով և քնթուկներն էլ լցնել պիժամայիս գրպանը։ (Յոշոտոներն իրենք չէին ծխում, և տանը ոչ մի մոխրաման չկար)։ Քնեցի միայն առավոտյան ժամը հինգին։

Վեցն անց Կեսին մոսյո Յոշոտոն ծեծեց իմ դուռը և հայտնեց, որ նախաճաշը մատուցվելու է յոթից քառորդ պակաս։ Նա դռան ետևից հարցրեց, թե լա՞վ եմ քնել արդյոք, ու ես պատասխանեցի՝ «Oui»², Ես հագնվեցի, ընտրելով կապույտ կոստյումս, որպես ամենահարմարը ուսուցչի համար դասընթացների բացման օրը, և դրան հարմար էլ կարմիր փողկապս, որ ձեռքի աշխատանք էր՝ մայրիկիս Նվերը։ Եվ առանց լվացվելու, միջանցքով վազեցի խոհանոց։ Մադամը, հագոջախի մոտ կանգնած, նախաճաշի համար ձուկ էր տապակում։ Մոսյո Յոշոտոն, տաբատով և ֆուֆայկայով, խոհանոցի սեղանի մոտ նստած, ճապոններեն թերթ էր կարդում։

¹ Ամբողջությամբ։

² Այո։

Նա լուռ գլխով արեց ինձ: Երբեք այդքան inscrutable տեսք չէին ունեցել: Շուտով ինձ ձուկ մատուցեցին՝ թեթևակի, բայց բավականին որոշակիորեն շորացած կետուպի հետքերը ափսեի եզրին: Մաղամ Յոշոտոն անգլերեն հարցրեց ինձ, — անսպասելիորեն հաճելի առոգանություն ունե՞ր նա, — գուցե գերադասում եմ ձո՞ւն, բայց ես ասացի. «Non, non, merci, madame»¹: Ես ավելացրի, թե երբեք ձու չեմ ուտում: Մոսյո Յոշոտոն իր թերթը հենեց իմ բաժակին, ու մենք երեքով լուռ սկսեցինք ուտել, ավելի ճիշտ նրանք ուտում էին, իսկ ես լուռ մի կերպ կուլ էի տալիս ուտելիքը:

Նախաճաշից հետո մոսյո Յոշոտոն հենց այդտեղ խոհանոցում հագավ առանց օձիքի վերնաշապիկը, մաղամ Յոշոտոն արձակեց գոգնոցը, ու մենք երեքով, իրար նսեից, մի քիչ անհարմարություններ, իջանք ուսուցչանոց: Այնտեղ մոսյո Յոշոտոյի ընդարձակ սեղանի վրա դիզված էին կոշտ թղթից մոտ տասը տոուզ վիթխարի ծրարներ: Դրանք ինձ մի տեսակ լվացված, սանրված թվացին, ինչպես նորեկ դպրոցականներ: Մոսյո Յոշոտոն ինձ ցույց տվեց սենյակի հեռավոր անկյունում դրված սեղանը և խնդրեց նստել այնտեղ: Մաղամ Յոշոտոն նստեց նրա մոտ, և սկսեցին բացել ծրարները: Ծրարների պարունակության զննման և դասակարգման մեջ ինչ-որ սխտեմ կար, նրանք ամբողջ ժամանակ խորհրդակցում էին ճապոներեն, այն դեպքում, երբ ես սենյակի հեռավոր ծայրում նստած էի կապույտ կոստյումով ու կարմիր փողկապով և ջանում էի իմ ամբողջ տեսքով ցուցադրել, թե որքան համբերությամբ ու միաժամանակ հետաքրքրությամբ եմ սպասում ցուցումների, իսկ որ կարևորն է, թե ինչպիսի անփոխարինելի անձնավորություն եմ: Ծոցագրպանիցս հանեցի մի քանի փափուկ մատիտներ, որ Նյու-Յորքից էի բերել և, աշխատելով շաղմկել, շարեցի սեղանի վրա: Իսկ երբ մոսյո Յոշոտոն, հավանաբար սլատահմամբ, նայեց իմ կողմը, ես նրան պարզեկեցի մի գերհմայիլ ժպիտ: Հանկարծ, առանց մի խոսք ասելու ինձ կամ նայելու իմ կողմը, նրանք գնացին դեպի իրենց սեղաններն ու անցան աշխատանքի: Արդեն յոթն անց էր կես:

¹ Ոչ, ոչ, չնորհակալություն, տիկին:

Ինչի մոտ մոսյո Յոշոտոն հանեց ականոցն ու ոտքերը քստրոտացնելով եկավ դեպի իմ սեղանը՝ ձեռքին մի կույտ նկարներ, ժամուկես ես նստել էի անգործ, հագիւմ զսպելով ստամոքսիս գոգոցը: Երբ նա մոտենում էր, ես շտապ ոտքի կանգնեցի, Թեթևակի կռանալով, որպեսզի չշփոթեցնեմ նրան իմ հրկար հասակով: Նա բերած նկարները հանձնեց ինձ և քաղաքավարությամբ հարցրեց, թե չէ՞՝ բարեհաճի արդյոք իր դիտողությունները ֆրանսերենից թարգմանել անգլերեն: Ասացի. «Oui, monsieur»: Թեթևակի գլուխ տալով՝ նա ետ գնաց դեպի իր սեղանը: Ես մատիտները մի կողմ քշեցի, հանեցի ինքնահոսս և տխուր գործի անցա:

Մոսյո Յոշոտոն, ինչպես և ուրիշ շատ իսկապես լավ նկարիչներ, որպես ուսուցիչ բոլորովին բարձր չլի կանգնած մանկավարժական որոշ ընդունակություններ ունեցող ուզածդ միշակ նկարչից: Նրա գործնական ուղղումները, այսինքն ուսանողների աշխատանքներից կալկալի վրա կատարած նրա նկարներն ու նկարների ետևում արված գրավոր դիտողությունները շատ թե քիչ ունակ ուսանողին կարող էին ցույց տալ, թե ինչպես նկարել խոզ, կամ գեղանկարչորեն ինչպե՞ս պատկերել խոզը գեղանկարային խոզաբնում: Բայց նա իր կյանքում երբեք ոչ մեկին չէր կարող սովորեցնել, թե ինչպես շատ լավ նկարել խոզ կամ նույնքան լավ խոզաբուն, մինչդեռ նրանից հենց այդ վարպետության ոչ մեծ գաղտնիքն էին ուզում իմանալ համեմատաբար ընդունակ ուսանողները: Եվ բանն այն չէր, որ նա գիտակցաբար թե անգիտակցաբար թաքցնում էր իր տաղանդը կամ ժլատությունից չէր վատնում այն, նա պարզապես չէր կարողանում հաղորդել դա: Սկզբում այդ դաժան ճշմարտությունը չգարմացրեց և չլրդովեց ինձ: Բայց դե պատկերացրեք իմ վիճակը, երբ նրա անօգնականության ապացույցները գնալով կուտակվում էին: Երկրորդ նախաճաշի մոտերքում ես այնպիսի վիճակում էի, որ պետք է մեծ զգուշություն պահպանեի, որպեսզի թարգմանությանս տողերը չկեղտոտեի քրտնած ափով: Ի լրումն այդ ամենի, պարզվեց, որ մոսյո Յոշոտոյի ձեռագիրը խիստ դժվարընթեռնելի է: Ու եւր նախաճաշի գնալու ժամանակն էր, ես վճռականորեն մերժեցի Յոշոտո ամուսինների առաջարկը: Ասացի, որ ինձ անհրա-

ժեշտ է փոստ գնալ: Աստիճաններից ցած վազելով՝ ես քախտապաժեն խորացա անժանոթ փողոցների լաբիրինթոսի մեջ: Նախաճաշարան նկատելով՝ մտա այնտեղ, չորս բաժին «տաք-տաք» կոնի-այլենդյան երշիկ կերա և հրեք գավաթ պղտոր սուրճ խմեցի:

Վերադառնալով իմ «Les Amis des Vieux Maitres»-ի մոտ, ես սկզբում աղոտ տագնապ զգացի, ճիշտ է սնցյալի փորձից ելնելով կարող էի հաղթահարել, բայց այստեղ դա վերածվեց իսկական վախի: մի՞թե իմ անձնական հատկանիշներն են մեղավոր, որ մոսյո Յոշտոոն ավելի հարմար գործ չի գտել ինձ համար, քան այդ թարգմանությունները: Արդյոք պառավ Ֆու Ման-չուն գլխի՞ է ընկել, որ ես ոչ միայն ուզում էի պատեցնել իր գլուխը հազար ու մի հորինովի բաներով, այլև, որ ես տասնիննամյա տղա եմ և դիսմամբ եմ բեղբոր պահել: Անտանելի էր այդպես մոռածել: Արգարության հանդեպ համոզմունքս դանդաղորեն թալանում էր: Իսկապես, ինձ՝ առաջին երեք մրցանակներն էտացողիս, ինձ՝ Պիկասոյի անձնական բարեկամիս (ես արգեն ինքս էլ էի այդ բանին հավատում), օգտագործել որպես թարգմանիչ: Իմ հանցանքը երբեք նման պատժի արժանի չէր: Եվ ընդհանրապես այդ բեղիկները, թեկուզև նոսր, բայց իմ սեփականն էին, հո դեռովի չէին: Հանգստանալու համար ճանապարհին անընդհատ շոշափում էի դրանք: Բայց որքան շատ էի մտածում իմ վիճակի մասին, այնքան արագ էի գնում, վերջում սկսեցի վազել, ասես վախենալով, թե հիմա չորս կողմից քարեր կնետեն վրաս:

Թեև նախաճաշի վրա ես ընդամենը քառասուն ռուպե էի կորցրել, Յոշտոո զույգը արդեն նստած աշխատում էր: Նրանք հայացքները չբարձրացրին, ցույց չտվին, թե նկատել են, որ ես ներս եմ մտել: Քրտնած, շնչակտուր՝ ես նստեցի տեղս: Մի տասնհինգ-քսան ռուպե նստել էի ձգված լարի պես, նորանոր անեկոտներ հորինելով ծերունի Պիկասոյի մասին, եթե մոսյո Յոշտոոն հանկարծ ոտքի կանգներ ու սկսեր մերկացնել ինձ: Եվ այդ ժամանակ նա իսկապես ոտքի կանգնեց ու մոտեցավ ինձ: Ես պատրաստ կանգնել էի, անհրաժեշտության դեպքում համառորեն նրան մատուցելու Պիկասոյի մասին թարմ բամբասանքս, բայց երբ մոտեցավ

սեղանին, ինչ-որ մտածել էի, ի սարսափ ինձ, դուրս թռավ
գլխիցս: Սակայն օգտվեցի առիթից, որպեսզի հիացմունք
արտահայտեմ մադամ Յոշոտոյի գլխավերևում կախված
թուղ սափ մասին: Ես շոայլորեն գովեստներ տեղացի
Ասացի, որ Փարիզում մի հարուստ ծանոթ ունեմ, անդա-
մալույժ, բացատրեցի ես, որը փող չի խնայի մոսյո Յոշո-
տոյի ույդ նկարի համար: Ասացի, եթե մոսյո Յոշոտոն հա-
մաձայն է, ես կարող եմ անհապաղ կապվել Փաշիզի հետ:
Բարեբախտաբար մոսյո Յոշոտոն բացատրեց, որ նկարը
պատկանում է իր զարմիկին, որը հիմա հյուրընկալվում է
Ճապոնիայում: Եվ անմիջապես էլ, նախքան ես կհասցնեի
ափսոսանք հայտնել, նա ինձ «մոսյո Դոմյե-Սմիթ» անվա-
նելով, հարցրեց. չէի՞ բարեհաճի մի քանի առաջադրանքներ
կատարել: Նա գնաց իր սեղանի մոտ ու վերադարձավ երեք
հաստ ծրարներ ձեռքին: Կանգնել էի շշմած, մեքենաբար
գլխով անելով և շոշափելով պիջակիս գրպանը, ու դրել էի
մատիտները: Մոսյո Յոշոտոն բացատրեց դասավանդման
մեթոդը դասընթացներում (ավելի ճիշտ կլինեի ասել՝ ամեն
տիպի մեթոդների բացակայությունը): Նա վերադարձավ իր
սեղանի մոտ, իսկ իմ խելքը դեռ գլուխս չէի գալիս:

Երեք աշակերտներն էլ անգլերեն էին գրում մեզ: Առա-
ջին ծրարը Տորոնտոյից ուղարկել էր քսաներեքամյա մի
տնային տնտեսուհի, նա իր համար ծածկանուն էր ընտրել՝
Բեմքի Քրեմեր, այդ անունով էլ պետք է ուղարկեինք նա-
մակները: «Մեծ վարպետների սիրահարներ» դասընթացներն
ընդունվողները պետք է հարցաթերթիկ լրացնեին և կցեին
իրենց լուսանկարը: Միսս Քրեմերը կցել էր ութ և տասի
հարաբերությամբ մի լուսանկար, որտեղ նա պատկերված էր
ապարանջանը կոճին հագցրած, առանց ուսակապերի լողա-
ղպեստով և ճերմակ ծովային անհավար գլխարկով: Հարցա-
թերթիկում նա հայտնում էր, թե իր սիրելի նկարիչներն են
Բեմքրանդը և Ուոլթ Դիսնեյը: Նա գրում էր, թե հույս ունի
երբեք հասնել նրանց փառքին: Աշխատանքների նմուշները
մի քիչ անփութորեն քորոցով ամրացված էին նրա լուսա-
նկարին: Դրանք բոլորը զարմանք էին հարուցում: Բայց մեկը
առնորդանալի էր: Այդ անմոռանալի կատարված էր վառ
գույնի ջրաներկով և տակը գրված. «Եվ ներքի նրանց մեզ»

քերն իրենց»։ Այն պատկերում էր երեք տղաների, որոնք ձուկ էին բռնում մի տարօրինակ ջրամբարում, և մեկի բաճկոնակը կախված էր «Ձուկ բռնելն արդելվում է» հայտարարության միջոցով։ Ամենաբարձրահասակի առաջին պլան մղված ոտքը վարակված էր ուսիստով, մյուսը՝ փղային հիվանդության միջոցով։— Հավանաբար միսս Քրեմները այդպիսով ջանացել էր ցույց տալ, որ տղան կանգնած է ոտքերն իրարից հեռու դրված։

Իմ երկրորդ աշակերտը պարզվեց, որ հիսունվեցամյա «բարձրաշխարհիկ լուսանկարիչ» է՝ Ռ. Հովարդ Ռիչֆիլդ անունով, Օնթարիո նահանգի Ուինձոր քաղաքից։ Նա գրում էր, թե կինն իրեն տարիներ շարունակ հանգիստ չի տալիս, որպեսզի ինքն էլ «խցկվի այդ շահավետ գործի մեջ», դառնա նկարիչ, նրա սիրած նկարիչներն են Ռեմբրանդը, Սարգենտը և «Տիցյանը», բայց նա խելացիորեն ավելացրել էր, որ ինքը մտադիր չէ նրանց ոգով աշխատելու։ Նա հրել էր, թե ավելի շատ հետաքրքրվում է գեղանկարչության սատիրական կողմով, քան գեղարվեստական։ Եվ ի հաստատումն իր հավատամքի, նա ուղարկել էր բազմաթիվ օրիգինալ ստեղծագործություններ՝ մատիտով և յուղաներկով արված։ Նկարներից մեկը, իմ կարծիքով նրա գլուխգործոցը, ընդամիշտ տպավորվեց իմ հիշողության մեջ. այդպես տպավորվում են հանրաճանաչ երգերի բառերը։ Դա սատիրա էր բուլդոզին քաջ ծանոթ, շիկահեր խոպոպիկներով և փոս ընկած կօթքով մի անմեղ աղջկա ողբերգության մասին, որին հանցագործ կերպով գայթակղել էր քահանան, եկեղեցում, այսպես ասած, ուղղակի զոհասեղանի հովանու տակ։ Նկարիչը պրաֆիկորեն ընդգծել էր իր հերոսների հագուստների գեղարվեստական անկարգ վիճակը։ Սակայն մերկացուցիչ սատիրական սյուժեից ավելի ինձ ապշեցրին աշխատանքի ոճը և կատարման բնույթը։ Եթե ես չիմանայի, որ Ռիչֆիլդն ու Բեմքի Քրեմները հարյուրավոր մոդոններ իրարից հեռու են ապրում, կերպի, թե Բեմքի Քրեմներն է օգնել Ռիչֆիլդին զուտ տեխնիկական տեսանկյունից։

Զհաշված բացառիկ առիթները, տասնինը տարեկանում հումորի զգացումը իմ ամենախոցելի տեղն էր և առաջին իսկ անհաջողությունների դեպքում այն մեռնում էր երբեմն մա-

սամբ, երթեմն էլ ամբողջությամբ: Ռիչֆիլդն ու Քրեմերը իմ մեջ բազմաթիվ զգացումներ արթնացրին, բայց ծիծաղ՝ ամենևին: Ու երբ նայում էի նրանց աշխատանքները, մի քանի անգամ իմ մեջ ցանկություն առաջացավ վեր կենալ և ուղղակի պաշտոնական բողոքով դիմել մոսյո Յոշոտոյին: Բայց ես այնքան էլ լավ չէի պատկերացնում, թե ինչ ձևով պետք է արտահայտվի այդ բողոքը: Հավանաբար, վախենում էի, որ, մոտենալով նրա սեղանին, ես խզված ձայնով կգոչեմ: «Իմ մայրը մեռել է, հարկադրված եմ ապրել նրա ամենաողորմած ամուսնու մոտ, և Նյու-Յորքում ոչ ոք ֆրանսերեն չի խոսում, իսկ ձեր որդու սենյակում իսկի աթոռներ էլ չկան: Ինչպե՞ս եք ուզում, որ ես նկարել սովորեցնեմ այս ապուշներին»:

Բայց այնքան էի ինձ ընտելացրել զսպել հոսահատության նոպաներս և անտեղի դեսուդեն շնեովել, որ այդպես էլ չեի տեղիցս: Եվ երրորդ ծրարը բացեցի:

Պարզվեց, որ իմ երրորդ աշակերտուհին միսնձևուհի էր Ս. Հովսեփի կանանց մենաստանից, քույր Իրման, որ «խոհարարություն և նկարչություն» էր ուսուցանում Տորոնտոյից ոչ հեռու, մենաստանի տարրական դպրոցում: Զգիտեմ ինչպես ավելի լավ կլինի նկարագրել այն, ինչ գտնվում էր նրա ծրարի մեջ: Նախ, պետք է ասել, որ իր լուսանկարի փոխարեն քույր Իրման, առանց որևէ բացատրության, ուղարկել էր իր վանքի պատկերը: Հիշում եմ նաև, որ չէր լրացրել հարցաթերթիկի «տարիքը» կետը: Մյուս կողմից էլ, աշխարհում ոչ մի հարցաթերթիկ արժանի չէ լրացվելու այնպես, ինչպես քույր Իրման էր լրացրել: Նա ծնվել և մեծացել էր Գեթթոյոում, Միչիգանի նահանգ, հայրը «խաղաղության» ծառայել է «ավտոմեքենաների հսկման բաժնում»: Տարրական կրթությունից բացի, նա մի տարի էլ սովորել է միջնակարգ դպրոցում: Ոչ մի տեղ նկարչություն չի սովորել: Նա գրում էր, որ նկարչություն է դասավանդում միայն այն պատճառով, որ քույր այսինչը մեռել է, և հայր ծիմերմանը (ես այդ ազգանունը լավ եմ հիշում, որովհետեւ իմ ութ տամները հանող ատամնաբույժի ազգանունն էլ էր ծիմերման) ընդունել է իրեն հանգուցյալի փոխարեն: Նա գրում էր, որ իր խոհարարության դասարանում 34 փոքրիկներ կան,

խսկ նկարչության դասարանում՝ 18 փոքրիկներ, Ամենից ավելի նա սիրում է «աստծուն և աստծո խորհուրդը», ինչպես նաև սիրում է «տերներ հավաքել, միայն այն ժամանակ, երբ դրանք իրենք են թափվում գետինին»։ Նրա սիրելի նկարիչը եղել է Դուգլաս Բանտենգը (խոստովանում եմ, որ ես երկար տարիներ որոնել եմ, բայց նման նկարիչ չեմ գտել)։ Նա գրում էր նաև, որ իր փոքրիկները «սիրում են նկարել վազող մարդուկներ, իսկ ես բոլորովին չեմ կարողանում դա նկարել»։ Նա գտնում էր, որ շատ կաշխատի լավ նկարել սովորել և հույս ունի, որ «մենք ներողամիտ կլինենք իր հանդեպ»։

Ծրարի մեջ ընդամենը վեց նմուշ կար նրա աշխատանքներից։ (Դրանք բոլորը անստորագիր էին, դա ինքնին մանրուք է, բայց այն ժամանակ ինձ շատ դուր եկավ)։ Եվ Բեմբի Քրեմերը, և Ռիչֆիլդը նկարների տակ դրել էին խոնց ստորագրությունը, կամ, որ ավելի էր ինձ գայրացում, իրենց անվանատառերը։ Այդ ժամանակից արդեն տասներեք տարի է անցել, բայց ես մինչև այսօր էլ հիշում եմ քույր Իրմայի բոլոր վեց նկարներն էլ, բայց դրանցից չորսը այնպես են տպավորվել, որ երբեմն խանգարում են իմ հոգեկան հանգիստը։ Նրա լավագույն նկարը արված էր ջրաներկով, փաթեթավորման թղթի վրա (դարչնագույն փաթեթաթղթի վրա, մանավանդ ոչ շատ ամուր թղթի, այնպես հարմուր է, այնպես հաճելի։ Շատ նշանավոր նկարիչներ են նկարել այդպիսի թղթի վրա, հատկապես երբ որևէ մեծ ասելիք չեն ունեցել)։

Չնայած ոչ մեծ չափսերին, մոտավորապես տասը-տասներկու դյույմի վրա շատ մանրամասնորեն ու խնամքով պատկերված էր Քրիստոսի մարմնի տեղափոխությունը Հովսեփ Արիմաթեացու այգու քարանձավը։ Առջևի պլանում, աջից, երկու մարդ, հավանաբար Հովսեփի ծառաները, բավական անճարակորեն տանում էին մարմինը։ Հովսեփը գնում էր նրանց ետևից։ Այդ իրադրության մեջ նա, թևակ, շատ ձիգ էր պահում իրեն։ Նրա ետևից, պատկերելի տարածության վրա, խառնամբուխի, որոնք թերևս առանց հրավերի էլ եկել էին, լացկան կանանց, բերանբացների, երեխաների միջև գնում էին գալիլիացի կանայք, իսկ նրանց մոտ էլ անաստ-

ված կերպով վազվզում էին երեք բակապահ շներ։ Բայց ամենից ավելի իմ ուշադրությունը գրավեց կանացի մի կերպարանք, առաջին պլանում՝ ձախից, դեմքով դեպի հանդիսատեսը կանգնած։ Աջ ձեռքը վեր պարզած՝ նա հուսահատորեն ձեռքով էր անում ինչ-որ մեկին, գուցե երեխային, կամ ամուսնուն, իսկ գուցեև մեզ՝ հանդիսատեսներին, — ամեն ինչ թող և արի այստեղ։ Լուսապսակը շրջանակում էր երկու կանանց գլուխը, որոնք գնում էին ամբոխի առջևից։ Իմ ձեռքի տակ Աստվածաշունչ չկար, այդ պատճառով էլ ես միայն կարող էի ենթադրել, թե ովքեր են դրանք։ Բայց Մարիամ Մագթաղինացուն ես անմիջապես ճանաչեցի։ Համենայն դեպս, համոզված էի, որ նա է։ Նա գնում էր առջևից, ամբոխից անջատ, ձեռքերը կախ զցած։ Իր վիշտը, ինչպես ասում են, արտաքուստ ցույց չէր տալիս, նրա վրայից բուրրովին չէր երևում, թե հանգուցյալը որքան մտերիմ է եղել իր հեռ վերջին օրերին։ Ինչպես բոլոր գեմքերը, այնպես էլ նրա դեմքը նկարված էր էթանագին մարմնաւույն ջրաներկով։ Բայց միանգամայն պարզ էր, որ քույր Իոման ինքն էլ էր հասկացել, որ այդ պատրաստի գույնը հարմար չէ նրան, և, ոչ հմտորեն, ամբողջ սրտով աշխատել էր մեղմեցնել այն։ Նկարում ուրիշ լուրջ թերություններ չկային։ Ժիշտն ասած, ամեն տիպի քննադատությունը արդեն բժախնգրություն կլիներ։ Իմ կարծիքով դա իսկական նկարչի գործ էր, բարձր և վերին աստիճանի ինքնատիպ տաղանդի կնիքով, շնայած միայն աստծուն էր հայտնի, թե որքան համառ աշխատանք էր ներդրված այդ նկարի մեջ։

Իմ առաջին մզումը եղավ այն, որ քույր Իոմայի նկարներն առած նետվեմ մոսյո Յոշտայի մոտ։ Բայց այստեղ էլ չելա տեղիցս։ Զուգեցի ոխակի գեմել։ Հանկարծ ու քույր Իոմային խլեն իմ ձեռքից։ Դրա համար էլ ես խնամքով ծալեցի ծրարն ու մի կողմ դրի, հաճույքով մտածելով, որ երեկոյան, ազատ ժամանակս կաշխատեմ նրա նկարների վրա։ Հետո ես համբերությամբ, որ մաքսով անգամ չէր անցնում, թե ունեմ, մեծահոգորեն ու բարեհաճությամբ սկսեցի ուղղել մերկ բնորդին՝ տղամարդուն և կնոջը (sans' սեռի նշան-

ների), որ սեթևեթանքով ու անվայելչորեն պատկերել էր Ռ. Հովարդ Ռիչֆիլդը: Ծաշի ընդմիջման ժամանակ ես արձակեցի բլուզիս երեք կոճակները և քույր Իրմայի ծրարը գրեցի այնտեղ, ուր մուտք չէին կարող գործել ոչ գողերը, ոչ մանավանդ Յոշոտո ամուսինները:

Բոլոր երեկոյան ընթրիքները դպրոցում կայանում էին չհրասլարակված, բայց հաստատուն ծիսակատարությամբ: Ուղիղ հինգն անց կեսին մադամ Յոշոտոն ոտքի էր ելնում և գնում վերև ճաշ պատրաստելու, իսկ ես ու մոսյո Յոշոտոն սովորաբար իրար ետևից նույնպես այնտեղ էինք գնում ուղիղ վեցին: Ոչ մի շեղում ճանապարհից, թեկուզև դուռնք կոշված լինեին առողջապահության կամ հիգիենայի անհետաձգելի պահանջով, չէր նախատեսվում: Բայց այդ երեկո ջերմացած քույր Իրմայի ծրարից, որ դրված էր ծոցս, ես առաջին անգամ ինձ հանգիստ զգացի: Ավելին, ճաշի ժամանակ ես այդ հասարակության իսկական ոգին էի: Պիկասոյի մասին մի այնպիսի անեկդոտ պատմեցի, որ մատներդ կլպստես, թերեւ, ավելորդ չէր լինի դա պահել սե օրվա համար: Մոսյո Յոշոտոն միայն թեթևակիորեն իջեցրեց ճապոնական թերթը, փոխարենը մադամը կարծես թե հետաքրքրվեց. համենայն դեպս չզգացավ, որ բոլորովին չեն հետաքրքրվում: Իսկ երբ ավարտեցի, նա առաջին անգամ, եթե չհաշվենք առավոտվա հարցը՝ չէի՞ ցանկանա ձու ուտել, դիմեց ինձ. «գուցե, այնուամենայնիվ, մի աթոռ դնեն իմ սենյակում: Ես շտապ պատասխանեցի. «Non, non, merci, madame»¹: Իսկ քաջատրեցի, որ խսիրը միշտ մոտեցնում եմ պատին և այդպիսով ընտելանում եմ ուղիղ դիրքով նստելու վիճակին, իսկ դա ինձ շատ օգտակար է: Ես նույնիսկ վեր կացա, որպեսզի ցույց տամ, թե որքան եմ կորացած քայլում:

Երբ ճաշից հետո Յոշոտո գույգը ճապոներեն ինչ-որ, գուցեև շատ հետաքրքիր մի հարց էր քննարկում, ես սեղանի մոտից հեռանալու թույլտվություն խնդրեցի: Մոսյո Յոշոտոն ինձ նայեց այնպես, ասես՝ զարմացավ, թե ինչպես եմ հայտնեցի իրենց խոհանոցում, բայց գլխով համաձայնության նշան արեց, և ես միջանցքով արագ-արագ գնացի գնալ իմ սենյակը:

¹ Ոչ, ոչ, չեմ հակառակում, տիկին:

Լրիվ միացնելով լույսը և փակելով դուռը՝ ես հանեցի իմ մատիտները, ապա պիջակս, արձակեցի բլուզիս կոճակները և, քույր Իրմայի ծրարը ձեռքիցս ցած չղնելով, նստեցի հատակին փոված խսրի վրա։ Անհրաժեշտ ամեն բան դասավորելով հատակին՝ գրեթե մինչև առավոտյան տասը եռանցի քույր Իրմային իր գեղարվեստական որոնումների մեջ ցույց տալ այն օգնությունը, ինչի կարիքը, իմ կարծիքով, նա զգում էր։

Առաջին հերթին ես մի տասը-քսան էսքիզներ արեցի մատիտով։ Չէի ուզում թուղթ բերելու համար զնալ ուսուցչանոց, ուստի նկարում էի սեփական փոստային թղթի երկու երեսին էլ։ Դա վերջացնելով, ես երկար, մի շատ երկար նամակ գրեցի։

Ամբողջ կյանքիս ընթացքում ես ներոսթենիկ կաշաղակի պես հազար ու մի տեսակ անպետք բաներ եմ հավաքել ու պահել, ու մինչև հիմա էլ ինձ մոտ պահպանվել է 1939 թվականի հունիսյան այն գիշեր քույր Իրմային գրած նախավերջին նամակի սևագրությունը։ Ես կարող եմ բառացի մեջ բերել ամբողջ նամակը, բայց դա իմաստ չունի։ Բազմաթիվ էջեր, իսկապես զրանք բազմաթիվ էին, ես նվիրել էի նրան շնչին սխալների բացահայտմանը, որոնք նա բաց էր թողել իր գլխավոր նկարում, հատկապես գույների ընտրության հարցում։ Ես թվարկել էի բոլոր պիտույքները, որ նրան պետք էին որպես նկարչի, նշելով դրանց մոտավոր արժեքը։ Ես հարցնում էի, թե ով է Դուգլաս Բանտինգը։ Որտե՞ղ կարող եմ տեսնել նրա աշխատանքները։ Ես նրան հասցնում էի (հասկանալով, որ դա հեռավոր նպատակի քաղաքականությունն է) տեսնել է արդյոք Անտոնեյլո դը Մեսինի աշխատանքների վերատպումները։ Ես խնդրում էի նրան՝ գրեցե՞ք խնդրեմ, քանի՞ տարեկան եք, և մանրամասնորեն հավատացնում էի, որ գաղտնի կպահանջեմ այդ տեղեկությունները, եթե նա հայտնի ինձ։ Ես բացատրեցի, որ հետաքրքրվում եմ, որովհետև այդպես ավելի արդյունավետ կարող եմ որոշել իմ ուսուցման մեթոդը։ Եվ անմիջապես էլ, մի ջնշով հարցրի, թե այցելուններին թույլ տալի՞ս են մուտք գործել մենաստան։

Վերջին տողերը, ավելի ճիշտ նամակիս վերջին քառա-

կուսի մետրերը, ավելի լավ կլինի բառացի մեջ բերեմ, չփոփոխելով ոչ շարահյուսությունը, ոչ էլ կետադրությունը:

«...Եթե դուք տիրապետում եք ֆրանսերենին, խնդրում եմ տեղյակ պահել ինձ, որովհետև անձամբ ես ֆրանսերենով ավելի ճշգրիտ եմ կարողանում արտահայտել մտերս, քանի որ կյանքիս մեծ մասը Փարիզում, Ֆրանսիայում եմ անցկացրել:

Երևում է, դուք շատ եք շահագրգռված այն բանում, որ տվորեք վազող մարդուկներ նկարել և հետագայում այդ տեխնիկան հաղորդել վանքի դպրոցի ձեր աշակերտներին: Այդ նպատակով մի քանի ուղևանկարներ եմ առաջարկում, գուցե ձեզ պետք գան: Դուք կտեսնեք, որ դրանք հապշտապ են արված, շատ հեռու են կատարելությունից և հարկ չկա ընդօրինակելու, բայց հուշով եմ, որ դրանց մեջ կտեսնեք այն հիմնական միջոցները, որոնք հետաքրքրում են ձեզ: Վախենում եմ, թե մեր դասընթացների դիրեկտորը ոչ մի սխտեմի չի հետևում: Դժբախտաբար, դա այդպես է: Ես հիանում եմ ձեր հաջողություններով, դուք արդեն շատ հեռու եք գնացել, բայց չգիտեմ ինչպես վարվեմ մյուս աշակերտներին հետ, մտավորապես հետամնաց և, իմ կարծիքով, անհուսալիորեն բուք աշակերտներին:

Դժբախտաբար, ես ազնուստիկ եմ: Սակայն նաև Ս. Ֆրանցիսկ Ասիզիացու երկրպագուն եմ, թեև ինքնին հասկանալի է՝ զուտ տեսականորեն: Ի դեպ, հայտնի է ձեզ արդյոք մանրամասնորեն, թե ինչ է սանկ Նա (Ֆրանցիսկ Ասիզիացին) երբ պատրաստվում էին նրան կուրացնել շիկացած երկաթով: Ասել է հետևյալը. «Եղբայր կրակ, աստված քեզ ուժ և գեղեցկություն է տվել հոգուս մարդկանց. աղաչում եմ քեզ, ողորմած եղի՛ր իմ հանդեպ»: Ձեր նկարներում նրա խոսքերը հիշեցնող ինչ-որ շատ լավ բան կա, համեմայն դեպս, ինձ այդպես է թվում: Ի միջի այլոց, թույլ տվե՛ք իմանալ, երկնագույն ճագուստով էակը, առաջին պլանում, արդյոք Մարիամ Մագդաղենացին չէ՞: Խոսքն այն նկարի մասին է, որ քիչ առաջ քննարկում էինք: Եթե ոչ՝ ուրեմն ես խորապես չփոքրում եմ: Ինչևէ, դա շատ բնորոշ է ինձ համար:

Հուշով եմ, որ դուք ինձ կատարելապես կհամարեք ձեռ

տրամադրության տակ, քանի զեռ սովորում եմ «Մեծ վարպետների սիրահարներ» դասընթացներում: Անկեղծ ասած, ես ձեզ արտակարգ տաղանդավոր եմ համարում ու բոլորովին չեմ զարմանա, եթե շատ մոտիկ ապագայում դուք մեծ նկարիչ դառնաք: Այդ պատճառով էլ հարցնում եմ ձեզ՝ երկնագույն զգեստով էակը, առաջին պլանում, Մարիամ Մագրադինացին չէ՞ արդյոք, որովհետև, եթե դա այդպես է, ապա վախենում եմ, որ նրա մեջ ավելի շատ ձեր բնածին տաղանդն է արտացոլված, քան կրոնական համոզմունքները: Սակայն, իմ կարծիքով, այստեղ վախենալու հարկ չկա:

Անկեղծորեն հուռով եմ, որ իմ նամակը ողջ և առողջ վիճակում կստանա, մնամ

Ձեզ հարգող (այստեղ պետք է ստորագրություն դրվեր)

Ժան դը Դոմյե-Սմիթ

«Մեծ վարպետների սիրահարներ»
դասընթացների հաստիքային ուսուցիչ:

2. Գ.— Բիշ էր մնում մոռանալի ձեզ զգուշացնել, որ ունկնդիրները պարտավոր են իրենց աշխատանքները դպրոց ներկայացնել ամեն երկու շաբաթը մեկ, երկուշաբթի օրերին: Որպես առաջին առաջադրանք, խնդրում եմ մի երկու ուրվանկար անել բնորդից: Նկարեցե՛ք ազատ, առանց լարվելու: Հասկանալի է, ես տեղյակ չեմ, թե որքան ազատ ժամանակ է տրվում ձեզ վաճառել անձնական պարապմունքների համար, և խնդրում եմ տեղեկացնել ինձ: Ինչպես նաև խնդրում եմ ձեռք բերել այն անհրաժեշտ պիտույքները, որոնք ես համարձակվել եմ թվարկել վերը, այնպես որ կցանկանայի, որ դուք հնարավորին չափ՝ շուտ սկսե՛իք յուղաներկով նկարել: Ներեցե՛ք ինձ, եթե՝ ուղղակի ասեմ, բայց ինձ քվում է, որ դուք կրճոտ, պոռթկուն խառնվածք ունե՛ք և չպետք է ջրաներկով աշխատե՛ք, շուտ անցե՛ք յուղաներկին: Ասում եմ դա՝ բոլորովին առանց հետին իմաստի, բնավ նպատակ չունեմ ձեզ վիրավորել, ընդհակառակը, ես դա համարում եմ գովեստ: Խնդրում եմ նաև նախկին ձեր բոլոր աշխատանքներն ուղարկե՛ք ինձ, որոնք, իհարկե, պահպանվել են, անհամբեր ուզում եմ տեսնել դրանք: Ձեմ ուզում ասել, թե որքան երկար պիտի քվան ինձ օրերը, մինչև որ ստանամ չե՛ր նամակը:

Եթե իմ կողմից սա շափից ավելի մեծ համարձակություն չէ, ապա ես շատ կցանկանայի իմանալ՝ բավարարո՞ւմ է ձեզ վանական կյանքը. հասկանալի է՝ զուտ հոգեկան իմաստով: Անկեղծ կասեմ, որ ես բազմաթիվ աղանդներ եմ ուսումնասիրել զուտ գիտական տեսանկյունից, հիմնականում «Դասական ստեղծագործությունների» հարվարդյան հրատարակության 36, 44 և 45-րդ հատորներով, որոնց, հավանաբար, դուք ծանոթ եք: Ինձ առանձնապես մեծ հիացմունք է պատճառում Մարտին Լյութերը, բայց, իհարկե, նա բողոքական էր: Խնդրում եմ, մի՛ նեղացե՛ք ինձանից: Ես չեմ պաշտպանում ոչ մի դավանանք, դա իմ խառնվածքին չի համապատասխանում: Ավարտելով նամակս՝ կրկին խնդրում եմ մի՛ մոռացե՛ք ինձ հայտնել ընդունելության ժամերը, քանի որ շաքավա վերջում ես միշտ ազատ եմ և կարող եմ շաքաթ օրը պատահմամբ հայտնվել ձեր կողմերում: Խընդրում եմ, մի՛ մոռացե՛ք նաև հայտնել՝ տիրապետո՞ւմ եք ֆրանսերենին, որովհետև հակառակ իմ ջանքերին, ես դժվարությամբ եմ հաճախ քառեր գտնում անգլերենով, որովհետև անսխտեմ և, անկեղծ ասած, ոչ խելացի դաստիարակություն եմ ստացել»:

Առավոտյան երեքն անց կեսին ևս փողոց դուրս եկա, որպեսզի փոստարկղ գցեմ քույր Իրմայի նամակը և նկարները: Հրճվանքից տառացիորեն հարբած՝ հանվեցի, հազիվ չարժեկով ձեռքերս, ու փովեցի մահճակալին:

Արդեն երազում, միջնորմի ետևից լսեցի Յաշուա աժուսինների ննջարանից եկող տնքոցները: Ես պատկերացրի, թե առավոտյան ինչպես են նրանք երկուսն էլ մոտենում ինձ և խնդրում, չէ՞ աղերսում խիստ մանրամասնորեն, սարսափելի՝ մանրակրկիտ ձեռով լսել, թե ինչն է տանջում նրանց այդպես: Պարզորոշ պատկերացնում էի, թե դա ինչպես տեղի կունենա: Ես կնստեմ՝ նրանց մեջտեղը, խոհանոցի սեղանի մոտ և հերթով կլսեմ նրանց առանձին-առանձին: Գլուխս ձեռքերիս հենած՝ ես կլսեմ, կլսեմ, կլսեմ, մինչև որ վերջապես համբերությունս սպառվի: Ու այդ ժամանակ ձեռքս կմտցնեմ ուղղակի մազամ Յոշուոյի կոկորդը, կհանեմ սիրտը, ու ինչպես թռչնակին, կտաքացնեմ ձեռքերիս մեջ, Իսկ

երբ նրանք կհանգստանան, ցույց կտամ քույր Իրմայի նկատ-
ները, և նրանք կբաժանեն իմ ուրախությունը:

Սովորաբար ակնհայտ ճշմարտությունը ուշ է ճանաչում
գտնում, բայց ես հասկացա, որ երջանկության և ուրախու-
թյան հիմնական տարբերությունն այն է, որ երջանկությունը
պինդ մարմին է, իսկ ուրախությունը՝ հեղուկ: Ինձ համակած
ուրախությունը սկսեց նվազել առավոտից, երբ մոսյո Յոշո-
տոն իմ սեղանին դրեց ևս երկու ծրար, նոր աշակերտների
գործեր: Այդ պահին ես խաղաղ ու հանգիստ աշխատում էի
Բեմբի Քրեմերի նկարի վրա, իմանալով, որ քույր Իրմային
գրած իմ նամակն արդեն ճանապարհ ընկավ: Բայց բուսրո-
վին չէի սպասում, որ հարկադրված կլինեմ գործ ունենալու
այնպիսի այլանդակ երևույթի և էլ ավելի ապաշնորհ երկու
մարդկանց հետ, քան Բեմբին էր կամ Ռ. Հովարդ Ռիչֆիլդը:
Զգալով, թե ինչպես են իմ բոլոր բարի մտադրությունները
չքանում, ես ձևեցի. դա առաջին ախարետն էր, որ ծխում էի
ուսուցչանոցում, գործի անցնելու պահից ի վեր: Սիգարետն
օգնեց, ու ես կրկին սկսեցի աշխատել Բեմբիի նկարի վրա:
Բայց չէի հասցրել երեք-չորս անգամ ծուխը ներս քաշել, երբ
զգացի, որ մոսյո Յոշոտոն նայում է թիկունքիս: Եվ ասես ի
հաստատումն դրա, լսեցի, թե ինչպես նա ետ քաշեց աթոռը:
Ես վեր կացա նրան ընդառաջ գնալու, երբ նա արդեն մոտե-
նում էր: Անտանեկության աստիճան ատելի շշուկով նա
բացատրեց ինձ, թե անձամբ ինքը չի առարկում ծխելու:
Բայց, ավա՜ղ, դպրոցական կարգ ու կանոնը թույլ չի տալիս
ուսուցչանոցում ծխել: Նա լայն ժեստով դադարեցրեց իմ նե-
րողությունների հեղեղը և վերադարձավ իր անկյունը, մա-
դամ Յոշոտոյի մոտ: Սոսկալի սարսափի մեջ մտածեցի, թե
ինչպես կդիմանամ ես այդ տասներեք օրը, մինչև երկուշաբ-
թի, երբ, հավանաբար, կստացվի քույր Իրմայի նամակը, ու
վերջնականապես չեմ խենթանա:

Դա երեքշաբթի առավոտյան էր: Այդ ամբողջ օրն ու հա-
ջորդ երկուսը տենդագին գործունեություն էի ծավալել: Ես,
այսպես ասած, դուրս թափեցի Բեմբի Քրեմերի և Ռ. Հովարդ
Ռիչֆիլդի բոլոր նկարների փորձերը և կրկին հավաքեցի ու
տեղադրեցի՝ որոշ մասերը փոխարինելով նորերով: Ես նրանց
համար պատրաստեցի մի տասնյակ, նորմալ մարդու հա-

մար տառացիորեն վերավորական, բայց միանգամայն հիմ-
նավոր վարժություններ: Մանրամասն նամակներ գրեցի: Ռ.
Հովարդ Ռիչֆիլդին ես խնդրում էի ժամանակավորապես դա-
դարեցնել ծաղրանկարչությունը: Հնարավոր ամենայն քա-
ղաքավարությամբ: Բեմբիին խնդրում էի, եթե կարելի է,
գոնե ժամանակավորապես խուսափել «Եմ» ներիւր նրանց մեզ-
քերն իրենց» մականգրությամբ: Եկարներ ուղարկելուց: Իսկ
չորեքշաբթի առավոտյան, ծայր աստիճան լարված, ես զբաղ-
վեցի մի նոր աշակերտով՝ Բանգար քաղաքի բնակիչ (Մեյնի
Նահանգ) մի ամերիկացիով, որը հարցաթերթիկում ազնիվ
պարզամտի շատախոսությամբ գրել էր, թե իր սիրած նկա-
րիչն ինքն է: Նա իրեն անվանում էր ռեալիստ-արտակ-
ցիոնիստ:

Մառալությունից դուրս ժամերը ես անցկացրի այսպես.
երեքշաբթի երեկոյան ավտոբուսով գնացի Մոնոնալի քննա-
րոն, այնտեղ երրորդ կարգի կինոյում մի ամբողջ մուտիպլի-
կացիոն ծրագիր նայեցի, մուլտֆիլմերի փառատոն էր գնում,
բոտ որում ինձ գլխավորապես հարկադրեցին հիանալ կա-
տուների երկար շարքերով, որոնք մկնների մի աճյալը հոր-
դայի ուժգնությունն շամպայնի խցաններով: Զորեքշաբթի
օրը հավաքեցի սենյակումս եղած բոլոր խսիրները, լցրի իրար
վրա ու սկսեցի հիշողությամբ կրկնօրինակել քույր Իրմայի
«Քրիստոսի թաղումը»:

Մեծ գայթակղություն եմ զգում չորեքշաբթի երեկոն հա-
մարելու տարօրինակ, գուցե, նույնիսկ չարաղետ, բայց,
հիշտն ասած, այդ երեկոն նկարագրելու համար ես ուղղակի
խառք չեմ գտնում: Կեսօրից հետո դուրս եկա տնից և գնացի
աչքս ուր կտրի, ոչ այն է՝ կինո, ոչ այն է՝ պարզապես
դրոսներու, շեմ հիշում, 1939 թվականի իմ օրագիրն այն ան-
գամ ինձ գաղափարեց. այդ օրը էջն այդպես էլ գատարկ
մնաց:

Բայց ես գիտեմ ինչու է գատարկ: Վերադառնալով մի
• կերպ անցկացրած երեկոյից, — լավ հիշում եմ, որ օրը
մթնում էր, — կանգ առա դասընթացների դիմացի մայթին ու
նայեցի օրթոպեդիկական արհեստանոցի ցուցափեղկին: Եվ
այդտեղ սոսկալի վախեցա: Ուղեղիս մեջ մի միտք առկայ-
եց, թե որքան էլ սովորեմ հանգիստ ապրել, խելացի ա-

ազնվորեն, միևնույն է, մինչև ման ընդմիջա դառապարտ-
ված եմ օտարի պես քափառելու մի այգում, որտեղ աճում
են միայն արծնապատ միզամաններ ու գիշերսնոթներ, և
որտեղ թագավորում է կույր փայտե կուռքը՝ ճողվածքի էթա-
նագին աղեկապ հագած մանեկներ։ Անտանելի միաք, լավ է
դեռ, որ միայն մի վայրկյան առկայծեց ու անցավ։ Հիշում
եմ, որ աստիճաններով սլացա իմ սենյակը, արագ հանվեցի
և սուզվեցի անկողինս, նույնիսկ առանց Ծրագիրս բացելու։
Սակայն չկարողացա քնել, բռնվել էի տենդագին դողով։
Ես լսում էի հարեան սենյակից եկող տնքոցներն ու ստիպում
ինձ մտածել իմ լավագույն աշակերտուհու մասին։ Ջանում
էի պատկերացնել, թե ինչպես եմ գնում նրա մոտ, մենաս-
տան։ Տեսնում էի՝ ահա, նա դուրս է գալիս ինձ ընդառաջ,
դեպի ճաղապատ բարձր պարիսպը, երկշոտ, հիասքանչ մի
աղջիկ, տասնութ տարեկան, դեռևս կուռակրոն չձեռնադր-
ված, — դեռևս ազատ՝ աշխարհիկ կյանքով ապրելու իբրև
տղջրյալի հետ, որն այնպես նման է Պիեռ Արելյարին։ Ես
տեսնում էի, թե ինչպես դանդաղ և լուռ մտնում ենք վանքի
կանաչ այգու խորքը, ու այնտեղ անհոգ ու անմեղորեն ես
գրկում եմ նրա մեջքը։ Դժվար էր պահել այդ ոչ էրկրային
կերպարը և, թույլ տալով, որ նա չքանա, ես քուն մտա։

Հինգշաբթի օրը դատապարտյալի պես աշխատեցի ամ-
բողջ առավոտը և կեսօրը, փորձելով մատիտի և կալկայի
օգնությամբ որոշ չափով նմանեցնել ծառերի Ֆալլուսային
խորհրդանիշների այն անտառը, որ գեղեցիկ կաշնփայլ թղթի
վրա պատկերել էր Բանգուր քաղաքի (Մեյնի նահանգ) քա-
ղաքացին։ Չորսն անց կեսին ես այնպես էի բթացել մտադո-
բապես, հոգեպես և ֆիզիկապես, որ հազիվ կարողացա ոտքի
ելնել, երբ մոսյո Յոշոտոն մի ըրպեով մոտեցավ իմ սեղա-
նին։ Նա մի ժրար տվեց ինձ նույնպիսի անտարբերությամբ,
ինչպես մատուցողը տալիս է մենյուն։ Դա քույր Իրմայի մե-
նաստանի մայրապետն էր գրում։ Նա տեղեկացնում էր մոսյո
Յոշոտոյին, որ հայր Յիմերմանը, իր կամքից անկախ պատ-
ճառներով, հարկադրված է եղել փոխել որոշումը և քույր
Իրմային այլևս չի կարող թույլ տալ մասնակցելու «Մեծ
վարպետների սիրահարներ» դասընթացին։ Նամակում նշվում

էր, որ ցավում են, եթե դա կարող է առիթ տալ օրոշ զօգա-
թությունների կամ դասընթացների դիրեկցիայի համար անա-
խորժությունների, միաժամանակ անկեղծորեն հույս են հայտ-
նում, որ ուսուցման համար առաջին մուծումը՝ տասնչորս
գլխարի չափով, կհատուցի մենաստանը:

Ես միշտ հաստատ համոզված եմ եղել, որ մուկը, խան-
գելով հրավառության կայծից, կաղալով դեպի իր բույնը
վազելիս, գլխում անթերի մի պլան ունի մշակած՝ թե ինչ-
պես պետք է սպանի կատվին: Ընթերցելով ու վե. ընթերցե-
լով մայրապետի նամակը՝ ես երկար ժամանակ սեեռված
նայում էի դրան ու մեկ էլ հանկարծ, գաղարելով նայել,
մի շնչով նամակներ գրեցի իմ մնացած աշակերտներին. չոր-
սին էլ խորհուրդ տվի ընդմիշտ հրաժարվել նկարիչ դառնալու
մտքից: Ես ամեն մեկին առանձին գրեցի, որ դա ինչպես
սեփական, այնպես էլ ուսուցչի թանկ ժամանակի անտեղի
վատնում է: Բոլոր նամակները գրեցի ֆրանսերեն: Ավար-
տելով՝ անմիջապես դուրս եկա ու դրանք գցեցի փոստարկղ:
Ու թեև բավարարվածությանս զգացումը երկար չտևեց, բայց
այդ պահին ես շատ, շատ լավ էի զգում ինձ:

Երբ եկավ հանդիսավորապես խոհանոց գնալու ժամը,
ես խնդրեցի ինձ ներել: Ասացի, թե այնքան լավ չեմ զգում
ինձ: (Այն ժամանակ, 1939 թվականին ես ավելի համոզիչ
ստում էի, քան՝ ասում ճշմարտությունը, և պարզ տեսա,
թե ինչպիսի կասկածանքով նայեց ինձ մոսյո Գոշտոն, երբ
ասացի, թե այնքան էլ լավ չեմ զգում): Բարձրացա իմ
սենյակն ու նստեցի հատակին: Այդպես նստեցի մեկ ժամի
չափ, հայացքս հառած վարագույրի լուսավոր ճեղքին, առանց
ծխելու, առանց պիջակս հանելու, առանց փողկապս արձա-
կելու: Հետո հանկարծ վեր թռա, հանեցի փոստային թղթերս
և երկրորդ նամակը գրեցի քույր Իրմային, ոչ թե գրասեղանի
մոտ, այլ այդտեղ, ուղղակի հատակին:

Նամակը ես այդպես էլ չուղարկեցի. բերում եմ բնօրի-
նակի ճշգրիտ կրկնությունը.

«Մոնոեալ, Կանադա, 28 հուլիսի, 1939 թ.

Թանկագին փույր Իրմա.

Մի՞թե ես իմ վերջին նամակում անզգուշաբար մի այն-
պիսի վիրավորական կամ անհարգալիք բան եմ գրել ու գրա-

նով գրավել հայր Յիմեմեմանի ուշադրությունը և անախար-
ժություն պատճառել ձեզ: Այդ դեպքում համարձակվում եմ
խնդրել՝ հնարավորություն տալ ինձ ներողություն խնդրելու
այն խոսքերի համար, որ ես ասել եմ՝ չեմ ցանկություն
ունենալով դառնալու ոչ միայն ձեր ուսուցիչը, այլև ձեր բա-
րեկամը: Գուցե իմ խնդիրը չափից դուրս աննամե՞ստ է:
Կարծում եմ, որ ոչ:

Ասեմ ձեզ ողջ նշմարտությունը. շտիրպետելով վար-
պետության գոնե տարրական հիմունքներին՝ դուք բնորոշ
կմնաք, գուցեև շատ, շատ հետաքրքիր նկարիչ, բայց երբեք
մեծ վարպետ չեք դառնա: Ես սարսափում եմ այդ մտքից:
Ձեզ հաշիվ տալի՞ս եմ, թե որքան կարևոր բան է դա:

Գուցե հայր Յիմեմեմանը հարկադրել է ձեզ երաժարվել
պարապմունքներից, կարծելով, թե դրանք կխանգարեն կա-
տարելու ձեր բարեպաշտական պարտքը: Եթե դա այդպես է,
ապա ես պարտավոր եմ ասել, որ նա շտապել է եզրակա-
ցության հանգել: Արվեստը երբեք չէր կարող խանգարել ձեզ
միանձնուհու կյանք վարել: Ես թեկուզև մեղավոր մարդ եմ,
բայց քայրում եմ վանականի կյանքով: Ամենավատ բանը
նկարչի համար՝ լիակատար երջանկությանը իսպառ անտեղ-
յակ լինելն է: Բայց ես համոզված եմ, որ դրա մեջ ոչ մի
աղքերգական բան չկա: Շատ տարիներ առաջ, երբ ես տաս-
նյոթ տարեկան էի, ապրեցի կյանքիս ամենաեղանիկ օրը:
Նախանշի ժամին պետք է տեսնեի մայրիկիս, — այդ օրը
նա առաջին անգամ էր տնից դուրս եկել երկաթառն հիվան-
դությունից հետո, — ու ես ինձ միանգամայն երջանիկ էի
զգում, երբ հանկարծ վիկտոր Հյուգոյի ավենյուտի անցնելու
ժամանակ (դա Փարիզում է) հանդիպեցի մի մարդու, որ բթի
հետք անգամ չունեի: Խոնարհաբար խնդրում եմ, ոչ, աղա-
չում եմ՝ լավ մտածեք այդ մասին: Դեռ մեջ խոր իմաստ է
թափնված:

Հնարավոր է նաև, որ հայր Յիմեմեմանը պատվիրել է ձեզ
դասընթացն անցնելու, որովհետև հնարավորություն չունի
վճարելու դասավանդման վարձը: Շատ ուրախ կլինեմ, եթե
դա այդպես լինի, ոչ միայն այն պատճառով, որ դա մեղքը
վերցնում է իմ վրայից, այլև՝ գործնական տեսակետից: Եթե
պատճառն իսկապես դա է, ապա բավական է միայն ձեր մի

խօսքը, և ես պատրաստ եմ առանց փոխափութեամբ առաջարկել ձեզ իմ ծառայությունները անսահմանափակ ժամկետով: Ձի՞ կարելի արդյոք բննարկել այս հարցը: Թույլ տվե՛ք մեկ անգամ էլ հարցնել ձեզ՝ ո՞ր օրերին և ժամերին է թույլատրվում այցելել մենաստան: Թույլ չե՞ք սա այցելել ձեզ հաջորդ շաբաթ օրը, հուլիսի վեցին, ժամը երեփց մինչև հինգը, Մոնոնալից Տորոնտո գնացող գնացքների չվացուցակին համապատասխան: Շատ մեծ ահաբեկությունք է սպասելու ձեր պատասխանին:

Խորին հարգանքներով և հիացմունքով՝
անկեղծորեն ձեր

(ստորագրությունը)

Ժան դը Դոմյեն-Սմիթ,

«Մեծ վարպետների սիրահարներ»

դասընթացի հաստիքային ուսուցիչ:

Հ. Գ.— Նախորդ նամակում ես ի միջի այլոց հարցրել էի, թե երկնագույն հագուստով էակը, առաջին պլանում, արդյոք Մարիամ Մագրադինացին չէ՞, մեծ մեղավորումին: Երբ դուք դեռևս չե՛ք պատասխանել ինձ, խնդրում եմ, խուսափե՛ք այս հարցին պատասխանելուց: Հնարավոր է, որ ես սխալված լինեմ, սակայն իմ կյանքի ներկա էտապում ես չէի ցանկանա ևս մեկ հիասթափություն ապրել: Գերադասում եմ մնալ անգիտության մեջ»:

Նույնիսկ այս պահին, այսքան տարիներ հետո, անհարմար եմ զգում, հիշելով, որ «Մեծ վարպետների սիրահարներ» դասընթացներին գնալիս ես սմոկինգ էի վերցրել հետս: Բայց վերցրել էի և, ավարտելով քույր Իրմայի նամակը, ես հագա: Ամեն ինչ հանգեցնում էր մի լավ խմելու որոշման, բայց քանի որ կյանքումս դեռևս ոչ մի անգամ չէի հարբել (վախից, որ հարբեցողությունից կարող է դողալ այն ձեռքը, որը երեք առաջին մրցանակ շահեց ու նման բաներ), չապա հիմա, այսքան ողբերգական իրադրության մեջ, ես անհրաժեշտ գտա տոնականորեն հագնվել:

Մինչ Յոշոտո ամուսինները նստած էին խոհանոցում, ես գաղտնագողի մոտեցա հեռախոսին և զանգահարեցի «Ուին-ձոր» հյուրանոց: Նյու-Յորքից մեկնելուց առաջ Բորիի բարե-

— Լսո՞ւմ ես, ինչ եմ ասում: Ինչո՞ւ ես էլի մահճակալի
եզրին քնել:

— Որովհետեւ:

— Ինչո՞ւ թորովհետեւ, Ռամոնա, ես քեզ լրջորե՞ն եմ
հարցնում թե չէ...

— Որովհետեւ շեմ ուզում հրեմ Միքիին:

— Ուո՞ւ՞մ:

— Միքիին, — ասաց Ռամոնան ու քորեց քիթը, — Միքի
Միքիւանոյին:

Էլոիզայի ձայնը խզվելով ծղրտոցի հասավ. — Անմիջա-
պես քնիր մեջտեղում: Դե՛:

Ռամոնան վախեցած նայեց մորը:

— Այո, այդպիսի, — և էլոիզան բռնեց Ռամոնայի ոտի-
կից ու, բարձրացնելով, ոչ այն է քարշ տվեց, ոչ այն է
վերցրեց ու պցեց մահճակալի մեջտեղը: Ռամոնան շրնդդի-
մացավ, լաց չեղավ, թույլ տվեց, որ իրեն տեղափոխեն,
բայց ինքը չշարժվեց:

— Դե հիմա քնիր, — ասաց էլոիզան ծանր շնչելով. —
Փակիր աչքերդ... Ի՞նչ ասացի, փակիր այս րոպեիս:

Ռամոնան փակեց աչքերը:

Էլոիզան մոտեցավ անջատիչին, հանգցրեց լույսը: Նա
կանգ առավ շեմին ու երկար-երկար ժամանակ չէր գնում:
Ու հանկարծ մթովթյան մեջ նեաւվեց դեպի գիշերասեղանը,
ոտքը խփեց մահճակալին, բայց տաք-տաք ցավը նույնիսկ
չզգաց: Երկու ձեռքով վերցնելով Ռամոնայի ակնոցը՝ սեղմեց
դեմքին: Արցունքները աւվի պես հոսում էին ապակու վրա:

— Իմ խեղճ կորած-մոլորած, — կրկնում էր նա նորից ու
նորից. — Իմ խեղճ կորած-մոլորած:

Հետո ակնոցը դրեց սեղանին, ապակին դեպի ցած: Կռա-
նալուց քիչ մնաց հավասարակշռութունը կորցնելու, բայց ան-
միջապես սկսեց ուղղել Ռամոնայի վերմակը: Ռամոնան քնած
չէր: Նա լալիս էր, և երևում էր, վաղուց էր լալիս: Էլոիզան
թաց շրթունքներով համբուրեց նրա շրթունքները, մազերը
ետ քաշեց ճակատից և սենյակից դուրս եկավ:

Աստիճաններից իջնելիս նա արդեն բավականին երերում
էր և, հասնելով ներքև, արթնացրեց Մերի Զեյնին:

— Ի՞նչ: Ո՞վ է, ի՞նչ է եղել, — Մերին թափով նստեց
բազմոցին:

— Լսիր, Մերի Զեյն, սիրելիս, — հեծկտալով ասաց էլոի-
զան: — Հիշո՞ւմ ես առաջին կուրսում ես մի զգեստ էի հագ-
նում, հիշո՞ւմ ես, այսպես դարչնագույն-դեղին, ես այն գնել
էի Բոյզում, իսկ Միրիամ Բելը ասաց. — Նյու-Յորքում ոչ ոք
այդպիսի զգեստ չի հագնում: Հիշո՞ւմ ես, ես ամբողջ գիշեր
լաց եղա:

Էլոիզան բռնեց Մերի Զեյնի ուսը. — Ծա լավն էի, չէ՞, —
աղերսագին ասաց նա, — լավն էի, ճիշտ է:

Հնթերցողին— Ռ. Ռաթ-Կովալովա	3
Տարեկանի արտում՝ անդունդի եզրին	9
Սպեղները բա՛րձր, ատաղձագործներ	220
Լավ է թունվում ձկնիկ-բանանիկը	290
Մարդը, որ ծիծաղում էր	306
Դը Դոմյե-Սմիթի երկնագույն շրշանը	324
Ուրած-մոլորած	356

Սեյիեջեր Զեռոմ Դեյվիդ
ՎԻՊԱԿՆԵՐ ԵՎ ՊԱՏՄՎԱԾՔՆԵՐ

Сэлинджер Джером Дейвид
ПОВЕСТИ И РАССКАЗЫ
(На армянском языке)
Издательство «Советакан грох», ул. Теряна, 91.
Ереван, 1978

Խմբագիր՝ Շ. Ա. Գրիգորյան
Նկարիչ՝ Բ. Ժուռովսկի
Գեղ. խմբագիր՝ Զ. Ն. Գասպարյան
Տեխ. խմբագիր՝ Ա. Ց. Կովկասյան
Վերստուգող սրբագրիչ՝ Մ. Գ. Ստեփանյան

ИВ № 214.

Հանձնված է շարվածքի 10/V 1978 թ.:

Ստորադրված է տպագրության 12/VII 1978 թ.:

Քուղթ՝ տպագրական № 2, 84×108¹/₃₂, տպագր. 11,75 մմմ.=19,74 պայժ, մամ., հրատ. 17,8 մամ.: Պատվեր 444: Տպաքանակ 30 000: Գինը 1 ա. 90 կ.:

«Սովետական գրող» հրատարակչություն, Երևան—9, Տերյան 91:
ՀՍՍՀ Մինիստրների խորհրդի հրատարակչությունների, պոլիգրաֆիայի և գրքի առևտրի գործերի պետական կոմիտեի № 1 տպարան, Երևան,
Ալավերդյան փող. № 65:

Типография № 1 Госкомитета Совета Министров
Арм. ССР по делам издательств, полиграфия
и книжной торговли. Ереван, ул. Алавердяна, 65.